Digitized by the Internet Archive
in 2009 with funding from
University of Toronto

http://www.archive.org/details/materyayiprace08pols

THE ROYAL CANADIAN INSTITUTE

P
La
P
Polska Akademia Umiejętności - Komisya ...

MATERYAŁY I PRACE

KOMISYI JĘZYKOWEJ

AKADEMII UMIEJĘTNOŚCI W KRAKOWIE

TOM VIII.

THE ROYAL CANADIAN INSTITUTE

W KRAKOWIE
NAKŁADEM AKADEMII UMIEJĘTNOŚCI
SKŁAD GŁÓWNY W KSIĘGARNI G. GEBETHNERA I SP. W KRAKOWIE,
GEBETHNERA I WOLFFA W WARSZAWIE
1918.

611116
4.7.55

Drukarnia Uniwersytetu Jagiellońskiego pod zarządem Józefa Filipowskiego.

SIGURD AGRELL

PRZEDROSTKI POSTACIOWE

CZASOWNIKÓW POLSKICH

Treść.

Str.

Spis skróceń V
Przedmowa 1
I. Wstęp 4
II. Analiza odcieni postaciowych przedrostków zdelokalizowanych 12
III. Streszczenie 103
Słownik głównych czasowników z przedrostkami postaciowymi 113
Sprostowania 621

Spis skróceń.

I. Wyrazy:

absolut. – absolutywny, p. str. 71 odn.
abstr. — abstrakcyjny, p. § 8.
akkurs. — akkursywny, p. § 76 XX.
akur(at). — akuratywny, p. § 76 VI.
ampl. — amplifikatywny, p. § 30_3 uw.
asp. — aspekt, p. § 1_2 a i str. 17 odn.
aug. — augmentatywny, p. § 76 VII.
def. — definitywny, p. § 76 IV.
dem. — deminutywny.
dokon. — dokonany.
dur. — duratywny, p. § 76 III.
dur.-def. — duratywno-definitywny, p. § 76 XV.
dystr. — dystrybutywny, p. § 76 XIII.
ef. — efektywny, p. § 76 V.
erekt. — erektywny, p. § 76 VIII.
ew. — ewentualnie.
fr. — francuski.
gwar. — gwarowy.
inch. — inchoatywny, p. § 76 XVII.
ingr. — ingresywny, p. § 76 XVII.
inkon. — p. § 7.
intens. — intensywny, p. § 76 XVI.
ipf. — imperfektywny = niedokonany.
iter. — iteratywny.
komit. — komitatywny, p. str. 74 odn.
kompl. — kompletywny, p. § 76 X.
kon(at). — konatywny, p. § 7.
konc. — koncentratywny, p. § 11.
konkr. — konkretny.
kons(ek). — konsekutywny, p. § 76, XIV.
kurs. — kursywny, p. § 76 XVIII.
lit. — literatura.
lok. — lokalny, < lok. = odczuwa się jeszcze mniejwięcej pewien odcień lokalny.
major. — majoratywny, p. § 76 IX.
mom. — momentalny, p. § 76 II.
niekon. — p. § 7.
niem. — niemiecki.
nieużyw. — nieużywany.
np. — na przykład.
ob. — obacz.
odc. — odcień.
odn. — odnośnik.
ods. — odsyłacz.
p. — patrz, p. § znaczy, że w rozprawie znajduje się zanalizowany przykład.
partyt. — partytywny.
perdur. — perduratywny, p. § 76 XI.
perkurs. — perkursywny, p. § 76 XXI.
pf. — perfektywny = dokonany.
poet. — poetycki.
por. — porównaj.
posp. — pospolity.
pret. — preterytywny, p. § 76 XII.
proc. — procesywny, p. § 11.
prz. — przykład.

przedr. — przedrostek.
przen. — przenośnie.
repr(od). — reprodukcyjny, p. § 47.7 nstt.
repuls. — repulsywny, p. § 39.
rez. — rezultatywny, p. § 76 I.
sc. — scilicet.
subit. — subitarny = mający nagły (niespodziany) początek, por. § 60 & § 79.
transkurs. — transkursywny, p. § 76 XIX.
transyt. — transytywny.
term. — terminatywny, p. § 76 XXII.
uw. — uwaga.
uż(yw). — używany.
żart. — żartobliwy.
† staropolski.
< uwaga o pochodzeniu znaczenia.
•• oznacza przerwę w cytacie.
* oznacza cytat z poezyi.

II. Autorowie i źródła literackie:

(Nazwiska w [ ] oznaczają przykłady z SWarsz.).

Asn. — Adam Asnyk.
Asp. & Akt. — Agrell, Aspektänderung und Aktionsartbildung beim polnischen Zeitworte (p. str. 1).
B. de Court. — Jan Baudouin de Courtenay.
Bibl. Warsz. — Biblioteka Warszawska.
Błaż. — Marcin Błażowski.
Brückn. — Aleksander Brückner.
Brzoz. — Stanisław Brzozowski.
Buj. — Franciszek Bujak.
Chmiel. — Piotr Chmielowski.
Czas — Czas (gazeta krakowska).
Danił. — Gustaw Daniłowski.
Dęb. — Zdzisław Dębicki.
Dzien. Pozn. — Dziennik Poznański.
Encykl. Mac. Pol. — Encyklopedya Macierzy Polskiej.
Encykl. Org. — Encyklopedya Orgielbrandta.
Feldm. — Wilhelm Feldman.
Fredro — Aleksander Fredro.
Gar. — Stanisław Garski.
Gaz. Lw. — Gazeta Lwowska.
Gaz. War. — Gazeta Warszawska.
Gąsior. — Wacław Gąsiorowski.
Głos Nar. — Głos Narodu (gazeta krakowska).
Gom. — Wiktor Gomulicki.
Gon. Pozn. — Goniec Poznański.
Gon. Wielk. — Goniec Wielkopolski.
Jabł. — Jan Jabłonowski.
Jan. — Czesław Jankowksi.
Jeł. — Aleksander Jełowicki.
Kallenb. — Józef Kallenbach.
Karł. — Jan Karłowicz.
Kaspr. — Jan Kasprowicz.
Konop. — Marya Konopnicka.
Korz. — Tadeusz Korzon.
Kosiak. — Wincenty Kosiakiewicz.
Kozł. — Władysław Kozłowski.
Kras. — Zygmunt Krasiński.
Krasic. — Ignacy Krasicki.
Krasz. — Józef Ignacy Kraszewski.
Kryń. — Adam Antoni Kryński.
Kryń. M. — Mirosław Kryński.
Kryt. Krytyka (dwutygodnik krakowski).
Kulcz. — Ludwik Kulczycki.
Kur. Warsz. — Kuryer Warszawski.
Kur. Pozn. — Kuryer Poznański.
Lenartowicz — Teofil Lenartowicz.

Lindo — Słownik Lindego.
Lipk. — Józef Lipkowski.
Łoś — Jan Łoś.
Makusz. — Kornel Makuszyński.
Małec. — Antoni Małecki.
Mat. — Ewangelia według Mateusza.
Matusz. — Ignacy Matuszewski.
Mick. — Adam Mickiewicz (P. T. — Pan Tadeusz).
Mirj. — Mirjam (Zenon Przesmycki).
Nalep. — Tadeusz Nalepiński.
Nitsch — Kazimierz Nitsch.
Now. Ill. — Nowości Illustrowane.
Now. Ref. — Nowa Reforma (gazeta krakowska).
Nusb. albo Nusb.-Hil. — Józef Nusbaum-Hilarowicz.
Ork. — Władysław Orkan.
Orzeszk. — Eliza Orzeszkowa.
Ostoja — Józefa Sawicka.
PF. — Prace filologiczne.
Porz. — Wiktor Porzeziński.
Prus — Bolesław Prus (Aleksander Głowacki).
Przyb. — Stanisław Przybyszewski.
Reym. — Władysław St. Reymont.
Rom. — E. Romer.
Rozw. — Jan Rozwadowski.
RS. — Rocznik Slawistyczny.
Ryd. — Lucyan Rydel.
Rzew. — Henryk Rzewuski.
Saw. — Józefa Sawicka.
Sienk. — Henryk Sienkiewicz.
Sier. — Wacław Sieroszewski.
Słow. — Juliusz Słowacki (WSzw. — W Szwajcaryi, O. zadż. — Ojciec zadżumionych).
Słowo Pol. — Słowo Polskie (gazeta lwowska).
Sprawa Pol. — Sprawa Polska (czasopismo).
Srok. — Konstanty Srokowski.
SRykacz. — Słownik Rykaczewskiego.
Stasz. — Leopold Staszeński.
Sten J. — Jan Sten (tłómacz Anatola France'a).
SWarsz. — Słownik Warszawski.
Szuj. — Józef Szujski.
Szym. — Adam Szymański.
Święt. — Aleksander Świętochowski.
Tarn. — Stanisław Tarnowski.
Tetm. — Kazimierz Tetmajer.
Tret. — Józef Tretiak.
Tward. — Kazimierz Twardowski.
Tyg. Ill. — Tygodnik Illustrowany.
Was. albo Wasil. E. — Edmund Wasilewski.
Was(il.) Z. — Zygmunt Wasilewski.
Wasyl. St. — Stanisław Wasylewski.
Wąs. — Wiktor Wąsik.
Weys(senh.) — Józef Weyssenhoff.
Wiad. Pol. — Wiadomości Polskie.
Witw. — Władysław Witwicki (tłómacz Platona).
Wysp. — Stanisław Wyspiański.
Zbor. — Juliusz Zborowski.
Zdziech. — Maryan Zdziechowski.
Zych — Maurycy Zych = Żer.
Żer. — Stefan Żeromski.
Żuł. — Jerzy Żuławski.

III. Źródła z języka potocznego:

(O pochodzeniu I — XI p. str. 2).

I — Czesław Łukowski.
II — Andrzej Ziemięcki.
III — Adam Kropatsch.
IV — Marya Swinarska.

V — Wiktor Wąsik.
VI — Jerzy Żuławski.
VII — Edward Klich.
VIII — Władysław Sokołowski.
IX — Juliusz Zborowski.
X — Władysław Konopczyński.
XI — Leon Wache.
XII — Prof. Kazimierz Nitsch (z Krakowa).
XIII — Helena Putiatycka (z gub. suwalskiej).
XIV — Prof. Zygmunt Paulisz (z Krakowa).
XV — Karol Heymos (z Warszawy).

Przedmowa.

Niniejsza praca przedstawia w swej części leksykalnej materyał, przyobiecany w mej rozprawie „Aspektänderung und Aktionsartbildung beim polnischen Zeitworte“ (127 ods. 1) [1]). Celem tej części jest dać szereg przykładów zmiany w czasowniku polskim aspektu oraz uwydatnienia postaci czynności zapomocą przedrostków. Materyały te poprzedza tu nowa rozprawa analizująca, streszczająca główne wyniki mego w tej kwestyi badania. Daję w niej rozszerzenie i do szczegółów sięgające przerobienie roztrząsającej części mej przed ośmiu laty w niemieckim języku wydanej pracy. Natomiast uważałem tu za zbyteczne nowe ogólne przedstawienie pewnych kwestyi, dotyczących semazyologicznej genezy znaczeniowych funkcyi przedrostków postaciowych. (Sprawę tę zamierzam poruszyć w związku z ogłoszeniem materyałów z języków wschodnio- i południowo-słowiańskich). Również wypuściłem tutaj szereg reguł tworzenia aspektu dokonanego, mających wartość przeważnie dla cudzoziemców, chcących się nauczyć pod tym względem tak trudnego i zawikłanego, ale zarazem tak wyrazistego języka polskiego. Kto się zajmuje temi kwestyami, temu polecam III i IV oddział mej rozprawy Asp&Akt.

Wbrew planom początkowym zakończenie mych badań na tem trudnem polu gramatyki opisowej języka polskiego zostało opóźnione wskutek rozmaitych okoliczności, a głównie z powodu niemożności opuszczenia granic Szwecyi, prócz na kilka miesięcy

[1]) Asp&Akt. (Lunds Universitets Årsskrift. N. F. Afd. 1. Bd 4. Nr 2).

letnich. Znajdą się więc pewne nieuniknione niedostatki, wynikające z przerwy w badaniach. Z drugiej strony okoliczność ta spowodowała, że miałem sposobność sprawdzania swych poglądów nad funkcyami przedrostków z wielu nowemi osobami z różnych części Polski; było to korzystne, bo chodzi tu o kwestye znaczeniowe, często tak subtelne, że prawie zupełnie niemożebne jest dać obraz tych funkcyi bez uwzględniania pewnego momentu indywidualnego. Z dwudziestu mniejwięcej osobami miałem sposobność częstego omawiania wątpliwych dla mnie szczegółów, a z dziesięcioma z nich sprawdzałem mój materyał w całości podczas metodycznych badań, z reguły kilka miesięcy trwających. Za chętny i żywy współudział w mojej pracy podczas mej bytności naukowej w Polsce (w roku 1907 i podczas wakacyi lat 1911, 1912, 1913, 1914) składam niniejszem moje podziękowanie panom Czesławowi Łukowskiemu (z Prus Zachodnich), Andrzejowi Ziemięckiemu (z Kieleckiego), Adamowi Kropatschowi (z Krakowa), pani Maryi Swinarskiej (z Poznańskiego), panom drowi Wiktorowi Wąsikowi (z Warszawy), autorowi drowi Jerzemu Żuławskiemu (z Galicyi zachodniej), nauczycielowi gimnazyalnemu Edwardowi Klichowi (z Galicyi zachodniej), słuchaczowi prawa Władysławowi Sokołowskiemu (ze Lwowa), nauczycielowi gimnazyalnemu Juliuszowi Zborowskiemu (z Krakowa) i docentowi drowi Władysławowi Konopczyńskiemu (z Warszawy). Z pośród nich szczególnie zobowiązany jestem względem mego zmarłego przyjaciela Jerzego Żuławskiego, od którego podczas trzykrotnej bytności letniej w Zakopanem doznawałem jak największej w mych studyach pomocy. Przy wykonaniu pierwszej połowy części analitycznej z największą uprzejmością zajął się moim manuskryptem i usuwał niedostatki mego stylu polskiego. Już przedtem podał mi szereg przykładów z języka potocznego i wypowiedział swoje zapatrywania na odcienie znaczeniowe pewnych miejsc swych prac literackich. Również jestem zobowiązanym panom Juliuszowi Zborowskiemu i Władysławowi Konopczyńskiemu za zajęcie się i uprzejmą pomoc przy stylizacyi i definitywnem wykonaniu części analitycznej.

Przez obcowanie czasowe z panem Leonem Wache (z Poznańskiego), stale zamieszkałym w Malmö, jak i z wielu innymi

Polakami, znajdującymi się wskutek zawieruchy wojennej w Szwecyi, przybyło mi sporo wskazówek i objaśnień.

Nie mogę pominąć, aby i panom profesorom Aleksandrowi Brücknerowi, Janowi Łosiowi, Janowi Rozwadowskiemu i panu docentowi drowi Mikołajowi Rudnickiemu złożyć podziękowanie za rady i wskazówki w moich studyach polskich. Między polskimi literatami oprócz wyżej wymienionego ś. p. Jerzego Żuławskiego jestem szczególnie zobowiązanym Janowi Kasprowiczowi i Władysławowi St. Reymontowi.

W głównych rezultatach pracy mej z roku 1908 nie potrzebowałem gruntownych zmian. W szczegółach natomiast porobiłem tyle ulepszeń, ile uważałem za możebne.

Przy cytowaniu w zasadzie (jak i Słownik Warszawski) podaję tylko imię autora. Wyjątek stanowi „Pan Tadeusz“, cytowany podług ksiąg i wierszy edycyi Kallenbacha. Tu i ówdzie podałem również przy innych autorach dzieło, mianowicie dla ułatwienia zrozumienia, ale z rozmaitych powodów nie mogłem w tem osiągnąć pełnej konsekwencyi. Przez * zaznaczam cytaty z poezyi.

Spis autorów i źródeł cytowanych dołączę przy końcu części leksykalnej. Co do literatury naukowej o kwestyi postaci i aspektu odsyłam do następnych dzieł: Encyklopedya polska Akademii Umiejętności III, 36 nst. i 186 nst., „Grundriss“ Brugmanna (2. wyd.) III, 3, 68—70, Emplois des aspects du verbe russe par André Mazon (Bibliothèque de l'Institut Français de Saint-Pétersbourg, tome IV) Paris 1914, str. XII—XV.

Lund w marcu 1916.

I. Wstęp.

§ 1. W słownikach polskich — i wogóle w leksykografii słowiańskiej — znajduje się wiele czasowników złożonych, z różnymi przedrostkami utworzonych od niezłożonego czasownika, między którymi jednak pozornie różnicy semazyologicznej niema, albo w każdym razie taka różnica okazuje się bardzo niejasną i nader trudną do zdefiniowania. Spotykamy np. *zemrzeć* obok *umrzeć* (1. & 2. = 'przestać żyć'), *utracić*, *zatracić* obok *stracić* (1., 2. & 3. = 'zgubić, zapodziać'), *ukończyć*, *zakończyć*, *dokończyć* obok *skończyć* (1., 2., 3. & 4. = 'dokonać'), *wzbronić* obok *zabronić* (1. & 2. = 'zakazać'), *pojawić się* obok *zjawić się* (1. & 2. = 'pokazać się') i t. p. W językach zachodnio-europejskich częstokroć tylko jeden wyraz odpowiada kilku wyrazom polskim, np. *stracić*, *utracić*, *zatracić* = po niem. 'verlieren', po franc. 'perdre'; *skończyć*, *ukończyć*, *zakończyć*, *dokończyć* = po niem. 'beendigen', po franc. 'finir'. Wielu leksykografów i gramatyków slawistów niesłowiańskiego pochodzenia i nawet niektórzy filologowie słowianie stwierdzali, że w takich przypadkach istotnie niema różnicy niesubjektywnej, albo w ogólności traktowali swój materyał, jakby różnicy takiej wcale nie było (np. Linde).

Od wielu lat zajmowałem się badaniem słowiańskiego systemu czasownikowego (najpierw rosyjskiego, potem polskiego). Już na początku studyów niejako „eksperymentalnych“ nad żywym językiem spostrzegłem, że w tym systemie przedrostki grają rolę nietylko pod względem perfektywności (np. dokon. *zrobić*: niedokon. *robić*, dokon. *napisać*: niedokon. *pisać* i t. p.), ale dość często zarazem zmieniają znaczenie czasownika pod względem

charakteru czynności. Pewien przedrostek dodaje znaczeniu czasownika lekki odcień charakteryzujący przebieg czynności lub stopień jej rezultatu: Rola przedrostka zasadza się na tem, że oznacza, jak pewna czynność została dokonaną (lub, jeżeli forma czasownika jest nieperfektywną, jak odbywa się przebieg czynności, albo do jakiego rezultatu pewna czynność dąży). Jeżeli więc czasownik łączy się z przedrostkiem, trzeba rozróżnić następujące przypadki:

1. Przedrostek nadaje czasownikowi zupełnie nowe (zwykle lokalne) znaczenie. np. *wyjechać* (niem. 'ausfahren'), *rozbić* (niem. 'zerschlagen'). *odebrać* (niem. 'wegnehmen'); *zarobić* = 'robiąc zyskać, zapracować' (niem. 'verdienen'): *robić* 'czynić' (niem. 'machen. tun'), *roztworzyć* 'rozpuścić (w wodzie)' (niem. 'auflösen, verdünnen'): *tworzyć* 'formować' (niem. 'schaffen, bilden') i t. p.

2. Przedrostek nie nadaje czasownikowi zgoła nowego znaczenia, tylko zaznacza pozorną zmianę czynności niedokonanej na dokonaną (t. j. czasownik złożony funkcyonuje jako forma perfektywna czasownika niezłożonego nieperfektywnego). W takim atoli razie trzeba rozróżnić dwa przypadki:

a) Połączenie z przedrostkiem powoduje tylko zmianę w aspekcie (w perspektywie, w rodzaju) treści czasownikowej, złożona forma tylko oznacza, że czynność (lub stan) już jest dokonaną, nie wskazuje zaś, jak się to stało. Połączenie z przedrostkiem sprawia tylko to, że do aspektu treści czasownikowej przybywa jeszcze moment dokonania, np. *zrobił*: *robił*, *spytał*: *pytał*, *skonstruował*: *konstruował* i t. p.

b) Forma złożona wyraża także, jak rozwijała się czynność (lub stan); przedrostek nie tylko sprowadza zmianę w aspekcie (rodzaju) treści czasownikowej, lecz zarazem zaznacza także pewien charakter, pewną postać (= niem. 'Aktionsart') czynności lub stanu. Tak np. *ukończyć* w przeciwieństwie do *skończyć* stanowi coś więcej jak formę perfektywną czasownika *kończyć*, *nakierować* nie jest tylko (jak *skierować*) rodzajem (aspektem) dokonanym czasownika *kierować* i t. d.

§ 2. Dla wstępnego zoryentowania się w przedmiocie tych studyów zanalizuję tutaj cztery czasowniki złożone, bardzo często

używane, mianowicie formy perfektywne czasownika *kończyć*: ***s- u- za- do-kończyć***, między któremi ani dotychczasowa leksykografia ani gramatyka nie wyjaśniła prawie żadnych różnic znaczeniowych. Pouczającym przykładem tego, jak się na te fakty zapatrują gramatycy, jest najobszerniejsza dotychczasowa gramatyka języka polskiego „Polnische Grammatik" Asmusa Soerensena (Lipsk 1900) — w gramatykach zaś napisanych po polsku (np. Kryńskiego albo Steina i Zawilińskiego) o tych zjawiskach prawie mowy niema:

„Im Allgemeinen werden zu diesem Zweck klangärmere Präfixe, dann wohl auch solche mit weniger sinnfälliger Grundbedeutung (seltener also *do*, *nad*, *ob-*, *od*, *pod*. *prze-*, *przed*, *roz-*, *w*, *wy-*, *wz-*, wobei indessen an eine vollständige Ausschliessung dieser Präfixe nicht zu denken ist) verwendet, in erster Linie *o*, *po*, *u*, *z*, *za*, häufiger auch *na*, *przy*, *roz-*, *wy-*. Selbstverständlich kann ausser hin und wieder bei solchen Präfixen wie *przy*, *roz-*, *wy-*, *wz-* (vgl. Bem. 2) von irgend welcher Beziehung zur Grundbedeutung des Präfixes nicht die Rede sein.

Hierauf mag der besonders erschwerende Umstand zurückzuführen sein, dass, wie bereits angedeutet, manchmal bei demselben Verb verschiedene Präfixe zu demselben Zwecke Verwendung finden können. Die betreffenden Komposita werden dann in den Wörterbüchern unterschiedslos aufgeführt, ohne dass bei dem einen irgendwie auf die Existenz des anderen hingewiesen würde, z. B. *dokończyć*, *skończyć*, *ukończyć*, *zakończyć*, welche alle vier ohne irgend welchen Unterschied der Bedeutung das Perfektivum zu *kończyć* 'beendigen' darstellen (vgl. § 215—218). Indessen dürfte in der wirklich lebenden Sprache meistens eins solcher nebeneinander stehenden Komposita dem oder den andren vorgezogen werden, auch dürfte manchmal ein feineres Sprachgefühl eine leise Bedeutungsnuance herauszuhören resp. hineinzutragen imstande sein, so dass es z. B. dem Dichter oder dem Redner nicht ganz gleich ist, ob er im einzelnen Falle diese oder jene Kompositionsform verwendet" (str. 184).

Nie przeczę, że w pewnych przypadkach jest nawet pra-

wie obojętnem, czy ten lub inny przedrostek (np. *s-* albo *za-*) łączy się z czasownikiem *kończyć* celem utworzenia jego formy perfektywnej. Ale trzeba też i na to zwrócić uwagę, że kiedyindziej zamiana jednego przedrostka na drugi bywa absolutnie niemożliwa. Tak np. nie można powiedzieć: *nagle ukończył pieśń* zamiast *nagle skończył pieśń*, a w każdym razie lepiej będzie powiedzieć: *po długich staraniach ukończył pracę* niż *po długich staraniach skończył pracę*. Powtóre, trzeba nadto zważyć, że w niektórych zwrotach zamiana jednego przedrostka na drugi jest możliwa, jednakowoż w każdym przypadku towarzyszy jej nieco inny odcień znaczenia. Mówimy więc:

1) *Ukończył swoją pracę w domu.*
2) *Dokończył swojej pracy w domu.*
3) *Zakończył swoją pracę w domu.*
4) *Skończył swoją pracę w domu.*

W pierwszym przypadku *(u-)* pojmujemy czynność tak, że podmiot (np. uczeń) prawdopodobnie tylko w domu pracował. W drugim *(do-)*, że początek pracy był poza domem (np. w szkole), reszta pracy zaś w domu. W trzecim *(za-)* tak, że np. początek i główna część pracy były poza domem (np. w szkole albo u kolegi), sam ostatek zaś, np. napisanie ostatnich wierszy, dokonanie ostatniej przeróbki nastąpiło w domu [1]).

W tych trzech przypadkach przedrostek powoduje nie tylko zmiany aspektu (rodzaju) czasownika *kończyć*, ale zarazem w każdym poszczególnym zwrocie dodaje czasownikowi jeszcze pewien nowy odcień znaczeniowy, uwydatnia pewien charakter czynności, pewną postać czasownikową.

Postać (charakter), którą oznacza przedrostek *u-*, uważam za duratywną [2]) (lub procesywną), tu chodzi o cały przebieg czynności, o całkowity proces.

---

[1]) Tym różnicom, omówionym już w mojej pracy Asp&Akt., przeczy p. Trávníček ČMF. II 260—262. Na całą jego krytykę tyle tylko mam do odpowiedzenia, że ja piszę o polskim języku, nie zaś o czeskim.

[2]) Aspektu (rodzaju) niedokonanego, zdaniem mojem, nigdy nie trzeba nazywać „duratywnym“, jak go dotąd często nazywano w gramatykach, por. § 5, str. 16.

Postać czasownikową, zamarkowaną przez *do-*, nazywam kompletywną, chodzi tu właśnie o uwydatnienie drugiej części czynności.

Postać zaś uwydatnioną przez *za-* nazywam definitywną (def. B): chodzi tu o sam ostatek przebiegu czynności, o ostatnie decydujące momenty procesu czynności. (Zarazem chodzi o duratywność rezultatu. Ten odcień znaczeniowy, def. A, przeważa nawet w innych czasownikach z przedrostkiem *za-*, oznaczającym charakter czynności, por. § 17. § 25 i § 28).

W odpowiednich miejscach pracy omówię dokładniej te trzy postacie czasownikowe; na razie tylko dałem zarys ich tymczasowy.

W czwartym przypadku *(skończył swoją pracę w domu)* niema, ściśle biorąc, odrębnej postaci czasownikowej: przy użyciu przedrostka *s-* odczuwamy tylko, że pod względem aspektu czynność jest dokonaną.

Przykłady wzięte z literatury dostarczają także dowodu, że bardzo często wcale nie jest rzeczą obojętną, czy łączymy z czasownikiem *kończyć* ten albo inny przedrostek:

1) Postać jest duratywną (*u-*): *Pozostali z pracami swemi na pół ukończonemi.* Tarn. (Powyższe zdanie stwierdza tu nie tylko resztę albo ostatni moment procesu: zwrot *na pół dokończonemi* albo inny teoretycznie możliwy, chociaż chyba nieużywany: *na pół zakończonemi*, wyrażałby już inną myśl). — *Agitacya przedwyborcza już ukończona.* Głos Nar. (Chodzi o cały proces). — *Jak tylko ukończył liceum.* Tret. — *Ukończył kurs nauk uniwersyteckich.* Czas. (Wyraz uwydatnia długą, ciągłą pracę). — *Słowacki, który umarł młodo, nie ukończył „Króla Ducha“.* Matusz. (Słowacki miał więcej niż tylko resztę albo ostatnie szczegóły tego dzieła do wykonania, czemu śmierć jego przeszkodziła). — *Roboty były już ukończone, albo kończyły się.* Prus. (Wyobrażenie całego procesu).

2) Postać jest kompletywną (*do-*): *Myśl nieco więcej rozwinięta, chociaż także niedokończona.* Tret. — *Tu Maciej chleb umoczył w zupie* || *I jedząc nie dokończył ostatniego słowa.* Mick.* P. T. XII 397. (Przedrostek *do-* silnie akcentuje przerwę). — *I teraz woła, aby do niego się łączyć.* || *Uderzyć na Rykowa, zwy-*

cięstwo dokończyć. Mick.* P. T. IX 483. — *Boże, wybaw mnie! Boże! nie dokończyłem prac moich na ziemi...* Weyssenh. (Wszystkie te przykłady wyrażają, że tu chodzi o resztę, o uzupełnienie już dosyć rozwiniętej czynności).

3) Postać jest definitywną (*za-*): *Odprowadzenie gości do ich apartamentów zakończyło tę scenę.* Weyssenh. — *W sobotę zakończył się proces o zdradę stanu.* Słowo Pol. — *Aż Ryków rzekł: „nosił wilk, ponieśli i wilka!“* || *„Requiescat in pace“, dodał Podkomorzy!* || *„Jużci, zakończył Sędzia, był w tém palec Boży!“* Mick.* P. T. X 185. — *Zwycięstwo zakończyło się rozgromieniem Turków i zdobyciem ich obozu.* Szuj. — *Wkrótce jednak po wykończeniu tomu III ś. p. Wacław Taczanowski, powołany na wojnę rosyjsko-japońską, zakończył życie wskutek ran, otrzymanych na polu bitwy.* Łoś. (W tych pięciu przykładach nacisk pada na sam ostatek przebiegu czynności, którą musimy sobie wyobrażać jako dłuższy czas trwającą: def. B — chodzi też nie tylko o samą czynność dokonania —; szczególnie w czwartym i piątym przykładzie odczuwa się zarazem dość silnie duratywność uzyskanego rezultatu, def. A, por. § 17).

4) Postać czasownikowa jest rezultatywną, t. j. oznacza tylko zmianę aspektu (*s-*): *Skończywszy ostatnią lekcyę.* Słow. — *Roboty przy kolei skończono.* Prus. — *On żyje i nieżonaty, a więc romans jeszcze nieskończony.* Tret. — *Jest pan literatem i publicystą. Ja, choć nim nie jestem, skończyłem uniwersytet i śledzę bieg spraw publicznych.* Weyssenh. (We wszystkich tych przykładach nacisk spoczywa tylko na dokonanym fakcie; jakiej postaci była czynność przed jej ukończeniem, jest obojętne [1]).

Z analizy danych przykładów wynika, że między tymi czterema czasownikami złożonymi jest pewna (często dość sub-

---

[1]) Kiedy chodzi o konkretny przypadek, *skończyć* może też oznaczać pewną postać czasownikową, wyraża czynność momentalną (por. § 4 & § 5). W pewnych zwrotach też *skończyć* ma pewien odcień definitywności A (gdzie *za-* znaczyłoby def. B), np. *Sprawa mogła się skończyć pogodzeniem.* Tarn. — *Skończonej teoryi symbolów i symbolizmu poetyckiego czy mitycznego Słowacki nie zostawił.* Matusz. (W ostatnim przykładzie odczuwa się zarazem pewien odcień totalności).

telna, ale zawsze jednak dostrzegalna) różnica znaczeniowa. Dla ludzi, którzy nie mają silnie rozwiniętego poczucia subtelnych odcieni języka ojczystego, różnica taka może nie odrazu wydać się dostatecznie jasną, ale dla tych, którzy odczuwają artystyczną wartość wysłowienia się, t. j. przedewszystkiem dla pisarzy polskich, takie cieniowanie nie przedstawia zgoła trudności. (Niektórzy literaci, z którymi rozmawiałem o tych kwestyach [1]), z początku wcale nie zaznajomieni z moim systemem definiowania, w wielu przypadkach odrazu mogli zdać sobie sprawę z różnic znaczeniowych; przeciwnie zaś inni polacy, nawet wykształceni, jakkolwiek w praktyce zachowują naogół te różnice, teoretycznie nie umieją ich nie tylko określić, ale niekiedy nawet dostrzec).

Weźmy jeszcze parę przykładów z języka potocznego, gdzie odcień znaczeniowy jest szczególnie wyraźny: *Zadowolony ze swego pomysłu odrazu* ***skończył*** *pracę.* X. (momentalnie). — *Cichy, spokojny* ***ukończył*** *pracę tak, jak chciał.* IX. (duratywnie). — *Po wielu kłopotach wreszcie* ***ukończył*** *pracę.* II. (dur.) — *Zakończyliśmy tę pracę raz na zawsze.* VI. (def. A).

Oczywiście, w tym krótkim wstępie nie starałem się dać wszechstronnego objaśnienia wszystkich odcieni znaczeniowych czasowników *skończyć, ukończyć, zakończyć, dokończyć.* Jest przecież nadto wiele innych odcieni; tak np. w czasowniku *ukończyć* często razem z duratywnością odczuwa się i aktywność (czyli „konatywność" = wolę, zamiar; por. § 7), w czasownikach *skończyć, zakończyć* zaś tego odcienia niema, można tych czasowników używać, kiedy formalny podmiot nie ma własnej aktywności, np. *skończył* albo *zakończył życie* (*ukończył* w tem znaczeniu niemożliwe [2])).

Czasownik *kończyć* łączy się jeszcze z dwoma przedrostkami: ***po-*** i ***wy-***. W tych przypadkach odcienie znaczeniowe są tak wyraźne, że już leksykografia dotychczasowa je uwzględ-

---

[1]) Jan Kasprowicz, ś. p. Jerzy Żuławski, Władysław St. Reymont i inni.

[2]) „Możnaby chyba wyjątkowo powiedzieć np. *Budda ukończył swe życie* — znaczyłoby: spełnił wszystko, co miał do spełnienia, i uznał, że dalej żyć nie potrzebuje". (Uwaga ś. p. J. Żuławskiego).

niła: *pokończyć* znaczy 'jedno po drugiem ukończyć', *wykończyć* znaczy 'starannie wszystko ukończyć'. Postać czasownika *pokończyć* nazywam dystrybutywną (por. § 52). chodzi tu o liczbę mnogą poszczególnych procesów czynności, t. j. zwykle o mnogość podmiotów lub przedmiotów, np. *Regencya pokończyła zaraz wojny z Polską. Danią i w. ks. Moskiewskiem.* Encykl. Org. (Mnogość przedmiotów). *Chłopcy pokończyli zadania algebraiczne i powychodzili z sali.* X. (mnogość podmiotów). Postać czasownika *wykończyć* nazywam efektywną, chodzi tu o staranne, dokładne dokonanie czynności, np. *Pierwsze pięć pieśni, choć skończone, nie są wykończone i robią wrażenie fragmentów.* Tarn. — Dla czasownika *wykończyć* języki europejskie niesłowiańskie mają odpowiednik: niem. 'vollenden', franc. 'achever'; dla *pokończyć* zaś takiego wogóle niema.

II. Analiza odcieni postaciowych przedrostków zdelokalizowanych.

(„Les préverbes vides“).

§ 3. Dla ścisłego badania znaczeń postaciowych różnych przedrostków trzeba równolegle porównywać dwa albo kilka czasowników złożonych, utworzonych od tegoż czasownika niezłożonego. Czasowniki niezłożone, mające tylko jedną formę złożoną (np. *poić*: *napoić*, *ofiarować*: *zaofiarować* i t. p.), nie nadają się w pierwszym rzędzie do badania tych zjawisk znaczeniowych. W praktyce zmiana aspektu i utworzenie postaci czasownikowej zlewają się tutaj w jedno.

Znaczenia postaciowe przedrostków najlepiej jest studyować w aspekcie perfektywnym i dlatego w tej pracy przedewszystkiem daję przykłady formy dokonanej. W formach złożonych nieperfektywnych (np. *usypiać*, *zasypiać*, *zatruwać* i t. p.), jak już we wstępie wspomniałem, odcień znaczeniowy o wiele mniej wyraźnie się odczuwa niż w formach perfektywnych (np. *usnąć*, *zasnąć*, *zatruć* i t. p.). Tu tylko chodzi o początek pewnego przebiegu czynności albo o dążenie do pewnego rezultatu, nie zaś — jak w formach o aspekcie dokonanym — o cały proces z osiągniętym rezultatem.

Jest, jak wiadomo, mnóstwo czasowników złożonych, obok których formy niezłożonej wcale niema w użyciu, i w wielu przypadkach przedrostki nadają tu znaczenie postaciowe (np. dur. *ubezwładniać*, ef. *wykorzenić*, def. F [1]) *zaokrąglić* i t. p.). Tylko wówczas, jeżeli są w obiegu przynajmniej dwie rozmaite złożone formy tego samego pnia czasownikowego, takie słowa mogą słu-

[1]) Por. § 19.

żyć za pouczające przykłady dla obecnych badań (np. *usnąć: zasnąć*). W innych przypadkach takie czasowniki mają tylko wartość drugorzędną. Znaczenie postaciowe takiego słowa nie będzie z reguły przedstawiało trudności w sklasyfikowaniu dla tego, kto już zna centralną część systemu przedrostkowo-postaciowego czasowników, t. zn. sposób tworzenia form postaciowych od czasownika podstawowego. Dlatego nawet w części leksykalnej tej pracy zadowalam się tylko przygodnem uwzględnianiem słów złożonych tej kategoryi.

Z praktycznych względów gramatycznych główny cel niniejszych studyów tak można zdefiniować: jaki zachodzi stosunek między rozmaitemi formami rodzaju dokonanego tego samego czasownika podstawowego, utworzonemi zapomocą przedrostka?

Dla osiągnięcia tego celu spróbujmy najpierw porównywać systematycznie serye takich paralelnych utworów przedrostkowych:

1. *z-* (*ze-*, *s-*) obok *u-*.

§ 4. Przeglądając słowniki, w których obok pierwotnego czasownika niedokonanego podana jest też złożona forma perfektywna [1]), łatwo skonstatować, że przeważna część czasowników polskich tworzy formę aspektu dokonanego zapomocą przedrostków *z-* (*ze-*, *s-*) albo *u-* i że w bardzo wielu przypadkach o b a te przedrostki równolegle znajdują się w połączeniu z tym samym czasownikiem. Jaki jest wzajemny stosunek tych form? Nie mogą one być zupełnie identyczne, bo dlaczego w takim razie język wytwarzałby tyle form podwójnych, gdyby one były semazyologicznie zbyteczne? Z porównania odcieni znaczeniowych tych dwóch typów złożonych wynika, że wszędzie w gruncie rzeczy różnice znaczeniowe są te same jak między wyrazami *skończyć* i *ukończyć* (por. § 2): *z-* (*ze-*, *s-*) oznacza albo tylko z m i a n ę a s p e k t u (= czystą rezultatywność), albo — w konkretnych przypadkach — p o s t a ć m o m e n t a l n ą; *u-* zaś oznacza albo d u r a t y w n o ś ć (trwałość przebiegu) czynności, albo (często zarazem oprócz duratywności) a k t y w n o ś ć pod-

[1]) Np. Słownik Lindego albo „Verbalverzeichnis“ Soerensena.

miotu (t. j. akcentuje zamiar, wolę); ten rodzaj aktywności nazywam konatywnością (por. § 7).

Weźmy pod uwagę najprzód szereg przypadków konkretnych:

§ 5. **z- oznacza czynność momentalną, u- czynność duratywną.**

1. Mom. *...i skończyła się potęga ich wtenczas, kiedy najwięcej cieszyli się.* Mick. — Dur. *Ukończywszy historyczną pracę.* Tret. (Por. § 2, 1).

2. Mom. *Skrył się tylko za biurko, w przekonaniu, że w ten sposób uchroni się przed dalszymi strzałami.* Nowiny. — Dur. *Pies zdradził. Żeby nie ta czarna suka, wszystkoby się ukryło.* Weyssenh.

3. Mom. *Cisnął żelazem w porcelanową wazę, która też stłukła się z trzaskiem.* J. Sten. — *Stłukł talerz.* IX. (Por. jeszcze § 55, 1). — Dur. (zarazem kon.) *Utłukła pieprz, cukier.* III.

Uwaga. W pewnych zwrotach przedrostek *u-* ma znaczenie 'od-', np. *Utłukł ucho od filiżanki.* III.

4. Mom. *Światełko natychmiast zgasło.* Sier. — *Minęła, jak meteor, myśl i zgasła.* Danił. — Dur. *Pożar nie mógł ugasnąć.* VI.

Uwaga. Ludzie wykształceni używają teraz czasownika *ugasnąć* tylko w pewnych zwrotach [1]) (kiedy podmiot jest czemś bardzo dużem). Innym razem, kiedy chodzi o duratywność, mówimy zwykle *wygasnąć*, np. *ogień wygasł na kominie.* V. (O przedrostku *wy-* por. § 40).

5. Mom. *Przyszedł ktoś i pieśń zmilkła.* II. — *Nagle staną i zmilkną*; Mick.* „Do Laury". — Dur. *Oddalili się i powoli pieśń ich umilkła.* II. — *Umilkł szczęk broni, umilkły wrzawy potęż-*

---

[1]) Prof. Łoś RS. III 149 twierdzi: „Niema też w użyciu słowa *ugasnąć*". Z tem trudno się zgodzić. Przykład *Pożar nie mógł ugasnąć* nawet ci uważali za dobry, którzy przedtem mi powiedzieli, że wogóle nie używają tego słowa osobiście (np. dr. M. Rudnicki i inni). Pytałem o to wielu ludzi. Jan Kasprowicz powiedział mi odrazu: „*zgasło* — nagle, *ugasło* — powoli". Twierdził też, że słowo *ugasnąć* bardzo często słyszał wśród ludu. — W części leksykalnej dam jeszcze parę przykładów.

nych rozterek, w znękanej walkami krainie zawitał długi pokój. Sier. — *Zagrały organy głośny finał i umilkły.* Weyssenh.

6. Mom. *Złowiłem go, a zatém za uszy i kropię.* Mick.* P. T. VII 435. — Dur. (niekiedy z odcieniem konatywności) *szuka sposobu,* || *Jakby razem obsaczyć i ułowić obu:* || *Hrabię i Tadeusza.* Mick.* P. T. V 5.

7. Mom. *Zacząłem się bać, żeby mi Agaton przy końcu Gorgijskiej głowy nie pokazał..; byłbym dopiero wtedy skamieniał i głos stracił.* Witw. „Uczta Platona". — Dur. *Jeżeli szczególniej sama podstawa filozofii Heglowskiej, stanowisko człowieka i jego myśli w bycie, utraciła dla nas znaczenie, to..* Brzoz.

8. Mom. *Najlepiej ogień zgasić, dopóki w iskierce.* Mick.* „Dziady" III. — Dur. *Z trudnością ugasili ogień.* II. (por. § 24, 2).

9. Mom. *Wzajemna radość powitania stłumiła natychmiast proces o depeszę i o brak koni na stacyi.* Weyssenh. — *Stłumiła w sobie śmiech.* Reym. — Dur. *Wszakże utłumiona na wschodzie konfederacya podnosi się w postaci partykularnych związków na zachodzie.* Szuj.

10. Mom. *Nagle zrobiło mi się w jednej chwili jasno w głowie.* Sienk. — Dur. *Tak się urobiły stosunki.* II.

11. Mom. *Nagle żołnierze sformowali inny szyk.* V. — *Oficerowie szli równo z nią krokiem chyżym. Zbliżywszy się, sformowali szyk w dziwny sposób.* Żer. — Dur. *Razem z nami poszedł batalion strzelców nowo uformowanych.* Dzien. Pozn.

We wszystkich tych przykładach słowa utworzone zapomocą *z-* (*s-*) oznaczają przebieg wyraźnie momentalny, chodzi o czynność chwilową, często nawet o czynność zachodzącą w okamgnieniu. Ogólne poczucie językowe w tej postaci czynności nie rozróżnia oddzielnych stopni procesu, wszystko ujmuje się razem („koncentratywnie"). Słowa zaś, uformowane zapomocą *u-*, oznaczają przebieg wyraźnie duratywny, chodzi tu o czynność dłuższą, o proces stopniowy: podmiot dokonywa swej czynności nie razem, lecz w wielu momentach nieprzerwanego procesu, stąd powstaje ciągły szereg wyobrażeń wzrokowych czy słuchowych (tę postać można też nazywać „procesywną").

W terminologii gramatycznej, jak wiadomo, aspekt nie-

dokonany bardzo często też nazywano „duratywnym“. Uważam, że takie użycie tego wyrazu nie jest całkiem właściwe. Lepiej stanowczo nazywać aspekt niedokonany tylko „niedokonanym“ (czyli „nieperfektywnym“). Forma niedokonana wprawdzie przeważnie oznacza czynność duratywną, ale możliwe są i wypadki przeciwne. np. *Brzeski wyjął z kieszeni maluchną elektryczną latarkę, rzucającą za pociśnięciem guziczka błękitnawe światło i gasnącą według woli w mgnieniu oka.* Sier. „Zamorski Dyabeł“ — przebieg czynności czasownika *gasnąć* jest tu nie duratywny, lecz momentalny, chociaż zwykle w innych zwrotach (np. *świeca gaśnie* i t. p.) uwydatnia się duratywność przebiegu. Są też pewne grupy czasowników niedokonanych, których ze względu na czynność samą nie można trafnie nazywać duratywnymi, n. p. *znikać, schylać, stwarzać*; por. *słońce niknie* i *słońce znika*. w ostatnim przykładzie chodzi o przebieg prawie momentalny: koniec czynności jest bardzo blizki (graficznie ◯ = *niknie*, ⌒ = *znika*). Postać wyraźnie momentalną oznacza często *schylać*, np. *Chrzciciel schyla się, chwyta karabin za rurę.* Mick.* P. T. IX 343.

Czasowników grupy *kłuć, bóść* (por. § 53) też nie można ściśle nazywać duratywnymi, bo czynność z reguły bywa momentalną albo momentalno-iteratywną. — Przez postać duratywną więc pojmuję tylko czynność czasownikową o przebiegu dłuższym, którą poczucie językowe uważa za proces wyraźnie niejednostopniowy; czynność ta zarazem pod względem aspektu może być albo dokonana albo niedokonana (np. *ugasić* dur. dok., *ugaszać* dur. niedok., *urobić*: *urabiać* i t. p.). Czy ta czynność w rzeczywistości jest bardzo długa (np. trwa miesiące albo lata), czy też względnie krótka (np. trwa tylko parę minut albo kilka sekund), to jest pod względem gramatycznym zgoła obojętne. Nacisk spoczywa tylko na tem, że w zdaniu o konkretnym przypadku forma z przedrostkiem duratywnym (np. *u-*) zawsze oznacza czynność dłuższą niż forma postaci momentalnej (z reguły tworzonej zapomocą przedrostka *z-*, *s-*).

Forma czasownikowa duratywna więc — zastrzegam — w terminologii tej pracy ma sens odmienny niż forma niedoko-

nana (nieperfektywna). Należy ściśle odróżnić postać czasownika, która może mieć wiele kategoryi (mom., dur., def. i t. p.), i aspekt czasownika, który ma tylko dwie kategorye: formę dokonaną i formę niedokonaną [1]).

§. 6. **z- oznacza czynność o przebiegu nieznanym (albo obojętnym), u- zaś czynność duratywną.**

Poniżej daję szereg przykładów, w których formy czasownikowe z przedrostkiem *z-* (*s-*) nie stosują się, jak wyżej, do konkretnego przebiegu czynności (nie „opisują“ czegoś), lecz zaznaczają jedynie dokonanie faktu, samo tylko bliżej nieokreślone osiągnięcie rezultatu. Forma z przedrostkiem różni się od nieprzedrostkowej formy niedokonanej tylko tem, że oznacza wyłącznie zmianę aspektu, t. j. dokonanie czynności — mniejsza o to, jak; odcień znaczeniowy w takich przypadkach nazywam „rezultatywnym“. — W następujących przykładach *z-* (*s-*) ma funkcyę rezultatywną, formy z przedrostkiem *u-* zaś oznaczają, jak w § 5, czynność duratywną.

1. Rez. *Ptastwo skryło się w lasy, pod strzechy, w głąb trawy.* Mick.* P. T. X 33. — Dur. *Tylko skwarzyła słońca letniego pożoga,* || *Od niéj ptaki w zbożowym ukryły się lasku.* Mick.* P. T. III 46. (Tu zarazem pewien odcień lokalny: *u-* = *od-*, ale *u-* też uwydatnia przebieg wyraźnie stopniowy).

2. Rez. *Lata zgasiły w niej do szczętu wszystek ogień i wszystko światło.* Orzeszk. — Dur. *a plewy spali ogniem nieugaszonym.* Mat. III 12.

3. Rez. *Winszuję ci Majorze, żeś złowił Hrabika.* Mick.* P. T. IX 224. — Dur. *Przez całą noc pracując niceśmy nie ułowili.* Łuk. V 5.

4. Dur. *Kwiat tradycyi narodowych zwiądł.* Matusz. — Dur. *W kraju wiosny, pomiędzy rozkosznemi sady,* || *Uwiędłaś młoda różo!* Mick.* „Grób Potockiej“.

5. Rez. *Powoli czas zrobił swoje.* Matusz. — *On mnie radą do usług publicznych sposobił,* || *Z opieki nie wypuścił, aż człowie-*

[1]) Postać (czyli charakter) = niem. 'Aktionsart', aspekt = niem. 'Aspekt', ros. 'видъ'.

kiem zrobił. Mick.* P. T. I 350. — Dur. *Biedne, ciemne masy są takiemi, jakiemi je wieki urobiły.* Krytyka.

6. Rez. *Ile cię trzeba cenić, ten tylko się dowie,* || *Kto cię stracił.* Mick.* P. T. I 3. — *Że utraciwszy rozum w mękach długich.* || *Pluwają na siebie i żrą jedni drugich!* Mick.* P. T. Epilog 18 [1]).

7. Rez. *Ale się chłopi głupi nad nim zlitowali!* Mick.* P. T. VII 464. — Dur. *Daremnie broniło się serce Tadeusza;* || *Ulitował się, uczuł, że go żal porusza.* Mick.* P. T. V 255 [2]).

8. Rez. *Czuł, że musi złagodzić to, co powiedział.* Żer. — Dur. *Jeszcze się dosyć, dość napłacze,* || *nim go kochanie ułagodzi.* Wysp.* — *W życiu publicznem cechowała go* [sc. Bismarka] *ta sama niecierpliwość, której wiek nawet nie ułagodził.* J. Sten. (Por. § 18. [4]).

9. Rez. *Lekarz, przyjaciel domu, gdy je* [sc. dziecko] *oglądał, miał minę strapioną.* Orzeszk. — Dur. *Ta myśl dość mnie utrapiła.* III [3]).

10. Rez. *Zmobilizowano ogółem 200 policyantów.* Czas. — Dur. *Rosya z trudnością umobilizuje swoją armię.* VIII. (*Umobilizować* mówi się dość rzadko. Kto tej formy używa, bardzo wyraźnie akcentuje, że chodzi o dłuższy, skomplikowany proces).

11. Rez. *Trzeba żywioł polski zorganizować.* Bibl. Warsz. — Dur. *O rozbojach też, o uorganizowanych bandach złoczyńców zupełnie tu nie słychać.* Sienk. „Listy Am.“. — *Uorganizował odczyty.* IX. (Kiedy chodzi o przedmiot mały, nieskomplikowany, nie można używać *u-*, np. źle brzmi *uorganizował odczyt*).

12. Rez. [4]). *Oto kazać spakować rzeczy i pojechać.* Sienk. —

---

[1]) *Utracić* też często ma pewien odcień uczuciowy — 'Gefühlsbetonung' — np. *Raj utracony. Za utraconą ojczyzną* i t. p. *Znalazłem ją — ażebym utracił na wieki!* Mick.* „Dziady“ IV.

[2]) Podobnie jak *utracić*, tak samo *ulitować się* ma pewien odcień uczuciowy; w czasowniku zaś *zlitować się* tego odcienia niema.

[3]) *Utrapiona mucha* (dur.) = 'mucha, która długo trapiła'. — *Nie pomaga i kropidło,* || *Bo utrapione straszydło* || *Jak stanęło, tak i stoi.* Mick.* „Dziady“ II. Imiesłów *utrapiony* oznacza zarazem stronę bierną i stronę czynną. charakterystyczna właściwość języków słowiańskich; inne przykłady są *ciemny* (w wysokim stylu = 'ociemniały'), *głucha cisza* i t. p., por. ros. глухой, темный.

[4]) Prof. Łoś (RS. III 152) twierdzi, że *spakować* „zachowało wyraźnie znaczenie prefiksu *z-* (*s-*) = łac. *cum*“. Wielu przeze mnie

Trzeba spakować kufer. X. — Dur. *Wysłaliśmy starannie upakowany kosz z garderobą.* II.

§ 7. ***z-* oznacza czynność rezultatywną (ew. momentalną), *u-* czynność duratywno-konatywną.**

W przykładach z przedrostkiem *u-*, które wyżej dawałem, odcień znaczeniowy przedewszystkiem odnosił się wyraźnie do czasowego przebiegu czynności. Lecz jak już parę razy wspominałem, przedrostek *u-* ma także inną funkcyę znaczeniową skojarzoną z postacią duratywności: *u-* uwydatnia w tak uformowanych czasownikach także konatywność, t. j. aktywność podmiotu (wolę lub zamiar). Tak np. w zdaniu *ukrył się* (w przeciwieństwie do *skrył się*) nie tylko słychać trwanie czynności, lecz zarazem, a w pewnych przypadkach nawet przeważnie, usiłowanie (zamiar, wolę). Przez konatywność pojmuję to, iż forma czasownikowa wyraźnie akcentuje, że podmiot zdania jest też przyczyną procesu czynności. t. j. że podmiot gramatyczny jest zarazem podmiotem psychologicznym (por. Paul, Prinzipien [4], Kap. VI § 87).

W zdaniu: *wkrótce za krzakami jałowcu skryły się płachty, parcianki i okrągłe czapki* (Prus) podmiot gramatyczny (*płachty* etc.) nie jest identyczny z podmiotem psychologicznym (którym są ludzie). W zdaniu zaś: *Od niej* [sc. od pożogi letniego słońca] *ptaki w zbożowym ukryły się lasku* (Mick.* P. T. III 46) oba te podmioty są identyczne. W zdaniu: *Padł zgłuszony Assessor i skrył się w pokrzywy* (Mick.* P. T. VIII 665) wyraźnie niema konatywności — *ukrył się* dałoby w tem zdaniu zupełnie inny sens!

Zgoła duratywnymi bywają, ściśle biorąc, tylko czasowniki nieprzechodnie z przedrostkiem *u-* (np. *umilknąć, uwiędnąć* etc.), w czasownikach zaś przechodnich zawsze odczuwa się równo-

---

o to zapytanych ludzi, dobrze znających język ojczysty (np. ś. p. Jerzy Żuławski, J. Zborowski i inni), jednak uważało *spakować* (jak *skoncentrować, sformować, sfałdować* etc.) za formę czystą perfektywną niedokonanego *pakować*. Znaczenie lokalne więc już spoczywa w formie nieperfektywnej (por. Asp&Akt. str. 85). Naturalnie nie chcę przeczyć, że w tem słowie i w innych tego typu daje się jeszcze słabiej lub silniej odczuć geneza lokalna.

cześnie dwa odcienie, jeden silniej, drugi słabiej, i to zależnie od celu zdania. Kiedy ktoś opowiada o czemś, t. j. kiedy chodzi o konkretnie wyobrażony przypadek, znaczeniowy odcień duratywności prawie zawsze przeważa; natomiast kiedy się tylko konstatuje coś, kiedy chodzi przedewszystkiem albo wyłącznie o uzyskany rezultat, przeważa znaczenie konatywności. Zauważyłem, że ludzie, którzy o tych kwestyach znaczeniowych jeszcze nie wyrobili sobie zdania, zapytani o różnicę między np. *skryć* i *ukryć*, przedewszystkiem wyczuwają odcień konatywności w czasowniku drugim: przychodzi im na myśl szczególnie takie zdanie, jak np. *ukryłem coś*, gdzie czynność podmiotu, dążenie do uzyskania rezultatu najwyraźniej daje się odczuć. W opowiadaniu zaś, gdzie się mówi o podmiocie nieżywym albo o czynności innej osoby, której stan wewnętrzny (wola, zamiar) tylko pośrednio mówiącemu jest znany, duratywność daje się odczuwać przeważnie albo prawie wyłącznie: myśli się przedewszystkiem o tem, co spostrzeżono, mniej zaś o tem, co spowodowało dane zjawisko. Odczuwa się wyraźnie, iż np. (*widziałem jak*) *złodziej ukrył się za stodołę* bardziej uwydatnia przebieg czasu niż ..*skrył się za*.., a zdanie: *(widziałem jak) żołnierze uformowali inny szyk* też więcej mówi o trwaniu czynności niż ..*sformowali*.. i t. p. We wszystkich takich zdaniach przecież, jeżeli chodzi o podmiot żyjący (mający wolę), przy czasownikach z przedrostkiem *u-* zawsze mniej więcej wyraźnie odczuwamy też pewną konatywność. Sama duratywność bez konatywności znajduje się jedynie w czasownikach nieprzechodnich typu *-nąć* (*uwiędnąć* etc.) i w bardzo niewielu słowach zaimkowych (np. *ususzyć się*, *ucukrować się*). We wszystkich innych przypadkach czasownik z przedrostkiem *u-* może być albo przeważnie duratywnym albo przeważnie konatywnym. W pewnych formach systemu czasownikowego duratywność ma tendencyę do przewagi, w innych zaś konatywność. Tak w czasie przeszłym (przedewszystkiem w 3. osobie) często przeważa duratywność. W imiesłowie biernym prawie zawsze konatywność silnie się uwydatnia (imiesłów bowiem jest formą „konstatującą“ i tylko zrzadka pośrednio może zastąpić formę „opowiadającą“). Przytem imiesłowy bierne czasowników z przed-

rostkiem *z-* mają silną tendencyę do przeistoczania się w przymiotniki. Bardzo wyraźnie widać to np. w imiesłowie ***skryty***, co często = 'zamknięty, małomowny; podstępny, chytry', np. *Patrzał mu w oczy ze skrytym, złym uśmiechem.* Żer. — *Same listy jego do niej pisywane przekonywują, że nie miał on przed nią nigdy nic skrytego.* Małec. Wielka jest np. różnica między *człowiek* ***skryty*** i *człowiek* ***ukryty***! Drugi, też dość wyraźny przykład mamy w imiesłowie ***strudzony***. ***Utrudzony*** prawie tak się ma do ***strudzony*** jak niem. *ermüdet* (imiesłów) do *müde* (przymiotnik) [1]).

Tu daję szereg przykładów, w których formy czasownikowe z przedrostkiem *z-* (*s-*) są b e z konatywności (niekonatywne), formy zaś z przedrostkiem *u-* w y r a ź n i e k o n a t y w n e.

1. M o m. (i niekon.). *Zmarszczyła czoło, wstrząsnęła głową.* Danił. (*u-* jest tu niemożliwe). — K o n. (i dur.). *Krawcowa umarszczyła bluzkę.* II. (*z-* tu byłoby źle).

2. M o m. (i niekon.). *Nagły podmuch wiatru* ***sfałdował*** [2]) *jej suknię.* II. (*u-* jest tu niemożliwe). — K o n. (i dur.). *Szwaczka* ***ufałdowała*** *suknię.* II. (Gorzej byłoby: ***sfałdowała***).

3. R e z. (i niekon.). *i przy niéj trzy stogi* || *Użątku, co pod strzechą zmieścić się nie może.* Mick.* P. T. I 30 (*u-* niemożliwe). — K o n. (i dur.). *W jednym z najciemniejszych kątów* ***umieścił*** *się Janusz.* Danił. — *I ja tam z gośćmi byłem, miód i wino piłem,* || *A com widział i słyszał, w księgi* ***umieściłem***. Mick.* P. T. XII 862 (*z-* znaczyłoby tu co innego).

4. R e z. (i niekon.). *Na przeciwległej stronie* ***zgrupował*** *się zastęp niemały.* Żer. (*u-* tu byłoby źle, jakby z pozą, np. dla odfotografowania się). — K o n. (i dur.). *Zszedłszy z koni,* ***ugrupowaliśmy*** *się dla przyjęcia Turków.* Lipk. „Wojna na Bałk.“.

5. M o m. (i niekon.). *Kapelusz wpadł w błoto i* ***zbrukał*** *się.* III. (*u-* niemożliwe). — D u r. (i kon., t. j. gramatyczny podmiot spowodował następstwo). ***Ubrukał*** *się przy kopaniu dołu.* III.

---

[1]) Znaczenie konatywne wyraża się nie tylko przez przedrostek *u-*, ale — jak później wykażę — też przez inne przedrostki, np. przez *o-*: ***otruć*** ma się do ***truć***, jak ***ukryć*** do ***skryć***.

[2]) Istnieje też neologizm *s-fałdzić*, np. *Skurcz sfałdził mu czoło.* Orkan „Drzewiej“, str. 42.

§ 8. *z-* (*ze-*, *s-*) obok *u-* przy czasownikach *mrzeć*, *rodzić* i *kraść*.

Formy złożone czasowników *mrzeć*, *rodzić* i *kraść* utworzone zapomocą *z-* (*ze-*, *s-*) i *u-* wymagają osobnej analizy, trafiają się tu bowiem odcienie trudne do ścisłego zdefiniowania. Napozór różnic znaczeniowych często prawie niema, albo też mamy do czynienia z subtelnymi odcieniami, tylko stylistycznego znaczenia. Tak np. mówi się *ojciec jego zmarł* i *ojciec jego umarł* niby bez różnicy znaczeniowej. Ale bywają też przykłady, w których taka różnica nawet bardzo wyraźnie się odczuwa. *Mój umarły ojciec* i *mój zmarły ojciec* pod względem treści stanowczo nie są to jednakowe zdania: forma *umarły* używana jest w konkretnym przypadku i oznacza ciało nieboszczyka; forma *zmarły* zaś takiego odcienia wcale nie ma, chodzi tu o zupełnie abstrakcyjny fakt. Owóż form czasownika *umrzeć* używa się przeważnie w zdaniach „opisujących", form *zemrzeć* zaś w zdaniach po prostu „konstatujących", t. j. *ze-* jest rezultatywne, *u-* zaś duratywne (trzeba tylko tę postać ściśle pojmować: nie jako dłuższy proces, lecz jako pewien przebieg czynności nawet krótkiej, ale przecież stopniowej [1]). Takie różnice zachodzą też między *zrodzić* i *urodzić*, tudzież *skraść* i *ukraść*. W pewnych zwrotach *zemrzeć* i *skraść* obok tego także mają znaczenie momentalne, mianowicie kiedy chodzi o czynność konkretną, ale nagłą, niespodzianą.

1. a) Rez. *Zmarli w ostatnich dniach*: — — — Gaz. Lw. — Abstr. *Wedle zasad prawniczych rozporządzają naturalnie spadkobiercy ciałem zmarłego i grobem.* Słowo Pol. — Mom. (= niespodzianie). *Zachorowała mianowicie w pobliżu stacyi.. jakaś młoda kobieta, zmarła wśród symptomów cholery.* Now. Ref. — *Uderzyła „Łysa" kanonika tak szkodliwie, że w trzy dni zmarł.* Sienk. — b) Dur. *I tak umarła ta moja dzieweczka.* || *Że mi się serce rozdarło na ćwierci.* Słow.* „Ojc. zadż.". (*zmarła* byłoby tu źle, nieartystycznie; *umarła* ma odcień uczuciowy). — *Nawet Prorok umarł.* Żuł. „Koniec Mesyasza" 71. (Tu zaakcentowany jest. jak

[1]) Formy czasownika *umrzeć* często mają pewien odcień uczuciowy, jak formy *ulitować się*, *utracić* (por. § 6, 6—7).

mi autor powiedział, właśnie proces: Prorok umarł jak i inni ludzie; *zmarł* znaczyłoby tylko: 'nie żyje już'). — Konkr. (= cieleśnie). *Kadzidłem kościelnem, jak umarłego ukołysać usiłujemy masę wieśniaczą.* Brzoz. — *Wyobrażam sobie, że tak muszą wyglądać umarłe pola księżyca.* Sienk.

2. a) Rez. *Zawsze pozostajemy dziećmi epoki, która nas zrodziła.* Matusz. — *Oddajmy im w dziedzictwo posiadanie ziemi,* || *Na której się zrodzili.* Mick.* P. T. XII 503. — Abstr. *Ten plan zrodzony w Krakowie.* VI. — *puste frazesy, zrodzone na gruncie myśli niedostatecznie krytycznej.* B. de Court. — *pisarze i pocci pierwszej części naszego wieku, zrodzeni i wychowani w tamtym.* Tarn. — Mom. *Pomysł zrodził się w jego głowie.* Tarn. — b) Dur. (konkr. = fizycznie) *Urodziła syna.* X. — *Poczęły wzbierać fale, góra jęczeć, i urodziła się... mysz.* Sienk. (Tu wyraźnie idzie o proces). — *Myśliłem: pod szczęśliwą gwiazdą* || *Urodził się ten chłopiec.* Mick.* P. T. XI 393. — Konkr. *W kraju, gdzie jako wiecie, szlachcic urodzony* || *Jest zarówno z Panami kandydat korony!* Mick.* P. T. X 516. — *Urodzony w niewoli, okuty w powiciu,* || *Ja tylko jedną taką wiosnę miałem w życiu.* Mick.* P. T. XI 77 [1]).

3. a) Rez. (Podmiot czynności jest całkiem albo prawie nieznany). *Z mieszkania agenta handlowego skradziono smoking czarny.* Słowo Pol. — *Skradziono mu wóz.* VIII. — Mom. (konkr. = mówiący zna podmiot albo go sobie wyobraża). *Nagle skradł mu portmonetkę i uciekł.* IX. — b) Dur. i konkr. (często kon. = z uwydatnieniem większej rozwagi, namysłu niż w czasowniku *skraść*). *Ktoś ukradł zboże ze spichlerza.* IV. — *Ukradł drzewo z lasu.* IV. — *W jego własnem mieszkaniu ukradli mu ubranie.* II. (wyraźnie konkr.). — *Ukradł mu sąsiad konia.* VIII [2]).

---

[1]) O przedrostkach słowa *rodzić* por. jeszcze § 68, 7 uw.

[2]) Prof. Łoś RS. III 150 pisze: „Różnica tu polega na tem, że prefiks *z-* wyraża pojęcie ablatywne, kierunek 'skąd', a prefiks *u-* jest użyty w znaczeniu lokatywnem (miejscownikowem); dla tego więc: *skraść skąd* i *ukraść gdzie*". Z tym poglądem pogodzić się nie mogę. Słowo *kraść* zawsze oznacza kierunek 'skąd', nigdy zaś 'czynność trwającą gdzie', można więc powiedzieć: *ukradł drzewo z lasu* i t. p. Różnica lokalna całkiem nie wchodzi tu w rachubę.

§ 9. **Słów, utworzonych zapomocą *u-* dur., używa się w zwrotach innego typu niż utworzonych zapomocą *z-(s-)* rez. (ew. mom.).**

1. Czasownik *karać* ma jako formy perfektywne *ukarać* i *skarać*: pierwsze słowo jest duratywne, drugie koncentratywne (t. j. albo rezultatywne, albo — w przypadkach konkretnych — momentalne). Zwyczaj językowy tak się rozwinął, że najczęściej mówi się *ukarać* (np. *Żlem zrobił — jakże byłem ukarany srogo!* Mick.* P. T. X 655 — *aby przykładnie ukarać młodzieniaszka.* Tret. — *ukaranie urzędników.* Czas. — I t. p.); *skarać* zaś używa się przeważnie — i to rzadko — w stylu patetycznym oraz w poezyi. W języku potocznym słyszy się *skarać* teraz prawie tylko w kilku zwrotach, mianowicie kiedy podmiotem jest albo Bóg, albo istota nadludzka, np. *Niech mię Bóg skarze, jeżeli...* — *Skaranie boskie z tym człowiekiem!* III. i t. p. (Postać słowa w pierwszym przypadku jest ew. momentalna, w drugim rezultatywna). Oto kilka przykładów z poezyi: *Soplico, rzekł, odwieczny wrogu méj rodziny,* || *Dziś skarzę cię za dawne i za świeże winy.* Mick.* P. T. VIII 639. — *Skarzę go, jakom zbójców skarał pod opoką,* || *Którą Sycylianie zwą Birbante-rokko.* Mick.* P. T. IX 637. (Patetyczny styl Hrabiego). — *Żal jéj było, że inną śmiał Tadeusz lubić,* || *Chciała go skarać, ale nie myśliła zgubić.* Mick.* P. T. VIII 570. (Zwrot raczej zastosowany do patetycznego stylu Telimeny, niż użyty jedynie dla zachowania rytmu). Więc też, kiedy podmiot jest człowiekiem, w pewnych zwrotach mówi się *skarać* (rez., ew. mom.). — Ale także, kiedy podmiot zdania jest istotą nadludzką, można — chociaż rzadko — używać formy *ukarać*, mianowicie gdy mowa o czynności wyraźnie długo trwającej, np. *Bóg go ukarał długą chorobą.* VI. (por. mom. *Bóg go skarał piorunem.* V.).

2. Czasownik *tworzyć* też ma jako formy perfektywne *utworzyć* (dur.) i *stworzyć* (koncentr., t. j. rez., ew. mom.). Tu też najczęściej używa się formy z przedrostkiem *u-*, kiedy chodzi o człowieka, formy z *s-* zaś, kiedy chodzi o czynność Boga: *stworzyć* zwykle = niem. *schaffen*, *utworzyć* zwykle = niem. *bilden*. Ale tu niema — jak sądzą leksykografowie i gramatycy niemieccy — zmiany treści czasownika w dwóch kierunkach:

tworzyć (w aspekcie niedokonanym, t. j. bez *s-*, używane prawie tylko o człowieku-twórcy [1])) znaczy 'formować' (niem. *Gestalt geben, bilden*), jego formami perfektywnemi są *stworzyć* (koncentr.) i *utworzyć* (dur.), np. *Autor stworzył temat.* VIII. — *Autor utworzył powieść.* VIII. (Por. *Bóg stworzył człowieka.* IX. — *Bóg utworzył człowieka z gliny.* II.). Więcej przykładów — z literatury — damy w części leksykalnej.

§ 10. ***z-* koncentratywne, *u-* procesywne w czasownikach dwuznaczeniowych.**

Pewne słowa używane są w dwóch (albo kilku) mniej więcej różnych znaczeniach; ich formy perfektywne zwykle nie są dwuznaczeniowe, bo jedno znaczenie czasownika niezłożonego z reguły perfektywuje się zapomocą jednego przedrostka, drugie zaś zapomocą innego. Tu różnica między formami prefiksalnemi polega n i e t y l k o na tem, że mają one inne znaczenia postaciowe. Naprzykład:

1. *krzyżować* a) 'na krzyż zakładać (ręce, nogi)' lub inne znaczenie pokrewne, b) 'przybijać na krzyżu', por. a) franc. *croiser*, niem. *kreuzen*. b) franc. *crucifier*, niem. *kreuzigen*, np. a) *Krzyżuję ręce i próżnuję.* IV. — b) *Chłopacy krzyżują biednego kociaka.* IV. Ale w aspekcie dokonanym: a) *Skrzyżowałem ręce.* X. b) *Chłopacy ukrzyżowali kociaka.* X. (Nikt nie mówi *ukrzyżować ręce* albo *skrzyżować kociaka* w znaczeniu 'przybijać na krzyżu'). Postać *skrzyżować* jest rezultatywna (ew. mom.), postać *ukrzyżować* zaś wyraźnie duratywna.

a) R e z. (ew. mom.). *I jeszcze ręce skrzyżowane kładła || Na alabastrywidne, choć zakryte.* Słow.* „W Szwajc.“ — *aby skrzyżować zamiar króla.* Szuj. (Dziś zwykle *po-* dystr.).

b) D u r. *w postaci poetyckiego porównania narodu polskiego z ukrzyżowanym Chrystusem.* Tret.

2. *topić* a) 'na ogniu rozpuszczać', b) 'pogrążać w wodzie (dla utopienia)', por. a) franc. *fondre*, niem. *schmelzen*, b) franc.

---

[1]) O Bogu mówią niektórzy, że *ciągle stwarza*, a nie: *ciągle tworzy*, gdyż trudno wyobrazić sobie Boga, spełniającego taką czynność, gdzie kres nie jest bardzo blizki początku (por. § 5, str. 16).

baisser, *noyer*, niem. *versenken*, *ertränken*, np. a) *Topią srebro.* IV. — b) *Chłopcy topią psa w stawie.* IV. Ale w aspekcie dokonanym: a) *Stopili srebro.* X. b) *Utopili psa.* X. (*Utopili srebro* znaczyłoby przypuszczalnie: w wodzie; *stopili psa* możnaby powiedzieć tylko wówczas, gdyby chodziło o psa odlanego z metalu).

a) Rez. (z odcieniem lokalnym, por. *roz-*, ew. mom. jak w zdaniu:) *A piorun go w ostatnim pokoju wytropił*, || *Nic nie zepsuł i tylko ruble srebrne stopił.* Mick.* „Dziady“ III.

b) Dur. *Wiesz, iż dawniéj radbym był Sopliców rodzinę* || *W łyżce wody utopić.* Mick.* P. T. XI 384.

3. *toczyć* a) 'prowadzić', pf. *s-* (rez.). b) 'ostrzyć na toczydle', pf. *u-* (dur.). np. *bitwa stoczona podług wszelkich prawideł strategii.* Tarn. — *Żółw, z którego to zgrzebło utoczył mi tokarz, prędzej chodził.* Słow.* „Kordyan“.

4. *gruntować* a) '(będąc w wodzie) dotknąć (nogami) gruntu czyli dna' (np. *Możesz tu wejść, bo ja gruntuję.* IV.), pf. *z-* rez. b) 'fundować, zasadzać, opierać' (np. *Gruntuję sobie wiedzę.* IV.). pf. *u-* dur.: *przepaść niezgruntowana.* Żer. — *ażeby ugruntować wiarę w duszach ludu.* Chmiel.

5. *charakteryzować* perfektywuje się zapomocą *z-* (rez.), kiedy chodzi o opis czyjegoś charakteru (zwykle słowami), np. *scharakteryzował lepiej i jaśniej istotę i rolę tego.* Matusz. — Kiedy zaś chodzi o nadanie twarzy lub postaci charakterystycznych rysów zewnętrznych, a więc o czynność wyraźnie fizyczną, czasownik perfektywuje się zapomocą *u-* dur. (bo czynność zawsze musi być dłuższa), np. impf. *Aktor nie może przyjść, bo się charakteryzuje teraz.* IV.; pf. *Pijanego.. ucharakteryzowali na murzyna.* Reym. „Komedyantka“ 26.

§ 11. Przedstawiłem tu (w §§ 4—10) w zasadniczych rysach odmiany czasowników z podwójnemi formami perfektywnemi, utworzonemi zapomocą przedrostków *z-* i *u-*; grupa ta w języku polskim stosunkowo bogato jest rozwinięta (por. Asp&Akt. 89 nst.), w części leksykalnej tej pracy znajdziemy inne przykłady z literatury i języka potocznego. Czy *z-* koncentratywne, ściśle biorąc, jest rezultatywne albo momentalne, i czy *u-* procesywne jest duratywne albo (prze-

ważnie) konatywne, o tem rozstrzyga zwykle tylko typ zdania (zależnie od tego, czy zachodzi przypadek konkretny, czy też abstrakcyjny, czy podmiot jest istotnie czynny i t. p.); są jednak naturalnie czasowniki, w których forma z przedrostkiem *z-* (*s-*) może być tylko rezultatywną (np. *sfatygować*, *zdemokratyzować* i t. p.), i inne, w których *u-* może oznaczać tylko duratywność (np. słowa z znaczeniem 'stać się': *umilknąć* etc.).

2. *o-* (*ob-*) obok *z-* (*ze-*, *s-*).

§ 12. ***z-* momentalne, *o-* zaś duratywne.** Zjawisko równoległe do roli znaczeniowej przedrostków *z-*: *u-* w przypadkach wyżej zanalizowanych stanowią przedrostki *z-*: ***o-*** w pewnej grupie czasownikowej: *o-* oznacza jak *u-* duratywność (ew., ale dość rzadko, zarazem konatywność), *z-* zaś czystą rezultatywność albo momentalność. Należy tylko zważyć, że przedrostek *o-* w kilku wypadkach ma nadto pewien odcień lokalny (= 'około') mocniej lub słabiej połączony ze znaczeniem duratywności. W małej odrębnej grupce znaczeniowej, mianowicie w czasownikach *omdleć*, *osłabnąć*, *osłabić*, odczuwa się razem z duratywnością niekiedy pewną względną deminutywność rezultatu, formy z przedrostkiem *z-* zaś oznaczają w przypadkach konkretnych rezultat względnie duży (t. j. zupełny) [1]): Kto nagle staje się chorym (słabym), naturalnie prawie zawsze też staje się bardzo chorym (słabym), kto zaś powoli tylko mdleje (słabieje), też nie tak gruntownie (intensywnie) staje się takim; *zemdleć*, *zesłabnąć* więc mają zwykle znaczenie postaciowe momentalno-intensywne, *omdleć*, *osłabnąć* zaś niekiedy duratywno-deminutywne.

1. Mom. *Michał ocknął się, zbudzony ostrym dźwiękiem stłuczonego szkła.* Weyssenh. — *O piątej zbudziło mnie gwałtowne*

[1]) Prof. Łoś RS. III 151 mniema, że także w innych słowach np. *obudzić* (: *zbudzić*) *o-* oznacza przeważnie „słabsze natężenie czynności“: „O wskrzeszonym umarłym nie można się wyrazić, że go *obudzono*, lecz *zbudzono*“. Przyczyna tego, zdaje mi się, przecież leży w tem, że *zbudzono* = mom. = 'od razu' (por. *Bóg stworzył, skarał* § 9); *obudzić* w wielu przypadkach ma charakter wyraźnie duratywno-konatywny.

szczekanie psa. Sienk. — *Drgnął nagle, jakby z zachwycenia* **zbudzony.** Żuł. — *Zbudź z martwych Ojczyznę naszą.* Mick. (Poeta wyobraża sobie ojczyznę jakby jedną osobę, por. str. 27, ods. 1). — Dur. *W walce ze Szwedami* **obudziły** *się instynkty religijne..* Brückn. — *Czytanie Liwiusza..* **obudziło** *w nim nanowo zapał.* Chmiel. — Dur.-kon. *Ścisnął go mocno za rękę i zawołał prosto w ucho: — Joe!* **Obudź** *się na Boga!* Reym. „Wampir".

2. Mom. **Zemdlała,** *gdy ludzie przyszli brać miarę na trumnę.* Sienk. — *Żona zamordowanego.. ujrzawszy C.,* **zemdlała** *z przerażenia.* Czas. — Dur. *ten sam krytyk Balladyny, który podczas improwizacyi mojej* **omdlał.** Słow. — **Omdlał** *nieco przy tej operacyi.* VI. (deminutywność rezultatu, por. wyżej str. 27).

3. Mom. *Wdzierając się na szczyt,* **zesłabnął** *z natężenia.* VI. — Dur. *W górach* **osłabnął** *z głodu.* VI. (Bez odcienia deminutywności, por. § 13, 1).

4. Mom. *Przed oczyma Fausta* **zjawiła** *się postać Małgorzaty.* X. (nagle). — Dur. *Treść t. zw. Apokalipsy* **objawiła** *się św. Janowi.* X. (stopniowo, kojejno, por. § 15, 2).

5. Mom. (ew. rez., por. § 13). *Swoją rękę* **spuścił.** VI. — Dur. *Swoją rękę* **opuścił.** VI. — **Opuścił** *rękę, którą szal wzorzysty na sułtańskie kolana zarzucał.* Żuł. „Koniec Mesyasza" 91; (Żuł. = VI). Por. *opadać* dur., np. *Kwiaty opadają z drzewa.* VI. (*spadać* lokalne).

§ 13. *z-* **rezultatywne,** *o-* **zaś duratywne.**

1. Rez. **Zesłabł** *tylko i zbledniał jego młodzieńczy optymizm.* Zdziech. — Dur. *chociaż nadzieja córki* **osłabła.** Weyssenh. „Sprawa Dołęgi" (dur.-dem). — *Austrya pozostawiona sama sobie musiałaby szukać sojuszów na zachodzie, w rezultacie jednak* **osłabłaby** *bardzo.* Srok. (dur. bez odcienia deminutywności). — *Nazbyt długo tutaj czekamy!* **Osłabliśmy** *z głodu!* Żuł. „Koniec Mesyasza" 23. (Zdaniem samego autora zachodzi tu wypadek czystej duratywności, por. przykłady § 12, 3).

2. Rez. *Ale serce* **spustoszało** *mu i sława* **zbrzydła.** Zdziech.— *Na księżycu wszystko* **spustoszało.** III. (fakt, nie proces). — Dur. *gdy cmentarz* **opustoszał,** *z bocznej kulisy wchodzi cicho Hamlet.*

Czas. (Tu wyraźnie mowa o procesie). — *Dopiero o północy ulice opustoszały.* Czas.

3. Rez. *Spóźnili się na dyliżans o kwadrans.* Chmiel. (Tylko fakt, ze złym skutkiem. bo dyliżans odjechał). — *Spóźniłem się nieco z powodu mgły.* Reym. — Dur. *Nasz pociąg opóźnił się.* IX. (Ale jednak pojechaliśmy). — *Co do innych zaś reform Anglia wystąpiła z wnioskami, które także całą sprawę ogromnie opóźniły.* Srok. (Chodzi wyraźnie o dłuższy proces).

Uwaga. Dla maszynisty i pasażerów pociąg jest tylko *opóźniony* — choćby o moment — jeżeli jazda trwa zbyt długo, a nie chybia celu (= rezultatu); jest *spóźniony* — choćby o moment — jeżeli przez to rezultat ulega zwichnięciu (np. odszedł już inny pociąg, do którego miano się przesiąść). — Dla czekającego na stacyi pociąg *opóźnił się*, jeżeli wypadło czekać zbyt długo, a *spóźnił się*, jeżeli już nie można wsiadłszy zdążyć gdzieś na czas. — Więc *opóźnić się* zawsze wskazuje na proces, a *spóźnić się* na (momentalnie) zmarnowany skutek.

4. Rez. *Staraliśmy się tyle o jéj wychowanie!* || *Chybaby tu zdziczała.* Mick.* P. T. III 469. — Dur. (*o-* rzadko, w języku potocznym zachował się prawie sam tylko imiesłów *odziczały*): *Kraj ten przez nikogo nie zamieszkiwany zupełnie odziczał.* VIII. — *Grunt odziczał. Samotnik odziczał.* Słown. Warsz. (W pierwszych dwóch przykładach odczuwa się też pewien odcień lokalny, por. § 12, str. 27).

§ 14. *z-* **rezultatywne, albo momentalne bez odcienia konatywności,** *o- (ob-)* **zaś duratywno-konatywne.**

1. Rez. (niekon.). *Struł się jagodami.* VI. (bez zamiaru). — Kon. *Odpowiedziała mi, że się otruje, albo że się utopi.* Słow. (umyślnie). — *Otruli mu psa.* I. (*struli* byłoby przypadkowo).

2. Rez. *Spóźnił się do domu.* II. (niewiadomo, czy umyślnie). — Kon. *Chciał sprawę opóźnić.* III. (umyślnie. Niekonatywność formy *spóźnić* okazuje się już poniekąd stąd, że umyślnie można tylko coś *opóźnić*, a nie *spóźnić*).

3. Rez. (ew. mom.). *Zbudził go szelestem.* I. (nieumyślnie). — Kon. (dur.). *Pan Adam — to olbrzym. Pan Jędrzej — to magnetyzer, co obudził olbrzyma.* Kras.

4. Koncentr. (prawie mom.) *dopiero wtedy zjawił się ten upragniony Mesyasz poezyi.* Tarn. (Tu chodzi tylko o zjawisko i punkt czasu). — Kon. (dur.). *Bóg widomie objawił się w tłumie.* Mick. (Odczuwa się tu obok duratywności też akt woli, postanowienia podmiotu). Por. § 15. 2.

§ 15. **Słów utworzonych zapomocą *z-* (*s-*) rez. (ew. mom.) używa się w zwrotach innego typu niż utworzonych zapomocą *o-* (*ob-*) dur.**

1. *Darzyć* : *z-* rez., staropolskie, spotyka się prawie wyłącznie, gdy mowa o Bogu albo przeznaczeniu (por. *skarać* § 9): *Zdarz nam wszystkie nasze sprawy,* || *Zdarz o Boże nasz łaskawy.* (Por. Rykaczewski: Słown. jęz. polsk.). — *Zdarz Bóg!* (W języku potocznym). — *ob-* dur. (por. *ukarać, utworzyć* § 9): *Natura hojnie go obdarzyła.* (Por. Rykaczewski: Słown.).— *Wuj obdarzył mnie książką na imieniny.* II.

2. *jawić się* : *z-* koncentr. (por. § 14, 4). *Pewnego dnia zjawił się nagle Andrzej.* Weyssenh. — *ob-* dur. (używa się zazwyczaj w zdaniach o osobach nadprzyrodzonych, np. o Bogu, Chrystusie, duchu, albo o poznaniu nadzmysłowem): *Jezus Chrystus objawił się apostołom.* (por. Rykaczewski: Słown.). — *Prawda religii chrześcijańskiej objawiła się.* X.

Uwaga. *Objawić* coś może także i człowiek, np. *Bo i taki człowiek objawia wtedy, co w nim tkwi.* Witw.

3. *razić* : *z-* lok. i rez. (*zrazić kogoś* albo *zrazić się do kogoś* ma znaczenie pierwiastkowo lokalne — podobnie jak *odrazić* — ale też rezultatywno-totalne = 'w całości' — por. *zbić, skłuć* etc. § 53): *Zerwanie z jego strony zraziło jej ciche serce.* III. — *ob-* dur. (używa się tylko w znaczeniu moralnem, np.): *usta, któremiś wieczny Majestat obraził.* Mick.* „Dziady" III..

§ 16. ***z-* koncentratywne, *o-* procesywne w czasownikach dwuznaczeniowych.**

Czasownik *głuchnąć* = 'tracić słuch' perfektywuje się zapomocą *o-* i postać jest tu przeważnie procesywną (duratywną), np. *Starzec powoli ogłuchł.* II. — *W naszej rodzinie jest dziedziczna głuchota. Dziad na starość nie słyszał nic, ojciec ogłuchł w czter-*

dziestym roku życia. Sienk. Ale *ogłuchnąć* mówi się też o przebiegu momentalnym, np. *Pod Maciejowicami ogłuchłem od kuli.* Słow.*. Czasownik *głuchnąć* = 'milknąć' perfektywuje się zapomocą *z-* i funkcya jest tu przeważnie koncentratywna, np. *Nagle ozwał się strzał, jeden, drugi, jęki, i znów wszystko zgłuchło.* II.

3. *za-* obok *z-* (*ze-*, *s-*).

§ 17. Jak już na wstępie do tych studyów wspomniałem, główna różnica między znaczeniami postaciowemi przedrostków *z-* i *za-* polega na tem, że *z-* oznacza tylko dokonanie czynności wogóle (albo w konkretnych przypadkach momentalność przebiegu), *za-* natomiast wskazuje definitywne dokonanie czynności. Za czynność definitywnie dokonaną uważam taką czynność dokonaną, której rezultat wyraźnie jest duratywny (t. j. forma językowa uwydatnia, że rezultat czynności nie zaraz znika, lecz albo pozostaje, albo w każdym razie ma tendencyę do pozostania na długo). Postać duratywna (z przedrostkami *u-* i *o-*) oznacza więc duratywność (t. j. niemomentalny przebieg) samej czynności czasownika, postać definitywna zaś uwydatnia duratywność (t. j. niemomentalne pozostanie) rezultatu czynności. Obok tego postać definitywna w pewnych zwrotach i w pewnych czasownikach ma też i inne odcienie znaczeniowe (np. def. B por. § 2. str. 8—9). Poniżej daję najpierw przykłady głównej funkcyi postaciowej przedrostka *za-* def.

§ 18. ***z-* koncentratywne, *za-* definitywne, przyczem skutkiem czynności jest pewien stan trwający (def. A).**

1. Konc. (mom.). *Nagle zbrakło mu odwagi.* II. — Def. *Skawińskiemu zabrakło głosu.* Sienk. „Latarnik“ (t. j. przez pewien czas nie mógł mówić). — *Do dyabełka i butelki zabrakło towarzyszy huzarów — znaleźli się inni.* Orzeszk. „Przy dochodzeniu śledczem“. (Duratywność rezultatu jest długa). — *Gdy moim synom zabrakło ojca, wybrałam sobie też pana Chmarę na ich opiekuna.* Weyssenh. (Duratywność rezultatu = na dłuższą przyszłość).

2. Konc. (rez.). *Zgniewał go swojem postępowaniem.* III. — Def. *Zmieniła więc natychmiast twarz i ton rozmowy,* || *Powstała*

zagniewana, i ostremi słowy || Poczęła nań przymówki sypać i wyrzuty. Mick.* P. T. V 229 (*za-* uwydatnia wyraźną duratywność rezultatu: gniewu). — *Donosi mi tylko, że żona jego jest na mnie zagniewana na śmierć, że nie chce o mnie słyszeć.* Sienk. „Bez dogmatu". (*za-* uwydatnia, że stan rezultatu trwa długo: „na śmierć").

3. Konc. (rez. ew. mom.). *Zdziwisz się zapewne, odbierając list z Poznania.* Słow. — Def. *Spojrzał na towarzysza i zadziwił się serdecznym blaskiem jego oczu.* Weyssenh. — *Rzekł, i na Telimenę spójrzał, ale ona || Nic nie odpowiadała strasznie zadziwiona.* Mick.* P. T. X 367 (por. jeszcze P. T. I 255, IV 668; *zadziwić się* = 'być przez pewien czas w stanie mocnego zdziwienia, które zwykle występuje aż na twarzy').

4. Konc. (rez., często mom.). *Lekarstwo złagodziło przebieg choroby.* X. (rez.). — *A jako chirurg naprzód miękką rękę składa || Na ciele chorującém, nim ostrzem raz zada; || Tak Robak wyraz bystrych oczu swych złagodził.* Mick.* P. T. X 453 (zapewne w jednej chwili). — Def. *Ten pokój załagodził zatarg na zawsze.* I. — *Ada załagodziła sprzeczkę i poszli.* Reym. (Akcentuje się trwanie rezultatu [1]).

5. Konc. (rez., ew. mom.). *Ale Gerwazy groźbą wcale się nie strwożył.* Mick.* P. T. V 616 (rez.). — *Ale spójrzawszy w oczy Zosi tak się strwożył.* Mick.* P. T. V 206 (mom.). — Def. *A usłyszawszy król Herod, zatrwożył się, i wszystka Jerozolima z nim.* Mat. II 3. (Stan trwogi pozostaje długo). — *Panie Rębajło, rzekł Ksiądz, już mię nie zatrwożą || Gniewy ludzkie, bo jestem już pod ręką Bożą.* Mick.* P. T. X 473. (Robak niedługo już pożyje, więc nie lęka się o swą przyszłość).

6. Konc.[2]) (rez., niekiedy mom. = krótki przebieg czasu). *Nie zdążyłem spakować książek.* X. (w pośpiechu, *zapakować* trwałoby dłużej). — *Rzeczy jeszcze nie spakowane.* Reym. (rez.). — Def. *W przeciągu kwadransa zapakowany kufer gotów był do drogi.* II. (W wyrażeniu *zapakowany* odzwierciedla się

---

[1]) *Załagodzić* w wielu zwrotach jest przeważnie def. B, por. § 25, 4.

[2]) Por. str. 18, ods. 4.

czynność bardziej planowa-konatywna niż w *spakowany*, bo też kto liczy się z przyszłością, musi działać umiejętnie).

7. Konc. (rez.). *Co się stało?... spytał głosem obudzonego człowieka.* Sier. — *Pójdźmy na wieś i spytajmy się ludzi śpiewających.. o twórców tych pieśni.* Kaspr. — *Zrozumiał, kogo ma na myśli, lecz nie próbując bronić, spytał wykrętnie: Cóż powiedział doktór?* Reym. — *Spotkałem go na ulicy i spytałem go, jak się miewa.* II. — Def. (= 'zadać pytanie'; często = niem. *eine Frage, Anfrage stellen*): *Gdyby mię zapytano, czy dobrze zrobiła Akademia, wydając swoim kosztem dzieło Tretiaka o Słowackim, odpowiedziałbym: dobrze.* Z. Wasil. — *Gdy do ubiegłego czwartku nie wróciła, dano znać Pogotowiu ratunkowemu, które telefonicznie zapytało wszystkie schroniska polskie i węgierskie, czy niema jakich śladów zaginionej.* Słowo Pol. (*spytało* tu byłoby źle).

Uwaga. Różnica między *spytać* i *zapytać* nieraz bywa prawie niedostrzegalna, ale że *zapytać* oznacza postać definitywną, t. j. że sprowadza pewien duratywny skutek w umyśle pytanego, to znawcy języka ojczystego, z którymi tę kwestyę roztrząsałem, odczuwają wyraźnie w całym szeregu przykładów. Mówimy więc *zapytać*, kiedy ktoś wyraźnie odpowiedzi żąda. Gdyby *zapytać* nie znaczyło więcej niż *spytać*, t. j. było tylko formą dokonaną niedokonanego *pytać*, nie używanoby niedok. *zapytywać*, np. *Nauczyciel odszedł był już daleko, mówił o czem innem, zapytywał o co innego.* Zych [= Żer.] (= 'zadawał pytania'). — *.. którego Hercen nazwał fanatykiem. Bakunin zapytuje go, co przez to rozumie.* Kulcz. Różnica między *spytać* i *zapytać* polega często na tem, że *zapytać* ma zarazem wyraźne znaczenie konatywne, uwydatnia zamiar podmiotu, planowość czynności, np. *Powiedziałem Włochowi, że zapytam panią hrabinę, czy zechce go widzieć.* Sienk. „Bez dogmatu". (*spytam* tu brzmiałoby nie tak grzecznie).

Odcień konatywności przedrostka *za-* odczuwa się też dość często obok definitywności w następujących dwóch czasownikach:

8. Konc. (rez.). *Dziecko zgmatwało nici.* III. (niekonat.). — Def. *Zagmatwał sprawę, by ukryć swoją winę.* III. (konat.). — *Transkrypcya wyrazów połabskich wobec zagmatwanej pisowni*

źródeł nie jest ani łatwą, ani może być dowolną. Porz. RS. II 202. (bez konatywności).

9. Konc. (rez.). *Splątałeś pojęcia przyczynowości i celowości.* X. — Def. *Piotr Wielki zaplątał konfederatów i Augusta II w sieci intryg.* X. (konat.). — *Lepsza zgoda od niezgody;* || *zaplątaj dobrze węzeł, końce wsadź do wody.* Mick.* P. T. IX 128. (wyraźnie def., ale też konat.).

§ 19. ***za-* def. oznacza, że rezultat czynności przybiera pewną mniej więcej stałą formę materyalną (def. F).**

W pewnej grupie czasowników przedrostek *za-* jest wyraźnie definitywny, t. j. rezultat czynności trwa długo albo ma tendencyę do długiego trwania, ale zarazem znaczenie nadane przez przedrostek jest lokalne: idzie o pewną (zwykle dość stałą) formę materyalną przedmiotu czynności po jej ukończeniu. Naprzykład:

1. Def. F (zwykle konat.). *Zagiął gwóźdź.* II. — Konc. (zwykle mom.). *Zgiął sprężynę.* X.

2. Def. F (zwykle konat.). *Trzeba będzie ten gwóźdź trochę zakrzywić, bo obraz z niego spada.* II. — Konc. (zwykle niekonat.). *Jak nieuważnie chodzisz! Skrzywiłeś mi laskę.* II.

3. Def. F. *Wziął karton, załamał w kilku miejscach i zrobił z niego ładne pudełko.* X. — Konc. (rez., często mom.). *Złamał kij.* X.

4. Def. F (konat.). *Zagniótł kapelusz z trzech stron i włożył na głowę.* X. — Konc. (zwykle mom.). *Zgniótł kapelusz i rzucił pod łóżko.* X.

5. Def. F. *nie wyjść poza sferę, którą sobie dobrowolnie zakreślił.* Chmiel. — Konc. (rez.). *skreślić dokładny obraz stanu swej duszy.* Sienk.

Uwaga. Czasowniki *złamać, zgnieść, skrzywić* mają zarazem pewien odcień lokalny = niem. *zer-* albo *zusammen-*. Czasowniki z przedrostkiem *za-* def. F są zarazem prawie zawsze też konatywne (por. *zagiął gwóźdź : zgiął szyję*), bo przedmiot czynności przybiera formę zależną od zamiaru podmiotu. — Czasownik *załamać* w zwrocie *załamać ręce* 'złożyć, składać ręce na znak żalu, rozpaczy' też uważam za definitywny, bo czynność ta

zawsze prowadzi do pewnego duratywnego rezultatu, choćby niekiedy tylko na chwilę. W zdaniu: *Stała tak kilka chwil z załamanemi rękoma.* X. rezultat dokonanej czynności jest wyraźnie dłuższy. W zdaniu zaś: *Inny zwierz pewno załamałby łapy* || *I bił się w chrapy,* || *Wołając gromu, ażeby go dobił.* Mick.* „Lis i kozieł“ (Kallenb. IV 18) trwanie rezultatu jest napewno tylko dość krótkie [1]), ale uwydatnia się jednak pewien przebieg czasu. Przez definitywność pojmuję to, iż forma językowa wyraźnie oznacza rezultat nie znikający zaraz po dokonaniu czynności, ale przez pewien czas trwający.

§ 20. *za-* **def. wyraźnie oznacza, że duratywność rezultatu trwa na zawsze i wskutek tego podmiot czynności przestaje istnieć (def. M).**

Przykłady takiej funkcyi przedrostka *za-* znajdujemy w czasownikach o znaczeniu 'sprawić ciężką szkodę': *zachłostać, zadeptać, zadręczyć, zamęczyć* etc.; zwykle albo dość często takie zdania uzupełniają się przez *na śmierć*, ale i bez tego dodatku forma czasownikowa akcentuje, że podmiot czynności przestaje istnieć.

1. Def. M. *Zachłostano niewolników na śmierć.* IX. — Konc. (rez.). *Schłostał satyrą obłudników.* X.

2. Def. M. *Zadeptał robaka.* II. — Konc. (lok. [2])). *Stopami z ołowiu zdeptałeś kwiaty.* Kaspr.*

3. Def. M. *Daj spokój temu okrucieństwu, zadręczysz to biedne stworzenie na śmierć.* II. — Konc. (rez.). *Ta powieść tak mnie zdręczyła, żem tego autora więcej nie czytał.* III. — *zmęczyć i zdręczyć duszę czytającego.* Tret.

§ 20 B. **Zróżniczkowanie znaczeń przy** *za-* **def.,** *z-* **rez.**

Czasowniki *zamęczyć* (def. M) i *zmęczyć* (rez.) używane są w dwóch różnych znaczeniach: *zamęczyć* = niem. (*zu Tode*) *mar-*

[1]) Por. waryant: *Inny zwierz pewnie załamałby łapy,* || *Lub jęczał, bijąc się w chrapy!* (Kallenb. IV 384). Tu duratywność rezultatu może mieć przebieg dłuższy.

[2]) Czasownik *zdeptać* (konc.) ma zarazem odcień lokalny = niem. *zer-*.

tern, plagen, np. *Dzieci **za**męczyły kota.* III; *zmęczyć* = niem. *ermüden, entkräftigen,* np. *Dziewczyna szła już dość długo i zmęczyła się wreszcie.* Sienk. — Czasownik niezłożony *męczyć* znaczy i 'zadawać tortury' i 'trudzić, fatygować'.

§ 21. ***za-* def. ma zarazem wyraźne znaczenie lokalne (def. L).**

W pewnej grupie czasowników przedrostek *za-* def. ma też znaczenie lokalne, duratywność rezultatu jest połączona z dość wyraźnym odcieniem lokalnym: czynność zmienia całą powierzchnię swego podmiotu albo rozległą jej część. Takie przypadki są:

1. Def. L. *Już **za**kryły się całkiem niebiosa i ziemia.* || *Noc je z burzą od nocy czarniejszą **za**ciemia.* Mick.* P. T. X 77. — Konc. (rez.). *Spójrzcie na tych biednych włościan.., którzy się **skryli**, jak zwierz ścigany, w głąb lasów.* Lipk. „Wojna na Bałk."

2. Def. L. *Zboże **za**mokło w stodole od góry, bo dach był dziurawy.* II. — Konc. (rez.). *Ręce mi **zmokły**.* II.

3. Def. L. *Wziął w rękę podarte i **za**smolone luźne szczątki Gazety Krakowskiej.* Żer. „Popioły". — Konc. (rez.). *Aleś ty **ze**smolił to ubranie.* II. (*ze-* forma rzadko używana).

4. *za-* obok *u-*.

§ 22. Rola przedrostka *za-* def. uwydatnia się najlepiej w porównaniu z funkcyą przedrostka *u-* dur., ponieważ oba te przedrostki mają zwykle wprost odwrotną funkcyę względem punktu dokonania czynności: jeden wskazuje to, co było przed pewnym końcowym momentem (*u-* dur.), drugi to, co nastanie po nim (*za-* def.). — W pewnej atoli grupce czasowników (*zakończyć, zadecydować* etc. : *ukończyć* etc., por. § 25) stosunek między *u-* i *za-* odpowiada raczej stosunkowi całości do reszty (*za-* def. B).

Przykłady zwykłego stosunku: *u-* dur. obok *za-* def. A (= uwydatniającego duratywność rezultatu).

1. Dur. *Lokomotywa jechała coraz powolniej, aż **ugrzęzła** w śniegu.* X. (Tu idzie wyraźnie o proces samej czynności przed

momentem, dokonania). — Def. *Lokomotywa zagrzęzła w śniegu i stała w polu cały dzień.* X. (Tu uwydatnia się przeważnie duratywność rezultatu, która nastała po momencie dokonania). — *z medytacyi, w jakich zagrzązł.* Małec.

2. Dur. *Ususzyli już żyto.* III. — *Ciasto ususzyło się.* III. — Def. A: *Zasuszyłem kwiaty do zielnika.* III. — *Zasuszona mumia.* II. (duratywność rezultatu, konserwowanie).

3. Dur. *Nie umiała utaić swego żalu.* Tret. — Def. A. *Syn rodzicom zataił, że był na zabawie.* I. — *Zataiło się w nim na moment całe życie, spływając w ściśnięte boleśnie serce.* Danił. (Nie można powiedzieć: *utaiło się na moment*, bo tutaj *moment* oznacza pewną miarę nastającego czasu, nie zaś nieuchwytną granicę dwóch chwil).

4. Dur. *Na to zadrżał Assessor, puścił z rąk kieliszek,* || *Utopił w Tadeusza wzrok jak bazyliszek.* Mick.* P. T. I 724. (nagle, ale pewna duratywność). — Def. A. *I zęby mu jak szpony zatopili w grzbiecie.* Mick.* P. T. XI 507. (Chodzi nie o krótkie ukłucie, lecz o przytrzymanie szaraka).

5. Dur. *Sprawa, tak świetnie udokumentowana z naszej strony, nie może przecież być przegrana.* II. (Akcentuje się dłuższy przebieg dokumentowania). — Def. A. *Naród czeski musi zadokumentować swą siłę.* Nowa Ref. (na przyszłość).

6. Dur. *Trzeci rozbiór Polski starano się ulegalizować przez umowy międzynarodowe.* X. (Pertraktowano dość długo, zamykając rachunki z przeszłością, a nie określając na przyszłość stosunki z Polską, której samo imię miało zaginąć). — Def. A. *kółka teatralne robotnicze i orkiestry, zalegalizowane przez władze.* Tyg. Ill.

7. Dur. *Kucharka umarynowała tylko jeden słoik rydzów.* II. (Tu idzie o proces czynności). — Def. A. *Śledź zamarynowany.* II. (duratywność rezultatu: konserwowanie).

§ 23. **Przykłady stosunku *u-* dur. do *za-* def. F** (= uwydatniającego duratywność rezultatu w pewnej mniej więcej stałej formie materyalnej, por. § 19).

1. Def. F. *Miała włos zaczesany à la Cléo.* II. — *Tylko włosy jej były tak zaczesane, jak na noc.* Sienk. — Dur. *Czemu*

przyszedłeś taki nieuczesany? II. — *Kazał jej się umyć, uczesać.* Sier.

2. Def. F. *Zaplotły włosy dziewczyny w dwa warkocze.* I. — Dur. *Z których wieki uplotą ozdobę twych skroni.* Mick.* „Ajudah".

3. Def. F: *Fryzyer zapiekł mi grzywkę tym razem bardzo dobrze.* II. — Dur. *Mąż nie upiekł chleba, więc w sklepie zabrakło.* II.

4. Def. F. *Zastrugał kij ostro.* II. — Dur. *Chłopak ustrugał kołek.* X.

5. *za-* obok *u-* i *z-* (*s-*).

§ 24. Jest pewna i to niemała grupa czasowników (por. Asp&Akt. str. 98), w której obok *u-* dur. i *za-* def. również *z-* (*s-*) konc. (t. j. rez. lub mom.) tworzy formy perfektywne. Naprzykład:

1. *milknąć.* — Def. A. *Nagle dojrzał i zmężniał, zaśpiewał i zamilkł.* Tret. (silna duratywność rezultatu = 'na zawsze'). — Dur. *Umilkły wiatry, ciche lśnią się fale* || *Przy grobowcowéj Temistokla skale.* Mick.* „Giaur". — Konc. (mom.). *Uczniowie zmilkli, przestraszeni wejściem nauczyciela.* III. (Tu *za-* byłoby = 'i nie mówili więcej', *u-* 'stopniowo', może jeden po drugim; *z-* tu brzmi lepiej, bo = 'odrazu').

2. *gasić.* — Def. A. *Siedzieliśmy w zorzy wschodzącego słońca, które jakgdyby wszystkie zagasić miało gwiazdy.* Kaspr. (Duratywność rezultatu = 'dopóki świeci samo słońce'). — Dur. *Pół dnia minęło, zanim straż ugasiła pożar.* X. — Konc. (= rez.). *Lata zgasiły w niej do szczętu wszystek ogień i wszystko światło.* Orzeszk. — Konc. = mom. por. § 5, 8.

3. *goić.* — Def. A (zarazem def. L). *Nie płacz, zagoi się przed ślubem!* II. (przysłowie). — *Nie zapomnijcie żądać skorzni pod kajdany... Wszak rana wasza nie zagoiła się.* Sier. „Małżeństwo". — Dur. (rzadko). *Z trudem zdołał w tym zapadłym kącie ugoić swoją ranę.* III. — Konc. (= rez.). *Miałem tam strzał dawniejszy, dostałem pod Jena,* || *Źle zgojony, a teraz draśniono — gangrena* || *Już tu* — Mick.* P. T. X 789.

4. *kryć.* — Def. A (w innych przykładach często prze-

ważnie def. L, por. § 21, 1). *Powolnym ruchem prześlicznej głowy chciał zakryć przykre zdumienie.* Żer. — Dur. *Wstał z krzesła i spojrzał przez okno, aby ukryć napad śmiechu.* Weyssenh. (duratywność = póki patrzał odwrócony; odczuwa się też konatywność). — Konc. (rez., ew. mom.). *Idź skryć siwą głowę pod namioty przechrztów i szewców.* Kras. „Nieboska Kom.“.

5. *tracić.* — Def. A (w innych przykładach też def. B, por. § 25, 5). *Zatracili swą narodowość.* Karł. (bezpowrotnie). — Dur. *W ciągu kilkunastoletnich zajęć szkolnych wiele utracili ze swoich zalet młodzieńczych.* Chmiel. („w ciągu kilku nastoletnich zajęć“ wymaga *u-*). — Konc. (= mom.). *Musiał także odsunąć się i stracił z oczu główne osoby.* Weyssenh. (bo je coś nagle zasłoniło).

6. *pakować.* — Def. A. *Zapakował kufer tak szczelnie, że niełatwo już teraz wydobyć coś ze spodu.* X. — Dur. *Upakował kosz pełen książek.* X. — Konc. (= rez.). *Spakował walizkę i pojechał.* X.

Uwaga. Czasownik *łagodzić* perfektywuje się też zapomocą *z-*, *u-* i *za-*, ale tu *za-* dość często ma odcień def. B (por. § 25, 4), przeważnie def. B bywa *zakończyć* (obok *s-*, *u-*).

§. 25. ***za-* def. oznacza sam ostatek czynności, uwydatnia decydujące momenty procesu (def. B).**

Ten odcień znaczeniowy przedrostka *za-* przeważa tylko w małej grupce czasowników, mianowicie w czasowniku *kończyć* i w takich, które oznaczają czynność dłuższą, w pierwszym przebiegu zwykle nieokreśloną, w samym ostatku zaś określoną (zarazem przecież prawie zawsze odczuwa się też mniej więcej odcień def. A).

Oto najważniejsze przypadki takich połączeń:

1. *zakończyć* — przykłady w § 2, 3 (ob. str. 9).

2. *zadecydować.* — Def. B. *Po drodze myślał i myślał a dopiero w domu zadecydował.* II. (por. *Zakończył swoją pracę w domu*, § 2). — *Teraz wyborcy przyjdą do głosu. Co powiedzą, jak zadecydują...* Głos Nar. — Def. A. *Zadecydował, że trzeba w tem miejscu nocować.* Żer. — Por. dur. *udecydować*: — *Ostatnie to oświadczenie mnie.. do zimowania w Dreźnie udecydowało.*

Mick. (zwrot dzisiaj rzadki). — Konc. *zdecydować*. — *To ostatnie wspomnienie zdecydowało mnie.* Sienk. — *Zdecydowałem się przenocować w schronisku.* X.

3. *zakonkludować*. — Def. B. *Ja panom świadectw takich wydać nie mogę, gdyż jesteście wszyscy zdrowi — zakonkludował lekarz, ukończywszy badanie.* Nowiny. — Por. *skonkludować* konc.-lok. (połączenie kilku aktów woli w jeden). *Ma się stwierdzać, co nieszczerze || Skonkludowano nawzajem.* Ryd.* „Zacz. koło".

4. *załagodzić*. — Def. B. *Długo się unosił, wreszcie udało jej się załagodzić jego gniew.* IX. — *Udało się nam, kilku poważniejszym pasażerom, sprawę załagodzić.* Lipk. — Por. dur. *ułagodzić*: *Potrzeba też było genialnego taktu króla Ferdynanda, aby choć w obliczu Europy sprawy ułagodzić i sojusz utrzymać.* Lipk. — Konc. *złagodzić* ob. § 6, 8.

5. *zatracić*. — Def. B. *Zaznaczę tylko, że t. zw. „modernizm" polski zatracił już zupełnie prawie ślady obcych wpływów.* Matusz. — *u-* dur., *s-* konc. (zwykle rez.) por. § 5, 7 i § 6, 6.

6. *zagasnąć*. — Def. B. *W cztery dni później i ta ostatnia iskra nadziei, która mu wtedy jeszcze świeciła, zagasła.* Małec. — *u-* dur., *s-* konc. (zwykle mom.) por. § 5, 4.

Uwaga. Czasowniki *załagodzić*, *zatracić* i *zagasnąć* też dość często mają znaczenie def. A, tylko w trzech pierwszych przypadkach znaczenie def. B przeważa. Znaczenie def. B formy *zakończyć* ma zarazem niekiedy odcień lokalny, np. *Strzała zakończona grotem.* VI. — *nakształt wysmukłej kolumny, zakończonej kapitelem.* Sienk.

6. *za-* obok *o-* (*ob-*).

§ 26. Relacya między przedrostkami *o-* i *za-* w funkcyi postaciowej jest prawie zupełnie ta sama co między *u-* i *za-*. Tylko że przedrostek *o-* nie jest tak silnie konatywnym jak *u-* i często oprócz duratywności wskazuje akcyę pośrednio wywołaną zapomocą samoistnie działającego czynnika (por. § 12). Podobnie jak w grupie z przedrostkami *u-* : *za-*, tak samo i w grupie czasownikowej *o-* : *za-* przedrostek *za-* ma odcień postaciowy albo def. A albo def. B. Zwykle spotykamy obok

o- duratywnego *za-* definitywne typu A:

1. *chrypnąć.* — Dur. *Nie krzycz tak ciągle, bo ochrypniesz.* II. — Def. A. *Coś ty dziś taki zachrypnięty?* II. — *Zachrypnął tak mocno, że mówić dalej nie mógł.* X.

2. *stygnąć.* — Dur. *„Co to jest?“ pyta. Hrabia szpadą nad nim mignął,* || *Lecz widząc bezbronnego w zapale ostygnął.* Mick.* P. T. VIII 637. — Def. A. *Namiętność w tym starcu już dawno zastygła.* I. (= na zawsze, silnie def. A). — *Serce w nim zastygło na moment.* Danił. (słabo def. A, ale jest nacisk na pewną duratywność rezultatu, por. *załamać* § 19 Uwaga).

3. *niemieć.* — Dur. *Skarżył się, że muza jego oniemiała.* Tret. — Def. A. *Muza Mickiewicza po Panu Tadeuszu zaniemiała na zawsze.* II.

4. *płacić.* — Dur. (kon.). *Opłacił był za swego wychowańca wikt i utrzymanie za rok jeden.* Żer. — *mając zaledwie czem opłacić przewóz za ocean.* Sienk. — *Listów nieopłaconych nie przyjmuje się.* Czas. — *Opłacił wpis.* V. — *Opłacił prenumeratę tego pisma.* V. — Def. A. *Wobec tego.. zmuszony był zapłacić karę.* Dzien. Pozn. — *Zapłaciłem za książkę trzy korony.* II. — *Podatki zapłaciliśmy, a korzyści nie mamy stąd żadnej.* X. — [*Zapłacić* def. znaczy ‘oddać pieniądze odrazu i całkowicie’; *opłacić* dur. i kon. ‘przez danie pieniędzy uzyskać pewną korzyść’ (jednorazową albo powtarzającą się peryodycznie, np. *wikt i mieszkanie, odbiór gazety* i t. p.). Ta korzyść jest głównym, bezpośrednim objektem czasownika *opłacić*; używając natomiast słowa *zapłacić*, musielibyśmy tu dodać *za* (*zapłacić za mieszkanie* i t. p.). Przytem, gdy mówi się np. *opłacił przewóz* etc., należy rozumieć, że stało się to z góry (środek poprzedza cel); przeciwnie zdanie *zapłacił za przewóz* każdy zrozumie, jako zapłatę z dołu, o ile mówiący nie dodał: z góry].

5. *skarżyć.* — Dur. *Oskarżono Galileusza o oszukaństwo, kacerstwo, bluźnierstwo i bezbożność.* Karł. — Def. A (= ‘wnieść przeciw komuś skargę do sądu’, z definitywnym rezultatem, jakim jest początek sądowego procesu). *Zaskarżył go o sto marek.* I.

Uwaga. W czasownikach typu *ostygnąć*, *otwardnieć* (obok *zastygnąć* def., *zestygnąć* rez., *zatwardzieć* def., *stwardnieć* rez.) i t. p. przedrostek *o-* ma zwykle znaczenie przeważnie lokalne; nazywam takie formacye duratywno-lokalnemi: treść

ich polega zawsze na tem, że coś lub ktoś nabiera, względnie nadaje pewną materyalną cechę (końcówka *-eć*, wzgl. *-ić*). Podobnie dur.-lok. odcień ma *ostrzydz* dur. (obok *zastrzydz* def. F — na podobieństwo *zaczesać*).

§ 27. **Czasowniki, w których obok *o-* dur. i *za-* def. typu A funkcyonuje też przedrostek *z-*, zwykle zmieniając tylko aspekt.**

1. *truć.* — Dur. ***o-***: *Ryksa otruła braci swego męża.* I. — ***Otruć*** *kogo arszenikiem.* II. — Def. A ***za-***: *Indyanin zatruł strzałę.* X. — *Zatruli studnię.* X. — *Tam wspominaj gorzką dolę* || *Życia mego* — ***zatrutego.*** Kras.* (W praktyce ***otruć*** i ***zatruć*** mają niejednakowe zastosowanie: przedmiotem pierwszego bywa żywa istota, przedmiotem drugiego — materya albo w znaczeniu figuralnem pewien stan lub stosunek). — Rez. ***s-***: *Opuszczone słowo* || *Struje szczęście domowe.* Słow.*

2. *grzać.* — Dur. (nie bez ubocznego sensu lokalnego) ***o-***: *Ogrzał sobie ręce przy ogniu.* III. — Def. A ***za-***: *Miejsca nie zagrzeje.* Przysłowie. (= 'nie usiedzi długo na miejscu', więc duratywność rezultatu). — *Kordecki z krzyżem w ręku sam zagrzewał załogę do obrony.* X. (przykład aspektu niedokonanego, ale z wyraźną definitywnością i konatywnością). — Rez. *z-* (niekonatywne): *Konie się zgrzały, musimy okryć je derkami i dać im odpocząć.* X.

Uwaga. Obok ***ogrzać*** spotykamy też ***ugrzać***, z innym odcieniem lokalnym: *ugrzał się przy kominie.* III. (*u-* odpowiada tu przyimkowi *przy*).

3. *bałamucić.* — Dur. ***o-***: *Dziewczyna obałamucona czytaniem złych książek.* Słown. Warsz. (powoli). — Def. A. *Trzeci wspólnik zabałamucił tylko interes.* III. (ze złym wynikiem). — Rez. *z-*: *O Tadeuszku! jeśli może Asan Zosię* || *Zbałamucił i teraz uciekasz? młokosie.* Mick.* P. T. VIII 405.

4. *mylić.* — Dur. ***o-***: *Maciej oczekiwanie powszechne omylił.* Mick.* P. T. VII 69. — Def. A ***za-***: *Byłem na tropie, aleś mi wszystko zamylił.* II. (skutkiem — zgubiony trop). — Rez. ***z-***: *Uciekł i zmylił pogonie.* Mick.* (przebieg prędszy i mniej konatywny niż w ***omylił***).

5. *głuszyć* ma znaczenie dwojakie (odpowiednio do dwojakiego sensu przymiotnika *głuchy*): 'robić głuchym', t. j. 'pozbawiać słuchu', albo 'tłumić odgłos'. W pierwszem znaczeniu *głuszyć* łączy się tylko z przedrostkiem *o-* dur.: *Potem ogłuszył mnie huk miasta.* Słow. — *W łeb wilka kijem ogłuszono.* Krasic. — W drugiem znaczeniu możliwa jest forma *zagłuszyć* obok *zgłuszyć*. — Def. A *za-*: *aby zagłuszyć w sobie liberalizm.* Tret. (na dłuższy czas). — *Jęknęli wszyscy; wszystkich zagłuszył wrzask Zosi,* || *Która krzyczała Sędzię objąwszy rękami,* || *Jako dziecko od żydów kłóte igiełkami.* Mick.* P. T. VIII 668. (znaczenie zbliżone do duratywnego, ale też z dostrzegalnym duratywnym wynikiem). — Rez. (ew. mom.) *z-*: *Komenda je zgłuszyła bębnem i rozkazem: do broni, marsz!* Mick.* „Dziady" III.

§ 28. *za-* **definitywne typu B obok** *o-* **duratywnego (i ew.** *z-* **rezultatywnego).**

Podobnie jak w grupie *za-* obok *u-* (por. § 22), definitywna funkcya przybiera drugi rodzaj (def. B) także w czasownikach, łączących się naprzemian z przedrostkami *za-* i *o-*; ale i tutaj należy zauważyć, że odcień def. A towarzyszy niemal zawsze odcieniowi B i od konkretnej sytuacyi zależy, czy chodzi o zaakcentowanie ostatnich chwil czynności, czy też trwałego rezultatu. Tylko w *zapóźnić się*, jak i w *zasiedzieć się* i t. p., prawie nie znać — zdaje się — odcienia def. A, natomiast kojarzy się z tem słowem lekkie odbicie postaci transkursywnej (por. § 66).

1. *niemieć*. Def. B *za-*: *Zniechęcony ostrą krytyką, Fredro odzywał się coraz rzadziej, aż wreszcie zupełnie zaniemiał.* X. — Dur. *o-* (które zarazem w braku formy *zniemieć* służy do prostej zmiany aspektu): *Skarżył się, że muza jego oniemiała.* Tret.

2. *późnić się*. (Prosta forma dotyczyć może bodaj tylko zegara). — Def. B *za-*: *Zapóźniłem się, gawędząc z kolegą daleko w noc.* X. (Por. co wyżej powiedziano o odcieniu transkursywnym; podobnie rzecz się ma z czasownikami: *zasiedzieć się, zagadać się* i t. d.). — Dur. *o-*: *Opóźniłem się z zakupami, odkładając je z dnia na dzień, a teraz wielka drożyzna.* II. (przebieg). Rez. *z-* por. § 13, 3.

Uwaga. Zaznaczam, że ściśle biorąc funkcya def. B przeważa tylko w czasowniku *zakończyć*, czego przykłady widzieliśmy we wstępie § 2, 3. Sens funkcyi definitywnej wyrazić można zwięźle jak następuje: dokonanie z trwałem następstwem. Zwykle mówiący stara się wyrazić tylko taki rezultat i słuchający też interesuje się tylko tą stroną sprawy; jeżeli jednak wyjątkowo chcemy sobie wyobrazić przebieg czynności definitywnej, to musimy pomyśleć tylko o ostatnich jej chwilach, a nie o całym przebiegu, jak to bywa przy postaci duratywnej. Gdy słyszymy, że ktoś *upakował kufer*, to wyobrażamy sobie pakowanie wszystkich rzeczy od pierwszej do ostatniej. Jeżeli natomiast ktoś mówi *zapakował kufer*, to myślimy tylko o umieszczeniu w nim ostatnich rzeczy i o zamknięciu go. W tym razie właśnie zachodzi wypadek def. B. Zdanie *spakował kufer* stwierdza tylko fakt, a nie daje wyobrażenia o jego przebiegu.

7. *na-* obok *z-* (*s-*), *za-*.

§ 29. W pewnej grupce czasownikowej perfektywność wyraża się zapomocą przedrostka *na-* obok *z-* (*s-*), np. *nakierować*: *skierować*, *naelektryzować*: *zelektryzować*. Różnica tu na pierwszy rzut oka wydaje się prawie taką samą jak między *z-* i *u-*, bo formy z przedrostkiem *na-* wyraźnie uwydatniają więcej duratywność czynności niż formy utworzone zapomocą *z-* (*s-*). Ale prócz tego jest tu jeszcze inny odcień znaczeniowy: funkcya przedrostka *na-* jest zarazem też definitywną, odczuwa się nietylko duratywność przebiegu czynności, ale też duratywność rezultatu. Tę funkcyę postaciową przedrostka *na-* nazywam duratywno-definitywną.

na- dur.-def. obok *z-* (*s-*) rez. (często mom.).

1. *kierować*. — Rez. *s-*: *Fregata zostaje skierowana na prawo.* Głos Nar. — *Minąwszy długą ulicę, bezwiednie skierował się w stronę dawnego mieszkania.* Danił. — Dur.-def. *na-*: *Kapitan nakierował lunetę na biały punkcik na widnokręgu.* Czas. (Tu wyobrażamy sobie 1) ruch kierowania — t. j. wyraźny przebieg czynności, 2) zatrzymanie się przedmiotu — lu-

nety — przez pewien czas po wykonaniu ruchu — t. j. duratywność rezultatu).

2. *elektryzować*. Rez. *z-*: *Zelektryzowane włosy stanęły.* VIII. — *wojsko, zelektryzowane imieniem Napoleona.* Chmiel. — Dur.-def. ***na-***: *ciała w stanie elektrycznym będące, czyli ciała naelektryzowane.* Encykl. Org. (Myślimy tu 1) o pracy, procesie elektryzowania — t. j. przebiegu czynności. 2) o pozostaniu wywołanego stanu, o naładowaniu elektryczności dla późniejszej funkcyi — t. j. o duratywności rezultatu).

§ 30. *na-* **dur.-def. obok** *za-* **definitywnego.**

Jeszcze wyraźniej występuje rola postaciowa przedrostka *na-* w przypadkach, w których obok *na-* jako formy perfektywne funkcyonują też słowa złożone z przedrostkiem *za-* ze znaczeniem zgoła definitywnem. Tu okazuje się, że przy *na-* duratywność rezultatu zwykle bywa słabszą, przebieg czynności zaś z reguły jest wyraźnie dłuższy niż przy *za-*.

1. *giąć*. Def. F ***za-***: *Zagiął kapelusz.* I. (Kapelusz ma zachować nadaną formę). — Dur.-def. ***na-***: *Wiatr **nagiął** drzewo aż do ziemi.* I. (Drzewo może wrócić do poprzedniej postawy).

2. *puchnąć*. Def. ***za-***: *Cała twarz mu **zapuchła**.* II. (następstwo mocne). — Dur.-def. ***na-***: *Twarz mu lekko **napuchła**.* II. (następstwo słabe).

Uwaga. W czasownikach ***zapuchnąć*** i ***napuchnąć*** *za-* i *na-* różnią się zarazem odcieniem lokalnym: *za-* 'ze wszystkich stron', *na-* 'z jednej strony'.

3. *brać*. Def. ***za-***: *Wstała, **zabrała** koszyk i poszła na górę do swego pokoju.* J. Sten. — *Prusak **zabrał** Gdańsk i Wielkopolskę.* X. (Objął w stałe posiadanie. Więc *zabrać* tu = 'wziąć i zatrzymać' [1]). — Dur.-def. ***na-***: *Całe wychowanie szkolne **nabrało** jednolitości, spójności, kierowane w duchu narodowym i lojalnym zarazem.* Brückn. (Przymioty te 1) gromadzą się stopniowo, metodycznie — t. j. duracya przebiegu czynności, 2) za-

[1]) *Zabrać* ma też nieraz znaczenie transkursywne (por. § 66), które zlewa się zupełnie ze znaczeniem definitywnem, np. *Fryderyk II zabrał kilka tysięcy dziewcząt wielkopolskich dla swych kolonistów.* X.

chowują się na dłuższy czas — t. j. definitywność, utrwalenie rezultatu).

Uwaga. Ze znaczeniem dur.-def. przedrostka *na-* kojarzy się często znaczenie amplifikatywne (por. § 32): czynność sprawia masowy skutek albo ma dużo objektów, np. *Nabrałem pełną kieszeń orzechów.* X. Natomiast w innych zwrotach odcienia amplifikatywnego zgoła niema, tak np. w zdaniu: *Niektóre z słów zwrotnych, używane z zaimkiem „się", nabrały odmiennego zupełnie znaczenia.* Kryń. (Czasowniki poprostu zyskują nowe znaczenie 1) stopniowo, 2) zachowują je).

4. *ostrzyć.* Def. F *za-* (= nadać pewien określony kształt): *Zaostrzył ołówek.* II. — *Nos mu się zaostrzył.* Żer. (w przenośni). — *Jak gdyby chciał zaostrzyć ciekawość słuchaczy.* Mick.* P. T. VIII 263. — *do zaostrzenia stosunków.* Czas. — Dur.-def. *na-*: *Trzeba nóż naostrzyć.* II. (1) zrobić ostrym — t. j. duratywna czynność, 2) na dłuższy czas — t. j. trwanie rezultatu).

Uwaga. Zwykłą formą perfektywną od *ostrzyć* jest *naostrzyć*; o nożu mówi się, że jest *naostrzony*, jeżeli klinga jego stała się ostrą; że jest *zaostrzony*, jeżeli ma ostry, spiczasty koniec; *wyostrzony* ef. por. § 40, jeżeli go naostrzono doskonale, jak brzytwę.

5. *rysować.* — Def. A zarazem F *za-* (szczególnie gdy mowa o konturach): *drabina metafizyczna, może niewyraźnie dla laika zarysowana.* Czas. — Dur.-def. *na-* (służy za zwykły wyraz aspektu dokonanego): *Niektóre z tych projektów już były narysowane na papierze.* Weyssenh.

6. *kreślić.* — Def. A zarazem F *za-*: *Jeżeli zakreślimy na mapie linię.* Karł. — Dur.-def. *na-*: *Dwa rysunki nakreślone ręką Puszkina.* Tret. — Rez. *s-* (zwykle w znaczeniu 'przedstawić zapomocą słów'): *Obraz Petersburga, skreślony ręką Mickiewicza.* Tret. — (Rzadziej w znaczeniu konkretnem): *Jakieś niekształtne nieznajome imię* || *Wędrownik skreślił na znak, że był w Rzymie.* Mick.*

7. *pisać.* — Def. A *za-*: *Złożył Adaś rodzicom cenzurę, w której zapisano, że..* Chmiel. — *czy może panią hrabinę widzieć i zapisać jej lekarstwo.* Sienk. — *W imionniku H. Hołowińskiej zapisał on piękny wiersz.* Chmiel. (dla pamięci, więc

celem zachowania na dłuższy czas). — Dur.-def. ***na-*** (służy za zwykły wyraz aspektu dokonanego): *Musiałem o tych swoich wewnętrznych niepokojach* ***napisać***. Sienk. (Tu uwydatnia się przeważnie sam proces czynności — pisania —, o wiele słabiej późniejsze zachowanie rezultatu tego procesu).

Uwaga. ***Zapisać*** może też znaczyć w sensie lokalnym 'pokryć pismem pewną przestrzeń', np. *I regestr tego jest długi:* || *Cała karta* ***zapisana!*** Ryd.*

§ 31. ***na-* konatywne.** — Podobnie jak *u-* i *o-*, przedrostek *na-* wskazuje nietylko dłuższe trwanie czynności, ale często i jej konatywność. Szczególnie widać to, zestawiając *na-* i *z-*. Gdy czasownik łączy się z tym ostatnim przedrostkiem, czynność często odbywa się mimowolnie; przy *na-* podmiot gramatyczny jest wyraźnie identyczny z logicznym i działa rozmyślnie. Zauważyć to można najlepiej w następujących słowach:

1. *giąć.* — Inkon. (rez.) ***z-***: *Pod ciężarem worka pszenicy* ***zgiął*** *się we dwoje.* II. — Kon. (dur.-def.) ***na-***: *Tym razem* ***nagiął*** *się do przepisów.* II. — *Są natury, jak moja, które trudno* ***nagiąć*** *do służby.* Weyssenh. (świadomie, z wysiłkiem; *z-* nie wyrażałoby tego).

2. *chylić.* — Inkon. (rez.) ***s-***: *o północy* ***schylony*** *jeszcze nad biurkiem.* Orzeszk. — Kon. (dur.-def.) ***na-***: *W nizkiem przejściu trzeba było dobrze się* ***nachylić.*** II. (celowo).

3. *jeżyć.* — Inkon. (rez.) ***z-***: *Kot* ***zjeżył*** *grzbiet na widok psa.* III. — Kon. (dur.-def.) ***na-***: *Żołnierze* ***najeżyli*** *bagnety.* II. (*z-* tu niemożliwe).

4. *kierować.* — Inkon. (rez.) ***s-***: *Skierowało myśl twórczą w inną stronę.* Tret. — Kon. (dur.-def.) ***na-***: *Z trudnością udało mu się rozbiegane konie* ***nakierować*** *na otwarte pole.* II. (*s-* byłoby bez trudności).

§ 32. Czasownik *pełnić* w prostej formie miewa tylko znaczenie 'sprawować, wykonywać', łączy się z *s-* rez. (zwykła forma perfektywna) albo z *wy-* ef. (por. § 40). ***Napełnić*** dokon., ***napełniać*** niedok. znaczy 'zajmować całą przestrzeń lub zawartość' i postać tego czasownika jest dur.-def., często z odcieniem

amplifikatywnym (por. § 30, 3 uw.). Przykłady ob. część leksykalną. *Spełnić* też niekiedy ma sens lokalny i znaczy 'wychylić do dna': *spełnić kielich* etc.

8. *na-* obok *u-*.

§ 33. Funkcya postaciowa przedrostka *na-*, pod jednym względem zbliżona do funkcyi definitywnego *za-* (gdyż oba wyrażają duratywność rezultatu), pod innym względem zbliża się, jak wyżej wspomniałem, do funkcyi duratywnego *u-*. W pewnych przypadkach różnica między czasownikami złożonymi z *na-* i *u-* jest bardzo trudna do zanalizowania, bo chodzi nie tylko o typy postaciowe, ale zarazem i o odcienie uczuciowe (stylistyczne). Widać to zwłaszcza w złożonych formach *rodzić się*.

1. *rodzić*. — Dur. *u-* (zwykła forma perfektywna, por. § 8, 2): *Lord Byron urodził się ze znakomitej familii.* Mick. — Dur.-def. *na-*: *Gdy się narodził Jezus w Bethlehem.* Mat. II 1. (*Narodzić się* mówimy zawsze o Jezusie, Buddzie, o innych wybitnych osobistościach z dziejów religii, o istotach nadludzkich lub duchach). — *jaki duch mógł się narodzić z tego małżeństwa.* Mick. (W słowie tem zawiera się 1) powstanie nowej istoty, 2) jej stopniowy rozwój). — *Zwłaszcza rzeczy, działające artyzmem formy, dużo tracą, jeśli narodzą się przypadkiem w szacie mowy mało popularnej.* Matusz. (Uwydatnia się nie tylko, że rzeczy te przychodzą na świat, ale też, że istnieją w dalszym ciągu). — *„Lilla Weneda", z której miał się narodzić „Król-Duch".* Matusz. (Nie można powiedzieć, nawet alegorycznie, np. *narodził się twór martwy*, gdyż *narodzić się* można tylko do dalszego bytu).

Ze stanowiska praktycznego różnicę między *urodzić się* i *narodzić się* można wprawdzie uważać za niemal wyłącznie stylistyczną: *narodzić się* mówimy w stylu podniosłym [1]), szczególnie w mowie biblijnej. Jednak np. w zdaniu *Jezus narodził*

[1]) O ile też w języku potocznym spotykamy *narodzić się* w zastosowaniu do zwykłego śmiertelnika, zdanie brzmi uroczyście, np. *Narodził się nam dziedzic.* Imiesłów *nowonarodzony* może dotyczyć tylko człowieka lub tworu duchowego; o źrebaku, szczeniaku i t. p. mówi się *nowourodzony*.

się forma czasownikowa ma także odcień postaciowy, mianowicie duratywno-definitywny: uwydatnia ona w przeciwieństwie do *urodzić się* nie tylko proces, ale też duratywność rezultatu, t. j. przyszłą działalność podmiotu. To też formy z przedrostkiem *na-* używa się przeważnie, gdy mowa o ludziach, którzy w późniejszem życiu dokonali czegoś wielkiego.

Nieco wyraźniej występuje ów odcień postaciowy w innych zwrotach, mianowicie, kiedy chodzi o pojawianie się na świat tworów umysłowych: nowych prądów, kierunków, dzieł sztuki i t. p. *Narodzić się* oznacza tu dosyć wyraźnie 'powstać i żyć', np. *Pieśń Konrada i Improwizacya, to przeszłość, psychologiczne przyczyny tego kierunku: Dziady są w nim krokiem stanowczym, tu już on jest narodzony, już się afirmuje.* Tarn. [1]).

2. *malować.* — Dur. *u-*: *I nagle, takim przejrzystym obłokiem || Rumieniec smutny twarz jej umalował.* Słow.* „W Szw.“. (Akcentuje się tylko przebieg procesu, a nie trwałe jego następstwo; rumieniec nie zostaje na twarzy tak długo jak np. szminka: *na-* brzmiałoby tu śmiesznie). — Dur. def. *na-* (normalna forma perfektywna): *Namaluj mi jakiś ładny obraz.* II. *Namalowała twarz.* X. (proces czynności duratywnej z trwałem następstwem) [2]).

3. *różować.* — Dur. *u-*: *Obok mego pokoju ma mieszkanie la Comptesse Seidwitz, wiek lat 65, trochę uróżowana, co dnia w innej sukni.* Słow. — Dur.-def. *na-* (z odcieniem amplifikatywnym): *Ledwie spójrzał w rumiane Telimeny lice, || Odkrył od razu wielką, straszną tajemnicę! || Przebóg, naróżowana!* Mick.* P. T. V 372.

Uwaga. *Naróżować* brzmi dosadniej niż *uróżować* i ma zwykle odcień amplifikatywny (grubo!) [3]).

---

[1]) O funkcyi przedrostka *po-* w *porodzić* lok. i *porodzić się* distr. § 68, 7.

[2]) Gdy mowa o ubarwieniu domu, mebli i t. p. używa się *po-* (distr.), *zamalować* znaczy podobnie jak *zapisać* (por. § 30, 7 uw.) 'całkowicie pomalować': nadto istnieje *wy-* ef. (por. § 40) i *od-* akur. (por. § 47, 7); *zmalować*, w gwarze ludowej, urągliwie = 'źle potraktować, zmaltretować'.

[3]) W niemieckiej redakcyi wspomnieliśmy, że *uróżować* jest

4. *ładować*. — Dur. *u-* (forma dość rzadka): *Rzeczy są **uładowane** w porządku na wozie.* II. — Dur.-def. *na-* (z ubocznym odcieniem amplifikatywnym): *Naładowali towary na okręt.* II. — *I wlokła się wieczerza nie tylko nudna, lecz **naładowana** jakąś źle wróżącą elektrycznością.* Weyssenh. (por. *naelektryzować* § 29, 2).

Uwaga. *Ładować* wyraża z reguły większy wysiłek myślowy, *naładować* większy wysiłek fizyczny.

5. *maścić* (rzadkie w formie prostej) znaczy A) 'smarować' lub 'nacierać tłuszczem', B) 'mazać olejem świętym'. — Dur. *u-* (= A): *Ziemniaki były jeszcze nie dość **umaszczone**.* III. (Inne formy perfektywne znaczenia A: *z-* rez. — nieco gminne —, *wy-* ef., *po-* dystr., *na-* ampl.). — Dur.-def. *na-* (= B): ***namaszczono go na króla**.* Szuj. (Uwydatnia się tu nie tylko ceremonię religijną — czynność duratywną — ale też dalsze następstwo).

6. *stroić* znaczy A) 'ubierać, zdobić', B) 'doprowadzać instrument do należytej tonacyi'. — Dur. *u-* (= A): *Ogolił, umył i **ustroił** chłopa.* [sc. car Piotr] Mick.* (Trzy czynności wybitnie dur.-konatywne). — Dur.-def. *na-* (= B): ***Nastroił** nagle lutnię na ton poważny i groźny.* Tret. (Mowa o nadaniu pewnej tonacyi strunom — t. j. o czynności duratywnej — oraz o brzmieniu późniejszej muzyki — t. j. o następstwie czynności).

9. *przy-* obok *z-* i *na-*

§ 34 W pewnej grupce czasowników obok form z przedrostkiem *z-*, mających funkcyę rezultatywną (ew. momentalną), używane są też formy z przedrostkiem *przy-*, oznaczające czynność dłuższą, bardziej skomplikowaną. Znaczenie postaciowe tych formacyi czasownikowych jest nie tylko duratywne: przedrostek *przy* spełnia niemal tę samą funkcyę co i *na-* (por. § 29), t. j. duratywno-definitywną, ale ma zarazem pewien odcień inten-

silniejsze niż *naróżować*. Prof. Łoś RS. III 152 zarzucił nam z tego powodu, że teorya panowała tu nad faktami; uwagę tę jednak oparliśmy na świadectwie rzeczoznawcy Polaka, które w świetle późniejszych wyjaśnień okazało się mylnem. Same zaś powyższe przykłady w zupełności potwierdzają naszą teoryę.

sywności działania, często też słychać mniej lub więcej przyblakłe pierwotne ich znaczenie jako zmiany miejsca [1]) z pewnym rezultatem.

1. *naglić*. — Rez. *z-*: *wieszczka, znaglona siłą potężnych zaklęć i talizmanów*. Matusz. — Dur.-def. *przy-*: *Zrobił to przynaglony*. II. (Usiłowano go — może nieraz — skłonić do tego, i ostatecznie zrobił, czego żądano. Wyrażenie *przynaglony* jest konkretniejsze, niż *znaglony*).

2. *niewolić*. — Rez. *z-*: .. *go zniewoliła, aby przyjął od niej złotą obrączkę*. Małec. — Dur.-def. *przy-*: *Nie przyniewolisz mnie do jedzenia*. III. (1) zaproszenie natarczywe albo parokrotne, 2) spowodowana niem czynność).

3. *gotować*. — Rez. *z-*: *przyjęcie, jakie mu tam zgotowano*. Czas. — Dur.-def. *przy-* (zwykła forma perfektywna): *Przygotowano wszystko do obchodu uroczystości*. II. (1) czynność wstępna, służąca za środek do 2) czynności głównej. *Przygotować* = 'przysposobić dla dalszego użytku').

Uwaga. Ostatnia para czasowników różni się zresztą od dwóch poprzednich pod tym względem, że urzeczywistnienie zamierzonego faktu wyraża implicite właśnie czasownik *zgotować*, a nie *przygotować*. Czytając słowa *przyjęcie zgotowano*, każdy zgaduje, że ono się faktycznie odbyło. — Obok *zgotować* i *przygotować* jest też w użyciu forma *nagotować* ampl., np. *Nagotowano mnóstwo kożuchów, kubraków, butów, ciepłych rękawic*. X. W przykładzie z Mickiewicza*: *Wdział więc, jak mógł najprędzéj, niedzielne ubranie* || *Nagotowane z rana, bo od rana wiedział,* || *Że u wieczerzy będzie z mnóstwem gości siedział*. P. T. I 157, czasownik ten zastępuje tylko formę *przygotować* dur.-def. bez odcienia amplifikatywnego. Dziś, przynajmniej w Koronie, wyrazu *nagotować* używa się, o ile wiemy, jedynie z tym odcieniem.

4. *uczyć*. Dur.-def. *na-* (zwykła forma perfektywna): *Wcześnie i łatwo nauczyłem się po łacinie*. Sienk. (Chodzi o wy-

[1]) Czasowniki *przynęcić* i *przywabić* w większym jeszcze stopniu niż *przynaglić* i *przyniewolić* odznaczają się charakterem lokalnym (akkurs. por. § 66) od *znęcić* i *zwabić*. Nieco inny stosunek zachodzi między *przytłoczyć* i *stłoczyć*, *przygnębić* i *zgnębić*. Tutaj zarówno *z* jak *przy* mają znaczenie lokalne (niem. *zusammen-*: *an-*).

raźny proces duratywny z trwałym rezultatem). — Dur.-def. ***przy-*** (z pewnym odcieniem lokalnym): *Jest trudno młodych republikanów* ***przyuczyć*** *do posłuszeństwa, ponieważ we krwi ich spoczywa odraza do wszelkiego przymusu.* Dzien. Pozn. (***Przyuczyć*** = 'zbliżyć, ucząc, do pewnej normy, doskonałości, ideału' — ew. nie bez oporu —; dlatego zawsze z przyimkiem *do*).

Uwaga. Czasownik ***pouczyć*** jest preterytywny (por. § 58 nstt.), niektórzy z moich informatorów polskich odczuwali też pewien odcień konsekutywny (por. § 68), np. *Niech nas* ***pouczy*** *historya.* Sienk. (O innych przedrostkach: *wy-* ef., *pod-* demin. ob. część leksykalną).

5. a) *stosować* (w prostej formie czynnej znaczy zwykle tylko 'używać', niem. *anwenden*). — Def. *za-*: *Zastosujmy tutaj metodę sokratyczną.* X. (Metoda ta jest w pogotowiu, chodzi tylko o jej użycie bez zmiany). — Dur.-def. *przy-*: *Jezuici otworzyli t. zw. theologiam accommodatam, t. j.* ***przystosowali*** *teologię do polityki.* X. (Zmienili odpowiednio do celów politycznych: działalność wysilona, na dłuższą metę, więc dur.-def.; ***przystosować*** = niem. *anpassen*).

5. b) *stosować się* (w prostej formie znaczy albo 'postępować według czegoś' — niem. *sich nach etwas richten oder fügen* — albo 'mieć się do czegoś' — niem. *sich beziehen* — np. *10 tak się stosuje* (ma) *do 100, jak 100 do 1000*, w tem ostatniem znaczeniu czasownik nie perfektywuje się). — Def. *za-*: *Zastosowała się mimowoli do jego teoryi.* Sienk. (Zmieniła swe postępki). — Dur. def. ***przy-*** (niem. *sich anpassen*): *Bardzo łatwo mu było* ***przystosować*** *się do nowych warunków.* II. (Trzeba było zmienić samego siebie, swą naturę, charakter. Bądź co bądź proces ***przystosowania*** *się* — stanowiący zwykle przemianę wewnętrzną — trudniejszy jest, niż *zastosowanie się* zewnętrzne) [1]).

10. *roz-* obok *z-*, *u-*, *po-*.

---

[1]) ***Przyaresztować*** różni się od ***zaaresztować*** def. nie postacią (jak sądziłem poprzednio według wypowiedzeń niektórych informatorów Polaków), lecz wyraźnym odcieniem lokalnym: ***Przyaresztowanie*** odbywa się przy okazyi, na miejscu, na gorącym uczynku i już dlatego nie wymaga bardziej intensywnego wysiłku niż ***zaaresztowanie***, zwykle uplanowane z góry.

§ 35. Przedrostek *roz-* podobnie jak *u-*, *o-*, *na-* służy też do zaznaczenia duratywności; dana czynność ma tu zawsze przebieg niemomentalny, owszem wyraźnie kilkostopniowy, np. ***rozgniewać się*** (obok *zgniewać się* rez. albo mom.), wymaga pewnego przeciągu czasu, ale oprócz duratywności przebiegu ujawnia się tu coś więcej. Że funkcya przedrostka *roz-* zdelokalizowanego nie jest identyczna z funkcyą *u-* albo *o-* dur., zauważamy porównując np. ***roztrzeźwić*** i ***otrzeźwić***, ***rozradować*** (***rozweselić***) i ***uradować*** (***uweselić***) — przedrostek *roz-* charakteryzuje nie to samo co *u-* albo *o-* w funkcyi postaciowej: w formach z przedrostkiem *roz-* uwydatnia się bowiem obok duratywności przebiegu spotęgowanie rezultatywności, zwykle przy równoległem spotęgowaniu aktywności podmiotu. Funkcyę postaciową tego przedrostka nazywam augmentatywną.

1. *gniewać*. — Rez. (ew. mom.) ***z-***: *Zgniewało go to słowo.* II. (Zwykle = odrazu). — Aug. ***roz-***: ***Rozgniewał go ten opór.*** III. (Stopniowo). — Por. *za-* def. § 18, 2.

2. *drażnić*. — Pret. ***po-*** (przelotnie, przez pewien nieokreślony czas, por. § 58 nstt.): *Chłopak* ***podrażnił*** *psa kijem.* II. (Może bezskutecznie, jeżeli pies był szczególnie łagodny). — Aug. ***roz-***: *Gdy już toreador* ***rozdrażnił*** *byka do wściekłości, na chwilę się usunął.* Czas. (Wściekłość spotęgowała się potrosze do najwyższego stopnia).

3. *pieścić*. — Pret. ***po-***: *I już go matka własna nie* ***popieści.*** Z pieśni kościelnej. (Proces skończony, ale bez określonego rezultatu). Aug. ***roz-***: *Babki i ciotki tak* ***rozpieściły*** *mi chłopaka, że rady sobie dać z nim nie mogę.* X. (Stopniowe działanie aż do ujemnego skutku).

4. *trzeźwić*. — Dur. ***o-***: *Zimna woda otrzeźwiła go trochę.* III. (Częściowo doprowadziła do trzeźwości). — Aug. ***roz-***: *Po długich nacieraniach i wstrząśnieniach zdołano go* ***roztrzeźwić.*** III. (Stopniowo, do zupełnego wytrzeźwienia; w formie ***roztrzeźwić*** odbija się zarazem i lokalny przebieg czynności trzeźwienia, mianowicie przez szarpanie w różnych kierunkach).

5. *radować*. — Dur. ***u-***: *On wróci kiedyś,* ***uraduje*** *ciebie.* Kras. — *A ujrzawszy gwiazdę,* ***uradowali*** *się radością bardzo wielką.* Mat. II 10. — Aug. ***roz-*** (dość rzadko, poetycznie): *Trza*

żyć i cierpieć, by wielki Duch Amfilocha ***rozradował*** *się pośród cieniów.* Kras. „Iryd.“. (Powoli i stopniowo, skoro potrzebne do tego czyjeś życie i cierpienie).

6. *weselić* (w formie prostej teraz rzadko używane bez *się*). — Dur. *u-* (archaizm, zachowany jedynie w narzeczu ludowem): *Uweselił lud swój mile.* Pieśń wielkanocna. — Aug. ***roz-***: *Czyliż naszych brzęk kajdanów,* || *Czyliż pieśni niewolników* || ***Rozweselić*** *mogą panów?* Słow*.

Uwaga. Zwykle mówi się ***uradować*** dur. obok ***rozweselić*** aug.; ***uradować*** wyraża przejście od nieokreślonego lub obojętnego humoru do radości, jest to więc zmiana jednostopniowa; ***rozweselić*** = 'zrobić smutnego wesołym', poprzez stan obojętności: zmiana kilkostopniowa.

Częstokroć w przedrostku *roz-* oprócz funkcyi postaciowej odczuwa się też znaczenie lokalne, np. w czasownikach *rozgrzać, rozmnożyć, roztrwonić* etc. Tylko w czasownikach treści niemateryalnej funkcya czysto postaciowa augmentatywności ujawnia się bez odcienia lokalnego.

W pewnych czasownikach, utworzonych zapomocą *roz-* aug., nie chodzi o dokonanie całej czynności, lecz tylko o dokonanie jej początku, np. *Wszystkie się wtenczas słowiki* ***rozjęczą.*** || *I wszystkie liście na drzewach zabrzęczą.* Słow.* „W Szw.“. Zdarza się to zwłaszcza w czasownikach, oznaczających zjawiska świetlne lub głosowe: *roześmiać się, rozjaśnieć, roziskrzyć się* etc. W zastosowaniu konkretnem, t. j. w opisach, grają one rolę formacyi augmentatywno-ingresywnych (wyrażają początek rosnącego procesu). W zastosowaniu oderwanem, t. j. gdy stwierdzają tylko fakt, wyrażają nietylko początek, lecz całość augmentatywnego procesu.

11. *wz-* obok *z-, ze-, roz-*.

§. 36. W niektórych czasownikach, wprawdzie nielicznych, spotykamy obok innych przedrostków także *wz-*, pozbawione pierwotnego lokalnego znaczenia, a dość trudno dające się odróżnić zwłaszcza od *roz-*. Oba te przedrostki wskazują czynność rosnącą (augmentatywną). Czynność, którą charakteryzuje *wz-*,

zaczyna się (z punktu widzenia poczucia językowego) od niczego; *roz-* natomiast zwykle każe się domyślać, że jakiś zawiązek istnieje od początku. Wiąże się to z pierwiastkowem lokalnem znaczeniem obojga: *wz-* oznacza ruch od samego poziomu w górę, *roz-* zwykle ruch rozszerzający się w różnych kierunkach od punktu istniejącego już ponad poziomem, poniżej którego dla obserwującego podmiotu jakby nic nie istniało. Postać, którą zaznaczają oba te przedrostki, prowadzi z reguły do duratywnego rezultatu, który tem wyraźniej towarzyszy przedrostkowi *wz-*, ponieważ sprawa zaczyna się tu od niczego. Dalej rożnią się oba tem. że czynność, wyrażona zapomocą *roz-* w funkcyi postaciowej. ma charakter wybitnie konatywny, co niezawsze. i tylko zależnie od ubocznych okoliczności, można powiedzieć o *wz-*. Powyżej zaznaczoną funkcyę postaciową nazywam augmentatywną typu II czyli erektywną.

1. *budzić.* — Aug. ***roz-***: *nagle **rozbudzona** niezmierna miłość.* Sienk. „Latarnik". (mianowicie miłość ojczyzny, która w byłym powstańcu żyła wciąż i wymagała tylko rozbudzenia, nie wzbudzenia). *Aż raz, pewnego poranku, **rozbudził** mnie jakiś szmer.* Sienk. (Żywego człowieka nie można ***wzbudzić***). — (Przykład asp. niedok.): *Naturalnie wojna, która **rozbudza** złe instynkty, nie może się obejść bez wypadków okrucieństw i krzywdy.* Lipk. (Instynkty istniejące już w zarodku). — Erekt. ***wz-***: *Nie byłem taki próżny, ażebym się łudził,* || *Żem jedném mém spojrzeniem miłość w tobie **wzbudził**.* Mick.* P. T. XI 428. (Oczywiście z niczego, chodzi o zupełnie nową miłość). — *Odwagą w niebezpieczeństwach i rozumem **wzbudził** ich uwielbienie.* Zdziech. (***rozbudził*** znaczyłoby: umyślnie — t. j. konatywnie — i z gotowego zawiązku; tymczasem uwielbienie jest nietyle wyższym stopniem uznania, ile całkiem odrębnem uczuciem, które rodzi się naraz, nie potrosze). — *Przykry widok **wzbudził** w nim świadomość czynu dokonanego.* VIII. (Uczucie zupełnie nowe).

2. *niecić.* — Aug. ***roz-***: *Chuchał, dmuchał, aż wreszcie **rozniecił** duży płomień.* X. (Wyraźnie stopniowo). — *Napoleon umiał nadzieje nasze **rozniecić**, uczucia rozpalić do najwyższego stopnia zapału i uniesienia.* Kallenb. (Małe nadzieje istniały już przedtem, potem spotęgowały się stopniowo). — Erekt. ***wz-***: *Krő-*

lewska para ***wzniecіła*** *zaraz wewnętrzne zamieszki i wojnę domową.* Korz. (których przedtem nie było; ***rozniecіła*** znaczyłoby: umyślnie, przytem zamieszki istniały już przedtem, choć nie tak groźne). — *Dzieci, pasące bydło,* ***wzniecіły*** *pożar w lesie.* VI. (nieumyślnie). — *Iskra z papierosa* ***wzniecіła*** *pożar w stodole.* II. (Oczywiście iskra nie może ***rozniecić*** pożaru).

U w a g a. W pewnych przypadkach czasownik *rozniecić* obejmuje i m p l i c i t e także wstępną czynność — wzniecenie ognia —, np. *Dzieci, pasące bydło,* ***rozniecіły*** *ognisko na brzegu lasu.* II. (Przykład niedok.): *Niezawsze ośmielał się* ***rozniecać*** *ogień na postojach.* Sier. (Uwydatnia się tu konatywność czynności). Więc *rozniecić* niekiedy = 'w z niecić' i (potem) 'r o z niecić'. W pewnych zwrotach czasownik *rozniecać, -cić* też miewa znaczenie przeważnie lokalne, np. *Nie mógł już wytrzymać i* ***rozniecіł*** *światło.* Reym. „Wampir", str. 11 (= po kolei zapalając lampy, rozszerzył światło po całym pokoju).

3. *burzyć* w znaczeniu 'podniecać, kłócić'. — D u r. *o-*: *Oburzony nadużyciami administracyjnemi, zaprotestował przeciwko nim.* Matusz. (Nie nagle, bo dopiero w miarę coraz nowych nadużyć). — E r e k t. *wz-*: *Wtedy-to zapewne* ***wzburzony*** *do najwyższego stopnia poeta napisał sonet p. n. „Pożegnanie".* Chmiel. (Wzrost uczuć doprowadza do definitywnego rezultatu). — *To oświadczenie Grzesikiewicza i zapewnienie ojca, że musi wyjść za niego,* ***wzburzyło*** *ją.* Reym. „Komedyantka".

§ 37. W czasowniku *wzróść* przedrostek *wz-* ma charakter raczej augmentatywny typu I niż augmentatywny typu II (= erektywny), gdyż słowo to oznacza wzrost od małości do wielkości, a nie z niczego, to ostatnie pojęcie wyrażamy zapomocą *wyróść* (*wy-* jak i *wz-* ma zarazem odcień lokalny), np. *Na mogile* ***wyrosły*** *lilie.* X.. por. a u g. *wz-*: *Gniew jego* ***wzrósł*** *do szaleństwa.* I. (wyraźny podskok do nowego stanu).

§ 38. Czasowniki *mocnić (się)* i *bogacić* w prostej formie mają znaczenie 'robić (się) mocnym', 'robić bogatym', zwykły aspekt dokonany tworzą one zapomocą *z-* (rez.); obok *zmocnić* i *zbogacić* wszakże *wzmocnić* i *wzbogacić* w znaczeniu 'robić

mocniejszym', 'robić bogatszym'. Ponieważ te ostatnie słowa wyrażają przejście od względnej mocy lub bogactwa do wyższego stopnia, a nie wzrost od nicości do absolutnej nowości, przeto przedrostka *wz-* nie możemy tu nazwać erektywnym, tylko majoratywnym, funkcya jego jest identyczna z funkcyą *po-* major. ób. § 71, przedrostki *po-* i *wz-* w tej funkcyi uwydatniają wzrost powstającego rezultatu, ale tylko o jeden stopień, gdy tymczasem *roz-* aug. obejmuje szereg stanów.

1. *bogacić.* — Rez. *z-*: *Zrzuć te łachmany, pójdź ze mną, ja cię zbogacę, uszczęśliwię.* X. — Major. *wz* : *Język rosyjski przejął olbrzymią ilość wyrazów starosłowiańskich i przez to bardzo się wzbogacił.* Karł. — *pragnąc zbliska przypatrzeć się wojnie i wzbogacić fantazyę nieznanemi dla niej dotąd wrażeniami.* Tret. — *Archiwum wzbogaciło się o 38 pergaminów.* X.

Uwaga. Praktyka językowa co do tej różnicy między *z-* i *wz-* jest zresztą chwiejna. Mickiewicz np. pisze*: *Jeśli datkiem nie możem kwestarza zbogacić,* || *Postaramy się przecież za proch mu zapłacić.* P. T. V 518, chociaż kwestarz przez jeden datek nie stałby się bogatym, tylko trochę bogatszym. Działa tu może wzgląd fonetyczny: *wz* trudniejsze jest do wymówienia niż *z*, więc niektórzy autorowie opuszczają czasem *w* (por *wschody*: *schody*, *wspólny*: *spólny* etc., że np. zwykle mówi się *schody*, a prawie nigdy *wschody*, ma napewno przyczynę fonetyczną).

2. *mocnić* (w formie prostej bez *się* teraz nie spotykane). — Rez. *z-* (rzadkie): *Zmocnili klasztor zapomocą okopów i częstokołów, aż stał się dla samej piechoty niezdobytym.* X. — *Zmocniony pospolitem ruszeniem wielkopolskiem.* Szuj. — Major. *wz-*: *Czas, zamiast osłabić, wzmocnił miłość moją.* Tret. (Już była względnie mocna). — *Tołstoj zaś wzmocnił anarchistyczne tendencye epoki.* Matusz. (już dość mocne).

§ 39. Przy niektórych czasownikach, jak *gardzić* i *bronić* dotychczasowa leksykografia [1]) przytacza formę złożoną z *wz-*

---

[1]) Nie mówimy o Sł. Warsz., bo tam jeszcze nie wydrukowano artykułów o czasownikach z przedrostkiem *wz-*, podobnie jak i z przedrostkami *u-*, *z-*, *za* (ważniejszymi przedrostkami postaciowymi).

jako zwykły aspekt dokonany bez odcienia postaciowego. Sœrensen np. nie odróżnia *wzgardzić* od *pogardzić* i nie przeprowadza dokładnej dystynkcyi między *wzbronić* i *zabronić*. Tymczasem przedrostek *wz-* zachował tu pewien odcień z pierwotnego znaczenia lokalnego, odrębnego od prostej funkcyi zmiany aspektu (i nawet od tej funkcyi lokalnej, o której była mowa powyżej str. 55. a z której powstało *wz-* erektywne). To pierwotne znaczenie lokalne polega na odruchu wstecznym, działającym przeciwko poruszeniom podmiotu albo przedmiotu. Nazywam tę funkcyę przedrostka *wz-* repulsywną, mamy tu do czynienia z kategoryą rezultatywną (ew. mom.) o słabym stopniu delokalizacyi.

1. *gardzić*. — Rez.-repuls. (niekon.) *wz-*: *Cały naród wzgardził polityką utylitaryzmu.* Feldm. (instynktowna odraza). — *każdy, należący do wzgardzonego i znienawidzonego plemienia.* Zdziech. (Por. też podobną rolę *ws-* w rzeczowniku *wstręt*). — Konsek. *po-* (§ 68, 6): *Tak jest, oddałam to, coś ty we mnie rozbudził i czem pogardziłeś!* Żuł. Gra 114 (akt refleksyjny). — *historya, jak pewien król wyróżnił niegdyś drugą żonę, a pogardził pierwszą.* Sier. (akt refleksyjny, por. *po* w *po-tem* i t. p.).

2. *bronić* w sensie 'zakazywać, nie pozwalać'. — Rez.-repuls. *wz-*: *Matka wzbroniła mu wejść do pokoju.* II. (doraźnie, jakby odruchowo). — Def. *za-*: *Matka zabroniła mu wchodzić do pokoju.* X. (na przyszłość, bardziej refleksyjnie). — *Lekarz zabronił mu używania wszelkich trunków.* II. (na przyszłość, na dłuższy czas; por. *Dyrektor wzbronił za karę na dwa dni ciepłej strawy!* Sier. — powiedzielibyśmy: *zabronił*, gdyby to było na dłuższy czas).

Uwaga. Praktyka językowa ustaliła zresztą w zakazach policyjnych i t. p. dwojaki zwrot: *zabrania się* albo *wzbroniono*. Gdyby napis brzmiał *zabroniono*, znaczyłoby to, że pierwotnie zakazu nie było, i dopiero potem został wydany, a że podobne napisy nie brzmią *wzbrania się*, to tłómaczy się zapewne dwuznacznością takiego zwrotu (= 'ktoś wymawia się od czegoś').

3. Czasowników *wstrzymać (się)* i *po-wściągnąć (się)* i t. p. nie analizujemy bliżej, ponieważ odcień lokalny występuje w nich jeszcze wyraźniej. Np. *zatrzymać konia* znaczy 'przerwać jego

ruch w przestrzeni' (*za-* def.); *wstrzymać konia* znaczy 'nie dopuścić do (dalszego) ruchu w przestrzeni' (*ws-* repuls. i konat.).

12. *wy-* obok *u-* i *o-*.

§ 40. Przedrostek *wy-* spełnia w języku polskim — podobnie jak w niemieckim *aus-* — głównie dwojaką funkcyę znaczeniową: lokalną (np. *wyjechać*) i nielokalną wzgl. przenośną, w znaczeniu czynności gruntownej i wyczerpującej (np. *wyśledzić*). W tem ostatnim rozumieniu tkwi pewna odrębna postać: czynność odbywa się z gruntownym rezultatem. Podobnie jak w *u-* i *o-*, ujmujemy tu zwykle czynność w przebiegu jako postępujący naprzód proces, ale nacisk kładziemy gdzieindziej: przy *u-* (*o-*) chodzi głównie o przebieg działania (= działalność, ruchy podmiotu); przy *wy-* natomiast — o przebieg uskutecznienia (= powstanie wyniku i jego ostateczny zakres, wygląd lub kształt materyalny przedmiotu i t. p.). Tę postać znaczeniową przedrostka *wy-* nazywam efektywną: wynik czynności ma tu być z reguły jak najlepszy. Leksykografowie często traktowali bardzo niekonsekwentnie przedrostek *wy-* z powyższą funkcyą znaczeniową. Soerensen np. przy pewnych słowach uważa taką formę za li tylko perfektywną (= aspekt dokonany) pewnego słowa prostego, np. w czasownikach *wyczyścić*, *wykształcić*, *wybadać* i t. p., w innych natomiast widzi w niej formacyę złożoną o pewnem szczególniejszem znaczeniu, tak np. przy *wysuszyć*, *wyuczyć* i t. p. Z naukowego punktu widzenia nie należałoby na tem poprzestawać. Soerensenowi chodziło tylko o niekrytyczną, tymczasową schematyzacyę dla celów praktycznych. Jeżeli mógł oddać po niemiecku polski czasownik złożony zapomocą tego samego słowa, co i jego formę prostą, to uważał przedrostek jedynie za cechę zmieniającego się aspektu; jeśli zaś musiał tłómaczyć ów czasownik zapomocą innego wyrazu, to go umieszczał osobno. Takie traktowanie przedmiotu niestety panuje mniej lub więcej we wszystkich słowiańskich słownikach, które podają formy perfektywne obok niedokonanych prostych. Rzeczy jednakowego znaczenia powinno się przecież klasyfikować jednakowo. *Wykształcić* jest dla nas na równi z *wyuczyć* formą efektywną. Nie mogę tu, rzecz prosta, przytaczać i po-

pierać przykładami wszystkich słów z przedrostkiem *wy-* w znaczeniu efektywnem: odsyłam w tym względzie czytelnika do części słownikowej. Poniżej zajmę się rolą *wy-* w tych słowach, które Linde lub Soerensen wymienili jako li tylko perfektywne formy pewnego słowa prostego. Najczęściej kładli oni obok *wy-* jako równowartościowe pokrewne przedrostki *u-* lub *o-*, niekiedy *z-*. Przytoczę najpierw kilka przykładów i mianowicie przedewszystkiem kilka przykładów odmiany *wy-* i *u-* (lub *o-*), z których można się przekonać, że zachodzi tu pewna określona, choć tu i owdzie niezbyt duża różnica znaczeniowa.

***u-* (*o-*) oznacza czynność duratywną, *wy-* czynność efektywną:**

1. *czyścić*. — Dur. *o-*: *Stary pistolet, przed wyjazdem oczyszczony i nabity śrótem.* Chmiel. (dur. z odcieniem lokalnym: naokoło, z wierzchu). — Ef. *wy-*: *Lekarz wyczyścił ranę.* VIII. (Popełniłby niedbalstwo, gdyby tylko o c z y ś c i ł zgrubsza). — Porównując zdania: *służąca oczyściła lampę* i *służąca wyczyściła lampę*, widzimy, że *o-* podnosi głównie działanie, a *wy-* gruntowny wynik.

2. *kształcić* (w sensie intelektualnym). — Dur. *u-*: *pewien ukształcony Mazur.* Karł. (Do *wykształcenia* sporo mu jeszcze brakowało). — Ef. *wy-*: *Słowacki i Krasiński wzrastali i wychowali się wśród klas bardziej wykształconych.* Chmiel. — Mówi się o człowieku *ukształcony* lub *wykształcony*, zależnie od tego, czy się kładzie nacisk na samą czynność i jej postępy, t. j. przebieg kształcenia (*u-*), czy też na osiągnięty zupełny rezultat (*wy-*, spotykane częściej).

U w a g a. W sensie fizycznym i przenośnie w psychicznym (= 'nadać formę') mówimy zwykle *ukształcić*, np. *Co do charakterów wreszcie, nie można żądać ich od teatru ukształconego na wzór francuski.* Tarn. — *ukształcona, dorosła panienka.* Mick.* P. T. V 132. (Nie tylko pod względem intelektualnym, chodzi więcej o maniery i t. p.).

3. *leczyć*. — Dur. *u-*: *To co go miało uleczyć, staje się dla niego nową trucizną.* Małec. — Ef. *wy-*: *Z rannych w czasie pierwszego okresu wojny wyleczyło się około 70 procent.* Lipk.

U w a g a. *Wyleczyć* w pewnych zwrotach nie jest zgoła

bez odcienia lokalnego: mówi się *wyleczyć z czegoś*. Czasownik *uleczyć* też zawiera wyraźnie więcej konatywności, niż *wyleczyć*, dlatego mówi się zwykle *wyleczyć się*.

4. *studzić*. — Dur. *o-*: *Ostudził sobie kawę*. I. (proces.). — Ef. *wy-*: *Kawa stała tak długo na oknie aż się całkiem wystudziła*. (Rezultat akcentuje się: kawa straciła całe ciepło).

5. *stygnąć*. — Dur. *o-*: *Ostygł jego zapał powoli*. VI. — Ef. *wy-*: *Kawa stała tak długo na oknie, aż wystygła*. VI. (*o-* wskazywałoby mniejsze oziębienie).

6. *trzeźwić*. — Dur. *o-*: *Zwilżył wodą twarz, aby się otrzeźwić*. X. — Ef. *wy-*: *Nagłe niebezpieczeństwo wytrzeźwiło go w jednej chwili*. III. (Widać stąd, że *wy-* mniej uwydatnia proces, więcej rezultat niż *o-*).

7. *meblować*. — Dur. *u-* (zwykła forma perfektywna): *Salonik cały umeblowany bardzo ładnie*. Słow. — Ef. *wy-* (rzadkie): *Dom cały wymeblował świeżo dla przyszłej żony, jak dla księżniczki*. I. (Nie zostawił ani jednego kątu, któryby nie był umeblowany).

8. *toczyć*. — Dur. *u-*: *Mefistofil duchem skoczy,* || *Konia czyści, karmi, poi,* || *Potem bicz z piasku utoczy,* || *I już w gotowości stoi*. Mick.* „Pani Twardowska". (Ruch podobny do toczenia na warsztacie tokarskim, por. przedtem: *Skręć mi przytem biczyk z piasku*). — Ef. *wy-*: *Wytoczył mi stolarz na tokarni bardzo ładną zabawkę*. II. — *Wytoczył nóż*. X. (= wyostrzył na toczydle).

Uwaga. Jak widać z powyższych przykładów, Soerensen niezupełnie słusznie twierdzi, że *toczyć* w znaczeniu niemieckiego *drechseln* łączy się tylko z *u-*, a w znaczeniu *schleifen* — tylko z *wy-*; można najwyżej podać w wątpliwość formę *utoczyć* w sensie *schleifen*.

9. Z reguły różnica między *u-* i *wy-* zatarła się przy czasownikach, oznaczających rzemiosło albo pracę nad ulepszeniem czegoś, wzgl. doprowadzeniem do należytego stanu, jako to: *myć, piec, prać, prząść, smażyć, toczyć*. Gruntowność tkwi tu zwykle już w przeznaczeniu czynności. Bądź co bądź, chcąc zaznaczyć, iż rzecz odbywa się zręcznie lub z fachową umiejętnością, mówimy raczej *wy-*, niż *u-*. Wyrażamy się w mowie po-

wszedniej: *Praczka **wyprała** mi koszulę* na równi z *..**uprała**.., Stolarz **wytoczył** mi zabawkę* albo *..**utoczył**..* Jednak mówimy: ***wyprać** zakrwawioną chustkę*, jeżeli chodzi o gruntowne usunięcie plam; natomiast wołamy: *Przecież **uprała** tę bieliznę*, jeżeli praczka marudziła.

Przy takich czasownikach jak *drukować, garbować, haftować, heblować, polerować, asfaltować* i t. p., oznaczających pracę zawodową, używa się wyłącznie albo prawie wyłącznie *wy-*.

13. *wy-* obok *z-*.

§ 41. Podobnież traktują niekiedy leksykografowie wyrazy złożone z *z-* i *wy-* jako znaczące jedno i to samo. Soerensen np. sądzi, że w następujących czasownikach oba te przedrostki służą jedynie do utworzenia aspektu dokonanego.

1. *badać.* — Rez. *z-*: *Któż **zbadał** puszcz litewskich przepastne krainy.* Mick.* P. T. IV 479. — Ef. *wy-* (zarazem konatywnie): *wybadać i przeniknąć naturę.* I. (gruntownie). — *Wybadałem nareszcie, dokąd on w nocy chodzi.* VI. (*wy-* więcej uwydatnia proces czynności niż *z-*).

Uwaga. Najczęściej zresztą słowo *wybadać* ma odcień lokalny i znaczy: 'wydobyć z kogoś badaniem pewną tajemnicę lub zagadkę', np. *Nieufnie na przybysza patrzył, starał się go bliżej wybadać.* Danił. Że jednak obok tego odcienia lokalnego przedrostek *wy-* stwarza postać efektywną, widać to z zestawienia przykładów: *Sędzia **zbadał** świadków* i *Sędzia **wybadał** świadków.* VI. (co do wszystkich kwestyi).

2. *kąpać.* — Rez. *z-* (ew. momentalnie, czasem: przypadkiem): *Djabeł kurczy się i krztusi,* || *Aż zimny pot na nim bije:* || *Lecz pan każe, sługa musi,* || ***Skąpał** się biedak po szyję.* Mick.* „Pani Tward.“. — Ef. *wy-* (zawsze umyślnie, t. j. konatywnie): *Poszedł Sokrates do Lykejonu, **wykąpał** się, potem dzień cały tak spędził, jak zazwyczaj to czynił.* Witw. „Uczta“ Platona.

3. *niszczyć.* — Rez. *z-* (dotyczy zwykle całości): *chcąc w poezyi cechę tę zupełnie zniszczyć.* Mick. — Ef. *wy-*: *Wszystko **wyniszczył** ogniem i żelazem.* Sł. Rykacz. (*zniszczył* znaczyłoby tu 'odrazu').

Uwaga. Gdy mowa o człowieku lub wogóle istocie psy-

chicznej, przedrostek *wy-* zwykle nadaje czasownikowi *niszczyć* odrębne znaczenie: ***wy**niszczyć* = 'doprowadzić do wynędznienia'; w tem znaczeniu funkcya przedrostka *wy-* pod względem rezultatywności nie jest tak silna jak *z-*, por. ***wy**niszczony* = 'zbiedzony' i *zniszczony* = 'unicestwiony bezpowrotnie'.

4. *miarkować* w znaczeniu 'zauważać'. — Rez. *z-* (zwykle mom.): *Kiedy kuzyn poznajomi się z naszym ludem w Wiszunach — to odrazu zmiarkuje, jaka w nim jest siła żywotna i popęd do kultury.* Weyssenh. — Ef. ***wy-***: *Nareszcie **wy**miarkował, że jest gościem niepożądanym.* I. (Ef. *wy-* tu jest zarazem duratywne — uwydatnia proces czynności — też nie bez odcienia lokalnego).

5. *policzkować.* — Rez. *s-* (prawie zawsze jednorazowo): *Spoliczkował publicznie hrabicza.* Now. Ill. — Ef. *wy-* (gruntownie, parokrotnie): *Doznaję paskudnego uczucia, jak gdybym **wy**policzkował paralityka.* Sienk. „Bez dogmatu".

Uwaga. Przedrostek *wy-* służy w tej grupie czasowników także do wyrażania duratywności, ponieważ odpowiednia forma z *u-* nie wyrobiła się [1]): ***wy**badać* trwa z reguły dłużej niż *zbadać*, ***wy**kąpać* dłużej niż *skąpać* etc.

14. *wy-* obok *na-*, *u-* etc.

§ 42. Przy niektórych słowach, oznaczających 'graficzne przedstawianie czegoś', spotyka się często *wy-* obok pospolitego i mniej wyrazistego *na-*; tamten pierwszy przedrostek wskazuje *wy*konanie dokładniejsze lub staranniejsze niż *na-*, tak np. przy czasownikach *rysować*, *malować*, *litografować* (tu zresztą przeważa forma *wylitografować* por. § 40, 9). Można tedy *naszkicować*, *nabazgrać*, ale nie * ***wy**szkicować*, * ***wy**bazgrać*, bo sama treść tych czasowników sprzeciwia się wyobrażeniu efektywności.

Następujące wreszcie czasowniki z przedrostkiem *wy-* obok *u-* wymagają osobnej analizy:

1. Czasownik *doić* łączy się zarówno z *wy-* jak z *u-*;

---

[1]) Czasownik ***u**miarkować* istnieje, ale ma całkiem odrębne znaczenie: 'sprowadzić do należytej miary'. Czasownik ***u**kąpać* (w Wyspiańskiego * „Weselu" 39: *stroje **u**kąpane tęczą*) jest neologizmem.

pierwsza forma, efektywna, ma za przedmiot częściej zwierzę dojone, niż mleko, np. *Wydoiły już wszystkie krowy.* II. — (Rzadziej): *Wydoiła wszystko mleko z krowy.* VI. — Druga forma, *udoić*, ma za przedmiot tylko mleko i ma odcień duratywny albo lokalny (= od), np. *Udoiła mu na rano kwartę mleka.* II.

2. *kropić* obok pierwotnego znaczenia 'kapać' albo 'sypać kroplami', miewa nieraz sens figuralny i wówczas łączy się nietylko z przedrostkiem *s-* jak w znaczeniu dosłownem, ale i z *wy-* ef., *u-* dur. etc. Np. *Ja cię wykropię, smyku jeden!* (= wybiję) II. — *Już ukropiłem tysiąc wierszy* (= napisałem). Mick. — Ob. też dział leksykalny.

15. *prze-* obok *u-*, *po-* etc.

§ 43. Przy niektórych czasownikach przedrostek *prze-*, odpowiadający w pierwotnym, lokalnym sensie przyimkowi *przez*, dotyczy, jak wiadomo, czasu a nie przestrzeni. Niekiedy służy on w praktyce jakby tylko do zwykłej zmiany aspektu, np. *żyć, nocować, zimować, spać, trwać, czekać* i t. p. w połączeniu z *prze-* tworzą poprostu aspekt dokonany; czasowość tkwi tu już w samem pojęciu prostego czasownika. Podkreśla on tutaj duratywny charakter czynności lub stanu. Jednak i w tej funkcyi *prze-* nie jest zupełnie identyczne z *u-* dur.: 1) nie uwydatnia konatywności — bo podmiot czasowników grupy *nocować* etc. zachowuje się z reguły biernie, 2) sam przez się nie zapowiada rezultatu (co niekiedy w tej grupie widzimy przy *u-*, np. *ucierpieć*), 3) nie charakteryzuje bliżej sposobu dokonywania się pewnego procesu, tylko ograniczone w czasie trwanie tegoż (od pierwszego momentu do ostatniego). Ta ostatnia właściwość odróżnia go od czysto duratywnego *u-*, które, jak wiemy, różni się od *u-* czysto konatywnego. Najlepiej widać to w czasowniku, miewającym oba przedrostki w czysto czasowym sensie, mianowicie *cierpieć*. Np. Dur. *u-*: *Siła i zacność ducha narodowego ucierpiała na tem wszystkiem.* Małec. (rezultat ujemny, strata widoczna). — *prze-*: *Ach! wszystko, co przecierpiał w swych męczarniach dziennych.* Mick.* „Dziady“ III. (lecz może bez śladu w duszy). W ostatnim przykładzie mowa o wszystkich po kolei cierpieniach, przez cały czas od po-

czątku do końca. Tę kategoryę postaci, uwydatniającą początek i kres czasowego przebiegu, nazywam (dla odróżnienia od duratywności) perduratywną. Różnicę między *prze-* i *u-* dlatego tak trudno uchwycić, że wchodzące tu w rachubę czasowniki poza niewielu wyjątkami, jak *cierpieć*, *siedzieć*, *stać*, nie łączą się z przedrostkiem *u-*. Poniżej kładziemy kilka przykładów postaci perduratywnej w zestawieniu z *u-* duratywnem, jakoteż z przedrostkiem *po-*, wskazującym przeciąg czasu krótszy i nieokreślony, bez wyraźnego początku i kresu. (Tę ostatnią postać nazywam preterytywną, ob. § 58).

1. *siedzieć*. — Pret. ***po-***: ***Po**siedzisz w areszcie*. X. (Czas nieokreślony). — Perdur. ***prze-***: ***Prze**siedział w więzieniu trzy kwartały*. X. (Czas określony). — Dur. ***u-***: *Na wiadomość o wybuchu powstania nie mógł **u**siedzieć w Paryżu*. X. (Bez względu na krótszy lub dłuższy termin siedzenia).

2. *stać*. — Pret. ***po-***: ***Po**stój sobie tutaj, ja wnet wrócę*. II. (Czas nieokreślony). — Perdur. ***prze-***: ***Prze**stał całą noc pode drzwiami na mrozie*. II. (Czas określony). — Dur. ***u-***: *Pod gradem pocisków niepodobna było **u**stać*. X. (Por. ***u**siedzieć*!) [1]).

3. *cierpieć*. — Pret. ***po-***: ***Po**cierp trochę, naucz się cierpliwości*. X. — Perdur. ***prze-***: ***Prze**cierpiałem te okropne chwile*. X. — Dur. ***u-***: *Niewiele **u**cierpiał*. X. (Por. przykłady na *prze-*: *u-* powyżej w tekście na str. 64).

4. *czekać*. — Pret. ***po-***: ***Po**czekaj jeszcze trochę*. VI. — Perdur. ***prze-***: ***Prze**czekał noc całą*. II. (Czas określony).

5. *grać*. — Pret. ***po-***: *Chętnie **po**gralibyśmy nieraz w karty*. V. — Perdur. ***prze-***: ***Prze**graliśmy z sobą partyę bilardu*. II. (Por. ***prze**śpiewać* : ***po**śpiewać* § 47, 5).

6. *mieszkać*. — Pret. ***po-***: ***Po**mieszkał tam parę tygodni*. III. — Perdur. ***prze-***: *Całe lato **prze**mieszkał w Warszawie*. II. (Por. ***po**żyć* : ***prze**żyć* § 50, 3).

7. *spać*. — Pret. ***po-***: *Idź, **po**śpij sobie trochę, może ci to lepiej zrobi*. II. — Perdur. ***prze-***: ***Prze**spał całe dwa dni*. II.

[1]) Czasowniki *usiedzieć* i *ustać* (w tem znaczeniu) spotykamy zasadniczo z przeczeniem lub w zwrotach, wyrażających wątpliwość albo ograniczenie, np. *Jak ten bocian może **u**stać tyle czasu na jednej nodze!* II. — *Ledwie mógł **u**stać na nogach*. I t. p.

8. *trwać*. — Pret. ***po-***: *Nie **po**trwało kilka minut i posłaniec wrócił*. III. — Perdur. ***prze-***: *Ten dąb **przetrwał** aż do dziś*. III.

9. *gadać*. — Pret. ***po-***: ***Po**gadał i poszedł sobie*. X. — Perdur. ***prze-***: ***Prze**gadał ze mną cały wieczór*. X. (Por. ***po**beczeć* : ***p** **zebeczeć*** etc.).

10. *czytać*. — Pret. ***po-***: ***Po**czytał trochę i po chwili zasnął*. III. — Perdur. ***prze-***: ***Prze**czytał gazetę*. III. (Też lokalnie).

§ 44. W niektórych wyrazach przedrostek *prze-* miewa znaczenie pokrewne preterytywnemu *po-*, o którem wyżej była mowa. Wskazuje on wówczas czynność przemijającą, przelotną; taką funkcyę pełni *prze-* w czasownikach: 1) ***przemyć***, np. *Trzeba jeszcze raz **przemyć** talerze*. II. (***umyć*** znaczyłoby więcej, ***wy**myć* — jeszcze więcej). 2) ***przepłókać***, np. *Przepłócz jeszcze szklanki przed obiadem*. II. (***o-*** dur.-lok., ***wy-*** ef.). 3) ***przeczyścić*** [1]), np. *Dziś możesz tylko trochę buty **przeczyścić**, bo nie wychodzę nigdzie z domu*. II. (***o-*** dur. : ***wy-*** ef., por. § 40, 1). — Wszędzie tu akcentuje się potrzebę nietyle osiągnięcia rezultatu, ile dokonania czynności dla formy, dla zasady, „byle zbyć“. W takich wypadkach rolę dystrybutywną spełnia przeważnie, choć nie wyłącznie przedrostek *po-*, np. ***Po**myła wszystkie talerze*. X. — ***Po**płókała garnki*. X. — *Buty im **po**czyszczę*. Sier. (Ale ***poczyścić*** niekiedy też ma funkcyę preterytywną, np. *Umaczała szmatkę w terpentynie, **poczyściła** chwilkę, plama jednak została*. X.). — Podobnie jakby preterytywny sens mają np. czasowniki ***przetrzepać***, ***przechłostać***.

§ 45. Trzecia nielokalna funkcya przedrostka *prze-* stanowi zupełne przeciwieństwo tych, o których wyżej była mowa. Wskazuje ona intensywność wykonania i stoi w najbliższem pokrewieństwie z odpowiednią funkcyą znaczeniową *wy-* (ef.). Badając wszakże czasowniki, z którymi *prze-* łączy się narówni

---

[1]) *Przeczyścić* niekiedy też ma znaczenie ef.-lok. (niem. *durch und durch*), np. *To lekarstwo **przeczyściło** żołądek*. VIII.

z *wy-*, spostrzegamy, że czynność przy przedrostku *prze-* jest bardziej skoncentrowana, niż przy *wy-*. Możemy ową funkcyę określić jako koncentratywno-efektywną albo dla krótkości intensywną; rezultat czynności jest tu zawsze wyraźnie efektywny, sama zaś czynność bardzo energiczna. W tych wypadkach, gdzie chodzi o czynność czasownikową, która może być albo momentalną, albo duratywną, *prze-* akcentuje przebieg okamgnienia albo bardzo krótki, *wy-* zaś przebieg dłuższy.

1. *straszyć*. — Ef. ***wy-***: *Inspektor póty się srożył, aż* ***wystraszona*** *młodzież przyznała się do winy.* X. (Po długich pogróżkach). — Intens. ***prze-***: *A gdy to mówili, stanął Jezus w pośrodku ich i rzekł im: Pokój wam: jam jest, nie bójcie się. A stwożeni i* ***przestraszeni*** *będąc, mniemali, iż ducha widzieli.* Łuk. XXIV 36–37. (Po nagłem objawieniu się Jezusa). — ***przestraszeni*** *wejściem nauczyciela.* III. (Por. *Nakoniec udało mu się go* ***wystraszyć***. II).

2. *budzić*. — Dur. ***o-***: *żeby* ***obudzić*** *w ludziach uszanowanie dla sztuki.* Mick. — Intens. ***prze-***: *Z* ***przebudzonych*** *rycerzy zerwę całun zgniły.* Słow.* „Kordyan“. (Z głębokiego snu, a więc intensywnie). — *Dorożka zatrzymała się, i ta raptowna cisza* ***przebudziła*** *ją.* Reym. „Komedyantka“. (Nagle i gruntownie).

3. *ziębnąć* ‘stawać się zimnym’. — Intens. ***prze-***: *Antek* ***przeziębnięty*** *drżał na całem ciele i szczękał zębami.* X. (Mniej intensywnie brzmiałoby tu ***wyziębnięty***). — Ef. ***wy-***: *Żołnierze* ***wyziębli*** *na deszczu i chłodzie.* X. (Uwydatnia się tutaj proces. Rezultat jest mniej zaakcentowany w czasowniku ***wyziębnąć***, niż w ***przeziębnąć***, najsłabiej w ***oziębnąć***). — Dur. ***o-***: *Stosunki między braćmi* ***oziębły***, *ale nie doszło do zerwania.* X.

Uwaga. W słowie ***przeziębić się*** przedrostek *prze-* stracił przypuszczalną pierwotną cechę intensywności i wskazuje tylko przebieg procesu, np. ***Przeziębiła się***, *siedząc do późna na balkonie.* Sienk. (Nie widać, czy miało to jakie poważne następstwa). W czasowniku ***przeziębić się*** rezultat nie jest silnie zaakcentowany, to też w tej funkcyi używamy czasownika ***zaziębić się*** def. Np. ***Zaziębiła się***, *jadąc późną jesienią, jak zwykle, za interesami do miasta, i w kilka dni skonała.* Weyssenh. (Skutek wyraźny: choroba i śmierć).

§ 46. Odcień intensywności, towarzyszący przedrostkowi *prze-*, często zawiera się implicite w innych jego funkcyach np. w funkcyi lokalnej 'wskroś, nawskroś', np. ***Przepaliły się*** *drzwiczki od pieca.* X. (Nawskroś, a więc intensywnie). ***Przemoczyli*** *sobie buty.* X. *Deszcz nas* ***przemoczył*** etc. Czasownik ***przetrawić*** w sensie 'strawić jedzenie' jest intens.-lok., w zwrotach zaś *przetrawić czas, lata* perdur. (por. *przeżyć* § 50, 3).

Kiedyindziej natężenie (intensywność) kryje się w przeistoczeniu, np. w czasownikach ***przebłagać, przejednać*** = 'z surowego sędziego, z nieprzyjaciela zrobić kogoś łagodnym lub życzliwym', oczywiście drogą intensywnego błagania lub jednania, np.

1. *błagać.* — Dur. *u-*: *Albo sprobujcie napisać, może ojciec się da* ***ubłagać.*** Danił. „Jaskółka". — Intens. ***prze-***: *Wszystkie te prośby nie* ***przebłagały*** *rozgniewanego ojca.* III.

2. *jednać.* — Dur.-kon. ***po-*** (zarazem z odcieniem dystr., por. § 64): *Umiał* ***pojednać*** *stronnictwa.* X. — Intens. ***prze-***: *Obrazić łatwo.* ***Przejednać*** *trudno.* Przysłowie.

Uwaga. Czasem znów *prze-* (i to bardzo często) znaczy 'zanadto, zbyt': ***przestarzeć, przerafinować*** etc. Chodzi tu zarazem z reguły naturalnie o czynność bardzo intensywną.

16. *od-* obok *prze-, u-, z-.*

§ 47. Przedrostek *od-* dość rzadko spełnia funkcyę nielokalną i rola jego prawie nigdy nie kończy się na prostej zmianie aspektu. ***Oddzielić*** naprzykład, podane u Soerensena jako zwykły aspekt dokonany czasownika *dzielić*, ma wyraźnie lokalny sens i odpowiada niemieckiemu ***abtrennen***, por. ***oddzielił*** *dobrych* ***od*** *złych* etc. Ściśle biorąc, nielokalną treść posiada *od-* tylko w połączeniu z niektóremi słowami, oznaczającemi poznawanie, np. *czuć, czytać, różnić, cyfrować* etc., albo pracę odtwórczą, jako to: *grać, śpiewać, deklamować, malować, rysować, tańczyć.* Nielokalne znaczenie przedrostka w tych razach polega na ścisłości, subtelności wykonania. Nazywam tę postać akuratywną. Kategorya ta najbliżej sąsiaduje z efektywnem *wy-*. Zachodzi tu jednak ta różnica, że *wy-* (ef.) podnosi ilościową doskonałość uskutecznienia (gruntowność),

zaś *od-* (akurat.) — doskonałość jakościową. Poniżej dajemy przykłady niektórych czasowników złożonych z *od-* w takiej funkcyi i zestawiamy je z innemi formami przedrostkowemi tychże czasowników.

1. *czuć.* — Akurat. ***od-***: *Tylko wyjątkowe natury odczuwają głębię jego symboliki.* Matusz. — *Po śmierci Mickiewicza* ***odczuło*** *społeczeństwo nasze ogrom straty.* Kallenb. (Tu i tam uwydatnione głębsze przeżycie psychiczne). — Dur. ***u-*** (zwykła forma perfektywna, ob. § 72): ***Uczuł*** *do brata zazdrość, zmieszaną z podziwem.* X. (Niema mowy o jakimś szczególniejszym rodzaju uczucia. — O uczuciu fizyologicznem mówi się normalnie ***uczuć***:) ***Uczuł*** *serca drżenie.* Mick.* P. T. VI 358. — Lok. ***wy-***: *Z tych kartek daje się* ***wyczuć*** *beznadziejny pesymizm.* X. (W znaczeniu lokalnem, jak niemieckie *herausfühlen*). — Pret. *po-* ob. § 73, 1.

2. *czytać.* — Akurat. ***od-***: *Sekretarz* ***odczytał*** *rotę przysięgi.* X. — Perdur. ***prze-***: *wymownym gestem, z jakim odkładają na bok* ***przeczytaną*** *książkę.* Kaspr. (Od początku do końca, bez odcienia jakościowego). — Pret. ***po-***: ***Poczytał*** *trochę, ziewnął i zasnął.* X. (Czas nieokreślony, też bez odcienia jakościowego). — Lok ***wy-***: *Tu może* ***wyczytał*** *w „Bibliotece Polskiej“ ..zdanie o duchu i dążności nowszej poezyi polskiej.* Chmiel.

3. *różnić* (jako czasownik oznaczający poznanie, używane tylko w formie złożonej). — Akurat. (bardzo dokładnie, ew. metodycznie, subtelnie, zarazem z odcieniem lokalnym) ***od-***: *W tej dalszej perspektywie można także* ***odróżnić*** *bliższe i dalsze plany.* Tret. — *Trzeba* ***odróżnić*** *prawdę od fałszu.* X. — Aug. ***roz-*** (zrazu niejasno, potem dokładniej, w końcu wyraźnie): *Umiał* (sc. Mickiewicz w Rosyi) ***rozróżnić*** *między szczerymi patryotami a spiskowcami przy kielichach.* Kallenb. (Tu *od-* wskazywałoby jeszcze dokładniejsze rozpoznanie). — *Gniewny, że sam nie może dać ognia, bo w tłumie || Moskalów od Polaków* ***rozróżnić*** *nie umie.* Mick.* P. T. IX 365. — ***Rozróżniłem*** *na horyzoncie trzy topole i jeden wiatrak.* X. — Lok. ***wy-*** (z odcieniem efektywnej postaci): *Otóż te dwa rodzaje ludzi trzeba podług naszych praw słusznie i pięknie* ***wyróżniać.*** Witw. „Uczta“ Platona.

Uwaga. Zazwyczaj mówi się ***rozróżnić*** o rozpoznaniu

(apercepcyi) poszczególnych przedmiotów. natomiast *odróżnić* o dalszem porównywaniu przedmiotów już rozpoznanych.

4. *grać.* — Akurat. ***ode-*** (mniej więcej dokładnie, subtelnie, zwykle według wzoru): *Wybornie* ***ode****grała nokturn Chopina.* III. — Perdur. ***prze-***: ob. § 43, 5. — Pret. ***po-***: ob. § 43, 5. — Inch. (ew. dur.) ***za-***: ob. § 59 (str. 83).

Uwaga. Gdy mowa o graniu roli, używa się wyłącznie formy ***ode****grać* — zapewne dlatego właśnie, że chodzi tu o naśladowanie wzoru, np. *List mój ma* ***ode****grać rolę podjazdu, który idzie przed wojskiem i bada okolicę.* Sienk. — *czy one to..* ***od****grywają główną rolę.* Dzien. Pozn. Tylko w znaczeniu inchoatywnem używa się też ***za****grać rolę.*

5. *śpiewać.* — Akurat. ***od-***: *Panna H.* ***od****śpiewała z uczuciem pieśń Schumanna.* X. — Perdur. ***prze-*** (od początku do końca; chodzi więcej o samo wykonanie, niż o jakość wykonania): ***Prze****śpiewał szczęśliwie wszystkie trudne partye aż do recitatiwa.* X. — Pret. ***po-***: (czas nieokreślony): ***Po****śpiewaj sobie troszkę.* X. — Inch. (ew. dur.) ***za-*** ob. § 59.

6. *deklamować.* — Akurat. ***od-*** (zwykła forma perfektywna): *Mówca przedewszystkiem* ***od****deklamował kilka patetycznych ustępów z Szekspira.* Sienk. — Perdur. ***prze-*** (od początku do końca): ***Prze****deklamuj to jeszcze raz!* VIII. — Inch. ***za-*** ob. dział leksykalny. — Ef. ***wy-*** (tu akcentuje się czynność zamknięta): ***Wy****deklamował wiersz żartobliwy.* Chmiel.

7. *malować.* — Akurat. (reprodukcyjnie): ***od-***: *W siódmym rozdziale „Oniegina“* ***od****malował on tę swoją namiętność.* Tret. — ***Od****malował swego przyjaciela w otoczeniu nimf.* X. — Ef. ***wy-***: *Symbolista* ***wy****malował coś, co miało znaczyć zwątpienie.* X. — Zwykła forma perfektywna ***na****malować* ma odcień dur.-def. (ob. § 33. 2).

8. *rysować.* — Akurat. (reprodukcyjnie) ***od-***: *Pomóż mi* ***od****rysować kontury tej panoramy górskiej.* II. (Według wzoru). — Ef. ***wy-***: *Udało mi się* ***wy****rysować pysznego górala.* II. (Niewiadomo, czy z pamięci, czy też według wzoru). — Zwykła forma perfektywna ***na****rysować* stanowi zupełną analogię do ***na****malować*, ob. § 30. 5.

9. *fotografować.* — Akurat. (reprodukcyjnie) ***od-***: ***Od****fo-*

tografowałem mapę bitwy. X. — Ef. *wy-* (bardzo rzadkie; o pewnym, zajadłym amatorze zdarzyło mi się słyszeć nawet, że): ***Wy****fotografował wszystko, co mógł fotografować.* VIII. — Najczęstsza forma perfektywna brzmi *s-* (zwykle mom.), np. ***S****fotografował miejsce bitwy.* X. (Proces reprodukcyi z reguły znacznie dłuższy jest przy fotografowaniu dokumentów i większej wymaga dokładności, niż przy zdejmowaniu widoków, dlatego częściej mówi się o dokumencie *od****fotografowanym*** niż *s****fotografowanym***).

§ 48. Szczególnie „zwrotne“ znaczenie miewa *od-* w grupie czasowników takich, jak *odświeżyć, odmłodzić, odmłodnieć; odrobić, odstać się* etc. Zawsze wchodzi tu w grę powrót do poprzedniego stanu. W pierwszych atoli trzech przykładach prosty czasownik wyraża czynność, zmierzającą bezpośrednio do danego stanu (świeżości, młodości), np. *Oddałem surdut do* ***od****świeżenia.* X. — *Przy pracy fizycznej* ***od****młodniał.* X. — W dwóch zaś ostatnich prosty czasownik wyraża czynność, którą trzeba cofnąć, aby do owego stanu wrócić, np. *Co niefortunna dyplomacya zrobiła na szkodę kraju, tego strategia nie zdoła już* ***od****robić* [1]). X. — *Co się stało, to się nie* ***od****stanie.* Przysłowie.

§ 49. Na osobne zbadanie zasługują złożone formy czasownika *mienić*, dziś używanego w prostej formie tylko w połączeniu z *się*. Soerensen nie uwydatnia różnicy między perfektywnemi formami *zmienić* i ***od****mienić*. Ściśle rozgraniczyć je dość trudno. Pierwsza często bywa li tylko aspektem dokonanym bez odcienia postaciowego, druga przeciwnie oprócz zmiany aspektu zawiera inne dodatkowe znaczenia (każda ***od****miana* jest zarazem *zmianą*, ale nie naodwrót). Dlatego też słowo *zmienić* ma częstsze zastosowanie niż ***od****mienić*. Naogół atoli zauważyć można, że 1) *zmienić* znaczy tyle co ‘przeistoczyć’ (z gruntu, choćby w nieznacznej mierze), ***od****mienić* zaś dotyczy różnych przymiotów tej

---

[1]) ***Od****robić* może mieć nadto znaczenie akuratywne, np. *odrobić szkatułkę z bronzu*, w innych zwrotach zaś znaczenie, że tak powiem, „absolutywne“, np. *odrobić pańszczyznę*.

samej istoty (por. niem. *abändern*). Widać to poczęści z rzeczownika *odmiana* (species w przeciwieństwie do genus) i z przymiotnika *odmienny*, który (w przeciwieństwie do *inny*) wskazuje różnicę przymiotu, nie zaś przedmiotu (substancyi). 2) *zmienić* przeważnie mówi się o procesie zachodzącym odrazu, *odmienić* — raczej o zmianie stopniowej. Np. *z-* rez. (niekiedy mom.): *Zmieniła więc natychmiast twarz i ton rozmowy.* Mick.* P. T. V 229 (z gruntu i naraz). — *Powoli cywilizacya zmieniła charakter wojny.* Lipk. (rez., = 'przeistoczyć'). — *Pewno już zdania w tym względzie nie zmienię.* Sienk. (= na wręcz przeciwne). — *Czemuż nie mogę w ptaszka zmienić siebie!* St. Witwicki*. (W znaczeniu 'przeistoczyć' wcale nie mówi się *odmienić*; jako forma silniejsza służy — obok *zmienić* rez. [ew. nom.] bez konatywności — czasownik *przemienić*, por. niżej).

Od- z powyższymi odcieniami znaczeniowymi (niekiedy dur.): *Trzy razy księżyc odmienił się złoty.* Słow.* „Ojciec zadż.". (Powolna zmiana bez przeistoczenia). — *Któregoś wieczoru, po kilku dniach niebytności, przyszedł jakby odmieniony, zadumany, cichy.* Danił. (Zmiana częściowa).

Uwaga. Znajdujemy zresztą u autorów, np. u Mickiewicza, zwroty niezgodne z dzisiejszem poczuciem językowem, np.: *Ale stryj nagle pierwsze zamiary odmienił,* || *Kazał, aby przyjechał i aby się żenił.* Mick.* P. T. I 640. Dziś powiedzielibyśmy raczej *zmienił* o tak radykalnem postanowieniu (żeniaczka zamiast wojaczki). — *Gerwazy się odmienił, i już od lat wielu* || *Ani był na kiermaszu, ani na weselu.* Mick.* P. T. II 159. Nawet tutaj zamiast *odmienił* powiedzielibyśmy dziś raczej *zmienił*.

Prze- w znaczeniu 'przeistoczyć' z odcieniem intensywności (por. *Przemiany Owidyusza*): *Wieszczka przemieniła złą dziewczynę w żabę.* X. (W czasowniku *przemienić* z reguły tkwi więcej konatywności niż w *zmienić*, por. też niem. *verwandeln*: *ändern*).

17. *do-* obok *z-*, *po-* etc.

§ 50. Jeszcze rzadziej niż *od-* spotyka się w cudzoziemskiej leksykografii przedrostek *do-* w roli czynnika zmieniającego tylko aspekt prostego czasownika. Soerensen np., który,

jak wiemy, nie odróżniał i nie badał postaci czasownikowych w naszem rozumieniu, nadaje powyższą rolę przedrostkowi *do-* tylko przy słowach *kończyć*, *radzić* i *pilnować*. Że przeoczył w danym razie odcień znaczeniowy tylko w trzech czasownikach, tłómaczy się to blizkim związkiem między rolą postaciową i rolą lokalną tego przedrostka dla każdego oczywistą. Rolę postaciową zdefiniowałem już we wstępie, mówiąc o słowie *dokończyć*, por. str. 8 nst.. Uwydatnia się tu późniejszą część, mianowicie stadyum końcowe procesu, który bezeń pozostałby niekompletnym. Tę postać nazywam kompletywną. Ponieważ słowniki dodają nieraz przy takich czasownikach wyrazy „do końca“, „do pewnego kresu“ i t. p., tu mogę poprzestać na analizie tylko paru charakterystycznych przykładów, a i w części leksykalnej nie będę się kusił o wyczerpanie odnośnego, aż nazbyt obfitego materyału.

1. *kończyć*, ob. § 2, 2 (str. 8).

2. *czekać*. — Kompl. ***do-***: *i u babuni na sienniku ranka* ***do****czekałem*. Słow. (Por. ***po-*** pret. i ***prze-*** perdur., § 43, 4).

3. *żyć*. — Kompl. ***do-***: *O, gdybym kiedy* ***dożył*** *téj pociechy*, || *Żeby te księgi zbłądziły pod strzechy*. Mick.* P. T. Epilog 109. — Pret. ***po-***: *przypuszcza, że ojciec może* ***pożyć*** *nawet kilkanaście lat*. Sienk. — Perdur. ***prze-***: *puścić się w kraj świata*, || *W nędzy i poniewierce* ***przeżyć*** *długie lata*. Mick.* P. T. X 240.

4. *mówić*. Kompl. ***do-***: *Ostatnie słowo: „carem“ szatan za niego* ***do****mówił*. II. (Por. ***po-*** pret. etc., ob. część leksykalną).

5. *czytać*. — Kompl. ***do-***: *Taka nudna ta książka, że ją z trudnością* ***do****czytałem do końca*. II. (Por. ***od-*** akurat. etc., ob. § 47, 2).

6. *kompletować*. — Kompl. ***do-***: ***Do****kompletował swój zbiór cennymi nabytkami*. VIII. — Rez. ***s-***: *Zarząd tramwajów* ***s****kompletuje nowy personel*. Kur. Pozn. (Choć jeszcze nie ma nikogo).

7. *pilnować*. — Kompl. ***do-***: *ażeby* ***do****pilnować przygotowań do polowania*. Weyssenh. „Sprawa Dołęgi“ 49. — Dur. ***u-***: *Strzegłam winnicy matki, jak kazała*, || *Alem swej własnej nie* ***u****pilnowała*. Żuł. „Xięgi“ 170.

Uwaga. Zresztą znaczenie wyrazu *dopilnować* rozciąga się nieraz na całą czynność, nietylko na ostatnie stadyum. Wów-

czas *dopilnować* ma nadto znaczenie lokalno-komitatywne [1]) (jak i w czasowniku *doglądać, dojrzeć*) i jest prawie identyczne z czasownikiem *przypilnować*: różnica polega tylko na tem, że w *przypilnować* nie akcentuje się, że sprawa trwa aż do końca.

§ 51. Pewne odbicie kompletywnej funkcyi *do-* słychać w słowie *doradzić*. Nie chodzi tu wprawdzie o właściwą zmianę postaci, bo tu nie uwydatnia się tego, że sprawa trwa „aż do pewnego momentu“ w czasie. Jednakże *doradzić* znaczy 'dać brakującą radę komuś, kto jej potrzebował', tymczasem *poradzić* (pret.) = 'dać radę', można z własnego popędu i ew. bez potrzeby. Przykłady: *Temistokles doradził Ateńczykom przenieść się na wyspę Salaminę.* X. (Gdy bardzo potrzebowali rady). — *Odysseusz poradził Trojańczykom rozwalić część muru i wciągnąć konia do miasta.* X. — *Czy ktoś Zosi poradził wyjść w takiéj sukience.* Mick.* P. T. XI 614.

Uwaga. *Poradzić* w znaczeniu 'pomódz' ma pierwiastkowo odcień konsekutywny (por. *po* w wyrazie *potem*, ob. § 68). *Cóż mógł poradzić na to, że nie przyszedł na świat z wrodzoną łatwością do języków.* Sienk. „Z pamiętnika naucz.“.

18. *po-* (dystr.) obok *u-, z-, na-* etc.

§ 52. Zaznaczona już we wstępie (str. 10 nst.) dystrybutywna funkcya przedrostka *po-* stanowi szczególnie wydatną właściwość języków słowiańskich. Zauważyli ją już i omawiali gramatycy, np. Soerensen w § 221 swej gramatyki. *Po-* wskazuje, że czynność rozkłada się na kilka okresów w czasie albo odbywa się w różnych miejscach. Z reguły stoi tu albo podmiot, albo przedmiot w liczbie mnogiej. Języki niesłowiańskie muszą uciekać się w takich razach do omówień w rodzaju franc. przymiotnika *successifs*, niem. przysłówka *nacheinander* i t. p. Często ma ta funkcya lokalne zabarwienie, mocniej bywa podkreślona wielość różnych środowisk czynności,

[1] Czynność komitatywna = czynność duratywna, towarzysząca czynności drugiego podmiotu. Tę funkcyę uwydatnia nieraz przedrostek *przy-*, np. *przywtórować, przypilnować* etc.

niż podzielność jej w czasie. Jednak i tę ostatnią wyczuwa się tu zwykle dość wyraźnie: jeżeli proces odbywa się w różnych miejscach, to prawie zawsze i w różnym czasie. Gdy ktoś mówi: *pobłociłem sobie ubranie*, to zwykle ma na myśli różne części ubrania, zabłocone po kolei, np. gdy szedł przez błoto; ale rezultat mógł nastąpić i naraz w różnych miejscach, jeżeli np. ów ktoś upadł. Podobnie rzecz się ma z *pokończyć*, chociaż funkcya dystrybutywna dotyczy tu częściej czasu niż przestrzeni. Np. *Jeszcze nie wszystko, com zaczął, pokończone, a póki nie skończę, to nie ruszę się z Drezna.* Mick. (Mowa o różnych ustępach „Dziadów", ale też o wykończaniu ich w różnych kolejnych momentach). Zdanie: *Chłopcy pokończyli szkołę ze złotymi medalami* (X.) w tym tylko razie zrozumiemy w sensie wyłącznie przestrzenno-dystrybutywnym (t. j. jednocześnie), jeżeli mówiący wyraźnie to zaznaczy.

Przynajmniej połowa najczęściej używanych czasowników polskich łączy się z dystrybutywnem *po-*. Nawet słowa już złożone [1]) łatwo przybierają ten przedrostek w omawianym tu znaczeniu. Słowiańskie poczucie językowe ze swem upodobaniem do konkretności chętnie zaznacza w samej formie czasownika mnogość podmiotów, przedmiotów lub fragmentów czynności. Niekiedy użycie przedrostka *po-* dystr. staje się wręcz koniecznem, mianowicie jeżeli normalna forma perfektywna oznacza czynność jednorazową i dosłownie momentalną. Bywa to zwłaszcza w słowach typu *kłuć*, wyrażających ruch błyskawiczny, a tworzących zwykły aspekt dokonany zapomocą *u-* [2]). Tutaj przedrostek *u-* nie nosi wiadomej, zwykłej cechy duratywności,

---

[1]) Np. *Sklepy są pozamykane.* Sienk. — *Wbiłby mu kapelusz na głowę aż po szyję; połamałby żebra, popodbijał starannie oczy.* Sienk. — *dachy całe i belki domów, trumny porozbijane o kamienie.* Żuł. — *Idzie tu o to, aby powyszukiwać, powykrywać wszystkie te tajemne przejścia i szczeliny.* Brzoz. „Legenda młodej Polski". 122. — *Alcybiades poutrącał nosy posągom.* VI.

[2]) Niektóre czasowniki w formie prostej niewyrażająca ruchu stanowczo momentalnego, np. *łapać, szczypać, kąsać*, tworzą postać momentalną zapomocą *u-* i zarazem zmieniają końcówkę *(ułapić, uszczypnąć, ukąsić).*

owszem uwydatnia przebieg momentalny. Pierwotne znaczenie przedrostka *u-* wskazuje bodaj ruch nakierowany w pewnej linii (por. niem. *hin*, *weg*). W czasownikach, oznaczających czynność stosunkowo powolną albo daleko idącą, powstała stąd funkcya duratywna; w innych, oznaczających szybki ruch — funkcya momentalna. W tych ostatnich należy ściśle przestrzegać różnicy między *u-* i *po-*, gdyż *u-* nie może tu zastąpić *po-* bez wywrócenia sensu całego zdania. Mówiąc np. *ludzie* ***potracili*** zamiast ***utracili*** zmieniamy tylko odcień powiedzenia, natomiast żadną miarą nie da się powiedzieć np. *pszczoły* ****ukłuły*** zamiast ***pokłuły***. Soerensen przytacza przy czasownikach tego typu *u-*, jako jedyny możliwy przedrostek; z reguły bywa on przecież tylko w formach stojących w liczbie pojedyńczej [1]).

§ 53. ***u-* oznacza czynność momentalną, *po-* czynność rezultatywną dystrybutywną.**

1. *kłuć*. — Mom. ***u-***: *Pszczoła mnie* ***ukłuła***. III. — *Porwał się i Tadeusz, jak żądłem* ***ukłuty***. Mick.* P. T. V 232. — *Jestem tak wrażliwy, że mnie i to* ***ukłuło***. Sienk. — Dystr. ***po-***: *Pszczoły go* ***pokłuły***. III. — ***pokłuty*** *przez muchy*. X. — Def. M (por. § 20) ***za-***: *Trzeba* ***zakłuć*** *wieprza*. II.

Uwaga. ***Skłuć***, które Linde podaje jako formę perfektywną (obok *ukłuć*) ma charakter dystr.-intensywny: „raz koło razu“.

2. *bóść*. — Mom. ***u-***: *Krowa go* ***ubodła***. III. — ***Ubodło*** *go, że ktoś na tem miejscu z nią, jego własną*. Weyssenh. — Dystr. ***po-***: *Krowy* ***pobodły*** *się*. III. (*u-* niemożliwe). — Def. M ***za-***: *Byk* ***zabódł*** *staruchę*. X.

Uwaga. ***Zbóść*** ma analogiczny sens do ***skłuć***, np. *Jeździec* ***zbódł*** *konia ostrogami*. III., ale może także znaczyć zetknięcie.

3. *gryźć*. — Mom. ***u-***: *Nagle pies go* ***ugryzł***. II. — ***Ugryzły*** *ją w serce usta kamienne*. Reym. „Komed.“ 70. (W znaczeniu figuralnem, por. niżej odn.). — Dystr. ***po-***: ***Pogryzły*** *go psy*

[1]) Jeżeli jednak w liczbie mnogiej, to raczej w czasie przyszłym lub w trybie rozkazującym, niż w czasie przeszłym, — i raczej w znaczeniu figuralnem, niż dosłownem, np. ***Ukłujmy*** *go żądłem satyry!* X. — *Krytycy* ***ukłuli*** *dotkliwie jego miłość własną*. X.

na ulicy. II (*u-* tu niemożliwe). — Def. M *za-*: *Tej nocy **za**gryzły wilki dwa konie na pastwisku.* II.

Uwaga. *Zgryźć* może oznaczać albo niem. *zerbeissen* (np. orzech), albo *zusammenbeissen.*

4. *drapać.* — Mom. *u-*: *Niespodziewanie kot mnie **u**drapał.* II. (W Galicyi też mówią *udrapnął* obok *udrapał*, np. *Nagle kot psa **u**drapnął.* VIII. VI odczuwał *udrapnął* jak formę dosłownie momentalną o małym rezultacie, *udrapał* zaś jak formę uwydatniającą trochę więcej przebiegu i też więcej rezultatywną). — Dystr. *po-*: *Podrapał się frasobliwie za ucho.* Reym. (też pret.). — Def. *za-* (zostaje znak, więc trwanie rezultatu). *Od czego masz ten znak? To... **za**drapałem się.* Reym.

Uwaga. *Zdrapać* ma znaczenie lokalne (niem. *ab-*).

5. *łapać.* Mom. *u-łap-ić*: *Ułapił go za kark.* II. — Dystr. *W ostatniej obławie policya **po**łapała mnóstwo podejrzanych indywiduów.* Czas.

Uwaga. Zwykła forma perfektywna jest *złapać* rez. (ew. mom.), *ułapić* jest formą rzadką. Słyszałem też *ułapać* w sensie dur. (*ułapał wiele ryb.* III.), ale to napewno tylko galicyzm (w Królestwie mówią: *nałapał wiele ryb.* X. *na-* ampl.). *Załapać* (*załapić*) def. stosuje się do *przyłapać* lok. jak *zaaresztować* do *przyaresztować*, ob. str. 52 odn.

6. *szczypać.* — Mom. *uszczypnąć*: *Rak mnie **u**szczypnął.* X. (Więcej przebiegu uwydatnia forma *uszczypać* dur.). — Dystr. *po-*: *To mrówki mnie tak **po**szczypały.* II.

7. *kąsać.*—Mom. *u-kąs-ić*: *I jest mi tak, jakby mnie żmija **u**kąsiła.* Witw. „Uczta“ Platona. — Dystr. *po-*: *Wielki pies.. **po**kąsał ją niebezpiecznie w obie nogi.* Czas.

Uwaga. *Skąsać* ma analogiczny sens do *skłuć, zbóść*; *za**kąsać*** def. M.

§ 54. Jak to widzieliśmy z przykładów w § 5, czasowniki złożone z *z-* w funkcyi konkretnej często oznaczają czynność momentalną. Ilekroć odzwierciedlają one konkretny przebieg rzeczy, a nietylko stwierdzają goły fakt, urzeczywistnienie rezultatu, przedrostek charakteryzuje czynność skupioną i wyraźnie ograniczoną, której początek i kres, choć ściśle biorąc niezupeł-

nie jednoczesne, bądź co bądź leżą bardzo blizko siebie i dają się ogarnąć jednem spojrzeniem. Proces nie jest tu bezwzględnie momentalny, t. j. bez wymiaru w czasie (bo poczucie językowe nie operuje taką kategoryą), jest jednak momentalny w tem znaczeniu, że język nie próbuje go podzielić na stadya. O ile taki czasownik, tworzący normalnie aspekt dokonany zapomocą *z-*, kojarzy się z wielu podmiotami lub przedmiotami, to zwykle posługuje się przedrostkiem *po-*. Można tu wprawdzie użyć przedrostka *z-* zręczniej aniżeli *u-* przy powyższych słowach (*ukłuć*: *pokłuć* ob. § 52), ale formacya z *po-* ma tu prawie zawsze pierwszeństwo, bo jest konkretniejsza, lepiej oddaje całą sytuacyę, zmysłowy obraz danej sprawy. Np. mówi się tedy, gdy chodzi o jeden objekt: *zrobił błąd*; jeżeli przedmiot stoi w liczbie mnogiej [1]), to: *porobił błędy*. (Jeszcze mocniej uwydatniłby liczbę mnogą przedmiotów przedrostek *na-* w funkcyi amplifikatywnej: *narobił błędów* = 'dużo błędów'). Stylistycznie poprawnie można łączyć wyraz *zrobić* z przedmiotem w liczbie mnogiej tylko wówczas, kiedy podaje się określoną liczbę (np. *zrobił parę, kilka, kilkanaście, sto błędów*) albo też jeżeli przedmiot jest skądinąd z góry wiadomy, np. *zrobił te błędy*. Podobnież zdanie: *stolarz zrobił stoły* różni się od zdania *stolarz porobił stoły* tem, że przedmiot pomyślany zawsze jest jako z góry wiadomy (języki francuski i niemiecki odcieniowałyby tę różnicę zapomocą przedimków: *zrobił stoły* zawsze = *les tables, die Tische*; *porobił stoły* zwykle = *des tables, Tische*, albo niekiedy *les tables, die Tische*).

Poniżej kładziemy przykłady łączenia czasowników z przedrostkiem *z-*, gdy chodzi o zwykły aspekt dokonany (konkretnie mom.), tudzież z *po-*, kiedy występuje wiele podmiotów lub przedmiotów.

§ 55. ***z-* oznacza czynność rezultatywną (wzgl. konkretnie momentalną), *po-* czynność dystrybutywną.**

---

[1]) Kiedy przedmiot jest tylko jeden, wielość podmiotów nie wpływa na zmianę przedrostka, np. *Ateńczycy zrobili błąd, skazując Arystydesa na wygnanie.* X.

1. *tłuc.* — Mom. *s-*: *Tak mnie tu nowa komplikacya wściekła, żem nie wiedział już, czy stłuc butelkę, czy się na ciebie obrazić.* Weyssenh. — Dystr. *po-*: *Poniszczyli sprzęty, potłukli szafy.* Sienk.

2. *ginąć.* — Rez. (ew. mom.): *Jeden z nich zginął, zamordowany.* Tret. — *Major zginął bez śladu, jak gdyby wpadł w wodę.* Mick.* P. T. X 201. — Dystr. *po-*: *Wielu z nich poginie.* Kras.

Uwaga. W zdaniu: *Łzy gorzkie biegły i zginęły w śniegu* (Mick.* „Dziady“ III. Ust.) formalnie podmiot stoi w liczbie mnogiej, ale jako przejaw psychologiczny stanowią one jedną całość: poeta użyłby może zwrotu *poginęły*, gdyby chciał zaznaczyć odstępy między kolejnemi łzami, albo gdyby miał na myśli płacz wielu ludzi.

3. *więdnąć.* — Rez. *z-*: *nim zwiędnie kwiatu świeży liść.* Wysp.* — Dystr. *po-*: *Nasz wązki listek powiędnął wszystek.* E. Wasil.* (Podmiot psychologiczny obejmuje naprawdę wiele listków. Zresztą takie singularis pro plurali, dość częste w języku rosyjskim, wyjątkowo tylko trafia się w polskim).

4. *łamać.* — Rez. (ew. mom.) *z-*: *Burza była tak gwałtowna, że złamała drzewo na plantacyach.* Czas. — Dystr. *po-*: *Podniosły w nim się jakieś dzikie chęci: połamać meble, zrobić niesłychaną awanturę.* Danił. (Inny przykład ob. niżej, str. 80).

5. *łapać.* — Rez. (ew. mom.) *z-*: *złapawszy złodzieja na gorącym uczynku.* Chmiel. — (Mom.) *Wyrazy mają zmienne i krzyżujące się znaczenia. Jeśli ich człowiek odrazu nie złapie..* Witw. „Uczta“ Platona. (Psychologiczny przedmiot tu jest jeden). — Dystr. *po-*: *Policya połapała mnóstwo podejrzanych indywiduów.* Czas.

6. *bałamucić.* — Rez. *z-*: *Zbałamucił dziewczynę i porzucił ją.* II. — Dystr. *po-*: *Głównie pobałamuciły obcą opinię rozmaite grupy „demokratów“.* Czas.

7. *robić.* — Rez. (ew. mom.) *z-*: *Ogłosił nam, że jacyś Francuzi wymowni || Zrobili wynalazek: iż ludzie są rowni.* Mick.* P. T. I 462. (Przedmiot jest jeden, por. str. 78 odn.). — *Zrobiła w języku polskim postępy.* Tret. (Tu przedmiot wprawdzie nie jest z góry wiadomy, ale „postępy“ znaczą tu właściwie tyle,

co ogólny postęp, i dlatego nie mówimy *porobiła*). — Dystr *po-*: *Trzeba Niemcom przyznać, że właśnie w tym kierunku porobili zadziwiające postępy.* Przyb. (Wiele podmiotów i przedmiotów). — *Porobiłem dużo znajomości w świecie naukowym i artystycznym.* Sienk. (Wielość przedmiotów akcentuje się).

Uwaga. Zdarza się dość często, że czasowniki tej grupy mają przedrostek *po-* nawet przy objekcie i subjekcie w liczbie pojedynczej, lecz wówczas dystrybutywny charakter ma sama czynność, rozłożona na szereg momentów, a zazwyczaj też rozlokowana w różnych miejscach. Np. *Ten kij połamię na jego karku.* X. — *Wielki mistrz zrzuca płaszcz z siebie, ażeby go wobec Krzyżaków podeptać nogami.* Tret. — *Skutkiem spadnięcia z konia miał pogruchotaną kość w nodze.* Zdziech. (Ale jeżeli czynność odbywa się odrazu i na jednem miejscu, trzeba używać czasowników *złamać, zdeptać, zgruchotać).*

§ 56. ***po-* dystrybutywne obok *u-*, *o-* dur., *na-* dur.-def., *wy-* ef.**

Czasowniki, które tworzą aspekt dokonany zapomocą przedrostków, malujących wyraźny przebieg czynności (*u-*, *na-* i t. p.), również mogą się łączyć z przedrostkiem *po-* z funkcyą dystrybutywną. Różnica nie jest tu naturalnie tak wydatna jak przy momentalnem *u-* (§ 53), albo konkretnem *z-* (§ 55). Wyminięcie formy na *po-* nie spowoduje tu jeszcze wadliwego lub dziwacznego zwrotu w rodzaju: *pszczoły * ukłuły mnie* i t. p., bo też prawie każda czynność dystrybutywna z reguły jest zarazem duratywną (por. § 52). Dlatego w tej grupie użycie tej lub innej formy złożonej nie zależy tak wybitnie jak niekiedy w grupie *z-* : *po-* od tego, czy przedmiot jest z góry wiadomy *(z-)* albo niewiadomy *(po-)*. Daję kilka przykładów.

1. *myć.* Dur. *u-*: *Zobaczył, że ma ręce zakrwawione, więc umył się w kałuży.* Prus. — *Umyła talerze.* XI. (Pewne). — Dystr. *po-*: *Gospodyni pomyła talerze.* I. (Wiadome albo niewiadome, por. natomiast w § 54 *porobił stoły* : *zrobił stoły*).

2. *żenić.* — Dur. *o-*: *ożenić Tadeusza z Zosią.* Tret. — Dystr. *po-*: *Trzej bracia pożenili się z trzema siostrami.* I. (Ew. równocześnie).

3. *pisać*. — Zwykła forma perfektywna (z odcieniem dur.-def.) *na-*: *Napisał list do mnie*. X. — Dystr. *po-*: *czy nie popisałem wypadkiem kapitalnych głupstw*. Sienk.

4. *asfaltować*. — Zwykła forma perfektywna (por. § 40, 9) *wy-*: *Na wyasfaltowanych ulicach*. Czas. — Dystr. *po-*: *Poasfaltowali już wiele ulic*. II.

§ 57. ***po-* dystrybutywne obok *za-* definitywnego.** Co do *za-* def., które z reguły (t. j. = def. A) podobnie jak *z-* nie uwydatnia przebiegu czynności, możemy zrobić to spostrzeżenie, które zrobiliśmy nad wzajemnym stosunkiem *z-* i *po-* (np. *zrobić* : *porobić* § 54), że mianowicie czasownika złożonego z *za-* używa się, gdy mowa o wielu z góry wiadomych objektach, a forma złożona z *po-* może (ale nie musi) dotyczyć przedmiotów absolutnie lub względnie nowych (niewiadomych), np.

1. *adresować*. — Dystr. *po-*: *Poadresował listy*. II. etc. (= 'des lettres' albo 'les lettres'; 'Briefe' albo 'die Briefe') — *Zaadresował list*. II. (*Zaadresował listy*. X. też można powiedzieć, ale wówczas przedmiot jest lepiej wiadomy z góry = 'les lettres', 'die Briefe').

2. *marynować*. — Dystr. *po-*: *Kucharka pomarynowała śledzie*. II. (= niem. 'Heringe' albo 'die Heringe'). — Def. *za-*: *Kucharka zamarynowała śledzie*. X. (= 'die Heringe').

19. *po-* preterytywne obok *wy-*, *do-* i *za-*.

§ 58. W § 43 mówiłem już o innej dość częstej treści znaczeniowej przedrostka *po-* oprócz funkcyi dystrybutywnej: wskazałem, że służy on do wyrażenia czynności nieokreślonej, zwykle niedługiej, bez dokładnie zaznaczonego początku i kresu. Nazwałem tę postać preterytywną: czynność przemija tu nieraz bezcelowo, zawsze bez osiągnięcia właściwego, zamierzonego rezultatu. Tę ostatnią cechę dostrzegamy szczególnie wyraźnie w słowach, które w formie niedokonanej możnaby nazwać tentatywnemi[1]), t. j. słowa typu *szu-*

[1]) Soerensen, Polnische Grammatik § 190 Bem. 3 (i § 219) nazywa niedokonany aspekt tych czasowników „konatywnym“, której to nazwy my używamy w innem znaczeniu (por. § 7).

kać [1]). ***Poszukać, poszperać*** i t. p. znaczy poniekąd 'szukając etc. spróbować coś osiągnąć'; ***wyszukać, wyszperać, doszukać się, doszperać się*** [2]) i t. p. wyraźnie mówią o osiągnięciu rezultatu. Postać preterytywna jest tu tedy (jak i wszędzie) wyraźnie perfektywną tylko ze względu na skończony czas trwania, ale nie na rezultat, który pozostaje nieosiągniętym lub tylko częściowo osiągniętym.

1. *szukać.* — Pret. ***po-***: ***Poszukał*** *jeszcze trochę, ale nic nie znalazł.* II. (Pewien czas upłynął, ale bez skutku). — Ef. ***wy-*** (z odcieniem lokalnym): *Nakoniec* ***wyszukał*** *potrzebny mu papier.* II. (Rezultat skończony).

2. *szperać.* — Pret. ***po-***: *Ot, taki przygodny uczony!* ***poszperał*** *cokolwiek w starych szpargałach i myśli, że odkrył coś wielkiego.* Now. Ref. (Bez zamierzonego z góry rezultatu). — Ef. ***wy-*** (z odcieniem lokalnym): *Po długich poszukiwaniach w archiwach zdołał* ***wyszukać*** *potrzebny akt.* III. (Rezultat osiągnięty).

§ 59. Słowa, wyrażające wydawanie dźwięku lub odgłosu, kojarzą się zwykle z przedrostkami *za-* i *po-*. Pierwszy wskazuje początek czynności (*za-* inchoatywne) albo, ewentualnie, i to rzadko, natychmiastowe dokonanie (*za-* momentalne), drugi zaznacza przebieg bez wyraźnego początku i końca, można przy takim czasowniku dodać: „przez chwilę", „jakiś czas" (więc *po-* preterytywne), np.

1. *płakać.* — Inch. ***za-***: *Grom spadał hucząc po gromie — i nagle || W kołysce zcicha* ***zapłakało*** *dziecko.* Słow.* „Ojciec zadż.". — Pret. ***po-***: *Mrużyła oczy z kilku powodów, między innymi może i dlatego, że* ***popłakała*** *sobie w kościele ze wzruszenia.* Weyssenh. (Jakiś czas).

2. *gęgać.* — Inch. ***za-***: *Gęsi* ***zagęgały*** *na widok wody.* III. — Pret. ***po-***: ***Pogęgały*** *trochę gęsi.* III.

3. *beczeć.* — Inch. (ew. mom.): *Sarna, ugodzona strzałem,*

---

[1]) W czasowniku ***połowić*** atoli *po-* ma funkcyę dystrybutywną, bo często z rezultatem.

[2]) Funkcya przedrostka *do-* jest tu kompletywna z wyraźnym odcieniem lokalnym (= aż do celu).

gwałtownie zabeczała i padła martwa. II. — Pret. *po-*: *Pobeczało biedne cielę.* II.

Podobnie spotykamy *za-* i *po-* przy słowach *śmiać się, szlochać, chichotać, grać, śpiewać* etc. etc. Znaczenie formy złożonej z *za-* przy czasownikach tego typu w konkretnej funkcyi bywa zwykle dwojakie: bądź momentalne, bądź też inchoatywne: po pierwszym momencie, szczególnie zaakcentowanym, następują z reguły dalsze, niekiedy cały ciągły proces. *Zaśmiał się* np. może być albo czynnością jednorazową i krótkotrwałą, albo początkiem procesu duratywnego. Niekiedy *zaśmiać się* nawet może oznaczać czynność definitywnie zamkniętą, i to w najwyższym stopniu: aż do śmierci (def. M, por. § 20), np. *Dajże już spokój, bo się na śmierć zaśmieję.* II. Przy niektórych czasownikach tej grupy, które zawsze albo prawie zawsze służą do oznaczenia dłuższej a prawidłowej czynności (np. *grać, śpiewać*), przedrostek *za-* nie ma funkcyi momentalnej. Używane w mowie o konkretnej sytuacyi takie czasowniki są tylko inchoatywne, bo przy słowach typu *grać, śpiewać* zawsze odróżniamy poszczególne stadya (nuty). Lecz pod innym względem znaczenie postaciowe bywa tu dwojakie: Jeżeli, stwierdzają one tylko fakt, a nie przedstawiają go, to mają charakter duratywny i mówią o ukończeniu całego przebiegu. Tak np. w zdaniu: *Natenczas Wojski chwycił na taśmie przypięty || Swój róg bawoli, długi, centkowany, kręty || .. I zagrał.* Mick.* P. T. IV 660—666 funkcya przedrostka *za-* jest inchoatywna, bo czasownik stoi w opisie. Natomiast w zwrocie: *Przed przedstawieniem orkiestra zagrała fanfarę.* X. (jeżeli to zdanie komunikuje tylko fakt, a nie stoi w opisie) funkcya przedrostka *za-* pod względem postaciowym jest duratywna. W zdaniu: *Uśmiechnął się i zanucił: — Ça ira!.. ça ira!* J. Sten. *za-* jest inchoatywne (= zaczął nucić), ale w zapytaniu: *Coś sobie zanucił pod nosem?* II. znaczenie postaciowe formy czasownikowej jest duratywne (przebieg czynności skończony). W zdaniu: *On się wszystkim skłonił || I zwolna w tabakierę palcami zadzwonił.* Mick.* P. T. I 756 czynność jest tak krótka, że skończony duratywny przebieg zakrawa na momentalny. Wyraźnie inchoatywnie brzmi zdanie: *Zakrystyan zadzwonił na Anioł Pański.* X. (w narracyi = zaczął dzwonić).

Natomiast w zdaniu: *Już zadzwoniła panna Józefina po raz drugi do stołu.* II. (fakt już skończony podany do wiadomości) mamy *za-* duratywne. Jeżeli zaś zdanie: *Zakrystyan* etc. służy tylko za doniesienie o załatwionej czynności, to *za-* jest duratywne, i w zwrocie: *Już zadzwoniła* etc. w opisie, np. w noweli, *za-* może być inchoatywne.

Imiesłów bierny czasu przeszłego z reguły nie maluje czynności, tylko ją konstatuje, więc w powyższej grupie czasowników ma charakter duratywny, obejmuje czynność dokonaną w całości, np. *Druga zaśpiewana pieśń zrobiła lepsze wrażenie.* X. Wyjątkowo tylko w zestawieniu ze szczególnemi okolicznościami może ta forma być inchoatywna, np. *Fortissimo zagrana melodya napełnia salę przez kilka minut piekielnym hałasem.* X.

§ 60. Czasowniki, wyrażające zjawiska świetlne, tworzą formy perfektywne zapomocą *za-* albo *po-*, podobnie jak słowa, oznaczające odgłosy, o których wyżej w § 59 była mowa. *Za-* bywa tu naogół inchoatywne, *po-* preterytywne. Zdanie jak np. *Pobłyskało, a burzy nie było.* VI. wprawdzie zakrawa na to, jakby *po-* miało tu odcień dystrybutywny; ale porównywając formę *pobłyskało* i *błyska* znajdujemy ów odcień dystrybutywny już w samym niezłożonym czasowniku, musimy więc przedrostkowi *po-* przyznać tu funkcyę tylko preterytywną (= przez pewien czas). W inchoatywnem *za-* można odróżnić dwa odcienie, zależnie od zasadniczego znaczenia formy prostej: inchoatywno-duratywny (—), oraz inchoatywno-momentalno-iteratywny (.....). Do pierwszej kategoryi należy np. *zajaśnieć*: *Są pewne nadzieje,* || *Ze nam z wiosną swobody zorza zajaśnieje.* Mick.* P. T. X 226 (= zacznie *jaśnieć* bez przerwy), *zaświecić, zabłyszczeć, zaróżowić się* etc. Do drugiej kategoryi np. *zabłyskać*: *Ponad lasem zabłyskało i wnet zaczęły padać ciężkie krople deszczu.* X. (= zaczęło błyskać, i było tych błyskawic kilka); *zamigotać*: *Zamigotało światełko.* X. (Migało kilka razy) — *albo jakieś spojrzenie zamigotało rozwianym płomieniem.* Reym. „Wampir“ 3.

Postać wyraźnie momentalna wyraża się w tej grupie za-

pomocą przybranki *-nąⁿ-* (*-nęⁿ-*), np. *błysnąć*, *mignąć* [1]) etc., *błysnęło*, *mignęło* = jeden raz.

Uwaga. Czasownik *zabłysnąć* w praktyce służy do utworzenia postaci inchoatywno-duratywnej od *błyszczeć* obok *zabłyszczeć*. Różnica między tem ostatniem słowem i *zabłysnąć* polega na tem, że prawie nigdy nie mówimy *zabłyszczeć* w sensie przenośnym (duchowym), np. *Jeszcze raz przed śmiercią miała zabłysnąć jego* (sc. Sokratesa) *indywidualność potężna*. Witw. (Źle brzmiałoby *zabłyszczeć*). W zdaniu *Zabłysły gwiazdy na niebie* (X.) można zastąpić orzeczenie przez *zabłyszczały*; brzmiałoby to jednak nieco prozaiczniej, i zjawisko straciłoby nagły charakter, który wyraża czasownik *zabłysnąć*.

§ 61. **Preterytywne *po-* obok definitywnego *za-*.** Różnica znaczeniowa między czasownikami złożonymi z *za-* def. i *po-* pret. jest tak duża, iż sięga nieraz daleko poza odcienie postaciowe, toteż słowniki polsko-cudzoziemskie używają do oddania jej wyrazów o różnych źródłosłowach, np. *mówić, pomówić* = niem. *sprechen, zamówić* = niem. *bestellen*, albo *mit Worten bezaubern*. Na szczególne omówienie zasługują następujące dwa słowa.

1. *grozić*. Pret. ***po-***: ***Po**groził mu nożem*. I. (Dawał przez chwilę do zrozumienia, że go może uderzy nożem). — Def. ***za-***: ***Za**groził mu nożem*. I. (Zapowiedział groźnie, że go napewno zrani nożem, jeżeli coś zrobi: *za-*, def. A, wskazuje na przyszłość). Jak widzimy, zachodzi tu tylko różnica w postaci, i tłómaczenie na obce języki zapomocą wyrazów o różnych źródłosłowach nie zachodzi (na niem. np. można tylko przetłómaczyć: *zagrozić — drohen, pogrozić — ein wenig drohen*). Por. jeszcze: ***Za**groziłem mu, że go zabiję, gdy wejdzie*. IV. — *Tym razem **po**groziłem mu tylko, na drugi raz ukarzę go*. VI. — Inaczej rzecz się ma z czasownikiem:

2. *prosić*. — Pret. ***po-***: ***Po**prosiła mnie o to*. II. — Def. ***za-***: *Jakaś inna dama **za**prosiła raz Mickiewicza na obiad.*

---

[1]) Przybranki iteratywnej *-ot-* (por. *migać : migotać, trzepać : trzepotać* etc.) naturalnie niema w formie momentalnej.

Chmiel. — *list, w którym zaprosi obcego do misyi.* Brückn. (Więc *zaprosić* def. A = 'poprosić na dłuższy czas, na dłuższy pobyt'; zwykle *prosić*, *poprosić* = niem. *bitten*, *zaprosić* = niem. *einladen*. Niekiedy mówi się jednak *poprosić*. kiedy chodzi o pewną duratywność rezultatu, lecz zawsze nieokreśloną, np. *Poproś tych państwa do salonu.* X. t. j. ewentualnie na chwilkę). — Dur. *u-*: ob. niżej § 62, 2.

§ 62. **Preterytywne *po-* obok duratywnego *u-*.** Przy niektórych czasownikach (np. *służyć*, *siedzieć*) leksykografowie, np. Soerensen w swem „Verbalverzeichnis", kładą *u-* oraz *po-* jako jednoznaczne formy perfektywne. Różnica jest tu jednak zwłaszcza co do *usłużyć* : *posłużyć* dość ważna: *u-* akcentuje działalność całkowitą, umyślną i skuteczną (z rezultatem), *po-* nieokreśloną, często przypadkową, niekiedy nieumyślną czynność. zawsze bez względu na osiągnięcie rezultatu; więc *u-* duratywno-konatywne, *po-* preterytywne.

1. *służyć*. — Pret. ***po-***: *wypadek, który posłużył mi za przedmiot do niniejszego szkicu.* Sienk. (*u-* tu niemożliwe: *u-* dur.-kon. nie może dotyczyć działania podmiotu nieżywotnego [1]). — Dur. *u-*: *W tym początkowym okresie usłużył Kościuszko Amerykanom swoją umiejętnością inżynierską.* Korz. (Cały proces czynności, wyraźnie konatywny).

2. *prosić*. — Pret. ***po-***: ***Poprosił*** *mnie do pokoju.* VI. (Ewentualnie bez rezultatu). — Dur. *u-*: *Nic mi się spać nie chciało, więc uprosiłam mamy i cioci, że mi pozwoliły czekać na ciebie.* Sienk. „Bez dogmatu". (Dłuższa czynność z rezultatem; *uprosić* często = niem. *erbitten*).

3. *leżeć*. — Pret. ***po-***: *Podczas przechadzki w górach lepiej dla odpoczynku postać niż poleżeć.* X. — Dur. *u-*: *Biedak nie mógł ani chwili uleżeć, wciąż rwał się do pracy.* X.

Uwaga. Różnica między *poleżeć* i *uleżeć* (w funkcyi czysto postaciowej) jest taka sama jak między *posiedzieć* i *usiedzieć*, *postać* i *ustać* ob. § 43, 1—2 (str. 65 odnośnik).

---

[1]) O człowieku można powiedzieć zarówno *posłużyć* jak *usłużyć*. np. *Pan Benedykt posłużył jakiś czas w Nieświeżu.* X.

§ 63. Niekiedy użycie przedrostka *po-* zamiast *u-* lub naodwrót sprowadza całkowitą różnicę znaczeniową:

1. *głaskać* 'muskać ręką i gładzić'. — Pret. ***po-***: *Szczwacze **pogłaskali** psy.* Mick.* P. T. XI 511. — *ucho zdziwione, **po**głaskane.* Tarn. (Forma złożona z *po-* nie odbiega od znaczeń wyrazu prostego). — Dur. ***u-***: *Psy **ugłaskane** przyległy, a myśliwi siedli rzędem na kłodzie.* Weyssenh. — ***ugłaskawszy** niesfornego dawniej pegaza.* Tret. (***ugłaskać*** tu = 'oswoić', niem. *zähmen, bändigen*, ale np. ***ugłaskać** włosy* oznacza tylko dokonaną czynność duratywną bez innej zmiany znaczeniowej).

2. *paść* 'pilnować zwierzęcia na paszy' albo 'tuczyć'. — Pret. ***po-***: *Pasterz **popasł** krowy a potem popędził je do stajen.* I. (Forma dokon. znaczenia 'pilnować na paszy'). — Dur. ***u-***: *U niego w majątku cały inwentarz taki **upasiony**, że aż przyjemnie patrzeć.* II. (Forma dokon. znaczenia 'tuczyć').

20. *po-* duratywne (< dystr.) obok *z-* rez. i *za-* def.

§ 64. W czasownikach, oznaczających łączenie lub rozłączanie (np. *wadzić*), znajdujemy obok zwykłej formy perfektywnej, przeważnie tworzonej zapomocą *z-*, formę z przedrostkiem *po-*, którego funkcyę trudno tu określić. Pierwotna rola jego była zapewne dystrybutywna; ponieważ jednak przy czasownikach typu *łączyć* faktycznie zawsze mamy do czynienia z paru lub wielu przedmiotami, bez względu na to czy powiemy ***po**łączyć* czy ***z**łączyć*, więc odcień dystrybutywny przedrostka *po-* zatarł się, zwłaszcza kiedy mowa o paru objektach, i poza nim wyczuwamy w porównaniu z *z-* duratywność, skojarzoną zwykle z wyraźną konatywnością.

1. *łączyć*. — Dur.-kon. ***po-***: *który syna Jakóba z bogatą **połączyć** chciał dziedziczką.* Szuj. (Tu ***z**łączyć* byłoby krótką sprawą, ożenek królewicza często bywa przedmiotem kilkunastoletnich zabiegów). — *pragnąc **połączyć** zdobycze psychologii naukowej z rojeniami mistycznemi.* Matusz. (Wyraźnie dur.-kon. czynność, bo do tego potrzeba dłuższej metodycznej pracy). — ***Połączyliśmy** Mustafa-Paszę z siecią kolei żelaznych w Turcyi.* Lipk. „Wojna na Bałk.“. (Czynność duratywna, pierwotna rola dystrybutywna przedrostka *po-* wyraźniej tu przebija niż w pierw-

szych przykładach). — Por. *pojednać* § 46,2. — Rez. *z-*: *Więc Tadeusz odjechał i z gośćmi się złączył.* Mick.* P. T. II 78. (Odrazu). — *Co tedy Bóg złączył, niech człowiek nie rozłącza.* Mark. X 9. (Niekon., ew. mom., gdyż działalność wszechmocnego Boga odbywa się bez wysilku, t. j. nie może być konatywną, por. § 9 o *skarać* i *stworzyć*). — *Szczwacze zwrócili na się rozjaśnione lice* || *I długo rozdzielone złączyli prawice.* Mick.* P. T. XI 523. (Tu *po-* byłoby źle powiedziane, por. niżej uwagę 2°).

Uwaga. Pierwiastkowy charakter dystrybutywny przedrostka *po-* sprowadza w czasowniku *połączyć* dwa szczególne objawy: 1° Przedmioty zachowują tu większą samoistność niż przy *złączyć*, np. *Marlborough połączył się z Eugeniuszem.* X. (Dwie równorzędne armie) — natomiast: *Poniatowski złączył się z wielką armią.* X. 2° Jeżeli skojarzenie następuje pośrednio, zapomocą trzeciego ogniwa, to mówi się z reguły *połączyć*, np. *Kapłan połączył stułą ręce młodej pary.* X. — *Proszę mnie połączyć z centralną stacyą telefonów.* X. etc.

2. *wiązać.* — Dur.-kon. *po-* (przeważnie gdy mowa o paru): *moc Erosa, który dwóch mężczyzn powiąże.* Witw. „Uczta“ Platona. (Por. wyżej 1. uw. 1°). — Rez. *z-* (zwykle z odcieniem lokalnym): *Rozbrojonych zabrałem i związać kazałem.* Mick.* P. T. VIII 686. (Tu *z-* ewentualnie może być lokalne, t. j. = niem. *zusammen-*; zato funkcyę czysto rezultatywną znajdujemy w zdaniu: *Tak się miotał na wszystkich, że musiano go związać.* Rykacz).

Uwaga. Czasownik *uwiązać* z reguły ma funkcyę przeważnie lokalną: 'przy czemś', np. *Uwiązał konia u drzewa.* II. — *uwiązany był do płotu.* Weyssenh. etc. Kiedy chodzi o dokonanie duratywnego wiązania, mówi się zwykle *powiązać*, ale bardzo często (może przeważnie) ta forma zarazem ma znaczenie dystrybutywne, np. *Powiązano mu ręce i nogi.* I. etc. — Czasownik *pokrępować* (obok *s-*) jest tylko dystrybutywny. Funkcyę duratywną (z odcieniem lokalnym) uwydatnia czasownik *uwiązać* w zdaniach typu *uwiązać kwiaty*, np. *Pokojowa zaś świeżo zebrane bławatki* || *Uwiązawszy w plecionkę, daje Telimenie.* Mick.* P. T. V 160.

3. *wadzić.* — Dur.-kon. *po-*: *Fryderyk II starał się powadzić Austryę z Rosyą.* X. — Rez. (niekon.) *z-*: *Wiadomo, że kto z Ruskim Carem raz się zwadził,* || *Ten już z nim na téj*

ziemi nie zgodzi się szczérze. Mick.* P. T. X. 233. (Niekonatywnie bo nieumyślnie, ***powadził*** należałoby rozumieć: przez własną skłonność do kłótni; w formie zwrotnej *powadzić się* jednak konatywność mniej wyraźnie występuje niż w formie czynnej).

4. *waśnić.* — Dur.-kon. ***po-***: *Umiała p waśnić nawet takich przyjaciół jak Piotra i Pawła.* X. — Rez. ***z-***: *Pogodzić dwie oddawna zwaśnione rodziny.* Mick.* P. T. XI 377. (Tu *zwaśnione* stwierdza tylko fakt bez względu na proces czynności; *po-* w czasowniku ***pogodzić*** ma odcień konsekutywny. por. § 68).

5. *kłócić.* — Dur.-kon. ***po-***: *Obce mocarstwo **pokłóciło** Serbów z Bułgarami.* X. — *Kłócili się z ojcem z tego powodu codziennie, a byliby się może **pokłócili** na dobre, gdyby..* Sienk. (W formie zwrotnej konatywność mniej występuje, por. wyżej pod 3). — Rez. (ew. mom.) ***s-***: *Dopiero gdy się Hrabia z Podkomorzym **skłócił** || I Sędziemu pogroził, Wojski głowę zwrócił.* Mick.* P. T. V 730. (Uwydatnia się tu pewien określony moment).

Uwaga. Wyłącznie dystrybutywną funkcyę mają czasowniki ***pomieszać*** i ***poplątać***, bo zachodzi tu zawsze czynność z wieloma przedmiotami albo na wielu miejscach (jeżeli przedmiot jest tylko jeden).

§ 65. Czasownik *ślubić*, który znaczeniowo blizko sąsiaduje z *łączyć*, perfektywuje się zapomocą *po-* (dur.-kon.) albo *za-* (def.). O mężczyźnie mówi się zwykle ***poślubić***, co odpowiada wyobrażeniu, jakie mamy o roli mężczyzny przy zawarciu małżeństwa, wymagającej inicyatywy i zabiegów. Dur.-kon. ***po-***: *Lubisz czy nie lubisz, || Zapowiadam Asanu, że Zosię **poślubisz**.* Mick.* P. T. VIII 407. O kobiecie, której los bardziej definitywnie rozstrzyga się z chwilą ślubu niż los mężczyzny, mówi się z reguły ***zaślubić*** def.. np. *Matka **zaślubiła** Gustawa Bécu.* Enc. Org. — *Kinga **zaślubiła** Bolesława Wstydliwego.* X. Zresztą prawidło to naturalnie nie jest bez wyjątku, bo też i kobieta nieraz świadomie dąży tu do celu. Np. *Była gotowa **poślubić** go.* J. Sten.

21. *po-* obok *przy-* i *za-* przy czasownikach, oznaczających zmianę miejsca.

§. 66. Słowniki, pisane przez cudzoziemców, podają jako główną formę perfektywną czasowników *iść, jechać, nieść* i t. p. — ***pójść, pojechać, ponieść*** i t. d. Tłómaczy się to jednak tem, że obce języki albo mają osobne wyrazy do oddania form ***zajść, przyjść*** i innych analogicznych, albo posługują się w tym celu omówieniem. Przedrostek *po-* w tej grupie nie jest rezultatywny, nie wskazuje osiągnięcia celu, wyraża on tylko, że nastąpił początek ruchu, a nie koniec całego przebiegu zmiany miejsca. Jedynie gdy mówimy w przenośni, że np. *Rzeczy* ***poszły*** *zupełnie innym trybem.* Żer. — *Z ziemią pruską* ***poszło*** *nie inaczej.* Brückn. etc., czasownik z przedrostkiem *po-* obejmuje coś więcej niż punkt wyjścia. Natomiast w sensie dosłownym, gdy chodzi o dokonaną zmianę miejsca z osiągniętym celem, używa się przedrostków *za-* lub *przy-* (pomijając już najdobitniejsze *prze-*, które uwydatnia to samo, co perduratywne *prze-*, ale z równoległem znaczeniem lokalnem). Przedrostki *za-* i *przy-* w tej grupie słów, choć z reguły traktowane jednakowo w słownikach, nie są przecież jednoznaczne: ***za-*** oznacza kres zmiany miejsca, której cel leży daleko od przedstawianej sytuacyi, zaś ***przy-*** używa się wówczas, gdy cel tkwi blizko, albo przynajmniej jeżeli mówiący przenosi się zawczasu myślą do omawianego odległego miejsca.

Formę dokonaną czasownika, oznaczającego zmianę miejsca, nazywać będę: kursywną, gdy następuje początek ruchu (*po-*), transkursywną, gdy tenże dobiega do celu odległego (*za-*), akkursywną, gdy ów cel leży blizko danej sytuacyi (*przy-*), perkursywną, gdy uwydatnia się całą przestrzeń ruchu od początku do końca (*prze-*).

Poniżej daję kilka przykładów zastosowania *przy-* akkurs. i *za-* transkurs. pomijając dokładnie znane zarówno Polakom jak cudzoziemcom sławistom formy z *po-* (kurs.) i *prze-* (perkurs):

1. *jechać.* — Akkurs. ***przy-***: ***Przyjechał*** *do mnie wczoraj stary znajomy.* III. (Cel widziany ze stanowiska opowiadającego). — .. *aż wreszcie Kitchener* ***przyjechał*** *do Aten w listopadzie.* X. (Mówiący przenosi się z sytuacyi londyńskiej do ateńskiej; inaczej powiedziałby: *aż wreszcie* ***zajechał*** *do Aten*). — ***Przyjechaliśmy*** *koło południa na wczesny obiad.* Sienk. (Tu *przy-*

wyraźniej zaznacza celowość ruchu — por. niżej uw. — niż *za-*, które wskazywałoby raczej czas przybycia). — Transkurs. ***za-***: *Nakoniec **zajechałem** do domu.* II. (Cel widziany ze stanowiska jadącego). — ***Zajedź** na głębią.* Łuk. V 4.

2. *iść.* — Akkurs. ***przy-***: ***Przyszedł** do pana jakiś gość.* II. (Skąd — niewiadomo, sytuacya blizka do mówiącego). — *List **przyszedł** wczoraj.* Sienk. (Cel widziany ze stanowiska odbiorcy). — Transkurs. ***za-***: *Nie wiem, czy list **zajdzie** do niego.* II. (Cel widziany ze stanowiska osoby piszącej). — *Idąc powoli, dalej **zajdziesz**, powiadają Rosyanie.* X. (Cel leży daleko od przedstawianej sytuacyi).

3. *nieść.* — Akkurs. ***przy-***: ***Przynieś** nam dziś obiad tu do ogrodu.* II. (Mówiący sam jest w ogrodzie). — Transkurs. ***za-***: ***Zanieś** mi obiad do ogrodu.* II. (Mówiący jest poza ogrodem). — ***Zanieś** mi list na pocztę.* II. (Ale: ***Przynieś** mi list z poczty.* II). — ***Zaniosłem** dziś pieniądze Łukomskiemu.* Sienk. (Ze stanowiska niosącego).

4. *wędrować.* — Akkurs. ***przy-***: *Pochodził z rodziny niemieckiej, która dawno **przywędrowała** do kraju.* Zych (= Żer.) — Transkurs. ***za-***: *W podróży swojej **zawędrował** też do Zakopanego.* II.

Uwaga. Niekiedy ***zajechać***, jak i ***zajść***, znaczy ‘przyjechać lub przyjść przypadkiem, ubocznie’. Już wyżej wspomnieliśmy, że *przy-* w pewnych zwrotach podkreśla mocniej celowość ruchu; to też towarzyszy mu wyobrażenie, że ów ktoś przybywa na czas dłuższy, tymczasem ‘zachodzi się’ lub ‘zajeżdża’ zwykle na krótko. Czuć to wyraźnie w następujących przykładach: *Kolega **przyszedł** z przechadzki i siedział trzy godziny.* X. obok zdania: ***Zaszedł** spacerkiem, a siedział trzy godziny.* X. — Czasownik ***zajechać*** ma też wiele innych znaczeń prócz funkcyi czysto transkursywnej, np. ‘stanąć przed domem’ (*powóz **zajechał** przed ganek*), ***zajechać** komuś drogę* = ‘wyjechać na spotkanie’ i t. p. Analizując jednak w tej pracy tylko funkcye postaciowe przedrostków, przygodnie tylko wskazujemy odcienie znaczeniowe szczególnie do nich zbliżone.

§ 67. Funkcyę kursywną przedrostka *po-*, o której po-

wyżej była mowa, znajdujemy przy konkretnej formie czasowników tej kategoryi (*iść, jechać, biedz, nieść* i t. p.); natomiast t. zw. forma abstrakcyjna (*chodzić, jeździć, biegać, nosić* i t. p.) kojarzy się z *po-* preterytywnem. Np. *Poszedł na polowanie.* (kurs.). — *Pochodził po kartoflach.* (pret. = 'jakiś czas').

22. *po-* konsekutywne obok *z-*, *za-* etc.

§. 68. W pewnej grupie czasowników przedrostek *po-* wyraża stosunek do poprzedzającej czynności lub stanu; treść znaczeniowa przedrostka odpowiada tu ściśle przyimkowi *po* z miejscownikiem. Forma dokonana słowa każe się tu domyślać, że przed danym procesem istniał jakiś inny stan albo zaszedł inny fakt. Jeżeli obok tej formacyi niema innych form złożonych, to charakter postaciowy tego *po-* niedość jest wyrazisty i wydaje się, jak gdyby ten przedrostek sprawiał jedynie zmianę aspektu, np. *podziękować*, *powinszować*, *pogratulować*, gdzie zarazem odcień preterytywny zasłania sobą znaczenie *po-* = 'potem'. Natomiast jeżeli czasownik ma nadto postać rezultatywną albo definitywną, funkcya znaczeniowa tego przedrostka występuje o wiele lepiej na jaw w swej charakterystycznej odrębności. Taką postać nazywam konsekutywną. Poniżej rozważymy główne przypadki jej zastosowania (naogół niezbyt częstego), zaznaczając z góry, że poczucie językowe niekiedy bywa tu dość niejasne i chwiejne: wielu dostrzega odcień konsekutywny tam, gdzie inni widzą tylko preterytywny.

1. *mścić się* (strona czynna *mścić* tylko w formie złożonej). — Rez. *ze-*: *Zginąć, albo zemścić się!* Mick.* P. T. VIII 547. — *Na Napoleonie III zemściła się jego polityka nieszczera wobec Polski, mści się ona też na Austryi.* Feldm. „Krytyka". — Konsek. *po-*: *Dziś zdasz mi sprawę z mojéj fortuny zaboru,* || *Nim pomszczę się obelgi mojego honoru!* Mick.* P. T. VIII 641. (Formy konsekutywnej używa się najczęściej wtedy, gdy między krzywdą a odwetem zachodzi dłuższy odstęp czasu albo gdy pierwsza bezpowrotnie zamyka czyjś żywot lub szczęśliwą działalność). — *Szatan dumy zaczął mi lepsze plany raić,* || *Zemścić się krwawo, ale powód zemsty taić.* || *Nie bywać w zamku, miłość z serca wykorzenić,* || *Puścić w niepamięć Ewę, z inną się*

ożenić, || *A potém, potém jaką wynaleść zaczepkę* || ***Pomścić się.*** Mick.* P. T. X 646—651. (Najpierw ogólnikowo ***zemścić się***, potem dobitniej ***pomścić się***; ta ostatnia forma tchnie żywszem uczuciem niż ***zemścić się***, podobnie jak ***umarł***, ***utracił***, ***ulitował się*** w porównaniu ze ***zmarł***, ***stracił***, ***zlitował się***, por. § 8, 1 b, str. 18 odn. 1 & 2). — *To* ***pomści się na dzieciach.*** Przyb. (Dłuższy odstęp czasu między krzywdą a odwetem).

2. *chwalić.* — Konsek. ***po-***: *Bardzo go za to* ***pochwalił.*** V. — (Przykład formy niedokonanej:) *W tym wypadku więc rząd* (sc. rosyjski) *milcząco aprobuje i* ***pochwala*** *tę kampanię antyaustryacką.* Now. Ref. (Wyraźnie mowa o sprawie poprzedzającej). — Pret. ***po-***: ***Pochwalili*** *boga śpiewem wedle zwyczaju i przystąpili do trunków.* Witw. „Uczta“ Platona. (Odcień konsekutywny tu się zatarł). — Def. (niekiedy inch.) ***za-***: *Kramarz* ***zachwalił*** *swój nędzny towar.* I. (= ‘chwaląc zalecił’. W czasowniku ***zachwalić*** odczuwa się też odcień konatywności: kto zachwala, ten chwali z reguły tendencyjnie).

3. *świadczyć.* — Konsek. ***po-***: *Mój kolega* ***poświadczył*** *odbiór listu.* X. (Wyraźnie mowa o fakcie dokonanym, minionym). = Def. ***za-***: *Muszę* ***zaświadczyć*** *prawdzie tych słów.* III. (Sc. prawdziwych zawsze, nietylko w chwili, gdy je wypowiedziano).

Uwaga. Dość często odcień konsekutywny czasownika ***poświadczyć*** jest bardzo słaby i niekiedy można powiedzieć, że przedrostek służy tylko do zmiany aspektu (np. *Rejent* ***poświadczył*** *autentyczność dokumentu.* X. etc.). Że jednak przy tym czasowniku *po-* miewa i funkcyę postaciową, wskazuje forma niedokonana ***poświadczać*** (obok ***świadczyć***), np. *Lekarze* ***poświadczają*** *stan choroby.* IV.

4. *kwitować.* — Konsek. ***po-***: ***Pokwitował*** *rachunek.* VIII. — ***Pokwitował*** *z odbioru całej należności.* X. — Lokalne (ale w przenośni) ***s-***: *T. ma względem mnie zobowiązania, co je rad będzie* ***skwitować.*** Chmiel.

5. *cieszyć.* — Konsek. ***po-***: *aby serce twe* ***pocieszył***, *rozradował.* Mick. (Po cierpieniu.) — (Niedok.): *Płakaliśmy, a razem* ***pocieszaliśmy się.*** Rzew. (***Pocieszyć*** = ‘ucieszyć po czemś’; obce języki wyrażają to zapomocą odrębnych słów — niem. *trösten :*

freuen, franc. *consoler : réjouir* etc. Wyraźnie brzmi ten sam odcień w rzeczowniku *pociecha*, zwłaszcza w zastosowaniu do dzieci: mają one cieszyć rodziców po długich trudach i troskach wychowania). — Dur. *u-* (= 'freuen, réjouir'): *przyjazd ich ucieszył nas.* Sienk. — *Ucieszyliśmy się oba ze spotkania.* Słow.

6. *gardzić.* — Konsek. *po-*: *Sak broniąc dworu stanął z szturmakiem u proga,* || *Bo w tym dworze mieszkała jego Zosia droga,* || *Od której choć w zalotach został pogardzony,* || *Kochał ją zawsze, zginąć rad dla jéj obrony.* Mick.* P. T. IX 551—554. (Dopiero po nieudanych zalotach). — *Zatraciliśmy nawet w sobie zdolność patrzenia wstecz. Dlatego pogardziliśmy historyą.* Orzeszk. (Inne przykłady ob. § 39, 1). — Rez.-repuls. *wz-* (z odcieniem lokalnym reakcyi odpychającej, ob. § 39): *Serce jaszczurcze! to nic, żem tobą zajęta* || *Wzgardziła Assessora, Hrabię i Rejenta.* Mick.* P. T. VIII 514. (Telimena stara się okazać, że ani przez chwilę nie przyjmowała umizgów tych konkurentów).

7. Konsek. *po-*: *Dostaniesz takie wnyki, że popamiętasz ruski miesiąc.* X. — Def. *za-*: *Uczeń zapamiętał sobie datę.* X. (*Zapamiętać* może dotyczyć przeszłości, teraźniejszości lub przyszłości; *popamiętać* zaś tylko przeszłości i to przykrej — zwykle mówi się tak o winie i karze).

Uwaga. Zdarzało mi się słyszeć zdanie, że w słowie *porodzić po-* jest konsekutywne, gdyż słowo to znaczy: być brzemienną i potem urodzić. Porównywając je jednak z pokrewnem *poronić* (i dalej *porzucić*), widzimy, że dany przedrostek ma tu znaczenie czysto kursywne (por. też rzeczownik *pomiot*). W języku biblijnym często trafia się czasownik *porodzić*, np. *aż porodziła syna swego pierworodnego.* Mat. I 25. Dzisiaj *porodzić* używa się wyłącznie kiedy chodzi o proces fizyologiczny, np. *Kotka porodziła czworo młodych.* III. — *Kotka porodziła tylko jedno kocię.* VI. (Więc nie dystr. [1])). — *Żona jego porodziła*

---

[1]) Niekiedy *porodzić* ma znaczenie dystrybutywne, mianowicie jeżeli się chce wskazać wyniki następujące jeden po drugim, np. *Królestwa Westfalskie, Włoskie i Holenderskie, które widzieliście, że porodziły się i poumierały.* Mick.

nieżywe dziecko. VI. — W obrazowym, poetyckim stylu Krasińskiego czytamy wprawdzie: *Balladynę.. w głowie Słowackiego duch Szekspira* ***porodził.*** Ale też jest to alegorya i nawet dość śmiała. — *Aleś* ***porodził*** *ciężki dowcip!* IX. (Też alegorycznie, w znaczeniu: z takim trudem, jakbyś wydawał na świat dziecko).— *Autor „broszury" przyjmował, że kobietę, pragnącą* ***porodzić*** *chłopca, należy żywić pokarmami białkowatemi jak najobficiej.* Nusb.-Hil. „Szlaki wiedzy". — Por. inne formy dokonane czasownika *rodzić: z-, u-* § 8, 2, *na-* § 33, 1 [1]).

§ 69. Co do odcienia znaczeniowego czasownika ***powitać*** możliwe jest przypuszczenie, że *po-* ma słaby charakter konsekutywny (= po czemś) i wyraz miałby kiedyś znaczenie 'witać kogoś znajomego (choćby pośrednio)'. Dziś bądź co bądź ***powitać*** różni się od ***przywitać***, które ma odcień lokalny 'na miejscu' (por. str. 52, odn. 1), głębszym tonem uczuciowym. Przykłady: *Te kraje radbym myślami* ***powitał.*** Mick.* (Przy ponownem widzeniu, więc z odcieniem konsekutywnym). — *Podróżny do folwarku nie biegł sług zapytać,* || *Odemknął, wbiegł do domu, pragnął go* ***powitać,*** || *Dawno. domu nie widział, bo..* Mick.* P. T. I 47. (Przy ponownem widzeniu, wyraźny odcień uczuciowy). — *Oczywiście* ***powitałem*** *ją po raz drugi i najserdeczniej.* Sienk. „Bez dogmatu". (Z uczuciem). — *Szafraniec i Reckheim* ***przywitali*** *Dołęgę grzecznie ale zimno.* Weyssenh. (Bez uczucia). — ***Przywitali*** *się w milczeniu.* Reym. — *Czekał przy drzwiach na złodzieja, a gdy ten ujął za klamkę,* ***przywitał*** *go kijem.* IX. (Tu *po-* brzmiałoby patetycznie z odcieniem humorystycznym). — Pozatem ***przywitać*** (jak wyżej wspomnieliśmy) zachowało dość wyraźny odcień lokalny i oznacza prawie zawsze witanie oso-

[1]) Sposób używania różnych form przedrostkowych słowa *rodzić (się)* można tedy streścić w następujących prawidłach: 1° abstrakcyjnie mówi się ***zrodzić*** (por. § 8, 2), 2° konkretnie a) dur. ***urodzić*** (dominująca forma perfektywna, ob. § 8, 2), b) kurs. ***porodzić*** (w sensie wybitnie fizyologicznym), c) dystr. ***porodzić*** (rzadko), d) dur.-def. ***narodzić*** (zwykle w sensie psychologicznym, bo z odcieniem uczuciowym: akcentuje się przyszłe życie przedmiotu, wzgl. podmiotu [*na- się*], por. § 33, 1).

biste. zblizka, gdy tymczasem ***powitać*** można przez posły, listownie, telefonicznie. okrzykiem zdaleka i t. d.

§ 70. 1. Funkcyę znaczeniową przedrostka *po-* przy czasowniku ***pojawić się*** jest też dość trudno zdefiniować. Niekiedy w formie z przedrostkiem *po-* można odczuwać pewien odcień konsekutywny, ale w wielu zwrotach funkcya znaczeniowa raczej jest preterytywna albo duratywna. W zdaniach: *Nareszcieś się u nas* ***pojawił!*** IX. (Po długiem oczekiwaniu). — *Uśmiech* ***pojawił się*** *na jego ustach.* I. i t. p. tacy odczuwają odcień konsekutywny. Ale często *po-* uwydatnia wyraźnie przebieg czynności, stopniowy proces zjawiska (fenomenu): *Z mgły powstając* ***pojawiła się*** *przedemną postać.* VIII. — *Tak samo za niemoralny okrzyczano we Francyi walc, ów piękny wiedeński walc wtedy, gdy przed stu laty* ***pojawił się*** *po raz pierwszy na parkietach salonów paryskich.* Nowiny. — Więc możliwe jest przypuszczenie. że słowo ***pojawić się*** kiedyś miało znaczenie konsekutywne i używano go przeważnie mówiąc o zjawiskach spodziewanych, ***zjawić się*** o zjawiskach nagłych, słowa ***objawić się*** wogóle o zjawiskach duratywnych. Obecnie mówimy ***objawić się*** tylko w zdaniach o osobach nadprzyrodzonych albo o poznaniu nadzmysłowem (por. § 15, 2), kiedy więc chodzi o zwykłe zjawisko wyraźnie duratywne, trzeba używać formy ***pojawić się*** dla uwydatnienia dłuższego przebiegu.

2. Funkcya znaczeniowa przedrostka *po-* przy czasowniku ***pomiarkować*** obecnie też jest duratywna, w połączeniu z przedrostkiem *u-* czasownik ten ma całkiem odrębne znaczenie: 'sprowadzić do należytej miary'. Więc *miarkować* = 'zauważać' perfektywuje się zapomocą przedrostka *z-*, jeżeli chodzi o proces momentalny (albo rez., p. § 41, 4), a zapomocą *po-*, kiedy chodzi o prosty proces duratywnego przebiegu, np. *I już miał się oświadczać, lecz* ***pomiarkowano.*** || *I czarną mu polewkę do stołu podano.* Mick.* P. T. II 281. (Ef. *wy-* z odcieniem lokalnym uwydatnia nietylko proces duratywny, ale nadto skojarzony z trudnościami, por. § 41, 4).

3. Pierwotne znaczenie przedrostka *po-* przy słowie ***podziałać*** (forma perfektywna czasownika *działać* = 'wywierać wpływ'

przypuszczalnie jest konsekutywna, bo chodzi tu przeważnie o działanie po czemś. Obecnie *po-* charakteryzuje tylko przebieg czynności, funkcya jego jednak nie jest preterytywna, bo czasownik wyraża czynność z wyraźnym rezultatem. Np. *Poznanie świata dziennikarskiego w Moskwie* ***po****działało na Mickiewicza dość silnie.* Chmiel. — *Miał spotkać się z inną książką, która nań* ***po****działała jak stos elektryczny.* Tret.

23. *po-* majoratywne obok *z-* rez. (mom.).

§ 71. Przy czasownikach, utworzonych z przymiotników, z końcówkami *-eć, -ić* często stoi oprócz zwykłego *z-*, tworzącego aspekt dokonany, przedrostek *po-*, który napozór również zmienia tylko aspekt. W istocie spełnia on przecież szczególną funkcyę i stwarza odrębną postać, zbliżoną do augmentatywnego *roz-*. *Po-* uwydatnia wzrost powstającego rezultatu, ale tylko o jeden stopień (gdy tymczasem *roz-* aug. obejmuje szereg stanów od pierwotnego aż do ostatecznego, efektywnego). Nazywam tę postać majoratywną; spotykamy ją w czasownikach, pochodzących od przymiotników, odpowiada też ona przejściu od stopnia pozytywnego do stopnia komparatywnego odnośnego przymiotnika. Równoległa forma czasownika, złożona z *z-* (rez.), wyraża większą przemianę, bo każe się domyślać, że przedtem istniał stan bezwzględnie inny, albo nawet przeciwny w porównaniu z nowym.

1. *ciemnieć.* — Rez. *ś-*: *Tymczasem wybuchnęła burza, ściemniało.* Sienk. (Przedtem było jasno). — Major. ***po-***: *zwalił* (sc. wicher chmury) *z całych sił na morze, które* ***po****ciemniało w mgnieniu oka.* Sienk. (Było dość ciemnem już przedtem).

2. *czerwienieć.* — Rez. *z-*: *Zczerwieniał cały, mało mu krew z twarzy nie trysła.* II. (Absolutnie). — Major. ***po-***: *Zlekka* ***po****czerwieniał i niedbale strzepywał pył z klapy pasa.* Żer. (Mała odmiana).

3. *drożeć.* — Rez. *z-* & major. ***po-***: *Zauważyłem, że od mego wyjazdu wszystko tutaj zdrożało; szczególnie* ***po****drożały wyroby sukienne.* II.

4. *smutnieć* (forma prosta rzadka). — Rez. ***ze-***: *Strasznie* ***ze****smutniał i wynędzniał.* Kras. (Absolutnie). — Major. ***po-***:

chociaż jej od czasu śmierci męża z wielu przyczyn bardzo ***po****smutniało na Litwie.* Małec. (W porównaniu z poprzednim stanem).

5. *krzepić.* — Rez. ***s-***: *Ta myśl* ***s****krzepiła go wielce.* III. (Zmieniony rezultat bez zestawienia z poprzednim stanem). — Major. ***po-***: ***Po****krzepiony na siłach, powrócił potem jeszcze do Wilna.* Małec. — *Kilka godzin snu cię* ***po****krzepi.* Żuł. (Porównanie).

6. *mnożyć.* — Rez. ***z-***: *Tłum* ***z****mnożył się na ulicy.* III. (= stał się mnogim). — Major. ***po-***: *Drugie,* ***po****mnożone wydanie.* (Bardziej mnogie niż poprzednie).

Uwaga. W czasownikach, pochodzących od form komparatywnych: *-większyć* i *-mniejszyć*, przedrostek *po-* dodaje w porównaniu z *z-* tylko odcień konatywny, a nie majoratywny, ponieważ ten ostatni tkwi już w źródłosłowie czasownika. Np. *Zmniejszyła się potem ich liczba.* Chmiel. (Wyraźnie niekonatywnie, ***po****mniejszyła się* brzmiałoby gorzej). — *Kazał fotografię* ***po****mniejszyć.* II. ('z gotowej dużej zrobić umiejętnie mniejszą'; *zmniejszyć* znaczyłoby albo 'nadać mniejszy format przez obcięcie brzegów', albo 'zrobić nanowo mniejszą. zanim zrobiono większą'). — *Zakres nauczania się zwiększył.* X. (Może przypadkiem). — *Trzeba* ***po****większyć liczbę godzin języków nowożytnych.* X. (Programowo, wyraźnie celowo).

24. *z-, u-, za-, po-* przy czasownikach, oznaczających postrzeganie.

§ 72. Zwykła forma perfektywna czasowników *słyszeć, czuć, widzieć* tworzy się zapomocą przedrostka *u-*: ***u****słyszeć,* ***u****czuć,* ***u****jrzeć* (od staropolskiego źródłosłowu *źrzeć* zamiast *uwidzieć*, które zachowało się tylko w formie zwrotnej: *uwidziało się* etc). W tej grupce czasowników funkcya postaciowa *u-* waha się między odcieniem momentalnym (ewent. inchoatywnym) a duratywnym, podobnie jak przedrostek *za-* ma dwojakie znaczenie przy słowach typu *zagrać, zadzwonić*, por. § 59 (str. 83). Zależnie od okoliczności, wyrażonych w zdaniu albo charakteryzujących daną sytuacyę, sprawa może mieć dłuższy przebieg albo trwać jeden moment, np. *Uczuł nagle poryw wściekłości.* Żer. — *Miał wpaść... ujrzał Wojskiego,* ***u****czuł w sercu trwogę.* Mick.* P. T. V 727. (mom.). — *Po raz pierwszy ujrzał góry*

prawdziwe. Chmiel. — *Wchodząc na wschody usłyszeli głos fortepianu.* Chmiel. — Jeżeli zdanie zawiera konkretny opis. to *u-* akcentuje moment początkowy, względnie jedyny (np. w ostatniem zdaniu na razie niewiadomo, czy muzyka brzmiała dalej, zaznaczony więc jest tylko pewien moment). Przeciwnie, gdy chodzi o zaznaczenie minionego faktu, czasownik wyraża czynność duratywną: *Usłyszałem monolog następujący.* Sienk. — *Usłyszałem litewskie kazanie.* V. — Że tak jest, że mianowicie *uczuć. usłyszeć, ujrzeć* uwydatniają w konkretnym opisie wyraźnie moment początkowy, widać to najlepiej z zestawienia tych słów z pozornie jednoznacznemi *poczuć, posłyszeć, pojrzeć.* Główna różnica między formami zaczynającemi się na *u-* i formami na *po-* tkwi w tem, że pierwsze zaraz od początku każą się domyślać zupełnej gotowości duchowej wobec nagłej zewnętrznej podniety, drugie zaś wyrażają zwykłe czynność postrzegania zrazu minimalną, lecz stopniowo potęgującą się (apercepcya w pierwszych momentach jest jeszcze może niewyraźna i postrzeganie odbywa się jakby zrazu niezupełnie świadomie). Funkcyę *u-* nazwiemy tedy momentalno-rezultatywno-ingresywną albo inchoatywną, a funkcyę *po-* preterytywno-ingresywną.

1. *czuć.* — Inch. *u-*: *Dotknął go ręką i uczuł, że drży.* Żer. — *Uczuł chęć do pisania.* Chmiel. — *Protazy, choć człek śmiały, uczuł trochę strachu.* Mick.* P. T. VI 325. — Pret.-ingr. *po-*: *Poczuł w sobie jakąś myśl dziwną.* Chmiel. — *Poczuł naraz dla obu kobiet, z któremi rozmawiał, pogardę.* Weyssenh. — Dur. *u-*: *A trzeci są ci, którzy ducha prawdy, wieczność w posągu uczuli i zrozumieli.* Słow. (Proces wyraźnie miniony). — *Dziad śmieje się, choć miecza dawno nie miał w dłoni,* || *Lecz uczuł, że dłoń jeszcze nie zawiedzie broni.* Mick.* P. T. XII 663. (Aby wywnioskować, że się da radę szabli, niedość momentalnie ją ująć, trzeba choćby przez chwilę zdać sobie sprawę z siły muskułów). — Pret. *po-*: *owa dziarskość i junackość, którą poczuł w sobie poeta na owym wieczorze.* Tret. (Nieokreślony proces stanu, wyaźnie miniony) [1]).

[1]) Ściśle biorąc *czuć* można tylko t. zw. 'czucie' (Empfindung),

2. *słyszeć*. — Inch. *u-*: *Skoro usłyszy trąbę lub bęben daleki,* || *Chwyta się z łoża, krzyczy przez sen: bij Moskala!* Mick.* P. T. VI 87. — *A wtém usłyszał turkot, uczuł serca drżenie.* Mick.* P. T. VI 358. — Pret.-ingr. *po-*: *Nagle rycerz posłyszał w głębokiej ciszy śpiew, dochodzący z oddali.* Żer. (Posłyszał przypadkiem, ewentualnie niecałkowicie). — *Pierwszy raz posłyszała w życiu z ust młodziana* || *Dziwną i wielką nowość, że była kochana.* Mick.* P. T. X. 321. (Czynność postrzegania nie odrazu zupełnie świadoma). — Dur. *u-*: *I z dziecinną radością pociągnął za sznurek.* || *By stary Dąbrowskiego usłyszeć mazurek.* Mick.* P. T. I 71. (Naturalnie od początku do końca). — Pret. *po-*: *Kto był, nie wiedzą, i po tém zdarzeniu* || *Nikt nie posłyszał o jego imieniu.* Mick.* „Dziady“ III Ust. (Nawet przypadkiem nie słyszał). — *Ciekawą jest rzeczą posłyszeć, gdy głęboki i bystry krytyk choćby najujemniejszy sąd o geniuszu wypowie.* Czas. (Brzmi to, jakby piszący spodziewał się tylko przypadkiem złowić tak dziwne zdanie).

Uwaga. Objekt czasownika *posłyszeć* jest nieokreślony, objekt *usłyszeć* może być zarówno określony, jak i nieokreślony. Widać to z tłómaczenia na niemiecki następującego przykładu: *Posłyszano opowiadanie o bandytach.* Chmiel. = *man hörte eine Erzählung von Banditen.* Ale: *Usłyszano opowiadanie o bandytach* = *man hörte die* (lub *eine*) *Erzählung von Banditen.* Por. *porobić* : *zrobić* § 54.

3. *widzieć* (formy złożone ze źródłosł. *-zrzeć* > *-jrzeć*). — Inch. *u-*: *Szukała kogoś okiem daleko, na dole;* || *Ujrzała, zaśmiała się i klasnęła w dłonie.* Mick.* P. T. I 122. (Inch. = wyraźnie mom.-rez.-ingr.). — *Aż ujrzawszy wśród łąki ptaka lub zająca.* || *Runie nań z góry, jako gwiazda spadająca.* Mick.* P. T. II 19. (Inch. = mom.-rez.-ingr.). — Pret. *po-*: *Sułtan pojrzał,* —

albo 'uczucie' (Gefühl), albo 'wzruszenie' (Affekt). Do wszystkich tych objektów może się stosować zarówno forma *uczuć* jak *poczuć*. Pozatem jednak, w sensie mniej ścisłym. *czuć* może znaczyć 'niewyraźnie uświadamiać sobie' (np. poczucie obowiązku, winy i t. p.); wówczas jedyną formą złożoną może być *poczuć*. np. *Nie poczuwam się do żadnych względem niego obowiązków wdzięczności.* X. (Postać preterytywna).

uśmiech mu usta wykrzywia. Żuł. „Koniec Mesyasza“ 104. (Formę *pojrzeć*, rzadką nawet w języku literackim, zastępujemy w pospolitej mowie przez *popatrzeć przez chwilę*). — Dur. *u-*: *Wtedy to pierwszy raz ujrzałem w teatrze „Wesele“.* X. (3-godzinne przedstawienie).

Uwaga. *Spojrzeć* różni się od *pojrzeć* wyraźnie konatywnym charakterem (pierwsze jest perfektywną formą od *spoglądać*, drugie od *poglądać*): *I cofnął się; dziewica krzyknęła boleśnie,* || *Niewyraźnie, jak dziecko przestraszone we śnie;* || *Podróżny zląkł się, spójrzał, lecz już jéj nie było.* Mick.* P. T. I 136. (Celowo). — *Upadają przed nim na twarz wrogowie jego i drżą sługi niewiernego króla, kiedy on spojrzy na nie!* Żuł. „Kon. Mes.“ 13; VI (= Żuł.) mi powiedział: *pojrzałem, ale go nie ujrzałem* — bez konatywności, *spojrzałem* byłoby wyraźnie konatywnie, lecz ewentualnie bez rezultatywności.

§ 73. Jak widać z przykładów w § 72, przedrostek *u-* przy czasownikach *uczuć*, *usłyszeć*, *ujrzeć* wyraża postrzeganie całkowite, nagłe. W konkretnych opisach czynność ma charakter momentalny z dodatkiem dalszego trwania — o ile przedmiot nie znika z zakresu obserwacyi. W zdaniach zaś, stwierdzających tylko zaszły fakt (gdzie język niemiecki używa „Perfektum“, francuski „passé indéfini“) przedrostek *u-* uwydatnia postać duratywną (np. *ujrzałem dramat, usłyszałem sonatę* = *ich habe... gesehen, j'ai vu* etc.).

§ 74. Soerensen podaje (obok *u-*, *po-*) jako trzecią równorzędną formę perfektywną od *słyszeć* — *zasłyszeć*. Wymaga ona osobnego omówienia; stoi w najbliższem pokrewieństwie z *posłyszeć*, ale różni się odeń cechą większej przypadkowości i wyraźnej niekonatywności. Np. *zasłyszana jakaś nuta, podobna do słyszanej niegdyś.* Sienk. „Latarnik“. — *Mickiewicz, znający pisma Augusta Wilhelma Schlegla i jego osobiście, mógł coś niewątpliwie o niej* (sc. o pokrewności ludów aryjskich) *zasłyszeć.* Chmiel. (Tu *posłyszeć* znaczyłoby umyślnie — konatywnie — ale niekoniecznie całkowicie, *usłyszeć* — w całości, ale niekoniecznie konatywnie). Pierwotny sens słowa *zasłyszeć* odpowiada

wyrażeniu 'usłyszeć zdaleka'; przedrostek ma więc tu charakter jakby transkursywny (por. § 66), ucho ludzkie jakby wybiega bezwiednie na spotkanie dźwięku, który do niego zaleci.

Uwaga. *Zajrzeć* (pomijając staropolski sens tego wyrazu, jednoznaczny z 'zazdrościć') znaczy 'spojrzeć za coś' (w dosłownem lokalnem znaczeniu), np. *Zajrzał w butelkę.* VI. (Z boku nie było widać, więc musiał spojrzeć przez otwór za szkło butelki). — *Zajrzał przez uchylone drzwi do sąsiedniego pokoju.* Reym. (Spojrzał za ścianę). W przenośni: *Niech pan zajrzy do mnie.* X. (= zajdzie). Wyjątkowo niektórzy rozumieją *zajrzeć* w sensie transkursywnym: *Jak zajrzysz, góry we mgłach błękitnieją.* Lenartowicz.* (= jak okiem zasięgniesz. IV, V etc.).

§ 75. Z innymi czasownikami, oznaczającymi postrzeganie zmysłowe, rzecz się ma prościej. *Macać* i *wąchać* mają formy perfektywne z *z-* rez. i *po-* pret.

1. *macać.* — Pret. *po-*: *Felczer pomacał puls, wzruszył ramionami.* Sier. (Bez rezultatywności = jakiś czas). — Rez. *z-*: *Pijany macał i macał, aż zmacał dziurkę od klucza.* I. (Macając znalazł).

2. *wąchać.* — Pret. *po-*: *Powąchał kwiat.* VIII. — *Pies powąchał lisa.* X. (którego nie szukał — może zabitego lub oswojonego). — Rez. *z-*: *Pies zwąchał lisa.* III. (= znalazł węchem w blizkości).

3. *smakować* ma jedną tylko właściwą formę perfektywną z *po-* (pret., niekiedy dystr.); obok niej istnieje *zasmakować* w znaczeniu 'znaleźć upodobanie'. Np. *Przyszedł do sklepu i posmakował owoce i kupił.* VIII (*po-* pret.). — *Posmakował wszystkich potraw.* II (*po-* dystr.). — *Żeby publiczność więcej w nich zasmakowała, wydawał więcej materyałów lżejszych.* Tarn. (*za-* ma odcień def.).

III. Streszczenie.

§ 76. Z powyższego badania okazuje się, że system przedrostkowy czasowników polskich rozporządza następującemi kategoryami znaczeniowemi, charakteryzującemi przebieg dokonanej lub niedokonanej czynności pod względem czasu i rezultatu (t. j. postać czasownika):

I. Postać **rezultatywna** oznacza osiągnięcie wyniku bez względu na przebieg czynności w czasie; tę kategoryę znajdujemy naturalnie tylko w aspekcie dokonanym. Wyrazem jej bywa przeważnie przedrostek *z-* (*s-*, *ze-*); inne przedrostki, o ile ze stanowiska praktycznego wyrażają tylko zmianę aspektu, mają zawsze albo uboczne zabarwienie lokalne albo przy bliższem wejrzeniu odsłaniają bardziej skomplikowane znaczenie. (Ściśle biorąc, ta kategorya znaczeniowa nie wyraża postaci czynności, bo jest pojęciem zgoła negatywnem, por. § 1, 2 a. Praktycznie jednak można ją nazywać postacią, jak np. nazywamy czarność kolorem).

II. Postać **momentalna** oznacza przebieg trwający jedną chwilkę, albo przynajmniej niedający się ze stanowiska poczucia językowego rozłożyć na stadya. Do utworzenia jej służą (obok przybranki *-nąć-*: *-nę-* w czasownikach typu *błysnąć* etc por. § 60) następujące przedrostki: 1) *z-* (*s-*, *ze-*) w zastosowaniu konkretnem, 2) *u-* w typie *ukłuć* (por. § 53) i w typie *ujrzeć* (jeżeli czynność nie jest inchoatywną, por. § 73), 3) *za-* przy czasownikach, oznaczających zjawisko świetlne lub głosowe (o ile czynność nie jest inchoatywną, por. § 59 nstt.).

III. Postać **duratywna** (przy czasownikach czynnych,

często kojarzona z konatywnością, ob. § 7), oznacza przebieg dłuższy, albo przynajmniej wymagający ze stanowiska poczucia językowego rozróżnienia poszczególnych stadyów. Charakteryzują tę postać następujące przedrostki: 1) *u-* a) przy czasownikach, wyrażających działalność bezpośrednio-czynną zwłaszcza z końcówkami *-ać*, *-ić* i *-ować*, b) przy czasownikach, oznaczających zmianę stanu, zwykle z końcówką *-nąć*, gdzie przebieg odbywa się w pewnej linii przestrzennej (np. *grzęznąć*, *więznąć*, *tonąć* i t. p.), albo daje się genetycznie ująć w podobny sposób (np. *róść*, *tyć*, *cichnąć*, *milknąć* etc.) — 2) *o-* a) przy czasownikach, oznaczających przejście z jednego stanu do drugiego bez udziału w tem woli podmiotu, z końcówkami *-eć* i *-nąć* (*pustoszeć*, *słabnąć* etc.), zresztą dość często nie bez towarzyszącego odcienia lokalnego ('naokoło'); b) przy pewnych czasownikach z końcówkami *-ać* lub *-ić*, z reguły wyrażających działanie pośrednie, mających znaczenie 'opatrzyć kogoś lub coś pewnym przedmiotem' np. *o-siodłać* < siodło, *o-żenić* < żona etc.); do tejże grupy należą *truć* i *budzić*, jakkolwiek ten ostatni czasownik częściej oznacza działanie bezpośrednie; c) rzadziej przy czasownikach wyrażających działanie bezpośrednie, przyczem prawie zawsze z odcieniem lokalnym (np. *o-czyścić*, *o-strzydz*); wiele słów tej grupy ma odpowiedniki bierne w grupie a), np. *o-tężeć* : *o-tężyć*, *o-chłodnąć* : *o-chłodzić*, *o-słabnąć (o-słabieć)* : *o-słabić*. — 3) *po-* w związku z wyraźną konatywnością przy pewnych czasownikach, oznaczających łączenie lub rozłączanie (por. *po-łączyć* etc. § 64). — 4) *za-* przy czasownikach typu *za-grać*, jeżeli zdanie stwierdza tylko fakt (por. § 59).

Uwaga. Inne przedrostki, okazujące przy bliższem wejrzeniu treść bardziej skomplikowaną, mogą funkcyonować jako li tylko duratywne, jeżeli obok nich niema innej formacyi, z właściwymi duratywnymi przedrostkami (z reguły *u-*, *o-*): opisowy ich charakter (t. j. duratywność przebiegu) występuje na jaw wyraźniej niż ewentualny przy nim odcień definitywności, efektywności i t. p., np. *na-* w *na-pisać*, *przy-* w *przy-naglić*, *wy-* w *wy-palić*, *roz-* w *roz-pruć*, *od-* w *od-śpiewać*, *prze-* w *prze-nocować* i t. p.

IV. Postać **definitywna** oznacza przeważnie czynność ze szczególnie podkreślonym duratywnym rezultatem (def. A). Do utworzenia jej służy przedrostek *za-* (por. § 17 nst., def. F § 19, def. M § 20, def. L § 21, def. B § 2, § 25, § 28).

V. Postać **efektywna** oznacza czynność z gruntownym, ilościowo-doskonałym rezultatem, a tworzy się zapomocą *wy-* (por. § 40).

VI. Postać **akuratywna** oznacza czynność, wykonywaną ściśle, subtelnie, jakościowo-doskonale. Przedrostkiem tej postaci jest *od-* (por. § 47).

VII. Postać **augmentatywna** oznacza czynność, w której przebiegu widać wyraźnie rezultat wzrastający od nieznacznego początku aż do efektywnego wykonania. Przedrostek *roz-* (por. § 35) i niekiedy *wz-* (np. *wz-róść*, por. § 37 nst.).

VIII. Postać **erektywna** oznacza czynność, której rezultat rośnie w miarę jej przebiegu od stanu nicości aż do efektywności. Przedrostek *wz-* (por. § 36).

IX. Postać **majoratywna** oznacza czynność, której wynik przewyższa o jeden stopień stan poprzedni. Wyrażają tę postać dwa przedrostki: 1) *po-* przeważnie przy czasownikach, oznaczających przejście z jednego stanu do drugiego (por. § 71), 2) *wz-* przy czasownikach czynnych: *wz-mocnić*, *wz-bogacić* (por. § 38).

X. Postać **kompletywna** oznacza wykonanie dodatkowe późniejszej części czynności. Przedrostek *do-* (por. § 2, § 50).

XI. Postać **perduratywna** oznacza przebieg ze szczególnie uwydatnionym początkiem i kresem. Przedrostek *prze-* (por. § 43).

XII. Postać **preterytywna** oznacza przebieg nieokreślony, zwykle krótki, przytem bez zaznaczonego osiągnięcia rezultatu. Wyraża tę postać zwykle przedrostek *po-* (por. § 43, § 58), rzadko przedrostek *prze-* (ob. § 44).

XIII. Postać **dystrybutywna** oznacza czynność dokonaną w różnych momentach czasu, często zarazem w różnych miejscach. Przedrostek *po-* (por. § 52 nstt.).

XIV. Postać **konsekutywna** uwydatnia, że przebieg czyn-

ności następuje po pewnym fakcie poprzedzającym ją lub wywołującym. Przedrostek *po-* (por. § 68).

XV. Postać **duratywno-definitywna** oznacza dłuższą czynność, której przebieg sprowadza trwały rezultat. Wyrażają tę postać dwa przedrostki: *na-* (najczęściej, por. §§ 29—33) i 2) *przy-*, w połączeniu z niektórymi czasownikami, w których słychać mniej więcej przyblakłe pierwotne ich znaczenie jako zmiany miejsca z pewnym rezultatem (por. § 34).

XVI. Postać **intensywna** oznacza skoncentrowaną (energiczną) czynność z zaakcentowanym gruntownym i trwałym rezultatem (por. § 45). Przedrostek *prze-*.

XVII. Wreszcie przybywają tu jeszcze kategorya **inchoatywna** (momentalno-ingresywna) i inne formacye ingresywne, t. j. czynności czasownikowe, których początek tylko zaznacza się jako dokonany w konkretnej sytuacyi. Ten początek może być momentalny (inchoatywne *za-*, por. § 59 nst., inchoatywne *u-*, por. § 72), duratywny (np. *ukochać*), preterytywne (np. *pokochać*), augmentatywne (np. *roz-*, por. § 35, str. 54) etc.

Zarazem wyraźnie lokalne[1]) są formy postaciowe czasowników oznaczających zmianę miejsca:

XVIII. Forma **kursywna**, która oznacza zmianę miejsca, rozpoczętą w pewnym kierunku. Ta kategorya jest równoległa do postaci inchoatywnej czasowników nielokalnych. Formę kursywną tworzy przedrostek *po-* (por. § 66).

XIX. Forma **transkursywna** uwydatnia przebieg zmiany miejsca, gdy ruch zaczęty w blizkości danej sytuacyi dobiega do odległego punktu. Wyraża tę funkcyę przedrostek *za-* (por. § 66).

XX. Forma **akkursywna** uwydatnia przebieg zmiany miejsca, gdy ruch zaczęty zdala od danej sytuacyi dobiega do kresu w blizkości tejże. Formę tej funkcyi tworzy przedrostek *przy-* (por. § 66).

---

[1]) Jak nieraz zaznaczaliśmy w analizie form postaciowych, odcień lokalny występuje niekiedy też w kategoryach I—XVII, ale to tylko wyjątkowo, w dalszych zaś kategoryach znaczenie lokalne jest równoległe z funkcyą postaciową.

XXI. Forma **perkursywna** oznacza przebieg zmiany miejsca ze szczególnie uwydatnionym punktem wyjścia (początkiem) i punktem dojścia (kresem). Ta kategorya jest równoległa do postaci perduratywnej czasowników nielokalnych i tworzy się zapomocą tegoż samego przedrostka *prze-* (por. § 66).

XXII. Forma **terminatywna** oznacza przebieg zmiany miejsca ze szczególnie uwydatnioną późniejszą częścią ruchu lokalnego. Ta kategorya odpowiada postaci kompletywnej czasowników nielokalnych i tworzy się też zapomocą *do-*.

Te formy zmiany miejsca (XVIII—XXII) są wszystkie wyraźnie lokalne i pod tym względem nie należą do właściwego przedmiotu niniejszego badania. Dokładne zanalizowanie treści przedstawia pewną trudność (i to naturalnie większą dla cudzoziemców [1]) niż dla Polaków) tylko w formach transkursywnej i akkursywnej (por. § 66). Dlatego w części leksykalnej damy przykłady przeważnie tych dwóch form, uważając przykłady innych form tej grupy z reguły za niepotrzebne.

§ 77. Jak już zostało uwydatnionem we wstępie, przez postać **nie** rozumiemy dwu głównych kategoryi czasownika słowiańskiego, formy niedokonanej (czyli „imperfektywnej“) i formy dokonanej (czyli „perfektywnej“) — nazywam je aspektami. Jako postaci oznaczam pewne funkcye znaczeniowe czasowników słowiańskich, przeważnie złożonych, wyrażające, w **jaki** sposób czynność dokonaną została albo dokonuje się.

Funkcya postaciowa może oznaczać czynność (albo stan, treść) czasownika pod względem dwóch momentów: przebiegu czasu i osiągnięcia rezultatu (przyczem w kilku przypadkach wyraża się zarazem konatywność, t. j. wola, zamiar podmiotu). Zwykle uwydatniają się obydwa momenty, np. w postaci duratywnej (*ukończyć* i t. p. zaznaczają wyraźny przebieg czasu z osiągnięciem rezultatu), w postaci augmentatywnej (*rozdrażnić* i t. p.), w postaci akuratywnej i t. p. Lecz niekiedy

---

[1]) ***Przyjść*** = niem. *kommen*, ***zajść*** z reguły też = niem. *kommen* etc.

uwydatnia się tylko jeden z tychże głównych momentów: albo tylko samo osiągnięcie rezultatu, np. w postaci rezultatywnej (*zemrzeć, skończyć* i t. p. w pewnych zwrotach), albo tylko sam przebieg czasu, np. w postaci preterytywnej (*posiedzieć, pomówić, pomyśleć* i t. p.) i prawie także w postaci perduratywnej (*przenocować, przezimować* i t. p.), którą to postać można jednak pod pewnym względem uważać za czynność rezultatywną, bo dokonanie ciągłego przebiegu czasu jest zarazem osiągnięciem całego rezultatu. W systemie postaciowym uwydatnia się nietylko przebieg właściwej czynności, lecz niekiedy także przebieg (trwałość) rezultatu po czynności, np. w postaci definitywnej, wzgl. duratywno-definitywnej (*zakończyć* typu def. A, *nakierować* i t. p.), albo stan czasowy przed czynnością, np. w postaci konsekutywnej (*pomścić się* i t. p.).

§ 78. Niezawsze są kategorye postaciowe zupełnie czyste, t. j. wolne od innych oznaczeń, nieodnoszących się do samego przebiegu czasu albo samego osiągnięcia rezultatu. Wszystkie niemal kategorye postaciowe utworzyły się zapewne z poglądu lokalnego, który jeszcze dość często odczuwać można. Tak np. czasowość w kategoryi dystrybutywnej prawie zawsze jest połączona z poglądem lokalnym, niekiedy nawet ten pogląd wybitnie przeważa. W kategoryi definitywnej znajdujemy odcień miejscowy typu def. F (por. § 19): uwydatnia się pozostanie przedmiotu w pewnej określonej formie materyalnej. W augmentatywnem *roz-* odczuwa się mniej albo więcej osłabione znaczenie lokalne: kierunek wzrastający; w duratywno-definitywnem *przy-* kierunek dążący do wytkniętego celu (por. § 34), i t. p. Zaznaczyć trzeba, że między postaciami i znaczeniami obrazowo lokalnemi (niekiedy nawet czysto lokalnemi) niema ścisłej granicy. Osobne stanowisko w systemie postaciowym zajmują formy perfektywne słów, oznaczających zmianę miejsca (por. § 76, str. 106 nst.): tu czasowość i miejscowość są zupełnie równoległe.

§ 79. Obok właściwych form perfektywnych, oznaczających kres czynności, mamy t. zw. słowa ingresywne. Uwydatnia się w tych czasownikach dokonanie początku czynności, po

którym ta sama czynność dalej postępuje. Przeważnie jest ten początek koncentratywny (momentalny). Dość często przedrostek *za-* w pewnych czasownikach może zaznaczyć albo przebieg momentalny, albo czynność momentalno-ingresywną (= czynność inchoatywną), np. *zatrąbić* może oznaczać albo tylko zatrąbienie w okamgnieniu, albo silnie zaakcentowane krótkotrwałe zatrąbienie, po którem następuje szereg podobnych czynności [1]). Słowo *usłyszeć* (por. § 72 nst.) może oznaczać usłyszenie pojedyńczego głosu (= mom.-pf.), albo usłyszenie głosu, po którym następuje jeszcze szereg głosowych momentów (= mom.-ingr., wzgl. konc.-ingr. = inch.); co się akcentuje jako właściwie dokonane, jest czynnością krótkotrwałą, zwykle nagłą, ale sytuacya konkretna może w sobie zawierać, że ten moment spostrzegawczy przechodzi niebawem w nowy i że z tego powstaje czynność dłuższa. Zdanie *ujrzałem ptaka*, jeżeli mówiący nie zaznacza osobno, że odrazu ptak zniknął, rozumiemy tak, że czynność jest momentalno-ingresywną (inchoatywną) = 'ujrzałem ptaka i widziałem go jeszcze przez pewien czas, którego kres nie został bliżej upewnionym'.

W naturze pewnych czynności leży, że dokonany moment początkowy nigdy albo prawie nigdy nie stoi odosobniony. Jeżeli połączymy takie czasowniki z przedrostkiem z reguły koncentratywnym (nieduratywnym), np. *z-*, *za-*, otrzymamy czasowniki ingresywne. Tak się rzecz ma ze słowami *zagrać, zaśpiewać, zadąć, zapłakać, zaakompaniować* i t. p. *Zechcieć* i *zachcieć* oba są ingresywne (inchoatywne), ale w słowie *zechcieć* odczuwa się więcej duratywności czynności następnej, impuls we wytrwaniu w pewnem przedsięwzięciu. Takie czynności jak *grać, śpiewać, dzwonić, chcieć* i t. p. normalnie nie zakończają się nigdy w okamgnieniu, ale z natury rzeczy są duratywne. *Zadygotać*, *zamigotać* i t. p. także są zawsze ingresywne, chociaż po momencie początkowym nie następuje ciągłość

[1]) Jeśli obok zwykłej formy z przedrostkiem *za-* jest także w użyciu forma z przyrostkiem *-nąć*, to forma ta wyraźnie oznacza czynność w okamgnieniu (momentalną) albo krótką, nieskomplikowaną (czynność semelfaktywną), np. *krzyknąć* obok *zakrzyczeć* (inch.) i t. p.

czynności, ale szereg czynności wyraźnie momentalnych. Czasowniki typu *zagrać*, *zadzwonić* staną się, jeżeli niema konkretnej sytuacyi, pod względem postaci zgoła duratywnymi, punkt dokonania przechodzi zatem na koniec przebiegu całej czynności (por. § 59). Rzadziej spotykamy takie czasowniki ingresywne, których dokonana część początkowa ma postać niekoncentratywną, np. duratywną (*ukochać*) albo augmentatywną (*rozchorować się*). — Postać t. zw. kursywna czasowników wyrażających zmianę miejsca jest także formacyą ingresywną.

§ 80. Poniżej uwydatniam na tablicy poglądowej kategorye postaciowe, wyrażane u słowa polskiego zapomocą przedrostków.

Dla każdej kategoryi podaję czasownik typowy oraz schemat graficzny. Samo przez się bowiem się rozumie, że mniej więcej zawsze będzie dowolność w wyrażaniu się relacyi czasowych zapomocą relacyi miejscowych. Ale zdaje mi się, że pewne kombinacye znaków lokalnych, które o ile możności korespondują z kategoryami postaciowemi, mogłyby służyć do zwięzłego przedstawienia relacyi znaczeniowych.

Dwa główne czynniki postaci słowa, przebieg czasu i osiągnięcie rezultatu, oznaczam zapomocą dwóch w odrębnych znaków graficznych: przebieg czasu zapomocą linii poziomej, osiągnięcie rezultatu zaś zapomocą lini prostopadłej. Czas, który sobie przedstawiamy jako jeszcze niedokończony, np. trwanie rezultatu postaci definitywnych, wyrażam zapomocą linii, zakończonej strzałką. Kresy czasowe (wzgl. lokalne), mocno uwydatnione, oznaczam przez kropki. Jeśli coś w relacyi kategoryi silniej występuje, np. rezultat czynności efektywnej, punkt wyjścia albo dojścia czynności zmiany miejsca, powiększam obrany na to znak. Przebiegi czasowe poza właściwą czynnością czasownika, np. trwanie rezultatu czynności definitywnej, trwanie (inną czynność lub stan) przed czynnością konsekutywną, oznaczam w ten sposób, że obok linii oznaczającej właściwą czynność, umieszczam linię kropkowaną (najlepiejby było oznaczyć to przez linię kolorową, np. czerwoną).

Postać	Schemat	Czasownik typowy
1) rezultatywna		*stracić (skończyć)*
2) efektywna		*wykończyć*
3) intensywna		*przestraszyć*
4) momentalna		*zmilknąć*
5) duratywna		*umilknąć*
6) dystrybutywna		*pomilknąć*
7) kompletywna		*dokończyć*
8) akuratywna		*odegrać*
9) augmentatywna	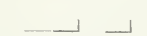	*rozbudzić*
10) erektywna		*wzbudzić*
11) majoratywna		*podróżeć*
12) perduratywna		*przeczekać*
13) preterytywna	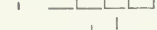	*poczekać*
14) konsekutywna		*pogardzić*
15) definitywna (A)		*zamilknąć*
16) duratywno-def.		*nakierować*
17) akkursywna		*przyjechać*
18) transkursywna		*zajechać*
19) kursywna		*pojechać*
20) inchoatywna		*zagrać.*

§ 81. W następującej części leksykalnej daję szereg przykładów czasowników złożonych, mających funkcye postaciowe, niekiedy mniej więcej skojarzone z odcieniami lokalnymi. Starałem się o ile możności zanotować wszystkie znane mi przypadki funkcyi postaciowych głównych czasowników złożonych, ale nie może być mowy o tem, aby moja praca miała być kompletną. Jest to zadanie leksykograficzne, które przez jednego autora, nawet jeśli będzie Polakiem, tylko w przybliżeniu może być osiągniętem. Wielka ilość tworów fakultatywnych, które napotykamy ewentualnie w mowie potocznej (np. żartobliwej), w osobiście zabarwionej prozie literackiej i t. p., dostarcza tej pracy materyału prawie niewyczerpanego. A obok tego mamy do czynienia z wielką ilością słów obcych, które język polski w przeciwstawieniu do rosyjskiego w funkcyi dokonanej dla zaznacze-

nia zmiany aspektu prawie zawsze łączy z przedrostkiem [1]). Zanotowałem niekiedy z beletrystyki, dzisiejszej jak i starszej, przykłady na czasowniki złożone, językowi normalnemu zupełnie nieznane. W gazetach (szczególnie galicyjskich) i w dziełach naukowych znalazłem przykłady na słowa przybrane, używane li tylko w języku niewzorowym dziennikarskim albo w zwrotach zawodowych. Spis słów na *-ować*, *-eć* i nawet *-ić* zawsze, zdaje się, można będzie dokompletować nowymi przykładami.

Część leksykalna tej pracy, uporządkowana wedle klas czasownikowych [2]), jest zarazem indeksem do poprzedzającej części analitycznej. Przykładu, omówionego w rozprawie roztrząsającej, z reguły nie podawałem już w słowniku. Spodziewam się więc, że czytelnik, chcący mieć dokładny pogląd na każdy artykuł leksykalny, sam zechce odszukać przykłady, zanalizowane w poprzedzającej rozprawie.

---

[1]) Bardzo mało czasowników polskich, np. słowo przyswojone *ofiarować*, mogą być równocześnie dokonane i niedokonane.

[2]) Por. „Verbalverzeichnis“ Soerensena (Grammatisch-alphabetisches Verzeichnis der polnischen Verba mit Bedeutungsangabe, Beispielen und Nominalableitungen. Ergänzung zur polnischen Grammatik von Dr. Asmus Soerensen. Lipsk 1900). Uporządkowałem tylko czasowniki w sposób trochę praktyczniejszy (wszystkie na *-ać* i *-eć* razem pod *-ać*, wzgl. *-eć*). Ponieważ moja praca jest rozszerzeniem i przerobieniem pewnych miejsc dzieła Soerensena, więc też jego „Verbalverzeichnis“ (używany z krytyką) może służyć za uzupełnienie niniejszej książki. Bogaty materyał daje (jeszcze niedokończony) „Słownik Warszawski“, dobre przykłady znajdują się też w małym Słowniku Rykaczewskiego. W moim słowniku tylko wyjątkowo tu i owdzie wziętych jest kilka przykładów z tych dzieł leksykalnych.

Słownik głównych czasowników z przedrostkami postaciowymi.

I.

Czasowniki typu *biedz.*

(Czasowniki o pniu spółgłoskowym).

biedz:

po- kurs.

Ekonom pobiegł wszystko Sędziemu powiedzieć. Mick.* P. T. VI 56. — *Pobiegły na górę po jakieś albumy z widokami.* Sienk. *Wypadł z domu i szybko pobiegł w stronę ogrodu.* II.

przy- akkurs.

Przybiegł do nas posłaniec od Pana Todwena, || *Grabowski list przeczytał, krzyknął: Jena! Jena!* Mick.* P. T. VII 26. — *Pies przybiegł do nas, niosąc w pysku jakąś złamaną laskę.* II.

za- transkurs.

Tak krzycząc Pan Rejent na stół pochylony, || *Z palcami swemi zabiegł aż do drugiéj strony.* Mick.* P. T. I. 706. — *Ścigaliśmy się i zabiegliśmy aż do mostu.* II. — *Jak Jabłonowski zabiegł aż kędy pieprz rośnie.* Mick.* P. T. I 924.

bóść:

u- mom. (por. § 53. 2).

Jeździec ubódł konia ostrogami. III. — (Przen.): *Ubodło go, że ktoś na tem miejscu z nią, jego własną* Weys.

po- dystr. (por. § 53, 2).

Krowy pobodły się. III.

z- § 53,2, uw.
Byk zbódł konia. III.
za- def. M.
Nie chodź tam, bo cię byk zabodzie. XI.

c i ą ć:
za- def. (= zadać ranę cięciem).
Pszczoła go żądłem zacięła. SRykacz. — Przen.: ***za- się*** (= zająkając się niedomawiać wyrazów).
[***u-, wy-, roz-*** i t. p. mają znaczenia lokalne].

c i e c:
po- kurs.
Zląkłem się; pociekł zimny pot po twarzy. [Kosz.].
przy- akkurs. (por. SWarsz.).
za- transkurs.
Deszcz tak padał, że zaczęło zaciekać. IV.
(***wś-ciec się***, ipf. *wściekać się* 'stawać się jakby wściekłym ze złości'):
roz- aug.
Strasznie się baba rozwściekła || *O to, że on ludzi łowi,* || *Miasto ryb.* Ryd.* „Zacz. koło“ 136.

-c z ą ć (ipf. -c z y n a ć):
za- rez. (zwykle mom.).
A już granie zaczęło skakać, rozhukiwać się po pagórkach. Weys. — *Nie wiem od czego zacząć, mam pani za wiele do powiedzenia.* Weys. — *Zaczął się ubierać, gdyż czuł, że dłużej w łóżku nie wytrzyma.* Weys.
rozpo- dur. (zwykle też konat.).
Nie tańcowałem od ... od bardzo dawna ... i dzisiaj nie rozpocznę. Weys. — *Schadzki te wydały się policyi paryskiej podejrzane; wskutek tego rozpoczęto śledzić przybywających.* Dzien. Pozn. — *z .. najstarszym w mieście studentem, który już trzecim nawrotem rozpoczynał studya uniwersyteckie.* Danił. — *Ale natrafiwszy na ten ministeryalny ton przyjęcia .., musiał rozpocząć rzecz*

zimno, zwięźle i dosadnie. Weys. (konat.). — *Nowy akt się rozpoczynał.* Reym. (inkonat.).

-c z ą ć: (ipf. -c z y w a ć):
wypo- ef. (*odpo-* odcień lokalny).
Żołnierze wypoczęli, aby nabrać sił do nowej walki. XI.

(d a ć: p. pod II).

d ą ć:
za- inch.
Z ogromną siłą zadął w trąbę. II.
na- dur.-def. (i ampl.).
Nadął się zazdrośnie. Weys. — *Nadął się jak indyk.* VIII.

d r z e ć (drę):
po- dystr. albo pret.
Baby podarły sobie pierze. XI. (pret.) — *Podarłem ten papier.* SWarsz. (dystr.).
za- inch. (np. *z kim*).
[***o-, roze-, wy-*** i t. p. mają znaczenia lokalne].

g i ą ć:
z- konc. (rez., często mom.).
Cała postać zgięła się. Żer. — *z szyją zgiętą.* Gom.
u- dur. (ten odcień przeważa w *ugiąć się*):
z duszą ognistą, ale rozdartą, bo niezdolną ugiąć się pod jarzmem warunków życia społecznego. Zdziech. — *Pod Rafałem nogi się ugięły, gdy to usłyszał.* Zer. — *Młodzieniec ugiął się przed starcem z uszanowaniem.* III. — *Ty zawsze jak marmur nieugięty, połyskający i mroźny!* Kras. „Irydyon“.
U w. ***u-*** 'od'- (ale często zarazem dur.): *W tył dźwignął dla zamachu, już ugiąwszy głowy.* Mick.* P. T. V 725. (bez wyraźnej duratywności).
za- def. (zwykle def. F, p. § 19, 1):
Płut został żywy, może on wam zagiąć kruczka || *Takiego,*

że zginiecie, bo to chytra sztuczka. Mick.* P. T. X 166. — *Zagiął szpilkę, kartkę, gwóźdź.* III.

na- dur.-def. (zwykle wyraźnie konat., p. § 30, 1):

Są natury, jak moja, które trudno nagiąć do służby. Weys. — *Poważnie palec wielki ku ziemi naginał.* Mick.* P. T. X 176. — *Wiatr nagiął drzewo aż do ziemi.* I. — *Z wielką łatwością naginają się* [sc. Grecy] *do warunków miejscowych.* Lipk.

po- dystr.

Wiatr pogiął zboże. SWarsz. — *Wskutek gwałtownego wybuchu pogięły się ogrodzenia.* XI. — *Dach z dranic i ze słomy, śpiczasty, zadarty,* || *Pogięty jako kołpak żydowski podarty.* Mick.* P. T. IV 189.

g n i e ś ć:

z- konc. (rez., często mom.):

Porwał się z kanapy, zgniótł o talerz niedopalone pół cygara i oczy zaświeciły mu ciemnym błyskiem. Weys. — *Wziął skorupę z jaja i zgniótł ją w ręku.* VIII. (mom.). — *kapelusz zgnieciony.* Gaz. Lw. — *Zgnietli bunt.* Głos Nar. — *Energia Łokietka zgniotła aspiracye antynarodowe Poznania i Krakowa.* Brückn. (rez. i przen.).

u- dur. (= 'gniotąc uformować'):

Ugniotła rozczyn na chleb. VIII. — *Kaflarz ugniótł glinę.* I. (= spłaszczył gniotąc).

za- def. F albo M (p. § 19, 4):

Trzeba zagnieść ciasto na kluski. II. (def. F). — *Zagniótł robaka.* XI. (def. M).

po- dystr.

Pognietli mi cały paltot w tym ścisku. II. — *Pogniótł papier.* XI.

wy- lok. (ale często zarazem ef.).

Gęsi przeszły przez pole i wygniotły ozimine. XI. (ef.).

g r y ź ć:

u- mom. (p. § 53, 3):

Ugryzł się w język. XI. — *Ugryzły ją w serce usta kamienne.* Reym.

po- dystr. (p. § 53, 3):

I moje by tam stare pogryzł niedźwiedź kości. Mick.* P. T. IV 802.

za- def. M:

Tej nocy zagryzły wilki dwa konie na pastwisku. II.

z- por. § 55, 3, uw.

Aby go tam śmierć zgryzła do ostatka Słow.* „Ojc. zadż.“ — *ale na taki kokos masz zęby trochę za słabe. Nie zgryziesz, a ząb stracić można...* Reym.

i ś ć:

po- kurs.

Poszliśmy razem. Sienk. — *a wieczorem poszedł do domu odpocząć.* Witw. „Uczta“ Platona. — *Poszedł do swego pokoju po papierosa.* II. — *Młodzież poszła do lasu bawić się strzelbami.* Mick.* P. T. I 179. — *Ścisnąć karabin i pójść na bagnety?* Kras.* „Wiara“.

przy- akkurs. (p. § 66, 2):

Czasem do Litwy kwesturz z obcego klasztoru || *Przyszedł.* Mick.* P. T. I 942. — *List przyszedł wczoraj.* Sienk. — *Właśnie i Sędziemu* || *Przyszła nagle taż chętka, nie wiadomo czemu.* Mick.* P. T. I 284. — *Przyszło mi do głowy, że..* Sienk. — *Tak to nauka sama z latami przychodzi.* Mick.* P. T. I 751.

za- transkurs. (p. § 66, 2):

Niedaleko zaszedł chłopiec mój — rzekł pobłażliwie ojciec. Ork. — *Tak daleko, jak Słowacki, jednak, nie zaszedł żaden z poetów dzisiejszych.* Matusz. — *Kto wie, jak głęboko zaszło w uczucie to serce.* Sienk. — *Jakub i synowie jego zaszli do Egiptu.* SRykacz. — *Bylibyśmy o wiele dalej zaszli i daleko skuteczniej się bronili, gdyby nie ów podział i rozdział.* Wiad. Pol.

-j ą ć:

za- def.

Niektórzy dawni i wielu nowych znajomych fetowali nas, co nam dużo czasu zajęło. Weys.

na- ma odcień dur.-def. [***do-***, ***od-*** i t. p. są czysto lokalne].

Nająłem nowe mieszkanie. XI.

u- ma odcień mom. (por. *ułapić* § 53,5).

Ujął go za kołnierz. XI.

jechać p. pod IV.

jeść:

z- rez., zwykle rez.-totalne.

Nie było ran, że zjedli kury i półgąski. Mick.* P. T. IX 161.— *Czasby już zjeść i wypić Pana Sędzi zdrowie!* Mick.* P. T. IX 245. — *żeby co prędzej zjeść śniadanie.* Matusz.

po- dystr. i (z dopełn.) pret.

Wszystkie potrawy pojadł. XI. (dystr.). — *Pojadł sobie trochę poziomek.* II. — *U nas pojadł chleba.* XI. (pret.).

na- ampl. (*na-się*).

Kiedy się już do woli napili, najedli. Mick.* P. T. IV 846.

pod- dem. (> ironicznie ampl.).

Dobrze sobie podjadł. II.

prze- niekiedy perdur. p. *przepić*.

kląć:

prze- intens. (= niem. 'verfluchen'):

Przeklął w chwili szału całą swoją rodzinę. II. — *Oto ten drugi przeklęty list.* Sienk. — *Przeklinajmy więc wojnę wogóle.* Lipk.

za- def. 'pod przekleństwem obowiązać' (= niem. 'beschwören'):

Wysłałem.. depeszę, w której zakląłem go na wszystkie świętości, by w niedzielę był w Krakowie. Sienk. — *Brane z fartuszka garście zaklętego złota.* Mick.* P. T. VIII 608.

za- się def. 'zapewnić pod klątwą' (= niem. 'schwören'):

Zakłął się na cienie swoich przodków. II. — *Zaklinał się na prawdę swoich słów.* IV. — *W łóżku znajduję tylko kobietę, która zaklina się, że męża w domu niema.* Dzien. Pozn.

wy- ef.-lok.

Egzamin był z dziejów Polski, tego wyklętego przedmiotu,

który wówczas na całym obszarze zaboru rosyjskiego potajemnie tylko wykładać było można. Wiad. Pol.

kłaść (pf., konc., ew. mom., *położyć*):

po- *się* dystr.

Promienie słoneczne pokładły się na kwiatach. IV. (*Położyły się* byłoby niemożliwie). — *Zboże pokładło się.* IV.

U w. *pokłaść* (bez *się*) ma odcień lokalny („jedno po drugiem“), np. *I długo patrząc, nieruchome obie,* || *Głowy promienne pokładły na sobie.* Słow.* „W Szw.“

kłuć (kłóć):

u- konc., zwykle mom. (p. § 53, 1):

W artykułach zaś od redakcyi nie skąpi Now. Wremia Polakom ukłóć, gdzie tylko może. Czas. — Inne przykłady § 53,1.

po- dystr. (p. § 53, 1) & pret.

Osy pokłuły biednego chłopaka. XI. (dystr.).— *Pokole cię w boku i przestanie.* SWarsz. (pret.).

za- def. M (p. § 53, 1).

Zakłuto prosię wielkanocne. XI.

s- p. § 53, 1, uw.

Skłóły mnie bagnetami Prusaki. Żer.

kraść:

s- konc. (zwykle rez., konkr. mom. p. § 8, 3):

Mówią, że skradł pieniądze pułkowe. [Mick.] (Rez.). — Inne przykłady § 8, 3.

u- dur. (p. § 8, 3).

Złodziej ukradł buty, bo mu były potrzebne. XI.

po- dystr.

Sroki pokradły świecidełka. XI.

wy- lokalne (z odcieniem ef.).

Udało im się wykraść dokumenty. II.

kraść się:

przy- akkurs.

Kot przykradał się powoli do gniazda. IV.

za- transkurs.

Każde łańcucha ogniwo || Przeklęte, gdy się rozpadnie, || Gdy rdza się w niego zakradnie. E. Wasil.*

-l ą c (gwar., lit. częściej -l ę k n ą ć):

z- konc. (zwykle mom.).

Żubr pierwszy raz w życiu || Zląkł się i uciekł w głębszém schować się ukryciu. Mick.* P. T. XI 65.

u- dur. (z odcieniem lok. = repulsywnie).

I spójrzeliśmy sobie trzykroć oko w oko: || Któż się ulękł?— Sęp ulękł, i uciekł wysoko! Mick.* „Farys". — *Dziecko ulękło się przed nieznanym człowiekiem.* XI.

za- def.

W oknach sąsiednich domów ukazały się zalęknione kobiety. Prus.

prze- intens.

Strachy takie były, żeby człeka przeląc i odebrać odwagę. Ork.

l ą d z (s i ę), l ę g n ą ć:

wy- lok. (z odcieniem ef.)

Kura wylęgła ośm kurcząt. I. — *Ależ motyl wylągł się z tej poczwarki!* Sienk.

u- się dur. (z odcieniem lok.).

Ulęgło się nam wreszcie parę kurcząt, ale wkrótce pozdychały. II. — *Niewiadomo skąd się to ulęgło, ale na jedną rzecz był tylko łapczywy, to jest na granie.* Sienk. „Janko muz."

za- się def.

Zalęgło się robactwo. I. (przeważnie def. B).

na- się ampl.

Wskutek ciepłego powietrza nalęgło się mnóstwo liszek. XI.

l e d z pf.:

u- dur. (z odcieniem lok.).

Uległ pod ciężarem. XI. — *Jegry w tłumie ulegli mocy przeciwników.* Mick.* P. T. IX 471.

za- def. (wyraźnie def. A).

Zaległ w opłacie. Żer.

po- konsek. (niekiedy dystr.).

Poległ w bitwie XI. (= zginął). = *Drzewo poległo.* XI. (= runęło).

leźć:

po- kurs.

Grzegorzu, pójdź robić! — A nie mogę chodzić! — Pójdźże jeść! — Toć muszę poleźć. [Rys.] — *Jak polazł, tak pół godziny już siedzi i nie wraca.* II. (gwar.).

przy- akkurs.

Przylazło do mnie poczciwe psisko i łasić się zaczęło. II.

za- transkurs.

Ach ty, Warszulka, gdzie zalazła?! Weys. — *Masz tu olejek gwoździkowy; posmaruj sobie ręce, szyję i twarz; pilnuj tylko, żeby do oczu nie zalazł.* Weys.

miąć:

z- konc. (zwykle mom.).

To mówiąc zmiął w garści oba sturublowe banknoty. Głos Nar. (mom.). — *Wie doskonalę, że szorstka ręka życia zmięła w ten sposób duszę jej syna.* Orzeszk. (rez.).

po- pret. i dystr.

Wziął parę kartek ze stołu, pomiął w rękach i z furyą rzucił do pieca. II. (pret.). — *Pomiął wszystkie ubrania.* VIII. (dystr.).

-mieść:

u- dur.

Służąca umiotła całe pomieszkanie. XI.

za- def. (niekiedy def. L) i transkurs.

Pokój nie był zamieciony. XI. (def. A). — *Wiatr zamiata chmury.* SRykacz. (transkurs.). — *W braku robotnika chłopcy szkólni zamietli cały rynek.* XI. (def. L).

wy- lok. (niekiedy z odcieniem ef.).

mleć:

ze- konc. (zwykle rez.) z odcieniem lok.

Żyto już zmielone. I. — *Prąd Niagary ma zresztą tę dobrą stronę, że kogo porwie, to go zmiele na otręby.* Sienk.

m ó d z:

po- (= niem. 'helfen') ma odcień konsek.

dopo- kompl.

Dopomogliśmy ogólną składką. XI.

zapo- def. (lepiej *dać zapomogę*).

Rząd zapomógł wdowę. XI.

wz- (= niem. 'erstarken') aug.

Wiatr się wzmaga. SRykacz.

m r z e ć:

ze- konc. (zwykle rez., konkr. mom., p. § 8, 1).

K. zmarł wczoraj nagle we Lwowie. Now. Ref. — *W dniu 3 maja 1896 r.* [Sic zamiast 1906] *zmarł nagle Antoni Kalina.* Kryń. PF. VI 414. (konc., ew. mom.) — *Wszystkich przyjaciół, których kto żywych spamięta,* || *I których zmarłych pamięć pozostała święta!* Mick.* P. T. XII 860. (rez.) — Inne prz. § 8, 1.

u- dur. (p. § 8, 1).

Roman Pilat.. umarł w r. 1906, po ciężkiej chorobie, przeżywszy lat 60. Kryń. PF. VI 417. — *Kiedy umarł Ksiądz Robak w ową burzę nocną.* Mick.* P. T. XI 452. — *Nakoniec umarł Wielkim Kanclerzem Litewskim,* || *Miawszy lat sto i dziesięć.* Mick.* P. T. VIII 172. — *Żyłem dotąd i chciałem umrzeć Bernardynem.* Mick.* P. T. VIII 290. — *I tak niedługo żona ma z żalu umarła.* Mick.* P. T. X 665 (*u-* ma tu odcień uczuciowy, por. § 8, 1). — *Umarłbym dziesięć razy, byle cię raz wskrzesić.* Mick.* „Dziady“ III. — *Każdy człowiek myśli o tem, że będzie musiał kiedyś umrzeć.* K. Tward. (Uwydatnia się proces). — *Ujrzałem moje dwie umarłe córy.* Słow.* (tu *z-* niemożliwe). — *Z onego to czasu umarłego śni mi się rzeczywistość-baśń.* Ork. (dur. = „powoli“, por. *Roztracone, szare już światło dnia zmarłego.. gasło.* Ork.). — *A ludzkość sobie, jak dziecię pokorna,* || *Umiera z głodu lub pracuje w pocie!* Kras.* „Wiara“.

po- dystr. i konsek. (często z odcieniem uczuciowym).

Chłop, którego dziady i rodzice || *Pomarli, nie wyjrzawszy*

za lasu granice. Mick.* P. T. XI 51.— *Wiem.., że ci ludzie muszą pomrzeć, ale póki nie pomrą, nie mogę ich skazać na rozszarpanie żywcem przez hijeny.* Sienk. — *Albowiem pomarli, którzy dusze dziecięcej szukali.* Mat. II 20. (dystr.= kolejno). — *Pomarła mu matka.* IX. (gwar.). — *Litości! Pomrzemy z przerażenia!* Reym. (konsek., jeżeli odrazu).

za- def.

w przeciwstawieniu do śmiertelnych ustrojów wyższych.., u których osobniki żyją przez pewien czas, wydają potomstwo i wreszcie zamierają. Nusb. (def. B). — *Jęk zamarł w gardłach ściśniętych.* Reym. — *Śmiech istotnie zamarł od tej chwili na ustach „humorysty“.* Z. Dęb. (def. A). — *Nagle głos mu zamarł.* II. (def. A).

wy- ef.

ale i natura wymarła tam, gdzie przeszły te fanatyczne i niszczące hordy. Lipk.

przy- dem., tylko ipf. *przymierać* (= 'prawie umrzeć') *głodu, głodem*:

Całe życie głodem przymierałem. Żuł.

n i e ś ć:

po- kurs. (p. § 66, 3).

Konie spłoszone poniosły wóz. III.

U w. *ponosić* pret. (por. § 67): *Nieraz przyjmował na siebie winy innych towarzyszy i kary ich ponosił.* Zdziech.

przy- akkurs. (p. 66, 3).

Wnet akt spiszę, niech mi kto latarkę przyniesie. Mick.* P. T. VIII 751. — *Przynieś mi szklankę wody!* II.

za- transkurs. (p. § 66, 3).

Podniósł się właśnie, aby list zanieść do portyera. Reym.— *Zaniosłem dziś pieniądze Łukomskiemu.* Sienk.

p a ś ć:

o- dur. (p. § 12, 5).

Opadli piersiami na stół, bo nikt już sił nie miał. Reym.— *Już noc opada.* XI. — *I znowu opadała grobowa cisza.* Reym.— *Naraz stół drgnął, zakołysłał się gwałtownie, uniósł w powietrze*

i opadł bez szelestu na podłogę... Reym. „Wampir“. — *Panna Karolina, rażona wieścią, opadła na krzesło.* Weys. — *Polityczny barometr prasy berlińskiej znacznie opadł.* Dzien. Pozn. — *Przez to dwumiesięczne leżenie w łóżku ogromnie zwątlał i opadł z sił.* II.— *Wobec tego opadły mi ręce.* Sienk.

s- lok., niekiedy mom.

Spadł z konia. XI.—*Balon, wzniósłszy się w powietrze, nagle z niewiadomej przyczyny spadł jak strzała.* Now. Ref.

po- kurs.

Popadł w niełaskę. XI.

za- transkurs. (niekiedy z odcieniem def.).

Po pas zapadł w błoto. Weys. — *Na szczęście akt się skończył. Kurtyna zapadła.* Reym. (z odc. def.). — *Cisza zapadła nagle, cisza, pełna dręczącego oczekiwania.* Reym. – *Chłodny syberyjski zmrok jesienny zapadł nad miastem.* Sier. — *Już mrok zapada, nigdzie drogi ni kurhanu.* Mick.* „Stepy Akerm.“

u- ma odcień lok. (niem. 'hin'-), opisuje zmianę stanu prostopadłego do poziomego.

Tam już zobaczył, co się zdarzyło. Oto — nowy dom upadł. Prus. — *Ale jeśli ślepy, potknąwszy się o kamień, choć w istocie upadł dlatego, że był ślepy...* Sienk. — *Poeta upadał pod ciężarem cierpień, któremi los obdarzył go.* Zdziech. — *Ten projekt upadł jednak.* Dzien. Pozn. — *Miała wyraz cierpiący i melancholijny; upadła ciężko na fotelik, westchnęła głęboko.* Reym.

paść = 1. 'bydła na pastwisku pilnować', też 'jeść' (o bydle); 2. 'tuczyć, karmić':

po- pret. = 1. (p. § 63, 2).

Skotarz popasł krowy i poszedł. XI. — *Konie popasły na stacyi.* XI.

u- dur. = 2. (p. § 63, 2).

Upasł wieprza i sprzedał go rzeźnikowi. XI.

piąć się (formy prostej bez *się* niema w użyciu).

ws- lok.

Koń się wspiął. I.

na- (= niem. 'spannen') ma odcień dur.-def.

Wszystkie władze mego ducha były do niedawna napięte, jak cięciwa łuku. Sienk.

za- (= niem. ‘zuknöpfen, zuheften’) def.

Zapiął tużurek. XI.

piec:

u- dur. (p. § 23, 8 & § 40, 9).

Dzisiaj się pieczeń na obiad nie dobrze upiekła. II. — *Upiekła na rożnie zająca.* Zych.

za- def. (p. § 23. 3).

Stara panna zapiekła loczki, aby się przypodobać. XI.

wy- ef (p. § 40, 9).

Czemu kupiłaś dzisiaj takie niewypieczone bułki? II.

s- (w zwrocie *spiec raka* = ‘zarumienić się’) mom.

Postrzegł omyłkę; bardzo zmięszał się, spiekł raka, || *I ręce obie schował w jedną kieszeń fraka.* Mick.* P. T. XII 414.

U w. Zwykle *spiec* = ‘piekąc zbytnie wysuszyć, spalić’.

przy- dem. (= ‘spiec po wierzchu’, ‘przypalić zlekka’ i t. p.)

woń mastyksu, szminek i włosów przypiekanych, rozwłócząca się po scenie. Reym.

pleć:

wy- ef.

Wypełł doskonale dwa zagony buraków przez jeden ranek. II.

o- lok. z odcieniem dur.

Czy ta grządka szparagów już opielona? II.

pleść:

u- dur. (p. § 23, 2).

Z których wieki uplotą ozdobę twych skroni. Mick.* „Ajudah“.

za- def. (p. § 23. 2).

Zapletli piękne figury w koszykach. I.

po- dystr. i (w znaczeniu ‘pogawędzić’) pret.

Popletli koniom ogony, bo błoto. II. (dystr.) — *kto poplótł, że go bili.* Mick.* „Dziady“. III. (pret.).

s- lok.

ze splecionych piorunów korona cierniowa. Kras. „Nieb. kom.“

p r ó ć (p r u ć):
roz- lok. (służy jako forma zmiany aspektu).
Doktór rozpról trupowi brzuch. I.

-p r z ą d z:
za- def.
Zaprzężono konie do malowanych i kutych sanek. Zych.
na- dur.-def.
[***od-, roz-*** etc. lok.].

p r z ą ś ć:
u- dur. (por. § 40, 9).
Baba uprzędła już len. II.
wy- ef. (por. § 40, 9).
Czyś już wyprzędła wszystkie konopie? II.
za- inch.
Staruszka zaprzędła do nowej sztuki. XI.

p r z e ć:
u- się (= 'upornie obstawać przy czem') dur
Pies uparł się, aby nie wpuścić nikogo do pokoju. XI.
za- (= 'zamknąć zaporą') def.
Zaparł drzwi. I.
[***na-, o-*** etc. lok.].

r ó ś ć (r o ś ć):
u- dur.
Już urósł na męża. I. — *Talent jego urósł i zmężniał.* Tret. — *Już urosło do pięciu pieśni.* Tarn. — *Stąd i wasza chwała || Urosła w Litwie!* Mick.* P. T. VII 456.—*bo stąd mogą urość plotki.* Mick.* P. T. VI 115.
wz- aug. (p. § 37).
Niecierpliwość oczekujących wzrosła do najwyższego stopnia. III.
roz- ma odcień lok.-ampl.
W ciągu tworzenia jednak rozrastał się poemat [sc. Pan Tadeusz]. Kallenb.

po- kompl.-lok.

myśli, do których nie dorósł. Witw.—*Panną Zofią, przerwał Klucznik, zwać ją trzeba,* || *Bo już dorosła.* Mick.* P. T. XI 353.

wy- lok. z odcieniem ef.

Może jeszcze wyrośnie na porządnego człowieka. II.

za- def. lok. (= niem. 'bewachsen').

Ujrzał, że chwastem zarosła uliczka. Słow.* „Beniowski“.

po- dystr. i major.

Na mogile poczciwego sługi porosły bujne wrzosy cmentarne. [Sienk.] (dystr.).— *Wskutek sprzyjającej pogody trawy porosły.* XI. (major.).

rzec pf.:

u- (= 'oczarować') dur.

Przeklęta baba urzekła mi syna. SRykacz.

za- *się* (= niem. 'verzichten, entsagen').

Zarzekł się danego słowa. XI.

[***wy-, z-*** etc. mają znaczenia lokalne].

-siądz (sięgnąć):

przy- 'stwierdzić przysięgą':

zaprzy- def.

Królowie polscy zaprzysięgali swobody stanu szlacheckiego. SRykacz. — *Słowo. Słuchać muszę,* || *Zaprzysiągłem się na duszę.* Wysp.*

poprzy- pret. (niekiedy z odcieniem konsek.); ***poprzy-się*** dystr.

Na rycerską cześć poprzysiągł. [Sienk.].

[***sprzy-, wyprzy-*** mają znaczenia lokalne].

siec:

wy- ef. (niekiedy z odcieniem lok.).

Kosiarze wysiekli już całą lucernę. II.

po- dystr.

Posiekła mięso. II.

roz- lok.

siesć (dziś siąść) pf.:

u- dur.

Chciała usieść na miejscu sobie zostawionem: || *Trudno było.* Mick.* P. T. I 555. — *Tymczasem Ksiądz na łożu usiadł, i tak kończył.* Mick.* P. T. X 719. — *O, tam jej postać przy mnie nie usiędzie!* Kras.* „Rozpacz". — *Stanęło na tem, że Zbąski poda rękę pani Gmińskiej i usiądzie przy pani domu.* Weys. — *Powrócił do pracowni i usiadł, ciężko dysząc.* Weys.

za- def. (zwykle do celowej czynności).

Gdy zasiadł już u siebie.. poczuł się tak osamotnionym i gorzkim, że.. Weys. — *Gdy zasiadła już do pisania.* Weys. — *Zasiadłem do pracy.* VIII. — *Ani Anglia ani Rosya nie dopuszczą do tego, aby były szach zasiadł znowu na tronie.* Dzien. Pozn.

o- dur. z odcieniem def.

Osiadł Dawid na tronie po Saulu. SRykacz.—*Statek osiadł na piasku.* XI.

[***po-, prze-, przy-*** etc. czyste lokalne].

-strzeć:

rozpo- lok., niekiedy z odcieniem aug.

Jezuici, rozpościerając się coraz bardziej, pozakładali osobne szkoły. SRykacz. (lok. i aug.). — *Drzewo rozpościera gałęzie.* SRykacz. (lok.).

strzedz:

u- dur. z odcieniem lok.

Ustrzegła czystość swoją. I. — *Ustrzegł się przed tem nieszczęściem.* VIII.

za- ('zawarować' = niem. 'sich etwas vorbehalten, sichern') def.

Zastrzegł sobie głos. XI.

strzydz:

o- dur.-lok.

włos siwy, krótko ostrzyżony. Kallenb.

po- pret. i dystr. (też lok. „po wierzchu").

U w. *po-* w zwrocie *postrzydz na mnicha* ma odcień dur.-def.

t ł u c:

s- konc. (przeważnie mom., p. § 5, 3 i § 55, 1).

Bił się z kolegami, broniąc popiersia cesarza, które oni stłuc chcieli w zapale patryotycznym. Zdziech.

U w. *Stłuc kogo* = ‘zbić’, por. § 53.

u- dur. (p. 5, 3).

Utłukła cukru. XI. (= niem. ‘Zucker’; *utłukła cukier* = niem. ‘den Zucker’).

U w. *u-* też ‘od’-, p. § 5, 3, uw.

po dystr. (p. § 55, 1)

Wyroby sewrskie prędzej, później się potłuką. Sienk. — *Szalony potłukł sprzęty swej biednej chudoby.* XI.

na- ampl.

Natłukł dużo orzechów. III.

wy- ef. (niekiedy też lok., np. *wytłuc dziurę w murze*).

Nic dziwnego, że cię wytłukli, ich było czterech, a ty jeden II. — *Wytłukła cały tuzin talerzy.* XI.

za- def. M.

Zatłukł wściekłego psa. XI. — *Mego ojca gdzieś zadżgali,* || *Gdzieś zatłukli, spopychali.* Wysp.* „Wesele“.

t r z ą ś ć (pf. mom. t r z ą s n ą ć):

za- inch. (niekiedy def.).

Niesłychany wicher zatrząsł nim tylko, zakręcił, i dąb runął na ziemię. II.

po- pret.

Nie jedź furką, bo się potrzęsiesz. II.

o- czem, zwykle mom., ma odcień lok. (ruch w półkolu).

Otrząsnął głową i uciekł z wybrzeża. Mick.*

U w. *Otrząść, otrząsnąć co* ma też znaczenie lok. ‘od’- np. *Otrząsł śnieg z kapelusza.* XI.; *strząść, strząsnąć* jest zawsze lokalne, *ws-* lok. z odcieniem aug., (niekiedy *s-* zamiast *ws-*, por. § 38, 1, uw.).

trzeć:

po- dystr.-lok., często zarazem pret.

Potarł nóż o kamień. VIII. — *Potarł czoło ręką.* XI. — *Pociera ręką czoło.* VIII.

u- dur. (por. *u-myć*).

A Marya była. która pomazała Pana maścią i utarła nogi jego włosy swojemi. Jan XI 2.

wieść (por. § 66):

po- kurs.

Powiedli go skrępowanego za wieś i tam kulka w łeb. II.

przy- akkurs.

Gdzieżeś mnie przywiódł do tych nieużytych ludzi. II.

za- transkurs.

Zawiódł go na bezdroża i tam zostawił. II.

U w. Często *zawieść* przen. = 'zrobić komu zawód', 'omylić zaufanie' i t. p., np. *Wogóle zaś kobieta nie zawiedzie męża, nie zdradzi.* Sienk.

wieźć (por. § 66):

po- kurs.

I powieźli mi syna w dalekie nieznane kraje... II.

przy-: akkurs

Przywiozłem wam pamiątkę z Częstochowy. II. — *Tadeusz zatém przywiózł w strony swe rodzinne || Duszę czystą, myśl żywą i serce niewinne.* Mick.* P. T. I 622.

za- transkurs.

Możecie mię zawieźć do szpitala? — spytała go pani Ewa. Żer. — *Siedliśmy na okręt Germanicus, który miał nas zawieźć do Ameryki.* Sienk.

wlec (por. § 66):

po- kurs.

Powlekli go przed kratki sądowe. II. — *Powlókł się dalej.* Reym.

przy- akkurs.

Cóżeś mi tu za indywiduum znowu przywlókł. II.

za- transkurs.

Ten nieznośny pies zawlókł mi pantofle aż nad strumyk. II.

wrzeć:

za- inch.

Znów zawrzał gwar, tym razem szumniejszy. Weys. — *Na myśl o prawdopodobnem małżeństwie Halszki krew w nim zawrzała.* Weys. — *Na te słowa zawrzał cały gniewem.* II.

po- pret.

Walka powrzała, siły przeciwnika były przygniatające. XI.

-wrzeć:

za- def. (por. *za-mknąć*).

Zawarł rząd rosyjski układ z Anglią. Dzien. Pozn. — *Zawarł ojciec znajomość.* Sienk. — *jeden z licznych opisów zawartych w Królu Duchu.* Matusz.

[*ze-, roze-* etc. lok.].

-żąć (*-żmie*):

z- rez., ew. mom. (por. *z-marszczyć* § 7, 1), bardzo rzadkie.

wy- ef. (niekiedy ef.-lok.).

Wyżęła chustę. XII.

żąć (*żnie*):

z- lok. ˈod' > rez.

Znalazł się zagon chłopskiéj, niezżętéj jarzyny. Mick.* P. T. II 536.

po- dystr. (niekiedy pret.).

Porobcy pożęli trawę na łące. I.

Uw. *u-* lok. ˈod'-, np. *Użęła znów dla gości nowy snopek ziela.* Mick.* P. T. XI 592.

żreć:

po- dur. < dystr.

Krokodyl pożarł murzyna. III. — *Przyroda uczy nas pożerać się wzajemnie.* J. Sten.

ze- totalnie (wszystko).

Pies zeżarł mięso. II. *(Pies zżarł mięso.* IV.*).*

[***u-*** lok. 'od'-, 'część czego', np. *Pies użarł mu kawałek chleba.* III. albo = *ukąsić*, por. § 53, 7, np. *Pies użarł mnie w nogę.* II.].

za- def. M.

Kot zażarł szczura. XI.

za- się 'zaciec się w złości' def. A.

Zażarł się na brata, który był niewinnym. XI.

II.

Czasowniki typu *bić.*

(Czasowniki o pniu samogłoskowym).

bić (pf. mom. *u-derzyć* p. pod VI.).

po- dystr. = 'pozabijać'.

Pobił wszystkie dzieci, które były w Bethlehem. Mat. II 16.

Uw. Często *pobić* dystr.-ef., niekiedy nawet ef. bez odcienia dystr. (= 'zwalczyć'), np. *Możecie się pobić.* || *Zabić — a assessory? a sprawnik? a turma?* Mick.* P. T. VII 369. — *Złapawszy złodzieja, pobili go okrutnie.* SWarsz. (dystr.-ef.). — *Napoleon już idzie!.. już Prusaka pobił.* Mick.* P. T. VI 195. — *Mówiłem jednak nieśmiało, bo mnie pan Zygmunt odrazu pobił swą nieubłaganą logiką.* Weys. (cf. bez dystr.).

za- def. M. niekiedy inch.

Rejtan zabił ze sztucca ogromną maciorę. Mick.* P. T. VIII 239. — *Zabiłem własnym sztykiem dwóch dzielnych szlachciców.* Mick.* P. T. X 135. (Def. M). — *światy takie nowe, takie dziwne.., że jej serce zabiło gwałtownie.* Reym. (inch.).

do- ma odcień kompl. (*do- się* lok.).

Godzina dobija. Kras. (Wyraźnie kompl.).

[***z-*** totalnie; ***z- się*** lok.

Uważałem, że gdy się z chłopiętami czubił, || *Zawsze ich zbił.* Mick.* P. T. XI 387. — *Jego zbito — zlituj się — po katowsku zbito.* Mick.* „Dziady" III].

[***o-, wy-*** etc. lok.].

b y ć:

po- pret.

Pobądź tu chwilę, ja zaraz wrócę. SWarsz.

prze- (o czasie) perdur.

Jeszcze dzień jeden przebył Dołęga w Warze. Weys. — *Przebyłem kilka lat w Szwecyi.* XI.

przy- akkurs.

Cała rodzina, dzisiaj pogrzebiona, || *Przybyła ze mną.* Słow.* „Ojc. zadż.“ — *Szatan przybywa całować nas w twarze.* Kras.* „Wiara“.

[***do-*** etc. lok.].

c z u ć:

u- mom.: mom.-ingr.: dur. (p. § 72,1 & § 73).

Uczuł nagle poryw wściekłości. Żer. (mom.-ingr., ew. mom.) — *Znagła uczuli obadwaj, że ich znowu główny wart porywa.* Żer. (mom.-ingr.). — *Uczuł chęć do pisania.* Chmiel. (mom.-ingr.). — *Rozmarzała się znowu i wtedy robiło się jej wszystko obojętnem, bo uczuwała w sobie jakąś siłę.* Reym. (dur.) — *Od czasu do czasu uczuwał ból dotkliwy.* IV. (dur. = mom.-ingr. iteratywnie). — *Patrzyłem, potém radość uczułem zbójecką.* Mick.* P. T. X 733. (mom.-ingr., ew. dur.) — *A wszystko uczuł i nazwał „miłością“.* Kras.* „Zimny rozsądek...“ (dur.).

po- pret. ingr.: pret. (p. § 72,1): dystr.

Poczuł gorzki smak rozczarowania. Reym. (pret.-ingr.) — *..żem się po prostu jego niewolnikiem poczuł od tej chwili.* Witw. (pret.-ingr.) — *Mieli za towarzysza podróży milczącą, egoistycznie usposobioną osobistość, do której za to poczuli pewną odrazę.* Chmiel. (pret.). — *Czchał niby prosto w pole, za nim psów gromada;* || *Gracz szarak! skoro poczuł wszystkie charty w kupie...* Mick.* P. T. I 701. (pret.-ingr.) — *Każdy jeszcze poczuwa wojnę.* SWarsz. (= 'od czasu do czasu'.) — *Poczuwam się do spełnienia obowiązku.* IV. (pret.). — *Z wymienionych czterech* [sc. nazw] *każdy wykształcony człowiek poczuwa dwie pierwsze jako obce.* Nitsch. (pret.)

od- akurat. (p. § 47,1).

Bajron odczuł głęboko wszystkie boleści przełomu i wypo-

wiedział je z taką siłą, iż.. Tret. — *Nie tylko to więc, co krytyk zbadał i zrozumiał, ale i to, co odczuł, winno znaleźć miejsce w ocenie danego dzieła.* Matusz. — *Żeby jednak odczuć ostatnią zaletę, trzeba samemu trochę przynajmniej znać język ludowy.* Nitsch.

[***wy-*** lok., niem. 'herausfühlen', p. § 47, 1.

Czy jesteś Widem, na którego czekaliśmy z trwogą i utęsknieniem od wieków, którego nadejście wyczuliśmy w Piotrowym posiewie? Nalep.

prze- lok. < *przed-*].

d a ć pf.:

za- def.

Tego pytania nie zadaje sobie romantyk. Brzoz. (Por. *za-pytać* § 18 7). P. § 18, 4 (P. T. X. 453).

na- dur.-def.

Mogę tylko mówić do tych, dla których istnieje twór poetycki, do tych, których istnienie dopiero nadaje życie poetom. Kaspr. — *nadać trwanie temu, co stworzyć potrafimy.* Brzoz. — *tendencya, którą nadał temu sojuszowi jego twórca Bismarck.* Srok.

po- ma odcień kurs.

żeby jej podać rękę na schody. Sienk.

prze- †, ***sprze-dać*** 'oddać za pieniądze'.

zaprze- def.

Pisarz ten zaprzedał się rządowi. SRykacz. (na dłuższy czas).

wyprze- ef.

Mając zamknąć handel, towary swe wyprzedaje. SRykacz. — *Potem i konie wyprzedał z uprzężą.* Słow.* „Beniowski".

do- lok. (z odc. kompl.), ***od-***, ***pod-***, etc. lok.

Uw. ***u-*** w *udać się* = 'odnieść pożądany skutek' ma odcień dur., np. *Piknik udał się bardzo dobrze.* Sienk.

g n i ć:

z- rez. i totalnie.

Jabłko zgniło. II. — *Zgniła rozpusty podpiera go belka,* || *Na której stoi duch głupstwa olbrzymi.* Kras.* „Szyderstwo".

do- kompl.

W ostatnich czasach belka dogniła do reszty. II.

wy- cf. (i lok.).
Słup wygnił od spodu. II.
prze- intens. (i lok.).
Belki mostu zupełnie przegniły. II.
po- dystr.
Wszystkie zboża pogniły. II.
nad- dem.
Przyszedłszy, drągi wparli w wierzch słupa nadgniły. Mick.* P. T. IX 703.

kłuć (kłóć):
u- konc. (prawie zawsze = mom. por. § 53).
Pisklęta ukłuły skorupy. XI.

(kłuć, kłóć (*kłuje* obok *kole*) p. pod. I).

knuć (por. *knować* pod VII.):
u- dur. (przen.).
Spisek uknuli w największej tajemnicy. II.
po- pret. & dystr. (bardzo rzadkie).

kryć:
s- konc. (rez., często mom., p. §§ 5, 2; 6, 1; 7; 21, 1; 24, 4).
Grudki piasku, pomieszane ze śniegiem, wkrótce ją [sc. trumnę] *skryły.* Sienk. (rez.). — *Przeglądała garderobę Janki ze źle skrywaną złośliwością.* Reym. — *I pocóżby miał wiedzieć biedny, że ma ojca, || Który się skrył przed światem, jak łotr, jak zabojca?* Mick.* P. T. X 433.
u- dur. (p. §§ 5, 2; 6, 1; 7; 24. 4).
Podskarbi Józef Chalebi idzie tuż za Mesyaszem, usiłując się ukryć przed wzrokiem sułtana. Żuł. „Kon. Mes.“ (dur. i zarazem wyraźnie kon.). — *Wysokie mury ukrywały przedemną niedole tego świata.* J. Sten. (tylko dur.). — *wedle tych faktów z życia, które starannie przed światem ukrywał.* Now. Ref. (wyraźnie kon.). — *Ale proszę powiedzieć wszystko i absolutnie nic nie ukrywać.* Reym. (dur.-kon.) — *Władysław Łokietek ukrywał się w grotach Ojcowa.* IV. (dur. kon.). — *Plany Robaka pojął i wy-*

konał cudnie || *Tadeusz, stał ukryty za drewnianą studnię.* Mick.* P. T. IX 585. (kon.). — *Co uchem słyszą westchnienia ukryte.* Kras.* „Szyderstwo". (kon.). — *W każdym z nas siedzi ukryty Satyr.* Sienk. — *Między stawami w rowie młyn ukryty siedzi:* || *Jako stary opiekun, co kochanków śledzi.* Mick.* P. T. VIII 621. (kon. w przen.). — *A jednak nadzieja wciąż pcha go ukryta.* Miriam* „Excelsior". — *Rośnie kwiat polny w lesie* || *Ukryty w cień i w ciszę.* Jank.* „Arabeski".

za- def. (p. §§ 21,1; 24,4).

Do Pana Boga, co się zakrył chmurą. Słow.* „Ojc. zadż." (wyraźna duratywność rezultatu). — *Tu wszedłszy starzec głowę zadumaną skłonił* || *I twarz zakrył rękami, a gdy ją odsłonił,* || *Miała wyraz żałości wielkiéj i rozpaczy.* Mick.* P. T. II 249. (duratywność rezultatu nie bardzo długa, ale wyraźna). — *Bo tam już wszystko mglistym zakryte obłokiem,* || *Co się wiecznie ze trzęskich oparzelisk wznosi.* Mick.* P. T. IV 507. (def. L, p. § 21,1).

po- się (niekiedy) dystr. (= 'schować się kolejno').

Z nastaniem zmroku pokryło się ptactwo. XI.

Uwaga. *Pokryć* (bez *się*) jest zawsze lokalne = 'po wierzchu', ale niekiedy ma lekki odcień dystrybutywności, np. *Całą ziemię pokrył siecią kolei żelaznych.* Chmiel.

na- (ew. cząstkowo) zwykle lok. = 'z wierzchu', często z odcieniem dur.-def.

Nakryli dom gontami. XI. — *Nakryła stół.* II. (= przygotowała do jedzenia).

przy- (zawsze całkowicie) lok. z odcieniem dur.-def.

Przykryła garnek talerzem. XI. — *Przykryła stół, aby go nie zanieczyścić.* XI.

kuć (por. *kować*):

u- dur.

Widocznie miecz teutoński, z norymberskiéj stali || *Ukuty: wszyscy milcząc na broń poglądali.* Mick.* P. T. VII 264. — *ukuć miecz Damoklesa na Sapiehów.* Szuj. — *tymczasem ukuta w tajemnicy wojna polsko-rosyjsko-szwedzka.* Szuj.

za- def.

[Michał-Anioł] *swe bóle i zwątpienia zakuł przypadkiem w bryły marmuru.* Matusz.

o- lok. z odcieniem dur.

okuć w kajdany. (por. ***zakuć*** *w kajdany*; *o-* uwydatnia proces czynności, *za-* trwałość rezultatu).

[***s-, przy-, pod-*** etc. lok.].

m y ć:

u- dur. (p. §§ 40, 9; 56, 1).

Zobaczył, że ma ręce zakrwawione, więc umył je w kałuży. Prus. — *spotkał Sokrates, świeżo umyty i z podeszwami na nogach.* Witw. „Uczta“ Platona.

wy- ef. (p. § 40, 9).

Wymył się nareszcie, włożył bieliznę. Żer.

po- dystr. (p. §§ 44, 1; 56, 1); niekiedy pret.

Służąca pomyła wszystkie kieliszki. III.

prze- pret. (p. § 44, 1).

Przemyli skóry przed wydaniem ich do garbarni. XI.

[***z-*** lok. 'od' z odcieniem totalności rezultatu.

Łzy tylko zmyć mogą przewinienia nasze. SRykacz.

ob- lok. 'wokoło' z odcieniem dur.

I zaraz mu, powiada, chłopiec nogi obmył. Witw. „Uczta“ Pl.].

p i ć:

wy- ef. z odcieniem lok.

Po kawie wypiliśmy po kilka kieliszków koniaku. Sienk. — *On wypija, ile mu tylko kto każe, a mimo to nigdy nie jest pijany.* Witw. „Uczta“ Plat.

po- dystr. (niekiedy pret., też konsek. = 'po czem').

Popiłem wiele kieliszków. XI. (dystr.). — *aż do czasu, kiedy się dostatecznie popijecie.* Witw. „Uczta“ Plat. (konsek. z odcieniem def. B). — *Przy tym stole amatorowie popijali sporadycznie herbatę.* Weys.

na- ampl.; ***na- się*** dur.-def.

Trunków na borg napili. SRykacz. (ampl.).—*Napiłam się trochę wody.* IV. — *To się napijmy i uściskajmy.* Weys.

pod- dem. (z małymi skutkami) = 'podchmielić sobie' (często ironicznie).

który może podpił sobie przy wieczerzy, bo go zwykła powaga mniej dławiła. Weys.

nad- *czego* dem. = 'upić trochę' (bez skutków).

Nadpił z kieliszka, aby nie splamić obrusu. XI.

za- def. M.

Piłem, nie mogłem zapić pamięci na chwilę. Mick.* P. T. X 671.

prze- niekiedy perdur. (zwykle='pijąc przemarnować' etc.).

Chce szlachta noc tę przepić, przejeść i prześpiewać. [Mick.].

u- lok. (trochę, część). ***u- się*** 'napić się aż do odurzenia się'

Około trzeciej po północy.. wymknął się cicho do swego mieszkania, bo czuł, że się upija na dobre. Weys.

s- prawie dystr. = 'tu i owdzie'.

Chętnie zjadał cudze obiady i cudze spijał wino. Chmiel.

p l u ć (mom. *pluwać*):

po- dystr. (niekiedy pret.).

[***s-, wy-*** etc. lok.].

p s u ć (por. *psować*):

ze- konc. (rez.. niekiedy mom.. zwykle totalnie).

Ale królowie zepsuli wszystko. Mick. — *Bywają też częstokroć równie zepsute, jak romanse, które czytają.* Sienk. — *w młodych i niezepsutych sercach.* Tret.

po- pret. z małym rezultatem (niekiedy z odcieniem dem.).

Popsuł zabawkę. VIII. - *Jeden czynnik.., przez który wszystko się może rozbić i popsuć — to głupota ludzka.* Sienk. — *I nawracają ludzi w francuskim narodzie,* || *Który się trochę popsuł.* Mick.* P. T. IV 318. (z odc. dem.). — *Jak łatwo może człowiek popsuć szczęście drugim* || *W jednéj chwili; a życiem nie naprawi długiém!* Mick.* P. T. X 522.

r y ć:

po- dystr. (niekiedy pret.).

Kret porył cały trawnik II.

wy- ef. (często też lok.).
Wyrył sobie znamię na ręku. II.
do- kompl. (rzadkie).
Niech już lis doryje do końca, potem go zastrzelimy. II.

s n u ć:
u- dur.
Nieźle on usnuł powieść. I.—*Teraz usnuwa nowy spisek.* IV.
za- def. (='zacerować', w Poznańskiem).
po- dystr. (niekiedy ='pocerować', w Poznańskiem).
Matka posnuła pończochy. IV.
wy- ef. (z odcieniem lok.).
Z tej małej notatki detektywa wysnuł jedną z najlepszych powieści kryminalnych. II.

s t a ć:
na-stać 'zacząć się' ma odcień def. albo dur. def.
Nastał taki zwyczaj. XI. (dur.-def.).
po-zo-stać (obok *zo-stać*) ma odcień konsek.
Rok 1543 pozostanie na zawsze pamiętnym w dziejach literatury. Brückn.
za-prze stać (obok *prze-stać*) ma odcień def.
Zaprzestał pić wódki. SRykacz.

s u ć (teraz bardzo rzadkie).
u- dur. (prawie nieużywane).
za- def. L (prawie nieużywane).

s z c z u ć:
po- kurs. (psy), pret. (kogo psem).
Poszczuli psy na niego. I.— *Gdy kota spostrzegły,* || *Wprzód nim strzelcy poszczuli, już za nim pobiegły.* Mick.* P. T. IV 928. (kurs.). — *Poszczuł go psami.* VIII.
u- dur. (tylko o zwierzynie).
Uszczułem sześć zajęcy pojedynczą suką. Mick.* P. T. II 826. (Por. P. T. XI 492).

szyć:

u- dur.

Kto ci taką czapkę uszył? Prus.

po- dystr.

Szwaczka poszyła mi bieliznę. VIII.

za- (= niem. 'zunähen') ma odcień def.

Zaszył dziurę. XI.

wy- 'szyjąc wyrabiać na czem ozdoby, kwiaty etc.', ma odcień ef.

[*przy-*, *z-* etc. lok.].

śmieć tylko ipf.

truć:

s- rez. (p. §§ 14. 1; 27, 1).

Gdybym przynajmniej zostawił cię żywą, nie strutą jadem. Kras.* — *Struję ich raz jeszcze, a potem niech mnie dyabli biorą!* Ostoja. (Przen. = 'zgryźć, zirytować'). — *Patrzę smutny, patrzę w dół,* || *Czy kto moje serce struł.* Słow.*

o- dur. (p. §§ 14, 1; 27, 1).

Ja siebie zabiję i pana Gąskę otruję. Słow. — *Prawdopodobnie żołnierze otruli się zepsutą kiełbasą.* Now. Ref. — *Niczem Sybir — niczem knuty* || *I cielesnych tortur król,* || *Lecz narodu duch otruty —* || *To dopiero bolów ból!* Kras.* „Ps. miłości".

za- def. (p. § 27, 1).

Pyta [sc. lis] *wiatru, czy strzelcy jadła nie zatruli.* Mick.* P. T. VI 302. – *To byli jacyś psi,* || *co wody oddechem zatruli.* Wysp.* „Wesele".—(Przen.): *Całe życie zatruł goryczą.* Małec.— *Te wymówki niejedną mi chwilę zatruły.* Sienk. — *Zatrułaś mnie sceptycyzmem.* Sienk.

po- dystr.

Potruł swoich rywalów. SWarsz.

tyć:

u- dur.

Utył, ale to była okropna otyłość! Mick.* „Dziady" III.—

Utył i zmężniał. Żer. — *Jeden utyje, a drugi schudnie.* I. — *Utyją wróble, a kos padnie ofiarą kota.* Kaspr.

roz- lok. z odcieniem aug.

Będziecie jeść smacznie, roztyjecie do właściwych wysokości stanowiska rozmiarów. Danił.

przy- dem.

Pod wpływem świeżego powietrza chory przytył trochę. III.

po- major.

Potył, ale nie utył. XI.

[***o-*** lok., ***za-*** 'za nadto utyć'].

-uć:

ob- lok. z odcieniem dur.

wyz- lok., niekiedy z odcieniem ef.

wić (-winąć):

u- dur.

Pukle, że nazbyt krótkie, uwito w dwa sploty. Mick.* P. T. V 158. — *Obok „kuratora“ Czackiego, niby pieszczącego się gniazdkiem, jakie dla nauki za pomocą obywatelstwa i rządu uwił, był jednak niestrudzony uczony Czacki.* Brückn. — *Uwiłam ci wianek z bławatków.* II.

po- dystr. prawie nieużywane, lepiej *powiązać* (też *powinąć*, np. niemowlę).

za-winąć (np. *co w papier*) ma odcień def.

wyć:

za- inch.

Wicher z tryumfem zawył. Mick.* „Burza“. — *Czasem zakwiczały konie; czasem zawyły na szczytach dalszych gór zwierzęta.* Sienk.

po- pret.

Pies powył, i odrazu nastąpiła cisza. XI.

znać:

po- (= niem. 'erkennen') ma niekiedy odcień konsek.

Poznałem go po głosie. SRykacz.

zapo- 'zaznajomić' ma odcień def.

roze- (por. *rozróżnić* § 47, 3) ma odcień aug.
u- (= niem. 'anerkennen') ma odcień dur.-kon.
Uznał go za syna. XI.
za- inch. (= niem. 'kennen lernen').
Niewiele już jest takich, którzy zaznali Kościuszkę. SRykacz.

-źrzeć:
po-*jrzeć* ma odcień kompl.

żuć:
z- rez.- totalne (por. *z-jeść*).
Wielbłąd zżuł swój pokarm. VIII.
po- dystr., niekiedy pret.
Nie zjadł, ale pożuł wszystko jak krowa. II. (dystr.). — *Pożuł i wypluł, bo mu nie smakowało.* XI. (pret.).

żyć:
po- pret. (p. § 50, 3).
Wygrał pieniądze w loteryi i pożył sobie. XI.
prze- perdur. (p. § 50 3).
Szczęśliwe chwile przeżywałem zdala od biurka. J. Sten. — *Okres podobny przeżywamy teraz właśnie.* Now. Ref.
do- kompl.
O, gdybym kiedy dożył téj pociechy, || *Żeby te księgi zbłądziły pod strzechy.* Mick.* P. T. Epilog 109. — *Obecnie dożywał wieku swego w ciepłym kącie.* Weys.

III.

Czasowniki na *-nąć*.

bąknąć pf. mom., p. *bąkać* ipf.
biegnąć, p. *biedz.*

bladnąć *(blednąć):*
z- konc. (rez., zwykle mom.).
Na to Telimena zbladła. || *Złożyła książkę, wstała nieco i usiadła.* Mick.* P. T. III 374. (mom.)— *Wskutek tego zbladła gwiazda*

mistrza. Zdziech. (rez.) — *Przeczytał, obejrzał znowu kopertę, zbladł i zesztywniał.* Weys. (mom.)— *jakiś poetyczny obraz, który przy świetle prawdy pewnie zblednie.* Małec.

po- dur. i lok. (niekiedy z odc. dystr. albo konsek.).

Stary pobladł: istotnie nie zapalił tej nocy latarni. Sienk. „Latarnik“. — *Biedna słysząc o moim odjeździe, pobladła || Bez przytomności, ledwie że trupem nie padła.* Mick.* P. T. X 603. (lekki odcień konsek.). — *Rejent, Assessor patrzą, otworzyli usta, || Dech wstrzymali; wtém Rejent pobladnął jak chustka. || Zbladł i Assessor, widzą — fatalnie się dzieje.* Mick.* P. T. IV 945. — *Zwolna postać pobladła, zamgliła się.* Sier. (Więc *po-* lepiej uwydatnia pewien przebieg czasu niż *z-*).

przy- dem.

Zmieniła się na twarzy, a następnie nieco przybladła. Sienk.— *Przybladła, oczy się jej zatrzepotały, jęknęła prawie.* Reym.

błysnąć pf. (por. *błyskać, błyszczeć*):

za- mom. albo inch. (p. § 60, uw.).

Kto nie umie świecić z wytrwałością słońca, może przynajmniej zabłysnąć, jak meteor. Sienk. (mom.). — *Zabłysły elektryczne lampy.* Sier. (inch.). — *O oznaczonej w przepisach porze zabłysło w murze nad drzwiami światełko lampki elektrycznej.* Sier. (inch. = mom.-ingr.). — *W téj burzy uczuć, jakby kotwica spoczynku, || Zabłysnęła mu nagle myśl o pojedynku.* Mick.* P. T. VIII 544.

braknąć:

z- konc. (rez., niekiedy mom., p. § 18, 1).

Ludziom niebiańskich nie zbraknie zachwytów. Asn.* „Do młodych“. (rez.).

za- def. (p. § 18, 1).

Nie zabrakło kandydatów innych. Szuj. — *gdyby tego mięsa rzeczywiście zabraknąć miało..* Dzien. Pozn. (na pewien, przypuszczalnie dłuższy czas). — *Zabrakło wody.* II.

brnąć:

prze- perkurs.

Przebrnęliśmy rzekę. II.

za- transkurs.

Zabrnął tak daleko, że cofnąć się nie mógł. IV. — *I całe moje życie od śmierci ojca zabrnęło między takich ludzi.* Weys.

po- kurs.

Pobrnął przez błoto do domu. SWarsz.

przy- akkurs.

Przybrnął do granicy, aby się udać w dalsze strony. XI.

bryzgnąć pf., p. *bryzgać* ipf.

brzęknąć pf. (por. *brząkać, brzęczeć*, ipf.):

za- mom. albo mom.-ingr. 'na krótko'.

Szkło zabrzękło. IV. (*zabrzęczało* byłoby na dłuższy czas).

brzydnąć 1. 'brzydkim się stawać', 2. (komu) 'wstręt w kim budzić':

z- konc. (rez., ew. mom.).

1. *Mię piękność ich gipsowa doskonale znudziła. Chciałbym, aby przez dzisiejszą noc zbrzydły, a nabrały dowcipu i przyjemności.* Słow. — 2. *Ale serce spustoszało mu i sława zbrzydła.* Zdziech. — *Zbrzydła mi ta potrawa.* IV. — *Jeśli ci zbrzydnął, to go rzuć.* Mick.* „Dziady" III.

o- dur. (zwykle = 2., bardzo rzadkie, ew. gwar., = 1.).

1. *Żydówki już w młodych latach obrzydną.* I. — 2. *I tobie obrzydnie w końcu nasz dom.* Reym. (wyraźnie dłuższy proces).— *Sławę ci damy, lecz tobie obrzydnie* — || *Serce ci damy, ale spustoszeje!* Słow.* — *Wielu jest takich, którym obrzydł teatr obecny.* Dzien. Pozn.

po- major.

Panienki pobrzydły. XI. (= 'porobiły się mniej pięknemi').

buchnąć pf. (*buchać* ipf.).

wy- lok., często z odcieniem ef.

burknąć pf. mom., p. *burczeć* ipf.

chłodnąć:
o- dur. (niekiedy z odc. lok.).
Ochłódł w swej ufności względem mistrza. Chmiel. (dur.).
wy- ef. ‘stać się zupełnie chłodnym’.
Kasza wychłodła zupełnie. XI.

-chłonąć < *chłodnąć*:
o- dur. ‘przyjść do siebie, uspokoić się’.
Bo z pierwszéj lękliwości całkiem już ochłonął. Mick.* P. T. I 650.

chłonąć:
po- rez. < kurs. (por. *po-żreć*).
Ta myśl tak dalece go pochłonęła, że zapanowała obecnie nad wszystkiemi pragnieniami. Weys. — *Intensywność nieraz znaczna wrażeń, które pochłaniają dany moment energii uczuciowej.* Feldm.

chłysnąć pf. (mało używ. = *chłypnąć*).
za- *się* ma odcień def.

chrapnąć pf. mom., p. *chrapać* ipf.
chrupnąć pf. mom., p. *chrupać* ipf.

chrypnąć:
s- rez. (zwykle mom.), rzadkie.
Podczas wykładu nagle schrypnął. XI.
o- dur. (p. § 26, 1).
Ochrypł już od podnoszenia głosu. Weys.
za- def. (p. § 26, 1).
Po powrocie ze ślizgawki nagle zachrypłem, musiałem się tam przeziębić. II.
po- dystr.
Śpiewali tak, że aż pochrypli. VIII.

chuchnąć pf. mom., p. *chuchać.*

c h u d n ą ć :

s- rez.

Podobnyś do ascetów Quatrocento.. Czy cały tak schudłeś? Weys. „Sprawa Dołęgi“ 348. — *Jeden utyje, a drugi schudnie.* I.

u- dur. (rzadkie).

Uchudł biedak jak szczypta. VIII.

wy- ef.

Wychódł, zżółkł, zczerniał. Żer.

po- dystr., niekiedy major.

Pochudli, bo nie mieli co jeść. SRykacz. (dystr.). — *Pochudnął na twarzy.* SWarsz. (major. = 'nieco').

c h w y t a ć ipf., p. *chwycić* pf.

c i ą g n ą ć :

po- kurs.

Nawet swoim przykładem, nietylko namową lub zachętą, do tego mnie nie pociągniesz. II.

przy- akkurs.

Przyciągnął dziecko do siebie. IV.

za- transkurs.

Zaciągnął karetę do wozowni. IV.

na- dur.-def. 'natężyć' etc.

jak zbyt naciągnięta struna. Sienk. — *Albo przy kaskad naciągniętej lutni || Stawała słuchać tak jak ludzie smutni.* Słow.* „W Szw.“ — *Trzeba naciągnąć zegar.* II. — (Przen.): *Nie naciągaj mnie!* IV.

c i c h n ą ć (por. *milknąć*):

u- dur. (por. *u-milknąć*).

Wreszcie ucichło wszystko. Sienk. — *Burza ucichła.* Ork. — *Z nocą wszystko ucichło: obóz, dwór i pole.* Mick.* P. T. XI 95. — *Gwar na ulicy ucicha.* IV.

za- def. (por. *za-milknąć*).

Ptaki zacichnęły przed burzą. IV.

ś- mom. (por. *ś-milknąć*), dość rzadkie.

Szept się plątał i tak ścichł, że tylko bezdźwięczne, porwane drgania szemrały w ciemnościach... Reym. „Wampir“ 6.

przy- dem. albo dur.-def. z odcieniem dem.

Głos trąbki przycicha. IV. (dem.). — *Śniadanie okazało się nie lepszem od wczorajszej kolacyi. Pasażerowie posępnie przycichli.* Sier. — *Fortepian przycichł, tylko skrzypce, do spółki z fletem, zaczęły przyśpiewywać.* Reym. — *Noc szła wolno, dom przycichał, światła kolejno gasły w długich szeregach okien.* Reym. — *Zamówił parę potraw, a dwaj współbiesiadnicy przycichli, pociągając wina ze szklanek.* Weys.

po- dystr.

Pocichły śpiewy ptaków. VIII.

cierpnąć:

ś- konc. (zwykle rez.):

Usłyszawszy te dźwięki, ledwie zrozumiałe, Rafał ścierpł w głębi. Żer. (prawie mom.).

cisnąć ‘gnieść’ ipf.:

u- dur. (*ucisnąć* pf., *uciskać* ipf.).

Czartoryscy i król, uciśnieni przez Repnina. Szuj.

ś- lok. (zwykle mom., niekiedy totalnie).

Ścisnął pięść. XI.

za- def. (*zacisnąć* pf., *zaciskać* ipf.).

Zacisnąć wargi, ręce, pięść.

po- (*-cisnąć* pf., *-ciskać* ipf.) ma odcień dystr.-lok.

cisnąć = ‘rzucić’ pf. mom., p. *ciskać.*

-cknąć:

o- *się* ma zwykle odcień dur. (= *obudzić się*).

Ocknął się jak ze snu. Żer. — *kiedy się ocknął z ekstazy.* Z. Wasil.

cofnąć pf., p. *cofać* ipf.

cuchnąć:

za- inch.

Potrawy zacuchnęły. XI.
po- pret.
Wskutek braku świeżego powietrza pocuchnęły konfitury. XI.

c z e r p n ą ć pf., p. *czerpać* ipf.
d m u c h n ą ć pf., p. *dmuchać* ipf.

d r a s n ą ć pf. mom.
za- def.
Kot zadrasnął mnie w rękę. IV. — *Zadrasnąłem jego miłość własną* IV.

d r g n ą ć pf. mom., p. *drgać, drżeć* ipf.

-d r y g n ą ć :
po- pret.
Przy wymienieniu jej nazwiska studentka podrygnęła. XI.
wz- się (= niem. 'schaudern') mom. z odcieniem repulsywnym.
Wzdrygnąłem się podać mu rękę. XI.

d y g n ą ć pf. mom., p. *dygać* ipf.

-d z i e r (z) g n ą ć (por. *dzier(z)gać* ipf.).
za- (= niem. 'zuschnüren') def.
Ryba zadzierzgnęła się w sieć. XI.

d ź w i g n ą ć pf., p. *dźwigać* ipf. :
po- kurs., zwykle lok. = 'w górę', † *poddźwignąć.*
Podźwignął walizkę i poszedł sobie. XI.

f u k n ą ć pf., p. *fukać* ipf.

g a r n ą ć:
przy- akkurs.
Matka przygarnęła do siebie dziecko. I.
za- transkurs. z odcieniem def. (por. *za-brać* § 30, 3).

Lichwiarz zagarnął wszystkie jego włości. IV.

o- lok. często z odcieniem dur.

Ogarnął mnie niepokój. Sienk.

[***z-*** lok. 1. 'zebrać do kupy', 2. 'od'.

Zgarnął pieniądze do siebie. I. (1). – *Zgarnął śnieg z oczu.* Żer. (2)].

g a s n ą ć:

z- konc. (rez., często mom., p. § 5, 4).

Nie idzie za tem, żeby uczucie moje dla niej miało zgasnąć zupełnie. Sienk. (rez.). — *Słońce nad nim czerwone, jak pożar na dachu;* || *Wtém zapadło do głębi; jeszcze przez konary* || *Błysnęło, jako świeca przez okienic szpary,* || *I zgasło.* Mick.* P. T. I 195. (Uwydatnia się moment). — *zgasnąć w otchłaniach nirwany.* Zdziech. (rez., konkr. mom.).

U w a g a. V odczuwał trochę więcej duratywności w zdaniu *świeca zgas-nę-ła* niż w zdaniu *świeca zgas-ła* (= mom.).

u- dur. rzadkie (p. § 5, 4).

Pożar już ugasł. VIII. — *Ugasło nam życie wielkiego męża.* VIII. (W mowie patetycznej). — *Pożar ugasnął powoli.* V. (zamiast *ugasł*, tak też VII). — *Pożar ugasł powolutku.* II. — *Miłość ugasła.* XI.

za- def. (p. § 25, 6).

Ale zagasł w niej ogień poezyi. Tret. (przeważnie def. A). — *pierwszy przykład polskiego geniusza bez teki, nieproduktywnej wielkości, błyszczącej na chwilę, jak meteor, aby na wieki zagasnąć.* Brückn. (wyraźnie def. A). — *Ogień ledwie zagasły, potraw zapach świeży.* Mick.* P. T. VIII 707. (def. B). — *Ogień buchnął i zagasł.* I. (konkr. def. B). — *Ogień zagasał powoli.* IV. (W formie niedok. przeważa definitywność B).

do- kompl.

Węgle dogasły do reszty. II. — *Świeca dogasa.* IV. — *Nim jeszcze echa dogasły.* Ork. „Drzewiej“ 51. — *Gra dwóch świateł: poranka i dogasających lamp.* Witw. „Uczta“ Plat.

wy- ef. (używa się często zamiast *u-* dur., por. § 5, 4, uw.).

Ogień taki palił się nieustannie.. osobni kapłani lub kapłanki (u Rzymian westalki) czuwali, aby nie wygasł. Encykl. Mac. Pol.

II 306. — *Wygasło życie ducha, bo głos kapłański Hercena samotnie brzmiał z wygnania.* Nalep.— *Już ta miłość wygasła.* II.— *Tradycya tego teraz wygasa.* IV.

po- dystr.

Wszystkie światła pogasły. Reym. — *Światła wtedy raptem pogasły.* Reym. (Prędko ale kolejno). — *I wasze gwiazdy, o zdobywcy młodzi.* || *W ciemnościach pogasną znów!* Asn.* „Do młodych".

przy- dem. albo dur.-def. (= 'procesywnie zagasnąć na chwilę').

Niewolnik, który klęczy obok, pilnując, aby tytoń nie przygasł, podniósł na sułtana oczy niespokojne. Żuł. „Kon. Mes." 70. (*Przygasnąć* mówi się, kiedy jeszcze jest trochę ognia. Uwaga autora).—*Zwolna, w jakiejś niepochwytnej, niezapamiętanej chwili, widma poczęły blednąć, przygasać, niewidzialnieć.* Reym.—*Światło latarni morskiej najczęściej jest tak urządzone, że chwilowo przygasa i znowu świeci.* Encykl. Mac. Pol.

g i n ą ć:

z- konc. (rez., ew. mom., p. §. 55, 2).

Dziedzic zginął był w czasie krajowych zamieszków. Mick.* P. T. I 271. — *Zginęło mi sto złotych.* SRykacz. — *Major zginął bez śladu jak gdyby wpadł w wodę.* Mick.* P. T. X 201. — *Ale od bitwy, w któréj dziedzic zamku zginął,* || *Gerwazy się odmienił.* Mick.* P. T. II 158.

za- def.

A Horeszków i pamięć i imię zaginie! Mick* P. T. VII 447. (wyraźnie def. A). — *Same piosenki husyckie, jak je w Polsce śpiewano, zaginęły.* Brückn. (def. A). — *Utwory te zaginęły.* Chmiel. (def. A).— *Nie zaginął w Polsce jędrny język.* Szuj. (def. B z odcieniem def. A). — *Okręt zaginął i niewiadomo, gdzie się znajduje.* I. (def. z odcieniem transkurs.).

wy- ef.

Nadelbianie wyginęli bez śladu. Karł.

po- dystr.

Bardzo wiele z tego i poginęło. To też nie dziw, że przed-

stawia się dzisiaj cały utwór w bardzo chaotycznej postaci. Małec. — *Wielu z nich poginie.* Kras.

głasnąć pf., p. *głaskać* ipf.

głuchnąć 1. ‘milknąć’, 2. ‘tracić słuch’ (por. § 16):
z- (= ‘zmilknąć’, p. § 16) konc. (rez. niekiedy mom.).
Pogłoski zgłuchły. XI.
o- (= ‘stracić słuch’) zwykle dur. (p. § 16).
Wskutek silnej detonacyi ogłuchł. XI.
za- (= ‘stracić słuch’) def.
Starzec zagłuchł zupełnie. IV. (def. B z odc. def. A).

gruchnąć pf., p. *gruchać* ipf.

grzęznąć *(grzaznąć):*
u- dur. (p. § 22, 1), *ugrząść* obok *ugrzęznąć.*
Laska ugrzęzła mu w błocie. III. — *Dopóki nie ugrzęzną ciała nasze w mule z krwi i piasku.* Kras. „Irydyon“. — *Inni ugrzęźli w prowincyi.* Brückn. — *Orski z punktu ugrzązł po uszy w gospodarstwie.* Danił. — *Pani mogła ugrząść w błocie.* Weys. — *Pamiętniczek Lelewela, szorstkim stylem pisany, mógł ugrzęznąć w rękach samych tylko uczonych, samych historyków z zawodu.* Małec.
za- def. (p. § 22, 1), niekiedy z odcieniem transkurs.
Przypadkowa okoliczność wyrwała wtedy poetę naszego z medytacyj, w jakich zagrzązł. Małec. (z odcieniem transkurs). — *Plan tego projektu zagrzązł już w niepamięci.* III.

gwizdnąć pf. mom., p. *gwizdać* ipf.
huknąć pf. mom., p. *hukać* ipf.
jąknąć pf. mom., p. *jąkać* ipf.
jęknąć pf. mom., p. *jękać* ipf.
kaszlnąć pf. mom., p. *kaszlać, -leć* ipf.
kichnąć pf. mom., p. *kichać* ipf.
kinąć, kiwnąć pf. mom., p. *kiwać* ipf.

k i s n ą ć:

s- rez.

Mleko skisło na słońcu. III. — *Piwo skiśnięte.* I.

u- dur.

Ogórki jeszcze nie ukisły. VIII.

U w a g a. Niektórzy, np. IV., zamiast *ukisnąć* mówią *ukisić się*, ale i to rzadko.

k l a p n ą ć pf. mom., p. *klapać* ipf.
k l a s n ą ć pf. mom., p. *klaskać* ipf.
k l ę k n ą ć pf. mom., p. *klękać* ipf.

k l ę s n ą ć:

za- def. z odcieniem transkurs.

Stodoła jednym bokiem zaklęśnięta w ziemię. II.

s- 'będąc nadętym spaść, zapaść' rez. z odc. lok.

Opuchlizna już mu zupełnie sklęsła. III.

U w a g a. Słowo *sklęsnąć* odróżnia się od *wklęsnąć* tem, że *s-* oznacza 'spaść od nienormalnej pozycyi do normalnej', *w-* zaś 'spaść od normalnej do nowej (nienormalnej) pozycyi'; por. *opuchlizna sklęsła : policzki wklęsły. — Chałupa wklęsła do połowy prawie w ziemię.* II.

k r z ą k n ą ć pf. mom., p. *krzą̨kać* ipf.

k r z e p n ą ć:

s- konc. (rez., niekiedy mom.).

Skrzepnął od zimna. I. (rez.) — *Twarze były jak skrzepłe, oczy zdrętwiałe.* Żer. (rez.). — *Na to słowo skrzepnęła krew we mnie.* [Stasz.].

o- dur., niekiedy z odcieniem lok.

Mózg mój nie zmieni się, nerwy nie okrzepną. Sienk. — *Trup już okrzepł.* XI.

U w a g a. Niektórzy w języku potocznym nie używają wcale słowa *okrzepnąć.*

za- def.

Sos zakrzepł na talerzu. II. — *Krew zakrzepła na jego skroni.* VIII.

krzyknąć pf. mom., p. *krzyczeć* ipf.

kwitnąć:
o- dur., niekiedy z odcieniem lok.
Okwitły już drzewa w ogrodzie. II. — *Drzewa owocowe okwitają.* IV. — *bo jemu nie to miłe, co trwa, i niech tylko okwitnie ciało, które kochał, on leci dalej.* Witw. „Uczta“ Plat. 67.
prze- perdur.
Kwiat róży przekwitł. II.
roz- lok. ale zarazem augm.
Bzy rozkwitły. XI.
za- inch.
I tak zakwitnie szczęście i Rzeczpospolita. Mick.* P. T. VII 290. — *I naraz żywy rumieniec, jakby wstyd jej było myśli tajemnej, zakwitnął na twarzy.* Kaspr.

lęgnąć p. *lądz.*
-lęknąć p. *-ląc.*

lgnąć 1. 'grzęznąć w błocie', 2. 'wiązнąć w czem lepkiem':
1. *u-* dur. (por. *u-grzęznąć*).
Cztery woły trzeba było przyprzęgnąć do karety, która ulgnęła na rozmokłej długimi deszczami grobli. II.
za- def. (por. *za-grzęznąć*).
Nie mając dostatecznej podpory, zalgnęły deski w błocie. XI.
2. *przy-* lok. z odcieniem dur.-def. albo def.
Nic tak nie przylgnie do człowieka jak niesława złego uczynku. II.

liznąć pf., p. *lizać* ipf.
lunąć pf., p. *lać.*

-lsnąć:
o- rez. < dur.-lok.

Świeć mi słońce! Niech źrenica || Olśnie blaskiem twego lica. Mick.*

łaknąć:
po- pret. (bardzo rzadkie).

-łknąć, p. *łykać.*
machnąć pf. mom., p. *machać.*

marznąć:
z- rez.
Ale wiesz Majorze, || My tu pijem, a jegry tam zmarzną na dworze? Mick.* P. T. IX 270. — *Twarz zmarzła jej wkrótce zupełnie.* Sienk.
u- dur. (rzadkie), niekiedy def. M. (zamiast *za-*).
Okręt umarzł wśród lodów. VIII. — *Umarzł na śmierć.* II.
za- def. A.
Rzeka zamarzła. III. — *Staw już zamarza.* IV. — *Hudson-River nie była jednak zamarzniętą.* Sienk. — *Doznaliśmy wrażenia, że chodzimy po zamarzłej ziemi.* Wiad. Pol.

mierzchnąć:
z- konc. (rez., niekiedy mom.).
Ale oczy Piotra, patrząc tak w odłogi, zmierzchły, zastygły i skostniały. Żer. — *Jesienią zaczyna wcześnie zmierzchać.* IV.
u- dur. (bardzo rzadkie).
Zmrok zapadł — umierzchło. XI.
za- def.
Świat zamierzchł mu na zawsze. II. — *dla czasów zamierzchłych nie zna perspektywy dziejowej.* Brückn.

mierznąć:
z- rez. (bardzo rzadkie; zamiast tego *zbrzydnąć*).
ob- (gwar. *o-*) dur.
Pod tem jarzmem krótkie życie mi już obmierzło. Kras. „Irydyon". — *Omierzło mi to kochanie!* Ryd.* „Zacz. koło" 158 (Chłop mówi).

m i ę k n ą ć:

z- konc. (rez., niekiedy mom.).

Serce Rafała zmiękło i oczy zaszły łzami. Żer. — *Głos pani Odęckiej zmiękł, jakby połknęła karmelek od kaszlu.* Weys.

roz- aug. (i lok.).

Wosk rozmiękł na ogniu. I.

prze- intens.

Skóra przemiękła już całkowicie. VIII.

[***wy-, o-*** lok.].

m i g n ą ć pf. mom., p. *migać* ipf.

m i l k n ą ć (por. *cichnąć*):

z- konc. (rez., zwykle mom., p. §§ 5, 5; 24, 1).

„Milcz!“ — *„Nie zmilknę!“* Żuł. „Kon. Mes.“ 155.

u- dur. (p. §§ 5, 5; 24, 1).

W końcu i pieśń umilkła. Prus. — *długi różaniec imion drogich umilkłych na wieki.* Orzeszk. — *Pięknie pisać i gładko umiał się wysławiać,* || *Zatém umilki wszyscy, kiedy jął rozprawiać.* Mick.* P. T. VII 157. — *Gdy zaczął mówić, umilkli wszyscy i słuchali.* VI.

za- def. (p. § 24, 1).

Tu zamilkli przyjaciele i rozeszli sie znowu, choć bez urazy, w dwie odmienne zupełnie drogi. Weys.—*Spostrzegamy na szczycie nieprzyjacielskich pozycyi biały sztandar. Artylerya nasza zamilkła natychmiast.* Lipk. (Akcentuje się, że potem przez pewien czas artylerya nie strzelała). — *Ile razy o tem mówię, odrazu zamilka.* IV.

przy- dem. albo dur.-def. z odcieniem dem.

Ręce splotły się znowu w łańcuch nieprzerwany, przymilkli z nagła, ale już nikt nie potrafił pokonać nerwowego drżenia. Reym. „Wampir“ 3.

po- dystr.

Pod wpływem zdziwienia wszyscy pomilkli. SWarsz.

m i n ą ć pf., p. *mijać* ipf.

m k n ą ć 'sunąć':

po- kurs.

Zając pomknął mi nagle z pod kopyt końskich. II. — *Chart pomyka za zającem.* IV.

przy- akkurs. albo (= 'przywrzeć, niezupełnie zamknąć') dem.

Przymknął do jego czupryny nożyce. SRykacz. (akkurs.). — *Przymknął okno.* XI. (dem.).

za- (= 'zawrzeć') def.

Zamknął drzwi przed gościem. SRykacz.

m l a s n ą ć pf., p. *mlaskać* ipf.

m o k n ą ć:

z- konc. (zwykle rez., p. § 21, 2).

Jadąc zmókł ogromnie. IV. — *Kapelusz mi zmókł.* IV. — *Wyglądasz jak zmokła kura.* II.

za- def. (p. § 21, 2).

Nogi mi zamokły w trawie. II. (def. A). — *Trzeba naprawić dach, bo zamaka przy deszczu.* IV. (def. L).

na- dur.-def.

Włożył płótno do wody, ażeby dobrze namokło. II.

prze- intens. z odcieniem lok.

Drzewo w sążniach pod wpływem ciągłych deszczów przemokło zupełnie i zbutwiało. II. — *Wrócił przemoknięty do nitki.* II.

m r u g n ą ć pf. mom., p. *mrugać* ipf.
m r u k n ą ć pf. mom., p. *mrukać* ipf.
m u s k n ą ć pf., p. *muskać* ipf.

n i k n ą ć:

z- konc. (zwykle mom., p. § 5, str. 16).

Twarzy wówczas nie dostrzegł, nazbyt rychło znikła. Mick.* P. T. I 606. — *I szła muzyka coraz szersza, coraz dalsza,* || *Coraz ciższa i coraz czystsza, doskonalsza,* || *Aż znikła gdzieś daleko, gdzieś na niebios progu!* Mick.* P. T. IV 698. — *Nagle króliki znikły w ziemi.* Mick.* P. T. VI 598. — *I Gerwazy do*

gumna na ich karkach wjechał, || *Zniknął w ciemności, ale bitwy nie zaniechał.* Mick.* P. T. IX 727. — *Poszedł na spacer do parku i znikł między drzewami.* Żer. — *Za chwilę powóz zniknął w mgle.* Reym. — *Jak cień, co znika, zniknę i przeminę.* Kras.* „Rozpacz“. — *Objawy choroby wogóle bardzo szybko znikają.* Gaz. Warsz. — *czy stare znaczenie pozostało obok nowych, czy też znikło.* Rozw. „Semazyologia“ 17. (Przykład rez.).

za- def. (= 'zaginąć').

Roślina na nieodpowiedni grunt przeniesiona zanikła powoli. II. (def. B i def. A). — *Bezduch panował, w którym i polityczny i artystyczny ideał wiądł, zanikał.* Feldm. (def. B).

[***u-*** lok. 'od'].

po- dystr. albo def.-pret. (= 'na czas niejaki') < konsek.

Słońce wieczorem ponika. SWarsz. (< konsek.). *Wskutek pojawienia się policyi kryminalnej ponikneli złodzieje w okolicy.* XI. (*z-* byłoby wszyscy odrazu).

p a c h n ą ć:
za- inch.

p a l n ą ć pf. mom., p. *palić.*
p a r s k n ą ć pf., p. *parskać* ipf.
p c h n ą ć pf. mom., p. *pchać* ipf.
p e ł z n ą ć 'czołgać się', p. *pełzać.*

p e ł z n ą ć 'płowieć, niknąć'.
s- konc. (często mom.).

Nadzieja ta spełzła na niczem. B. de Court. — *Plan nasz spełza na niczem.* IV. — *Perkalik spełzł.* SWarsz.

wy- ef. (zwykle z duratywnością).

Ten materyał leżał długo na słońcu i dlatego tak wypełzł. II. — *Suknia twoja wypełzła.* IV.

p e ł z n ą ć pf., p. *pełzać* ipf.
p ę k n ą ć pf. mom., p. *pękać* ipf.
p i e r z c h n ą ć pf., p. *pierzchać* ipf.
p i s n ą ć pf. mom., p. *piszczeć* ipf.

plasnąć pf. mom., p. *plaskać* ipf.
plusnąć pf. mom., p. *pluskać* ipf.

płonąć:
s- konc. (rez., przen. przeważnie mom.).
Dom spłonął doszczętnie. III. (totalnie). — (Przen.): *Car gniewem spłonął.* Tret. — *Twarz podróżnego barwą spłonęła rumianą.* Mick.* P. T. I 132. — *Rzekłbyś, że z winem ognia w duszę się nalało,* || *Tak oblicze spłonęło, tak oko pałało.* Mick.* P. T. V 678.
za- inch.
Statek zapłonął nagle ze wszystkich stron. III.—(Przen.): *Na te słowa zapłonęła cała jak wiśnia.* II. — *Nad zapłonioną z samego przeczucia miłości kochanką.* Z. Wasil. — *Zapłonął w duszy gniewem.* III.
po- pret. (rzadkie).
Wrzuciłem w piec papier, który popłonął. XI.

płynąć:
po- kurs.
Już popłynęła ryba. II. — *Może krew popłynęła?* Słow.* — *Z wybrzeża piazetty popłynął w gondoli do hoteliku.* Żer.— *Woda popłynęła.* I.
przy- akkurs.
Kaczka przypłynęła do brzegu. IV. — *Woda przypłynęła do ogrodu.* IV.
za- transkurs.
Kra zapłynęła aż do mostu. IV.
u- dur. (z odcieniem lok.) (o czasie):
Upłynął tydzień. Sienk.—*Znów godzina upłynęła.* Orzeszk.— *Upłynęło już przeszło trzydzieści lat od wojny francusko-niemieckiej.* Karł.

pragnąć 'żądać':
u- dur.-ingr. albo dur.
ów ideał tak długo czczony i upragniony. Tarn. — *upragniona od dwóch lat sprawa aliansu.* Szuj.

za- inch. (= konc.-ingr.).

Obudziło się w niej głębokie pragnienie podzielenia się smutkami duszy: zapragnęła wyszeptać na jakiem sercu życzliwem te myśli obłędne, strzępy uczuć. Reym.— *Haszyszy woń ma ta żądza: ubezwładnia człeka,* || *Że wnet zapragnie trumiennego wieka* || *I grobów ciszy.* Kaspr.*

prysnąć pf. mom., p. *pryskać* ipf.
-prząt nąć, p. *prząt ać.*

puchnąć:
s- konc. (zwykle rez.).
Twarz mu spuchła. III.
za- def. (p. § 30, 2).
na- dur.-def. (p. § 30, 2).
o- lok., zarazem z reguły dur.
Chory okropnie opuchł. III.

puknąć pf. mom., p. *pukać* ipf.
rosnąć, p. *róść* str.

runąć pf.
po- kurs. (bardzo rzadkie).

ryknąć pf. mom., p. *ryczeć* ipf.

rznąć (por. *rzezać*):
wy- ef.
Wyrznąłem sobie na lasce wszystkie szczyty wyższe, na których byłem. II. — *Wyrzyna ramkę do fotografii.* IV. — (= ‘wymordować’): *Tatarzy starców i dzieci wyrznęli, a młodszych pobrali w jasyr.* II.
na- dur.-def. zarazem lok. (por. *na-pisać*).
Narznął na drzewie literę. II.— *Gałąź była narznięta i złamała się, kiedy on na niej usiadł.* II.
po- dystr.

Te nieznośne dzieciaki porznęły wszystkie drzewa przy drodze. II.

za def. M (= 'zamordować').

Jeden z rozbójników zarznął gospodarza zwykłym rzeźnickim nożem. II.

sapnąć pf. mom., p. *sapać* ipf.
sarknąć pf. mom., p. *sarkać* ipf.

schnąć:

ze- rez., zarazem lok.

Konopie poukładane na słońcu zeschnęły. VIII. — *dzieci czarne, zeschłym gnojem okryte.* Żer. — *Drzwi zesychają się, mogą się spaczyć.* IV. — *Drzewo zeschnięte.* II.

u- dur.

Drzewo uschnęło VIII. — *Ta gałąź usycha.* IV. — *Gałąź południowa Słowian ma jedną odrośl już uschniętą, umarły język starobulgarski.* Karł. — *Literatura słowiańska nie jest jeszcze oderwaną jak kwiat uschły od drzewa życia.* Chmiel.

za- def.

Gadam od piątej, nie licząc poranka — aż mi w gardle zaschło. Weys. — *wiersze.. jeszcze nie zaschłe na papierze.* Chmiel.

wy- ef.

choćby w nim źródło wiary wyschło zupełnie. Sienk. — *Oto dzban był pełny i wysechł.* Słow. „Anhelli". — *Suche pręty starych, wyschłych drzew.* Żer. — *Drzewo wyschnięte.* II. (zarazem odcień lok.).

o- (*obe-*) dur.-lok.

Jeszcze jej oczy nie oschły z płaczu. II. — *Już rosa oschła.* Weys. — *Pamiętasz.. z historyi świętej, jak Noe wypuszczał z arki gołębice na próbę, czy ziemia już obeschła.* Weys. — *Trzeba czekać, aż bagna oschną.* Weys.

przy- trochę dem. (= blizko do celu).

Pogląda na groty, czy jad już przysechł. Żuł. „Kon. Mes."

pode- silnie dem. (= nie tak blizko do celu).

Jeszcze droga niezupełnie podeschła po wczorajszej ulewie. II.

siąknąć:
w- dur.-lok.
Woda wsiąknęła do wnętrza okrętu. I.
na- *czem* ampl. (dur.-def.).
Czem skorupka za młodu nasiąknie, tem na starość trąci. Przysłowie.

sięgnąć pf., p. *sięgać* ipf.
skrzypnąć pf. mom., p. *skrzypieć.*

słabnąć:
ze- konc. (rez., niekiedy mom., p. §§ 12,3; 13,1).
Wygnańcy, od dni kilku bez strawy, zesłabli. XI.
o- dur., niekiedy dem. (p. §§ 12,3; 13,1).
A wtém osłabnął... padł na kolana... Mick.* „Alpuhara“ (Wallenrod). *Umysł Bjoernsona... wysilił się z czasem, osłabł i zdziecinniał.* Głos Nar. — *Od miłości panna młoda osłabła.* Wysp.* — *Od tańcenia takem osłabła...* Wysp.* „Wesele“ (gwar).
za- def. (= 'zachorować').
Ja tylko jestem gotów, gdyż kolega mój właśnie... zasłabł... Ból głowy... Żer.

słynąć:
za- inch.
Ten postępek zasłynął w całej okolicy II.

smoknąć pf., p. *smoktać* ipf.

-snąć:
u- dur. (uwydatnia się tylko to, co przed pierwszym momentem snu, por. § 22).
Wtém ciężka marzeniami na pierś spadła głowa, || *I tak usnął ostatni Klucznik Horeszkowa.* Mick.* P. T. V 904.—*Długo rzucał się na posłaniu, a gdy usnął, zdawało mu się, że wychodzi na wieżę zamkową..* Weys. „Sprawa Dołęgi“ 215.—*Gadał podobne frazesy, dopóki nie usnął.* Dzien. Pozn. — *Mimo, że byłem*

niezmiernie zmęczony, a może właśnie dlatego, nie mogłem usnąć. Sienk.

za- def. (akcentuje się też to, co po nastąpieniu snu = 'usnąć i spać', por. § 22).

Po długich cierpieniach, opatrzona św. sakramentami, zasnęła w Bogu. Dzien. Pozn.— *Zasnął wkrótce na dobre.* Danił.— *Jakoż zasnęliśmy obaj natychmiast.* Sienk. — *Pogłoski o nim nareszcie zasnęły.* XI.

spiknąć się pf., p. *spikać się* ipf.
stęknąć pf. mom., p. *stękać* ipf.
-strychnąć, ***od-*** lok.
-strzygnąć, p. *strzydz.*
stuknąć pf. mom., p. *stukać.*

stygnąć:
o- dur.-lok. (przen. czysto dur., p. § 40, 5).

Hrabia miał czas ostygnąć z zapału i gniewu. Mick.* P. T. VIII 697. — *niby złudne marzenia, które ostygły w powietrzu i rozwiać się nie mogą.* Żer. — *Jego miłość ostygła.* III.

za- def.

Serce w nim zastygło na moment. Danił. — *Ale oczy Piotra, patrząc tak w odłogi, zmierzchły, zastygły i skostniały.* Żer. — *Namiętność w tym starcu już dawno zastygła.* I.

wy- ef. (p. § 40, 5).

Kawa była wystygła. Żer. — *Praeterea censeo, że nim słońce wzejdzie, samowar do reszty wystygnie.* Danił. — *Czemużeś się tak spóźnił? już ci wszystko wystygło.* II.

sunąć:
po- kurs.

Wyprawa posunęła się tym razem aż pod Zamość. II.

przy- akkurs.

Przysuń krzesło do stołu. II.

za- transkurs. (niekiedy def.).

Zasuń ten kufer pod ścianę, bo na środku zawadza. II. (trans-

kurs). — *Trzeba zasunąć drzwi na zasuwkę, żeby nam nikt nie przeszkadzał.* II. (def.).

[*u-* lok. = ‘od-’, np. *Wiele nieufności i przesądów by się usunęło.* Weys.].

syknąć pf., p. *sykać* i *syczeć* ipf.
szarpnąć pf. mom., p. *szarpać* ipf.
szczęknąć pf. mom., p. *szczękać* ipf.
-szczknąć, szczyknąć pf., p. *szczykać* ipf.
szepnąć pf., p. *szeptać* ipf.
-ścignąć, p. *ścigać* ipf.

ślepnąć:
o- rez. < dur.-lok. (por. *o-głuchnąć*).
Oczy oślepły i widzieć nie chciały. Żer. (dur.). — *Wskutek wybuchu dynamitu oślepł.* VIII. (mom.).
za- def.
Nie patrz się na słońce, bo zaślepniesz. II.
ze- (gwar.) ma odcień dem.
Stary pies ześlepł powoli. III. (widzi jeszcze trochę).

-śliznąć się, p. *ślizgać się* ipf.
-śmiechnąć się, p. *-śmiechać się* ipf.
świsnąć pf. mom., p. *świstać* ipf.
targnąć pf. mom., p. *targać* ipf.

tchnąć:
z-dechnąć lok. ma odcień konc. (mom.).
wy-z-dychać ef. (pf.).
Bydło wyzdychało. SRykacz.
wy-tchnąć lok., niekiedy ef., np.
Zaledwie dwie doby pozwolono wytchnąć strudzonym żołnierzom. Wiad. Pol.
za-tchnąć się ‘utracić wolne tchnienie’ ma odcień def. B (zarazem A):
Zatchnęły mu się piersi, tak iż ledwie zicje. SRykacz.

na-tchnąć 'wlać w kogo ducha, podać myśl' ma odcień dur.-def.

Natchnąć kogo męstwem. etc.

tęchnąć:

s- rez. z odcieniem lok. (por. *s-klęsnąć.*)

Stęchła puchlina. XI.

tknąć pf. mom., p. *tykać* ipf.

tonąć:

u- dur. (uwydatnia się proces, por. *u-grzęznąć*).

Pochwycił ją, całował, i usty po cichu || Utonął w niéj jak pszczoła w lilii kielichu. Mick.* P. T. III 676. — *Niech we krwi wrogów nasze utoną urazy.* Mick.* P. T. X. 359. — *Przesłoniła go od narodu owa gęsta chmura mistyki, w jakiej utonął.* Małec.— *Głos jego utonął w wybuchającym tu chórze głosów potężnych.* Orzeszk. — *Zeszłego roku utonął, pławiąc konie.* Sienk.

za- def. A z odcieniem transkurs.

Przy rozbiciu okrętu zatonęło dwunastu ludzi z załogi. II. def. A).

po- dystr.

Potonęli wszyscy uciekający w bagnie. I. — *Zacząłem wołać nie: krzyczeć na Pana Boga, by ich ratował, bo oni nie mogą potonąć, na żaden sposób nie mogą.* Żuł.

trunąć pf. mom. (bez formy niedok.).

trysnąć pf. mom., p. *tryskać* ipf.

trzasnąć pf. mom., p. *trzaskać* ipf.

trząsnąć, p. *trząść.*

tupnąć pf. mom., p. *tupać* ipf.

twardnąć:

s- konc. (rez. z odc. lok., *s-twardnieć* mniej lok.).

Wrzód stwardł. IV.

o- dur. (teraz mało używane) < dur.-lok.

Otwardnąć na nędzę. SWarsz.

w a r k n ą ć pf. mom. (mom.-ingr.), p. *warczeć* ipf.
w i e r z g n ą ć pf. mom., p. *wierzgać* ipf.

w i ę d n ą ć:
z- rez. (p. §§ 6,4 & 55,3).
Namiotu mego — córki go uprzędły — || Płótna na rosie poczerniały, zwiędły. Słow.* „Ojc. zadż.“ — *Kwiaty wstawione do szklanki bez wody zwiędły.* XI.
u- dur. (p. § 6,4).
Pomimo najlepszych starań kwiaty się nie utrzymały, tylko uwiędły. XI.
za- def. (rzadkie).
Przy tobie mnie nie zawiednie kwiat życia. II. — *Zawiędła twarz.* VI. (imiesłów).
po- dystr.
Kwiaty na mogile złożone z czasem powiędły. XI.

-w i c h n ą ć:
z- rez. z odcieniem lok.
Zwichnął nogę. XI.
wy- ef. z odcieniem lok. (więcej ze stanu normalnego niż *z-*).
Wywichnął ramię, spadłszy z konia. XI.

w i ę z n ą ć:
u- dur. (por. *u-grzęznąć*).
Byłby nam jeleń uciekł, ale rogi mu uwięzły między gałęziami. II.
za- def. (por. *za-grzęznąć*).
Raniony ptak zawięznął wysoko na topoli. VIII.
po- dystr.
Wszystkie ryby powięzły w sieci. VIII.

w i l g n ą ć:
z- konc. (zwykle rez.).
Ta słoma tak zwilgnięta, że nie radzę ci na niej siadać. II.
o- dur-lok. (teraz prawie nieużywane).

za- def.
Bibuła zawilgła. IV.

-winąć p. *wić.*
wionąć pf., p. *wiać.*

-wisnąć:
za- ma odcień def.
[*u-* lok. 'przy', *ob-*, *z-* etc. lok.].

władnąć (por. *władać*):
o- dur.-ingr. (niekiedy z odcieniem lok.).
Nakoniec opanowała go tylko jedna myśl: myśl odpoczynku. Owładnęła ona starcem zupełnie. Sienk. „Latarnik".
za- def.-ingr.
Żydzi zawładnęli handlem w całej Polsce. XI.

wrzasnąć pf. mom., p. *wrzeszczeć* ipf.

-wyknąć:
na- dur.-def. (z reguły bez konatywności).
Kto nawykł do filozofii, wie o tem. Weys.—*Człowiek, który nawykł do gorących trunków, staje się pijakiem.* XI.
przy- dur.-def. konat.
Przywykłem do tego, aby codzień rano wypić szklankę ciepłej wody. XI.

ziewnąć, zionąć pf., p. *ziać* ipf.
zgrzytnąć pf. mom., p *zgrzytać* ipf.

ziębnąć (por. *ziębić*):
z- konc. (zwykle rez.).
A wtedy serce czyste z samolubstwa brudu, || *Chociaż zziębnie dla siebie, zapłonie dla ludu.* E. Wasil.*
o- dur.-lok. (przen. czysto dur., p. § 45, 3).
Oziębło rozpalone żelazo. IV. — *Ze śmiercią Fredryka W. stosunki prusko-rosyjskie jeszcze bardziej oziębły.* Szuj.

u- dur. i lok. (por. *u-marznąć*).
Palec mu uziąbł. II.
wy- ef. (p. § 45, 3).
Na wycieczce porządnie wyziębli i powrócili do domu. XI.
prze- intens. (p. § 45, 3).
Przeziębłem i nabawiłem się influency. XI.

żgnąć pf. mom., p. *żgać* ipf.

żółknąć (por. *żółcieć*):
z- konc. (zwykle rez.).
Wychudł, zżółkł, zczerniał. Żer.— *Z powodu choroby zżółkł, jak wosk.* I.
za- def.
Bielizna zażółkła. IV.
wy- ef.
Znalazł jakiś stary wyżółkły papier. II.
po- lok. 'po wierzchu', niekiedy dystr.
Liście na jesień pożółknęły. I. (dystr.). — *Suknia pożółkła.* VIII. (lok.-dystr.). — *Cera pożółkła, jak wosk.* Danił. (lok.).

IV.

Czasowniki na *-ać*.

(I. *-ać: -ę, -esz* etc.; II. *-ać: -am, -asz* etc. [1]).

I. bać (*boi*):
po- pret. tylko gwar. (p. SWarsz.).

badać (*-a*):
z- konc. (zwykle rez., p. § 41, 1).
Takie gwiazd historye, które z książek zbadał, || *Albo słyszał z podania, Wojski opowiadał.* Mick.* P. T. VIII 99. — *Może*

[1]) Przed czasownikami ostatniej grupy w słowniku II. opuszczono; (I) zaznacza wahanie między I. i II.

bystry polityk duch czasu zbadywał, || *I tam szedł, gdzie Ojczyzny dobro upatrywał?* Mick.* P. T. VI 513. — *Należy więc jeszcze zbadać, jakich trzeba warunków i jakiego punktu widzenia.* Kaspr.

wy- ef. (p. § 41, 1), niekiedy ef. z odcieniem lok. (p. § 41, 1, uw.).

po paruletnich studyach i podróżach, podczas których starałem się wybadać potrzeby i usposobienia mieszkańców. Weys. (odcień lok.).

na- ampl.

Gdy się Pan Wojski dosyć napytał, nabadał. Mick.* P. T. I 166.

I. b a j a ć (*-je*):

po- pret.

Starcy pobajali o dawnych czasach. I.

prze- perdur.

przebajać wieczór. SWarsz.

I. b a z g r a ć (*-rze*) 1. 'źle, ladajako pisać', 2. 'licho malować, mazać':

z- konc. (rez., zwykle totalnie) = 2.

Recenzent nielitościwie zbazgrał aktorów. III.

u- dur. = 2. ('mazać').

Dzieci ubazgrały się gliną. III.

na- dur.-def. (< lok.). = 1.

Cóż u dyabła za żarty rebusowe, kto mi to nabazgrał! Reym. „Wampir" 132. — *To zadanie jest strasznie nabazgrane.* III.

za- def. L = 1. & 2.

Zaatakowała mię niedawno, abym w jej sztambuchu kartkę białą zabazgrał. Słow. (= 1). — *Za drogie pieniądze zabazgrał portret.* XI. (= 2).

(I). - b e c h t a ć (*-a, -cze*):

na- 'namówić, podburzyć' ma odcień ampl. (dur.-def.).

Nabechtał już tyle w tej sprawie. XI.

pod- 'poduszczyć' lok. (niekiedy dem.).

Służąca podbechtała swoją panią. XI.

za- def.

Aby przeciągnąć przeciwników na swoją stronę, zabechtał im rozmaite oszczerstwa. XI.

I. b e ł k o t a ć (*-ce, -cze*).

za- inch.

Zaszumiały mu w uszach lasy sosnowe, zabełkotały rzeki rodzinne. Sienk. — *Co wy?! zwaryowali?!* — *zabełkotała przestraszona dziewczyna.* Weys.

po- pret.

Woda pobełkotała, a potem zapanowała zupełna cisza. I.

b e s z t a ć (*-a*):

z- konc. (rez., zwykle totalnie).

[*Polemika*].. *wyrządziła krzywdę nietylko literatowi, ale i człowiekowi „zbesztanemu“ przez prasę.* Matusz.

po- pret.

Pobeształ go trochę za opieszałość. III.

na- ampl.

Inżynier nabeształ bardzo robotnika. III.

b i a d a ć (*-a*).

po- pret.

b i e g a ć iter., por. *biedz.*

b l u z g a ć (*-a*):

z- konc. (rez., ew. mom., zwykle totalnie).

Cała koszula zbluzgana, Ryd.*

po- pret. albo dystr.

b ł a g a ć (*-a*):

u- dur. (p. § 46,1).

Ubłagał ojca, że mu pozwolił iść. III. — *Czy Pan jest nieubłaganym narodowcem?* Weys. — *Dawało powodu do krytyki surowej, nawet nieubłaganej.* Czas.

prze- intens. < lok. (p. § 46,1).

Nigdy już odtąd gniewnéj nie przebłagasz Zosi. Mick.* P. T. VIII 789.

wy- ef.

Po długich prośbach wybłagał wreszcie pozwolenie. II.

z- konc. (rez.-totalne, chyba tylko w imiesłowie).

Polska od półwieku przedstawia widok z jednéj strony tak ciągłego, niezmordowanego i niezbłaganego okrucieństwa tyranów. Mick.

błąkać (*-a*):

z- rez. < lok. ('od'-).

Zbłąkał się na tak wyraźnej drodze! II. — *W puszczy łoskot, to kula od jakiegoś działa* || *Zbłądziwszy z pola bitwy, dróg w lesie szukała,* || *Rwąc pnie, siekąc gałęzie.* Mick.* P. T. XI 57.

o- dur.

mistyka, która jak prawdziwe dopuszczenie i kara Boża w roku 1842 obłąkała tyle znakomitych i pierwszego rzędu mężów naszych. Małec. — *Obłąkał się w lesie.* [Jabł.].

po- *się* dystr. (rzadkie), bez *się* pret.

Na poszukiwania wysłano coś ze sześciu ludzi, wszyscy się pobłąkali. II (dystr.). — *Pobłąkaliśmy w górach.* II. (pret.).

przy- *się* akkurs.

Jakiś pies obcy przybłąkał się do nas na wycieczce. SWarsz.

za- *się* transkurs.

Ten „skald zabłąkany w świecie współczesnym". Zdziech. — *Zabłąkuje się często w tym lesie.* IV.

na- *się* ampl.

Suwając się przez rowy i skacząc przez płoty, || *Bez celu i bez drogi; aż nie mało czasu* || *Nabłąkawszy się, w końcu wszedł w głębinę lasu.* Mick.* P. T. V 242.

błyskać, pf. mom. *błysnąć.*

za- inch., p. § 60, uw.

I. brać (*bierze*, pf. mom. *wziąć*):

za- def., często zarazem z odcieniem transkurs (p. § 30,3).

Zabrał znowu głos książę. Weys. (def.). — *Nie mogła jej*

teraz prosić o sprzedanie tych resztek, bo bez skrupułu zabrałaby pieniądze. Reym. (def. = 'wzięłaby i zatrzymała'). — *po tem, jak Francya zabrała Włochom z pod nosa Tunis.* Srok. (def.). — *W niepokojnych czasach policyant zabrałby, nie pytając, tego przechodnia do aresztu.* Weys. (def.-transkurs.). — *ojciec zaś, którego w trzydziestym roku życia ta sama zabrała choroba.* J. Sten.

na- dur.-def., często zarazem ampl. (p. § 30, 3).

Pod zachód słońca te ogromne białe płaszczyzny nabrały odblasku zupełnie fioletowego. Sienk. (dur.-def.). — *Dobre dni tu przeżyłem, nabrałem w serce siły i nadziei na przyszłość.* Weys. (dur.-def.). — *Ta kwestya nabrała sztucznie takiego rozgłosu, że potrafiono zmylić opinię publiczną.* Lipk. (dur.-def. zarazem ampl.).

po- dystr.

Z pobranych pierwiastków budują się w niej [sc. w roślinie] *złożone związki organiczne.* Nusb. — *Pobierał, prócz tego, lekcye muzyki i śpiewu, lekcye malarstwa i gimnastyki.* Witw.

b r a t a ć (*-a*):

z konc. (rez.).

On sam w pułku kozackim dał miejsce i znaczenie Żydom, zbratał ich z Polakami i Kozakami pod bronią. Chmiel.

po- dur.-kon. < dystr. (por. § 64).

Przy pierwszem już poznaniu pobratali się i żyli jak najlepsi przyjaciele. II. — *Czas im dopomógł, aby się pobratali.* XI.

(I) b r u k a ć (*-a*, mało używ. *-cze*).

z- konc. (rez., niekiedy mom., p. § 7, 5).

u- dur. (często dur.-kon., p. § 7, 5).

o- dur.-lok.

Wywrócił się z wozem w rów i obrukał sobie z tyłu i z przodu całe ubranie. II.

po- dystr.

Nieznośny dzieciaku, znowu sobie pobrukałeś ręce i twarz! II.

(I) b r y z g a ć (*-a, -żdże*), *bryznąć* pf. mom.

z- konc. (rez., ew. mom.) z odcieniem totalności.

Wszystko zbryzgane rozczarowań kałem. Miriam.* — *zbryzgany krwią tylu.* Mick.* „Dziady" III. — *Zbryzguje krwią ubranie.* IV. (Tu totalność rezultatu akcentuje się więcej niż w zwrocie *bryzga krwią ubranie*).

za- def. L.

Zabryzgany płaszcz błotem. IV.

po- dystr.

Przejeżdżając przez błoto, pobryzgał karetę. IV.

o- dur.-lok.

Obryzgać płaszcz błotem. SWarsz.

b r z ą k a ć (*-a*), mom. pf. *brzęknąć* (por. *brzęczeć*):

za- inch.

Zabrząkał kieską w kieszeni. XI.

po- pret.

Podczas uczty pobrząkał często, aby zwrócić uwagę na siebie. XI.

b u c h a ć (*-a*), mom. pf. *buchnąć*:

o- *się* dur.-lok. (*-ać* ipf., *-nąć* pf.), rzadkie.

na- *się* ampl. (*-ać* ipf., *-nąć* pf.), rzadkie.

wy- ef.-lok. (*-ać* ipf., *-nąć* pf.).

Ogień wybuchał w rozmaitych miejscach. XI.

b u j a ć (*-a*):

po- pret.

Chłopiec pobujał na łące, a potem zabrał się do pracy. I.

b u l g o t a ć (*-ce, -cze*):

po- pret.

Woda w samowarze pobulgotała. XI.

za- inch.

Lecz profesorowi łzy zabulgotały w gardle. Gąsior.

b y w a ć (*-a*) iter., p. *być.*

I. c h i c h o t a ć (*-ce, -cze*):

za- inch. (mom.-ingr.).

Zachichotało, rozległo się, zamilkło... Krasz. — *Zachichotała dziewczyna i porwała się z ławy do ucieczki.* Weys.

po- pret.

Panienki pochichotały sobie. IV.

(I.) chłostać (*-szcze, -a*):

s- konc. (rez., p. § 20, 1).

Schłostał go tak, że ledwie dyszał. III. — *schłostane zwierzę ludzkie.* Danił. — *twarz jego, schłostana przez wiatry.* Żer.

o- dur. lok.

Ojciec ochłostał go za ten postępek. III.

wy- ef.

wrogi moje, wychłostane w pierwszej i trzeciej pieśni „Beniowskiego“. Słow. — *W tydzień jeden tak lud nasz Prusaków wychłostał || I wygnał, na lekarstwo Niemca byś nie dostał!* Mick.* P. T. VII 52.

za- def. M (p. § 20, 1).

po- dystr.

Pochłostany na całem ciele. VIII.

prze- pret. (p. § 44).

Szlachtę biedną rząd mógłby odrzeć i przechłostać, || Ale ty Hrabio pewien jesteś cały zostać. Mick.* P. T. X 371.

chować (*-a*):

s- konc. (rez., niekiedy mom., por. *s-kryć*) ‘umieścić tak, żeby nie wiedziano’.

Czeladnik schował rubla do kieszeni. Prus. (mom.)—*Gerwazy zwolna ustępował, || Zniknął z oczu, szukano, gdzie się pod stół schował.* Mick.* P. T. V 714. (rez., ew. mom.). — *Ale bojąc się śledztwa, przed Moskwą się schował.* Mick.* P. T. XII 269. (rez.).— *Schować się w cieniu jak nocne potwory.* Słow.* — *Teraz, kiedy miecze schowano.* Mick. (rez.).

u- 1. = ‘ochronić (od czego)’, ma odcień lok. = ‘od’-; 2. = ‘wychować’ (bez odcienia efektywności) dur. (por. *ukształcić*: *wykształcić*).

Baba uchowała sobie sporo kurcząt. XI.

za- def. A 'schować na przyszłość, zakonserwować'.

Zachował w pamięci. Chmiel. — *Chciał zachować, o ile mógł, niezależność poglądów.* Tret. — *Zachowała się jeszcze kolumna Fokasa.* Sienk. — *żeby zachować równowagę.* Matusz. — *A choć od lat czterystu na Litwie osiedli,* || *Zachowali mazurską mowę i zwyczaje.* Mick.* P. T. VI 400.—*Tak jak we wszystkich niemal swoich utworach, tak i tu nie zachował miary.* Tarn. — *Świadomość kulturalna musi zachowywać się tak, aby fundament cudzej pracy istniał i rozwijał się nieustannie.* Brzoz. — *Odpowiedział mu cynicznie, że ma i zachowuje wszystko.* Lipk. — (= 'ustrzedz, ocalić'): *Z trudnością zatrzymał Chodkiewicz tyle, aby Moskwę zachować.* Szuj. — *Od powietrza, głodu, ognia i wojny* || *Zachowaj nas, Panie!* Psalm (p. Weys. „Unia" 85).

prze- perdur.

Przechowały się do dziś dnia rękopiśmienne szkice. Korz. — *Mówiłeś, że wiesz domek, gdzie się masz przechować,* || *Powiedz gdzie?* Mick.* P. T. X 440. — *Jest krajem zdobytym, w którym tradycyjnie przechowało się pewne lekceważenie ludności roboczej przez zdobywców.* Dzien. Pozn.

wy- ef. = 'hodować, kształcić' (rzadkie ***u-*** dur., por. ***u-kształcić***: ***wykształcić***):

Miał za dozorcę księdza, który go pilnował || *I w dawnej surowości prawidłach wychował* Mick.* P. T. I 620. — *Był wybornie wychowany (przydomek „ortograf" miał w sobie dużo prawdy, nietylko ironii).* Weys. — *Wychowałem sobie godnego następcę.* II.

po- dystr.

Nie znaleziono u niego papierów, bo je pochował. SRykacz.

Uwaga. *Pochować* też = 'pogrzebać', np. *Zgubią człowieka, pochowają ją żywcem.* Danił.

(I.) chrapać (*-ie*, mało używ. *-a*), pf. mom. *chrapnąć*:

za- inch.

Nareszcie tak zachrapał, że mnie przez to przeszkadzał. II.

po- pret.

Spał i pochrapał sobie. IV.

I. chrobotać (*-ce, -cze*):

za- inch.
Zachrobotało mu w gardle. IV.

chromać (*-a*), por. *chromieć:*
po- pret.
Pochromał przez pewien czas, aż zawdział wygodne buty. XI.
za- inch.
Biegał nad swoje siły, aż zachromał. XI.

I. chrupać (*-ie*), pf. mom. *chrupnąć*:
za- inch. (*zachrupnąć* subit. = 'nagle', por. § 60).
Koń zachrupał cukru. XI. — *Nagle mu ząb zachrupnął.* IV.
po- pret. albo dystr. (= 'pogryźć chrupiąc').
Myszka pochrupała łakoci. XI.

chrustać (*-a*):
s- konc. (rez., ew. mom., por. *z-jeść*).
Wygląda przytem tak, że chciało się ją schrustać. Sienk.

I. churkotać (*-ce, -cze*), gwar. ale też w lit.
za- inch.
Zachurkotała spuszczona na pasach trumna. Danił. „W mił. i boju“ 125.

I. chwiać (*chwieje*):
za- inch. (= mom.-ingr., niekiedy tylko mom.).
Szalona burza zachwiała nawet murami potężnej świątyni. II. (inch.). — *Zachwiała się kamienica, runęła.* IV. (mom.). — *Nim mu splątał się język i nogi zachwiały.* Mick.* P. T. IX 14. (inch.).
po- pret.
Gałęzie pochwiały się trochę. IV.

chwytać ipf., p. *chwycić* pf.
ciekać iter., p. *ciec.*

(I.) ciosać (*-a* albo *ciesze*):
u- dur.

Uciosał sobie kołek z osiki. II.
za- def. F.
Wszystkie laski były zaciosane na ostro. II.
wy- ef.
Wyciosali czółno z drzewa. I.

ciskać (*-a*) 'rzucać', pf. mom. *cisnąć*:
po- (*ciskać* pf.) dystr. albo pret.
Ze złości wszystkie talerze pociskał o podłogę. SWarsz. (dystr.).
za- transkurs.
Jak kamieniem zacisnąć. SRykacz.
Uwaga. Por. *zaciskać, zacisnąć* pod *cisnąć* ipf.

cofać (*-a*), pf. mom. *cofnąć*:
po- dystr. (o wielu) albo pret.
za- lok. z lekkim odcieniem transkurs.

czekać (*-a*):
po- pret. (p. § 43, 4).
Poczekaj, zaraz ty dostaniesz za to. Witw.
prze- perdur. (p. § 43, 4).
Tak i ja przeczekałem wiek cały. [Jeł.].
do- kompl. (p. § 50, 2).
za- def. B z odcieniem transkurs.
Ojca mego niema w domu.. zaczekaj pan na niego, niebawem przyjdzie. J. Sten. — *Ty masz fiksacyę, jak i twoja matka. Zaczekaj! weźmie cię Jędrek na podwójny mundsztuk i da ci radę.* Reym. „Komedyantka".
o-*czekiwać* ipf. (pf. niema) dur.-kon.
Ale długo jeszcze możemy oczekiwać, a raczej nigdy nie osiągniemy, aby świat ludzki stał się anielskim. Wąz. (= V). — *Mimo częstych rozczarowań, człowiek nie przestaje oczekiwać brata.* Kaspr. — *Więc już nie będziemy oczekiwali pana nadaremno?* Reym.

(I.) czerpać (*-ie* albo *-a*), pf. mom. *czerpnąć*:

za-*czerpać*, -*czerpnąć* (pf.) def.

Zaczerpnął ze studni. II. (Akcentuje się, że też pił: *czerpnął ze studni* — ew. nie pił).

po-*czerpać* (pf.) pret.

Uwaga. *Poczerpnąć* pf., gwar. *poczerpać* ipf., ma odcień dur.-def. (por. *na-brać*), np. *oryginalność pomysłu, poczerpnięta u czystego źródła psychologicznych zagadnień.* Dzien. Pozn.

wy- (*czerpywać* ipf., -*czerpać*, -*czerpnąć* pf.) ef.

Cierpliwość nasza wyczerpała się. IV.

I. czesać (-*sze*):

u- dur. (p. § 23, 1).

Ciemne włosy, uczesane w półkoła na skroniach. Weys.

za- def. F (p. § 23, 1).

Zaczesała włoski, aby się przypodobać. XI.

wy- ef.

Po kąpieli starannie wyczesał głowę. II.

po- dystr. albo pret.

Matka poczesała dzieci. I. (dystr.). *Ja się poczesałam.* IV. (pret.).

prze- pret. („jako tako“. por. § 44).

Ktoś zadzwonił. Przeczesała włosy, aby go przyjąć. XI.

przy- dem.

Zwróciła się tymczasem do starej biedaczki, która stała drżąca w aureoli siwych, ledwie przyczesanych włosów. Weys.

[***z***- lok. (= 'od'-), ***o***- lok.].

(I.) czochrać (-*ra*, -*rze*):

roz- aug. < lok.

Krysia nie przyjdzie. Widziałam ją: chodzi rozczochrana po swym pokoju i deklamuje. Weys.

czołgać (-*a*) się:

po- kurs. albo pret.

Poczołgaliśmy się trochę na kolanach. II (pret.). — *Żołnierz poczołgał się ku granicy nieprzyjacielskiej.* XI. (kurs.).

przy- akkurs.

Aż tu się biedaczysko przyczołgał. II.

za- transkurs.

Z pewnością go trafiłem; musiał się gdzieś w krzaki zaczołgać i tam dogorywa. II.

czytać (*-a*):

prze- perdur. (p. §§ 43, 10; 47. 2).

Przeczytał pewnego razu w pożyczonym od konsula Heraldzie o zawiązaniu polskiego towarzystwa w New-Yorku. Sienk. — *Przeczytałem wczoraj jednym tchem życiorys księcia Bismarcka.* J. Sten.

po- pret. (p. § 43, 10).

od- akurat. (p. § 47, 2).

Na wspomnianem zgromadzeniu poseł Łempicki odczytał telegram Naczelnego Komitetu Narodowego. Wiad. Pol. — *Gdy raz w kole Podolaków hrabia Zamoyski powieść jego odczytał, nie chciano wierzyć, że mogą być tak ciekawe i dowcipne książki polskie.* Brückn.

wy- ef.-lok. (p. § 47, 2).

Jeszcześ, rzekł Robak, z oczu moich nie wyczytał? Mick.* P. T. VI 217. — *Ale z każdego kroku, z każdego ruszenia,* || *Można tancerza czucia i myśli wyczytać.* Mick.* P. T. XII 771.

na- ***się*** ampl. (por. SWarsz.).

Naczytał się swoich Buckle'ów, Mill'ów, Spencer'ów. Orzeszk.

o- (*się*) ma wyraźny odcień dur.

Oczytany facet. III. (por. niem. ***belesen***).

dąsać (*-a*):

za- def.

Zadąsała się na swoje przyjaciółki. XI.

na- dur.-def.

Nadąsana z powodu wiadomości. Weys.

roz- aug.

Rozdąsana opuściła towarzystwo. XI.

dbać (*-a*):

zaniedbać ma odcień def.

I. deptać (*-cze, -ce*):

z- konc. (rez., często mom., p. § 20, 2).

Brzydkie Prusactwo zdeptał. Mick.* P. T. IV 438. — *Zdeptali ognisko.* Żer. — *I co ku wzlotom najwyższym napięte* || *Przecież zdeptane jest i jest wyklęte.* Konop.*

u- dur.

Po weselu ziemia przed chałupą była tak udeptana, jak żeby sto wołów tamtędy przepędzono. II. — *wyjść na udeptaną ziemię.* (= ‘pojedynkować się’).

Uwaga. Niekiedy *udeptać* mom., np. *Koń mnie udeptał.* II. (Por. *ukłuć* etc. § 53).

za- def. A, zwykle = M (p. § 20, 2).

Już płonący papier zadeptał. II.

wy- ef.

Przez ciągłe przechodzenie wydeptali ścieżkę w zbożu. II. — *Od stołecznego wzgórka aż po źródła brzegi* || *Wydeptał drogę, którą wiódł swoje szeregi.* Mick.* P. T. V 275. — *ślady, wydeptane pokoleniami.* Szuj.

po- dystr. (p. § 55, 7, uw.).

Wrogi nasze podeptaj! Żuł. — *Chyba, że sam w niej serce zepsuje, albo je podepcze.* Sienk.

prze- lok. (= perkurs.), ale zarazem perdur.

Gdzie nas, polaków, niema! Przedeptaliśmy chyba świat od morza do morza. IX.

I. dłubać (*-bie*):

po- pret. albo dystr.

Podłubał trochę przy rzeźbieniu statuy. IV. (pret.). — *Podłubał sobie w zębach.* IV. (dystr.).

wy- ef.-lok.

Wydłubał dziurę. I. (przeważnie ef.). — *Ptak dzięcioł wydłubał robaka z drzewa.* IV. (lok.).

dmuchać (*-a*), pf. mom. *dmuchnąć*:

za-dmuchać inch.

Wiatr zadmuchał. IV.

za-dmuchiwać (ipf.), *-dmuchnąć* (pf.) def.

Zadmuchnął świecę. IV. (def. A, prawie M).
roz- lok. (często zarazem aug.).
Rozdmuchnął pierze. IV.

-d o ł a ć (*-a*):
wy- ma odcień ef.
po- ma lekki odcień konsek. (por. ***po-radzić*** § 51).

(I.) d r a p a ć (*-ie. -a*), pf. mom. *drapnąć*:
u- mom. (p. § 53, 4).
za- def. (p. § 53, 4).
Od czego masz ten znak? — To... zadrapałem się. Reym. — *Zadrapnąłem się o gałąź.* IV.
po- dystr. (p. § 53, 4) albo pret.
Podrapaj się po nosie i kichnij. Witw. „Uczta" Pl. (pret.).

I. d r e p t a ć (*-cze*).
po- kurs. albo pret.
Dzieci podreptały po piasku. IV. (kurs.). - *Podreptał sobie po ścieżce.* IV. (pret.).
przy- akkurs.
Pies przydreptał do mnie. IV.
za- transkurs. (niekiedy inch. = mom.-ingr.).
Zadreptał aż do stodoły. II. (transkurs.). — *Nagle coś zadreptało w sąsiednim pokoju.* II. (inch.).

d r g a ć (*-a*), pf. mom. *drgnąć* (p. *drżeć*):
za- inch.; mom.-subit. (= 'nagle') *za-drgnąć.*
Osika zadrgała. IV. — *Zadrgała broda, zaczęły mocno mrugać oczy, i twarz przybrała wyraz żałosny.* Danił.
po- pret.
Podrgały w lesie osiki. XI.

(I.) d r u z g o t a ć (*-cze, -ce, -ta*):
z- kone. (rez., często mom.).
Obie nogi zdruzgotała i przycisnęła mu belka. Prus. — *Kilka drzew zdruzgotanych w mętnej wodzie leży.* Tetm.

po- dystr.

Podruzgotał laskę. III. — *Przy tym wypadku podruzgotało się pięć wozów.* III.

(I.) d r z e m a ć i d r z y m a ć (*-mie, -ma*):

po- pret.

Podrzymała sobie w wagonie. IV.

d u m a ć (*-a*):

za- inch.; *za- się* def. ‘zatopić się w dumaniu’.

Ibrahim zadumał się smutno. Makusz. — *Ludzie, mieszkający nad takiem jeziorem, jak Wiszuńskie, nasiąkają błękitem: mają nad czem się zadumać, gdzie puścić w dal swe instynkty kontemplacyjne.* Weys. — *Tak się zadumał, że nie słyszał, co się w koło niego dzieje.* IV.

po- pret.

Brzeski podumał; no, to pojadę — rzekł. [Krasz.].

(I.) d y b a ć (*-bie,* mało używ. *-ba*):

z- kone. (rez., często mom.).

zając, zdybany w kapuście. Mick.* P. T. VI 311. — *Zdybano go na kradzieży.* SRykacz.

po- dystr.

Podybano ich jednego po drugim. XI. (dystr.).

d y c h a ć (*-a*) iter.. por. *dyszeć, tchnąć.*

po- pret.

Chory podychał jeszcze, a wreszcie usnął. SWarsz.

d y g a ć (*-a*), pf. mom. *dygnąć*:

po- pret. (*po-dygnąć* cokolwiek krócej).

Staruszka podygała, przechodząc przez salon. XI.

d y g o t a ć (*-cze, -ce*):

za- inch. = mom.-ingr., niekiedy tylko mom.

Zadygotał ze zimna. IV. (inch.). — *Zadygotał, zerwał się, jak podcięty szpicrutą.* Danił. (przeważnie mom.).

po- pret.

I. d z i a ć (*dzieje*) *się*. pf. *stać się*:
na- (bez *się*) 'napchać' ma odcień dur.-def. (ampl.), por. *napełnić*.

d z i e r g a ć (*-a*), pf. *dziergnąć*:
za- def. (*-dziergać* ipf.. *-dziergnąć* pf.) por. *zawiązać*.

d z i a ł a ć (*-a*):
z- konc. (rez.).
Już niewiele mógł zdziałać z powodu krótkości czasu. Korz. — *Nic-że nie mówią cuda, które on zdziałał?* Żuł. „Kon. Mes." — *Sam nie wiesz, co zdziałasz.* Mick. — *Druga duma nic już zdziałać dla ludu nie potrafi.* Kur. Pozn. — *Psychologia Arystotelesa wznosi się wysoko ponad poziom wszystkiego, co zdziałano w zakresie poznawania życia psychicznego przedtem i wiele wiele jeszcze wieków potem.* Tward.
po- dur. (p § 70, 3). dystr. (rzadkie, p. SWarsz.).
Na mnie to lekarstwo dobrze podziałało. XI.

d ź w i g a ć (*-a*), pf. *dźwignąć*:
po-dźwigać pf. pret.
U w. *Podźwigać* ipf., *podźwignąć* pf. = 'dźwignąwszy podnieść'.
przy- (*dźwigać* pf., gwar.-*dźwignąć*) akkurs. 'dźwigając przynieść'.
za- (*dźwigać*) pf. transkurs. 'dźwigając zanieść'.

f u k a ć (*-a*), pf. *fuknąć*:
za- (*fukać* pf. *-fukiwać* ipf.) def. A.
Zafukane dziecko. IV. — *Zafukiwana służba.* IV.
za-fuknąć mom.-ingr.
Nauczyciel zafuknął na dzieci. IV.

f u r k o t a ć (*-cze*):
za- inch.

Hej! jakby zafurkotały ułańskie chorągiewki, lśnią się kaski. Reym.

po- pret.

Wstążeczki u kapelusza pofurkotały. XI.

-g a b a ć (*-a*).

na- lok. zarazem z odcieniem dur.-def.

g a d a ć (*-a*) 'mówić':

po- pret. (p. § 43, 9).

Sąsiedzi zeszli się, aby z sobą trochę pogadać. III. — *Pogadałbym o tem z ojcem.* Sienk. — *Ale my jeszcze o tem niedługo pogadamy.* Witw.

prze- perdur. (p. § 43, 9); niekiedy też 'przekrzyczeć'.

Bardzo dziwnie żyje, przegada noc, prześpi dzień. IV.

wy- się ef. (bez *się* przeważnie lok.).

Po łowach szli do stołu nie tylko, by jadać, || *Ale aby nawzajem mogli się wygadać.* Mick.* P. T. V 451.

na- ampl.

Ile on głupstw nagadał. III. — *Pan Wojski z Tadeuszem idą pod las drogą* || *I jeszcze się dowoli nagadać nie mogą.* Mick.* P. T. I 184.

za- inch. (niekiedy def. M).

Ucieszyły się ogromnie, kiedym do nich zagadał po polsku. Sienk. (inch.). — *Jak oni przy swej wrodzonej żywości wolno wszystko robią, a jak ogromnie wiele gadają! Jestem literalnie zagadany!* Sienk. (def. M).

za-gadnąć mom.-ingr. z odcieniem subitarnym.

Już miał wychodzić, gdy Zbąski zagadnął go znienacka. Weys. — *Zagadnął wesoło: — Mówiłeś już z ojcem?* Weys. — *Wszedłszy na okręt, Dew zbliżył się do rzekomego Robinsona i zagadnął go znienacka: — Chcę mówić z panem Crippenem.* Gaz. Warsz.

[*u-* dur., gwar. (por. *u gderać się*, str. 184).

Baby się ugadały dzisiaj. III].

g a d a ć (*-a*) 'zgadywać'.

z-gadnąć konc. (rez., często mom.).
Ach! najciekawsi na świecie nie zgadną. Słow.* — *Zgadł trafnie.* Weys.

(I.) g d e r a ć *(-ra, -rze):*
po- pret.
Pogderał trochę i przestał. III.
na- ampl.
Nagderał nad nim dosyć. III.
U w a g a. Gwarowo, np. w Galicyi zachodniej: ***u-***gderać się dur. (tyle ile trzeba), ***wy-***gderać się ef. (tyle ile można).

g ę g a ć *(-a)*, pf. mom. *gęgnąć.*
po- pret. (p. § 59, 2).
na- *się* ampl.
Ale się gęsi nagęgały. III.
za- inch. (p. § 59, 2).

(I.) g ł a s k a ć *(-szcze, -ska)*, pf. mom. *głasnąć.*
po- pret. (p. § 63, 1).
Pogłaskał chłopczyka po głowie. XI.
u- dur. (p. § 63. 1) też = 'oswoić'.
Ugłaskał szorstkie włosy. XI.

[† g ł o d a ć *(-da, -dze):*
† ***po-*** dystr.].

g m a t w a ć *(-a)*:
z- konc. (zwykle rez., p. § 18. 8).
Zgmatwane w sieci przytrzymano zwierzę. XI.
za- def. (p. § 18, 8).
Grała jakąś ściszoną i zagmatwaną w rysunku piosenkę. Reym. — *Zagmatwuje sprawę.* IV.
po- dystr.
I same w swoich własnych, ogromnie pogmatwanych sieciach utknęły. Srok. — *Pogmatwał sprawę swoją niezręcznością.* I.

(I.) g m e r a ć *(-ra, -rze)*:
po- pret.
Pogmerał mi w szafie. III.
na- ampl.
Nagmerał w papierach i nic nie znalazł. III.

(I.) g n a ć *(gna*, gwar. *żenie)* por. *gonić*:
po- kurs.
przy- akkurs.
za- transkurs.

g n i e w a ć *(-a)*.
z- konc. (zwykle rez., p. §§ 18,2; 35,1).
Zgniewany opuścił posiedzenie. XI.
za- def. (p. § 18,2).
Postępowaniem swojem zagniewał ją na dłuższy czas. II.
roz- aug. (p. § 35,1).
Obawiał się jeszcze, czy nie rozgniewał na siebie księżniczki, widząc ją chmurną. Weys. — *Tedy Herod widząc, że był omylonym od Mędrców, rozgniewał się bardzo.* Mat. II 16.
po- *się* pret. *(pogniewać kogo z kim* dur.-kon., por. § 64).
..to kto wié? możebym odjechał. || *Pogniewał się, połajał, w końcu go zaniechał.* Mick.* P. T. X 537. — *Onegdaj tak strasznie się pogniewały, że myślałam, że pomiędzy niemi niemożebną jest zgoda.* Reym. — *Chciał nawet napisać jej kwit. Pogniewała się tak, że musiał ją przepraszać.* Reym. (pret. z odcieniem konsek.). — *Zabrałam książkę, a on pogniewał się na to.* IV. (pret. z odcieniem konsek.).

g r a ć *(-a)*:
za- inch. (konkr. p. § 47,4), dur. (o minionym fakcie, p. str. 83).
Proszę panów — rzekł, zwracając się ruchem mistrza ceremonii do muzyki — zagrać nam kontredansa. Weys. (inch.). — *Zagrano jeszcze walca, potańczono trochę.* Weys. (dur.). — *Było Cymbalistów wielu.* || *Ale żaden z nich nie śmiał zagrać przy Jankielu.* Mick.* P. T. XII 641 (inch.).
od(e)- akurat. < repr. (p. § 47,4).

W całej zaciętej i gwałtownej kampanii .. antagonizmy i animozye osobiste i stronnicze główną odgrywały rolę. Dzien. Pozn.

prze- perdur. (p. § 43,5).

Kapela przegrała poloneza Ogińskiego. XI.

Uw. *przegrać* też = 'stracić w grze'.

po- pret. (p. § 43,5).

Dzieci pograły w piłkę. III. — *Pograła czasem na fortepianie.* III.

wy- ef. o muzyce (2. = 'osiągnąć zysk' lok.).

Ową piosenkę, sławną dziś na całym świecie. || A którą po raz pierwszy na ziemi Auzonów || Wygrały Włochom polskie trąby legionów. Mick.* P. T. IV 252.

przy- komitatywne (por. § 50,7, uw.).

Już ten „satyr“ i mnie i niejednemu tak samo przygrywał na flecie. Witw. „Uczta“ Plat.

g r u c h a ć *(-a)*. pf. mom. *gruchnąć*.

po- pret.

Gołębie pogruchały. XI.

za- inch.

Gołębie zagruchały. IV.

(I.) g r u c h o t a ć *(-cze, -ce,* mało używ. *-ta)*, 1. 'wydawać łoskot', 2. 'łamać z trzaskiem'.

za- inch. = 1.

Wóz zagruchotał na bruku. IV. — *Zagruchotały nagle domy wskutek silnego trzęsienia ziemi.* III.

po- pret. = 1.

Niańka pogruchotała, aby uspokoić dziecko. XI.

z- konc. (rez., ew. mom.) = 2.

Skała spadająca zgruchotała w dolinie zebranych. XI. — *Zgruchotany na duszy i ciele.* XI.

po- dystr. = 2. (p. § 55,7, uw.).

Pomimo pogruchotanych kości zaczołgnął się do studni. XI.

(I.) g r z a ć *(grzeje)*:

z- konc. (zwykle rez., p. § 27,2).

Trzeba zgrzać kawę. III. — *zgrzać wodę do golenia.* II. — *Zgrzałam się przy tańcowaniu.* Wysp.*.

o- dur.-lok. (p. § 27.2).

I wiatr z zachodu ogrzeje te państwa. Mick.* — *Maciéj ogrzał się słońcem, zakończył pacierze.* Mick.* P. T. VI 581. — *Wagony nasze, jak wiadomo, ogrzewane są od spodu siedzeń.* Sienk.

za- def. (p. § 27.2).

Mową swoją zagrzał żołnierzy do boju. IV. — *zagrzać potrawę.* II.

roz- aug. (por. § 35).

Dopiero, gdy się dobrze rozgrzał i posilił. Mick.* P. T. IX 542. (czysto aug.). — *Bo lekka, ciepłem letniém powoli rozgrzana,* || *Roztopiła się lodu cukrowego piana.* Mick.* P. T. XII 161. (aug. z odcieniem lok.). — *Czuje w sobie jeszcze duszę ludzką, której rosół nasycić, ani piec ciepły rozgrzać nie może.* Orzeszk. (aug. bez odcienia lok.). — *Czy serce jak lód rozegrzany taje.* Słow.* „W Szw.“ (aug.-lok.). — *Zmarznięte, skostniałe ręce rozgrzał nad ogniskiem.* II. (czysto aug.).

u- dur.-lok. (p. § 27.2, uw.).

Ugrzej tę potrawę! IV. (*ugrzać* tu = 'jeszcze raz zgrzać już ciepłą potrawę').

I. g r z e b a ć (*-bie*) 1. 'grzebać, dłubać'; 2 'chować (umarłego)':

po- pret. = 1.; dur.-def. = 2.

Pogrzebał trochę w ogrodzie. IV. (pret.). — *Dzisiaj pogrzebano go na cmentarzu.* XI. (dur.-def.).

za- def. = 1.

Zagrzebał pieniądze pod drzewem. IV. — *Psa zagrzebano.* IV.

(I.) g u z d r a ć s i ę (*-rze, -ra*):

po- pret.

Poguzdrał się tam trochę jak zwykle, ale jakoś zdążył jeszcze na czas. II.

wy- ef.

Kiedyż się już raz wyguzdrzesz? II.

(I.) g w i z d a ć *(-da, -żdże)*. pf. mom. *gwizdnąć:*

po- pret., (przeważnie w formie niedok.) dystr.

Kuzyn pogwizdał sobie w swoim pokoju. IV. — *A pociąg stoi sobie i pogwizduje przez zęby.* Makusz. — *Janusz tymczasem pogwizdywał tryumfalnie.* Danił.

prze- perdur.

Przegwizdał całą melodyę. IX.

za- inch. *(zagwizdnąć* mom.-subit.).

Pierwszy drozd zagwizdał przenikliwie na chwałę nowej wiosny. Weys. — *Zagwizdał piosnkę.* IV. — *Chłopiec raz zagwizdnął.* IV.

[*z-* lok. albo rez.-lok., np. *Złodzieje się zgwizdnęli.* IV. — *Zgwizdnęłam psa.* IV.].

h u k a ć *(-a)*, pf. mom. *huknąć* (por. *huczeć*):

za hukać=za-huczeć inch., *za-huknąć* mom. subit. (*za-hukać kogo* def. = 'hukiem zagłuszyć').

Zahukał i echo mu odpowiedziało. IV. — *Zahuknął w las.* IV.

po-hukać pret. (por. *po-huczeć*).

roz-hukać aug. 'rozbestwić'.

Morze jest bardzo rozhukane. Sienk.

h u l a ć *(-a)*.

po- pret.

Młodzi lubią nieraz pohulać. III.

za- inch.

Zahulamy sobie. II.

h u ś t a ć *(-a)*, pf. mom. *huśtnąć*:

po- pret.

Dzieci pohuśtały, zanim je zawołano do kolacyi. XI.

za- inch. (często prawie mom.).

Zahuśtał i spadł. XI.

i g r a ć *(-a):*

po- pret.

Dzieci chciały poigrać, ale deszcz przeszkodził im. III. — *Poigrał z dziewczyną a potem opuścił ją.* I.

j a d a ć *(-a)* iter. p. *jeść.*

j ą k a ć *(-a)*, pf.-mom. *jąknąć*:
po- pret.
za- się inch. (*za-nąć* mom.-subit.).
Stolnik się zająknął, || *Zaczerwienił się, zbladnął, chciał mówić, krwią chrząknął.* Mick.* P. T. II 319.

I. j e c h a ć *(jedzie)*:
po- kurs. (p. § 66, 1).
Pojechaliśmy jednak, jak zwykle, na morze. Sienk. — *Pojechała do Poronina.* VI. (żartobliwie = 'porodziła').
przy- akkurs. (p. § 66, 1).
Wreszcie z odmienną modą, pod Napoleonem, || *Demokrata przyjechał z Paryża Baronem.* Mick.* P. T. I 475. — *Ja mówię, będzie wojna u nas. Do Majora* || *Płuta Adjutant Sztabu przyjechał zawczora.* Mick.* P. T. I 519. — *Dzisiaj przyjechał Dzieduszycki z drogi.* Słow.* „Beniowski“.
za- transkurs.
Jak zajechali me ambasadory || *Do Krymu, nie wiem.* Słow.* „Beniowski“.

j e d n a ć *(-a)* 1. 'godzić'; 2. 'ujmować sobie'.
z- konc. (rez.) = 2.
Zjednał sobie powszechny szacunek. III.
po- dystr. = 2.
Tem jednem wystąpieniem pojednaliśmy sobie mnóstwo przyjaciół. II.
po- dur.-kon. = 1. (p. § 46, 2).
Zanim nieprzyjaciele się pojednają, jeszcze wiele krwi upłynie. XI.
prze- lok. = 1. (p. § 46, 2).
Na niektórych punktach jestem nieprzejednaną. Danił.

(I.) k a j a ć *(-e, -a)* s i ę:

† ***po-*** pret. albo konsek. (p. SWarsz.).

k a l a ć *(-a)*.
s- konc. (rez.).
Popiel, skalany dzieci krwią niewinną. Słow. — *Pozostawia ofiarę złamaną, zniweczoną i skalaną.* Matusz.
po- dystr.
Paliło go wreszcie wspomnienie tej plamy targowickiej na niepokalanym przedtem znaku herbowym. Zdziech.

(I.) k a p a ć *(-pie*, mało używ. *-pa)*, pf.-mom. *kapnąć*:
po- pret., (co. kogo) dystr.
Pokapał papier atramentem. XI.

(I.) k a r a ć *(-rzę*. mało używ. *-ra)*.
s- konc. (rez., niekiedy mom. p. § 9, 1).
Niech cię ręka boska skarze! SWarsz.
u- dur. (p. § 9, 1).
Bez Waścinéj pomocy ukarać potrafię || *Zuchwałego szlachetkę.* Mick.* P. T. V 658. — *Na miejsce oznaczone zapewne się stawi,* || *Rozprawim się; a jeśli Bóg pobłogosławi,* || *Ukarzę go.* Mick.* P. T. VIII 329. — *Bo ja po officersku ukarzę panięke.* Mick.* P. T. IX 297. — *Mam się wziąć do niego i ukarać go wobec całego towarzystwa?* Witw. „Uczta“ Pl.
po- dystr. (niekiedy konsek.).
Adherentów pokarał król więzieniem i konfiskatą. Szuj. — *August II. tak w historyi polskiej zwany, był jakby stworzonym, aby pokarać naród za zmarnowanie własnego, znakomitego króla w osobie Jana III.* Szuj. — *To też go* [sc. Orfeusza] *za to bogowie pokarali i zesłali na niego śmierć z ręki kobiet.* Witw. „Uczta“ Pl. (konsek.).

I. -k a s a ć *(-szę)*:
za- 'zagiąć, zawinąć' ma odcień def.
[***pod-*** lok. 'do góry'].

I. k a s z l a ć *(-le), kaszleć*, pf.-mom. *kaszlnąć*:

po- pret.

Pokaszlał trochę. IV. — *Był to starzec wysoki, bardzo chudy i wiecznie pokaszlujący.* Zych.

prze- perdur.

Przekaszlał całą noc. SWarsz.

za- inch. (mom.-ingr., niekiedy mom.-subit.).

Znowu zakaszlał. IV. (inch.). — *Nagle zakaszlał.* IV. (mom.-subit).

I. kazać *(-że)* 'objawiać swoją wolę' (2. = 'mieć kazanie' bez formy dokon.).

na- dur.-def.

* *Wreszcie podniosłszy trzonek z powagą do góry,* || *Jak laskę marszałkowską, nakazał milczenie.* Mick.* P. T. II 776.

[*roz-* lok.-ampl.

za- 'zabronić' ma odcień def. A].

kazać:

o-, po-, u-kazać = niem. *zeigen.* Różnice: *u-* dur. i nagle (niespodziewanie), np. *Ukazała się gwiazda na niebie.* XI. (*o-* niemożliwe). — *o-* dur. i konsek. = 'po oczekiwaniu', np. *Po długotrwałych terminach okazało się, że oskarżony był niewinnym.* XI. — *po-* pret. i konsek. (ale bez oczekiwania albo po krótkiem czekaniu). np. *Posługacz pokazał się w progu.* Reym. Inne przykłady:

u- dur. (bez odc. konsek.).

Ukazało się kilka publikacyi, zasługujących na zarejestrowanie. Dzien. Pozn. (Przedtem prawdopodobnie o nich nic nie było wiadomo). — *Nowela „W miłości i boju“ ukazuje nam inną duszę kobiecą.* Dzien. Pozn.

o- dur. i konsek.

hrabia Zeller, jak się okazało, zawołany myśliwy i wyborny kompan. Wcys. — *Przytem okazało się, czego brak Persyi.* Dzien. Pozn. — *Jednakże, nazwisko Romana Żelazowskiego okazało się niemałą atrakcyą.* Dzien. Pozn.—(O przedmiotach niekonkretnych mówi się tylko *okazać*, nie *ukazać*, np. *Okazał odwagę.* IV. — W formach bez *się* konsekutywność mniej wyraźnie występuje).

po- pret. (niekiedy, ew. zarazem słabo konsek.).

Więc pokazało się, że mówił zupełną prawdę. IV. (Ew. nikt tego nie oczekiwał).—*Pokazał dziecku obrazek.* IV. (Przez pewien czas). — *Pokazał język.* IV.

(I.) k ą p a ć *(-pie*, mało używ. *-pa)*:

s- konc. (rez., p. § 41,2).

Wpadł do wody i skąpał się uczciwie. III. (niekon.).

u- dur. (przen., li tylko w poezyi).

Ach ta chata rozśpiewana, || *jakby w niej słowiki dźwięczą* || *i te stroje ukąpane tęczą.* Wysp.* „Wesele“ 39 (niekon.).

wy- ef. (p. § 41,2).

Matka wykąpała dziecko. I. (kon.).

k ą s a ć *(-a)* pf.-mom. *kąsnąć.*

u-kąsić p. § 53,7.

Powiadają, że kogo żmija ukąsi, ten nikomu nie chce bolów swych opowiadać, chyba też pokąsanemu. Witw. „Uczta“ Pl.

po- dystr. (p. § 53,7).

Pchły, komary całego mię pokąsały. SWarsz. — *Czasem jestem tak strętwiały, że potrzebowałbym, aby mnie pszczoły Twojej Mamo pasieki pokąsały.* Słow.

za-kąsić inch., *-kąsać* def. M (p. § 53.7, uw.).

Przed rozpoczęciem zakąsiliśmy śledzia. XI. (inch.). — *Pies zakąsał kota.* XI. (def. M).

s- totalnie (p. § 53,7. uw.).

przez pchły skąsane dziecko. XI.

k i c h a ć *(-a)*, pf.-mom. *kichnąć*:

po- pret. albo (o wielu) dystr.

Zażywszy tabaczki pokichał serdecznie. XI. (pret.). — *Wszyscy pokichali.* XI. (dystr.).

za- inch. (niekiedy def. A).

Nagle zakichał gwałtownie. XI. (inch.). — *Zakichał swoim tubalnym głosem.* XI. (def. = tak że innym przez to przeszkodził).

k i e ł z [n] a ć *(-a)*:

o- dur.-lok.

Okiełzał konia. I. — *Faktem jest jednak, że Słowacki, jeżeli chciał, to umiał okiełzać swoją fantazyę indywidualną.* Matusz.

po- dystr.

Na ten odgłos pułkownik Skarżyński kazał konie pokulbaczyć i pokiełznać i być gotowymi do siadania. Dzien. Pozn.

k i w a ć (*-a*), pf. mom. *kiwnąć:*

po- pret.

Żydzi pokiwali nad nieboszczykiem. XI.

za- inch.

Konduktor zakiwał na przechodniów. XI.

(I.) k l a p a ć (*-ie*, mało używ. *-a*), pf. mom., *klapnąć*, por. *klepać.*

(I.) k l a s k a ć (*-a*, *-szcze*), pf. mom. *klasnąć:*

po-klaskać konsek.-pret., ***po-klasnąć*** konsek.-mom. (= ‘pochwalić oklaskiem’).

Poklaskali po koncercie. IV. — *Poklasnął tę myśl.* IV.

po-klaskiwać ipf. dystr.

Poklaskuje wszystkie jego zamiary. IV.

za-klaskać inch. albo def. A = ‘klaskaniem zagłuszyć’.

(I.) k l e k o t a ć (*-cze*, *-ce*, *-ta*), *klektać* (mało używ. pf. mom. *kleknąć*):

po- pret.

za- inch. (mom.-ingr.).

Bocian zaklekotał. IV.

(I.) k l e p a ć (*-pie*, mało używ. *-pa*) 1. ‘zlekka uderzać, kuć na płask’; 2. ‘ostrzyć’; 3. ‘bez zastanowienia odmawiać’ (np. pacierze):

s- konc. (rez.) = 2.

Chłopi sklepali kosy i potem poszli do żniwa. II.

u- dur. = 1.

Chata z kołków, zrzynów, chróstu, z gliny i ziemi uklepana. Żer. — *Uklepała masło.* XI.

za- def. F = 1.
po- pret. = 1. i gwar. = 3. 'rozklepać, rozgadać'.
Poklepywał go po kolanie i wołał słodko: — Weys. (= 1.).
na- się = 3.
Naklepali się do woli. II.

klękać (*-a*), pf. mom. *klęknąć*:
u-klęknąć dur. albo kon.-mom., (*uklękać* mało używ.).
Chciał uklęknąć i zmówić pacierz. Prus. — *Uklękły znowu wielbłądy przed wędrowcami.* Małec. — *Ukląkł kapłan przed stopniami ołtarza.* Weys.
przy- dem. albo lok. (= u czego).
Przyklękuje ze strachu. IV. (dem.) — *Przyklękuje przed każdym krzyżem.* IV. (lok.).

(I.) kłamać (*-mie, -ma*):
ś- konc. (rez.).
[*Nietzsche*] *nie skłamał, mówiąc, że pisał „krwią, gdyż krew jest duchem“.* Matusz. — *Skłamałeś pod przysięgą.* Żer. — *Powiem wam już całą prawdę — zaprzecz, Sokratesie, jeżeli skłamię.* Witw. „Uczta Plat.“
na- ampl.
Już dość nakłamałeś, przestań. II.
po- pret. (gwar.-dystr.).
Chłopiec pokłamał, chcąc się wytłómaczyć. XI.

(I.) kłopotać (*-cze*, mało używ. *-ce, -ta*):
za- def. (niekiedy zarazem inch.).
Trochę mnie zakłopotało to pytanie. Sienk. — *To mnie mocno zakłopotało.* II. — *Cesarz wyszedł naprzeciw niego smutny i zakłopotany.* Tret. — *Miał minę bardzo zakłopotaną.* Prus.
na- się ampl.
Tyle w życiu przeszła, tyle się nakłopotała, że wesołość jej została raz na zawsze zwarzona. Sienk.
po- się pret.
Biedacy pokłopotali się, zanim im pomoc nadeszła. XI.

k o c h a ć (*-a*):

po- pret.-ingr. (z odcieniem konsek.).

Pokochał go zaraz. II.

u- dur.-ingr.

Spieszy ku swojej ukochanej. Tret.

za- ***się*** inch. (mom.-ingr.).

Gdy oczy przeszły od stóp do warkoczy, || *To zakochały się w niej moje oczy.* Słow.* „W Szw.“ — *Chybaby głupia była, gdyby się w nim zaraz nie zakochała.* Sienk.

roz- ***się*** aug.-ingr.

Zwiedzając muzea rozkochał się w obrazach. IV.

roz- *kogo* aug. (= niem. ‘verliet machen’).

Czemu czynisz wszystko, aby tę dziewczynę rozkochać? Sienk.

na- ***się*** ampl.

żeby się syto nakochali. Wysp.*

(I.) k o ł e b a ć (*-a, -ie*):

po- pret.

Matka pokolebała dziecko. IV.

za- inch.

Kolebka się zakolebała. IV.

(I.) k o ł a t a ć (*-cze*, mało używ. *-ce, -ta*):

po- pret.

za- inch. (mom.-ingr., niekiedy tylko mom.).

Gość zakołatał do drzwi. IV (inch., ew. mom.). — *Zakołatał szybko.* Danił. (inch.). — *Niema, zabili! — zakołatało raptem w głowie głośno i dobitnie.* Danił. (mom.-ingr., ew. mom.).

(I.) k o ł y s a ć (*-sze*, mało używ. *-sa*):

u- dur.

Matka ukołysała dziecko. IV. — *Wrócił, legł; cicho i widać z tej cisze,* || *Że go sen twardy wprędce ukołysze.* Mick.* „Grażyna“. — *A Wilii widokiem i szumem Wilejki* || *Ukołysany marzył o wilku żelaznym.* Mick.* P. T. IV 8. — *Zatonął, ukołysał się, zapamiętał.* Sienk. — *Ukołysane do snu uczucie honoru przebudziło się.* XI.

za- def. 'uśpić'. inch. 'zachwiać'.

Zakołyszę tęskny żal. Wysp* (def.)— *Wiatr zahuczał, drzewa zakołysały się ciężko.* Reym. (inch.). — *Łódka się zakołysała.* IV.

roz- aug.-ingr. albo aug. (z odcieniem lok.).

Wiatr drzewa rozkołysał. IV. (aug.-ingr.). — *rozkołysane morze.* (aug.).

po- pret.

konać (*-a*):

s- konc. (rez.).

Chory już skonał. III. — *Maleństwo skonało przy operacyi.* Czas.

po pret. (*pokonać kogo* = 'znękać do reszty, zwalczyć').

Pokona jeszcze chwilę, zanim umrze. SWarsz.

(I.) kopać (*-pie*, † *-pa*) 1. 'bić nogą' (pf. mom. *kopnąć*); 2. 'ryć, grzebać':

s- konc. (rez.) = 1.

W napadzie szału przewrócił go i skopał nogami. II.

s- konc. (rez.) = 2.

Robotnicy skopali już połowę zagonu pod szparagi. II.

po pret. albo *po- się* dystr. = 1.

Konie pokopały się. XII. (dystr.).

po- pret. albo dystr. = 2.

Chłopak pokopał trochę w ogrodzie. IV. (pret.) — *Świnie pokopały cały ogród.* SWarsz. (dystr.).

za- def. = 2. (= niem. 'vergraben').

Zakopali go w lesie pod starym bukiem. II. — *Potém Austryjacy* || *W Szpilbergu zakopali mnie w lochach do pracy.* Mick.* P. T. X 846.

[***wy-*** lok. = 2. (często z odcieniem ef.).

Wykopali we wsi dół na środku drogi. II.

u- lok. = 2. (= 'część z całości').

Dziewczyna poszła i ukopała kartofli na kolacyę. II.]

korzystać (*-a*):

s- konc. (rez.).

Chciał skorzystać z tego daru. Tret. — *Skorzystał z tego i odnowił znajomość.* Żer. — *Nadarzyła mu się sposobność; skorzystał z niej.* Chmiel.— *Skorzystała więc Rosya z dawnego złego zwyczaju polskiego.* Tarn.

wy- ef. (Słyszałem to słowo tylko w Galicyi).

Wykorzystał jego nieświadomość. III. — *Wykorzystał dobrą sposobność.* III.

k o w a ć p. *kuć.*

k r a j a ć iter. (p. *kroić*):
po- dystr., niekiedy pret.
Pokrajał chleb w kawałki. XI.

(I.) k r a k a ć (*-cze, -ka*):
po- pret.
za- inch.
Wrona zakrakała. IV.

k r z ą k a ć (*-a*), pf. mom. *krząknąć*:
po- pret.
za- inch.

k r z ą t a ć (*-a*) *się*:
po- pret.
Pokrzątała się w gospodarstwie. XI.
za- inch. albo def. 'zatrudniać się czem'.
Zakrzątała się koło stołu. XI. (def.).

I. k r z e s a ć (*-sze*):
s- konc. (rez).
Skrzesz ognia, bo ciemno. II.
za- inch. (ew. bez rezultatu).
Zakrzesz ognia! IV.

I. l a ć (*leje*) 1. 'lać płyn jaki na co'; 2. 'lać z bronzu etc.'; 3. 'ulewnie padać', pf. mom. albo mom.-ingr. *lunąć* (o deszczu):

na- dur.-def. = 1.

Nalał węgrzyna i rzekł: Mick.* P. T. I 340.— *Niech mi królowa wasza, jasna, młoda || Naleje czary, podniesie przyłbicę.* Słow.*

za- def. L = 1.

Rzeka zalała pola, łąki. SRykacz.

wy- lok. z odcieniem ef. = 1.

u- dur.-kon. = 2. (*ulać* = 1. 'odlać trochę').

Ten z bronzu ulany car. Tret.—*ulać dzwony, kule, działa.* II.

od- akurat. (repr.) = 2.

W fabryce odlano 1000 małych posążków na wzór pomnika Mickiewicza. II. — *odlać świece.* II.

I. l i z a ć (*-że*), pf. mom. (albo semelfaktywne) *liznąć.*

ob- lok.-dur.

wy- ef. albo lok.-ef.

za- 'liżąc zagładzić' ma odcień def. A.

[***z-*** lok. 'liżąc zdjąć'].

I. ł a j a ć (*-je*):

z- konc. (rez.).

Za ten figiel ojciec cię złaje. II.

po- pret. (niekiedy z odcieniem dem.) i dystr.

Pogniewał się, połajał, wkońcu go zaniechał. Mick.* P. T. X 538 (pret.). — *Przez to zasłużyłeś na maleńkie połajanie.* II. (pret.-dem.)— *Wypadł na nich i wszystkich ich połajał.* II. (dystr.).

za- inch.

Bozia załaje! XI. (do dziecka: 'zagrzmi').

wy- ef.

Za ten krok nieostrożny potężnie został wyłajany. II.

I. ł a m a ć (*-ie*):

z- konc. (rez., często mom., p. § 19.3 & § 55.4).

Łam, czego rozum nie złamie. Mick.* „O. do młod." — *Potęga Chmielnickiego została złamaną.* Szuj. — *Czyś ty złamał przysięgę.* Chmiel.

za- def. F (p. § 19.3 & 19.5, uw.).

Dłonie jego były mocno ściśnięte i jakby załamane boleśnie.

Zer. — *Tymczasem Telimena wpadła między konie.* || *Wyciągnęła ku Hrabi załamane dłonie.* Mick.* P. T. VIII 671. — *Z powodu odezwy obywateli niemieckich przeciwko dotychczasowej polityce antypolskiej załamują hakatyści ręce.* Dzien. Pozn.

U w a g a. *Załamać się* = ‘złamawszy się zapaść’, np. *Belka załamała się* etc.

po- dystr. (p. § 55, 4 & § 55, 7, uw.).

Nie ściskaj-że mnie tak mocno... żebra mi, jak Boga kocham, połamiesz! Reym. — *Podniosły w nim się jakieś dzikie chęci: połamać meble, zrobić niesłychaną awanturę, pobić do krwi strażnika.* Danił. — *Niech połamie koła Inkwizycyi! niech stosy pogasi, które płoną po rogach ulic!* Żuł. „Kon. Mes.“

[***u-*** lok. ‘od’].

(I.) ł a p a ć (*-pie*, † *-pa*):

z- konc. (rez., często mom., p. § 55, 5).

A wzmagał się w nim coraz tańcowania zapał. || *Rzucił fajkę, i rękę Telimeny złapał.* Mick.* P. T. IX 279. — *Wyrazy mają zmienne i krzyżujące się znaczenia. Jeśli ich człowiek odrazu nie złapie..* Witw. „Uczta“ Pl. 22.

u-łapić p. § 53, 5 (gwar. *ułapać*).

po- dystr. (p. § 53, 5).

Wielu z nich połapali chłopi po lasach. II. — *Nareszcie połapali wszystkich zbrodniarzy.* XI.

za- def. (p. § 53, 5, uw.).

Pies załapał szczura. XI.

przy- lok. (p. § 53, 5, uw.).

Przyłapano złodzieja na gorącym uczynku. XI.

I. ł a s k o t a ć (*-cze*, mało używ. *-ce*).

po- pret.

Połaskotał kotka. XI.

za- inch. (mom.-ingr., niekiedy mom.); rzadko def. M.

Załaskotał konia. XI. (inch.). — *Dziecko załaskotało kurczątko.* XI. (def. M).

ł a t a ć (*-a*):

po- dystr.
Krawiec połatał ubranie. I.
za- def. L (por. *za-cerować*).
Ten dach już tak przecieka, że trzeba go czemprędzej załatać. II.
wy- ef.
Szwaczka wyłatała już całą niemożliwie podartą bieliznę. II.

(I.) łechtać (*-ta. -cze*):
po- pret.
za- def. M (rzadkie).

(I.) łgać (*łże*, gwar. *łga*):
ze- konc. (rez.).
Kazali mu opowiadać; nie chcąc się przyznać do wszystkiego, zełgał na poczekaniu. II.
na- ampl.
Nałgał tyle w każdem słowie, że aż trudno było słuchać. II.
po- pret. albo dystr.
Położesz sobie trochę i wykręcisz się jakoś od bury. II. (pret.). — *Pokręcił, połgał, pookpiwał.* SWarsz. (dystr.).

łkać (*-a*), mało używ. pf. mom. *łknąć*:
po- pret.
Połkała chwilkę. XI.
za- inch.
Załkał spazmatycznie i upadł twarzą w poduszkę. Danił. — *Trwoga załkała w jej głosie.* Reym.

I. łomtać (*-cze*, mało używ. *-ce*):
po- pret. albo dystr.
Połomotało w górach. XI.
za- inch. (mom.-ingr.).
Załomotało coś jeszcze — i cisza. Weys.

I. łupać (*-pie*):
roz- rez. < lok.

Piorun rozłupał drzewo z góry do dołu. I. — *Rozłupuje łupinę od orzecha.* IV. (Bliżej do celu niż w zdaniu: *łupie łupinę*).

po- dystr. (niekiedy pret.).

Służąca połupała paliwo w małe kawałki. I. (dystr.).

za- inch. (mom.-ingr.).

Załupało mnie w nodze. II.

z- rez.-totalne.

Złupał cały sąg drzewa. III.

[***u-*** lok. 'od', część od całości].

łykać (*-a*), pf. mom. *łyknąć*:

po-łykać ipf., ***po-łknąć*** pf. rez. < kurs.

Niech się pani nie dziwi, ale w tej chwili człowiekby lampę połknął, nie zauważywszy. Reym.

po-łykać pf. dystr.

Wilk przyszedł i połykał te kości. SWarsz.

macać (*-a*), pf. mom. *macnąć*:

z- rez. (p. § 75, 1).

Zmacał pociemku dzwonek elektryczny. XI.

po- pret.-dystr. (p. § 75, 1).

Baba pomacała kury. XI.

machać (*-a*). pf. mom. *machnąć*:

po- pret. (posp. kurs. = 'pobiedz dokąd').

Pomachał chorągwią na danie znaku. XI.

za- inch.

Zamachał, ale zaraz przestał. XI.

maczać iter., p. *moczyć*.

mawiać iter., p. *mówić*.

mazać (*-że*) 1. 'smarować, bazgrać, plamić'; 2. 'wykreślać co napisano':

z- konc. (rez.) = 1.

Nie zmazali rąk krwią. Tarn.

z- lok. ('od') = 2. i 1.

Zmazane były słowa i wyryte inne. Żer. (= 2).—*Lecz jestem szlachcic, radbym plamę domu zmazać.* Mick.* P. T. VI 243. (= 1).

u- dur. = 1.

Całego mnie umazał błotem ten nieznośny pies. II. — *Jeździec ów, Ibrahimowi się przyjrzawszy, skinął na niego, aby się przybliżył, poczem zblizka go swoim lepkim umazawszy wzrokiem, zapytał.* Makusz.

za- def. (L) = 1.

Kropka atramentu zamazała mi list II. — *Wydobył Słowackiego z zamazanego tła dziejowego.* Z. Wasil.

po- dystr. albo proc. (dur.-def.) = 1.

Oś koła pomazała jej suknię smarowidłem. II. (dystr.) — *Pomazał mnie Pan, abym wysoko głowę nosił ponad narody i króle.* Żer. (proc.) — *Pomazałeś sobie całą twarz.* VI. (dystr.).

wy- ef. = 1.

Kucharka wymazała całą patelnię masłem. II.

wy- ef.-lok. = 2.

I imię jego wymazano z pośród liczby żyjących. II. — *aby nie być wymazaną* (sc. Turcya) *jako państwo tureckie, nie mówię już z Europy, lecz nawet i z Azyi.* Lipk.

m i e n i a ć iter., p. *mienić.*

m i e s z a ć (*-a*), posp. *mięszać*, 1. 'kłócić, wzruszyć' (= niem. *mischen*); 2. 'mącić, wichrzyć' (= niem. *verwirren*):

z- konc. < lok. (rez., niekiedy mom.) = 1.

Zmieszani są mocno z Niemcami. Karł. — *jako garściami wyrywane włosy,* || *Zmieszane z kędziorami snopów.* Mick.* P T. X 60.

z- konc. (rez., często mom.) = 2.

Wyszedł zmieszany i czuł, że mu serce biło. Mick.* P. T. I. 139. — *Tadeusz, na którego niespodzianie spadał* || *Grom taki, wstał zmieszany, chwilę nic nie gadał.* Mick.* P. T. I. 752.

po- dur. (-kon.) < dystr. = 1.

Wczoraj jeszcze deszcz, pomieszany ze śniegiem, chłostał po ulicach licznych przechodniów. Weys. — *Mówię przeważnie o Macedonii, w której ludność jest bardzo pomieszana.* Lipk. — *A wtém*

puścił fałszywy akord jak syk węża, || *Jak zgrzyt żelaza po szkle — przejął wszystkich dreszczem* || *I wesołość pomięszał przeczuciem złowieszczém.* Mick.* P. T. XII 692.

po- dur. (-kon.) = 2.

Hejże na koń, pomieszać Niemcom rejteradę. Mick.* P. T. VII 47. — *Tadeusz z kilku gośćmi poszedł do stodoły,* || *A czuł się pomieszany, zły i niewesoły.* Mick.* P. T. I 826.

za- def. = 1. & 2.

Zamieszany w ich sprawę. Tret. (= 1). — *W mieszkaniu plebana* || *Trwa rada długa, tłumna, strasznie zamieszana.* Mick.* P. T. VI 493. (=2).

m i e s z k a ć (*-a*):

po- pret. (p. § 43, 6).

Pomieszkał na wsi, aby przyjść do zdrowia. XI.

prze- perdur. (p. § 43, 6).

Całe lato przemieszkał w Warszawie. II.

za- inch. (= konc.-ingr.).

Kiedyż nam Pan Bóg wrócić z wędrówki dozwoli. || *I znowu dom zamieszkać na ojczystéj roli.* Mick.* P. T. II 21. — *W Warszawie zamieszkałem już w pierwszym roku po ślubie.* II.

[***o-*** dur.-ingr. (*co*, mało używ.), zwykle *omieszkać* pf., *omieszkiwać* ipf. *czego* = 'opuścić czas do czego'].

m i g a ć (*-a*). pf. mom. *mignąć*:

po- pret.

Światło pomigało i zgasło. XI.

za- inch.

Gwiazda zamigała, lecz chmury przeszkodziły. XI.

(I.) m i g o t a ć (*-cze, -ce, -ta*):

za- inch. (mom.-ingr., p. § 60).

Zamigotało mi się w oczach. IV. — *Kiedy niekiedy zbroja zamigoce,* || *Kiedy niekiedy podkowa zadzwoni.* Mick.* „Grażyna“. — *Uśmiech zamigotał przez jego sine wargi.* Reym.

po- pret.

Światełka pomigotały i zgasły. XI.

m i j a ć (*-a*), pf. mom. *minąć*:
po- pret. (*-mijać* ipf., *-minąć* pf.).
Nie pomijał tego faktu. XI.
prze- perdur. (*-mijać* ipf., *-minąć* pf.).
Nic trwałego na świecie, wszystko przemija. SRykacz.

m i o t a ć iter, p. *mieść.*

- m i z g a ć (*-a*) ***się***:
u- dur. (*-ać* ipf., *-nąć* pf.) 'przymilać się'.
Widać przecież, pomimo tak zręczne łudzenie, || *Że* ***umizgał się*** *tylko na złość Telimenie.* Mick.* P. T. V 355.

(I). m l a s k a ć (*-sku, -szcze*), pf. mom. *mlasnąć.*
po- pret.
Po wypiciu dobrej kropelki pomlaskał językiem. XI.
za- inch.
Zamlaskałem, ale niczego nie dostałem. XI.

m n i e m a ć (*-a*):
do- *się* 'dorozumiewać się' ma odcień kompl.-lok.
Tyle ci wyznałem, domniemaj się reszty. XI.

m o r u s a ć (*-a*):
u- dur.
Niema tak białego kota angora, któryby się nie ***umorusał*** *w podobnych warunkach.* Sienk.
za- def. (L).
Chłopczyk ***zamorusał*** *sobie czyste ubranie.* XI.
po- dystr.
Kominiarz ***pomorusał*** *Kasię po twarzy.* XI.

m o t a ć (*-a*):
z- konc. (rez.).
Zmotał nici III.
za- def.

Zamotał koniowi nogi sznurem. III. — *Szerokość jego* [sc. Długosza] *poglądów, niezamotanych przędzą scholastyczną.* Brückn.

po- dystr. albo pret.

Pomotał wszystko swoją głupotą. III. (dystr.).

m r u g a ć (*-a*), pf. mom. ***mrugnąć***:

po- pret.

Świadek pomrugał, dając przez to znak oskarżonemu. XI.

za- inch.

Zamrugał i usnął. XI.

m r u k a ć (*-a*), mało używ., p. ***mruczeć***.

(I.) m u s k a ć (*-ska, -szcze*), pf. mom. ***musnąć***:

u- dur. (= 'muskając ugładzić').

Umuskał włosy. XI.

po- pret. albo lok. ('po wierzchu').

Pomuskał wąsy. XI.

m u r z a ć (*-a*), mało używ., p. ***murzyć***.

u- dur.

I z umurzaną dziatwą chłopską już do woli || Napieściłaś się! Zosiu! patrząc serce boli. Mick.* P. T. V 107.

po- dystr. (gwar.).

n ę k a ć (*-a*):

z- konc. (rez.).

dla pocieszenia znękanego tylu biedami i kłopotami przyjaciela. Chmiel. — *Szatan przychodzi znękanemu Kordyanowi urągać.* Tarn. — *na ciele chory, a na duchu znękany.* Małec.

u- dur.

Unękany tylu nieszczęściami. III.

za- def. M.

Dzieci zanękały ptaszka. XI.

-n i e c h a ć (*-a*):

po- konsek. > def. B.

Zniechęcony niepowodzeniem poniechał na razie przedsięwzięcia. III. — *Najlepiej smutnych myśli poniechać.* Sienk.

za- def. A.

Aleksander.. nosił się z myślą zniesienia poddaństwa, ale jej potem zaniechał. Tret. — *Pognieważ się, połajał, wkońcu go zaniechał.* Mick.* P. T. X 538.

niuchać (*-a*). pf. mom. *niuchnąć*:

po- pret.

Ot teraz przekąsicie panowie, dacie i staremu poniuchać gorzałki. Weys. (Litwin mówi).

za- inch.

Zaniuchał tabaki i kichnął. XI.

I. nizać (*-że*):

na- dur.-def.

Nanizała nici na motek. IV. — *Dnie wlokły się tak wolno, jakby były nanizane na łańcuchy wieków.* Reym.

nurzać (*-a*) iter., p. *-nurzyć.*

obiecać (*-a*) pf. (por. *-wiecać*), ipf. *obiecywać*:

przy-obiecać pf., *-obiecywać* ipf. dur.-def.

Przyobiecał, ale nie dotrzymał. XI. (*obiecał* byłoby mniej pewne obiecanie).

I. obowiązać:

z- konc. (rez.).

Zobowiazał się pracować przez całe niemal lato. Czas. — *Ja zaś zobowiążę się nie wydawać drugiej tego tomu edycyi aż do pewnych lat przeciągu.* Mick. — *Zobowiązali się do stałej daniny w pracy.* Żer. — *Zobowiązuję się do płacenia regularnie długów.* IV.

I. orać (*orze*):

z- konc. (rez.).

Chłopi już zorali swoje pola. II.

po- pret. albo dystr.-lok. (zwykle przen.).

Poorali trochę. XI. (pret.). — *Starzec wysoki, siwy, twarz miał czerstwą, zdrową.* || *Marszczkami pooraną, posępną, surową.* Mick.* P. T. II 155. (dystr.).— *Czoło poorał cierń.* Wysp.* (dystr.).

U w a g a. Konkretnie obecnie zamiast *po-* dystr. używano *z-*, np. *Zorał wszystkie pola.* IV. (bo *poorał* byłoby tylko powierzchownie).

za- def. L (por. *za-kryć*).

Zaorują jęczmień porośnięty. IV.

p a m i ę t a ć (*-a*):

po- konsek. (p. § 68.7).

Ja ci to popamiętam. III. — *Popamięta ten jasny pan moje skrzywdzone sieroctwo.* X.

za- def. A.

Był to najgorętszy lipiec jaki zapamiętano. J. Sten. — *te wielkie słowa, które każdy Polak, stojący na czatach wśród walki tak okrutnie szalejącej o wolność Polski, winien sobie dobrze zapamiętać.* Wiad. Pol.

[***s-*** lok. (= 'wszystko razem').

Jak on może to wszystko spamiętać. III. — *Jeśli kto tekstu nie spamięta.* Wysp.*].

p a r s k a ć (*-a*), pf. mom. *parsknąć*:

po- pret. albo dystr.

Koń poparskał, brak mu było obroku. XI.

za- inch.

Zaparskał od śmiechu. XI.

p c h a ć (*-a*), pf. mom. *pchnąć*:

za- def. L (ipf. *za-pychać*).

Zapchał dziurę chustką. II.

na- ampl. (ipf. *na pychać*).

Napchał ziemniaków do worka. IV.

[***o-*** lok. (ipf. *o-pychać*).

Chłopi opychają się kartoflami. IV.

pełzać (-*a*). pf. semelfaktywne *pełznąć*:
po- kurs.
Robak popełzał pod kwiaty. IV.
przy- akkurs.
Wąż przypełzał do mleka. IV.
za- transkurs.
Złodziej zapełzał aż do okna. IV.

pękać (-*a*), pf. mom. *pęknąć*:
po- dystr.
Boże! jeżeli w wyrokach Twoich leży, aby panowie Siciński popękali z inwidyi... bądź wola Twoja! Sienk.

pętać (-*a*):
s- konc. (rez.).
Pastuch spętał konia. III.
u- dur.-lok., por. *u-wiązać* (przen., konkr. chyba tylko gwar.).
Ze świetną znajomością jego strony psychologicznej, z całą ścisłością i wyrachowaniem upętał go powoli w te sidła. II.
po- dystr.
Popętali konie na pastwisku. III.
[***o-*** lok. (zwykle przen.)]

I. piać (*pieje*):
za- inch. (= mom.-ingr., ew. mom.).
Kogut zapiał. IV. — *Czekać, jak zapieje kur.* Wysp.*
po- dystr.
Koguty popiały. XI.

pierzchać (-*a*). pf. *pierzchnąć*:
po-pierzchać dystr.
Wrogowie popierzchali. XI.

I. pisać (-*sze*):
na- dur.-(def.), zwykła forma pf., (p. § 30,7 & § 56,3).
Napisałem list do pana. XI. — *Kiedy to dzieło będzie na-*

pisane? XI. — *Mam już trzy czwarte poematu najdłuższego, jakim napisał.* Mick. — *Przy stole usiadłem — umoczyłem pióro i te płaczliwe wiersze napisałem.* Słow.

za- def. A (p. § 30,7), niekiedy def. L (p. § 30.7, uw.).

Niech słowo „kocham“ jeszcze raz z ust twych usłyszę, || *Niech je w sercu wyryję i w myśli zapiszę.* Mick.* P. T. VIII 470. — *jak litera z dawnego pisma, w dzieciństwie gdzieś w pamięci zapisana.* Słow. — *Miałem z nim rozmowę, którą zapisuję.* Sienk. — *Zapisuje codziennie wydatki.* IV. — *Chce je* [sc. swe zbiory] *po śmierci zapisać Rzymowi.* Sienk. (= 'na piśmie przekazać', niem. 'testamentieren').

po- dystr. (p. § 56,3), niekiedy pret.

Popisałem już wszystkie listy. XI.

wy- ef. (= 'pięknie, wyraźnie') [często też lok. 'wyciągnąć z pisma, z dzieła'].

Tuż myśliwców herbowne klejnoty wyryte, || *I stoi wypisany każdy po imieniu.* Mick.* P. T. I 297. (ef.). — [*Praca p. Rosta, której tytuł wypisałem powyżej.* Porz. RS. II 190.].

[***s-*** lok. ('wszystko razem'), np. *We wspomnieniach jego z tej podróży, wydanych później.., ale spisanych w tym samym jeszcze roku.* Tret.].

plaskać (*-a*). pf. mom. *plasnąć*:

po- pret.

Kaczka, kulą trafnie ugodzona, poplaskała i znikła. XI.

za- inch.

Młode kaczątka zaplaskały dziś po raz pierwszy. XI.

(I.) plątać (*-cze*, mało używ. *-ta*):

s- konc. (zwykle rez., p. § 18,9).

Całą tę powieść, chociaż splątaną bezładnie, || *Porządkował w pamięci i dopełniać umiał.* Mick.* P. T. X 492. — *Konewka, co mógł wypić lipcu dwa antały,* || *Nim mu splątał się język i nogi zachwiały.* Mick.* P. T. IX 13. — *Tyś wątek spisku tyle lat snowany splątał!* Mick.* P. T. X 858.

za- def. (niekiedy też kon. p. § 18,9).

Język mi się zaplątał. Kras. — *rad z wywikłania się z tru-*

dnej sytuacyi. w którą w ferworze się zaplątał. Danił. (Przykłady wyraźnie def. A).

po- dystr. (por. *po-gmatwać*).

Zaczęła się ta prędka, zmieszana rozmowa, || W któréj lat kilku dzieje chciano zamknąć w słowa || Krótkie i poplątane. Mick.* P. T. I 162. — *wątek powieści umyślnie sztucznie poplątany.* Tarn. — *kiedy zapamiętanie rysów twarzy było jedynie poto potrzebne, by nie poplątać pseudonimów, partyjnych numerów ludzi.* Danił.

pluskać (*-a*), pf. mom. *plusnąć* (por. *plaskać*).

po- pret.

Deszcz popluskał chwilkę. XI.

za- def. L.

Deszcz zapluskał piękne chodniki. XI.

I. pluskotać (*-cze*):

po- dystr.

Dzieci popluskotały sobie trzewiczki. XI.

I. płakać (*-cze*):

po- pret. (p. § 59, 1).

Wuj ma racyę! Popłaczemy, pobiadamy, ale pewnie zgodzimy się... Sier.

prze- perdur.

Przepłakała całą noc. XI.

za- inch. (mom.-ingr., rzadko mom., p. § 59, 1).

Dziecko zapłakało w kołysce. IV. — *Spójrzał ku niemu i rzekł: „Synu! z Panem Bogiem“ — || I zapłakał... A już był Tadeusz za progiem.* Mick.* P. T. X 427.

na- ampl.

Musisz się wprzódy dość naszlochać. || napłakać, zbeczeć, razy wiele. Wysp.* „Wesele“ 34.

płatać (*-a*), pf. mom. *płatnąć*.

s- konc. (rez.), zwykle przen.

Spłatał mu figla. I. — *Bo Rejtan wziął do serca, okazyi*

czekał, || *I dobrą sztukę spłatać niemcowi przyrzekał.* Mick.* P. T. VIII 256.

roz- rez. < lok. (zwykle konkr.).

Jednem cięciem rozpłatał łeb wołu. III.

(I.) p ł ó k a ć (*-cze*, mało używ. *-ka*):

o- dur.-lok.

Służąca opłókała talerze po kolacyi. II.

wy- ef. (często zarazem lok.).

Wypłócz cebrzyk i wylej wodę do zlewu. II.

prze- pret. „zgrubsza“ (p. § 44, 2).

Przepłócz usta po zjedzeniu. XI.

po- pret. (niekiedy dystr., p. § 44).

Gdyby nie chciała [sc. czkawka przejść], *to popłócz wodą gardło.* Witw. „Uczta“ Plat. 70.

[***s-*** lok., o deszczu rez.-totalne, np. *Gwałtowny deszcz spłókał ziemię.* III].

p o d o b a ć (*-a*):

s- ***się*** konc. (rez.).

Przez swoją uprzejmość spodobał się wszystkim. III. — *Milczeć tu i czekać, aż jemu zejść się do was spodoba!* Żuł.

u- dur. (bez. *się*).

Przyjechawszy z wojażu upodobał mury, || *Tłumacząc, że gotyckiéj są architektury.* Mick.* P. T. I 280. — *kto sobie w drugim upodobał charakter i ducha dzielnego.* Witw.

p o n i e w i e r a ć (*-a*):

s- konc. (rez.).

Nie przyjmuje pieniędzy za sponiewieraną cześć swoją. Głos Nar.

u- dur. (bardzo rzadkie, gwar.).

W podróży tej uponiewierał swoje zdrowie. III.

wy- ef. (rzadkie).

Jak on miał litość, tak dziecko wyponiewierać. III.

I. p r a ć *(piorę, pierze)*:

u- dur. (p. § 40, 9, str. 62).
Praczka mi wspaniale uprała koszule. II.
za- def. L (pewną małą część).
Weź tam i zapierz tę plamę. II.
wy- ef. (p. § 40, 9).
kołnierzyki doskonale wyprane i wyprasowane. II.
po- dystr.
Poprała wszystkie chustki i koszule. III.

p r y s k a ć (*-a*):
po- dystr.
Automobil popryskał przechodniów ulicy. XI.

*-*p r z ą t a ć (*-a*), *-przątnąć*:
za-*przątać* ipf., *-przątnąć* pf. ma odcień def.
Cel wielki, który całe życie me zaprzątał. Mick.* P. T. X 859.
[***s-***, ***u-***, ***wy-*** są wyraźnie lokalne].

p u c h a ć (*-a*). pf. mom *puchnąć* 'buchnąć, wybuchnąć'.
po- pret. (gwar.) = 'powąchać'.

p u k a ć (*-a*), pf mom. *puknąć*:
za- inch. (mom.-ingr.).
Zapukano do drzwi jego mieszkania. Chmiel. — *Ktoś zlekka zapukał do drzwi.* Zych.— *Zapukało chrześcijaństwo do wrót polskich.* Brückn. — *Chciałem coś powiedzieć czule,* || *chciałem zapukać w serduszko.* Wysp.*
po- pret.
Popukałem, i zaraz mi otworzono. XII.

p u s z c z a ć (*-a*) ipf., p. *puścić* pf.

p y t a ć (*-a*).
s- konc. (rez., p. § 18, 7).
Czy tak będzie? — spytała. podnosząc na Andrzeja oczy badawcze, ale słodkie i zaufane. Weys.—*Spytaj. coby mi w Warszawie za taką całkowitą edycyę ofiarowano.* Mick. — *Rozmówić*

się nawet nie można: spytać go o zdanie, wytrzeszczy niebieskie oczy i odpowie dwa słowa zagranicznym akcentem. Weys. — *Gotówka jest? — spytała bufetowa, wyciągając rękę.* Reym. — *Szwadron miał własnego lekarza Tyca, ale ten o nikogo się nie spytał.* Dzien. Pozn. (*za-* byłoby tu źle).

za- def. (p. § 18,7).

Zapytaj się tedy, ile mnie dadzą gotowemi pieniędzmi za rękopism. Mick. — *Następowało zaraz drugie pytanie, zmuszające zapytanego do małej poprawki lub zmiany stanowiska.* Witw. — *Miał powód przywitać się z nim i zapytać o zdrowie.* Weys. — *Gdyby zapytano znienacka Michała, czy bawi się, czy zżyma — nie umiałby odpowiedzieć.* Weys. — *Tak postąpił sobie pewien nauczyciel wiejski, gdy go zapytano o znaczenie słów Uhlanda i Schillera w jakimś zbiorze wierszy: miał on wówczas odpowiedzieć, że to tajemne, techniczne wskazówki dla zecera.* Kaspr. — *I teraz brat przytulił się do mnie i głosem, w którym łzy drżały, zapytał, czy naprawdę będzie burza.* Żuł. — *Zapytywał jednak zgromadzonych, czy godzi się występować energicznie przeciw uczciwym, bądź co bądź, zamiarom Andrzeja?* Weys. — *Dlaczego one żyją?... po co?... — zapytywał się nieraz.* Weys. — *Zajrzała mu w oczy, jakby zapytując, czy równie, jak ona, kontent ze swego miejsca przy wieczerzy?* Weys. — *Podróżny do folwarku nie biegł sług zapytać.* Mick.* P. T. I 47 (kon.).

do-, częściej *do -się*, kompl.

Zaczął wysyłać telegramy dopytując się o różne szczegóły. Now. Ref. — *Dopytywała służbę o Zbyszka.* [Sienk.].

wy- ef.

Wypytałem ucznia przy egzaminie. IX. — *Jęła go tkliwie wypytywać o zdrowie i co się z nim działo.* Reym. — *Niekiedy wypytywał o zamiary wrogów ojczyzny* J. Sten. — *Gdzie kupowała rewolwer, wypytywała się szczegółowo o mechanizm.* Nowiny.

prze- perdur.

Przepytałem go dokładnie. IX.

po- pret. (= ‘pobadać pytając’).

Popytajcie Jegomości. || *Jaka to tam radość w górze.* Ryd.* „Zacz. koło“.

na- ampl.

Gdy się Pan Wojski dosyć napytał, nabadał. Mick.* P. T. I 166.

roz- ampl. z odcieniem lok.

Rozpytawszy się, dowiedziałem się, że to odwieczny zwyczaj, który zaprowadzili Turcy. Lipk.

(I.) r ą b a ć (*-bię*, † *-ba*), pf. mom. *rąbnąć*:

z- konc. (rez., ew. mom.).

Zrąbani antagoniści moi zrobili koncylium. Słow.

za- def. M.

po- dystr.

Porąbali drzewa. XI. — *Trzeba porąbać te drwa.* XI.

r ó w n a ć (*-a*):

z- konc. (rez.).

Zrównał dom z ziemią. III. — *Zrównuje grunt.* IV. (Cel bliższy niż w zdaniu „równa grunt“).

za- def. L.

Robotnicy zarównali drogę. IV.

wy- ef.

Powoli wyrównano wszystkie wzniesienia i zagłębienia w dolinie. III.

r ó w n a ć (*-a*) *się* 1. ‘stawać z drugimi w równej linii’; 2. ‘równym się czynić komu’.

z- konc. (rez., ew. mom.) = 1.

Na dwa metry przed metą zapaśnicy zrównali się. II. (mom.).

do- kompl. (z odcieniem lok.) = 2.

Człek człekowi nie dorówna. Wysp.*

r u s z a ć (*-a*), pf. *ruszyć*:

po- kurs. (*-ać* ipf., *-yć* pf.).

Poruszył kamień z miejsca. XI. — *Kamień, który często z miejsca poruszają, nierad mchem obrasta.* [Glicz.]. — *sprężyna co porusza machinę.* SRykacz.—*Nie poruszała ustami, ni żadnym muskułem twarzy.* Reym.

po- *się* pret. (*-ać* ipf., *-yć* pf.).

Chory poruszył się na łóżku. SWarsz. — *Poruszyła się niespokojnie, odwróciła oczy.* Reym. (pret., ew. kurs.). — *Poruszał się w tych kołach.* XI. (pret.).

r w a ć (*rwie*):
ze- rez.-łok.
W powrocie do domu zerwała po drodze kilka kwiatów. III.
na- ampl.
Niech pan idzie na Łysanki i narwie mi szarotek. III.
za- def.
Co kto zarwie, to będzie jego. SRykacz.

r z e z a ć (*-że*), por. *rznąć*.
za- def. M.
Rabin zarzezał bydlę. XI.

r z u c a ć (*-a*), pf. mom. *rzucić*:
po-*rzucać* ipf., *-ić* pf. kurs. (zwykle przen.).
przy-*rzucać* ipf., *-ić* pf. akkurs.
za-*rzucać* ipf., *-ić* pf. transkurs. (przen. def.).
Zarzucił kołdrę na siebie. XI. (transkurs). — *Zarzuciłem tę myśl.* XI. (def. A). — *Zarzucili go pytaniami.* XI. (def. L).

s a d z a ć (*-a*) iter., p. *sadzić*.

s a r k a ć (*-a*), pf. mom. *sarknąć*:
po- pret.
Z niezadowolenia posarkał trochę. XI.

s i a d a ć ipf., p. *sieść*.

I. s i a ć (*sieje*):
po- dystr.
Posiał sobie konopi. II.
za- def. A (np. *żyto*), def. L (np. *pole*).
Znajdują się gubernie, w których włościanie.. nie zbiorą z pola tego, co zasiali. Dzien. Pozn. (def. A). — *Co człowiek zasieje, to i będzie żąć.* Przysłowie. (def. A). — *Zasiał całe pole.* IV. (def. L).

siekać (*-a*) iter., p. *siec*.

sięgać (*-a*). pf. mom. *sięgnąć*:
o- (*siągnąć*, rzadziej *-sięgnąć*) ma odcień dur.
Dwa jednak dobre rezultaty osiągnąłem z tego pobytu. Sienk.
za- transkurs.
jak daleko okiem zasięgniesz. SRykacz.
[*przy-sięgać* p. *-siądz*].

siodłać (*-a*):
o- dur.-lok. > rez.
Osiodłał konia. III. — *Tatara mi osiodłać — płaszcz mój i pistolety.* Kras.
po- dystr.
Posiodłali konie. III.

I. skakać (*-cze*) 'robić skoki' (por. pf. *skoczyć* 'zrobić skok'):
po- kurs., niekiedy pret.
Poskakał i nigdy nie wrócił. XI. (kurs.). — *Poskakał, aż nogę złamał.* XI. (pret.).

I. skrobać (*-bie*). pf. mom. *skrobnąć*.
u- dur.
Kucharka uskrobała już kartofle na kolacyę. II.
o- dur.-lok.
Kartofle już oskrobane. II.
po- dystr. albo pret. (*po- się* tylko pret.).
Kucharka poskrobała ryby. XI. (dystr.). — *Maciek z zakłopotania poskrobał się za uchem.* II. (pret.).
na- ampl.
Naskrobali buraków. XI.
nad- dem. z odcieniem lok. ('nieco z wierzchu').
Uwaga. Niekiedy mówią *naskrobać* = *nadskrobać*.
za- inch. (mom.-ingr.).
Mysz zaskrobała. II.

I. s k u b a ć (*-bie*, gwar. *-ba*):
po- pret. albo dystr.
Pies poskubał go po łydkach. II. (pret.). — *Poskubała kurczęta.* XI. (dystr.).
o- dur.-lok.
Kucharka oskubała kurczęta. II.

I. s ł a ć (*śle* albo *szle*) ‘wyprawiać dokąd’:
po- kurs.
Posłał służącego po pocztę. IV.
przy- akkurs.
Przysłano mnie dziś zająca. XI.
za- transkurs.
Jednych powieszano, drugich na Syberyą zasłano. SRykacz.

I. s ł a ć (*ściele*) ‘robić legowisko’:
po- rez. < lok. (*po-* < *pod*).
Jak sobie pościelesz, tak się i wyśpisz. Przysłowie.
u- dur.
W schronisku pod Zawratem usłał mu góral wygodne leże. III.
za- def. L.
Zasłał całą stodołę słomą. IV.

s ł u c h a ć (*-a*) 1. ‘uważać zapomocą słuchu’ (= niem. ‘horchen, hören’); 2. ‘być posłusznym’ (= niem. ‘gehorchen’):
po- pret. = 1.; konsek. = 2.
Posłuchaj, co mówię. III. — *Posłuchajmy, co mówi w tej kwestyi.* Now. Ref. — *Każdy wiedział, że teraz będzie czego posłuchać.* Witw. (= 1.). — *Precz z moich oczu!... posłucham odrazu;* || *Precz z mego serca!... i serce posłucha;* || *Precz z mej pamięci!... o, tego rozkazu* || *Moja i twoja pamięć nie posłucha!!* Mick.* „Do M...“ (konsek. = 2.)
u- dur. albo kon. = 2.
Nie chce usłuchać rozkazu. III.
wy- ef. = 1.
I to, co mam powiedzieć, cierpliwie wysłuchał. Mick.* P. T. X 478.

na- pf. ampl.. ipf. dur.-def.

Długo nasłuchiwał turkotu oddalającego się powozu. Reym. (dur.-def.) — *Być może także, iż tyle nasłuchała się o mnie od ciotki, że każde słowo moje uważa za wyrocznię.* Sienk.

nad- pf. dur.-def. (def. = „z natężoną uwagą").

Skoro usłyszał on płacz, zatrzymał się, nadsłuchał. [Prus.].

za- def. w imiesłowie *zasłuchany* (por. *za-patrzony*).

zasłuchany w monotonne bicie fal. Reym.

[***przy-*** *się* ma odcień lokalny („blizko").

gdyby kto chciał się przysłuchać rozmowom. Witw. — *aby poznać, co się dzieje w głowach tutejszych, i przysłuchać się, jak one rozumują.* Sienk.].

smagać (*-a*), pf. mom. *smagnąć*:

o- dur.-lok. (zwykła forma pf.).

drugim z kolei tedy grzesznikiem, który miał zostać osmaganym w „Beniowskim". Małec.

wy- ef.

Wysmagany deszczem i wichrem ledwo się dobił do domu. III.

za- def. M.

Zasmagał psa. XI.

ze- rez.-totalne (por. *z-bić*), bardzo rzadkie.

I. spać (*śpi*):

po- pret. (p. § 43, 7).

Pospałem sobie, aby się pokrzepić. XI.

prze- perdur. (p. § 43, 7).

Przespałem całą noc. XI.

wy- *się* ef.

Wyspałem się doskonale. XI.

do- kompl.

Dospałem aż do południa. XI.

za- def. M, transyt. (rzadkie).

Pośpij, zaśpisz bolenie. Wysp.* „Wesele" 85.

spikać (*-a*) *się*, pf. *spiknąć* (bardzo rzadkie).

-sprzyjać (-*a*):
po- pret.
Los mu w tym razie posprzyjał. SWarsz.

I. ssać (*ssie*):
po- pret.
Dziecko possało cukierek. XI.
na- ampl. (dur.-def.).
*Bo wierzę, że **się** potrafię od ciebie nassać i dużo i bardzo pięknej mądrości.* Witw. „Uczta“ Plat.
ze- (trochę gwar.) rez.-totalne.
Kocięta zessały kotkę tak, że schudła. III.

I. stać *(stoi)*:
po- pret. (p. § 43,2).
Postał, nie doczekał się jej i poszedł. XI.
prze- perdur. (p. § 43,2).
Przestałem całe trzy akta. XI.
Uwaga. *Przestać* też = ‘zaniechać’.
u- dur. (p. § 43,2 i str. 65 odn.).
Żołnierz ustał na posterunku, aż go zluzowano. XI.
wy- ef.
Wystał pod oknem aż do obiadu, ale nic nie mógł użebrać. II.

starać (-*a*) *się*:
po- pret.
Przyniosę spis książek, które postaram się przypomnieć. Weys. — *Postarano się nawet o wnioski, żądające ewakuacyi, aby okazać niezawisłość zgromadzenia.* Szuj.
wy- ef.
Wystarał się o konie. II.

stawiać (-*a*) iter., p. *stawić*.
stąpać (-*a*) ipf., p. *stąpić* pf. mom.

stękać (-*a*), pf. mom. *stęknąć*:

po-stękać pf. pret.
Postękał i usnął. XI.
po-stękiwać ipf. dystr.
Postękiwał, bo mu lekarstwo żadnej ulgi nie sprawiało. XI.
za-stękać inch.
Zcicha zastęka. Orzeszk. (pf.).

strachać (*-a*) *się* (bez *się* teraz używ. tylko w imiesłowach, por. *straszyć*):
ze- konc. (rez., często mom.).
Wrócił do zestrachanych koni. Żer.
za- def. tylko w imiesłowie *zastrachany.*

(I) stradać (*-da*, gwar. *-dze*):
po- (= 'stracić') dystr.
W tem zamieszaniu postradał cały majątek. III.

(I.) strugać (*-ga*, *-że*):
u- dur. (p. § 23,4).
Ustrugał sobie ławkę, stół i łóżko. III.
Uwaga. Niekiedy *u-* = *od-*.
wy- ef.
Chłopak wystrugał sobie mały okręcik. III.
za- def. F (p. § 23,4).
Zastrugał ołówek. XI.

strzelać (*-a*) ipf., pf. mom. *strzelić.*
za-strzelić def. M.
Kłusownik zastrzelił leśniczego. XI.

stukać (*-a*), pf. mom. *stuknąć*:
po- pret.
Postukał, aby mu otworzono. XI.
za- inch.
Zastukał do drzwi. XI. — *Wszedł do sionki i zastukał nieśmiało.* Sier. — *Podkowy zagrzmiały,* || *Zastukał do komnaty Arędarz zdyszały.* Mick.* P. T. X 878.

s t u r c h a ć albo s z t u r c h a ć, pf. mom. *sturchnąć*, *szturchnąć*:

po- dystr.

Zgromadzenie było liczne, poszturchano mnie niemało. XI.

s u w a ć (*-a*), pf. *sunąć*:

po-suwać ipf., ***-sunąć*** pf. kurs.

Posunąłem krzesło. XI.

przy- akkurs.

Przysunąłem stół bliżej okna. XI.

za- transkurs. albo def. L.

Zasunąłem granicę aż pod rzekę. XI. (transkurs.). — *Zasunąłem okno firaną.* XI. (def. L).

s w a t a ć (*-a*):

po- pret.

Ja poswatam brata. III.

wy- ef.

Ja wyswatałem brata. III. — *Ta szanowna matrona zdążyła już w swojem życiu kilkanaście par wyswatać.* II.

s y k a ć (*-a*), pf. mom. *syknąć* (por. *syczeć*):

po- pret.

Gajor posykał na przechodzące dzieci. XI.

za- inch.

Wąż zasykał z rozdrażnienia. XI.

I. s y p a ć (*-pie*), pf. mom. *sypnąć*:

po-sypać pf. dystr.

Posypała kuchnię piaskiem. IV.

za- def. L.

Zasypali dziurę IV.

s z a m o t a ć (*-cze*, *-ta*):

po- pret.

Ryba poszamotała się w sieci. XI.

I. szarpać (*-pie*), pf. mom. *szarpnąć*:
po- dystr.
Wreszcie wiatr zwiał mgłę, ale napędził czarnych, poszarpanych chmur. Sienk.
nad- dem.
Ale nerwy mam nadszarpane. Sienk.

szarzać (*-a*):
ze- konc. (rez.).
Ubranie zeszarzane. III.
u- dur. (rzadkie, tylko w Galicyi słyszałem).
Uszarzał buty. III.
wy- ef.
Gdzieś się ty tak wyszarzał? III. — *Łabędzie krzyczały żałośnie i długo biły skrzydłami w brudno-zieloną toń wody, jakby w aksamit wyszarzany.* Reym.

szastać (*-a*). pf. mom. *szasnąć*:
po- pret.
Poszastał nogami. XI.

szczekać (*-a*), pf. mom. *szczeknąć*:
po- pret.
Pies poszczekał i zamilkł. XI. (pret.).
za- inch. (*za-szczeknąć* subit.).
Naraz Fox stanął i głośno zaszczekał. Weys. — *Pies zaszczekał, widząc żebraka.* IV. — *Nagle pies raz zaszczeknął.* IV.
na- *się* ampl. (dur.-def.).
Psy naszczekały się, aż zamilkły. XI.

szczepać (*-a*):
roz- rez. < lok.
Grom rozszczepał dąb. XI.
po- dystr.
Poszczepał kloce. XI.

szczękać (*-a*), pf. mom. *szczęknąć*:

po- pret.
Poszczękał zębami. XI.
za- inch.
Zaszczękały końskie kopyta. II.

s z c z y k a ć (*-a*), pf. mom. *szczyknąć* (rzadkie).

I. s z c z y p a ć (*-pie*), pf. mom. *szczypnąć*:
u- dur. (p. § 53, 6).
Uszczypał dziecko, które zapłakało. XI. (mom. *uszczypnął*).
wy- ef.
Tak mnie wyszczypali na wszystkie strony przy tej zabawie, że nie mogę usiedzieć. II.
za- def. M.
Owady zaszczypały bezbronne zwierzątko. XI.
po- dystr. (p. § 53, 6).
Poszczypały go pchły po całem ciele. XI.

(I.) s z e m r a ć (*-ra, -rze*):
po- pret.
Był niezadowolony i poszemrał trochę. IV.
za- inch.
Żołnierze zaszemrali na ten rozkaz. IV. — *Taka cisza robi się w spokojnych wioskach flandryjskich, iż żaden listek nie zaszemrze na drzewie.* Sienk.

(I) s z e p t a ć (*-cze, -ce, -ta*), pf. mom. *szepnąć*.
po- pret.
Poszeptaliśmy sobie chwilkę i rozeszliśmy się. XI.
za- inch.
Nie mów tego ojcu! — zaszeptał chłopiec. IV.

s z l o c h a ć (*-a*):
po- pret.
Niech sobie trochę poszlocha, to mu nie zaszkodzi! II.
za- inch.
Po tem wyznaniu zaszlochała, ukrywszy twarz w dłoniach.

II. — *Gołąb grucha, jak chce — zaszlochał — i nikt go krakać nie zmusza!* Danił.

wy- ef. < lok.

Wyszlochał swój żal. III.

szperać (*-a*):

po- pret. (p. § 58, 2).

Uczony poszperał w starych rękopisach. XI.

wy- ef. (p. § 58, 2).

aż wyszperał poszukany dokument. XI.

szukać (*-a*):

po- pret. albo dystr. bez wyraźnej rezultatywności (por. § 58, 1).

Poszukaj mi odpowiedniego miejsca w książce! II. — *Zdaniem Bakunina, człowiek pierwotny poszukiwał bogów początkowo w przedmiotach rzeczywiście istniejących: gwiazdach, księżycu, słońcu.* Kulcz.

wy- ef. (p. § 58, 1).

Z trudnością wyszukał jego mieszkanie. II. (przedmiot przedtem nieznany, por. *od-szukać*).

do- *się* kompl.

Po długiem błądzeniu doszukał się nareszcie prawdziwej drogi. III.

[***od-*** = 'wyszukać przedmiot znany' ma odcień dur.

Odszukał zgubiony papier. XI.].

ścigać (*-a*). pf. *-ścignąć*:

do-*ścigać* ipf., *-ścignąć* pf. rez.-lok. (kompl.).

Dościgniono go i przytrzymano. SRykacz.

ślizgać (*-a*) *się*.

po- pret.

Chłopcy poślizgali się na zamarzniętym strumyku. XI.

I. śmiać (*śmieje*) *się*:

po- pret.

Pomimo swego smutku pośmiałem się dzisiaj nie bez powodu. XI.

za- inch. (mom.-ingr.), niekiedy def. M.

Czytając książkę zaśmiał się nagle. IV. (mom.-ingr., ew. mom.). – *Zmiłuj się nade mną, inaczej się zaśmieję.* XI. (def. M).

roz- aug.-ingr. (niekiedy aug.).

Majtek wytchnął, podróżne rozśmiało się grono. Mick.* „Cisza morska“.

ś n i a d a ć (*-a*):

po- pret.

Pośniadaliśmy sobie, zanim pociąg odszedł. XI.

ś p i e w a ć (*-a*):

po- pret. (p. § 47, 5).

Pośpiewaj sobie trochę. X.

prze- perdur. (p. § 47, 5).

Prześpiewał już trzy arye. III.

od- akurat. (p. § 47, 6).

Odśpiewaliśmy przekazane trzy wiersze. XI.

za- inch. albo dur. (p. § 59, str. 83 nst.).

Na prośbę obecnych zaśpiewał kilka pieśni. III. (dur.).— *Zaśpiewał nagle stróż głosem ochrypłym, nadpękniętym.* Sier. (inch.).

pod- dem. (tylko ipf. *-śpiewywać*).

Tak podśpiewywali sobie, częstowali się wzajem, przechwalali się. Sier.

[***przy-*** komitatywne (tylko ipf. *-śpiewywać*).

Grał i przyśpiewywał melodyę z jowialnym animuszem. Weys.].

I. ś w i e [r] g o t a ć (*-cze, -ce*):

po- pret.

Ptaszek przyleciał, poświergotał i odleciał. XI.

za- inch.

Ptaki zaświegotały w ogrodzie. IV.

(I.) ś w i s t a ć (*-sta, -szcze*), pf. mom. *świsnąć*:

po- pret.
Zniecierpliwiony poświstał i przechadzał się po pokoju. XI.
za- inch.
Zaświstaj, aby się chłopcy zeszli. XI.

ś w i t a ć (*-ta*):
za- inch.
Dzień zaświtał na dworze. IV.
roz-świtać (*się*) ipf., *-świtnąć* pf. aug.-ingr., aug.
Po burzy się rozświtało. XI.

t a c z a ć (*-a*) *się* iter., p. *toczyć się.*
t a j a ć p. *tajeć.*

t a r g a ć (*-a*), pf. mom. *targnąć*:
po- *ać* dystr. (pf.).
Muzyka koi moje potargane nerwy. Sienk. — *Zaledwie trochę potargane miał włosy.* Weys.
s- *ać* rez.-totalne. (pf.).
Stargał siły na tem przedsięwzięciu. IV.
roz- *ać* aug.-lok. (dur.). (pf.).
Roztargał więzy, któremi był skrępowany. XI.

t a r z a ć (*-a*) *się.*
u- dur.
Koń utarzał się po murawie. II.
wy- ef.
Siwek wytarzał się dzisiaj dosyta po trawie. II.
po- pret.

t k a ć (*-a*) 'wtykać':
na- ampl. (dur.-def.), *-tknąć* pf. mom. albo semelfakt.
Worki i skrzynie natkasz, ale serca nie natkasz, zawsze chce więcej. SRykacz.
za- def. L.
Zatkał dziurę. XI.

t k a ć (*-a*) ‘robić tkaninę’:

u- dur.

I utkaną z jedwabiu smycz, któréj robota || Równie droga jak kamień, co się na niéj świeci. Mick.* P. T. XI 560. — *Zasnute śniegiem jałowce zdały się być z mrozu samego utkane.* Żer. — *Obraz Matki Boskiej Częstochowskiej, w utkanej wzorzystej szacie.* Wysp.

wy- ef. (niekiedy też [III] = niem. ‘auspolstern’; zwykle: *wypchać* [IV], *wysłać* [XII] etc.).

Nim sobie piersi do lotu wyrobi, || Skrzydła wyprzędzie, wytczé i ozdobi. Mick.* „Dziady“ III, Ust. († *wytczé* = *wytka*).

t r a f i a ć (*-a*) ipf., p. *trafić* pf.

t r ą c a ć (*-a*) ipf., p. *trącić* pf.

t r o s k a ć (*-a*):

s- konc. (rez.).

Ta wiadomość stroskała go. III. — *cierpiący i stroskany człowiek.* Matusz. — *oschła i wiecznie stroskana.* Orzeszk.

u- dur. (rzadkie).

Dosyciem się przez ciebie utroskał. III.

za- def. (inch.).

Ujrzawszy niespodziewaną przeszkodę, zatroskał się bardzo. III.

po- *się* pret.

t r w a ć (*-a*):

po- pret. (p. § 43, 8).

Nie potrwało kilka minut i Jaś wrócił z odpowiedzią. III.

prze- perdur. (p. § 43, 8).

Piramidy przetrwały już wiele wieków i przetrwają jeszcze długie lata. SWarsz.

wy- ef.

Nie mogę tu wytrwać dłużej. III.

t r z a s k a ć (*-a*), ipf. też *trzeszczeć*, pf. mom. *trzasnąć*:

po- dystr. (w innem znaczeniu pret., p. SWarsz.).

Kamień potrzaskał znajdujące się na stole przedmioty. XI.

za- inch. [*zatrzasnąć* pf. mom. i def. = 'zamknąć z trzaskiem', np. *drzwi*, ipf. *-skiwać*].

Zatrzaskał biczem. XIII.

[*Gwałtownie odsunęła krzesło, rzuciła łyżkę na stół i wyszła, zatrzaskując drzwi za sobą.* Reym.].

I. trzepać (*-pie*). pf. mom. *trzepnąć*:

po- pret. (p. § 44).

Kuropatwa potrzepała skrzydłami i legła bez ruchu. X. — *Trzeba potrzepać dywan.* X.

prze- pret. z innym odcieniem (por. § 44).

Należałoby go za to trochę przetrzepać. X.

wy- ef.

Lokaj wytrzepał dywany. I.

s- 1. rez-totalne (por. *z-bić*) albo 2. lok.

Deszcz nas porządnie strzepał. SWarsz. (= 1.) — *Uśmiechał się boleśnie i strzepnął palcami.* Żer. (= 2).

(I.) trzepotać (*-ce, -ta*):

po- pret.

Ptak potrzepotał chwilę skrzydłami. IV.

za- inch.

Żagiel biały błysnął i zatrzepotał się. Reym. — *Kto jesteś? — zatrzepotało zdławione pytanie.* Reym. — *Zrozumiała go doskonale i coś w niej zatrzepotało, jakby jakąś nową strunę serca lekko szarpnięto.* Reym. — *Przybladła, oczy się jej zatrzepotały, jęknęła prawie.* Reym.

trzymać (*-a*):

po- pret.

Potrzymał kamień w ręce i dopiero za chwilę go rzucił. III.

u- dur.

Konie się tak rwały, że nie mógł cugli w ręku utrzymać. II. — *taki chłop, co najdzikszego konia utrzyma.* Reym. — *Rano wstała, tak zdenerwowana, że się na nogach utrzymać nie mogła.* Reym. (Por. *u-siedzieć*). — *Tradycye młodości ojcowskiej starałem się, jak mogłem, utrzymać.* Sienk. — *w Arabii, którą tylko*

z szalonym wysiłkiem Turcy utrzymać jeszcze mogą. Lipk. — *Tylko wówczas.. pokój może być utrzymany.* Dzien. Pozn. — *po tyloletnim pokoju, który z takim wysiłkiem zdołano· zaledwie utrzymywać.* Lipk. — *porządek publiczny w mieście utrzymać.* Tarn.

za- def. (p. § 39, 3).

Zatelefonował na stacyę warszawską, aby pakunki zatrzymano do przybycia pociągu drugiego. Dzien. Pozn. — *Ale Sędzia zatrzymał w izbie Tadeusza,* || *I rzekł do Księdza..* Mick.* P. T. X 256. — *Przy drzwiach zatrzymaliśmy się jeszcze, odwróciliśmy się w tej samej chwili i spojrzeli na siebie.* Sienk. — *ująwszy lekko.. rękę Jana, zatrzymał ją długo w swojej dłoni.* Weys. — *A kiedy będę mówił, pewnie ci czkawka przejdzie; tylko zatrzymaj oddech przez dłuższy czas.* Witw. „Uczta“ Pl. — *Ponieważ pociąg dalej nie szedł (był to pierwszy Orient-Express, który się tu zatrzymał), wszyscy pasażerowie musieli nocować.* Lipk. — *Powóz zatrzymał się przed hotelem.* Reym.

do- kompl.

Pisarz pogroził, że jeżeli nie dotrzyma do wieczora, to nie zapłaci jej za cały tydzień. Prus.

wy- ef.

Nie mógł wytrzymać w pokoju. XI. — *Nakoniec nie mógł dłużéj od gniewu wytrzymać.* Mick.* P. T. III 577.

[***ws-*** lok. p. § 39, 3].

tułać (-*a*) *się*:

po- pret.

Potułał się jakiś czas, ale znalazł wnet schronienie. III.

prze- perdur (dość rzadkie).

Przetułał się wiele lat po różnych krajach. SWarsz.

wy- ef.

Legioniści polscy wytułali się po całym świecie. III.

na- ampl.

Już dosyć natułałem się na świecie. III.

za- transkurs.

Zatułał się na krańce świata. IV.

tupać (-*a*), pf. mom. *tupnąć*.
po- pret.
Potupał nogą i poszedł. XI.
za- inch.
Widzowie zatupali, bo im się przedstawienie nie podobało. XI.
przy- komit. (zwykle ipf. *-tupywać*).
Starzec przytupywał, gdy mu stary znany marsz zagrano. XI.

I. turkotać (*-ce, cze*):
po- pret.
Zdala słyszano, jak wozy poturkotały. XI.
za- inch.
Wtem zaturkotało coś za dworem od strony podjazdu. Weys. — *Zaturkotał złośliwy bruk Pragi i oniemił rozmawiających.* Weys.

tyrać (-*a*):
s- konc. (rez).
Styrał cały majątek. III.
u- dur.
Przy tem zajęciu utyrał zdrowie. II.
† ***po-*** dystr. (p. SWarsz.).

ufać (-*a*):
za- def. (> inch.).
On zaufał mi. II. — *prawdziwe, ludzkie dokumenty, którym można zaufać.* Sienk.
† ***po-*** konsek.
Tadeusz odpowiadał śmieléj, szła rzecz daléj, || *W pół godziny już byli z sobą poufali.* Mick.* P. T. I 670.
pod- mało używ. = *po-*.
Dawałem ograniczenia, abyście snadź zanadto w moc swą nie podufali! Żuł. „Kon. Mes." 33.

umizgać (-*a*) ipf. p. *-mizgać*.

urągać (-*a*):

po- pret. (rzadkie).
na- ampl.
Naurągali się z nieszczęśliwego człowieka. XI.

uzdać (*-a*).
o- (zwykle ***ob-***, por. Łoś RS. III 153), dur. lok.
Proszę mi ouzdać konia. VIII. (VIII odczuwał ***o-*** mniej lokalne niż ***ob-***).— *Nie mógł ouzdać jego namiętności* VIII. (=XI).— *Zaledwie wydał pułkownik rozkaz: „Uzdać konie!“, oficerowie melldują: „Już ouzdane!“* IV. (wedle pamiętnika swego dziada, powstańca r. 1863). — *Konie obuzdane.* IV. (też *ouzdane*).
[***wy-*** lok. = niem. *ab-*].

wahać (*-a*) *się*:
po- pret. (dość rzadkie).
Powahał się chwilę, zanim dał odpowiedź. IV.
za- inch. (def.).
Zawahał się przed ostatecznem rozstrzygnięciem tej sprawy. II. — *Jeden Małecki.. zawahał się i ostrzegał, że jednak nie wszystkie fenomeny i prawa twórczości Słowackiego dadzą się wyjaśnić jej okolicznościami życiowemi.* Z. Wasil. — *Gotowi są, lecz zawahali się na chwilę.* Żuł.

walać (*-a*) ‘brudzić’ (*walać* iter. ‘taczać’ p. *walić*):
po- dystr. > rez. (zwykła forma pf.).
Pies skoczył na mnie i powalał mi całe ubranie. II. — *Spadła kropla atramentu z pióra, i cały obraz powalany nie jest do użycia.* II.
za- def. L.
Nie chodź tam, bo sobie zawalasz buciki. XI.

wąchać (*-a*).
z- konc. (rez., ew. mom., p. § 75, 2).
Zwąchał piżmo nosem. Przysłowie. (Mówią też *pismo*, p. SWarsz.).
po- pret. (p. § 75, 2).
Pies powąchał wskazane miejsce, ale nie znalazł śladów wilka. III.

I. wiać *(wieje)*:

po- pret. w formie niedok.

Powiewała z mieszkania chustką. Reym. — *Wiatry mile powiewają.* SWarsz.

po- kurs. w formie dok.

Obłok powiał dalej. [Konop.].

za inch. (bez przedm.), def. L (z przedm.).

Wiatr zawiał. IV. (inch.). — *Tak zawiało drogę* [sc. śniegiem], *żeśmy jej nie mogli odnaleźć.* II. — *Chłód dziwny zawiewał od ścian, że, mimo rozgorączkowania, trzęśli się z zimna.* Reym. (inch.)

I. wiązać *(-że)*:

z- rez. albo rez.-lok. ('razem'), p. § 64, 2.

On sam pierwszy zbliżył się i związał ze mną. Słow. (lok.). — *Tak się miotał na wszystkich, że musiano go związać.* SRykacz. (rez.). — *Zwięzuje dwa końce sznurka.* IV. (rez.-lok., cel bliższy niż w zdaniu *wiąże* etc.).

u- lok. (p. § 64, 2), niekiedy dur.

Cały pułk koników uwiązany był do płotu. Weys. (lok.). — *I zawiesił na skromnym krzyżyku grobowca* || *Uwiązaną w kokardę wstążeczkę czerwoną.* Mick.* P. T. XI 287. (dur.). — *I czworo rąk zarazem we włos mu wplątali,* || *Upiąwszy się nogami ciągną jako liny* || *Sprzężyste, uwiązane do masztu wiciny.* Mick.* P. T. IX. 433. (lok.).

za- def.

Zawiązałeś ty węzeł i mojemu Panu! Mick.* P. T. X 714. — *Równocześnie wziął trochę wstążek, zawiązał je nad czołem Sokratesa.* Witw. „Uczta" Pl. — *Harrieta, wedle jednych jeszcze przed rozstaniem z mężem, wedle drugich natychmiast po niem, zawiązała stosunek z oficerem.* Zdziech. — *w Kole niegdyś zawiązanem przez Towiańskiego.* Małec. — *Zawiązał worek jedwabną tasiemką.* X.

na- ampl. (dur.-def.).

Rozmaicie Platon swe dyalogi nawiązuje. Witw. (dur.-def.). — *Nawiązał dużo sieci.* XI. (ampl.).

po- dur.-kon. albo dystr. (p. § 64, 2).

Powiązano żyto w snopki. XI. (przeważnie dystr.).

w i d a ć p. *widzieć.*
-w i e c a ć p. *ob-iecać.*
w i e r z g a ć (*-a*), pf. mom. *wierzgnąć*:

w i e s z a ć (*-a*).
za-wieszać ipf., *-wiesić* pf. def. (*co czem* def. L).
obraz zawieszony naprzeciw biurka. Weys. — *zbroje zawieszone.* Kras.* — *Dyonizyusz nad tronem Damoklesa miecz na cienkiej nitce zawiesił.* SRykacz. (def. A). — *Zawiesił okno płótnem.* SRykacz. (def. L).
po-wieszać pf. dystr.; ***po za wieszać*** pf. def.-dystr.
Latarnie statków podobne są do różnokolorowych chwiejnych punktów pozawieszanych w powietrzu. Sienk.
po-wiesić pf. = 'zawiesić' ma słaby odcień kurs., niekiedy konsek. (por. (*po-stawić*):
Powiesiła bieliznę na dworze. XI. (*powiesić* = bez stałej podstawy, por. *za-* = stale).
U w a g a. *Powiesić* pf. też = 'stracić na szubienicy'.
Powiesił się na strychu. XI.

w i k ł a ć (*-a*):
z- rez. l o k (rzadkie):
Wszystko było takie pogniecione, zwikłane. II.
u- dur.
W krętej sieci miłości został uwikłany. SRykacz. — *Polska niepotrzebnie uwikłała się w wojnę ze Szwecyą.* SRykacz.
za- def.
To jest bardzo zawikłana sprawa. XI.—*Zawikłane stosunki.* III. — *Zawikłał problemat w ten sposób, że nie można go było rozwiązać.* XI.
po- dystr.
Powikłały się mi sznury. III.

w i t a ć (*-a*):
przy- forma zmiany asp. z odc. lok. p. § 69.

Przywitawszy się ze Śniatyńską, wyciągnęła do mnie łapkę, opiętą w białą rękawiczkę. Sienk. — *Jednak wymówił się pozorem, że jeszcze nie ze wszystkimi się przywitał.* Weys.

po- forma zmiany asp. z odc. uczuciowym p. § 69.

Gdybyśmy my, nabrawszy Moskwie harmat, znaków, || *Zwycięscy szli powitać wybawców rodaków?* Mick.* P. T. VI 226. — *Kapelusz miał okrągły z piórem, w ręku szpadę,* || *Okręcił się i szpadą powitał gromadę.* Mick.* P. T. VII 521. — *Oboje państwo Tomaszowie stali przed drzwiami i powitali najprzód mnie, bo pierwszy wyskoczyłem z powozu.* Weys. — *Po raz pierwszy powitała ich* [sc. legionistów] *Warszawa. I jak powitała!* Wiad. Pol.

za- def. A (= 'przyjść i zostać').

Ach bracie Protazeńku! że to oczy nasze || *Widzą! że znowu do nas ci Koronijasze* || *zawitali!* Mick.* P. T. XI 342. — *I oto jeden z takich właśnie szaleńców zawitał nagle pod ich dach.* Danił. „W miłości i boju" 168. — *Wiesz, kto zawitał dziś do mnie? Rewirowy.* X. (ironicznie).

władać (*-a*), p. *władnąć* (bez ipf.).

wołać (*-a*):

po- pret. (rzadkie).

Wychylił się z okna, powołał, i ucichło. XI.

Uwaga. *Powołać* też = 'zawezwać' z odcieniem def., np. *powołać pod broń.*

za- inch.; ma też odcień transkurs. (por. ***przy-*** akkurs).

„Jacku! zawołał Klucznik, mądre ty przyczyny || *Wynajdujesz, cóż? one nie zmniejszą twéj winy!* Mick.* P. T. X 623. (inch.). — *Wtém szmer powstał za drzwiami, razem głosów wiele* || *Zawołało: „Niech żyje Kurek na kościele!"* Mick.* P. T. XII 225. (inch.) — *Coś zawołało na niego po imieniu.* Sienk. (odcień transkurs.) — *Na psy zawołał groźno, ręką im wskazując w tył.* Krasz.— *Wtem zawołała łódź ze mną do siebie.* Słow. „W Szw." (transkurs., możebne, ew. nawet lepiej, tu *przy-* akkurs.).

na- *się* ampl.

Nawołał się, aż ochrypnął. XI.

w r a c a ć ipf., *wrócić* pf.

po-wracać ipf., *-wrócić* pf. (też lok.) ma odcień konsek. (= 'do dawnego stanu').

Jak mnie dziecko do zdrowia powróciłaś cudem. Mick.* P. T. I 8. — *Tak nas powrócisz cudem na Ojczyzny łono.* Mick.* P. T. I 13. — *marzyć o tem, co już nie powróci.* Reym. — *Powracał pieszo do hotelu.* Weys.

na-wracać ipf., *-wrócić* pf., ma odcień dur.-def.

Jagiełło kazał nawracać lud na wiarę chrześcijańską. SWarsz.

na-wracać pf. ampl.

Wskutek manifestu nawracało do domu wielu z wywiezionych. SWarsz.

za-wracać ipf., *-wrócić* pf. ma odcień def. (też lok. = transkurs.).

Posłałem, żeby go zawrócono. SRykacz. — (Przen.): *Filozofia niemiecka nie jednemu głowę zawróciła.* SRykacz. (Wyraźna duratywność rezultatu). — *Ten jegomość na dobre jej w głowie zawrócił.* Weys. — *Poszła do lasu, ale zaraz zawróciła z powrotem, bo nie wiedziała, po co tam iść.* Reym.

z-wrócić pf. (obok *z-wracać* ipf.) ma zwykle postać mom.

Zwrócił konie. IV.— *Wszyscy zwrócili nań oczy.* SRykacz.— *Tymczasem głuchy stuk, jakby kamienie kto puścił po deskach, zwrócił uwagę obojga księstwa.* Weys.

w z d r a g a ć *(-a)* s i ę:

po- pret.

Powzdragawszy się trochę, postanowił uczynić zadość ogólnemu żądaniu. [Chmiel.].

z g r z y t a ć *(-a)*, pf. mom. z g r z y t n ą ć:

po- pret.

Pozgrzytał zębami ze złości. XI.

za- ineh.

Nie chcąc wymówić przekleństwa, zazgrzytał. XI.

I. z i a ć (*zieje*), iter. *ziewać (-a)*, pf. mom. *zionąć*:

po-ziewać ipf.. *-ziewnąć* pf. pret.
On się gniewa na natrętność, pytany o zdrowie—poziewa. [Mick.].
za-ziewać inch.
Zaziewał zanim usnął. XI.

z i e w a ć *(a)* p. *ziać.*

I. z w a ć *(zwie, zowie):*
na- dur.-def. (uwydatnia się przeważnie samą czynność).
Nazwała mnie Anakreontem, radziła przybrać się w girlandy dzikiego wina. Sienk. — *„Dobrze, mój Tadeuszu" (bo tak nazywano || Młodzieńca, który nosił Kościuszkowskie miano || Na pamiątkę, że w czasie wojny się urodził).* Mick.* P. T. I 168.
za- def. gwar., w języku liter. *za-we-* (uwydatnia się przeważnie rezultat czynności, nową czynność).
Zawał go na świadka. XI.
po-zwać (do sądu) ma odcień konsek.
zapo- def. z odc. konsek.
Lecz o tym interesie całym || Z Hrabią daj pokój; skrzywdził mnie, już zapozwałem. Mick.* P. T. VI 208.

ż ą d a ć *(-a)*:
za- def.
Partya królewska zażądała ściągnięcia dóbr Radziwiłłówny. Szuj. — *którego głowy zażądała Salome w nagrodę za swój taniec.* Matusz.
po- konsek. (akcentuje silniej niż *za-*, że p r z e d t e m było brak czegoś).
Zachowuję przepisy religijne jeszcze i dla tego, że wiara jest mi pożądana. Sienk. — *Tutaj znalazłem to wszystko, czego napróżno pożądałem w ojczyźnie.* Reym. — *Malarz pełen był zapału i dusza jego pożądała rzeczy wielkich.* J. Sten. — *Reforma policyi w Rosyi byłaby oczywiście bardzo pożądaną.* Dzien. Pozn.—*Czy ta piękna marmurowa pani, której nie kochał i nie pożądał?* Reym.

I. ż e b r a ć *(-brze):*
po- pret. albo dystr.

Weźmiesz torbę, pożebrzesz sobie trochę, i to ci powinno wystarczyć. II. (pret.). — *Pożebrał i tu i tam, ale nic nie zarobił.* II. (dystr.).

u- dur. (t. j. z rezultatem).

Przez cały dzień użebrał sobie na kawałek chleba. II. — *Co użebrze, to przepije.* SRykacz.

wy- ef. (z odcieniem lok.).

Ten nieznośny nudziarz znowu coś od niego wyżebrał. II.

żegnać *(-a)* 1. 'czynić znak krzyża świętego' (= niem. 'segnen'); 2. 'rozstając się z kim życzyć mu szczęścia' (= niem. 'Abschied nehmen').

prze- perdur. z odcieniem lok. = 1.

Ksiądz przeżegnał ich krzyżem na drogę. II.

u- dur. (z rezultatem), gwar. = 'wyleczyć czarami'; rzadko = 2.

Baba użegnała dziecko przed chorobą. XI. — *Użegnawszy je wdzięcznością oczu i serca, wlókł się dalej.* Ork. „Drzewiej“ 149 (= 2. ale bez słów).

po- pret. z odcieniem konsek. (= 'po wspólnie przebytym czasie') = 2.

W kwadrans po wieczerzy pożegnał panie. Weys. — *Pożegnawszy tę miłą parę, wracaliśmy do domu.* Sienk. — *Umyśliłem ze szlachty mały pułk zgromadzić* || *I opuścić na zawsze powiat i Ojczyznę,* || *.. Jadę pożegnać Stolnika.* Mick.* P. T. X 586.

V.

Czasowniki na *-eć.*

(I. *-eć: -ię, -isz* etc.; II. *-eć: -ejȩ, -ejesz* etc.; III. *-eć: -ię, -iesz* etc. [1]).

babieć:

z- konc. (rez.).

W towarzystwie ze staremi pannami zupełnie zbabiał. XI.

[bać < * *bojěti* p. pod *-ać*].

bałwanieć *(-ejȩ):*

z- konc. (rez., ew. mom.).

[1] Przed czasownikami II. grupy w słowniku II. opuszczono.

Cóżeś tak od pewnego czasu zbałwaniał? II. — *Zbałwaniał kompletnie i jechał, jak we śnie.* Danił.

o- dur.

Obałwaniał już zupełnie. VIII.

po- (dość rzadkie) major., (o wielu) dystr.

Bez opieki ostawiony, pobałwaniał. XI. (major.). — *Zły przykład tak na nich podziałał, że wszyscy pobałwanieli.* XI.

baranieć *(-eje)* 'głupieć':

ż- konc. (rez., ew. mom.).

Popatrzył na mnie i mruknął: „A ile kawaler ma lat?“ Zbaraniałem, a on ciągnie dalej: „Z mamą kawaler przyszedł?“ Reym.

I. beczeć *(-y)*, pf. mom. *beknąć* (ipf. też *bekać*):

po- pret. (p. § 59,3); — ***się*** dystr.

Jagnię pobeczało, ostawione na samotności. XI. (pret.). — *Pobeczało się niebożątko po twoim wyjeździe.* II. (dystr.).

prze- perdur. (p. § 59,3).

Przebeczało od rana do wieczora. XI.

wy- *się* ef.

Wybeczałeś się już całą godzinę, bądźże teraz grzeczny. II.

za- inch.

Po przebudzeniu się zabeczało. XI.

ż- *się* rez.-totalne.

Musisz się wprzódy dość naszlochać, || *napłakać, zbeczeć, razy wiele.* Wysp.*

biednieć *(-eje)*:

ż- konc. (rez.).

Po powstaniu 1863-go mnóstwo najzamożniejszych rodzin zbiedniało i musiało się jąć pracy rąk. II.

wy- ef.

Wychudł, wyszczuplał, wybiedniał, że ledwie go poznać mogłem. II.

po- konsek. (zwykle zarazem major.).

Był zawsze biedny, teraz pobiedniał jeszcze bardziej. VIII.

(major.). — *Znałem go człowiekiem bogatym, a teraz pobiedniał.* IV. (konsek.).

bieleć *(-eje)*:

z- konc. (rez., często mom.).

Nagle mu twarz zbielała. II. (mom.). — *Oczy straszne, zbielałe, szeroko rozwarte.* Mick.* „Dziady“ III. (rez.).

o- dur.-lok.

Obielała, jak papier. SWarsz.

wy- ef.

Płótno wybielało na słońcu. II.

po- dur. i lok. (niekiedy z odc. dystr. albo konsek., por. *po-bladnąć*).

Wskutek zmartwienia włosy jego pobielały przez jedną noc. VIII. (konsek.-dystr.).—*Bielizna na słońcu pobielała.* XI. (prawie tylko dur.).

błękitnieć *(-eje)*:

z- konc. (rez.).

Chodzę po samotnym, ciemnym domu, odnajduję tysiące szczegółów, przypominających mi ojca, i wspomnienie jego odświeża się w mojem sercu. On mi już także był nieco zbłękitniał, a teraz co krok spotykam się z jego dawnem, realnem życiem. Sienk.

po- dur. i lok. (zwykle z odc. konsek.).

Chmury przeszły i niebo znowu pobłękitniało. IV.

I. błyszczeć *(-y)*, por. *błyskać*, p. § 60, uw.

bogacieć:

z- konc. (rez.) = *z-bogacić się.*

Wskutek stosunków wojennych kraj neutralny zbogaciał. XI.

po- major. (= *wz-bogacić się*).

Ten zamożny człowiek wskutek odebranego spadku pobogaciał. XI.

I. boleć *(-i)*:

po- pret.

Nic ci nie będzie! poboli i przestanie. SWarsz.

za- inch. (mom.-ingr.).

Nagle zęby mnie strasznie zabolały. XI.

roz- aug.-ingr.

O, ciepło! — Pewno rozboli mnie głowa? Sienk.

b o l e ć (*-eje*) 'cierpieć bóle':

po- pret.

Z nikim więc biedna szczerzej pomówić i poboleć nie mogła. [Krasz.].

prze- perdur.

Przebolała i zapomniała. XI.

I. b r z ę c z e ć (*-y*), por. *brząkać*, pf. mom. *brzęknąć*:

po- pret.

Po dotknięciu struna pobrzęczała chwilę. IV.

za- inch.

Wszystkie się wtenczas słowiki rozjęczą, || *I wszystkie liście na drzewach zabrzęczą.* Słow. * „W Szw."

I. b r z m i e ć (*-i*):

po- pret., niekiedy dystr.

Organy pobrzmiały tylko przez krótki czas. XIII. (pret). — *Chrząszcz pobrzmiał tu i tam.* XIII. (dystr.).

p ze- perdur.

O sławie, która jeszcze nie przebrzmiała. Mick.* P. T. Epilog 31. — *Echa tej mowy.. nie przebrzmiały do dziś.* Witw.

za- inch.

Oba chory zgodzone w dwa wielkie akordy. || *Ten fortissimo zabrzmiał, tamten nóci z cicha.* Mick.* P. T. VIII 46. — *Przytłumiony dźwięk fortepianu zabrzmiał raz jeszcze.* Żer. — *W połowie kolacyi zabrzmiał gwałtownie szarpnięty dzwonek w przedpokoju.* Reym. — *Zabrzmiało hasło naczelnika: Do łodzi!* Dzien. Pozn.

roz- aug.-ingr.

Naraz rozbrzmiała cała puszcza. Sienk. — *Dzwon wśród*

niebiosów gdzieś w górze || *Srebrnie rozbrzmiewa.* L. Staff.* — *Hasło to rozbrzmiewa nietylko u nas.* Tward.

na- ampl. (przykłady dok. p. SWarsz).

Czuła, że w dźwiękach jego mowy zaczynał nabrzmiewać niezwykły, hamowany widocznym wysiłkiem woli, wibrujący ton. Danił.

I. burczeć (*-y*), pf. mom. *burknąć*:

po- pret.

Swoim zwyczajem nauczyciel poburczał chwilę. IV.

wy- ef. 'burcząc wyłajać'.

Majster wyburczał ucznia. XI.

z- rez.-totalne.

Zburczałem natręta i wyrzuciłem go za drzwi. XI.

butwieć (*eje*):

z- konc. (rez.).

W tym pokoju taka wilgoć, że mi aż buty zbutwiały. II.

po- dystr. albo lok. ('po wierzchu').

Od tego ciągłego deszczu pobutwiały wszystkie kołki w płocie. II.

bydlęcieć (*-eje*):

z- konc. (rez.).

Zbydlęciałem ostatecznie. Danił.

-caleć (*-eje*):

o- dur.

W gwarach jednak góralskich i śląskich coś z tego aorystu ocalało. Nitsch.

III. chcieć (*chce*):

ze- mom.-ingr. (por. § 79, str. 109).

On tego nie zechce dobrowolnie uczynić. II. — *Ja nad wami pan! krzyczał, ja z wami wszystko działać mogę, co zechcę.* Orzeszk. — *Jestem też przekonany, że ojciec nigdy nie zechce tego drukować.* Sienk. — *Zresztą, gdy wskazana zostanie droga, zdoła po niej iść każdy, kto zechce.* Brzoz.

za- konc.-ingr. z odcieniem def. (por. § 79).

Zachciało mu się przygód Robinsona. II. — *Zachciało mu się spać.* IV. — *Co ci się zachciewa?* IV.

chłopieć (*-eje*).

s- konc. (rez.).

Ładna mi demokratyzacya — schłopieć! Weys.

chorzeć (*-eje*):

za- inch.

Przy pracy chłop nagle ciężko zachorzał. IV.

o- dur.-lok., tylko w imiesłowie.

Ochorzałe miejsce smarował jodyną. II.

s- rez.-totalne, tylko w imiesłowie.

Był to człowiek cierpiący, schorzały, nierokujący długiego życia. Małec.

(III.) chromieć (*-eje* albo *-ie*), por. *chromać*:

o- dur.-ingr.

Prawa noga im ochromieje. Sienk.

za- inch. (def.).

Przyjaciel mój zachromiał na lewą nogę. IV.

chrypieć (*-eje*), rzadkie zamiast *chrypnąć*:

s- konc. (zawsze rez.; mom. *schrypnąć*).

Wskutek natężenia schrypiał. XI.

o- dur.

Ten kogut tak ochrypiał. II. — *Mowca sejmowy aż ochrypiał od krzyku.* III.

za- def.

Wołał, krzyczał, aż zachrypiał. XI.

ciemnieć (*-eje*):

ś- konc. (rez., ew. mom., p. § 71, 1).

Dosłownie ściemniał na obliczu. Chmiel. — *Ściemniało mi w oczach, nie widzę cię.* VI. (wyraźnie rez.).

po- dur.-lok. (uwydatnia się proces) albo major. (p. § 71,1), (o wielu) dystr.

Pociemniało mu w oczach. II. (dur.-lok.) — *Ulewa zgasła, pokój pociemniał, tylko zjawa błyszczącym ostro, żółtawym obłokiem unosiła się zwolna.* Reym. „Wampir“ (major.).—*Pociemniała ci cera.* VI. (major.).

za- def. L (rzadkie).

Widnokrąg zaciemniał od zachodu. II.

o- dur.-lok., zwykle = 'oślepnąć'.

Wieczór powoli dziś ociemniał. XI. — *Starzec ociemniał.* XI. (= oślepnął).

c i e p l e ć (*-cje*):

o- dur.-lok. (zwykle *ocieplić się*).

Woda w morzu ocieplała. XI.

po- major.

Dziś powietrze pocieplało. VIII.—*Pocieplało na dworze.* XII.

I. c i e r p i e ć (*-i*):

ś- konc. (rez., ew. mom.) = niem. 'dulden'.

Takich słów nie ścierpię. II. — *Ja nie mogę nigdy ścierpieć niesprawiedliwości.* Słow.

u- dur. (p. § 43,3).

Ucierpiał wielkie straty. III. — *Kraj ucierpiał wiele w wojnie.* III.

prze- perdur (p. § 43,3).

Trza coś przecierpieć, coś przeboleć, || żeby módz miłość uszanować. Wysp.* „Wesele“.— *Przecierpiał biedak wiele w życiu.* XI.

po- pret. (p. § 43,3).

Niewinnie posądzony pocierpiał, aż się sprawa wyjaśniła. XI.

wy- ef.

Dosyć wycierpiałem. IV.

na- się ampl.

Bóg jeden policzył, ile ona się nacierpiała. Sienk.

przy- dem. (dość rzadkie).

Ucząc się trzeba przycierpieć. SWarsz.

-ciężeć (*-eje*):
o- dur.
Siedząc ciągle przy pracy, ociężał. IV.
po- dystr.
Co to znaczy, żeście wszyscy dzisiaj jakoś pociężeli? II.

czernieć (*-eje*):
s- konc. (rez., ew. mom.).
Wychudł, zżółkł, sczerniał. Żer. (rez.). — *Okrutny władca ze złości bezsilnej sczerniał jak trup.* Zdziech. — *Paweł Aleksandrów sczerniał w oka mgnieniu.* Gąsior.
po- dur.-lok. (często major.).
Morze poczerniało od pokrywających je fal. Głos Nar.
o- dur.-lok.
Ciało zatrutego oczerniało. XI.

czerwienieć (*-eje*), por. *czerwienić się*:
s- konc. (rez., zwykle mom., p. § 71,2).
Jabłuszka sczerwieniały. XI. (rez.). — *Dziewczyna nagle sczerwieniała.* XI. (mom.).
po- dur.-lok. (często major., p. § 71,2).
Zmieszała się na jego widok i mocno poczerwieniała. Głos Nar. (nie tak prędko jak *s-czerwieniała*).
za- def. (często def. L).
Z gniewu na dobre zaczerwieniała. IV. (def. A). — *W parowej łaźni zaczerwieniał.* XI. (def. L).

dawnieć (*-eje*), mało używ., por. *dawnić się*.
za- def. tylko w imiesłowie *zadawniały*.

dębieć (*-eje*):
z- konc. (rez., zwykle mom.).
Zdębiał na te słowa. J. Sten. — *Najodważniejszy nawet człowiek mógł zdębieć na ten widok.* VIII.

dnieć (*-eje*):
za- inch.

a gdy wreszcie zadnieje i ptaszki zaświegocą pod lasem. II.

roz(*e*)- aug.-ingr. albo aug.

Już dobrze rozedniało, kiedyśmy wyruszali w dalszą podróż. II. — *Ja tu będę pilnować zamku aż rozdnieje.* Mick.* P. T. V 869.

d o b r z e ć (*-eję*), w formie prostej mało używane:

wy- ef.

Po chorobie wydobrzał. XII.

po- major.

Stosunki w rodzinie podobrzały. XI.

[***z***- rez. (gwar.).

Ano i przecie zdobrzało. II.].

d r ę t w i e ć (*-eję*):

z- konc. (rez., zwykle mom.).

Spojrzał weń i zdrętwiał. Żer.

o- dur.-lok. (mało używ. *otrętwieć*).

Ręka odrętwiała od zimna. I.—*Czasem jestem tak otrętwiały, że potrzebowałbym, aby mnie pszczoły Twojej Mamo pasieki pokąsały.* Słow.

po- (o wielu) dystr.

Wszystkie palce mu podrętwiały. XI.

d r o b n i e ć (*-eję*):

z- konc. (rez.).

Twarzyczka jej zdrobniała, przeszła bowiem ciężką chorobę. XI. — *Imiona zdrobniałe w języku niemieckim tworzy się najczęściej zapomocą sufiksu -chen.* II.

po- major.

Twarzyczka po chorobie podrobniała. XI.

d r o ż e ć (*-eję*):

z- konc. (rez., p. § 71, 3).

Cukier zdrożał nie bez skutków dla biedniejszej ludności. XI.

po- major. (p § 71, 3).

Wskutek wojny wszystko podrożało u nas. XI.

d r e w n i e ć (*-eje*):
z- konc. (rez.).
Te gruszki zdrewniały zupełnie. IV.

I. d r ż e ć (*-y*), por. *drgać*.
po- pret.
Podrżałem od zimna. XI.
za- inch. (mom.-ingr., niekiedy mom.).
Zadrżał Tadeusz, twarz mu pobladła jak trupia. Mick.* P. T. VIII 530. — *Słyszała, jak Tadeusz po prostu i śmiało || Opowiedział swą miłość, serce w niéj zadrżało.* Mick.* P. T. X 315.— *Głos jego miał ton tak szczególny i przerażający, że wszyscy obecni zadrżeli.* Zych.

I. d u d n i e ć (*-i*), też — kiedy podmiot jest człowiekiem — *dudnić*:
po- pret.
Organy podudniały i umilkły. XI.
za- inch. (mom.-ingr., często mom.).
Wtem zadudniało, jakby kto drzwi otwierał od piwnicy. Weys.

d u m n i e ć (*-eje*):
z- konc. (rez.).
Od czasu ogłoszenia pierwszego utworu okropnie jakoś zdumniał! Teraz „nie przystępuj bez kija“! II.
po- major.
Artysta podumniał po przeczytaniu recenzyi. XI. (major.).

d u r n i e ć (*-eje*):
z- konc. (rez., gwar.).
Taże jakeś w łeb flaszką dostał, toś od tego czasu zdurniał, taże teraz nic nie rozumiesz. II.
po- (o wielu) dystr.
Wszyscyście podurnieli, też także! II.

d u r z e ć (*-eje*) = ‘durnieć’.

I. d y s z e ć (*-y*) iter., p. *dychać, tchnąć*:

za- ***się*** ‘stracić wolny oddech od prędkiego biegania’ ma odcień def.

Chory, zanim zaszedł do doktora na trzeciem piętrze, zadyszał się. XI.

d z i c z e ć (*-eje*):

z- konc. (rez., p. § 13, 4).

Bośmy zdziczeli, błąkając się w pustyniach miast! Reym. — *Zbrodni zdziczałego kozactwa.* Głos Nar.

o- dur. albo dur.-lok. (rzadkie, p. § 13, 4).

Bydło zostawione bez opieki odziczało. XI.

po major. z odcieniem dem., (o wielu dystr.).

Ogród zaniedbany podziczał. SWarsz. (major.) — *Konie na pastwisku podziczały wszystkie.* XI. (dystr.).

d z i e c i n n i e ć (*-eje*):

z- konc. (rez.).

Umysł Bjoernsona.. wysilił się z czasem, osłabł i zdziecinniał. Głos Nar.

d z i e r ż e ć (*-y*), mało używane:

po- pret. = ‘potrzymać’ (bardzo rzadkie w języku potocznym).

Król podzierżał berło w ręku, aż mu je wytrącono. XI.

za- def. = ‘zatrzymać’ (prawie nieużywane).

d z i w a c z e ć (*-eje*):

z- konc. (rez.).

Osamotniony, przygnębiony nieszczęściami zdziwaczał i stetryczał. II.

po- (o wielu) dystr.

Wszyscy ci starzy kawalerowie podziwaczeli. VIII.

I. d ź w i ę c z e ć (*-y*), pf. mom. *dźwięknąć*:

po- pret.

Struny podźwięczały i wszyscy zamilkli. XI.

za- inch.

— Zgubił pan pamięć tych dni? — pytanie dyskretne zadźwięczało w jej głosie. Reym. — *I zbójecka zadźwięczała ostatnia zwrotka:* — Weys.

francuzieć (*-eje*):

s- konc. (rez.).

Dzieci jego sfrancuziały już zupełnie. VIII. — *Starsze pokolenie sfrancuziałe.* Chmiel.

gałganieć (*-eje*):

z- konc. (rez.).

Takeście już zgałganieli, — zaczął ryczeć rotmistrz — że chcecie wybić ostatnią źrenicę wolności klubowej. Żer.

garbacieć (*-eje*):

z- konc. (rez.).

Grzbiet zgarbaciał, twarz babieje. SWarsz.

po- dem. (= 'nieco') z odcieniem konsek.

Przez ten upadek pogarbaciał. VIII.

gęstnieć (*-eje*):

z- konc. (rez.).

Mrok zgęstniał. Mick.* P. T. V 790. — *Poczerniały domy — zgęstniało powietrze.* Słow. — *Daje mu trzy razy dziennie tokaj zgęstniały.* Żer.

za- def. (dość rzadkie).

Zupa zagęstniała. IV. XI. (VIII. XII. *Zupa zgęstniała*).

głodnieć (*-eje*):

z- konc. (rez.).

Kiedyż już raz będzie obiad! tak zgłodniałem. II. — *Nie gnaj nas słabych, zgłodniałych, ku murom.* Kras.

wy- ef.

Wygłodniały, bo od wczoraj rana nic w ustach nie miał. II.

po- (o wielu) dystr.

Wszyscy goście tak pogłodnieli, czekając do piątej na obiad. II.

głupieć (*-eje*):

z- konc. (rez., często mom.).

Mój syn było to dziecko roztropne; || *Teraz tak zgłupiał, że go nazywają Sakiem.* Mick.* P. T. VII 429. (rez.). — *Zgłupiał na te słowa.* II. (mom.). — *Słuchając tych powieści, człek spłakał się, zgłupiał.* Mick.* „Dziady“ III. — *Od ostatniej mej słabości tak zgłupiałem.* Fredro.

o- dur.

Tak przez tę chorobę ogłupiał, że najprostszych rzeczy nie może zrozumieć. II.

po- major., (o wielu) dystr.

Pogłupiał jeszcze bardziej. VIII. (major.). — *Pogłupieli ludzie moi.* Ryd.* (dystr.).

przy- dem.

Przygłupiał trochę, nie mając odpowiedniego towarzystwa. XI.

gnuśnieć (*-eje*):

z- konc. (rez.).

Zgnuśniałem, popsułem się, wysłałem ten fatalny list. Sienk.

gorzknieć (*-eje*):

z- konc. (rez., ew. mom.).

Fedkowicz zgorzkniał na twarzy i wyprostował się. Weys. (mom.).—*Juliusz poszedł.. z uczuciem zranionej dumy, cały zgorzkniały.* Małec.

po- major. (= „nieco“) z odcieniem konsek., (o wielu) dystr.

Zniechęcony tem, pogorzkniał. VIII.

przy- dem.

Wino przygorzkniało. XI.

gorzeć (*-eje*):

z- konc. (rez.-totalne).

Stodoła zgorzała doszczętnie. II.—*moje zgorzałe wargi.* Żer.

o- dur.-lok.

Twarz ogorzała od słońca. II.

za- def. = ‘zaczadzić się’.

Zagorzał na śmierć. XII.

grabieć (*-eje*):
ż- konc. (rez.).
Ręce zgrabieją. Żer.
po- dystr.
Ręce mi pograbiały od mrozu. SWarsz.

grubieć (*-eje*):
ż- konc. (rez.).
Na wsi odżywił się, zmężniał, zgrubiał. II. — *Żyd wzbrania się, powiada, że ręce zgrubiały.* Mick.* P. T. XII 648.
o- dur.-lok.
Z przodu, z tyłu ogrubiał. II.
po- major.
Cokolwiek pogrubiał. II.
przy- dem.
Przygrubiał ci jakoś brzuszek w tej podróży. II.

I. grzmieć (*-i*):
po- pret., niekiedy dystr.
Pogrzmiało i wypogodziło się. XI. (pret.). — *Pogrzmiało tu i owdzie w górach.* XI.
prze- perdur.
Burza przegrzmiała nad dolinami i ucichła. IX.
za- inch. (mom.-ingr., niekiedy mom.).
Oczekują Plebana — Podkowy zagrzmiały. Mick.* P. T. X 878. (inch.). — *(Niedoświadczeni!) razem zagrzmiały dwururki.* Mick.* P. T. IV 639. (mom.). — *Błysnął i zagrzmiał strzał Michała.* Weys. (mom.). — *Dnia 27. rano zagrzmiały działa.* Lipk. (inch.). — *Powszechne było wówczas mniemanie, że nazwisko jego zagrzmi z czasem przynajmniej równie głośno, jak..* Sienk.
roz(e)- aug.-ingr.
Teraz, gdy rozgrzmiał się już sąd Twój w niebie. Kras.

grzybieć (*-eje*):
ż- konc. (rez.).

Prócz tego ty masz starą matkę. Kiedy skończysz akademię, ona zupełnie zgrzybieje. Sier. — *Przyszedł tu jakiś zgrzybiały staruszek i pytał się o panią.* II.

h e r e t y c z e ć (*-eję*):
z- konc. (rcz.).
Szczególniej od kiedy Praga „zheretyczała“, napływali postronni do Krakowa. Brückn.
po- (o wielu) dystr.
W tym czasie wielu poheretyczało. XI.

I. h u c z e ć (*-y*), ipf. też *hukać*, pf. mom. *huknąć*:
po- pret.
Pohuczało, nikt nie mógł sobie wytłómaczyć powodu do tego. XI.
za- inch.
Most na rzece zahuczał tententem konnicy. Mick.* P. T. VIII 654. — *Wiatr zahuczał, drzewa zakołysały się ciężko.* Reym.

i s t n i e ć (*-eję*):
po- pret.
Kiedyś poistniało podobne mniemanie. XI.
prze- perdur. (rzadkie).
Zwyczaje te przeistniały do dnia dzisiejszego XI.

j a s t r z ę b i e ć (*-eję*), rzadkie, używane tylko przen.
z- konc. (rez.).
o- dur.
po- dystr.

j a ś n i e ć (*-eję*):
za- inch. (p. § 60).
Na horyzoncie zajaśniało ogromne światło. II. — *Szlachta zajaśniała blaskiem jeśli nie nowej zasługi, to w każdym razie nowego, a niczem niezasłużonego cierpienia.* Małec.
roz- aug.-ingr. (mało używ., lepiej *rozjaśnić się*).
Rozjaśniało mu oblicze. II.

po- major.
Było pochmurno, teraz pojaśniało. SWarsz.

I. j ę c z e ć (*-y*), ipf. też *jękać*, pf. mom. *jęknąć*:
po- pret.
Pojęczał starzec trochę i uspokoił się. XI.
prze- perdur.
Przejęczał cały dzień. XI.
za- inch. (mom.-ingr.).
Nagle w rowie, tuż przy drodze, coś słabiuchno zajęczało. II. — *Nie mógł znieść bólu i zajękiwał się przy każdem cierpieniu.* IV.
roz- *się* aug.-ingr. (prawie tylko w poezyi, p. str. 54).

k a b o t y n i e ć (*-eje*):
s- konc. (rez.), p. niżej pod *karleć*.

k a l e c z e ć (*-eje*):
o- rez. < dur.-lok.
Wypadł z woza i okaleczał. XI.

k a m i e n i e ć (*-eje*):
s- konc. (rez., przen. zwykle mom.).
Serce twe skamieniało na natury głosy. Mick. (rez.). — *Skamienieli z trwogi robotnicy, patrzyli mu w oczy.* Prus. (mom.). — *Nareszcie oba psy skamieniały przed krzakiem.* Weys.
o- dur.-lok. (mało używ.).
W Karlsbadzie widziałem, jak kwiat w zdrój rzucony okamieniał. XI.
za- def., w imiesłowie *zakamieniały*, np. *wróg*.
po- dystr.
Wszyscy pokamienieli ze zgrozy. VIII.

k a r l e ć (*-eje*):
s- konc. (rez.).
Skarlał ten Don Juan, skabotyniał ten Child Harold. Feldm.

karłowacieć (*-eję*):
s- konc. (rez.).
z tęsknoty do bohaterstwa i nienawiści do skarłowaciałego społeczeństwa. Matusz.

III. kaszleć p. *kaszlać.*

katoliczeć (*-eję*):
s- konc. (rez.).
Cała okolica skatoliczała. XI.
o- †

I. klęczeć (*-ę*), p. *klękać.*

kołowacieć (*-eję*):
s- konc. (rez.).
wyżsi od sfanatyzowanej i skołowaciałej średniowieczności. B. de Court.
po- (o wielu) dystr.
Pokołowacieli wszyscy. XI.

kosmacieć (*-eję*):
s- konc. (rez.).
Nie strzygąc się długo, skosmaciał zupełnie. VIII.
o- dur.-lok.
Wszyscy członkowie wyprawy okosmacieli. VIII.
po- (o wielu) dystr.
Wszyscy członkowie wyprawy pokosmacieli. VIII. (*po-* mniej uwydatnia proces czynności niż *o-*).

kostnieć (*-eję*):
s- konc. (rez.).
Ale oczy Piotra, patrząc tak w odłogi, zmierzchły, zastygły i skostniały. Żer. — *Skostniała w pewnych szablonowych formułkach myśl konserwatywna nie może..* Wiad. Pol.
za- def. M.
Zakostniał z mrozu na śmierć. VIII.

po- (o wielu) dystr.
Pokostniały mi z mrozu palce. VIII.

krwawieć (*-eje*):
s- konc. (rez., ew. mom.).
Słońce ogniste weszło między buki, || *Las cały skrwawiał.* Słow.*
o- dur.-lok.
A śnieżny szczyt, jak w bajce czarownej, okrwawiał cały i dziwnym się pokrył szkarłatem. II.

I. krzyczeć (*-y*), pf. mom. *krzyknąć*:
po- pret. (ipf. zarazem dystr.).
Dziecko pokrzyczało chwilę, zanim usnęło. IV. — *Z wielkiej radości pokrzykiwał sobie.* IV.
za- inch. (*zakrzyknąć* = *krzyknąć* pf. mom., ale do osoby zwrócone, więc kon.).
Na psy naprzód zakrzyczał grozno, aby szły precz. Krasz.— *Zakrzyczał na lud, aby się rozeszli.* XI.
roz- *się* aug.-ingr. albo aug. (por. *roz-jęczeć*).
Co się ten dzieciak tak rozkrzyczał? II.
Uwaga. *rozkrzyczeć kogo*='sprawić, aby krzyczał'.
wy- ef. = *wyłajać* (bez przedmiotu lok.).
Za to nieposłuszeństwo muszę go potężnie wykrzyczeć. II.

kulawieć (*-eje*):
o- dur.-ingr.
Koń okulawiał. XI.
po- (o wielu) dystr.
Wskutek nadwyrężenia konie pokulawiały. XI.

kuleć (*-eje*) 'być kulawym':
po- pret.
Pokulał przez pewien czas. XI.

kwaśnieć (*-eje*):
s- konc. (rez.).
Starsza córka skwiaśniała im na ocet. Żer.

po- (o wielu) dystr.

Wszystkie wina od Hawełki pokwaśniały nam na ocet. II.

I. l e c i e ć (*-i*):

po- kurs.

Poleciał sokół, ostawił niebogę. Sienk.

przy- akkurs.

Bo już bocian przyleciał do rodzinnéj sosny, || I rozpiął skrzydła białe, wczesny sztandar wiosny. Mick.* P. T. XI 23.

za- transkurs.

Balon zaleciał aż za morze. IV.

l e n i e ć (*-eje*) 1. ‘leniwieć’; 2. ‘ronić sierść etc.’ (o zwierzętach):

wy- ef. = 2.

Jak wyleniał [sc. źrebak[, *tak z rudego stał się pysznie skarogniady.* II.

po- dystr. = 2.

Nasza stara krowa poleniała. XI. (dystr.-lok.).

l e n i w i e ć (*-eje*):

z- konc. (rez.).

Muza moja zleniwiała: nie mogę skończyć powieści litewskiej. Mick.

o- dur.

W ostatnich czasach oleniwiałem. VIII.

po- major. albo = „nieco“; (o wielu) dystr.

Uczeń poleniwiał od pewnego czasu. IV. (major.). — *Wszyscy uczniowie poleniwieli.* XI. (dystr.).

I. l e ż e ć (*-y*):

po- pret. (p. § 62,3).

Trzeba ci będzie, biedaku, trochę w łóżeczku poleżeć. II.

prze- perdur.

Przeleżał, aby wypocząć. XI.

u- *(się)* dur. (bez *się* p. 62,3).

Gruszki uleżały się. IV. (por. *uleżałki*).

wy- *się* ef.

Wyleżał się w szpitalu przeszło pół roku. II.

lodowacieć (*-eje*):
z- konc. (rez., przen. ew. mom.).
Gardło chwycił spazm, zlodowaciały ręce, zdrętwiały nogi. Danił.

-lżeć (*-eje*):
ze- rez < lok. ('od-').
Mróz zelżał nieco. III. — *Mróz zelżał, pogoda się skończyła.* Sienk. — *Czekał tylko, żeby południowy upał nieco zelżał.* Żer. — *Toteż wrażenie, jakie swem ukazaniem się sprawił, szybko zelżało.* Danił.
ode- lok. (bardzo rzadkie).

łagodnieć (*-eje*):
z- konc. (rez.).
Z latami uspokoił się trochę i złagodniał. Tarn. — *Okiem całem pijmy to światło złagodniałe.* Kras.
wy- ef.
Dawniej surowy, wyłagodniał zupełnie w ostatnich czasach. VIII.
po- (o wielu) dystr.
W tem gimnazyum wszyscy profesorowie połagodnieli. VIII.

łysieć (*-eje*):
o- dur.-lok.
Przebył ciężką chorobę i ołysiał. XI.
wy- ef.
Przez ten rok tyle tylko się podobno zmieniłem, żem doszczętnie wyłysiał. II.
po- partyt. ('nieco') < major.
Połysiał od przeszłego roku. IV.

maleć (*-eje*):
z- konc. (rez.).
Dzięki intrygom niemieckim powaga Francyi w Marokko

ogromnie zmalała. Now. Ref. — *Okno wychodzi na ogród, jak niegdyś, lecz ogród ten zmalał podobno o część szóstą.* Słow. — *Korpus ich, liczący w początku kampanii przeszło 30.000 ludzi, zmalał do 12.000.* Lipk.

po- major.

Zgarbiła się i pomalała już. IV.

marnieć (*-eje*):

z- konc. (rez.).

Jego talent nie zmarniał pod wpływem cudzoziemszczyzny Tret.

za- def. M (rzadkie). por. § 20.

Wynieś ten kwiatek na świeże powietrze, bo on tu w ciepłym pokoju zupełnie zamarnieje. II.

po- (o wielu) dystr.

Wszystkie kwiaty pomarniały. IV.

markotnieć (*-eje*):

z- konc. (rez.).

— *Cóż, Ignac, zmarkotniałeś? Na, bierz i ty!* Sier.

po- major. albo partyt.

Przeczytał list i pomarkotniał. XI.

martwieć (*-eje*):

z konc. (rez., ew. mom.).

Zmartwiał z bólu i przez dłuższy czas nawet swoich najbliższych nie chciał wcale widzieć. II.

o- dur.-lok. (bardzo rzadkie).

Członki omartwiały. I.

mądrzeć (*-eje*):

z konc. (rez).

Tobym cię tak, mościbrodzieju, huknął w ucho za to „nie wiem“, żebyś zaraz zmądrzał! Ż-r.

po- major.; (o wielu) dystr.

W ostatnich czasach on pomądrzał. VIII. (major.).

m d l e ć (*-eje*):

ze- konc. (rez., często mom. zarazem zwykle intens., p. § 12,2).

Telimena, krzyknąwszy: niestety! || *Wzniosła oczy, powstała, i padła zemdlona.* Mick.* P. T. V 703. — *Zemdlała, ale ją wnet otrzeźwiono.* XI.

o- dur. (zwykle z odcieniem deminutywności, p. § 12,2).

Schwycili rannego, który omdlał. Prus. — *ażby omdlała w pieszczotach.* Kaspr.*—*Ten bladozielony wróg, któryby pod moim pistoletem omdlał.* Słow. — *Brak mi już tchu — słabnę, wzruszenie mnie dławi, dusza mi opada kawałami — omdlewam ...* Reym.

po- (o wielu) dystr.

Na widok krwi rozlanej kilka kobiet pomdlało. IV.

m ę t n i e ć (*-eje*):

z- konc. (rez.).

Oczy jego zmętniały. Żer.

m ę ż n i e ć (*-eje*):

z- konc. (rez.).

Talent jego urósł i zmężniał. Tret.

wy- ef.

Przez ten rok wyrósł, wymężniał, wypiękniał. II.

po- major.

Chłopak wyrósł i pomężniał. VIII.

[m i e ć *(ma)* nie ma formy perfektywnej].

I m i l c z e ć (*-y*):

z- konc. (rez.).

Biłem się za kraj; gdzie? jak? zmilczę; nie dla chwały || *Ziemskiéj biegłem tylekroć na miecze, na strzały.* Mick.* P. T. X 835. — *Na ten raz mu zmilczałem; jeżeli jeszcze jutro tak sobie pozwoli, nie wytrzymam.* II.

po- pret.

Pomilczeli chwilę, myśląc każdy w swoją stronę. Weys.

prze- perdur. (= niem. *schweigen*; z przedmiotem = *verschweigen*).

Mówiąc o Gomulickim, nie sposób przemilczeć o Or-ocie. Brückn. — *Jedli obiad w restauracyi. On cały czas przemilczał.* II. — *Tę rzecz przemilczał.* IV. — *Przemilczały gazety całą tę wyprawę.* II.

za- inch. (=niem. *schweigen*); z przedmiotem def. (=niem. *verschweigen*).

Zamilcz! zamilcz... wołano. Żer.—*Zamilcz na chwilę.* VI. — *Na razie, wobec toczących się rokowań, lepiej o tem zamilczeć.* Dzien. Pozn. (inch.). — *Wszystko opowiedział, lecz tę okoliczność zamilczał.* IV. — *Zamilczał, że to on właśnie postarał się o tę niespodziankę.* II.

mizernieć (*-eje*):

z- konc. (rez., ew. mom.).

Zmizerniałem okrutnie przez tę parę dni. Sienk. — *Był zmieniony, jakby nagle zmizerniał.* Danił.

wy- ef.

Okropnie wymizerniał i wychudł — co to tydzień choroby może z człowieka zrobić! II.

po- major.

Pomizerniał od czasu naszego ostatniego widzenia. IV.

przy- dem.

Przymizerniejesz może trochę w wojsku. II.

młodnieć (*-eje*):

od- rez. < 'znowu'.

W tem ubraniu odmłodniałeś o cztery lata. II.

po- major.

Antoni pomłodniał jeszcze bardziej. VIII.

I. mruczeć (*-y*). pf. mom. *mruknąć*:

po- pret.

Staś pomruczał wprawdzie trochę, ale poszedł. II.

za- inch. (mom.-ingr., ew. mom.).

Czasem jak niedźwiedź zamruczy. II.

wy- *(się)* ef.
Stary wymruczał się i poszedł. XI.

m o s k w i c i e ć *(eje)*:
z- konc. (rez.).
Lecz przechrzcił się; łotr wielki, jak się zwykle dzieje || *Z Polakiem, który w Carskiéj służbie zmoskwicieje.* Mick.* P. T. IX 108.
po- (o wielu) dystr.
W tej okolicy wszyscy pomoskwicieli. IV.

m u r s z e ć *(-eje)*:
z konc. (rez.).
Gałąź zmurszała. IV. — *nędzą swoich przegnłych dachów i ścian zmurszałych.* Żer.
o- dur.-lok.
Omurszałe pnie leżały wpoprzek koryta. II.
po- (o wielu) dystr.
Wszystkie belki pomurszały. IV.
wy- ef.-lok.
Pale wymurszały. IV.
nad- dem.
Most nadmurszał. IV.

I. m u s i e ć *(must)* ipf. bez formy pf.

I. m y ś l e ć *(-i)*, też *-myślić*:
po- *-eć* albo *-ić* pret.
Pomyślał chwileczkę i stanął z gotowym planem przed nami. II. — *Jest pracą samoistną, pomyślaną w odmiennych warunkach.* Brückn. — *Wartoby też pomyślić o Hrabiego losie* — || *Czyby się nie udało podsunąć mu Zosię?* Mick.* P. T. V 45. — *Jeden podróżny siedział w milczeniu na stronie* || *I pomyślił: szczęśliwy, kto siły postrada,* || *Albo modlić się umie, lub ma z kim się żegnać...* Mick.* „Burza".
prze- *-eć* albo *-ić* perdur. (ipf. *-iwać*, † *-ać*).
Ach! wszystko, co przecierpiał w swych męczarniach dzien-

nych, || *I wszystko, co przemyślił w swych nocach bezsennych.* Mick.* „Dziady“. III.—*Noc całą przemyślałem i nie mogę tego zagadnienia rozwiązać.* II.—*Hrabia miał czas ostygnąć z zapału i gniewu,* || *Przemyślał, jakby skończyć bój bez krwi rozlewu.* Mick.* P. T. VIII 697. (=dzisiejszemu *przemyśliwał* ipf.).— *Twarz ma jeszcze straszniejszą, niż wczora... Nad czem przemyśliwa?* Żuł.

u- *-ić* dur.

Umyśliłem sobie na dzisiaj wspaniały program. II.

wy- *-ić* ef.

A co Francuz wymyśli, to Polak polubi. Mick.* P. T. I 480. — *Co ja lepszego mogłem wymyślić?* Sienk. — *Wymyślił sobie nowy sposób przemarnowania czasu.* II.

za- *-ić* def.

Wiem, że coś przeciw mnie zamyślił. II. — *Czasem zamyśla zręcznie na bok się uchylić.* Mick.* P. T. XII 788.

za- *-ić się* inch. (niekiedy z odcieniem transkurs.).

Raz, w jasną noc księżycową, mądry a wielki Kryszna zamyślił się głęboko i rzekł: Sienk.—*Janka się zamyśliła na chwilę, lecz nagle jej twarz posępna rozjaśniła się blaskiem stanowczości.* Reym.

na- *-ić się* ampl. (dur.-def.).

W każdym razie należysz pan do ludzi, którzy niedługo ***się*** *namyślają.* Sienk. — *Namyśl się pan, urządzę panu taki oddział.* Przyb.

z- *-ić* rez.-lok.

Znowu nam zmyśli jakąś bajkę, aby się wymówić. II.

roz- *-ić się* ampl.-lok.

Rozmyśliłem się po drodze i postanowiłem dłużej posiedzieć w Berlinie. II.

do- *-ić się* kompl.-lok.

Tego się nigdy nie domyśli. II.

m ż e ć *(-y)*. też ***mżyć***:

po- pret.

Pomżało chwileczkę, ale słońce pogodę przywróciło. XI.

za- inch.

Nagle zamżało, i straciliśmy ochotę do przechadzki. XI.

nędznieć *(-eje)*:

z- konc. (rez.).

Znędzniało jak ów kwiat egzotyczny, pozbawiony ożywczej rosy i grzejącego promienia słońca. Małec. — *małe chłopcy, znędzniałe.* Mick.* „Dziady". III.

wy- ef.

Strasznie zesmutniał i wynędzniał od czasu widzenia się z nim ostatniego. Kras.

po- major., (o wielu) dystr.

Jak ten człowiek ponędzniał od przeszłego roku. IV. (major.). — *Rośliny bez słońca wszystkie ponędzniały.* VIII. (dystr.).

niemieć *(-eje)*:

o- dur. (p. § 26, 3). niekiedy prawie mom. (bo niema formy **zniemieć*).

I była chwila ciszy; i powietrze stało || Głuche, milczące, jakby z trwogi oniemiało. Mick.* P. T. X 11. — *Z gwałtownej chęci mówić — oniemiałem.* Mick. — *Oniemiałem ze zdziwienia.* V. (tu proces tak krótki, że postać prawie mom.).

za- def. (p. § 26, 3).

Zaniemiał w pierwszej chwili z przerażenia, ale wkrótce się otrząsnął. II. — *Nie mam listu oddawna, zdaje się, że zaniemiał.* XI.

nieruchomieć *(-eje)*:

z- konc. (rez., często mom.).

Twarz znieruchomiała. Reym.

niszczeć *(-eje)*:

z- konc. (rez.).

Zniszczało mu tylko trochę zboża na pniu. II.

wy- ef.

Ta pasieka wyniszczała zupełnie. IV.

po- (o wielu) dystr.

Poniszczały mi wszystkie książki na strychu. IV.

nudnieć *(-eje)*:

z- konc. (rez.).

Znudniał i stetryczał wskutek choroby. IV. — *Wystaw sobie, droga, ludzi znudniałych, którzy o niczem gadać nie chcą i nie umieją.* Słow.

po- major., (o wielu) dystr.

Ponudniał trochę. VIII. (major.). — *Od tego czasu wszyscy ponudnieli.* VIII. (dystr., ew. zarazem major.).

wy- ef.

Wynudniał tak, że teraz zupełnie nieznośny. XI.

obojętnieć *(-eje)*:

z- konc. (rez.).

Zobojętniał i nie oglądał się już na nas. Sienk. — *Zobojętniał dla zewnętrznych obrządków.* Chmiel. — *Czy jednak dla pokoleń, które, wskutek zmian historycznych, zobojętnieją z czasem dla wielu barw, odtwarzających koloryt epoki, Mickiewicz nie zatraci charakteru pierwszorzędnego poety?* Matusz.

po- (o wielu) dystr.

Wszyscy poobojętnieli, sprawa poruszona nie miała więc powodzenia. XI.

parszywieć *(-eje)*:

s- konc. (rez.).

Ja będę siedział w Warszawie, a moje stado w Sławucie sparszywieje? Rzew. — *Sparszywiały mu cztery konie.* II.

o- dur.-lok. († też *oparszeć*).

Owce oparszywiały. XI.

za- def. L.

Zaparszywiało mu całe stado owiec. II.

po- (o wielu) dystr.

Poparszywiały wszystkie konie. VIII.

I. patrzeć *(-y)*:

po- -eć albo *-yć* pret.

Wyszedłem, ażeby popatrzeć na nich. Tret. — *Niech popatrzą na Księstwo Warszawskie.* Tarn. — *Chciałby popatrzyć na*

nią. Mick.* P. T. VII 439. — *Popatrzył na mnie chwilę zdumionym wzrokiem*. II.

prze- perdur., ale zarazem zwykle wybitnie lok.

Przepatrzył projekta do budowli. XI.

u- *-yć* dur., zarazem lok. ('część czego').

Strzelec upatrzył młodego świerka. Żer. — *jakby chciał sobie upatrzyć ofiarę*. Sienk.

za- *-yć się* def.

Czemuś się tak w to morze zapatrzył? II.

wy- *-yć* lok., niekiedy ef.

Wypatrzył oknem. XI. (lok.). — *Wypatrzył sobie ładną kobietkę*. XI. (lok.).— *Wypatrywał, aż znalazł to, czego szukał*. XI.

na- *-yć się* ampl.

Napatrzyłem się dość tych cudów. II.

piękniеć *(-eje)*:

po- major.

Oczy jego błysnęły w tej chwili i nagle popiękniały. [Orzeszk]. — *Straciła na tuszy, a przez to popiękniała*. XI.

wy- ef.

Nie poznała po prostu ani tych ludzi, ani teatru — tak to się wszystko przeistoczyło, wypiękniało pod pudrem, szminką i światłem!... Reym.

I. piszczeć *(-y)*, pf. mom. *pisnąć*:

po- pret.

Szczenię popiszczało w koszu. XI.

za- inch.

Kotek zapiszczał i umilkł. XI.

prze- perdur.

Dziecko, chore na ząbki, przepiszczało całą noc. XI.

pleśniеć *(-eje)*:

s- konc. (rez.).

Wino spleśniało. VIII. — *zbiorniki spleśniałej wody*. Żer. — *Są to zatarte szelążki, zimne i spleśniałe*. Słow.

o- dur.-lok.

Wyniósł z piwnicy omszałą, opleśniałą butelkę starego węgrzyna. II.

za- def. L.

Nawet suknie zapleśniały mi w tej wilgoci. II.

po- (o wielu) dystr.

Wszystkie owoce popleśniały. IV.

płowieć *(-eje)*:

z- konc. (rez.).

Broda i pejsy tak spłowiały na słońcu i w czasie pluchot, że przypominać mogły bardziej mech drzewny, niż ludzkie włosy. Żer. — *Robinson, jako romans egzotyczny, wyblakł dziś i spłowiał.* Matusz.

o- dur.-lok.

Ta barwa prędko opłowieje. SWarsz. (Zamiast *o-* mówią dziś zwykle *wy-* ef.).

wy- ef.

Wypłowiały wąs Apolinarego stykał się prawie z białym promieniem zarostu Gotarda. Weys. — *Pierwotna barwa sukni z czasem wypłowiała.* XI.

po- (o wielu) dystr.

Wszystkie materye popłowiały. VIII.

płycieć *(-eje)*:

s- konc. (rez.).

Rzeka spłyciała wskutek wielkich upałów. III. — *Jak ten człowiek spłyciał!* III. — „*Chrześcijaństwo spłyciało*“ — *pisał Hercen.* Czas.

pochmurnieć:

s- konc. (rez., ew. mom.).

Od tego dnia spochmurniał. Żer. — *Wysłuchał i spochmurniał.* Weys.

podleć *(-eje)*:

s- konc. (rez.).

Ludowi temu nie ufam. Spodlał w długiej niewoli. Zuł. — *Nie myśl, żem spodlał.* Żer.

Uwaga. Zamiast **o-podleć* dur. używa się *u-podlić się*.

pokornieć *(-eje)*:
s- konc. (rez.).
Teraz nagle spokorniał i uśmiecha się do toni, jak faryzeusz. Makusz.

polaczeć *(-eje)*:
s- konc. (rez.).
Przez swój pobyt w Warszawie spolaczał. Tarn.

I. pomnieć *(-i)*. por. *pamiętać*:
przy- (transyt.) ma odcień dur.-def.
Nie mogę sobie przypomnieć. [Kras.].

ponsowieć *(-eje)*:
s- konc. (rez., ew. mom.).
Różowy zazwyczaj nos Jawickiego sponsowiał. Gąsior.

posępnieć *(-eje)*:
s- konc. (rez., ew. mom.).
Sposępniał, zgorzkniał, zobojętniał dla otaczającego go świata. Małec.

potężnieć *(-eje)*:
s- konc. (rez.).
Talent poety przez ten czas wzmógł, dojrzał, spotężniał. Małec. — *Głos naraz spotężniał do tego stopnia, że można było już rozróżnić melodyę.* Danił.

pòtnieć *(-eje)*:
s- rez., niekiedy rez.-totalne.
Koń, drogą znużony, spotniał i upadł. XI.

poważnieć *(-eje)*:
s- konc. (zwykle rez., ew. mom.).

Etycznie Słowacki w latach owych spoważniał i uszlachetniał stanowczo. Małec. — *Pod wpływem kołyszącej atmosfery spoważniał wkrótce, przestał się rozglądać, wzrok utkwił w górne gzemsy kościelne.* Weys. — *Twarz pułkownika spoważniała.* Sienk. (prawie mom.).

p o w s z e c h n i e ć *(-eję)*:
s- konc. (rez.).
Zwyczaj ten spowszechniał w ostatnim czasie. XI.

p o w s z e d n i e ć *(-eję)*:
s- konc. (rez.).
Już ta moda spowszedniała. IV. — *Jako typ ogólny był już cokolwiek spowszedniały.* Tarn.

p r ó c h n i e ć *(-eję)*:
s- konc. (rez.).
Ząb spróchniał. IV. — *I całuny będą na was spróchniałe.* Słow. „Anhelli“. — *Wagnera nazwał „spróchniałym dekadentem“.* Matusz.
wy- ef.-lok. (‘we środku’).
Dąb wypróchniał w środku. IV. — *wypróchniałe drzewo.* II.
po- (o wielu) dystr.
Wszystkie zęby popróchniały. IV.

p r z y t o m n i e ć *(-eję)*:
s- konc. (rez., zwykle mom.).
Wypił szklankę wody i sprzytomniał. XI. (*o-* byłoby nie tak prędko).
o- dur.
Oprzytomniał. Krew zbiegła mu do serca. Żer. — *Oparła się jeszcze zwycięsko Korona, ale nie oprzytomniała.* Brückn. — *Oprzytomniał i obejrzał się poza siebie.* Reym. (dur.). — *Odrazu oprzytomniał.* VIII. (Pewna, choć mała duracya).

p u s t o s z e ć *(-eję)*:
s- konc. (rez., p. § 13,2), niekiedy prawie def.

Kraj spustoszał po napadzie Tatarów. SWarsz. — *Okolice żyzne przez wojnę spustoszały.* XI. (rez.-def.).

o- dur. (p. § 13.2), niekiedy lok.

Gdy brzegi Wisły opustoszały, a zegar zamkowy wydzwonił leniwie północną godzinę. Czas. (dur., zarazem odcień lok.). — *Strzały te sprawiły, że w jednej chwili publiczność znajdująca się w pobliżu ukryła się w bramach domów lub zaczęła uciekać. Kiedy ulica opustoszała, rozległ się straszny huk.* Czas. („w jednej chwili", ale uwydatnia się pewną duracyę). — *W mgnieniu oka ulica opustoszała.* VIII. (przeważnie lok.).

Uwaga. Że *opustoszeć* niekiedy ma postać prawie momentalną, tłómaczy się chyba tem, że *spustoszeć* ma tylko funkcyę rezultatywną, niekiedy jakby definitywną (bo niema w języku potocznym w użyciu słowa **za-pustoszeć*).

rdzewieć *(-eje)*:

ze- konc. (rez.), dość rzadkie.

Bo wszak nad tém od dawna dzień i noc boleję, || *Czy po śmierci ten rapier mój nie zerdzewieje!* Mick.* P. T. XII 334.

za- def. (zwykła forma pf.).

Klucz.. zardzewiał trochę. Orzeszk. — *że energia życiowa stracona raz na zawsze, że zardzewiałem, przeżyłem się.* Nalep.

o- dur.-lok. (dość rzadkie).

Miecz, nie będący od wieków w użyciu, ordzewiał. XI.

po- (o wielu) dystr.

Wszystkie klucze pordzewiały. IV.

ropieć *(-eje)*:

z- konc. (rez.).

Rana już zropiała. VIII. — *aż do ran moich, wylewających krew zropiałą.* Żer.

o- dur.-lok. (= 'okryć się ropą').

Biedne konisko nabyło choroby i oropiało. XI.

za- def. (lepiej *zaropić się*).

Długo potrwało, zanim rany zaropiały. XI.

III. rozumieć *(-ie)*:

z- konc. (rez., niekiedy mom.).

Kto chce zrozumieć poetę, musi poznać jego młodość. Tret.— *Kto zrozumie, nieznane już za naszych czasów.* || *Te półmiski kontuzów, arkasów, blemasów.* Mick.* P. T. XII 144. — *To, powiada, nawet i dziecko zrozumie.* Witw. — *dla lepszego zrozumienia tego, co zaszło w ostatnich latach dawnej niepodległej Polski.* Tarn.

[*u-* dur. †

I zjawili działa boża i uczynki jego urozumieli. Ps. Puławs. LXIV 11].

wy- ef.

Potrafię dużo wyrozumieć. Sienk. — *Proszę księżnej pani trzeba wyrozumieć... Ona jest w tak trudnej sytuacyi...* Weys.

po- *się* komit. (< konsek.), zwykle wyraźnie kon.

Skarżył mi się, że nie mógł się dotąd porozumieć co do ważnych spraw, dla których przyjechał. Weys. — *Ludzie i narody jakby się porozumieli, aby pewne sprawy wykluczyć z rozmów i badań.* Feldm. — *I rzeczywiście, jak się później dowiedziałem, tegoż jeszcze dnia porozumiał się z ministrem wojny.., z naczelnym wodzem.. i z naczelnikiem sztabu.* Lipk. — *Krystyna porozumiała się wzrokiem z Kazimierzem.* Weys. — *Nie porozumieli się przedtem co do treści.* Now. Ref. — *Powinni porozumiewać się i wspierać.* Weys.

do- *się* kompl. (bez *się* gwar., p. SWarsz.).

Dorozumiała się, co jej przez kwiatek powiedziano. XI.

I. r y c z e ć *(-y)*. pf. mom. *ryknąć*:

po- pret.

Wół poryczał w oborze. IV. — *Krowa porykiwała od czasu do czasu.* IV.

za- inch.

Moździerz zaryczał z pod bramy. Weys. — *Zaryczał jak żubr ze wściekłości.* Sienk.

r z e d n i e ć *(-eje)*:

z- konc. (rez.).

Czy róż w złym gatunku, || *Czy jakoś na obliczu przetarł się*

z trefunku: || *Gdzie niegdzie zrzedniał, na wskróś grubszą płeć odsłania.* Mick.* P. T. V 374.

po- (o wielu) dystr.

Wszystkie lasy porzedniały. IV.

przy- dem.

Susza podziałała, że lasek przyrzedniał. XI.

[***prze-*** lok. ('tu i owdzie')].

-rzeźwieć (*-eje*).

o- dur. albo konc. (bo niema *z-*).

Na świeżem powietrzu trochę orzeźwiał. II. — *Odrazu orzeźwiał.* VIII.

I. rżeć (*-y*):

po-

Konie porżały, gdy im podano obroku. XI.

za- inch.

Zarżały konie, zagrzmiała podkowa. Mick.* „Grażyna".

sępnieć (*-eje*):

po- major.

Barwa nieba i lasu posępniała. Weys.

za- def.

Chmury zakryły księżyc, noc zasępniała. XI. — (Przen.): *Straciwszy cały majątek, zasępniał.* XI.

siedzieć:

po- pret. (p. § 43, 1).

Posiedziawszy nieco, znów poszedłem. III.

u- dur. (p. § 43, 1).

Kobieta żywego usposobienia nie usiedzi na samem miejscu. XI.

prze- perdur. (p. 43, 1).

Przesiedział trzy lata w więzieniu. XI.

wy- ef.

Niepodobna wysiedzieć w domu. Reym. — *Ja, co dawniej lubiłem samotne wieczory, teraz już sam wysiedzieć nie mogę.* Słow.

do- kompl.

Sam jeden dosiedziałem do końca. II.

za- ***się*** def. B z odcieniem transkursywnym (p. § 28).

Ogromnie długo zasiedzieliśmy się dziś u Państwa. II.

-sierocieć *(-eje)*:

o- rez.

Po zgonie Euzebiusza Słowackiego osierociała wdowa opuściła Wilno. Małec. — *Mała dziecina już osierociała.* XI.

po- (o wielu) dystr. (mało używane, zwykle lepiej *o-*).

Wszystkie te dzieci posierociały w tym roku. IV.

sinieć *(-eje)*:

z-, ***ze-*** konc. (rez., niekiedy mom.).

Gdy się najtęższym mrozem niebo żarzy, || *Nagle zsiniało, plamami czernieje,* || *Podobne zmarzłej nieboszczyka twarzy.* Mick.* „Dziady“ III. Ustęp. — *Zesiniał na całem ciele.* XI.

o- dur.-lok.

Twarz po śmierci osiniała. XI.

po- dystr.-lok.

Całe ciało mu posiniało. II. — *posiniawszy nagle, jak od uderzenia piorunu.* Reym.

siwieć *(-eje)*:

ze- konc. (rez.), gwar.

Brat mój zesiwiał w przeciągu pół roku. IV.

o- dur.-lok. albo rez. (zwykła forma pf.).

Osiwiałem już w młodym wieku. XI. — *Młodzież, gdzie mogła, osiwiałego starca czcią otaczała.* Chmiel.

po- dystr.-lok. (nie — jak *o-* — zupełnie).

Dziadek mój osiwiał już zupełnie, a babka niedługo posiwieje. VIII. — *Widziałem, jak się każdy z nich zadziwiał;* || *Bo nachyliłem się był i posiwiał.* Słow. „O. zadż.“.

przy- dem.

Od kilku tygodni przysiwiał trochę. IV.

I. skomleć *(-i)*.

po- pret.

Poskomlało sobie psiątko i wróciło do pana. II.

za- inch.

Koń go nadeptał i dlatego tak przeraźliwie zaskomlał. II.— *Zaskomlała radośnie, skacząc na krzesło.* Reym.

wy- *się* ef.

Piesek wyskomlał się i ucichł. XI.

roz- *się* aug. (bardzo rzadkie).

na- *się* ampl. (bardzo rzadkie) prawie = ***wy-*** *się.*

-skorupieć *(-eje)*:

ze- konc. (rez.).

Muszla ta zupełnie już zeskorupiała. VIII.

za- def.

Starzec zaskorupiał w swoich poglądach. IV.

I. skowyczeć *(-y)*:

po- pret.

Psy poskowyczały i poszły sobie. XI.

za- inch. albo mom.

Tatar kulą trafiony zaskowyczał jak pies i zwalił się z konia. Sienk. — *W podwórzu psy zaskowyczały tak żałośnie, iż jęli przystawać.* Reym.

wy- *się* ef.

Kiedy się ta suka wyskowyczy? XI.

roz- *się* aug.

Wilki trapione głodem rozskowyczały się. XI.

na- *się* ampl.

Psy naskowyczały się, zanim ucichły. XI.

skromnieć *(-eje)*:

ze- konc. (rez.).

Przekonał się o swojej głupocie i zeskromniał. IV.

po- major.

Dawniej butny, teraz poskromniał. VIII.

I. skrzeczeć *(-y)*:

po- pret. (ipf. dystr.).

Sroka siadła na płocie, poskrzeczała sobie trochę i odleciała. II. — *Sroka na drzewie poskrzekiwała.* IV.

za- inch.

Zaskrzeczało coś w boru. II.

roz- *się* aug. albo aug.-ingr.

Sroka rozskrzekiwała się coraz więcej. IV. — *Sroki rozskrzeczały się.* IV.

I. skrzypieć *(-i)*, pf. mom. *skrzypnąć*:

po- pret.

Chorągiewka na dachu poskrzypiała. XI.

za- inch.

Nagle drzwi zaskrzypiały. XI. — *Zaskrzypiał żwir wewnętrznego podwórza.* Weys.

I. skwierczeć *(-y)*:

po- pret.

Skrzeczki poskwierczały na patelni. IV.

za- inch.

Zaskwierczało coś na kominie. II.

słabieć *(-eje)*, por. *słabnąć*:

ze- konc. (tylko rez., *zesłabnąć* też mom.).

Zesłabiałem z dnia na dzień. XI.

o- dur.

Tu Bernardyn osłabiał i upadł na łoże. Mick.* P. T. X 698. — *Z nędzy powoli osłabiał.* XI.

za- def.

Zasłabiał wskutek ubiegu krwi. XI.

po- major., (o wielu) dystr.

Już wyraźnie posłabiał. XI. (major.). — *Jeńcy, nie mający odpowiedniego odżywienia, posłabieli* XI. (dystr.).

-słupieć.

o- dur. albo rez. (*ze-* teraz chyba nieużywane).

Aż osłupiał Tadeusz na tyle nauki. Mick.* P. T. I 661. —

Major osłupiał, oczy przetarł, z gniewu blady || Zawołał: „bunt! buntownik!“ Mick.* P. T. IX 303. (prawie mom.).

słyszeć.

u- dur., ew. mom. (p. § 72,2).

Usłyszała wołanie: Zosiu! — to głos ciotci! Mick.* P. T. V 85. (prawie mom.). — *Niech słowo „kocham“ jeszcze raz z ust twych usłyszę.* Mick.* P. T. VIII 470 (prawie mom.). — *Wtém usłyszeli odgłos rogów i psów granie.* Mick.* P. T. IV 89 (mom.-ingr.). — *Ani słowa więcej nie usłyszeliśmy od niego.* Weys. — *I nurkiem płynął na brzeg księstwa Warszawskiego, || Gdzie usłyszał głos miły: „Witaj nam kollego!“* Mick.* P. T. I 932. — *I ogłaszał włościanom Tadeusza wolę. || Zaledwie usłyszeli nowinę poddani, || Skoczyli do Panicza, padli do nóg Pani.* Mick.* P. T. XII 603. (dur.). — *Usłyszawszy tak długi wykład, zmęczyłem się.* XI. (dur.).

po- pret. (p. § 72,2).

Ktoś ze stojących przy bufecie musiał coś posłyszeć, bo parę ponurych spojrzeń strzeliło stamtąd ku stołowi, gdzie siedzieli nasi biesiadnicy. Weys. — *Mowy starca krążyły we wsi pokryjomu; || Chłopiec, co je posłyszał, znikał nagle z domu.* Mick.* P. T. I 928. — *Posłyszałem jego napomnienia.* XI.

za- pret. i niekon. (p. § 74).

Cóżeś tam zasłyszał nowego? II. — *Zasłyszał zaledwie jedno drugie słowo, powtórzył niedokładnie i cały sens przekręcił.* II. — *Nie umiejąc określić swego uczucia, używa zasłyszanych formuł.* Weys. — *jak się czasem myśli o dziwnych opowieściach, zasłyszanych gdzieś bardzo dawno i już tonących w strupieszałych dalach zapomnień.* Reym.

do- kompl.

Chłop .. zdjął baranią czapkę i zajęczał coś, czego .. nie dosłyszał. Weys. — *Znowu cichy, ledwie dosłyszany dźwięk fortepianu wionął z drugiego pokoju.* Reym. — *Nie dosłyszałem tylko ostatnich słów.* XI.

[***prze-*** *się* ‘źle usłyszeć, puścić mimo uszu’].

smutnieć *(-eje)*:

ze- konc. (rez., p. § 71,4).

Poeta zestarzał się już i zesmutniał. Zdziech. — *Zesmutniałem, gdyż moich rad nie usłuchano.* XI.

o- dur. (uwydatnia się proces).

Dziwnie jakoś osmutniał. VIII. — *Po tylu przebytych niepowodzeniach osmutniała.* XI.

po- major., (o wielu) dystr.

Widocznie posmutniał. XI. (major.). — *Posmutnieli wszyscy, gdy im lekarz prawdę powiedział.* XI.

[s p a ć p. pod *-ać*].

s t a r z e ć *(-eje)*:

ze- się konc. (rez.).

Postać Bernardyna || Wydawała, że mnich ten nie zawsze w kapturze || Chodził i nie w klasztornym zestarzał się murze. Mick.* P. T. I 957.— *Wąsalu!* || *Nie tak to dawno! takeś zestarzał się z żalu!* Mick.* P. T. X 704.—*gdy się człowiek zestarzeje.* Sienk.

za- (tylko w imiesłowie) def. B.

Zastarzała, niewyleczona choroba wybuchła z nową siłą. II.

prze- ‘zbyt’ < intens. (p. § 46 uw.).

Mleko przestarzało. VIII.

po- się major., (o wielu) dystr.

Postarzała się o lat trzydzieści. Kosiak. (major.). — *Po kolei wszyscy postarzeli.* XI. (dystr.).

pod- dem.

Ileż to lat minęło! Patrz, jam się podstarzał, || *Patrz, i Kniaziewiczowi już się włos poszarzał.* Mick.* P. T. XII 244.

przy- też dem. (= ‘niezupełnie’).

Oddawna go już nie widziałem, naturalnie że przystarzał. XI.

s t a t e c z n i e ć *(-eje)*:

po- major., (o wielu) dystr.

Młodzieniec postateczniał już. XI. (major.). — *Koledzy jego nie wszyscy postatecznieli.* XI.

I. s t e r c z e ć *(-y)* bez formy pf.

I. s y c z e ć *(-y)* (por. *sykać*):

po- pret.

Żmija posyczała. XI.

za- inch.

Nadepnąłem na żmiję, która zasyczała. XI.

s z a l e ć *(-eje)*:

o- dur.-ingr.

Nie daj mi Bóg oszaleć. Tret. — *Może poprostu oszaleć na myśl o takiej wiecznej nocy.* Sienk.

roz- się aug.-ingr.

Burza rozszalała się. XI.—*Drażniony lew rozszalał się.* XI.

s z a r z e ć *(-eje)*:

ze-, z- konc. (rez.).

Zeszarzała cokolwiek ta materya. II. — *więcej od innych t. zw. normalnych, zwykłych, a więc zużytych i zszarzałych objawów psychicznych.* Matusz.

po- major., niekiedy dystr.

Patrz, i Kniaziewiczowi już się włos poszarzał. Mick.* P. T. XII 245 (major., ew. dystr.).— *Aż powoli* [sc. obłok] *pożółkniał, zbladnął i poszarzał.* Mick.* P. T. XII 853. (major.).

wy- ef.

Już mi zupełnie palto wyszarzało. II.

o- dur.-lok.

Krzaki, nawiedzone owadem, oszarzały. XI.

s z l a c h e t n i e ć:

ze- konc. (rez.).

Stadnina u niego zeszlachetniała. XI.

u- dur.

Etycznie Słowacki w latach owych spoważniał i uszlachetniał stanowczo. Małec.

wy- ef.

jakoś dziwnie wyszlachetniał. Mick.* (p. niżej pod *o-szpetnieć*).

s z p e t n i e ć *(-eje)*:

ze- konc. (rez.).

Wskutek choroby ogromnie zeszpetniał. II. — *W ciągu paru tygodni poprostu się zestarzał i zeszpetniał.* Danił.

o- dur.-lok. (dość rzadkie).

Wywiedli Janczewskiego;—poznałem: oszpetniał, || *Szczerniał, schudł, ale jakoś dziwnie wyszlachetniał.* Mick.* „Dziady“. III.

po- major., (o wielu) niekiedy dystr.

Siostra jego poszpetniała. VIII. (major.) — *Jak te dziewczyny poszpetniały* IV. (major. i dystr.).

szkapieć (*-eję*):

ze- konc. (rez.).

Henryk za to trochę zeszkapiał i siedzi tak po filistersku przy tej pięknej żonie. Weys.

sztywnieć (*-eję*):

ze- konc. (rez., ew. mom.).

Przeczytał, obejrzał znowu kopertę, zbladł i zesztywniał. Weys. (mom.). — *chociaż zestarzały się już i zesztywniały, jak trupy, te wszystkie pisma.* Zdziech. (rez.). — *Zesztywniały mu ręce i nogi, kulił się w sobie.* Danił.

po- major.. (o wielu) dystr.

Ręka mi jeszcze posztywniała. IV. (major.). — *Wszystkie członki posztywniały mu.* VIII. (dystr.).

I. szumieć (*-i*):

po- pret.

Poszumiały w boru drzewa, pagadały sobie. II.

za- inch.

Drzewa chórem zaszumiały. II. — *Zaszumiały mu w uszach lasy sosnowe, zabełkotały rzeki rodzinne.* Sienk.

wy- *się* ef. (przen.).

Młody musi się wyszumieć. II.

roz- *się* aug.

Morze rozszumiało się. XI.

ślamazarnieć:

ze- konc. (rez.).
Cóż ci się stało, żeś tak ześlamazarniał?! Weys. „Unia".

I. ślęczeć (*-y*):
po- pret.
Poślęcz trochę nad tem zadaniem! IV.
prze- perdur.
Prześlęczał trzy tygodnie nad tą matematyką i nie zdał egzaminu. II.
wy- ef.
Wyślęczałem się tyle na to, żeby wszystko poszło nadarmo. II.

I. śmierdzieć (*-i*):
po- pret.
Pośmierdziało, ale nie mogliśmy dociec powodu. XI.
za- inch.
Zaśmierdziało, gdy mu ofiarowane cygaro zapalił. XI.

I. tajeć (*-e*), też *tajać*:
s- rez.
Już lody stajały po rzekach i kałużach. II.
[***od-*** lok.].

tanieć (*-eje*):
s- konc. (rez.).
Zdaje się, że te materyały tak prędko nie staniejq. II.
po- major.
W ostatnich czasach życie w Warszawie cokolwiek potaniało. II. — *Wynalazł system przeróbki futer, dzięki czemu futra mogą znacznie potanieć.* Dzien. Pozn.
przy- dem.
Ceny zboża przytaniały trochę. IV.

tetryczeć (*-eje*):
s- konc. (rez.).
Stetryczał więc, zaniedbał się, zapomniał, że był niegdyś ulubieńcem salonów. Zdziech.

tępieć (*-eje*):

s- konc. (rez.), przen. (konkr. mówi się np. *nóż stępił się*).

Jak umysł jego stępiał. VIII.

o- dur.-lok.

Umysł jego zwolna otępiał. VIII. — *Te nożyczki już otępiały.* VIII.

I. tętnieć (*-i*):

po- pret.

Potętniało i ucichło. XI.

za- inch.

Zatętniało na gościńcu, po chwili ujrzano jeźdźców. XI. — *Gdzieś zatętniały o bruk podkowy.* Danił.

tężeć (*-eje*):

s- konc. (rez.).

Galareta stężała. IV. — *a w szczególności reakcyi po 48 r., zastygła.. nieskrystalizowana — przedwcześnie stężała.* Czas. — *Mimo nadludzkich wysiłków nawet nim nie poruszył, stężał zupełnie i jakby przyrósł do posadzki.* Reym.

o- dur.-lok.

Głowa mu otężała. XI.

tleć (*-eje*):

po- pret.

Ogień potlał na kominku i zgasł. VIII.

za- inch., ew. mom.

Cygaro zatlało w ciemności. XI.

ze- rez.-totalne (rzadkie).

Jak śnieg stajała moc moja, jak popiół zetlało me życie! Żuł. „Kon. Mes.“ 193.

tłuścieć (*-eje*):

s- konc. (rez.).

Doskonale mu Karlsbad posłużył, stłuściał dwa razy więcej. II.

o- dur.-lok. (rzadkie, obecnie prawie tylko w rzeczowniku *otłuszczenie*, np. *cierpi na otłuszczenie serca*).

po- major.

Potłuściał trochę. II.

przy- dem.

Dziecko nareszcie przytłuściało cokolwiek. XI.

topnieć (*-eje*):

s- konc. (rez., ew. mom.).

Lód jego stopniał. Sienk. — *dopóki nie stopnieją śniegi.* Szym. — *Lody odrazu stopniały między nami.* Lipk.

roz- aug. (lok.).

Już całe lody roztopniały, trzeba było wcześniej przyjść. II.

po- (o wielu) dystr.

Potopniały lody na rzekach. VIII.

trędowacieć (*-eje*):

o- dur.-lok.

Misyonarz wysłany tam otrędowaciał. VIII.

truchleć (*-eje*):

s- konc. (rez., często mom.).

Struchlał na te słowa i stanął jak wryty. II. — *Kiedy wyjrzałam oknem i zobaczyłam go przed domem, struchlałam.* Now. Ref. — *Zapytany struchlał.* Chmiel.

po- (o wielu) dystr.

Wszyscy na to słowo potruchleli. IV.

-trupieć, -trupieszeć (*-eje*):

s- konc. (rez.), używane chyba tylko w imiesłowie.

Nadbrzeżne wierzby, stojąc w promieniu księżyca, odbiły w wodzie wizerunki swych pniów strupieszałych. Żer.

I. trzeszczeć (*-y*) p. *trzaskać.*

trzeźwieć (*-eje*), por. *trzeźwić*:

o- dur. (zwykła forma pf.) zwykle trochę dem. (por. § 12).

Rafał jakoś otrzeźwiał i zdołał dopytać się o Jarzymskiego. Żer. — *Pijany obiecuje, otrzeźwiawszy, żałuje.* Przysłowie. — *Wpadłszy do wody otrzeźwiał.* XI.

wy- ef.

Długo spał i teraz wytrzeźwiał. I. — *Uważam. Alkibiadesie, żeś wytrzeźwiał, bobyś inaczej nie był tak zręcznie w kółko zakręcił, aby tylko ukryć, po coś właściwie mówił to wszystko.* Witw. „Uczta“ Pl. — *Wytrzeźwiałem! Czuję się zdrowy, spię wybornie.* Reym.

po- (o wielu) dystr.

Oblej ich wiadrem zimnej wody: wszyscy potrzeźwieją! II.

[***s-*** konc. (zwykle mom.). gwar.

Zobaczywszy oficera, pijany żołnierz strzeźwiał na chwilę. III].

twardnieć (*-eje*):

s- konc. (rez.).

Lawa wprawdzie stwardniała po wierzchu, ale wewnątrz wrzał żar i ukrop. II.

o- dur.-lok.

W ciągłych nieszczęściach otwardniał i zmężniał. VIII.

za-twardzieć def., chyba tylko w imiesłowie, np. *zatwardziały grzesznik.*

po- (o wielu) dystr.

Wszystkie ciastka zestarzały się i potwardniały. IV.

ubożeć (*-eje*):

z- konc. (rez.).

trzymać w stanie ciągłego ubóstwa stan szlachty zubożałej. Żer. — *Przy dobrem sercu zubożał.* XI.

po- major., (o wielu) dystr.

Lud jeszcze więcej poubożał. VIII. (major.). — *Pogorzelcy wszyscy poubożeli.* XI. (dystr.).

III b. umieć *(umiem)* bez formy pf., por. *rozumieć* ipf.

I. warczeć (*-y*), pf. mom. *warknąć.*

po- pret.

Kołowrotek powarczał i ustał. XI.

za- inch.

Chłopczyk zawarczał grzechotką. XI.

wątleć (*-eje*):

z- konc. (rez.).

Przez to dwumiesięczne leżenie w łóżku ogromnie zwątlał i opadł z sił. II.

nad- dem.

Wskutek ciągłego włóczenia się po nocach ma zdrowie nadwątlone. II. — *Nadwątlał na zdrowiu.* XI.

·wdowieć (*-eje*):

o- rez.

Ojciec jej wcześnie owdowiał. J. Sten. — *szczegóły z życia panny Maryi Wodzińskiej, owdowiałej następnie po dwóch mężach.* Małec.

po- (o wielu) dystr. (ale o wielu mówi się też *o-*).

Wszyscy czterej bracia powdowieli już. II.

weseleć (*-eje*), por. *weselić się*:

po- major. (o wielu dystr.).

Ożywiła się, ogromnie poweselała. Reym. (major.). — *Wszyscy poweseleli.* XI. (dystr., ew. major.).

widnieć (*-eje*):

roz- aug.-ingr.

Nareszcie niebo rozwidniało. XI.

I. widzieć (*-i*) p. *-źrzeć* (por. § 72 nst).

I. widzieć *się* 'zdawać się':

z- konc. (rez., ew. mom.) gwar., rzadkie w języku literackim.

To znów się zwidziało jej, że oto podnosi go z pod piasku. Danił. „W mił. i boju“ 50.

u- dur.

Uwidziało mu się, że tu ktoś musi być. II.

przy- dur.-lok.

Zdawało mi się, że ktoś tędy przeszedł—pewnie mi się przywidziało. II. — *Pewno się tobie we śnie przywidziało.* XI.

IIIb. wiedzieć (*wie*)=niem. *wissen* bez formy pf.:

po-*wiedzieć* pf., *-wiadać* ipf. (=niem. *sagen*).

opo- dur. (=niem. *erzählen*).

Ciotka opowiedziała dzieciom nową bajkę. XI.

zapo- def. (=niem. *ankündigen*).

Wróżka zapowiedziała, że się wojna wnet skończy. XI.

wypo- ef. (=niem. *aufkündigen, erklären*).

Kaznodzieja wypowiedział mądre słowa. XI.

Uwaga. Wypowiedzieć też lok., np. *Gospodarz wypowiedział mi pomieszkanie.* XI.

wietrzeć (*-eje*):

z- konc. (rez.).

Wylej to wino, bo już zupełnie zwietrzało. II. — *Skała z czasem zupełnie zwietrzeje.* XI.

wy- ef. i lok.

Kiedyż już raz ten fatalny zapach karbolu wywietrzeje z tego pokoju. II.

wiotczeć (*-eje*):

z- konc. (rez.).

Zapłaczesz ty kiedyś jeszcze lepiej — medytował — a jak zwiotczejesz od łez, ja wówczas, jako anioł-pocieszyciel... Danił.

I. wisieć (*-i*):

po- pret.

Denat powisiał, aż się stryczek zerwał. XI.

prze- perdur.

Suknie przewisiały cały miesiąc w oknie wystawowem. XI.

I. woleć (*-i*) ipf. bez formy pf.

wolnieć (*-eje*):

z- konc. (rez.).

Nie rozumiem, czemu tak zwolniał bieg pociągu w tem miejscu. II.

roz- aug. (rzadkie, zwykle *rozwolnić się*).

wonieć (*-eje*):
po- pret.
Róże powoniały, aż wyschły. XI.
za- inch.
Łąka zawoniała świeżem kwieciem. XI.

I. wrzeszczeć (*-y*), pf. mom. *wrzasnąć*:
po- pret.
Kapitan powrzeszczał na ospałych żołnierzy. XI.
za- inch. (ew. mom.).
Zawrzeszczałem na ludzi, aby się rozeszli. XI.

wrzodzieć (*-eje*):
o- dur.-lok.
Zaraziłem się i owrzodziałem. XI.
za- def. L.
Całe ciało zawrzodziało mu. VIII.

wyrodnieć (*-eje*) ipf.:
z- konc. (rez.).

Czyli, mówiąc po prostu, trzeba zwyrodnieć, aby módz zostać artystą. Reym. — *Stało się potrzebą ich zwyrodniałej natury.* Głos Nar.

zdrowieć (*-eje*):
o- dur.
Ozdrowiał pod sumienną opieką lekarzy. XI.
wy- ef.
Ale nigdy zupełnie nie wyzdrowiał. XI.

zielenieć (*-eje*):
z- konc. (rez., ew. mom.).

Zzieleniał, bo uczuł się niedobrze. IV.
o- dur.-lok.
Darń ozieleniała. IV.
po- dur.-lok. z odcieniem konsek.
Pozieleniał ze złości. XI.
za- inch. (def.).
Na tym olbrzymim grobie zazieleniało nowe życie. Sienk.—*Już wody spłynęły niewiadomo gdzie i kiedy, zazieleniała ruń.* Weys.

I. -źrzeć (*-y*):
u- etc., p. § 72 nstt.
Ujrzał ładną panienkę i puścił się za nią. XI.

żółcieć (*-eje*) = *żółknąć*:
po- dur.-lok.

żółknieć (*-eje*), rzadkie, = *żółknąć*:
z- konc. (rez.), rzadkie, = *zżółknąć*.
Folianty zżółkniały. XI.
po- dur.-lok.
Aż powoli [sc. obłok] *pożółkniał, zbladnął i poszarzał.* Mick.* P. T. XII 853. (dur.-lok.). — *Już trawy pożółkniały, liścia czerwienieją.* Mick.* P. T. XII 176. (dystr.-lok.).

VI.

Czasowniki na *-ić (-yć)*.

baczyć:
o- †, ***zo-*** ma zwykle odcień dur. (por. *u-jrzeć* mom.-ingr.).
Zobaczyłem się z nim. XI. — *Zobaczyłem aeroplan, którego jeszcze nie widziałem.* XI.

bałamucić:
z- konc. (rez., p. §§ 27,3 & 55,6).
nie zbałamucony teoryami. Tarn. (niekon.).—*Zbałamucił psa przez złe instrukcye.* XI.

o- dur. (p. § 27, 3).

Jest obałamucony, obłąkany, ale szanowny. Tarn. (kon.). — *Kryjąc swoje prawdziwe oblicze, zdołali obałamucić drobny odłam polskiego włościaństwa.* Głos Nar. — *podnieść moralnie i materyalnie obałamucone warstwy.* Now. Ref. — *Obałamucał lud.* IV.

za- def. (p. § 27, 3).

Gospodarz zabałamucił gości, że się spóźnili na pociąg. III.— *Zabałamuca tylko interes.* IV.

po- dystr. (p. § 55, 6).

Pobałamucił dziewczyny w całej wiosce i wyjechał. XI.

-barczyć:

o- dur.-lok.

Teraz jest tak obarczony interesami, że prawie nie ma wolnego czasu. XI. — *Opis cierpień ducha obarczonego winą na drugim świecie.* Małec.

barwić:

u- dur.

Ubarwił sobie kapelusz niebieskimi bławatkami. II. — *Cienka skóra.. była ubarwiona miękką aksamitną siercią.* Żer. — *Ten kapelusz ubarwia bławatkami.* IV. (Ale: *Zwykle barwi kapelusz bławatkami.* IV.). — *Jak wiosna ubarwia te łąki!* IV. (Ale: *Wiosna barwi łąki tak pięknie.* IV.). — *Ubarwił swoją powieść.* I.

za- def.

Kropelka jodu zabarwiła cały litr mleka na niebiesko po wrzuceniu szczypty mąki. II.— *Oba ustąpiły pierwszeństwa trzeciemu kierunkowi, który przeniknął całą naszą literaturę. zabarwił sobą wszystkie inne kierunki.* Tret. — *Marzenia jego bowiem były w silnym stopniu zabarwione zmysłowością.* Zdziech. — *Patrz, jak zabarwiają płótno na niebiesko.* IV.— *Nic dziwnego, że cierniste koleje życia poety zabarwiły smutkiem wszystkie jego utwory.* Zdziech.

po- dystr.

Pobarwili te rzeczy na rozmaite kolory. IV.

[*o-* dur.-lok. zwykle przen. = niem. *beschönigen, bemänteln*].

bawić 1. 'zostawać, gościć' 2. 'zatrzymywać'.

po- pret. = 1. & 2.

Pobawił półgodziny w salonie i wyszedł. IV. (= 1.). — *Ale poczekaj, ciociu, niechno się pobawię* || *Trochę z ludźmi, obaczysz, jak się ja poprawię.* Mick.* P. T. V 181. (= 2.). — *Potańcujcie sobie, dzieci, pobawcie się!* Orzeszk. (= 2.).

prze- perdur. = 1. & 2.

Przebawił zimę w Paryżu. SWarsz. (= 1.). — *Życie wesoło prześpiewał, przebawił.* SWarsz. (= 2.).

za- def. (pf. = 1. z odcieniem transkurs; ipf. tylko = 2.).

Czy długo jeszcze zabawi we Włoszech? Sienk. — *Przyjechał do nas z wizytą na parę godzin, a zabawił całe trzy dni.* II. (= 1.) — *Zabawiła nas cały wieczór ta pustota.* Mick.* P. T. II 653. (= 2.). — *On wszystkich zabawia swoimi dowcipami.* IV. (*..bawi..* byłoby bez konatywności). — *On Pana zastępuje i on, w niebytności* || *Pana, zwykł sam przyjmować i zabawiać gości.* Mick.* P. T. I 152. (= 2.).

-bestwić.

z- konc. (rez., ew. mom.).

Zbestwił kota, że uciekł. XI.

roz- aug. (por. *roz-drażnić*).

Rozbestwił człowieka do tego stopnia, że go się potem wszyscy obawiali. XI.

bezcześcić:

z- konc. (rez.).

Zbezczeszczona wraca do domu, wyznaje wszystko pijanemu mężowi. Tret.

-bezpieczyć:

u- dur. (zwykle kon.).

Ubezpieczył dom murem. I. — *Biorąc broń, ubezpieczył się przed napaścią.* IV. — *Naprzód już ubezpiecza się przed ewentualnym zarzutem.* IV. (Chodzi o samą czynność).

za- def. (zwykle niekon.).

Materyalna strona była zabezpieczona dochodami z 3 nowych zbiorowych wydań poezyj. Chmiel. — *Rozmyślają nad wynalezie-*

niem przyrządu, mającego zabezpieczyć przed utonięciem załogę balonu. Now. Ref. — *Zabezpieczono powszechną amnestyą.* Szuj. — *Zabezpieczono się od najazdu Tatarów.* Szuj. — *Co wieczór zabezpiecza drzwi przed złodziejami.* IV.

-biedzić:

z- konc. (rez.).

Zbiedzony chłop. Czas. — *Wojna zbiedza niezliczone masy.* XI. — *Pożar zbiedził całą wioskę.* XI.

wy- ef.

Zmordował, wygłodził, wybiedził tego konia, że tylko skóra i kości na nim zostały. II.

na- się ampl. (dur.-def.).

Nabiedziłem się niemało czasu nad tem nieznośnem zadaniem. II.

bielić:

z- konc. (rez., ew. mom.) bez konatywności.

Księżyc zbielił chmury. III. — *Słońce zbieliło ten zielony kolor.* IV.

u- dur. (często kon.).

Pył ubielił mu ubranie. III. (dur.). — *Ubielili chałupę wapnem.* IV. (dur.-kon.).

o- dur.-lok.

Tam ją obielił dzień alabastrowy. Słow.* „W Szw.“—*Obielają drzewo na około.* IV.

za- def. (L).

Zabieliła zupę śmietaną. IV.

po- dystr.

Pobielili wszystkie drzewa w ogrodzie. IV.

Uwaga. *Pobielany*='mający na sobie pobiałę', np. *Świeciły się zdaleka pobielane ściany.* Mick.* P. T. I 26.

bisurmanić:

z- konc. (rez.).

Jeśli Turkom nie udało się zupełnie zbisurmanić bałkańskich narodów, to jedynie dlatego, że.. Lipk.

-b l i ż y ć:

z- konc. (rez.), *z- się* bez konatywności.

Czy zadumana w samotnej komorze || Do arfy zbliżysz nieumyślną ręką. Mick.* — *Zbliżyła się noc długa i posępna.* Sienk. — *Obecnie pragmatyści zbliżają się do tego punktu widzenia.* Brzoz. — *Zbliża się do nich Miecznik.* Ryd. — *Dobył szpady, broniąc się, zbliżał się do progu.* Mick.* P. T. IX 316. — *Przedziwny orszak się zbliża.* Żuł. — *Aparat mi się zepsuł, soczewki się zbliżyły.* VI. (*przy-* tu byłoby źle). — *Zachód się zbliża.* Żuł. (*przy-* możliwe w stylu poetycznym. VI.).

przy- dur. z odcieniem akkurs. (zwykle kon.).

Nieprzyjaciel stał o dwie mile, przybliżył się i stoi o pół mili. VI. — *Nieprzyjaciel się przybliża.* IV. (ze stanowiska nieprzyjaciela, *z-* byłoby ze stanowiska obserwatora). — *Przybliż się!* VI. (trochę grzeczniejsze niż *zbliż się*).

b l u ź n i ć:

z- konc. (rez.).

Zbluźnił rząd i stał się niemożliwym. XI.

-b ł a ź n i ć:

z- konc. (rez.).

Tem powiedzeniem zbłaźnił się. IV.

po- dystr.

Że ja honor mój pobłaźnię?! Ryd.*

-b ł a ż y ć:

po- *ać* ipf. (*-yć* pf. mało używane) ma odcień konsek.

Kto złemu pobłaża, ten dobrych uraża. Przysłowie.

b ł ą d z i ć:

z- konc. (rez.).

Trzeba się długo uczyć, ażeby nie zbłądzić. Mick.* P. T. I 370. — *Zbłądziliśmy i nikt tu z nas nie jest bez winy;* || *Ksiądz Robak, że zbyt czynnie rozszerzał nowiny,* || *Klucznik i szlachta, że je pojęła opacznie.* Mick.* P. T. X 214. — *Poeta zdaniem mojem zbłądził, że w przerobieniu nie przydzielił jej znaczniejszej*

roli. Małec. — *a jeżeli niekiedy zbłądzimy, nasze usterki nie zarażą innych.* Łoś. — *Poszli w nocy, a chociaż drogę dobrze znali, zbłądzili w gęstym lesie.* II.

po- dystr., niekiedy pret.

Adwokat pomimo ogromnej rutyny pobłądził w kilku wypadkach. II. (dystr.). — *Obawiał się, aby Kazimierz w sprawach publicznych nie pobłądził.* Weys. — *Poszli na spacer, pobłądzili godzinkę po łąkach i wrócili jeszcze przed kolacyą* II. (pret.).

za- transkurs.

Zabłądziliśmy, szukając wąwozu Świętego Ignacego. Nazad! Kras. „Nieb. Kom.“ — *Podstolina nam skrewiła,* || *Do Rejenta zabłądziła.* Fredro.

błocić (bez przedrostka mało używane):

z- konc. (rez., ew. mom.).

Wchodzi zbłocony, schlapany. Wysp. — *Nie wytarłszy butów, zabłocił podłogę.* XI.

u- dur.

Ubłocił-bym go w moczarze. Ryd.* — *Ubłocił się jak nieboskie stworzenie!* II.

o- dur.-lok.

Obłocił sobie ubranie. IV.

za- def. L.

Miasto zabłocone, brudne, źle wybrukowane. Sienk. — *obuwie mocno zabłocone.* Danił. — *Wrócił z wycieczki do Czarnego Stawu zabłocony po kolana.* II.

błogosławić:

po- pret. z odcieniem konsek.

Żegnając po łacinie, stół pobłogosławił. Mick.* P. T. V 312. — *Panie, pobłogosław te dzieci!* Żuł.

-boczyć.

[*z-, wy-* lok.].

bogacić:

z- konc. (rez., p. § 38, 1).

Stąd się zbogacił i on i jego rodzina. Mick.* P. T. VII 404. — *Konjunktury wojenne go zbogaciły.* XI. (*wz-* jeśli już przedtem był bogatym).

wz- major. (p. § 38, 1).

Więc trzebaż było, abym wszystko stracił, || *bym myślą się wzbogacił.* Wysp.* — *Z chwilą dostatecznego rozwoju przemysłu miejscowego Serbia nader prędko wzbogacać się będzie, gdyż jest to kraj wyjątkowo żyzny i bogaty.* Lipk. — *Talent śpiewania bardzo na Litwie popłaca.* || *Jedna miłość u ludzi wsławia i wzbogaca.* Mick.* P. T. IV 255.

u- (bardzo rzadkie, trochę gwar.).

Ubogacił się długoletnią pracą. III.

po- dystr.

Przez śmierć stryja ich dzieci się pobogaciły. XI.

b r e d z i ć:

po- pret.

Tam pobredził cokolwiek, ale całość dobrze wypadła. II.

na- ampl.

Mógłbyś już dać spokój, dosyćeś nabredził. II.

b r o c z y ć:

z- konc. (rez., ew. mom.) bez konatywności.

Wskazuje na zbroczoną koszulę. Ryd. — *Mógł też w końcu oszczędzić Polakom widma Suworowa zbroczonego krzcią Pragi.* Mick.

u- dur. (zwykle kon.).

Chrzciciel, gdy miłą broń swą, swe kropidło zoczył. || *Chwycił je, ucałował, z radości podskoczył,* || *Zakręcił je nad głową i zaraz ubroczył.* Mick.* P. T. IX 459.— *Krwią ubroczone stopy.* Wysp.* — *Krew mu się rzuciła, ubroczył chustkę.* XI.

po- dystr.

Krew mu pobroczyła ubranie. II.—*Pobroczył kilka chustek.* XI.

b r o d z i ć:

po- kurs. albo pret.

Pies pobrodził jakiś czas we wodzie, ale kaczki nie znalazł. II. (pret.).— *Pies pobrodził w miejsce, z którego usłyszał szelest.* XI.

prze- perkurs.

Przebrodzili rzekę. XI.

za- transkurs.

Zabrodzili aż do czołna. IV. (W Pozn. *czołno* zamiast *czółno*).

b r o i ć:

z- konc. (rez.).

Cała pomni okolica, || *Co tu zbroił nieboszczyk — Pan Jacek Soplica.* Mick.* P. T. XI 236. — *Zbroił, a teraz się wypiera.* XI.

po- pret.

Coś tam znowu pobroiłeś! II.

na- ampl.

Co ten się nie nabroił, a przecie nic mu zato nie było. II.

b r o n i ć = 1. 'zasłaniać, ochraniać'; 2. 'zakazywać, nie pozwalać'.

o- dur. (-lok.). = 1.

Poznał, iż zamku nie obroni. Kras. — *Dziad nie mógł się obronić przed psami.* III. — *Obronił swą rozprawę przed zarzutami.* III. — *Adwokatowi nie udało się obronić swego klienta mimo największych wysiłków.* II.

wz- rez.-repuls. (p. § 39, 2) = 2.

Palenie tutaj wzbronione. VIII. — *Obcym osobom wstęp wzbroniony.* VIII. — *Z góry już robił projekt, że sobie pozwoli* || *Używać na wsi długo wzbronionej swobody.* Mick.* P. T. I 625. — *Proszą, ażeby zagrał, podają cymbały,* || *Żyd wzbrania się, powiada, że ręce zgrubiały.* Mick.* P. T. XII 647. — *Dopiero gdym skierował nań aparat fotograficzny, machnął wzbraniająco ręką.* Sier. — *On się wzbrania to uczynić.* VIII.

za- def. (p. § 39, 2) = 2.

Później zabroniła ruszać się z miejsc. Reym. — *Rząd Rossyjski zabraniał podobnych tytułów, i pragnąłby je śmiesznością okryć.* Mick. P. T. „Objaśnienia". — *Czynności w ustawie zabronione.* VIII. (*wz-* niemożliwe). — *Książka w Rosyi zabroniona.* VIII. (*wz-* niemożliwe). — *Przed kajutą panny Nevé ustawiono marynarzy i zabroniono jej wychodzić.* Gaz. Warsz. — *Wszyst-*

kie większe miasta Norwegii zabroniły sprzedaży trunków alkoholowych na czas lokautu. Dzien. Pozn. — *Są łzy, co mówić na zawsze zabronią.* Słow.* „W Szw.“ — *Pan Sędzia ciemiężycicl! on pierwszy zabraniał,* || *Ażeby się chłop przed nim do ziemi nie kłaniał.* Mick.* P. T. VII 337. — *Chrystus zabrania mścić się nawet i nad wrogiem!* Mick.* P. T. X 192. — *Poezyi zabraniano mi czytać w dzieciństwie.* Weys. — *Ojciec, matka, brat albo jakiś konwencans, któryby zabraniał panu popełnić podłość względem młodej i może naiwnej dziewczyny.* Reym.

b r ó ż d z i ć = 1. ‘robić brózdy’; 2. (przen.) ‘bałamucić’:

z- konc. (rez.) = 1.

Pnie, pokryte splotami sznurów kory, zbróżdżone, o barwie deszczu i szarugi. Żer. — *Szrapnele zbróżdziły całe pole.* XI.

po- dystr. = 1.

Pole pobróżdżone. II. — *Trzydzieści lat było wypisane wyraźnie na jej twarzy zmęczonej i pobróżdżonej.* Reym.

po- dystr. = 2.

We wszystkich jego planach mu pobróżdził. II.

b r u d z i ć:

z- konc. (rez., ew. mom.) bez konatywności.

Kurz mnie zbrudził. II. — *Zbrudzili się jak dzieci.* Słow. — *w ubraniu zmiętem i zbrudzonem.* Tyg. Ill.

u- dur. (zwykle kon.).

A toś się dopiero ubrudził! II. — *Dziecko ubrudziło zupełnie nowe sukienki.* XI.

za- def. (zwykle def. L).

Zabrudzony ślusarz. III. — *Ilekroć wieczór mgłami się zabrudzi.* Słow.* — *Chmury barwy zabrudzonego mleka.* Weys. — *Firanki łatwo zabrudzają się.* IV.

po- dystr.

Chłopiec wnet pobrudził sukienki. III.

b r z y d z i ć:

z- konc. (silnie rez., prawie def.).

To mi pobyt zbrzydziło. I. (zupełnie. *o-* byłoby mniej). —

Zbrzydził sobie król żonę. I. (tak dalece, że ją opuścił). — *Czuł, że wyrządził wielką krzywdę Telimenie,* || *Że go słusznie skarżyła, mówiło sumnienie,* || *Lecz czuł, że po tych skargach tém mocniéj ją zbrzydził.* Mick.* P. T. VIII 534. — *Doprawdy, pesymiści bardzo zbrzydzili ten świat.* Sienk. — *Mogę sobie zbrzydzić własny styl do tego stopnia, że robota stanie mi się wprost niemożliwą.* Sienk. — *Pesymizm zbrzydza świat.* IV. (konkretnie, *brzydzi* byłoby abstrakcyjnie mówiono).

o- dur. (zwykle częściowo, nie zupełnie).

Paryż tak obrzydziłem, że ledwie już mogę wytrzymać. Mick. — *Wszelkie illuzye, które jakkolwiek ułudne, przecież niezbędne są człowiekowi, ażeby sobie nie obrzydził tych znikomych kształtów istnienia.* Małec. — *Obrzydzał jedzenie swojem zachowaniem się.* IV.—*Obrzydził sobie żonę.* XI. (ale jej nie opuścił, por. *z-* wyżej).

po- konsek.

Pobrzydził sobie kwaśne mleko, które dawniej codziennie jadał. XI.

b u d z i ć:

z- konc. z odcieniem intensywności (rez., często mom., p. §§ 12,1; 14,3).

Zbudził się z marzeń, wspomniał, gdzie, u kogo gości, || *Dziedzic Horeszków, gościem śród swych własnych progów.* Mick.* P. T. V 559. (mom.). — *A zbudziwszy się Anhelli usiadł i zapytał, co się z nim stało?* Słow. (rez., ew. mom.). — *Zbudziła się uśpiona tęsknota.* Żer.—*Zbudził Hrabiego szelest na plecach i skroni.* Mick.* P. T. II 451 (niekon.).

o- dur. (bez *się* zwykle kon., p. § 12,1; 14,3).

Obudzili się pośród deszczu bijącego w okna. Chmiel. (dur.). — *żeby obudzić w ludziach uszanowanie dla sztuki.* Mick. — *Idź mi obudź panienkę.* Słow. — *Służący miał go obudzić o czwartej.* Weys. (kon.). — *W kim tragiczne wizye Malczewskiego nie obudziły grozy, ten chyba nie wie, co to są cierpienia i walki wewnętrzne.* Matusz. — *Adama nowy poemat obudził także we mnie wiele dźwięków przeszłości.* Słow. — *Obudził go ból w nodze.* Sier. — *Zasnął twardo na kilka godzin i obudził się stosunkowo wcześnie*

przed południem. Weys. — *A teraz porozmawiajmy, tylko niech pan prędko coś mówi tym samym głosem, bo się ciocia obudzi.* Weys. — *I gołębie śpiące obudziły się, myśląc, że już jest godzina ranna.* Słow.

roz- aug. (p. § 36,1).

Rozbudziły się w Warszawie najlepsze, najgłębsze uczucia polskie. Wiad. Pol. — *Wcześnie rozbudził w sobie zamiłowanie do nauki.* Kryń. — *Takiemi oto słowy maluje uczucia, jakie ona w nim rozbudziła.* Małec. — *on* [sc. Eros] *rozbudza przyjaźń.* Witw. „Uczta“ Pl. — *Te wiersze rozbudzają entuzyazm.* IV.

wz- erekt. (p. § 36,1).

Mowa Księdza wzbudziła takie zadziwienie, || *Taką radość, że całe huczne zgromadzenie* || *Milczało chwilę.* Mick.* P. T. IV 369. — *Wiedz Zosiu, że kto rośnie na widoku ludzi,* || *Choć piękny, choć rozumny, effektów nie wzbudzi,* || *Gdy go wszyscy przywykną widzieć od maleńka.* Mick.* P. T. V 129. — *Znowu deszcz ciszéj szumi, grom na chwilę uśnie;* || *Znowu wzbudzi się, ryknie i znów wodą chluśnie.* Mick.* P. T. X. 85. (*roz-* byłoby kon.).— *Moja zuchwałość wzbudziła pewien podziw.* Sienk. — *Czy przedstawienia ciotki nie wzbudziły w ojcu pewnych skrupułów.* Sienk. — *musi wiedzieć, czego chce, i dlatego wzbudza w tobie zaufanie.* Weys. — *Taki pan ze swojem zdaniem, promieniejąc powodzeniem, wzbudza zazdrość jednych, drugich drażni.* Weys.

prze- intens. (p. § 45,2), z reguły niespodzianie.

I nie wiedziéć jak długo trwałaby rozmowa, || *Gdyby ich nie przebudził dzwonek z Soplicowa.* Mick.* P. T. V 287. — *Drgnęła w nim przebudzona nagle miłość ojcowska.* Reym. — *Cios, walący za ciosem, przebudzić musiał tych nawet, którzy w najgłębszym spoczywali śnie.* Sprawa Pol. — *On jeszcze chciał zadrzemać i kręcił się w koło* || *Chroniąc się blasku, nagle usłyszał stuknienie,* || *Przebudził się; wesołe było przebudzenie.* Mick.* P. T. IV 104.— *Reszta spracowana* || *Szła spać wcześnie, ażeby przebudzić się z rana.* Mick.* P. T. III 788. — *Usnęła... ale kiedy po jakimś czasie przebudziła się i znowu przez jakieś ciemne skojarzenie ujrzała te same cienie, czuła, że się poruszają nieznacznie.* Reym. (W formach *prze- się* uwydatnia się przeważnie, że do normalnego obudzenia się jeszcze było daleko: sen przerwał się). —

Ruch na ulicy przebudził mnie nagle tej nocy. IV. (= przerwał sen).

po- def. A (= 'do czynu, do istnienia') zwykle = niem. *antreiben, anspornen;* (o wielu) dystr.

Pragnienie sławy, pobudzone czytaniem Homera. Chmiel. — *Nie miał wcale zamiaru pobudzić czytelników do głębokich rozmyślań.* Zdziech. — *miliony ludu pobudzić do wojny.* Tarn. — *aby cesarza do wojny z Polską pobudzić.* Kub. — *aby go nie martwić i pobudzać do irytacyi.* Gąsior. — *Szpakowaty, spiralnie skręcony czub nad twarzą tragiczną, uroczystość ruchów składały postać pobudzającą do uśmiechu.* Weys. — *Najwięcej do śmiechu pobudzała go ta zamierzona przez Topolskiego reforma.* Reym. — *Jednych gniew, drugich tylko pobudziła zawiść || Bogactw Sędziego — wszystkich zgodziła nienawiść.* Mick.* P. T. VII 495. — *Sypialne pokoje starszych pań były daleko i nie mogliśmy ich pobudzić.* Sienk. (dystr.). — *Na ten hałas wszyscy się pobudzili.* XI (dystr.).

pod- dem.

Przekąska przed obiadem podbudza apetyt. XI.

burzyć 1. 'wichrzyć, podniecać, kłócić'; 2. († *borzyć*) 'niszczyć, pustoszyć':

1) ***o-*** dur. (p. § 36.3) = 1.

Wygłosił francuski minister wojny .. mowę, która szowinistyczne gazety niemieckie bardzo oburzyła. Dzien. Pozn. — *Te zuchwałe słowa tak oburzyły słuchaczy, że chcieli mówcę natychmiast oknem wyrzucić.* II. — *Kłamstwa jego oburzają mnie.* XI.

wz- erekt. (p. § 36.3) = 1.

Neptun uderzeniem trójzębu wzburzył modre oceanu fale. II. — *Zapędy zwichrzonej myśli i wzburzonego uczucia.* Chmiel. — *Wzburzyły się morskie fale pod parciem potężnego wichru.* II. — *bardzo wzburzone morze.* Słow. — *Silne wiatry wzburzają morze.* XI.

pod- lok. > przen. (zwykle „tajnie") ma odcień def. (= 'do czynu') = 1.

Agitator podburzył okoliczny lud przeciwko żydom. II.

2) ***z-*** konc. (rez., ew. mom.) = 2.

Jak Samson prawdziwie zburzywszy gmach. Tarn. — *I my*

o kamień zburzonych murów — dzieciśmy wasze rozbijali. Tret. — *Fatalny polski akcent zburzył to, co wybudowała usilność.* Sienk.

za- def. = 2.

I sam nieszczęśnik. wszystkich mam zaburzać szczęście? Mick.* P. T. VIII 555.

wy- ef. (rzadkie) = 2.

Kartaczownice wyburzyły już wszystkie budowle przeznaczone na zagładę. II.

po- dystr.

Poburzone sioła, popalone miasta. II.

[*roz-* lok.].

burzyć się = 'pienić się, fermentować' (niem. *gären*):

z- konc. (rez., ew. mom.).

Przez drogę piwo w antałku niemożliwie się zburzyło. II. — *Nie trzęś butelką, bo piwo zburza się.* IV. (*piwo zburza się* konkr., *piwo burzy się* abstr.).

-calić:

o- dur. albo rez. (ew. mom.).

Wytęża wszystkie siły, ażeby go ocalić. Tret. (dur.). — *Ja zaś znałem drugiego: równie trafnym strzałem || Ocalił on dwóch panów.* Mick.* P. T. V 504. (mom.).

cedzić:

prze- dur. albo rez. < lok.

Przecedziła zupę przez sitko. II. — *w czerwcowem świetle promieni, przecedzonych przez baldachim łodzi.* Sienk. — *Służąca przecedza zupę przez sitko.* IV. (*przecedza* więcej konkr. niż *cedzi*).

cenić:

o- dur. albo rez.

Ażeby należycie ocenić całą trafność tego pięknego porównania. Tret. — *Ocenił przeciwnika zręczność Maciek stary. || I lewą ręką włożył na nos okulary.* Mick.* P. T. IX 385. — *Ocenić jego talent.* Chmiel. — *Oceniają jego talent.* IV. (= niem. *wissen zu schätzen*; *cenią* byłoby abstrakcyjnie, = niem. *schätzen*).

za- def. (dla sprzedania).

Wyobraź sobie, że za tę malutką książeczkę zacenił mi antykwarz aż dwa ruble. II.

do- kompl.

Albo się zastosuje do nowej ewolucyi słowiańskiej. której pan nie docenia. Weys.

[***prze-*** 'ocenić zbyt wysoko' < intens.].

chełpić *się*:

po- pret.

Dziecko pochełpiło się nową sukienką. XI.

-chęcić:

za- def.

Nagroda zachęca zwykle do nowej pracy. XI. — *Powodzenie zachęciło go do dalszych trudów.* XI.

pod- dem.

Nauczyciel podchęcił wszystkie dzieci. XI.

chędożyć:

o- dur.-lok. (por. *o-czyścić*).

Znalazł kulę, wydobył, suknią ochędożył. Mick.* P. T. IV 772.

wy- ef. (por. *wy-czyścić*).

Służący doskonale wychędożył buty. XI.

-chlebić:

s- konc. rez.

Schlebiał mnie, ale mu się nie udało. XI.

po- pret. z odcieniem konsek. (por. *po-chwalić*).

Pochlebiłem braciszkowi, aby był grzecznym. XI.

chlubić się:

po- pret. z odcieniem konsek.

Pochlubił się swoim pięknym głosem. XI.

chłodzić:

o- dur. (-łok.).

I marmurowym przykryj ją kamieniem; || *A marmur ochłódź wonnych krzewów cieniem.* Kras.* — *Wyście młodzi, wyście młodzi,* || *choć się dzisiaj wszystko godzi,* || *przyjdzie czas, co was ochłodzi.* Wysp.* „Wesele“ — *Ten dowód ochładza jego zapał.* IV. — *Ten deszcz dobrze ochładza powietrze.* IV. (Alc: *deszcz chłodzi powietrze.* IV. abstr.).

wy- ef.

Lód wychłodził wodę. III.

-chmielić:

pod- dem. (por. *pod-pić*).

Na dobitkę był dzisiaj widocznie podchmielony. Weys.

chmurzyć:

za- def.

Pod wieczór bardzo się niebo zachmurzyło. II. — *z czołem zachmurzonem.* Konop.* — *Twarz mu się zachmurza.* IV. — *Troski zachmurzyły mu starość.* XI.

o- dur. (-łok.).

Troski jak najgęściej mu ochmurzyły czoło. [Przyb.].

chodzić iter., por. iść.

-chromić:

o- zwykle dur.

chronić:

s- rez., zarazem łok. (od czego).

Chłopi schronili zboże od deszczu do stodoły. IV. — *Chłopi schraniają zboże do stodoły.* IV. — *Jenerale, rzekł Sędzia, po owém zwycięstwie* || *Prawie wszyscy Dobrzyńscy schronili się w Księstwie.* Mick.* P. T. XII 252.

o- dur.-łok. (por. *o-bronić*).

Wilki napadły na konia, i nie można było go ochronić. III. — *O szalony! gdzie on goni!* || *Tam, od ostrych słońca grotów* || *Głowy jego nie ochroni* || *Ni palma zielonowłosa,* || *Ni białe łono*

namiotów. Mick.* „Farys". — *Mieli oni na razie i porządek publiczny w mieście utrzymać, i od szturmu żołnierzy rosyskich je ochronić.* Tarn.— *Wpływowym przyjaciołom poety udało się ochronić go od srogiego zamknięcia w słowieckim monastyrze.* Tret. — *Ten parasol dobrze ochrania.* IV. (konkr., ale: *parasol chroni od deszczu.* IV. abstr.). — *Ty, co gród zamkowy || Nowogródzki ochraniasz z jego wiernym ludem!* Mick.* P. T. I 6.

u- lok. jak *s-* (por. wyżej) ale z odcieniem dur. (-kon.).

Uchronił się przed uwięzieniem wyjazdem za granicę. III.— *uchronić nasze miasto od wstydu tego, żeby za grosz polski budowali nam dom gminny Niemcy.* Now. Ref. — *a na głowę rzuciła zwykłą chustkę od nosa, aby się uchronić od słońca.* Weys.— *uchronił* [sc. majątek] *charakter mój od wielu zwichnięć, na które naraziłoby go ubóstwo.* Sienk.

c h r z c i ć:

o- dur.

Maciej drugi, || Ochrzcony Kropicielem, od wielkiéj maczugi, || Którą zwał Kropidełkiem. Mick.* P. T. VII 85. — *W nowoczesnej literaturze europejskiej ochrzcono okres podobny erą „baroku".* Matusz.—*tem bowiem mianem ochrzcił on pierwiastek Światła we wszechświecie.* Zdziech.

po- dystr.

Król kazał pochrzcić swoich poddanych. I.

c h w a l i ć:

po- konsek. (p. § 68,2). niekiedy pret.

„Niech będzie Jezus Chrystus pochwalony!" Mick.* P. T. VI 604. — *W tym wypadku więc rząd* [sc. rosyjski] *milcząco aprobuje i pochwala tę kampanię antyaustryacką.* Now. Ref. — *Nie pochwalam tego zamiaru.* IV. — *Pan Sędzia, choć nierad, pochwalał || Na taki nieporządek, lecz go nie pochwalał.* Mick.* P. T. II 489.

za- def. (p. § 68.2).

Zachwala swój towar. IV. (*chwali* byłoby bez konatywności, bez zamiaru). — *Na wszystko dla mnie pozwala; || nawet sobie mnie zachwala.* Wysp* „Wesele".

wy- ef.

Wychwalił mi tak to miasto, a tymczasem zupełnie się rozczarowałem. II.

na- się ampl.

Jego wilczy apetyt, bezceremonialne objadanie się smakołykami, których się nie mógł nachwalić. Danił. — *którego zręczności i panowania nad językiem nie mogliśmy się dosyć nachwalić.* Kaspr.

chwycić pf., chwytać ipf.:

s- konc. (rez., zwykle mom.)=*chwycić* (które mało używane).

Schwycił dziewkę za włosy. Prus. — *Na tę myśl schwycił się krawędzi wagonu.* Prus.

u- dur. (zwykle krótka czynność, ale zawsze dłuższa niż *s-*), z reguły kon.

Uchwycił go za poły surduta. I. — *Tonący uchwycił koniec rzuconej liny.* I.

po-chwycić pf. pret.; *po-chwytać* pf., *-tywać* ipf. dystr.

Pochwyciłem go za piękną brodę. XI. (pret.). — *Policya pochwytała całą szajkę.* XI. (dystr.).

za- def. (przen. = niem. *entzücken*).

Z dusznego pokoju wyszedł na ganek, ażeby zachwycić cokolwiek świeżego powietrza. II. (konkr.). — *Pan Hrabia, zachwycony tak cudnym widokiem.* Mick.* P. T. II 444. (przen.).

chybić pf., chybiać ipf.:

u- lok., zwykle dur. (bo uwydatnia się proces).

Nikt nigdy nie zarzuci, bym uchybił komu || W uczciwości, w grzeczności. Mick.* P. T. I. 359.

chylić:

s- konc. (rez., często mom., zwykle niekon. p. § 5 str. 16 i § 31,2).

Schyliwszy się i ręce obmywszy w strumieniu. Mick.* P. T. III 350. — *Nie zdjąwszy czapki, nawet nie schyliwszy głowy.* Mick.* P. T. V 591. — *Potém Sędziemu szepnął, schyliwszy się w ucho.* Mick.* P. T. IX 151. — *Do nóg mu się schyliła — łka.* Żuł. „Kon. Mes.“ 55 (*po-* tu byłoby ‘powoli’ i mniej rezultatywnie. Uwaga autora). — *wzejść może ponad wasze głowy schy-*

lone! Żuł. „Kon. Mes.“ 45 (niekon.). — *Obywatele, schyleni nad prawidłem w pocie i poniżeniu.* Kras. „Nieb. Kom.“ — *z schylonym obliczem* || *Idź a szukaj w bezcześci gnuśnego ukrycia.* Konop.* — *Schylił czoło przed geniuszem.* Małec. — *Szczęściem schylił się Woźny i wydarł się śmierci.* Mick* P. T. V 647. (mom.). — *Mała i wątła jego postać, przybrana tylko w bieliznę, schylona była nad książką.* Sienk. — *Wnet szereg rury wytknąwszy jak tyki,* || *Schyla głowy, zrusza się i przyśpiesza kroku.* Mick.* P. T. IX 522. — *Kobieta schyla się zbierając kłosy.* IV. (konkr. i kon., por. *Dom chyli się ku ziemi.* IV.=inkon.).

u- lok. (por. *u-chronić*).

Uchylił głowę przed ciosem. III. — *Starał się tę sprzeczność uchylić.* Zdziech. — *z małą nadzieją, żeby było rzeczą podobną uchylić to nieszczęście w zupełności i na zawsze.* Małec. — *Uchylił kapelusza przed znajomym.* III. — *Przed malutkim moim uchylili czoła ci, którzy nigdy przedtem nie oddali mi pokłonu.* Słow. — *Dyplomata podniósł trochę brwi, uchylił kapelusza i oddalił się w stronę zamku.* Weys.

po- dur. (-kon.).

Takie robiąc sam w sobie wyrzuty i skargi, || *Pochylił w talerz głowę, milczał i gryzł wargi.* Mick.* P. T. V 396. — *Gerwazy siadł na ziemi, oparł się o ścianę,* || *I pochylił ku piersiom czoło zadumane.* Mick.* P. T. V 876. — *a tak się wysilił* || *Pchnięciem i wagą broni, że się aż pochylił.* Mick.* P. T. IX 393. — *Wyszedł Ksiądz ze mszą pochylony laty.* Słow.* — *To też stary przez te kilka dni posunął się bardzo i pochylił.* Sienk. — *Parę razy, pochyliwszy się, ucałowała ciotki ręce.* Sienk. — *Wy czoła macie pochylone, a jam już głowę na słońce wzniósł.* Żuł. — *Pochylił głowę w smutku.* III. — *Nie lubię jej, bo jest jak wieża pizańska; wiecznie się pochyla, a nigdy nie upada.* Sienk. — (Tu ***się schyla*** byłoby zupełnie niemożliwie).

na- dur. def.

Nachylił głowę do szeptającego. III. — *„Proszę pana nachylić się na bok“, powiedział lekarz.* III. — *Nachylam się ku tobie,* || *Ażeby ci szepnąć do ucha* || *Prawdę o wielkim grobie.* Kaspr.* — *Dojrzała dzban wody, w kącie na skrzyni stojący. Chwyta go i nachyla do ust męża.* Żuł.

za- def. (prawie nie używane, zamiast tego *za-giąć*).
przy- dem. z odc. lok.
Przychylił się do mnie, aby mnie lepiej usłyszeć. XI.

c i e k a w i ć:
za- def.
zaciekawiony przez filozofię starego strzelca. Weys.
rez- aug.
Marcinek, rozciekawiony do najwyższego stopnia, wyskoczył z łóżka. Zych.

c i e l i ć s i ę:
o- dur.
Krowa ocieliła się. III.

c i e m i ę ż y ć:
u- dur.
Konfederacya ta, zwana Targowicką . . prosiła cesarzowej Katarzyny, żeby uciemiężoną wolność polską wzięła w obronę. Tarn. — *On mnie ciągle uciemięża.* IV.

c i e m n i ć (bez przedrostka bardzo rzadkie):
ś- konc. (rez., ew. mom.) tylko *ś- się.*
Tymczasem ściemniło się. Sienk. — *Ściemniło się tak, że Topolski nie mógł czytać.* Reym. — *Jesienią coraz wcześniej się ściemnia.* IV.
za- def.
Chmury zaciemniły niebo. III. — *Umysł mu się zaciemnił i zabłąkał.* Zdziech. — *Siostra zaciemnia pokój do fotografii.* IV. — *Niebo się zaciemnia.* IV.
o- dur.-lok. (= 'otoczyć cieniem').

-c i e ń c z y ć:
roz- lok. (niekiedy aug.-lok.).
wy- ef.
Twarz od głodu wycieńczona. SRykacz.

c i e s z y ć = 1. 'weselić' (niem. *erfreuen*); 2. 'łagodzić smutek' (niem. *trösten*):

u- dur. (por. *u-radować*, p. § 68,5) = 1.

Umilknął wesoł. myśląc, że Hrabię ucieszył. || *Nie wiedział, jak boleśnie serce jego przeszył.* Mick.* P. T. V 550. — *Kiedy napisałeś do mnie, ucieszyłem się prawdziwie.* Żer. — *Ucieszyliśmy się oba ze spotkania.* Słow. — *nieucieszona, płacząca melancholia.* Zdziech.

na- ampl. = 1.

Dobrze zrobił Protazy, że w drogę pospieszył, || *Bo niedługoby swoim pozwem się nacieszył.* Mick.* P. T. VI 102. — *Nie miałem czasu z twoim domem się nacieszyć.* Mick.* P. T. VIII 321. — *Każde stworzenie chce się nacieszyć życiem.* Weys. — *nacieszyć się wszystkiemi jego* [sc. dzieła] *pięknościami.* Witw.

po- konsek. (p. § 68,5) = 2.

Kogo Bóg zasmuci, tego i pocieszy. Przysłowie. — *Płakaliśmy, a razem pocieszaliśmy się.* Rzew. — *Pocieszają się myślą, że jakoś to będzie.* IV.

-c i e ś n i ć:

ś- rez. (-lok.).

Samogłoski ścieśnione.

za- def.

Scholastyczne subtelności zacieśniają umysł. SRykacz.

c i e t r z e w i ć:

za- def.

Dopiero teraz zacietrzewieni myśliwi spostrzegli, że . . Weys. — *Stojąc i pijąc obie kłóciły się strony,* || *A najstraszniéj Pan Rejent był zacietrzewiony.* Mick.* P. T. I 682.

c i ę ż y ć:

za- def. (inch.).

Ten niespodziewany towarzysz zaciężył mu jak kula u nogi. II. *Nic mi teraz nie zacięża umysłu.* IV. — *Ten worek mi zacięża.* IV (= 'robi się ciężki').

-ciszyć:

u- dur. (por. *u-cichnąć*).

Uciszono się zwolna. Mick.* P. T. IV 708. — *Uciszyli się wszyscy, ustało strzelanie.* Mick.* P. T. IX 639. — *Gdy się trochę uciszyło, hrabia Szafraniec wzniósł toast.* Weys. — *ale złote monety, których pełne garści jej rzucił, uciszyły jej boleść.* Zer.

za- def. nie powszechnie używ., (por. *za-cichnąć*).

Ukazanie się policyi zaciszyło hałasy tłumu. XI.

przy- dem.

Mówiliśmy przyciszonym głosem, chociaż sypialne pokoje starszych pań były daleko. Sienk. — *Dopiero po tej uwadze cokolwiek głos przyciszył.* II.

cklić się (*ckli mi się.* IV. = 'nie dobrze mi jest'):

za- inch.

cucić:

o- dur.

I mnie wtenczas dźwięk mowy rodzinnej ocuci. Mick.* „Grób Potockiej“. — *Ocucił się jakby z ciężkiego snu.* II. — *Ocucają już zemdloną kobietę* IV. (Bliżej do celu niż w zdaniu *cucą* etc.).

cudzoziemczyć:

z- konc. (rez.).

Stąd też nieprzyjacielem zabitym był fajki, || *Wymyślonéj od Niemców, by nas zcudzoziemczyć.* Mick.* P. T. V 434. — *Kolonizacya w księstwie chce kraj zcudzoziemczyć.* IV.

czaić się:

za- inch.

Kot zaczaił się na mysz. II.

przy- lok. (zarazem z postacią dur.-def.).

Przyczaił się do ściany, tak że mógł bezpiecznie obserwować, nie będąc widzianym. II.

czcić:

u- dur.

Uczcili wszyscy gościa — nie wszyscy poznali. Mick.* „Do Laury". — *Zebrani uczcili jego pamięć przez powstanie.* Czas. — *Uczcili go gościnnem przyjęciem.* III.

czepić 'czepek wkładać pannie młodej':

o- dur.-lok.

Oczepili już pannę młodą. II. — *Oczepiają pannę młodą.* IV. (*czepią* tu prawie nie mówi się).

[***za-*** = 'zachwycić' def.].

czernić:

u- dur.

Uczerniła sobie brwi. II.—*Uczernia ramę.* IV. (Była przedtem też czarną; *czerni ramę* — była ewentualnie przedtem np. białą).

o- dur.-lok. (zwykle przen.).

Oczernić przed cesarzem nasze czyste chęci. Mick.* „Dziady". III.

za- def. (L); *za- się* inch.

Dla wykonania doświadczenia musimy najpierw tę wodę zaczernić. II. (def.). — *Coś się tam zaczerniło na drodze.* II. (inch.).

wy- ef.

Wspaniale karetę wyczernił zwykłym lakierem. II.

po- dystr.

Całą suknię poczerniła sobie borówkami. II.

na- ampl.

Tyle tutaj naczernionego papieru. II.

przy- dem.

Muszę sobie wąsy przyczernić, bo idę na bal udawać kawalera. II.

[***z-***, bardzo rzadkie, rez.-totalne].

czerwienić:

z- rez.-totalne.

Czemużeś się tak przy tych słowach zczerwienił? II.

u- dur.

Aleś się uczerwienił wiśniami! II.

za- def. L; *za- się* inch. albo def.

Wiatr go chłostał po zaczerwienionej twarzy. Zych. (def. L). — *Woda zaczerwieniła się krwią potwora.* II. (ew. inch.). — *Zaczerwieniła się po uszy.* Sienk. (def. = 'była potem przez pewien czas czerwona'). — *Słońce ostatnich kresów nieba dochodziło,* || *Mniéj silnie, ale szerzéj niż we dnie świeciło,* || *Całe zaczerwienione, jak zdrowe oblicze* || *Gospodarza.* Mick.* P. T. I 186. (def. L).

wy- ef. (rzadkie).

Aleś się zupełnie wyczerwienił wiśniami! XI.

po- lok. ('po wierzchu'); (o wielu) dystr.

Jesień poczerwieniła jabłuszka. XI. (lok.). — *Panienki poczerwieniły się jedna za drugą.* XI. (dystr.).

na- ampl. albo lok. (rzadkie).

Naczerwieniła sobie policzki farbą. XI.

roz- aug.

Na wzmiankę o nim strasznie się rozczerwieniła. II.

czubić się:

po- pret.

Ci dwaj ludzie, tak przeciwni charakterami, raz tylko naprawdę się poczubili. II.

wy- ef.

Wyczubiły się te koguty, że aż pierze poleciało. II.

czulić:

roz- aug.

Mowa jego rozczuliła mnie do łez. XI.

czynić:

u- dur.

z najdzikszéj pustyni || *Miłość, wierzaj mi, ogród rozkoszy uczyni.* Mick.* P. T. VIII 492. — *Wszyscy spodziewali się, że lada dzień wystąpi z jakiem znakomitem dziełem, które uczyni go sławnym w Europie.* Sienk. — *Radaby była, gdybym przed nią klęknął. Jabym to zresztą uczynił, bo ostatecznie jestto przepyszny egzemplarz ludzkiego gatunku.* Sienk. — *Miałem z nim rozmowę,*

którą zapisuję, bo uczyniła na mnie pewne wrażenie. Sienk.— *Uczynił tę ofiarę.* Weys.— *Uczynił tę prostą uwagę.* Weys.— *Rozstając się z żoną, wiedział już, co uczyni.* Weys. — *Drugi zarzut można Anhellemu uczynić.* Małec.— *Starość uczyniła ją nieśmiałą.* Orzeszk. — *Wskazanie, co już zrobionem zostało, a coby jeszcze uczynić potrzeba.* Szuj. — *Wyznanie podobne do tego, jakie uczynił Mickiewicz w początkach pisania „Pana Tadeusza".* Tret. — *aby uczynili odpowiednie kroki w tej mierze.* Małec. — *Wszyztko to pamiętnym mi uczyniło przyjazd do Jeruzalem.* Słow. — *Posłowie odrzucili stanowczo uczynione im propozycye.* Czas.

po- dystr.

Rząd poczynił też jak najszersze środki zapobiegawcze. Czas. — *Badania doświadczalne poczyniły szereg odkryć.* Feldm.

czyścić:

o- dur. albo dur.-lok. (p. § 40, 1).

Tobie Bóg przeznacza, || *Oczyścić grzechy brata twojego tułacza.* Mick.* P. T. VI 261. — *Oczyścił się dostatecznie z zarzutów.* Tret. — *Gdy most z najezdników oczyszczono.* Dzien. Pozn. — *Wpływ francuski .. oczyścił język.* Tret.

wy- ef. (p. § 40, 1).

Strzelec w mgnieniu oka wyczyścił miejsce, śnieg zgarnął. Żer. — *Dentysta polecił mnie, abym codziennie wyczyszczał zęby.* XI.

prze- pret. albo intens. (p. § 44).

Dziś możesz tylko trochę buty przeczyścić, bo nie idę nigdzie z domu. II. (pret.). — *Napij się olejku, on ci żołądek przeczyści.* XI. (intens. z odc. lok.).

po- (o wielu) dystr., też pret.

Buty im poczyszczę Sier. (dystr.).— *Umaczała szmatkę w terpentynie, poczyściła chwilkę, plama jednak została.* X. (pret.).

ćmić (bez przedrostka tylko *ćmić się*):

za- def.

Wszystkich spółczesnych poetów, młodszych i starszych, zaćmił największy talent.. Marya Konopnicka. Brückn. — *W oczach mi się zaćmiło!* Żuł. — *Słońce się zaćmi, gwiazdy pogasną.* II.

przy- dem.

Przyćmiło się trochę światło. II. — *W pokoju panował półcień różowy od lamp, przyćmionych czerwonymi abażurami.* Weys. — *widząc oczy me przyćmione łzami.* Mick.* P. T. X 547.

ćwiczyć = 1. 'wprawiać, doskonalić' (niem. *üben*); 2. 'chłostać, smagać' (niem. *prügeln*):

o- dur.-lok. = 2.

Słyszałem, żeś niedawno Moskalów oćwiczył. Mick.* P. T. XII 248.

wy- ef. = 1. i 2.

Wprawił on w podziw nawet najlepiej w swem rzemiośle wyćwiczonych beduinów. Zdziech. (= 1.). — *Wyćwiczyłem psa, który się też poprawił.* XI. (= 2.).

za- def. M = 2.

Plantator zaćwiczył niejednego z niewolników. XI.

daremnić (bez przedr. prawie nie używ.):

u- dur.

Nadzwyczajny wylew Dniestru udaremnił oblężenie. Szuj. — *Dążono . . aby pokój, za pośrednictwem Francyi do skutku przyjść mający, udaremnić.* Szuj.

darzyć:

z- konc. (rez. p. § 15, 1).

ob- dur. (p. § 15, 1).

-darzyć się:

z- konc. (rez., ew. mom.).

Tam już zobaczył, co się zdarzyło. Oto — nowy dom upadł. Prus. — *Pewnego razu zdarzyło się, że latarnik w Aspinvall, niedaleko Panamy, przepadł bez wieści.* Sienk. — *Przy śmierci Linara zdarzyły się rzeczy nadzwyczajne.* Chmiel.

na- dur.-def.

Nadarzyła mu się doskonała sposobność. II. (*z-* byłoby za słabo, akcentuje się, że nastąpił czas dla czynu). — *Nadarzała się często sposobność.* IV.

przy- dur. albo dur.-def. z odc. lok. (por. *przy-jść*).
Przydarzyło się to przed paru tygodniami. II.

-dawnić:
za- def.
Młode pokolenie wznowiło zadawnione spory. II.
prze- intens. > zbyt.
Już sprawa się przedawni. II. (albo *ulegnie przedawnieniu*).

dążyć:
po- kurs.
Wśród okrzyków „Niech żyje Polska!" delegaci związku katolickich robotników podążyli na kolej. Czas. — *Ale z powodu niepewności wyniku i z obawy deszczu nie wszyscy myśliwi podążyli na stanowiska.* Weys. — *przypuszcza, że postęp społeczny podąża ku coraz większej wolności jednostek.* Kulcz.
przy- akkurs.
Pułk wasz już musiał przydążyć. SWarsz.
za- perkurs.
Chłopcy zadążyli do mety na czas. XI.
z- transkurs.-rez.
jam właśnie pośpieszał || Na śniadanie; już późno, chciałem na czas zdążyć. Mick.* P. T. III 136.—*zanimby Kutuzow mógł zdążyć na plac boju.* Lipk.

-delikacić:
wy- ef.
może tu wybór polegać na mniej lub więcej wydelikaconem poczuciu. Łoś RS. III 149. — *Wydelikaciła sobie ręce.* IV.

-derzyć:
u-derzyć (ipf. *uderzać*) mom. (ipf. zwykle mom.-iter.).
Uderzył go w twarz. VIII. — *Tramwaj uderzył wóz.* VIII. — *Deszcz zaczął lać i uderzał w blaszany dach teatru z łoskotem, który głuszył wszystko.* Reym. (mom.-iter.). — *Nagle serce jej przestawało uderzać.* Zych. (mom.-iter.).—*Różnica pochodzenia ude-*

rza jednak w oczy odrazu, gdy się porównywa typ bułgarski i serbski. Lipk. (por. § 5 str. 16).

-d e s z c z y ć:

za- def. (bardzo rzadkie).

Pogoda zadeszczyła się. Weys.

d ł a w i ć:

z- konc. (rez., często mom.).

Moje serce zdławione rękoma nieszczęścia. Żer. — *Ryk zdławiony jakoby przez pętlicę z rzemienia.* Żer. — *A potem raptem zdławiona w mgnieniu oka wrażliwość tężała zupełnie.* Danił.

u- dur.

Nie będę ci życzył, abyś złamał obie nogi, lub się udławił baranią kością. Makusz. — *Mało, że się nie udławię || Wstydem.* Ryd.*

za- def. M.

Bo gdym szła do ogrodu pewnego poranka. || Chart u nóg mych zadławił mojego kochanka || Bonończyka! Mick.* P. T. II 617.

wy- ef.-lok. albo lok.

Dostojewski . . umierał na miesiąc przed zamordowaniem Aleksandra II, nie mogąc wydławić nawet „contra spem spero!“ Nalep. (przeważnie lok.). — *Wydławiłem z niego kompletne zeznanie.* XI. (ef.-lok.).

d ł u ż y ć (bez przedr. rzadkie) 'długim czynić':

prze- perdur.

Przedłużył kazanie aż do północy. SWarsz. — *Ledwie mają czas goście darów lata użyć, || Darmo proszą Wojskiego, żeby je przedłużyć.* Mick.* P. T. XII 171.

-d ł u ż y ć 'długów nabawiać':

ob- dur. (-lok.).

Nic mu już nie pomoże, bo i hypoteka do ostateczności obdłużona. II.

za- (*się*) def.

Pobył w Warszawie był mu tak przyjemny, że musiał się zadłużyć u swego własnego pachciarza. II.

d o i ć:
u- dur. albo lok. (p. § 42, 1).
Udoiła z tej krowy na dzień 15 litrów mleka. XI.
wy- ef. (p. § 42, 1).
Każdą krowę trzeba dobrze wydoić. XI.
po- pret. (rzadkie) albo (o wielu) dystr.
Podoiła i poszła, bo ją zawołano. XI (pret.). — *Maszyną nigdy nie podoi tak dobrze jak ręką.* XI. (dystr.).

d o s k o n a l i ć:
u- dur.
Technika udoskonaliła pługi. XI.
wy- ef.
Konserwatoryum wydoskonaliło z niego dobrego skrzypka. XI.

d r a ż n i ć:
po- pret. (p. § 35, 2), w imiesłowie major.
ale mieli w sercach wiecznie krwawiące rany, które lada słowo podrażniało. Reym. — *Co panu jest? Od paru chwil tak pan dziwnie podrażniony.* Żuł.
roz- aug. (p. § 35, 2).
Wiadomość ta silnie go rozdrażniła. Tret. — *Doktor pilnuje go teraz, by się nie morfinizował, bywa więc chwilami rozdrażniony do najwyższego stopnia.* Sienk. — *Nowa powieść, którą zaczął, szła opornie i to go rozdrażniało.* Danił.

- d r ą ż y ć:
wy- lok.-ef.
Kropla wydrąża skałę. XI.

d r ę c z y ć:
z- konc. (rez., zwykle rez.-totalne, p. § 20. 3).
Towarzystwo mnie do tego stopnia zdręczyło, że sobie poszedłem. XI.

u- dur.

Już z samego początku ta powieść mnie udręczyła. więc jej nie dokończyłem. III.—*ani mię boleść cielesna może udręczyć.* Słow.— *Boleść go udręcza.* IV.

za- def. M (p. § 20,3).

Dzieci zadręczyły kurczaka. XI. — *Zadręczają zwierzę.* IV.

wy- ef.

Tą całogodzinną rozmową tak mnie wydręczyła, że już straciłem zupełnie ochotę do tego rodzaju dysput. II.

po- pret.

Ja go tak lubię czasem podręczyć przekomarzaniem. II.

d r o b i ć:

po- dystr.

na- ampl. (= narobić drobnych kawałków).

[*roz-* lok.].

u- lok. (*'od'*)].

d r o ż y ć (zwykle *się*):

z- konc. (rez.).

Przez nieurodzaj tegoroczny zboże bardzo się zdrożyło. I.

po- major. (zwykle *'po-drożeć*, p. § 71,3).

W ostatnim sezonie okropnie się podrożyły wszystkie wiktuały. II.

U w a g a. *Podrożyć się* też = 'powzdragać się, nie odrazu zgodzić się' (p. SWarsz.).

d r w i ć:

po- pret.

Czemużby sobie cokolwiek nie podrwić? II. — *Pozwalał* [sc. Sokrates] *kpić ze swoich manier i wyglądu i sam rad z siebie podrwiwał.* Witw. — *On całe życie z ludzi podrwiwa i żartuje z nich sobie.* Witw.

U w a g a. *Podrwiłeś głową* = 'nie obmyśliłeś dobrze tego'.

za- inch. < dur. (por. *za-kpić. za-żartować*).

Świetnie sobie z niego zadrwiłem. II. (dur.). — *Zadrwił ze mnie, ale mu się odciąłem.* XI. (inch.).

wy- ef. (p. *wykpić*).

d u d n i ć (p. też *-nieć*):

po- pret.

Koła u starego woza podudniły i wóz stanął. XI.

za- inch.

Wtem zadudniła sklepiona brama zamkowa. Weys

d u r z y ć:

z- konc. (rez.).

Raz mnie zdurzyłeś, ale się już nie dam więcej. II. (trochę posp.).

o- dur. (-lok.).

Gdy wieczorem zapalił swoją latarnię, był jakby odurzony, że pytał sam siebie, czy to prawda .. Sienk. — *Chodziliśmy między kolumnami, jak odurzeni.* Słow. — *Dostałem pałką w głowę, więc jestem odurzony.* Sienk. (kon.).

za- def. (dość rzadkie).

Zadurzył się w tej osobie. IV.

po pret., (o wielu) dystr.

Wódka podurzyła go na pewien czas. XI. (pret.). — *Rzeźnik podurzył bydlęta jedno za drugiem.* XI. (dystr.).

d u s i ć:

z- konc (rez., często mom.), konkr. często z odcieniem lok.

Chwycił ją za ramię, zdusił jej krzyk. Żuł. (mom.) — *Bo jeśli w piersiach myśli tej nie zdusisz* .. Kras.* „Poeta". (rez.). — *Dzieckiem w kolebce kto łeb urwał hydrze.* || *Ten młody — zdusi Centaury.* Mick.* „Oda do młod." (tu ew. *u-* byłoby lepiej). — *Tęsknota, jaka mogłaby zdusić życie.* Żer. — *Minęły czasy, kiedy naród można było zdusić w żelaznej obroży.* Srok. — *Chwycił go za gardło i zdusił.* VI. (konkr. lok., *u-* uwydatniałoby wyraźnie, że przedmiot po pewnym czasie umarł). — *Zdusza kwiat.* IV. (teraz i mom.).

u- dur. (na śmierć siłą fizyczną, por. *za-*).

Gdybyś przegrał, musiałbym cię jak wiarołomcę kazać jedwabnym sznurem udusić. Żuł. — *Żona Szczęsnego* .. *potajemnie*

uduszona z rozkazu teścia. Zdziech. — *Udusił się wyziewem węgli.* I. — *Powietrze mnie tutaj dusza.* XI. (konkr.).

za- def. A (zwykle = M, ew. siłą nieorganiczną).

A drugie padły w ciernie: a ciernie wyrosło i zadusiło je. Mat. XIII 7.—*Tam zaduszono ich dymem w pieczarach.* Sienk.— *Zadusił ogień.* I. — *Ptak się zadusza w tej klatce.* IV. — *Zadusił płomień zwilżoną szmatą.* XI.

do- kompl. (dość rzadkie).

Omdlał, omdlał a nim || Przebudzi się, dodusim. Mick.* „Dziady“ III.

po- dystr.

Lis podusił wszystkie kury. III.

wy- ef. albo lok. (w formie ipf. tylko lok.).

Ale mnie wydusili w tym ścisku! II. (ef.). — *Wydusił z niego dwa słowa.* II. (lok.).

przy- dem.

Przyduszonym cokolwiek głosem mówił do mnie. II. — *Portyery przyduszają głos.* IV.

dwoić 1. 'we dwójnasób powiększać'; 2. 'na dwie części dzielić'.

z- konc. (rez., ew. mom., z reguły niekon.) = 1.

Praca zdwoiła się. IV. — *Zdwoił się głos, potroił — do rzewliwego ujadania Płaksy, która zwierza wytropiła, przybył jadowity jeden tenor i ponury bas — zagrał gon akordem.* Weys. — *Z zdwojoną energią zabrał się do dzieła.* Żer. — *Teraz zdwaja swoją energię.* IV.

po- dur. (przeważnie dur.-kon.) = 1.

Pracy, i dobrze płatnej, miał już dosyć. Podwoił ją jednak przez nowe starania. Weys. — *Kazałem podwoić kroku, by schwytać.* Kras. — *Siły wojska podwoiły się.* III.

roz- rez. albo dur.-lok. = 2.

Nienawiścią rozdwojone państwa toczyły walkę zaciętą. II.

dymić:

po- pret.

Podymiło z komina, ale nagle przestało, bo ogień zgasł. XI.

za- inch.
Nagle zadymiło ze wszystkich kominów. XI.

dziedziczyć:
o- rez., konkr. dur. (bo chodzi o proces czynności).
Odziedziczył on go po ojcu swym wzrost wysoki. Orzeszk.— *Odziedziczył on wielki majątek.* XI. — *Rodzaje poezyi, odziedziczone po klasycyzmie starożytnym.* Matusz. — *W pewnej rodzinie angielskiej w ciągu bardzo wielu pokoleń niektórzy członkowie odziedziczali pojedyńczy kosmyk włosów, inaczej zabarwiony, niż reszta włosów.* Nusb. — *Ojciec umarł i teraz syn odziedzicza ten wielki majątek.* IV. (konkr. = 'bierze w posiadanie'. abstr. np. *syn dziedziczy po ojcu:* 'bo jest synem').

dzielić:
roz- def. (zwykle dur.-def.) z odcieniem lok.
Rozdzielił jabłko na dwie części. III. — *A resztę rozdzielono między wierzycieli.* Mick.* P. T. I 275. — *Roztrycha się tłum na dwie kupy rozdzielony.* Mick.* P. T. VII 244. — *Kraj miał zaledwie 45.000 źle opatrzonego wojska, które rozdzielić przyszło na dwa teatra wojny.* Szuj. — *Rozdziela jałmużnę między biednych.* IV. — *Rozdziela jabłko.* IV. (i oddaje części w rozmaite ręce; *podziela* byłoby dla samego siebie).
no- dur.-kon. < dystr. (bez uwydatnienia duratywności rezultatu).
Podzielili majątek na dwie części równe. Mick.* P. T. IV 1000. — *Chłopcy podzielili się na dwa stronnictwa i bawili się w przerywanego króla.* III. (*roz-* byłoby zanadto fizycznie). — *Karpaty polskie można podzielić na trzy części.* Rom. — *Na synodzie w Książu roku 1560 podzielono kalwińską Polskę na prowincye i powiaty.* Brückn. — *Rozwój dziejowy podzielił ludzi na rasy, szczepy i języki.* Jan. — *Jak on mnie ściskał! Wszyscy, którzy to widzieli || Myślili, że on ze mną duszą się podzieli.* Mick.* P. T. X 502. — *Tylko Buchman radości podzielać nie raczył, || Pochwalał projekt, lecz go radby przeinaczył.* Mick.* P. T. XII 612. — *Podzielam twoje zdanie.* IV.
[*prze-* lok. 'w poprzek'.

Przedzielił jabłka w pudle deseczką, lepsze od gorszych. III. *od-* lok.
Oddzielił dobrych od złych. (p. Asp. & Akt. 55).].

d z i w a c z y ć *się*:
z- konc. (rez.).
Inaczej talent ich łatwo albo się wykrzywi i zdziwaczy . . Chmiel.

d z i w i ć:
z- konc. (rez., ew. mom. p. § 18,3).
Podwakroć Wojski machnął, zdziwił się, że chybił, || *Trzeci raz machnął, tylko co okna nie wybił.* Mick.* P. T. II 717. — *Hrabia podczas Sędziego sporów z Telimeną* || *Stał za drzewami, mocno zdziwiony tą sceną.* Mick.* P. T. III 496. — *Zdziwiłem się bardzo, gdy usłyszałem jego słowa.* XI. (*za* byłoby tu zbyt konat.).
za- def. (p. § 18,3). więcej konat. niż *z-*.
Po cóż te przenosiny? Pan Wojski się krzywił || *I przepraszał Sędziego; Sędzia się zadziwił.* Mick.* P. T. I 254. — *to mówiąc wykrzywił* || *Usta, jakby nad własną mową się zadziwił.* Mick.* P. T. II 205. — *Umilkli strzelce, stali szczwacze zadziwieni* || *Mocą, czystością, dziwną harmonią pieni.* Mick.* P. T. IV. 668. — *ujrzał spoczywającego Michała, zadziwił się: — A ty co? strzelbę popsułeś?* Weys. (*z-* byłoby nie na miejscu, bo zdziwienie występuje nie tylko na twarzy lecz nawet w słowach). — *zadziwił* [sc. Karol Gustaw] *świat swemi podbojami w Polsce i Danii.* Encykl. Org.—*Znajduje się tam niejedno, co Słowackiego niepomału zadziwić mogło w ustach autora, nie tak dawno jeszcze temu „Komedyi Nieboskiej“.* Małec. — *Szybkość ta rzeczywiście jest zadziwiająca.* Sienk. — *Widok tego uderza i zadziwia.* J. Sten. — *z wyrazem zadziwienia.* Orzeszk. (por. *z udanem zdziwieniem.* Żer.).
po- ipf. konsek. 'admirować'.
Widocznie podziwiał ją, albo jej pochlebiał. Weys. — *Podziwiaj, jak ten poczciwy lud bardziej aniżeli chleba spragniony jest sprawiedliwości.* J. Sten.—*Ludzie, którzy zdobyli sobie pewną*

znajomość najbardziej podziwianych dzieł malarskich i rzeźbiarskich. Kaspr.

po- pf. (o wielu) dystr.

Podziwił wszędzie ludzi swoim wyglądem. III.

po- *się* pf. pret., (o wielu) dystr.

Stanął, podziwił się i poszedł. XI. (pret.). — *Po usłyszeniu tej wiadomości podziwili się wszyscy.* XI. (dystr.).

d z w o n i ć:

po- pret.

Podzwoniły sanki na ulicy przez dwa dni i już po zimie. II. — *Możesz sobie trochę podzwonić, bo mi to na nerwy nie działa.* II.

prze- perdur.

Co wieczór nastawiam budzik na szóstą rano. tymczasem on sobie przedzwoni, a ja dalej śpię. IX.

za- inch., niekiedy dur. (p. § 59. str. 83 nst.).

Rad z wywikłania się z trudnej sytuacyi, w którą w ferworze się zaplątał. zadzwonił na służbę. Weys. (inch.) — *Uderzenie tak sztuczne, tak było potężne,* || *Że strony zadzwoniły jak trąby mosiężne.* Mick.* P. T. XII 740 (inch.) — *Z Marienburskiéj wieży zadzwoniono.* Mick.* „Wallenrod“ (dur.).

e u r o p e j c z y ć (†. por. *europeizować*):

z- konc. (rez.).

I rzekł [sc. Car Piotr]: *Rossyę zeuropejczyć mogę.* Mick.* „Dziady“ III. Ustęp.

g a i ć = 1. ‘ubierać zielenią’; 2. ‘inaugurować’ (w tem znaczeniu w języku dzisiejszym forma prosta nie jest już w użyciu):

u- dur. = 1.

Na przybycie dostojnego gościa ugajono ulicę. XI.

po- dystr. = 1.

Wszystkie okna pogajono tatarakiem. XI.

za- def. = 2. (ipf. *zagajać*).

Król, zdobywszy Smoleńsk, zagaił sejm w Warszawie. Szuj.

— *Mickiewicz jako prezes zagaił posiedzenie Towarzystwa historyczno-literackiego przemową.* Chmiel. — *pono z Podkomorzym || Zagaimy swatostwo i resztę ułożym.* — Mick.* P. T. III 480.

g a n i ć:

z- konc. (rez.).

Pierwsze próby poetyckie Byrona były surowo zganione. Mick. — *Trzebaby zganić i porzucić podobne postępowanie.* Chmiel.

po- † (p. SWarsz.).

g a r d z i ć:

wz- rez.-repuls. (p. §§ 39,1 & 68,6).

Tryumf nad miękkiém sercem serce twe zatwardził, || Żeś je zdobył tak łacno, zbyt prędkoś niém wzgardził! Mick.* P. T. VIII 436. — *Czy też go zaczną obsypywać pieniądzmi i popierać wpływami, a on tem nie potrafi wzgardzić.* Witw. — *Wzgardził jej ręką.* XI. (por. niżej *po-*). — *Wzgardza jałmużną.* IV.

po- kons. (p. §§ 39,1 & 68,6).

Bo w tym dworze mieszkała jego Zosia droga, || Od któréj choć w zalotach został pogardzony, || Kochał ją zawsze, zginąć rad dla jéj obrony. Mick.* P. T. IX 552. — *Tych zdepc, o Panie, tych złam, o Panie, którzy twe święte sądy pogardzą.* Mick.* „Dziady“ III. — *Inne pospólstwo grzybów, pogardzone w braku || Dla szkodliwości albo niedobrego smaku.* Mick.* P. T. III 270. — *Złajany, pogardzony od wszystkich! w dni parę || Zmarnował przyszłość!* Mick.* P. T. VIII 542. — *„Eta“ — paryasi japońscy, potomkowie niewolników i cudzoziemców, do dziś pogardzani.* Sier. — *Pogardził jej ręką.* IX. (*po-* ma wybitny odcień uczuciowy — por. str. 18. ods. 1 —, *wz-* zaś takiego odcienia prawie nie ma).

g a s i ć:

z- konc. (rez., prawie zawsze mom., p. §§ 5,8. 6,2, 24,2).

Lud patrzy na ciebie || Jak na zgaszoną lampę. Słow.* — *Zaraz zgasił lampę.* II. (mom., *u-* tu zupełnie niemożliwe). — *Chłopczyk zgasił światło dla swej przyjemności.* XI.

u- dur. (zwykle dur.-kon., p. §§ 5,8; 6,2 & 24.2).

Pożar ugaszono około godziny 7. wieczorem. Czas. — *Chciał*

ugasić pragnienie wiedzy. III. — *Ugaszają teraz pożar.* IV. (Cel bliższy niż w zdaniu *gaszą pożar*).

za- def. (p. § 24,2).

Zagasza palcami świecę. IV. (Cel jest bardzo blizki). — *Po wyjściu ostatnich gości odźwierny zagasił światło.* XI.

do- kompl. ('gaszenia dokończyć').

Chorągwie ruszą na Ukrainę, by buntu dogasić. Sienk. — *Dopiero na drugi dzień dogaszono zgliszcza.* XI.

wy- ef.

Nareszcie wygaszono pożar. XI.

po- dystr.

Żołnierze pogasili ogniska. I.

gawędzić:

po- pret.

Tomku! każ dać wina — tego, co ci przywiozłem z Francyi — pogawędzimy trochę. Weys.

po-ze- perdur.

Przegawędziliśmy chwilkę. XI.

-gęścić:

z konc. (rez.).

Soki cukrem zgęszczone. XI.

za- def. (przeważnie def. B).

W Polsce zagęściła się francuzczyzna. ŚRykacz.

gładzić 1. 'gładkim robić'; 2. 'znosić, niszczyć':

o- dur.-lok. = 1.

Z jednej strony ogładził kamień. II.

po- pret.

Podkomorzy pogładził czoło i brwi zmrużył. Mick.* P. T. V 529. — *Gerwazy obejrzał się, łysinę pogładził.* Mick.* P. T. X 171.

za- def. = 1.

Stolarz zagładził stół. XI. (przedtem nie zupełnie równy).

wy- ef. = 1. (też = 2., p. niżej).

Kamienie w potokach tatrzańskich tak są wygładzone, że z trudnością można się na nich utrzymać. II.

z- konc. (rez., ew. mom.) z odcieniem lok. (*z-* = *od-*) = 2.

I jak Herod chce całe pokolenie zgładzić. Mick.* „Dziady“ III. — *I odwiodłszy na stronę po braterską radził,* || *By przyznał się do winy i tém grzech swój zgładził.* Mick.* P. T. II 647.

wy- ef. = 2 (por. wyżej = 1.).

Nieszczęsna wojna wygładziła mnóstwo wsi i drobniejszych miasteczek. II.

-głębić:

po- major.

Pogłębić studnię, dół. SWarsz.

za- *się* ma odcień transkurs.

Zagłębił się w myślach. XI.

z- rez. = *zgruntować.*

głodzić:

o- dur.

A Moskal ich podatkiem potrójnym ogłodził. Mick.* P. T. XII 556. — *I zboża mamy dosyć, psy nas nie ogłodzą,* || *Że po jarzynach albo po życie pochodzą.* Mick.* P. T. II 673.

za- def. M.

Chłop zagłodził biednego konia. XI.

wy- ef.

Wojna wygłodziła całą okolicę. XI.

głosić:

o- dur. (zwykła forma pf.).

Dramat .. pod tym też napisem ogłoszony w wydaniu lwowskiem. Małec.—*wojna nie jest ogłoszona.* Mick.* P. T. VI 268. — *Był to Rejent, sam siebie Rejentem ogłosił.* Mick.* P. T. XII 402. — *Wszystkie pisma ogłaszają tę wiadomość.* IV. (*ogłaszać* zwykle o wiadomości zupełnie pewnej, *głosić* o wiadomości niepewnej, np. *głoszą o wojnie* etc.)

[*z- się* rez. 'odezwać się'.

Najniespodzianiej następca zgłosił się jeszcze tegoż samego dnia. Sienk.].

głuszyć 1. 'robić głuchym'; 2. 'tłumić odgłos':

z- konc. (rez., ew. mom., p. § 27, 5) = 2.

Prusak chciał mówić, ale zgłuszono go zgiełkiem. Mick.* P. T. VII 108. — *Tadeusz wnet pochwycił, wymierzył, wypalił,* || *Chybił, ale Majora zgłuszył i osmalił.* Mick.* P. T. IX 307.

o- rez. albo (zwykle) dur.-lok. (p. § 27, 5) = 1.

Piorun go ogłuszył. I.—*Szlachetny rycerz* [sc. Don Kichot], *leżąc na ziemi, ogłuszony i zmiażdżony.* Matusz.— *Mnie ten młyn ogłusza.* Sienk. — *Niedźwiedź ogłusza sarnę uderzeniem a potem ją zjada.* VI.

za- def. = 2. (p. § 27, 5).

Tu śmiech młodzieży mowę Wojskiego zagłuszył. Mick.* P. T. I 818. — *Hałas uliczny zagłusza śpiew.* IV.

przy- dem. = 2.

Ta żyłka literacka, ta skłonność do pisania romansów, którą miał w Warszawie, nie znikła odrazu, musiała nawet w Szwajcaryi być dość silną, kiedy jej wypadki roku 1831. nie przygłuszyły. Tarn. — *Kochajcie! Zawiść przygłuszę,* || *przygłuszę zazdrość i złości* || *godłem jedynem Miłości.* Wysp.* — *Drugi pedał przygłusza głos fortepianu.* IV.

gnębić:

z- konc. (rez.) z odcieniem lok. (p. str. 51 ods. 1).

Wszakże poeta umiał o tyle wyzwolić się z pod zabójczego wrażenia nieszczęść, które go zgnębiły. Zdziech. — *Nieszczęście zgnębia go.* IV. (konkr.: teraz i cel blizki = 'wkrótce zgnębi'; *nieszczęście gnębi go* zwykle abstr., czasowość rezultatu nieokreślona).

przy- lok. (zwykle z odcieniem dur.) albo dem.

Przygnębiony wielu troskami. IV. (dur.). — *Cokolwiek go przygnębiła ta wiadomość.* II. (dem.). — *Wiele trosk przygnębia go.* IV.

po- (o wielu) niekiedy dystr.; zwykle silnie def. (por. *po bić*).

To też Niemcy uciekać się muszą do środków nadzwyczajnych, aby lud nasz pognębić. Karł. — *Piorun jest w oczach jego i w uściech jego jest miecz, którym pognębi wszystkie nieprzyjacioły Izraela!* Żuł. „Kon. Mes." (Autor tu odczuwał *po-* nie

jako dystr., lecz jak w słowie *po-bić* silnie def.). — *Wiadomość o śmierci jego pognębiła rodziców, braci i siostry.* XI. (dystr.).

gnieździć się:

za- def.

W końcu u nas jak w swoim domu się zagnieździł. Mick.* P. T. II 280.

godzić 1. 'mierzyć, celować'; 2. 'przyprowadzić do zgody, jednać, łagodzić'; 3. 'najmować, zamawiać':

1. *u-* rez. (zwykle mom.) = 1.

Kula ugodziła majora. Czas. — *pada śmiertelnie ugodzony.* Tarn. — *i w głowę ugadza kaprala.* Mick.* P. T. IX 346.

2. *z-* konc. (rez.) = 2.

Nim Wojski zaczął mówić, Gerwazy spór zgodził. Mick.* P. T. IV 768. — *Po układach, na szpady zgodzili się oba.* Mick.* P. T. IX 628. — *Toć tem samém już wszystko zgodzono, zgładzono.* Mick.* P. T. XI 349. — *Na to zgodzić się nie można.* Tret. — *Zdjął go w końcu żal, że odrazu nie zgodził się na radę stróżki.* Sienk. — *Trudno im było zgodzić się na środki, do urzeczywistnienia celu tego prowadzące.* Chmiel. — *A z Hezyodem zgadza się Akusileos.* Witw. „Uczta“ Pl. — *Zgadzam się na to.* IV.

po- dur. (-kon.), por. *po-jednać* (p. § 46, 2); (o wielu niekiedy) dystr.

Spór wasz trudno pogodzić. Mick.* P. T. IV 754. — *Starzy klasycy.. z Dziadami pogodzić się nie mogli.* Tarn. — *muszą pogodzić się z myślą.* Now. Ref. — *Zwrócić Sobieskiego przeciw Austryi i Brandenburgii i pogodzić go z Turcyą, było celem polityki Ludwika XIV.* Szuj. — *Dla zwalczenia Sapiehów pogodzili się Radziwiłłowie, Ogińscy i inne rody wielkopańskie na Litwie.* X. (dystr.-komit.).

za- def. (przeważnie def. B), teraz rzadkie (= *za-łagodzić*).

Wiész co Major? ot lepiéj tę sprawę zagodzić. || *Pan Sędzia Majorowi musi trud nagrodzić.* Mick.* P. T. IX 122. — *Podkomorzy rywalów zagodzić pośpieszał.* Mick.* P. T. XII 446.

3. *z-* konc. (rez.) = 3.

Trudno teraz zgodzić służącą. III.

u- dur.-kon. (rzadkie) = 3.
Nareszcie zdołał ugodzić potrzebną liczbę robotników. III.

goić:
z- konc. (rez., p. § 24. 2).
Rana się zgoiła. I.
u- dur. (p. § 24, 3). rzadkie.
Czas ugaja rany. Przysłowie.
zu- def.
Nareszcie mu się rany zagoiły. XI. (def. B).
wy- ef. (por. *wy-leczyć*).
Lekarze wygoili mu płuca w Zakopanem. II.
pod- dem. (-lok.), por. *pod-leczyć.*
Skoro tylko rany mu się podgoją, wyślą go na front. XI.

golić:
o- dur.-lok (zwykła forma pf.).
Ogolił, umył, i ustroił [sc. car Piotr] *chłopa.* Mick.* „Dziady* III Ustęp. — *Jak lew, któremu grzywę ogolono.* Żuł. — *Kłóły go po twarzy ogolone brody.* Żer.
wy- ef.
Twarz miał starannie wygoloną. Reym.— *Wygolona zupełnie twarz z zaciśniętemi wargami.* Weys. — *Cóżeś się dziś tak wyfryzował i wygolił?* II.
pod- dem.-lok. (część).
Ogromne, sumiaste wąsiska czarne, równie jak podgolona czupryna. Ryd.
[*z-* lok. = 'o'-.
Już co wy namydlicie, to ja wszystko zgolę. Mick.* P. T. VII 481]

gołocić (bez przedr. mało używ.):
o- dur.
Każdy z nich trzymał w ręku laskowy kij ogołocony z liści. Żer. — *ogołocony z żywności, narzędzi, odzieży.* Matusz. — *ogołocony z wszelkich środków.* Now. Ref. — *To ogołociło go z rozumu.* I.

g o n i ć iter. (p. *gnać*):

za-gonić -gnać, pf. (*-ganiać* ipf.) transkurs.

Trafiło się jednemu z tłumów zagonić się za jeleniem przez rzekę Wołgę. SRykacz.

U w a g a. *zagnać* pf. = 'zapędzić' np. bydło; *zagonić*, np. *zwierzynę* (więc *zagonić* jest czynnością więcej pospieszną).

z- konc. (rez.).

g o r s z y ć:

z- konc. (rez.).

Nihilizm Shelleya ... nikogo ... zgorszyć nie może, gdyż spoczywa na podstawie zbyt kruchej. Zdziech.—*żeby przyjemność, jaką dać może, dał, a nikogo nie zgorszył* [sc. Eros]. Witw. „Uczta“ Pl.

g o r s z y ć s i ę 1. 'mieć za złe, oburzać się'; 2. 'ulegać zgorszeniu' (bez przedr. mało używ.):

z- konc. (rez., ew. mom.) = 1.

I tak strasznie zgorszył się z Rejenta przebrania, || *Że zaraz wstał od stołu.* Mick.* P. T. XII 424.

po- major. = 2.

Za nadejściem zimy, stan zdrowia się pogorszył. Małec. — *Jeżeli dzisiaj stosunek do Niemców pogorszył się.* Dzien. Pozn. — *A sprawa tymczasem nie tylko nie posuwa się naprzód, lecz nawet cofa się i pogarsza z dniem każdym.* Srok. — *Stan zdrowia teraz pogarsza się.* IV.

g o ś c i ć 1. 'ugaszczać, częstować, fetować' (bez przedr. mało używ.); 2. 'bawić, być w gościnie':

1. *u-* dur. = 1.

Pojechaliśmy na rowerach do Szmeksu i tam wspaniale nas ugościł jeden znajomy Węgier. II. — *Ugaszcza wiele osób.* IV.

wy- ef. = 1. (bardzo rzadkie, ew. neologizm).

Wygościli mnie tak serdecznie, że mi się wcale nie chciało odjeżdżać. II. (IV nie zna tego wyrazu, odczuwa *wy-gościć* jak lok. niby = 'wypędzić gościa', por. Łoś RS III 153, XI odczuwa *wygościć* = 'gruntownie *ugościć*').

2. *za-* inch. albo def. z odc. transkurs. (por. *za-bawić*) = 2.

Wybierał się tylokrotnie, ale nigdy nie udało mu się w tych stronach na dłuższy czas zagościć. II. (def.). — *Koło u wozа się złamało, musieliśmy zagościć w małej mieścinie.* XI. (inch.).

grabić:

z- rez., zwykle z odcieniem lok. 'od'- albo 'razem' (='grabiami zgarnąć').

Sługa zgrabił ścieżki w ogrodzie. III. — (Przen.): *Któż jest śmieciem powiatu? kto zdradziecko zabił || Najlepszego z Polaków, kto go okradł, zgrabił?* Mick.* P. T. VII 316.

u- dur. (rzadkie).

Już pół dziedzińca ugrabił. II.

za- def. F albo (='zabrać') def. A.

Jak ślicznie zagrabiono dziedziniec na jutrzejsze święto! II.

wy- ef.

Jak wygrabisz ściernisko pod lasem, przejdź z grabiarką na pole koło folwarku. II.

graniczyć 'stykać się granicą' bez formy pf.

-grążyć:

po- ma odcień def.

W smutku pogrążony. XI.

grodzić:

o- dur.-lok.

Tam gałęziste kłody, tu wpół zgniłe tramy, || Ogrodzone parkanem traw. Mick.* P. T. IV 60.

za- 'grodząc zamknąć' def.

Człowiek zagrodził sobie cząstkę ziemi. SRykacz. — (Przen.): *Każdy krok wojenny drogę do zgody zagrodzi.* SRykacz.

gromadzić:

z- rez. z odcieniem lok.

Umyśliłem ze szlachty mały półk zgromadzić. Mick.* P. T. X 586. — *Powiadają ludzie, że wspomienia są klejnotami, zgromadzonemi na porę ubóstwa.* Orzeszk. — *około którego zgromadziłbym utalentowanych pisarzy.* Tret. — *Zgromadza dzieła sztuki.*

IV. (Co do czasu i miejsca więcej określone niż *gromadzi dzieła sztuki*).

u- dur. (bardzo rzadkie).

Ugromadził sobie pieniędzy ciężką długoletnią pracą. II.

na- ampl.

Nagromadziło się ich tyle, że cały poemat stał się kaskadą obrazów. Bibl. Warsz — *Satyra Mickiewicza nagromadziła w swym obrazie same cienie.* Tret.

g r o m i ć 1. 'razić, zwyciężać'; 2 'ostro upominać, strofować':

1. ***po-*** silnie def. (por. *po-bić*) = 1.

19 listopada Piotra W. pod Narwą pogromił. Szuj. — *Ten dowódca zawsze był zwycięski i pogramiał nieprzyjaciela.* IV.

[***roz-*** lok. = 1.

Rozgromił wojsko. IV].

2. ***z-*** konc. (rez.) = 2.

Klęczącą zgromił surowo za jakieś grzechy. Małec.

g r o z i ć:

po- pret. (p. § 61, 1).

Pisarz pogroził, że jeżeli nie dotrzyma do wieczora, to nie zapłaci jej za cały tydzień. Prus. — *Podobno łajałeś go?... i strzelbą pogroziłeś?* Weys. — *Ze śmiechem na ustach pogroziła mu.* III.

za- def. (p. § 61, 1).

Nadmierne wysilenia umysłowe podkopują zdrowie chłopca i mogą życiu jego zagrozić. Sienk. — *Obecnie jest chory, zagrożony rozrzedzeniem mózgu.* Sienk. — *Serce nie jest zagrożone paraliżem.* Sienk. — *Niektórym prowincyom cesarstwa głód zagraża.* Dzien. Pozn. — *Obecnie największe niebezpieczeństwo zagraża Rosyi ze strony Austryi i Rumunii.* Now. Ref.

g r z e s z y ć:

z- konc. (rez.).

Może i teraz, kto wie? możem znowu zgrzeszył! || *Możem nad rozkaz wodzów powstanie przyśpieszył.* Mick.* P. T. X 851. —

Zgrzeszył bluźnierstwem. Chmiel. — *Jak Sienkiewicz zgrzeszył przeciw przeszłości, starego błazna Zagłobę na czoło szlachty ówczesnej wysuwając.* Brückn.

po- pret.

Przecież można sobie czasem pogrzeszyć. II.

g r z m o c i ć:

z- konc. (rez., ew. mom.).

Potężnie go zgrzmocił. II.

wy- ef.

Wygrzmocili go w bójce karczemnej. II.

g u b i ć:

z- konc. (rez., ew. mom.).

Zgubiłem chustkę. III. — *On się zgubi szalonem życiem.* — Sienk. — *przez miłostki zgubić.* Żer.

za- def. (często z odcieniem transkurs.).

Zagubił Napoleon szczęście wielu narodów. II. (def.). — *Zagubił wzrok w dali.* I. (odc. transkurs.). — *Zagubił się w fantazyach.* I. (odc. transkurs.).

wy- ef.

W tych podróżach wygubiłem wszystkie moje książki. II. — *Trucizna wygubiła wszystkie myszy.* II.

po- dystr.

W ostatniej przeprowadzce pogubiliśmy mnóstwo drobiazgów. II. — *Jakieś błędne akordy, jak pogubione westchnienia.* Reym.

g w a ł c i ć:

z- konc. (rez.).

Nie było jednego z Bożych przykazań, któreby na niej [sc. na Polsce] *nie było zgwałconem.* Tarn. — *Nadszedł straszny „Dies irae“: normalny porządek został naruszony, zgwałcony, wywrócony.* Matusz. — *W celu zgwałcenia powalił ją na ziemię.* Głos Nar. — *Zgwałca umowę.* IV. (konkr.: teraz, moment, kiedy on zgwałci, jest blizki; *gwałci umowę* abstr. = wogóle, nie tylko teraz).

po- dystr. (o wielu), też silnie def. *(=pobić).*

Żołnierze pogwałcili kobiety. I. (dystr.). — *Bóg się mści za*

pogwałcony Zakon. Żuł. (Autor odczuwał tu *po-* jak silnie def., nię jak dystr.). — *Anglia jest po stronie Francyi, gdyż sądzi, że Francya nie pogwałciła umowy w Algeciras.* Dzien. Pozn. — *co było już pogwałceniem konstytucyi.* Tarn.

g w a r z y ć:
po- pret.
Pogwarzyli sobie trochę staruszkowie na ławce przed domem. II.
prze- perdur.
Przegwarzyliśmy znowu godzinkę. IX.

-h a c z y ć:
za- def. A.
Służąca zahaczyła okno. XI.

h a ń b i ć:
z- konc. (rez.).
Żaden pan nigdy przyjąć nie chciałby do ręki || Strzelby, którą zhańbiono sypiąc w nią śrót cieńki! Mick.* P. T. I 804. — *Może kto z was urzędem, orderem zhańbiony.* Mick.* „Dziady“ III. Ustęp. — *Tymi orderami zhańbiany.* IV.
po- dystr. (o wielu), też silnie def. (por. *po-gwałcić*).
Mściciel nie Narodu jedynie twego, lecz pohańbionej ludzkości. Now. Ref. (silnie def., ew. dystr.). — *Przez sprawę tę zostało wiele ludzi pohańbionych.* XI.

h e r e t y c z y ć:
o- dur. (rzadkie).
Husytom udało się oheretyczyć część górnego Śląska. XI.
po- dystr.
Poheretyczono prawie wszystkich. XI.

i s k r z y ć (s i ę):
po- pret.
Po skwarnym dniu poiskrzyło się wieczorem. XI.
za- def. (ew. inch.).

Niebo zaiskrzyło się gwiazdami. IV. — *z zaiskrzonemi oczyma.* Sienk. (def.). — *Nieprzyjaźń zaiskrza się coraz więcej między nimi.* IV. (inch.).

roz- aug.-lok.

Ach, jak się niebo dzisiaj roziskrzyło! II.

iścić (bez przedr. prawie nie używ.).

z- ***się*** konc. (rez., ew. mom., zawsze niekon.).

A widzę, że się dzisiaj ziścił omen babi. Mick.* P. T. XI 378. — *Kiedy się nadzieje na łaskawość cara dla Dekabrystów nie ziściły.* Tret.

u- dur.-kon.

Jak tę zapowiedź przyszłości zamierzał autor rozwieść i uiścić w dalszych dramatach? Małec. — *Uiścił mu jego życzenia.* I.

Uwaga. ***u-*** ***się*** 'zadosyć uczynić zobowiązaniu', więc tu *u-* ma odcień lok. (od-), np. *Wszakże z przyrzeczenia tego niezupełnie uiścił się poeta.* Tret.

-jarzmić:

u- dur.

Dla ujarzmionego narodu Tret.

-jaśnić:

roz- aug. albo aug.-lok.

Po burzy rozjaśniło się niebo. XI.

wy- ef.

Nagle błyskawica wyjaśniła cały pokój. XI. — (Przen.): *Nauczyciel wyjaśnił uczniom zadanie.* XI.

jawić się (bez przedr. mało używ.):

z- konc. (rez., często mom., p. § 15.2).

Dopiero wtedy zjawił się ten upragniony Mesyasz poezyi. Tarn. — *Jankiel przez całą zimę nie wiedzieć gdzie bawił,* || *Teraz się nagle z głównym Sztabem Wojska zjawił.* Mick.* P. T. XII 643. — *Był to kometa piérwszéj wielkości i mocy,* || *Zjawił się na zachodzie, leciał ku północy.* Mick.* P. T. VIII 109. — *Odskoczył i przysiadł na stołku, pewny, że dozorca natychmiast*

się zjawi. Sier. — *W tej chwili po obu stronach lokomotywy zjawili się dwaj mężczyzni.* Now. Ref. — *Kometa się zjawiła na niebie.* VI. — *Nazajutrz Bohdan długo się nie zjawiał.* Danił. — *To ręczna broń oblężonych zaczęła ciskać swe wątłe ogniki A prętów tych ognistych zjawiało się coraz więcej.* Lipk. „Wojna na Bałk.“

ob- dur.-kon. (p. § 15. 2) też bez *się.*

Bóg widomie objawił się w tłumie. Mick. — *Budzi się pragnienie, żeby ktoś ten wieczny byt odsłonił, objawił, ukazał.* Witw. „Uczta“ Pl. — *Bo i taki człowiek objawia wtedy, co w nim tkwi.* Witw. „Uczta“ Pl.

po- dur. (p. § 70. 1).

[*Geniusz Mickiewicza..*] *pojawił się nie nagle, lecz po wiekowych przygotowaniach i próbach.* Chmiel. — *Pojawiły się czasopisma, Dziennik i Tygodnik wileński.* Brückn. — *Pojawiła się choroba.* IV. (Ale: *Ziawiła się zaraza.* IV.). — *Oprócz tego pojawiły się bezimiennie.. dwa arcyniemądre i nietrzeźwe wyroby rymotwórcze.* Malec. — *Jestto niewątpliwie najgłębsze dzieło o języku, jakie wogóle się pojawiło.* Rozw.

wy- ef.-lok.

Przyjacielowi swemu wyjawił swoje zamiary i prosił o radę. I.

jątrzyć (się):

za- def. albo (*za- się*) inch.

Wczoraj znowu podgojone rany cokolwiek mu się zajątrzyły. II. (inch.). — *Obmową zajątrzył miłość braterską.* XI. (def.).

roz- aug.

Dla namiętnej, rozjątrzonej do głębi natury Puszkina. Tret. — *Rozjątrzył się do tego stopnia, że go uderzył.* XI.

jednoczyć:

z- konc. (rez.).

Ludy, zarzuciwszy spory, zjednoczą się w wielką rodzinę. Tret. — *Ta idea zjednacza narody.* IV. — *To nas zjednacza.* IV. (właśnie teraz).

po- dur.-kon. < dystr. (por. § 64).

Z trudem udało mu się pojednoczyć zwaśnionych. II. — *Często pojednacza zwaśnionych.* IV. (*jednoczy* mniej wyraziłoby zamiar).

jedwabić:
o- dur.-lok. (w stylu poet.).
Może złudzenie duszy w czar zaprowadzi i wyjść nie pozwala. jak gąsienicę, całą ojedwabi tęczami. Słow.

jeździć:
po- pret. (p. § 67).
Teraz pojeździmy sobie trochę konno. II.

jeżyć:
z- konc. (rez.. ew. mom.) i niekon.
Zjeżyły mu się włosy na głowie. XI.
na- dur.-def. zwykle kon., niekiedy ampl.
Jeż najeżył się. III. — *Żubr. brodacz sędziwy,* || *Zadrżał we mchu, najeżył długie włosy grzywy.* Mick.* P. T. XI 59. — *I łany zbóż, co wprzódy kładąc się na ziemi* || *I znowu w górę trzęsąc kłosami złotemi* || *Wrzały jak fale, teraz stoją nieruchome* || *I poglądają w niebo najeżywszy słomę.* Mick.* P. T. X 13. — *Z najeżonemi bagnetami idą naprzód.* Tarn. — *Oczy roztwierał, usta szeroko rozszerzał* || *Grożąc białemi zęby, a wąsy najeżał.* Mick.* P. T. X 463. — *Jeż najeża się.* IV. — *Włosy najeżyły się mu ze strachu.* III. (dur.-def. z odcieniem ampl., *z- się* byłoby o wiele mniej). — *Włosy najeżają się.* IV. (konkretny proces uwydatnia się; abstr. *Włosy jego jeżą się* = 'on ma takie włosy').
po- dystr.
Sierść hyeny pojeżyła się. XI.

-juszyć:
roz- aug.
Ryknął Gaudenty, jak lew rozjuszony. Krasic.*

kacerzyć (rzadkie):
o- dur. = *o-heretyczyć.*

k a d z i ć:

za- inch.: dur. (por. *za-śpiewać*) albo def.-lok.

Umrze, zakadzą mu nad trumną, włożą do grobu i zniknie pamięć po nim. II. (dur.). — *Zakadzili pokój.* IV. (def.-lok.).

po- dystr. (o wielu) albo pret.

Pokadzono pomieszkanie. IX. (dystr. = 'tu i owdzie' albo 'wszędzie').

o- dur.-lok

Ksiądz okadził ołtarz. III. — *Ksiądz okadza ołtarz.* IV.

wy- ef.

Wykadził cały dom jałowcem, aby się ustrzedz choroby. II.

na- ampl.

Czemużeście tak nakadzili w tym domu? II.

k a l e c z y ć:

s konc. (rez., ew. mom., zwykle = niem. *verletzen*).

Skaleczył go lekko w twarz. Czas. — *Sto Bogów, twemu podobnych, walało się w pyle, głowy skaleczonej podnieść nie śmiało ku Niemu.* Kras. „Nieb. Kom.“

o- dur.-lok. (zwykle = niem. *verstümmeln*).

Furman przez nieostrożność okaleczył koniowi nogę. II.

po- dystr.

Pokaleczyli strasznie 72 chrześcijan. Lipk. „Wojna na Bałk.“ — *Około zaś 50 osób ciężko poranione i straszliwie pokaleczono.* Głos Nar.

k a m i e n i ć (rzadkie).

s konc. (rez., ew. mom.).

Olbrzym skamienił się. I.

k a p t u r z y ć (bez przedr. rzadkie):

o- dur.-lok.

Okapturzony sokół. SWarsz.

za- def. L.

Telimenie zdało się, że raz z poza krzaka || Błysła zakapturzona, chuda twarz Robaka. Mick.* P. T. V 295.

k a r c i ć:

s- konc. (rez.).

Zaprzecz! skarć ich! bluźnić im nie daj! Żuł. „Kon. Mes.“ — *nie miały siły skarcić faworyta.* Chmiel. — *Skarcał go wzrokiem.* IV. (kilka razy; *karcił go srogim wzrokiem*: tylko jeden raz).

u- dur. (rzadkie).

To on się tak spisał (= zrobił)? *Muszę go ukarcić po powrocie.* II.

k a r m i ć:

na- dur.-def. (zwykła forma pf.).

Matka nakarmiła dziecię. III. — *Miał u siodła kosze z chlebem i mógł je nakarmić.* Słow. — *Nakarmiła do przesytu.* Słow. — *głodnego nakarmić.* Weys. — *Nakarmia biednych.* IV. (konkr. = teraz; *karmi biednych.* abstr.).

wy- ef.

Ani ty, ani żaden z twoichby nie żył, gdyby ich nie wykarmiła łaska. Kras. — *Zawsze pozostajemy dziećmi epoki, która nas zrodziła i wykarmiła duchowo.* Matusz.

prze- perdur. albo = ‘zanadto utuczyć’:

Przekarmić bydło przez zimę. — *Przekarmić komu dziecko.* SWarsz. (perdur.).

po- pret.

Mamka pokarmiła dziecko i zasnęła. XI.

[*o-* lok. (= ‘do przesytu’).

Okarmiony pies niezdatny do pola. SWarsz.].

-k a t a r z y ć:

za- def.

Zakatarzony, kaszlący, z ustami osłoniętemi szalem. Zych.

k a t o l i c z y ć:

o- dur.

Misyonarze okatoliczyli część Afryki. XI.

po- dystr.

Pokatoliczyło się wiele. XI.

k a z i ć 1. 'psuć'; 2. 'zarażać':

s- konc. (rez., ew. mom.) = 1.

Doktryna jego [sc. Towiańskiego] *zbyt była skażona marzycielstwem.* Małec. — *Tytuł wprost rzecz samą skaził.* Kras.

za- def. = 2.

Wszyscy uciekali od jego towarzystwa jak od zakażonego II. — *Krytyka nasza zakażona jest materyalistyczną gadaniną.* Kaspr.

-k ą s i ć p. *kąsać* (p. § 53,7).

k i s i ć:

s- konc. (rez., zawsze niekon.), rzadkie.

Ocet skisił wodę. III.

u- dur.-kon. (rzadkie, z reguły zamiast *u-* mówią *za-*).

Gospodyni ukisiła ogórki. III.

za- def. (zwykle kon.).

Tym razem zakisiliśmy barszczu na miesiąc conajmniej. II.— *Zakiszają ogórki.* IV.

k l e c i ć:

s- konc. (rez., ew. mom.) < lok.

Sklecili sobie jakie takie szczęście rodzinne. II. — *Oto masz, rzekł, zwracając się do Faidrosa, tych kilka myśli o Erosie, którem na prędce sklecił.* Witw. „Uczta“ Pl.

u- dur.

Uklecili chatkę z gliny na końcu rodzinnej wioski. II.

k l e i ć:

s- konc. (rez., ew. mom.) < lok.

Znowu wzrok mu skleił się, zadzwoniło w uszach. Mick.* P. T. V 895. — *Między Rosyą a dawną partyą hetmańską skleił się stosunek, grożący Polsce nowem zawichrzeniem.* Szuj.

u- dur. (zwykle przen.).

Ukleił liche wiersze. XI.

za- def.

Pękła mu kiszka od roweru, ale to bardzo łatwo zakleić. II.

po- dystr. (o wielu), niekiedy pret.

Pani kazała lokajowi w wolnej chwili pokleić połamane stołki. II. (dystr.). — *Chłopczyk pokleił gliną.* XI. (pret.).

[-kluczyć:
za- def. = 'zamknąć'.
wy- lok. = 'wyłączyć'].

kłębić 1. 'zbierać w kłąb; poruszać'; 2. *-się* 'kotłować się'.
s- konc (rez., ew. mom.) < lok.

Widział tylko skłębione ich ciała na ziemi. Żer. — *Ciała się skłębiają.* IV.
za- *się* inch. = 2.

Nagle w odmętach jeziora zakłębiło się gwałtownie. II. — *Wiry zakłębiają się.* IV.
po- pret. = 2., (o wielu) dystr. = 1.

Sieci rybakowi się pokłębiły. XI. (dystr.) — *Pokłębiło się w źródle.* XI. (pret.).

-kłonić:
s- konc. (rez., ew. mom.) zwykle = niem *(ver)neigen.*

Chłopczyk skłonił się grzecznie. XI. — (Przen.): *Dobre przykłady skłaniają do dobrych uczynków.* XI.
u- dur. (zwykle = niem. *grüssen*).

Chłop znał inżyniera, więc ukłonił mu się nizko. Prus.
po- pret. (por. *po-całować: u-całować*).

Pokłoniłem się z grzeczności. XI.

kłócić:
s- konc. (rez., p. § 64,5).

Kuchcik w lat kilka późniéj szepnął o tém słowo, || *Chcąc Assessora skłócić z Rejentem na nowo.* Mick.* P. T. XI 578. — *Zawsze skłócał spokój w tym domu.* IV.
po- dur.-kon. (p. § 64,5).

Pokłócił przyjaciół między sobą. XI. (kon.). — *Baby się pokłóciły.* XI. (dur.). — *Jest tak drażliwy, że trzeba bardzo uważać, ażeby się z nim nie pokłócić.* II. (dur.).

za- def.

Tem nietaktownem postępowaniem zakłócił jej spokój przez cały swój pobyt. II.

k o c i ć s i ę:

o- dur. (zwykła forma pf.).

Lwica okociła się. XI.

po- dystr.

Kotki całego domu się pokociły. XI.

k o i ć:

u- dur.

Opium ukoiło boleści. I. — *Bardzo ostrożnie stara się gniew pana ukoić.* Chmiel. — *Ukoił żądze ducha.* Zdziech. — *z tą niczem nieukojoną tęsknotą.* Zdziech.

k o j a r z y ć:

s- konc. (rez. < lok.).

Myśl inscenizacyjną teatru skojarzył w jedno z twórczością poetycką. Czas. — *ale się jakiś amalgamat z tym ostatnim skojarzył.* Tret. — *skojarzenie takich przymiotów.* Tret. — *co przeróżne te treści mogłoby skojarzyć w jedną.* Kaspr.

po- dystr.

W chorobliwej myśli pokojarzył pojęcia, nic ze sobą nie mające wspólnego. X.

-k o l i ć:

o- dur.-lok.

Ogrodnik okolił park płotem. XI.

[-k o l e i ć:

s- silnie rez. (por. *z-bić* etc.), sporadyczny neologizm.

Chociaż zmęczony i połamany specyalnie, można powiedzieć „skolejony“, usiadłem i patrzyłem przez okno. Weys. „Ż. Podfil.“].

k o ń c z y ć:

s- konc. (rez., ew. mom.) p. §§ 2,4; 5,1), niekiedy def. A (p. str. 9 ods. 1).

Halszka skończyła lat dwadzieścia. Weys. — *Książe wojewoda.. skończył wiek swój w roku 1825.* Weys. — *Skończyliśmy odgrywać zabawną komedyę.* Żuł. — *Całe zaczerwienione, jak zdrowe oblicze* || *Gospodarza, gdy prace skończywszy rolnicze* || *Na spoczynek powraca.* Mick.* P. T. I 188. — *Żagle, nakształt chorągwi, gdy wojnę skończono,* || *Drzemią na masztach nagich.* Mick.* „Cisza morska". — *Sędzia skończywszy pozew, Protazego wzywa.* Mick.* P. T. VI 72. (: rez.). — *Że się na niczém skończą wszystkie te układy,* || *Że będzie wojna.* Mick.* P. T. VI 271. (Uwydatnia się tylko jeden moment). — (Przykłady def. A): *To już coś zapadło, skończyło się, już jest w teoryi nieodwołalne.* Weys. — ... *ale czemuż o tem wspominać? Rzecz już skończona.* Żuł. — *Skończona wielka tragedya powagi* || *I ciszy greckiej.* Słow.* „Beniowski".—*Jestto praca nigdy nieskończona.* Rozw. RS. I 181. — (Często mówi się *skończyć* zamiast *zakończyć* wprost dla krótkości, np.:) *Jeśli jest zaprawdę syn Boga żywego, niech wstanie i podniesie rękę, aby się skończyła nędza nasza!* Żuł. „Kon. Mes." 21. (Tu *za-* def. B byłoby pod względem semazyologicznym lepiej, powiedział mi sam autor). — *To prawo, które ja ze sobą przynoszę na znak, że gniew Pański skończony, że lato miłościwe dla Izraela nastało!* Żuł. „Kon. Mes." 31. (Tu autor zrobił tę samą uwagę).

u- dur. (p. §§ 2,1; 5,1).

Strajk jeszcze nie wszędzie został ukończony. Now. Ref. — *Na początku kwietnia pierwszy tom „Pana Tadeusza" był na ukończeniu.* Chmiel. — *Egzamin ostateczny został ukończony.* Chmiel. — *młodzież polską także po ukończonym 14 roku życia oddać pod nadzór organów szkolnych.* Czas. — *iść po ukończonych studyach w życie.* Szuj. — *ukończona ze Szwecyą wojna.* Szuj. — *Trzy tygodnie przedtem ukończony został na prędce napisany poemat.* Tret. — *Syn mój ukończył gimnazyum.* XI.

za- def. (zwykle B, p. §§ 2,3 i 25: def. B = L, p. uw. str. 40, def. A str. 10).

Ja tuszę i życzę || *Zgodą zakończyć moje sądy podkomorskie.* Mick.* P. T. V 573. — *Maciéj ogrzał się słońcem, zakończył pacierze,* || *I już się do swojego gospodarstwa bierze.* Mick.* P. T. VI 581. — *Iż proces nasz skończy się dziwnie, ja nie przeczę;* ||

Wszakże były przykłady; pamiętam processy, || *W których się działy gorsze niż u nas excessy,* || *A intercyza cały zakończyła kłopot.* Mick.* P. T. XI 312. — *I ja wam też opowiem historją ciekawą* || *Sporu, który miał bitwą zakończyć się krwawą.* Mick.* P. T. XI 408. — *I na pamiątkę sporu, co długiemi laty* || *Toczył się i nareszcie zakończył zaszczytnie* || *Dla nas obu.* Mick.* P. T. XI 566. — Wszystkie te przykłady są przeważnie def. B. — *Właśnie w owéj chwili* || *Szlachta z Moskwą okropną walkę zakończyli.* Mick.* P. T. X 43. (def. B + def. A). — *Czy nie lepiej, czy nie bezpieczniej byłoby, gdyby Mesyasz, niech imię jego będzie pochwalone! przyjął był ofiarowane miejsce przy sułtana boku? Wszystko by się już zakończyło i mógłby wtedy dla nas...* Żuł. „Kon. Mes.“ 127. (Tu autor odczuwał przeważnie definitywność A, lecz zarazem odcień def. B). — *Dołożył ostatni list Andrzeja do poprzednich, pisanych do Maryni, całą paczkę opieczętował i schował do działu spraw zakończonych.* Weys. (wyraźnie def. A, ten odcień przeważa w imiesłowie). — *Wobec tego można uważać strejk kolejarzy za zakończony.* Dzien. Pozn. — (Przykłady def. B): *Na tem zakończę ten pobieżny rys o Ameryce i o Amerykanach w ogólności.* Sienk. (Naturalnie zarazem nie bez odcienia def. A). — *Widocznie zaszkodził sobie zbytnim wysiłkiem i raptownie zakończył życie.* Now. Ref. — *o miłości nieszczęśliwej Gustawa, zakończonej samobójstwem.* Chmiel. — *aby wojnę z Turcyą prowadzić i zaszczytnym zakończyć ją pokojem.* Szuj. — *Uczta zakończyła się zgodą.* Małec. — *Zakończył mowę następującemi słowami.* Głos Nar. — *Żelazny medyk zakończył uniwersytet.* III. (def. B).

do kompl. (p. §§ 2,2 i 50.1).

Jaśnie Wielmożny Panie, zróbże mi tę łaskę, || *Zaraz dokończę scenę ostatnią sejmików.* Mick.* P. T. XII. 125. — *toż i Robak bąkał,* || *Choć nigdy nie dokończył i zawsze się jąkał.* Mick.* P. T. VII 228. — *Poemat ten* [sc. Król Duch] *miałby wielkie znaczenie, gdyby był dokończony i wykończony.* Małec. — *jeden z jego niedokończonych poematów.* Tret. — *Szkoła chlubiła się tym świetnym młodzieńcem. Ale nie danem mu było jej dokończyć.* Wiad. Pol. — *Ten człowiek umie po angielsku lepiej, niż ja... — Ale żąda większego wynagrodzenia! — dokończyłem za niego.* Sier. „Korea“.

wy- ef. (p. § 2 str. 11, por. § 40).

W ostatnich latach przystąpiło Towarzystwo nawet do uregulowania pisowni, która i dziś jeszcze nieco u nas chroma — nie jedyna rzecz, której Towarzystwo wykończyć nie zdążyło. Brückn. — *W zupełnie powszedni poranek, kiedy mąż był na mieście, a ona wykończała tualetę.* Danił. — *Wykończa teraz swoją pracę.* IV.

po- dystr. (p. § 2, str. 11 & § 52, str. 75).

Nic teraz nie robię, bo prawie wszystko, com zamierzał, pokończyłem. Mick. — *Pokończyłem wszystkie prace mnie zlecone.* XI. — *Chłopcy pokończyli zadania algebraiczne i powychodzili z sali.* X.

k o p c i ć:

o- dur.-lok.

Szkło od lampy okopcone. III.

za- def. L.

Pokój jest zakopcony. I.

k o r c i ć:

po- pret.

Pokorciło mnie jego zachowanie się. XI.

za- inch.

Zakorciło mnie to, że ni stąd ni zowąd bez przyczyny odłączył się od towarzystwa. II.

-k o r z e n i ć:

o- dur.-lok = 'przyprawiać korzeniami'.

Zupkę oszafranić i okorzenić cynamonem. Sienk.

za- def. = 'wkorzenić'.

Oddawna w nim się zakorzenił fatalny nałóg szulerstwa. II

k o r z y ć:

u- dur.

W końcu ukorzył się przed geniuszem Adama. Chmiel. — *ukorzywszy się w bezsilnym gniewie.* Tret. — *O dumni, ukorzcie pychę.* Wysp.*

k o s i ć.

s- konc. (rez.).

Tam konie rżące lecą ze skoszonéj łąki. Mick.* P. T. I 239. — *kwiaty skoszone maja.* Zdziech. — *kiedy tutaj skoszono siano.* Słow.

na- ampl.

Parobek nakosił sporo trawy. III.

po- dystr. (o wielu) albo pret.

Pokosili już wszystkie łąki. XI. (dystr.). — *Pokosił przez chwilę i upadł, pracą znużony.* XI. (pret.).

wy- ef., niekiedy lok.

Co śmierć wykosi, miłość posieje, i to jest życie. Sienk.

k p i ć:

po- pret.

Pokpiłem sobie z niego trochę, ale mu to humoru nie zepsuło. II. — *Pokpiwał sobie z niego ciągle, ale on tego nie zauważył.* IV.

U w a g a. *Pokpiłeś sprawę* = *podrwiłeś głową.*

za- inch. > dur. (por. *za-drwić, za-żartować*).

Alem sobie z niego fatalnie zakpił. II.

wy- ef.

Wykpił go, wydrwił i z niczem odprawił. II.

na- ampl.

Niekiedy łączył się z niemi jeden czeladnik. Dziewusze nawymyślał, z chłopa nakpił i tyle. Prus.

k r a s i ć 1. ‘zabarwiać; pięknym robić’; 2. ‘zaprawiać okrasą, dodawać do jedzenia tłuszczu’ (= niem. *schmalzen*):

1) *u-* dur. = 1.

Jakże się też to dzisiaj Kasia ukrasiła bławatkami. II.

2) *o-* dur.-lok. = 2.

Okrasiła kapustę. III. — *Okrasza kapustę.* IV. (=teraz, konkr., *krasi* byłoby abstr.).

k r ą ż y ć:

po- pret

Ptak pokrążył nade mną i po chwili odleciał. XI.
za- inch.
Nagle aeroplan zakrążył nad miastem. XI.

kreślić:
s- konc. (rez., p. § 30, 6).
Chyba pędzelby skreślił te tiule, ptyfenie. Mick.* P. T. XII 432. — *Wiele opisów miejsc. nieba, stawów, lasów jest mistrzowską ręką skreślonych.* Słow. — *Skreślono na majówce 15 prawideł postępowania dla młodzi należącej do związku.* Chmiel. — *do napisania .. dwu genealogii, jednej poetycznej .. drugiej skreślonej prozą.* Tret.

Uwaga. *Skreślać* ipf. lok. ('od'). np. *Skreśla dużo osób z listy.* IV. (Ale: *Kreśli na tablicy figury.* IV.).

na- dur.-def. (z odcieniem lok. p. § 30, 6; zwykła forma pf. w znaczeniu konkr.).

Nakreślił trójkąt. I. — *Plan fortyfikacyi, nakreślony zapewne ręką Kościuszki.* Korz. — *Poeta, raz nakreśliwszy w ogólnych zarysach jej postać, nie wraca potem do kreślenia szczegółów tej piękności.* Tret. — *Pod koniec kwarantany nakreślił Słowacki pełen humoru wierszyk do swego towarzysza.* Małec.

za- def. A albo F (p. § 30, 6).

W 89 punktach zakreślono główne zarysy późniejszej konstytucyi 3 maja. Szuj. — *nie wyjść poza sferę, którą sobie dobrowolnie zakreślił.* Chmiel. — *zakreśla sobie pole działania.* IV. — *Wiersz ten wiernie spełnił program zakreślony w brulionie.* Tret.

krewić = 'nie dotrzymać słowa, zawodzić':
s- konc. (rez.).
Skrewił i stracił przez to zaufanie. XI.

kręcić:
s- konc. (rez., często mom.) niekiedy zarazem lok. = niem. *ab-*, albo *zusammen-*.
To nie raz tak się zręcznie skręcił jednym razem. || *Jakby prawo w tył robił za wodza rozkazem.* Mick.* P. T. I 968. —

skręcono na lewo. Żer. (= niem. *ab-*). — *można kark skręcić.* Sienk. — *Jak w ogrodzie żmija,* || *Dwoistém żądłem zioło zatrute wypija,* || *Potém skręci się w kłębek i na drodze legnie.* Mick.* P. T. V 407. (lok. = niem. *zusammen-*).

za- def. A (niekiedy zarazem F).

Zakręcił kurek od wodociągu. III. (def. A). — *Zakręcił wąsa.* III. (def. F). — *Zakręca kurek.* IV.

po- pret. (niekiedy zarazem dem. = 'nieco'), dystr. (o wielu).

Pokręcił trochę kurek, i woda już idzie. II (pret.). — *Podróżny pokręcił wąsa, aby ukryć pół uśmiechu.* [Krasz.] (pret.). — *Pokręcili powrozy.* XI. (dystr.).

na- dur.-def., niekiedy ampl.

Wręczył Orskiemu złoty zegarek, dodając:—Nakręcony! Danił. (dur.-def.). — *Nakręciwszy się tak do syta w kółko, przejdziemy może nareszcie do przekonania, że..* Kaspr.

kroczyć:

po- kurs.

Pokroczył do ratusza. III.

przy- akkurs.

za- transkurs.

kroić (por. *krajać*):

s- konc. (rez.) < lok. (z materyału).

Czy mi dobrze w tym kontuszu? Coś mi go Josiel ciasno skroił? Słow. — *w postaci chana, skrojonej na wzór bajrońskich giaurów.* Tret. — *Skraja kromkę z chleba.* IV. (lok.).

za- def.

Zakroił to na wielką skalę. II.

po-kroić (rzadkie, zwykle *po-krajać*) dystr.

Pokroił chleb na kilka kawałków. I.

kropić (p. § 42,2) 1. 'kapać'; 2. 'gorliwie opracować'; 3. 'bić' etc. (p. SWarsz.), pf. mom. *kropnąć*:

s- konc. (rez.-totalne) = 1. & 3.

Skropiła list łzami I. — *Skrapia list łzami.* IV. (konkr.).

— *Trzeba skrapiać bieliznę przed prasowaniem.* IV. (= 1).— *Ostatniemi naszemi nabojami skropieni, odstąpili.* Kras. „Nieb. Kom.“

u- dur. = 2. (p. § 42, 2).

Już ukropiłem tysiąc wierszy. Mick. — *Ukropiłem dzisiaj cztery mile.* II.

wy- ef. = 3. (p. § 42, 2).

Ekonom wykropił parobka. XI.

za- def. M = 3.

Krzyknął: zakrop go! XI.

po- dystr. (niekiedy z odcieniem pret.). = 1.

Ksiądz pokropił lud wodą święconą. I.

-krócić:

s- rez. (ew. mom.).

Chciała skrócić tę pierwszą wizytę. SWarsz. — *Bo dzisiaj miałam dni me własną ręką skrócić;* || *Gdy mnie kochasz mój drogi, czyż możesz mnie rzucić?* Mick.* P. T. VIII 488. — *i dać im skrócony szemat.* Wysp*. — *I tę właśnie sposobność porozumienia się, gdy są pod jednym dachem, zepsuł, skrócił Kazimierz przez swój nagły wyjazd.* Weys.

u- dur. (przen. = ‘pohamować’).

Po długich latach, gdy wiek sił ukróci. Małec. — *Ukracał mi drogę przyjemną rozmową.* IV.

kruszyć:

s- konc. (rez., często mom.).

Chrzciciel nie zdoła dobiedz, lecz staje w pół drogi, || *Okręca broń i ciska wrogowi pod nogi,* || *Skruszył kość.* Mick.* P. T. IX 424. (mom.).—*Lada co może je skruszyć i zdmuchnąć.* Orzeszk.— *Powstań, Polsko, skrusz kajdany,* || *Dziś twój tryumf albo zgon.* Pieśń patryot.—*Że są potęgą, której skruszyć i spaczyć nie mogło nic.* Wiad. Pol.

[***u-*** lok. (= ‘od’-). np. *Ukruszył kawałek słupa marmurowego.* II.].

wy- ef.

Jak się wysuszy, to się wykruszy. Przysłowie.

po- dystr.

Utworzone z pokruszonych kamieni stosy odłamów. Sienk.

roz- lok. > dur. (bo znaczenie *roz-* tkwi już w prostej formie czasownika).

Skała pod wpływem czasu rozkruszyła się w małe kawałki. I.

krwawić:

s- konc. (rez., ew. mom.).

A w lewym ręku chustką skrwawioną powiewa. Mick.* P. T. VIII 128. — *Na własnej piersi ja skrwawiłem pięście.* Mick. — *Skrwawiam sobie palec.* IV.

u- dur. (rzadkie).

Ukrwawiony rzeźnik. III.

o- dur.-lok.

Te łzy moje mogą posłużyć wam na wywołanie z ust okrwawionych serdecznego śmiechu. Słow.

za- def. A albo L.

Zakrwawiłeś mi serce. II. (def. A.). — *Zobaczył, że ma ręce zakrwawione.* Prus. — *Jeśli zechcę — kraj zakrwawię* || *Po samego tronu stopnie,* || *I pobednie Król w Warszawie.* Ryd.* „Zacz. koło“. (def. L).

po- dystr.

Pokrwawił swoje ubranie. I.

krysztalić (w poezyi; por. *krystalizować*):

s- konc. (rez.).

Tej zimy, gdym usnęła || *Na skrysztalonem łożu.* Słow.* — *Jak na gałązkach wody perełka* || *Kiedy ją wicher skrysztali.* Mick.*

krzepić:

s- konc. (rez., ew. mom., p. § 71, 5).

Wzrósł w skrzepiających trudach orania i kośby. [Orzeszk.]. — *Przez zimne kąpiele skrzepił sobie nerwy.* XI.

u- dur.

Za lat młodzieńczych uwielbienie to wspomnieniem pierwszej miłości ukrzepił. Chmiel.

po- major.

Mogło go ono pokrzepić w tych smutnych okolicznościach życia. Chmiel. — *Pokrzepił się kieliszkiem wódki.* XI.

krzesić:

wz- erekt. z odcieniem lok.

Wskrzesił tradycye wielkiej poezyi narodowej. Wąs. (= V).

krzewić:

roz- aug. z odcieniem lok.

Nowa wiara szybko się śród dogodnych warunków rozkrzewiła. II.

krztusić się:

po- pret., (o wielu) dystr.

Pijąc nagle wodę, pokształusił się. XI.

za- def.

Bardzo silnie się zakrztusił. II. — *Zakrztusił się przy zupie i w parę chwil już nie żył.* II. — *Zakrztusza się często.* IV.

krzywdzić:

s- konc. (rez.).

Nie chcieliśmy cię skrzywdzić; te oto dukaty || Śmieliśmy złożyć wiedząc, żeś człek niebogaty. Mick.* P. T. X 146. — *Juliusz — ile namiętniejszy i młodszy, a do tego w jednym punkcie skrzywdzony w samej istocie, zatrzymał niechęć przeciwko niemu i nadal.* Małec. — *W życiu prywatnem, oprócz żony i dzieci, nie skrzywdził nikogo.* Orzeszk.

u- dur. (zarazem partytywne).

Czuł się ukrzywdzony jego postępowaniem. II. — *Przez lekkomyślność moją ukrzywdziłem go na majątku.* XI. (*s-* byłoby więcej).

[† ***o-*** dur-lok. (?)]

po- konsek. (por. *po-mścić*) albo dystr. (o wielu).

Dalbóg Dobrzyńscy! ja wasz brat, ale Sędziego || Nie pozwolę pokrzywdzić, nie będzie nic z tego. Mick.* P. T. VII 350. (konsek.). — *Pokrzywdził wszystkich swojem postępowaniem.* IV. (dystr.).

k r z y w i ć:

s- konc. (rez., ew. mom., p. § 19, 2) z odcieniem lok. ('razem').

W Zaleskim nic się nie skrzywiło; uczucia i myśli utrzymały się w tym samym kierunku, w jakim szły przedtem. Tarn. — *Skrzywił palec z bolu.* III. — *Czemu się tak na jego widok skrzywiłeś?* II. (Przen.). — *Skrzywione wyobrażenia, stare.* Słow. — *Skrzywił się kwaśno.* Żer.

za- def. F (p. § 19, 2).

Zakrzywił palec jak haczyk. III. — *Dziób nieźle zakrzywiony.* Sienk.

na- dur.-def.

Kurcz nakrzywił mu palec. III.

wy- ef. z odcieniem lok.

Wykrzywiłeś się tak, jak gdybyś się octu napił. II. — *Wykrzywiłeś zupełnie buciki.* II.

po- dystr.

Jak tu wszystkie drzewa pokrzywione. II. — *Choroba pokrzywiła go całego.* III.

k s z t a ł c i ć:

u- dur. (p. § 40, 2).

Panna Henryeta-Ewa, kończąca rok 19-ty, wątła, nieśmiała, ukształcona i kształcąca się jeszcze ciągle u najpierwszych mistrzów. Chmiel. — *Ognista lecz nieukształcona imaginacya.* Mick. — *Zresztą kupcy korejscy są ubodzy, mało ukształceni, niezabiegliwi.* Sier.

wy- ef. (p. § 40, 2).

Jej talent muzykalny, wykształcony przez Moschelesa. Chmiel. —*Była bardzo piękna, wesoła, żywa, wszechstronnie wykształcona.* Chmiel. — *Bliźnięta takie nie zawsze są jednakowo dobrze wykształcone.* Nusb.

do- kompl.

A taka dziewczyna dobra i kochająca może być dokształcona przez męża... Weys.

k u l b a c z y ć:

o- dur.-lok.

Wskok, krzyknął Podkomorzy, okulbaczyć siwą. Mick.* P. T. III 748.

po- dystr.

Pokulbaczyli konie. XI.

k u p i ć pf., ipf. *kupować*:

o- dur. (niekiedy *o-* = *od-*).

Drogo to okupił. — Okupił to życiem. SWarsz. — *Okupił go prezentami.* XI.

za- def.

Zmarłego pochowano na pewnym cmentarzu w Hamburgu, na miejscu przeznaczonem dla 7 grobów, które R. zakupiła na swe nazwisko. Słowo Pol.

do- kompl.

Dokupiłem klacz do mojej czwórki. XI.

[***s-***, ***od-***, ***we-*** etc. lok.].

k u p i ć ipf. 'w kupę zbierać':

s- konc. (rez., ew. mom., odcień lok. już tkwi w słowie prostem).

Nowy tłum już takich, co byli chciwi wrażeń, skupił się przed bramą. Prus. — *Cały ból jego w niej skupiony.* Tret. — *Tłum skupia się.* IV.

k u r c z y ć:

s- konc. (rez., ew. mom., por. *s-kupić*).

Zebrał się sam w sobie. || *Skurczył się, a karabin porwał w ręce obie.* Mick.* P. T. IX 377. — *Życie jest takiem: przyciska serca głazami ciężkiemi, aż skurczą się.* Orzeszk. — *Napływ Niemców osadników i germanizacya domowa, idąca od książąt i panów, skurczyły ogromnie dawne granice.* Karł. — *Siedział na krześle ze skurczonemi nogami.* Żer. — *Guma skurcza się.* IV. (konkr. = 'teraz').

po- dystr.

Mokre suknie pokurczyły się. I.

k u r z y ć 1. 'okrywać kurzem'; 2. 'palić (tytuń)':

1) *za-* def. L = 1.

Okropnie się zakurzyłem w tej drodze. II. — *Na ścianie nad łożem, na zakurzonej brudnej tekturze więzienne prawidła...* Reym. — *Jadąc otwartym powozem, zakurzyła sobie nowy kapelusz.* XI.

po- dystr. = 1.

Pokurzeni wędrowcy. — *Płaszcz pokurzony.* SWarsz.

2. *po-* pret. = 2.

Pokurzył cygaro, źle mu się zrobiło. XI.

wy- ef. = 2.

Wykurzył fajkę. III.

za- inch. = 2.

Chodź ze mną, odprowadzisz mnie trochę, po drodze zakurzymy papierosa. III.

k u r z y ć s i ę = 'dymić':

po- pret.

Pokurzyło się na drodze, burza się zbliża. XI.

za- inch. (bez *się* def., p. wyżej).

Nagle zakurzyło się na drodze i powiał silny wicher. II. — *Zakurzył się wonny dymek, w połączeniu z silnymi zapachami lasu i z podnieceniem nieprzespanej nocy - haszyszowo odurzający.* Weys. (inch.).

k u s i ć:

s- konc. (rez.).

Żadnemi obietnicami nie skusisz mnie do czynu niehonorowego. II. — *Pomimo, że pogoda była bardzo piękna, nie skusiła ona poety do robienia wycieczek.* Chmiel. — *Nie skuszą mnie twoje rozkosze.* Żuł. — *Czart mnie skusza.* IV. (konkr. = teraz; ale: *Czart kusi człowieka.* IV. abstr.).

po- pret. (bez rezultatu).

Pokusił go, ale nie skusił. III. — *Nadaremnie się o to pokusił.* II.

k w a s i ć:

s- konc (rez.).

Był zatem Mickiewicz w owych czasach rzeczywiście na wskroś skwaszony i zgorzkniały. Małec.

u- dur. (rzadkie, por. *u-kisić*).

Gospodyni ukwasiła ogórki. IV. (Uwydatnia się właśnie proces czynności).

za- def. (też dość rzadkie. por. *za-kisić*).

Gospodyni zakwasiła ogórki. IV. (Uwydatnia się trwałość rezultatu).

na- ampl.

Nakwasiła kapusty. XI. — (Przen.): *Nakwasiłeś się przez cały dzień, bądźże przynajmniej pod wieczór weselszy.* II.

k w e f i ć 'zasłaniać' (< fr. *coiffer*):

za- def.

Czarno ubrana kobieta, szczelnie zakwefiona. Weys.

po- dystr.

-k w i e c i ć:

o- dur.-lok.

abyś serce twe pocieszył, rozradował, okwiecił, ozielenił. Mick. — *Ogród rychło się okwiecił.* XI.

k w i l i ć:

po- pret.

Niemowlę pokwiliło i zasnęło. XI.

za- inch.

Zleciała jaskółka z gniazda i żałośnie zakwiliła, że aż mi się żal zrobiło. II.

-l e c i ć:

z- konc. (rez.).

Wezwał go do tablicy.. i zlecił wyprowadzić formułę geometryczną. Zych.

po- konsek.

Jakie pisma polecać towarzystwom oświatowym. Dzien. Pozn.

— *Poleciłem brata na miejsce dyrektora.* XI. (Uwydatnia się w tem, że już znając zdolności jego mogę to zrobić).

za- def.

Zaleciła synowi kilkakrotnie, żeby stał spokojnie, a nie zbił czego, broń Boże. Zych. — *Idzie o to, że pan zaleca rzeczy wprost naiwne.* Reym. — *Lekarz zalecił choremu częste przechadzki.* XI. (Uwydatnia się w tem, że to mu w przyszłości na dobre wyjdzie).

leczyć:

u- dur. (p. § 40, 3).

Tę ranę sam sobie zadał; || *Śmierć z niéj uleczyć nie może.* Mick.* „Dziady“ III. — *Nasz neobajronizm możnaby przyrównać do choroby zapalnej, która nie została wcale uleczoną, ale wydawała się słabszą dlatego, że przeszła w stan chroniczny.* Tret. — *To lekarstwo ulecza wiele chorób.* IV. — (*leczy* abstr. mówi się tylko, jeżeli podmiot jest osobą, np. *Ten doktór dobrze leczy tę chorobę.* IV.).

Uwaga. Różnica między *leczyć* ipf. a *uleczać* ipf., *uleczyć* pf. spoczywa w tem, że *leczyć* jest tentatywne (por. § 58) = niem. 'zu kurieren versuchen'. (*Ulecza* = niem. *kuriert*, *uleczy* = niem. *wird kurieren*).

wy- ef. (p. § 40, 3).

Dano mi rozkaz zostać w Litwie instruktorem || *W pułku tutejszym, nim się z mych ran nie wyleczę.* Mick.* P. T. XI 443. — *Zanim się z tej choroby wyleczy, długo jeszcze potrwa.* XI. (= 'gruntownie uleczy').

lekceważyć:

z- konc. (rez.).

Między odsuniętymi brutalnie, wzgardzonymi lub zlekceważonymi, były także talenty wielkiej miary. Feldm.

lenić się 1. 'być leniwym'; 2. 'gubić szerść'.

po- pret. = 1.

Polenił się list napisać. II.

wy- ef. = 2.

Przedtem był kary, teraz się wylenił i zrobił się prawie kasztanowaty. II.

lepić:

u- dur.

Do swojej wsi z gliny i słomy ulepionej. Prus. — *Glina, z której mię Bóg ulepił.* Słow. — *Dzieci ulepiają sobie babki z piasku.* IV. (konkr. = teraz).

za- (= niem. *zukleben*) ma odcień def.

[*z-* lok. = niem. *zusammen-*, np. *To nic nie szkodzi, to się da bardzo łatwo zlepić.* II.].

-lepszyć:

u- dur. (co do rezultatu prawie ef.).

Maszyny rolnicze w ostatnim czasie znacznie ulepszono. XI.

po- major. (rezultat ew. mały).

Zamiast polepszyć, pogorszyła stosunki. Tret. — *Choremu się polepszyło.* XI.

liczyć:

z- konc. (rez.) z odcieniem lok. ('razem'):

A na palcach można zliczyć tych, których.. Witw. — *Roją się niezliczone piechoty mrowiska.* Mick.* P. T. XI 42. — *tyle, ile go pobyt w Londynie kosztował, zliczywszy wszystko.* Małec.— *Zlicza pieniądze.* IV.

po- dystr. (> dur.) albo pret.

Kto gwiazdy policzy? SWarsz. (Uwydatnia się proces). — *To człowiek, którego — jeżeli nie dni, to miesiące są policzone.* Małec.

Uwaga. Odcień konsek. ma *po-liczyć* w pewnych zwrotach (por. *po-likwidować*). np. *Trzeba mu policzyć za zasługę.* Tarn.

za- def. (do czego, do pewnej kategoryi).

Autor zaliczył te gwary, niewiadomo z jakiego powodu, do typu ę ą ǫ. Zbor.—*Do wrogów Słowian zaliczamy Turcyę i Grecyę.* Lipk. — *Do naturalistów zaliczał się również.. Alfons Daudet.* Feldm.

U w a g a. Zamiast *zaliczyć* mówi się też *policzyć* = 'umieścić w liczbie', np. *Też i Polska policzyła Puławskiego pomiędzy najdroższe swoje imiona historyczne.* Korz.

l ś n i ć s i ę:
za- inch. (ew. mom.).
Jak się coś tam nad lasem zalśniło. II.
po- pret.
Polśniło się w dali. XI.
po-lśniewać (bez *się*) dystr. ipf.
Szukając za zgubą, cała gmina wyszła i polśniewała swojemi latarkami. XI.

l u b i ć:
po- pret.-ingr. (por. *po-kochać*).
Wcześnie polubił poezyę. Mick. — *Polubił nawet te posągi w bieli,* || *Te groty od lamp różane.* Słow.* „Beniowski“.
u- dur. w imiesłowie *u-lubiony* (por. *u-kochać*).
Ulubione marzenie moje. Tret.
za- inch.
I znów się w jakiej zalubisz kobiecie. Kras.* „Szyderstwo“.

-l u d n i ć:
za- ma odcień def., np. *zaludniony kraj.*
[***wy-*** lok. zarazem ef. (= niem. *entvölkern*)].

l ż y ć:
ze- konc. (rez.-totalne).
Oficer, wyłajany publicznie przed frontem, nieraz ostatniemi słowami zelżony przez naczelnego wodza. Tarn.

ł a g o d z i ć:
z- konc. (rez., p. §§ 6,8 & 18,4).
Wyznanie wszystkiego może twoją karę złagodzić. Żer. — *nauką złagodził obyczaje.* Tret. — *Daremnie próbowałem złagodzić jego cierpienie.* X. — *Złagodziłem go obietnicami, aby się uspokoił.* XI.

u- dur. p. §§ 6,3 & 25,4).

Mówi do niego jakby chciał go ułagodzić i uspokoić. Sienk.— *Tylko Dawid mógł grą na harfie ułagodzić rozdrażnienie Saula.* X. — *I chcąc Hrabiego nieco ułagodzić smutek,* || *Podała mu urwany kwiatek niezabudek.* Mick.* P. T. III 670. — *A tymczasem Rykowa Sędzia ułagadza,* || *I Assessora także na bok odprowadza.* Mick.* P. T. IX 114. — *Ojciec ułagadza rozterki.* IV. (konkr. = teraz; *łagodzi* byłoby abstr., potencyalnie = 'może ułagodzić').

za- def. (p. §§ 18,4 & 25,4).

Sprzeczkę załagodził ostatecznie ksiądz. X. (wyraźnie def. B, ale zarazem nie bez odcienia def. A). — *chciałby sprawę jak najrychlej załagodzić.* Czas. — *ażeby załagodzić coraz ostrzejsze uprzedzenia wzajemne i niechęci.* Tyg. Ill. — *Wdał się Pan Bóg już w tę sprawę* || *i ten wszystko załagodzi.* Wysp.*

po- dystr.; *po- się* komit.

Sędzia połagodził chłopów. XI. (dystr.) — *Połagodzili się między sobą.* XI. (komit.).

łakomić się:

z- konc. (rez.).

On był jednym z tych, którzy się złakomili na mięso zdechłej krowy. Makusz. — *Chłopcy złakomili się na owoc, ale ich psy wypędziły.* XI.

u- dur. bez *się.*

Kobieta ułakomiła go swoją powabną postacią. XI. — *Tem ułakomiony, wpadł, nie znalazł tego, czego się spodziewał.* XI.

po- się pret.

Połakomili się na gruszki, które jeszcze nie były dojrzałe. XI.

roz- aug. albo aug.-ingr.

Aby go rozłakomić, pokazywano mu rozmaite słodycze. XI.

-łapić, p. *łapać.*

łasić się.

po- pret.

Pies połasił się i wyszedł na dwór. XI.

u- dur. (dość rzadkie).

Nareszcie pies się ułasił. XI.

-łatwić:

u- dur.

Aby mu ułatwić zwiedzenie Krakowa, udzieliłem mu pożyczki. XI.

zu- def. A ‘ułatwiwszy trudności zakończyć’ (= niem. *erledigen*).

Załatwiliśmy już tę sprawę. XI.

łazić iter. (p. *leźć*):

po- pret. (por. § 67).

Starzec połaził po ogrodzie. XI.

łączyć:

z- konc. rez. z odc. lok. (p. § 64, 1).

Tu już krzyknęli: dosyć! trzeba raz rzecz skończyć, || *Bóg nas czy djabeł złączył, trzeba się rozłączyć.* Mick.* P. T. IV 900. — *Bóg złączył, a czart dzieli, Bóg swoje, czart swoje!* Mick.* P. T. XI 341. — *Niepłatne wojsko złączyło się pod Józefem Cieklińskim w związek.* Szuj. — *Członkowie rodziny złączają się w związek.* IV. (konkr. = teraz).

do- kompl.

żebym ja spróbował dołączyć do jego mowy zakończenie. Witw. „Uczta“ Pl.

po- dur.-kon. (p. § 64, 1).

Liczni przybyli obywatele z Królestwa połączyli się dla nadania obrzędom odpowiedniej świetności. Chmiel. — *Gdyby wtedy te dwa narody połączyły się, jak to zrobiły obecnie z Grekami, nigdyby muzułmani nie zajęli Konstantynopola.* Lipk. „Wojna na Bałk.“ — *po przybyciu oddziału generała Geniewa, który forsownym marszem podążał, aby się z nami połączyć.* Lipk. (por. § 64, 1, uw.). — *Wspólna mowa połącza rozmaite plemiona.* IV.

przy- lok., zarazem dur.-def. (zwykle kon.).

Otóż pod Kumanowem i Prisztiną Albańczycy przyłączyli się do Turków i zdradziecko napadli na Serbów. Lipk. — *i jeżeli przyłączyli się* [sc. Grecy] *w obecnej wojnie do państewek*

słowiańskich, to jedynie dlatego, że widzieli w tem większą osobistą korzyść. Lipk.

łoić:
o- dur.-lok.
za- def. L.
Uprzedzam, żem ostatni raz miał rozkosz oglądać załojoną czamarę tego starca, kiedym chodził w krótkich spodniach. Danił.

łowić:
z- konc. (rez., często mom.; p. §§ 5,6 & 6,3).
I na drewnianéj nodze skacze ze szpitala || Tak prędko, że go ledwie może złowić młodzież. Mick.* P. T. VI 89. — *To my ich* [sc. cieceruki] *rękami łowiły, ale złowić nie można było — po-o-szły!* Weys.
u- dur. (p. §§ 5,6 & 6,3).
Żółw morski, któregośmy ułowili śpiącego na wodzie. Słow. — *Dają się ułowić sieciom ludzkim.* Słow. „Anhelli". — *Uławiają zawsze dużo ryb w tym stawie.* IV. (= z pewnością; *łowią* byłoby potencyalnie).
po- pret. (często jednak z rezultatem) albo (o wielu) dystr.
Rybacy połowili dzisiaj w stawie. XI. (pret. ale z rezultatem).
[*wy-* lok. 'skąd'.
Balon został wyłowiony przez rybaków. Now. Ref.].

łożyć,
u- (ipf. *-kładać*) dur. 'złożyć porządnie', też 'projektować'.
Pokojowa ułożyła bieliznę na swojem miejscu. XI.
za- def.
Ręce w tył założywszy stoi zły, ponury. Mick.* P. T. XII 810. — *Założył sobie gospodarstwo.* II.
na- lok. z odcieniem dur.-def.
Nałożono mu wielką karę. XI. (przen.).
przy- lok. z odcieniem (dur.)-def.
Strzelec przyłożył broń i wypalił. XI.
z- konc.-lok.

Złożyłem 50 koron. XI.

ł u d z i ć:

z- konc. (rez., ew. mom.) bez konatywności.

Złudził mnie swojem beznagannem zachowaniem się. XI. — *Złudzenie optyczne.* (*u-* niemożliwe, byłoby kon.). — *Ulegamy złudzeniu słuchowemu, jeśli nam się zdaje, że..* Z. Wasil. — *Powierzchowność często złudza.* Przysłowie. (niekon.).

u- dur. (zwykle kon).

Ułudził go obietnicami i sprowadził na złą drogę. II. — *Ułudza go obietnicami.* IV. (konkr. = teraz. *łudzi* byłoby tentatywnie, *z-łudza* konkr.. ale mom.).

[*wy-* lok. = 'łudząc wykręcić'.

Wyłudził ze mnie wiele pieniędzy. XI.].

ł u p i ć:

z- konc. (rez.-totalne), niekiedy lok. ('skąd').

Kilka miast sąsiednich już złupili. Chmiel. — *Czyli z najwyższéj sosny złupić wronie gniazdo.* Mick.* P. T. XI 392. — *Myśląc, że Maciej wzrokiem suknie z niego złupi.* Mick.* P. T. XII 422.

po- dystr.

Połupili wiele drzew. I.

na- ampl.

Nałupiono mnóstwo kory. XI.

ł u s z c z y ć:

wy- rez. < lok.

W poprzednich rozdziałach starałem się wyłuszczyć swój pogląd na tę sprawę. Z. Wasil. — *Przez samą młockę wzajemnych argumentów wyłuszczyliśmy niejedno ziarno prawdy z plew ją otaczających.* Weys. — *Przyjdź do mnie dzisiaj wieczorem, tam będę ci mógł moje zamiary wyłuszczyć.* II.

m a i ć:

u- dur.

Nie biegło [sc. bydło] *na ruń, co już umaiła grudę.* Mick.* P. T. XI 12.

o- dur.-lok.

Chłopi omaili wozy na dożynki. I.

majaczyć (też -eć) 1. 'krążyć, błądzić'; 2. 'tumanić, zawracać głowę'; 3. (= -eć) 'widnieć, migać się'.

po- pret. = 1.

za- inch., ew. (mom.) = 3.

Przez górne lunety zamajaczyło światło dzienne. Weys. — *Po raz pierwszy rozmowa zeszła na tak realne tory i zamajaczyło mu w oczach widmo odpowiedzialności.* Danił.

mamić:

z- konc.-intens. (por. § 12).

Zmamiony obietnicami ajenta, chłop pojechał do Ameryki. III. — *Zmamił go, dając mu rzecz bezwartościową.* XI.

o- dur.-lok.

Już mię domowe szczęście nie omami. Słow. — *On was omamia* IV. (Blizko do celu; *mami* byłoby tentatywnie). — *Nie mogąc się temu oprzeć, dałem się omamić.* XI.

marnotrawić (por. *marnować*):

z- konc. (rez.).

Zmarnotrawił cały majątek. I.

marszczyć:

z- konc. (rez., ew. mom., zwykle niekon. p. § 7,1).

Podkomorzanki na to zmarszczyły się obie. Mick.* P. T. I 675. — *Słuchając Telimeny, czoło podniósł hardo,* || *Brwi zmarszczył, spójrzał na nią ledwie nie z pogardą.* Mick.* P. T. V 349. — *Czoło zmarszczył ból.* Matusz. — *Czasem wiatr zaszumiał w gałęziach, zmarszczył atłasową gładkość wody.* Reym. — *Zmarszcza czoło.* IV. (konkr. = teraz; *marszczy* byłoby abstr. = ma taki zwyczaj).

u- dur. i kon. (p. § 7.1).

Dziewczynki umarszczyły kwiatki z papieru. XI.

na- dur.-def. albo ampl.

Namarszczył czoło. Sienk. (dur.-def.: = na dłuższy czas).— *Namarszczyłam tak falbankę, że aż mama powiedziała, że za dużo.* II. (ampl.).

po- dystr.

Ten starzec.., którego pomarszczone powieki błyszczały łzami przy moim odjeździe. Słow. — *Twarz staruszka była już dobrze pomarszczona.* III.

m a r t w i ć:

z- konc. (rez.).

nie zmartwić jej [sc. matki], *pokazać dobrą cenzurę, wywołać uśmiech szczęścia na jej usta.* Sienk. — *Uczeń zmartwił nauczyciela przez złe zachowanie się.* XI.

u- dur.

Dzisiaj umartwiłem się; nie paliłem cały dzień papierosów. II. — *Umartwia się często.* IV. — *Umartwiłem się bardzo, nie odbierając od roku wiadomości o synie.* XI.

za- def. M.

Zamartwisz mnie swojem postępowaniem. II. — *Marnotrawca zamartwił rodziców swoich.* XI.

m a r z y ć:

po- pret.

Przyjemnie mu było pomarzyć nad brzegiem morza. XI.

wy- ef. (= niem. *ausfinden*).

Ale mnie się wymarzyło, || *że się tu zaczyna coś dziać.* Wysp.*

m a ś c i ć (rzadkie w formie prostej) 1. 'smarować, nacierać tłuszczem'; 2. 'mazać olejem świętym':

1) *u-* dur. (zwykła forma pf.) = 1. (p. § 33, 5).

Umaścił sobie włosy. XI.

z- konc. (rez.) inkon. = 1.

Papier zmaszczony. III.

o- dur.-lok. = 1.

Gospodyni omaściła suto kaszę. III.

wy- ef. = 1.

Wymaszczony groch. III.

na- ampl. (też dur.-def.) = 1.

Obejrzeć trzeba koła w wiekowym zegarze, || *Krwią dziecięcia namaścić gwichty i sprężyny.* Słow.* „Kordyan". — *Pokrapia Zosię wkoło wyborną perfumą,* || *(Woń napełniła izbę) włos namaszcza gumą.* Mick.* P. T. V 151.

2) *na-* dur.-def. p. § 33,5) = 2.

Napoleon, katolik jest najprzykładniejszy; || *Wszak go papież namaścił. żyją z sobą w zgodzie.* Mick.* P. T. IV 316. — *gdzie się bawił znacznie swobodniej, weselej i pikantniej, niż z poważną, namaszczoną sakramentem żoną.* Danił. — *Dzisiaj namaszczają króla.* IV.

mącić:

z- konc. (rez.).

Zmącona woda. Żer. — *Nic nie zmąciło dotąd tak spokoju duszy.* Bibl. Warsz. — *Pogoda niezmącona.* Orzeszk. — *blask tych oczu zmącony i szklany.* Konopn.* — *Całą Arabiją zmącił.* Mick.* „Farys".—*do dalekiego zmąconego gwaru głosów ludzkich.* Sienk. — *Uwaga. którą mu Linowski zrobił na wstępie, dotknęła go i jakby zmąciła do głębi.* Danił. — *Odrzuciła wtył zmąconą głowę i przymknęła oczy.* Danił.

za- def.

Sejm 1688/9 r. zamącił się zrazu wskutku sprawy Radziwiłłówny. Szuj. — *Sejmy 1693, 1695 r. zamąciła wojna Sapiehów z biskupem wileńskim Brzostowskim i domem Kryszpinów.* Szuj. — *Zresztą poczucie solidarności było niezamącone.* Chmiel. — *Zamykał oczy na wszystko, coby zamącić mogło jasne morze artystycznych wrażeń.* Zdziech. — *A kiedy życie.. zamąci im na chwilę spokój, wracają nad swe jezioro po samotne odpocznienie.* Weys. (def. A = na pewien czas). — *Deszcze, które spadły, zamąciły wodę w jeziorze.* XI.

męczyć 1. 'torturować'; 2. 'trudzić, fatygować':

z- konc. (rez.) = 2. (p. § 20 B).

Już mię przejażdżkowe życie dosyć zmęczyło. Słow. — *zmę-*

czony długiem staniem, znużony upałem. J. Sten. — *głodem zmęczeni.* Kaspr.

u- dur = 1. & 2.

Umęczyły się konie ich wytrwałe. Tret. — *Umęczał się pracą.* IV. (= 2). — *Synu Zbawicielu, któryś umęczony i ukrzyżowany.* Mick. — *Oto się boję, żeby nie zmartwychstali ci umęczeni.* Słow. „*Anhelli*“. (= 1).

za- def. M (p. § 20 B) = 1.

Przez głód wiele dzieci zostało zamęczonych. XI.

po- pret. = 1. & 2. albo (o wielu) dystr. = 1. & 2.

Cóż dziwnego, że się czasem trochę pomęczą ludzie zwyczajni. Sienk. (pret. = 2). — *Niesumienny woźnica pomęczył konia.* XI. (pret. = 1). — *Prelegent pomęczył słuchaczy.* XI (dystr. = 2). — *Żołnierze pomęczyli jeńców.* XI (dystr. = 1).

miażdżyć:

z- konc. (rez.-totalne).

Chciał go zetrzeć i zmiażdżyć. Chmiel. — *Uczuł się tym wyrazem zmiażdżony, zabity na duszy.* Żer.

po- dystr.

Przedstawiała się oku okrutna a żałosna mieszanina ciał ludzkich, pomiażdżonych kopytami. Sienk.

mienić:

z- konc. (rez., ew. mom., p. § 49).

Ledwo słów kilka wyrzekł do Podkomorzanki, || *Nie zmienia jéj talerzów, nie nalewa szklanki.* Mick.* P. T. I 322. — *Bernardyn wstąpił do pokoju,* || *Zaledwie go poznano, choć nie zmienił stroju,* || *Tak przybrał inną postać.* Mick.* P. T. IX 213. — *Ale tymczasem wielki serwis barwę zmienił,* || *I odarty ze śniegu już się zazielenił.* Mick.* P. T. XII 159. — *Raz w bitwie, gdzie podział się? szukać Bonaparta,* — || *A on zmienił się w lisa, tak Suwarów w charta.* Mick.* P. T. I 527. — *Błąd mój pochodzi z planu, który się potem zmienił.* Mick. — *trudno serce zmienić.* Mick.* P. T. VIII 380. — *Miejsca piękność, postawy wdzięk i gust ubrania* || *Zmieniły ją, zaledwo była do poznania.* Mick.* P. T. III 514. — *Gdy się myśliwi rozeszli, aby zmienić ubranie..*

Weys. — *Parlament zmienił ustawę.* VIII. — *Zmienił swoje postępowanie.* I. — *Dowodzi to, że żołnierz turecki nie zmienił się i wart dzisiaj tyleż, co jego przodkowie z pod Plewny.* Lipk. — *Chcemy zmienić te warunki odpowiednio do potrzeb narodu.* Dan. — *Musimy powiedzieć, że w ostatniej chwili główny sztab bułgarski zmienił plan kampanii.* Lipk. (Por. § 49, uw. str. 72). — *Czas wprawdzie silnie zmienia ludzi, ale rzadko do gruntu i na to liczę.* Dan. — *Dekorator, który setki raz zmieniał krajobraz na swym teatrze.* Brzoz. — *Zmieniam pociąg w Trzebini.* Weys. — *Ale je wnet podnieśli, bo mistrz tony wznosi.* || *Natęża, takty zmienia, coś innego głosi.* Mick. P. T. XII 736.

od- zwykle dur. (p. § 49).

Jakoż, kiedy się moda odmieniła z laty, || *Tenże sam Markiż przybrał tytuł Demokraty.* Mick.* P. T. I 473. — *Jutro jadę, zrobiłem już postanowienie,* || *I dalbóg Telimeno już go nie odmienię.* Mick.* P. T. VIII 460. — *Ledwie Sędzia zoczył* || *Papiery i ołówki, poznał rysownika,* || *Choć go bardzo odmienił mundur pułkownika.* Mick.* P. T. XI 644. — *Czasem zamyśla zręcznie na bok się uchylić,* || *Odmienia drogę, radby towarzyszów zmylić.* Mick.* P. T. XII 788. — *Księżyc odmienia się.* IV. — *Odmienia czasowniki.* IV. (= niem. *dekliniert*). — *Któregoś wieczoru, po kilku dniach niebytności, przyszedł jakby odmieniony, zadumany, cichy.* Dan. (Por. § 49, 1, str. 71 nst.).

za- 'zamiast', zarazem def.

Spór ich potém w dozgonną przyjaźń się zamienił, || *I Doweyko się z siostrą Domeyki ożenił.* Mick.* P. T. IV 997. — *Całą jej białą twarz zamienił w różę.* Słow.* „W Szw.“

prze- 'przeistoczyć'; por. § 49, str. 72.

m i e n i ć = 'mianować':
na- dur.-def. (por. *na-zwać*).
Król namienił radcę ministrem. XI.
po- pret. tylko w imiesłowie *pomieniony*.
Wyżej pomieniony przypadek. XI.

m i e r z i ć (sobie co) 'brzydzić'.
z- konc. (rez., zwykle z odcieniem intensywności).

Zmierziłem sobie to puste kawiarniane życie. II. — *Zmierziłem sobie to częste podróżowanie koleją.* XI.

ob- dur. (nie tak intensywnie jak *z-*, por. § 12).

Obmierził sobie życie próżniacze. III. — *Jeszcześ sobie tego postępowania nie obmierził!* II. (=Jeszcze ci to postępowanie *nie obmierzło*, por. *ob-mierznąć*).

m i e r z y ć 1. 'miary wielkości rzeczy jakiej dochodzić'; 2. 'godzić, celować, na cel brać':

1) *z-* konc. (rez., w formie ipf. o wielu przedmiotach z wyraźnem odcieniem lok.) = 1.

Mrozy wielkie, nie zmierzone urągają światu i światłu. Szym. — *Zwróćmy się teraz do tego ostatniego poematu, aby na nim zmierzyć to wrażenie.* Tret. — *których cnoty i talenta zmierzył.* Chmiel. — *Zmierza wszystkie sztuki sukna.* IV. (lok. *mierzyć* bez tego odcienia, np. *mierzy pole* etc.). — *I znowu spójrzał z góry, okiem strony zmierzył,* || *Złączył ręce, oburącz w dwa drążki uderzył.* Mick.* P. T. XII 738.

wy- ef. = 1.

Wymierzyli przy mnie całą pszenicę. II. — *Geometra wymierzył pola.* XI.

po- dystr. = 1.

Pomierzyliśmy właśnie pola, które chłopi trzymają w dzierżawie. II.

2) *z-* konc. (rez., zwykle mom.) = 2.

Gdy Gerwazy w Jankiela scyzorykiem zmierzył. Mick.* P. T. VII 397. — *Z palcem zmierzonym prosto w Tadeusza oczy.* Mick.* P. T. VIII 512. — *Z głębokim ukłonem zmierza ku drzwiom.* Ryd. — *celem, ku któremu zmierza.* Brzoz.

wy- ef. = 2.

Ten mój — pomyślał Dołęga i wymierzywszy dobrze przed pierś kozła, strzelił. Weys.

m i e s i ć:

po- pret.

Piekarz pomiesił ciasto, w tem nagle go zawołano. XI.

mieścić (formy prostej niema w użyciu bez *się*):

z- konc. (rez., ew. mom., niekon., p. § 7,3).

Słusznie Woźny powiadał, że w zamkowéj sieni || Zmieści się i palestra i goście proszeni. Mick.* P. T. I 290. — *Nie pakuj do tego tłomoka, już tam nic więcej nie zmieścisz.* II. — *Wagon był już zapchany, alem się jeszcze zmieścił.* III.

u- dur. (kon. p. § 7,3).

Widziałem murzynkę, która kupiwszy pomarańczę, natychmiast, zamiast nieść w ręku, umieściła ją w czuprynie. Sienk. — *Mój Hrabio, oprawię to w ramki, || Albo w album umieszczę do rysunków zbiorku.* Mick.* P. T. III 541. — *O legionach i legionistach umieścił poeta obszerny ustęp przy końcu pieśni pierwszej.* Tret. — *Znaczna część prasy niemieckiej gani „Neue fr. Presse", że artykuł umieściła.* Dzien. Pozn. — *Umieścił się w drzwiach.* II. (kon. = niem. *plazierte sich*: *Zmieścił się w drzwiach.* II. niekon. = niem. *fand Platz*).

za- def. (przen. zwykle = 'dać miejsce z celem uwiadomienia', por. *za-anonsować*).

Ustępy z dwóch bardzo obszernych artykułów, zamieszczonych w „Frankfurter Zeitung." Dzien. Pozn. — *Zamieściłem się wygodnie w dwóch pokojach.* XI. (= na dłuższy czas).

po- dystr.

Największe audytoryum nie mogło pomieścić ciekawych słuchaczów. Chmiel. — *Pomieścił tu nasz publicysta 13 większych i 5 mniejszych artykułów.* Chmiel. — *Nie wszystko, co pomieścił w tej książce.* B. de Court.

miękczyć:

z- konc. (rez., ew. mom.).

Spółgłoski zmiękczyły się. Kryń. — *Odyniec daje się nakoniec zmiękczyć.* Chmiel. — *Po długich prośbach zmiękczył się.* III.

u- dur.

Długiemi prośbami umiękczył się. III. — *Nie umiękcza się.* IV.

roz- aug.-lok.

Deszcz rozmiękczył ziemię. III.

po- major. albo (o wielu) dystr.

Wilgoć pomiękczyła chleb. XI. (major.). — *Nagły deszcz pomiękczył ścieszkę przez łąkę.* XI. (dystr.).

[*od-* = 'znowu' np. *Odmiękczył chleb w szabaśniku.* III].

-milić:

przy- *się* lok. z odcieniem dur.-def.

Dziecko przymiliło się do swej ciotki. XI.

mglić (forma prosta dość rzadka):

o- dur.-lok.

Wróciwszy jeszcze raz do miejsca, bolesnem wspomnieniem omglonego. Chmiel. — *Oczy księcia omgliła duma i wzgarda.* Żer. — *Płacz omglił mu oczy.* III. — *Płacz omglewa oczy.* IV.

za- def.

Krew zamgliła mu oczy. III. (Nic nie widzi, por. *Płacz omglił* wyżej). — *Płacz zamglewa oczy.* IV. (Więcej niż *o-mglewa*). — *Blask ten zamglił mu serca ludzkie, więc, według siebie sądząc o innych, uwierzył on w potęgę dobrej woli ludzkiej.* Zdziech.

młodzić (forma prosta teraz rzadka):

od- = 'znowu' > rez. pf. (por. § 48).

Na samą myśl processu czuł, że się odmłodził. Mick.* P. T. VI 82.

młócić:

z- konc. (rez.).

Zmłócone zboże. III.

u- dur.

Chłop umłócił garść zboża na chleb. III.

wy- ef.

We dworze wymłócono już wszystko zboże. III. — *Już ci on Szwabom skórę trzy razy wymłócił.* Mick.* P. T. IV 437.

po- pret.

Parobcy pomłócili zboże a potem zasiedli do wieczerzy. III.

na- ampl. (zarazem dur.-def.).

Chłop namłócił trzy mendle żyta. XI.

za- inch. (dość rzadkie).
Maszyna zamłóciła, wtem koło pękło. XI.

-mniejszyć:
z- konc. (rez., p. § 71, 6, uw.).
Jacku! zawołał Klucznik, mądre ty przyczyny || Wynajdujesz, cóż? one nie zmniejszą twéj winy! Mick.* P. T. X 623. — *Lecz muszę ciebie ostrzedz, że tych ziem nadanie || Zmniejszy nasz dochód, w miernym musimy żyć stanie.* Mick.* P. T. XII 506. — *W południe zmniejszył się cokolwiek napływ wyborców.* Czas. — *Usiłuję zmniejszyć, albo nawet ośmieszyć to wrażenie.* Sienk. — *Niemczyzna w miastach znacznie się zmniejsza.* Dzien. Pozn.
u- dur. (zwykle wyraźnie kon.).
Ażeby braki finansowe, wciąż trwające, choć trochę umniejszyć. Chmiel. — *Umniejsza teraz swoje długi.* IV. — *Przez podwyższenie ceł umniejszyło państwo swoje długi.* XI.
po- major. > partyt. z odc. kon., p. § 71, 6, uw.).
Wskutek drożyzny pomniejszono poreye w hotelach. XI. (*u-* byłoby za wiele).

mnożyć 1. 'powiększać'; 2. 'powtarzać liczbę jaką tyle razy, ile jest w drugiej danej jedności'.
z- konc. (rez., p. § 71, 6) = 1.
W tym roku zmnożyła się liczba przypadków śmierci na ospę. XI.
u- dur. (zwykle wyraźnie kon.) = 1.
Umnożył swój majątek dobrem powodzeniem. III.
po- major. (p. § 71, 6) = 1.
Stan drobiu znacznie się pomnożył. XI.
roz- aug.-lok. = 1.
Zające rozmnożyły się. II.
na- ampl. = 1.
W mieście namnożyły się rozboje. III.
wy- ef. = 2.
Chłopczyk wymnożył pięć razy pięć. XI.

mocnić:

z- konc. (rez., p. § 38, 2).

Powietrze górskie zmocniło mnie. XI.

u- dur. (zwykle wyraźnie kon.).

Umocnił kościół protestancki. Encykl. Org. — *Umocnił obie nogi we mchu.* Weys. — *Pokłady betonowe umacniają budowę.* XI.

wz- major. (p. § 38, 2).

Kant.. pragnął właśnie krytyką tą wzmocnić teologię. Gar.— *Turcy wzmocnili znakomicie czataldżańskie pozycye.* Lipk. — *Kontakt jednak z Petersburgiem stara się ożywić i wzmocnić.* Srok. — *Złośliwość wzmacnia w Serbii uczucie nienawiści.* Srok.

po-mocować dystr. (p. ŚWarsz.).

moczyć:

z- konc. (rez., ew. mom.).

Iskra nie zapaliła zmoczonego prochu. Żer. — *Atakował bat przeciwny i żeglarzy zmoczył do nitki.* Mick. — *ołówek przyciął, w ustach zmoczył.* Mick.* P. T. XI 643.—*Deszcz nas zmoczył.* I.

u- dur. (zwykle wyraźnie kon.).

Tu Maciej chleb umoczył w zupie. Mick.* P. T. XII 397.— *Przy stole usiadłem — umoczyłem pióro i te płaczliwe wiersze napisałem.* Słow. — *Szkolną famę w obeldze umoczoną gnoisz.* Słow. „Złota czaszka“.

za- def.

Spódniczki nie zamoczyłaś? Weys.

na- dur.-def.

Namoczyli konopie. XI. — *Namoczył czoło.* III.

prze- intens.-lok. (p. § 46).

Przemoczyłem ubranie na deszczu. XI.

po-maczać ipf. dem., *-moczyć* pf. lok. (= 'po wierzchu').

Służąca pomaczała bieliznę przed wyprasowaniem. XI.

[*od-* lok., np. *markę odmoczyć*].

modlić (się):

po- się pret.

Oboje pomodlili się krótko, pocałowali ów kamień. Słow. — *Jużem się za ojczyznę moję pomodliła.* Mick.* „Dziady“. III.

prze- (bez *się*) perdur., rzadkie.

Przemodlił całą godzinę. XI.

wy- ef. (*co*: bez *się*).

Wymodliłaś się już dosyć. II. — *Matka wymodliła św. Augustynowi nawrócenie.* II.

u- (tylko bez *się*) dur.

Umodliłem sobie dzisiaj wielką łaskę. II.

za- *się* def. z odcieniem transkurs.

Zamodliła się, nie zważając na to, że kościół zamknięto. XI.

morzyć:

z- rez. (albo def. A).

Zmorzył go sen. XI.

u- dur.

Przez odpłaty umorzyłem ojca dług. XI.

za- def. M.

Ugolina zamorzono głodem. XIV (def. B).

mozolić:

u- dur.

Nie da Bóg, abym rączki córy dygnitarskiéj || Widział umozolone w pracy gospodarskiéj. Mick.* P. T. XII 565.

po- pret.

Pomozolił sobie głowę. XI.

mówić (iter. *mawiać*):

po- pret.

Chwilkę tylko pomówiłem z nią o tem, a już sprawa jasno się przedstawiła. II. — *pomówiwszy z nim trochę.* Małec.

do- kompl. (p. § 50,4).

Kobieta domówiła kilka frazesów, aby mieć ostatnie słowo. XI.

z- rez. (tylko we zwrocie *zmówić pacierz*).

Bernardyn zmówił krótki pacierz po łacinie. Mick.* P. T. I 305.

za- def. 'zaczarować', 'obstalować' etc.

na- dur.-def. 'mówiąc nakłonić'.

Nie odrazu udało mi się go namówić. Sienk.

[***prze-***, ***wy-*** lok.].

m r o c z y ć:

z- *się* konc. (rez.), rzadkie.

Tymczasem zmroczyło się. II.

o- dur.-lok. (bez ***się***).

Burza omroczyła całą okolicę. XI.

za- *się* (albo bez *się*) def. (zwykła forma pf.).

Jemu oczy na zawsze zamroczył sen wieczny. SRykacz. — *Zamroczył się po tem zapytaniu.* IV.

m r o z i ć:

z- konc. (rez.).

Wicher zimny zmroził step. I. — *Stosunek pomiędzy przyjaciółmi zmroził się.* I. — *Zmroził cokolwiek jej zapał.* Tarn. — *jeżeli mu szlachetny wstyd nie zmrozi na ustach wyznania smutnego stanu.* Szuj.

u- dur. (rzadkie).

Prawie, że się umroziłem tej nocy podchodząc jelenie. II.

za- def.

Zamrożona śmietanka. II. — *Lody już zamrożone.* II. — *Zima była okropnie ostra; lasy, pola takie zamrożone..* II. — *Uciec w Islandów wyspę zamrożoną.* Słow.* — *Tam?... Czy Allah postawił ścianą morze lodu?* || *Czy aniołom tron odlał z zamrożonej chmury?* Mick.* „Son. Krym.“ V.

wy- ef.

Wymroziłem się w tej waryackiej wycieczce za wszystkie czasy. II.

prze- intens. z odcieniem lok.

Pomimo grubych skarpetek, butów i wysokich kaloszy jednakowoż dobrze sobie nogi przemroziłem. II.

przy- dem.

Wczesny mróz przymroził okopowiny na polu. XI.

[***od-*** lok.].

m r ó ż y ć (m r u ż y ć):

z- konc. (rez., często mom.).

Skromny młodzieniec oczy zmrużył i przysłonił. Mick.* P. T. I 134. — *Podkomorzy pogładził czoło i brwi zmrużył.* Mick.* P. T. V 529.

za- def.

Dziecko zamróżyło oczy. XI.

przy- dem.

Dyrektorowa przymróżonemi oczami spoglądała na niego. Reym. — *Lecz niech Wasza Miłość powiek || Przymruży ...* Ryd.*

mścić:

ze- konc. (rez., p. § 68,1).

Ukarany przestępca zemścił się w okrutny sposób. III. — *Na kim że ja się zemszczę.* Słow.* — *Zaszczepiaj zemstę w imieniu Boga nie zemszczonego dotąd.* Kras. „Irydyon".

po- konsek. (p. § 68,1).

Za urazę osobistą pomścił się na swym przeciwniku. Małec.— *Majorze, szepnął Ryków. wyjdź na pojedynek;* || *I pomścij się za jego ranniejszy uczynek.* Mick.* P. T. IX 611. — *Drugim wielkim błędem, któryby się pomścić musiał w przyszłości, byłoby mniemanie, że..* Wiad. Pol.

murzyć (por. *murzać*):

u- dur. (i nstt. przeważnie gwar.).

Umurzyłem sobie ręce. XI.

za- def. L.

Sadze z komina zamurzyły bieliznę. XI.

po- dystr.

Kominiarz pomurzył wschody. XI.

wy- ef.

Spadając w rów, wymurzył sobie chłopak całe ubranie. XI.

-musić:

z- konc. (rez. ew. mom.).

Zmiana planu zmusiła poetę. Tret. — *Życie człowieka zmuszonego żyć z pracy.* Tret.

przy- dur.-def. (zwykle wyraźnie kon.; por. § 34).

I do chwili ostatniej z Bogiem za was walczyłem — On jeden wie, jak krwawo! — wierząc, że życia nieskalanego ofiarą wydrę Mu moc, że Go przymuszę, by mnie za syna uznał dla ludu zbawienia. Żuł. „Kon. Mes.“

[***wy-*** lok. (= niem. *abzwingen*) ale nie bez odcienia ef.].

m y d l i ć:

po- dystr., zwykle dystr.-lok., niekiedy pret.

Balwierz pomydlił mu twarz i potem ogolił. I.

za- def. (zwykle przen.).

Zamydlił mu oczy. II.

na- dur.-def. z odcieniem lok.

Już co wy namydlicie, to ja wszystko zgolę. Mick.* P. T. VII 481.

m y l i ć:

z- konc. (rez., ew. mom.).

Uciekł i zmylił pogonie. Mick.* — *Dla zmylenia pościgu rozeszli się w różne strony.* Żer. — *Czasem zamyśla zręcznie na bok się uchylić,* || *Odmienia drogę, radby towarzyszów zmylić.* Mick.* P. T. XII 788. — *Czy instrument niestrojny? czy się muzyk myli?* || *Nie zmylił się mistrz taki!* Mick.* P. T. XII 696. — *Jeżeli dążenie do narodowej, osobnej filozofii polskiej, wydaje nam się zmylonem.* Tarn.

o- dur., zwykle z odcieniem uczuciowym (*omylić: zmylić*= *utracić: stracić,* por. str. 18, ods. 1).

Maciej oczekiwanie powszechne omylił, || *Nachmurzył brwi i znowu głowę na pierś schylił.* Mick.* P. T. VII 69. — *Ale tym razem omylił się w adresie.* Głos Nar. — *Czyś ty mężczyzna! czy się matka twoja omyliła, że ci nie wdziała chust i spódnicy.* Krasz. — *Tylko ponieważ ja się znam na tem i zapisywałem, więc mogłem się omylić najwyżej o jakie dwie sztuki...* Weys. — *Tak się boi omylić, tak się zatapia w okolicznościach łagodzących, że aż czasem w zdaniu nawias wyrunie naprzód, zamiast treści głównej.* Weys.

po- pret. (zwykle = ‘nieco’).

W rozgatunkowaniu pomysłów na oryginalne i pożyczone łatwo się można pomylić. Chmiel. — *pewne zadowolenie miłości własnej, z tego, że to doktor się pomylił, nie on — i że niewiara jego w medycynę była uzasadniona.* Sienk. — *Tylko co do Hylzena, pan się pomylił, bo go nie dość zna. To porządny Polak, trochę tylko przekorny.* Weys. — *Uważaj lepiej, zacny chłopcze, żebyś się nie pomylił.* Witw. „Uczta" Pl. — *Ksiądz pomylił się w odprawianiu mszy.* IV. — *Nie znając należycie okolicy pomylił brata w górach.* XI.

myślić, p. *myśleć.*

naglić:

z- konc. (rez., często mom., p. § 34, 1).

Znagliłem towarzystwo do wyjazdu, aby się nie spóźnili. XI.

przy- dur.-def. (p. § 34, 1).

Przynagla mnie do wysłania tego listu. IV. — *Przez usilne prośby przynagliłem adwokata do zajęcia się moją sprawą.* XI.

po- major.

Poszedłem ponaglić załatwienie swojej sprawy. VIII.

-narodowić:

u- dur. (rzadkie).

Nowe zupełnie widowisko „unarodowionych" Litwinów. Weys.

-nażyć:

ob- dur.-lok.

Obnażyła swoje nogi, chcąc przejść przez strumyk. XI.

nęcić:

z- konc. (rez.).

Patrzy, nakoniec cała trzódka białopucha || Bieży do starca liśćmi kapusty znęcona. Mick.* P. T. VI 590. — *Niesumienny agent znęcił robotników do ciężkiej pracy.* XI.

Uwaga. *Znęcać się nad kim* = 'pastwić się nad kim', np. *Dlaczego wy się znęcacie nade mną.* Danił.

przy- dur.-def. zarazem lok. = akkurs. (p. str. 51 ods.).

Rybak starał się poruszaniem wędki przynęcić rybę. III. — *Zakopane przez swoją niepogodę już mnie drugi raz nie przynęci.* II. — *Ten zapach przynęca owady.* IV.

za- transkurs. (mało używane).

Biedna myszka! zanęcił ją zapach słoniny i weszła w pułapkę. II.

-niechęcić:

z- konc. (rez.).

Zniechęcony był do dawniejszej swojej roli. Tret.

niecić:

roz- aug. (p. § 36, 2), zwykle wyraźnie kon.

Kucharka rozniecіła ogień w piecu. XI. (por. § 36, 2, uw.).— *rozniecać światło w pośród ciemnych mas chłopstwa.* Zych.

wz- erekt. (p. § 36, 2), z reguły niekon.

Udało jej się wzniecić miłość w jego sercu. II. — *Wczorajszej nocy.. poszczególne oddziały wojska w Galacie.. usiłowały wzniecić bunt.* Now. Ref. — *podtrzymywany ani gorączką zapału, jaki wznieca bitwa, ani..* Lipk.

za- def. A (duratywność rezultatu uwydatnia się).

Nareszcie księżyc srebrną pochodnię zaniecił, || *Wyszedł z boru i niebo i ziemię oświecił.* Mick.* P. T. VIII 55. — *Cyganie z trudnością zaniecili ogień na wolnem polu.* XI.

[***pod-*** lok. (zwykle przen.).

Ucisk rządu podniecił tylko rewolucyę. III. — *i ulepszenie to odrazu podnieciło wesołość.* Weys. — *Podnieca się dawnym ogniem, — rękę wzniósł.* Żuł.].

niecierpliwić:

z- konc. (rez.).

Całej natężonej woli musiał użyć, aby nie zniecierpliwić się. Weys. — *Zniecierpliwiony długą zwłoką.* Tret.

za- def.

Zaniecierpliwił mnie swojem zwlekaniem. XI.

po- pret. albo (o wielu) dystr.

Ta myśl mnie poniecierpliwiła. XI. (pret.). — *Sprawa jego poniecierpliwiła wszystkich.* XI. (dystr.).

-nieczulić:

z- konc. (rez.).

Poezyo! — tyś to jest spokojną siestą; chcesz mnie uśpić, znieczulić, zniewolić. Wysp.

u- dur. (rzadkie).

Czas i zajęcia unieczuliły go dla nędzy. III. — *Z trudem zdołano unieczulić zbolałe miejsce.* III.

niemczyć:

z- konc. (rez.).

Walka z Niemcami odsunęła ku wschodowi granice Słowian i zniemczyła ogromną ich liczbę. Karł. — *Mawiał: Polskę oniemić, jest to Polskę zniemczyć.* Mick.* P. T. V 436.

-niemić:

o- dur.-lok. > rez.

Niedostateczność wyznań oniemiła ich. Weys. — *Naganka doszła do linii; krótkie hasło trąbki zatrzymało ją i oniemiło.* Weys.

za- def.

Nagły widok jej zaniemił go. XI.

nienawidzieć:

z rez.-ingr. (= inch.).

Zdaniem młodoturków nadeszła ostateczna pora do obalenia znienawidzonego sułtana. Srok. — *Znienawidziłem dawniejszych przyjaciół moich.* XI. (= inch.).

niepokoić:

za- def. (np. w imiesłowie) albo inch.

Paszport i policya zaniepokoiły Michałka. Prus. — *Przyrzekłem, choć mnie to zaraz zaniepokoiło.* Sienk. — *W owym czasie zaniepokojony był.* Tret.

-niewinnić:
u- dur. > rez.

niewolić:
z- konc. (rez., p. § 34,2).
Pierwsza alternatywa, choć bardzo ponętna, zniewoliłaby mnie do pozostania na jednem miejscu. Lipk. — *Ogień działowy zniewolił wojsko do odwrotu.* I.
przy- dur.-def. (p. § 34,2), zwykle wyraźnie kon.
Przyniewalają go do pracy. IV. — *Sadził się, jakoby jednych chęcią zmyśloną zniewolić, a drugich pogróżkami, krzywdami przyniewolić sobie mógł.* [Błaż.]. — *Napastnik przyniewolił ludzi, aby mu wydali pieniądze.* XI.

niszczyć:
z- konc. (rez., p. § 41,3).
Pożar zniszczył doszczętnie miejscowość. Czas. — *Z biegiem lat rozrost wielkich drzew zniszczył dawną symetryę ogrodu.* Żer.
wy- ef. (p. § 41,3).
Wojna wyniszczyła całą ludność. I. — *Kraj zawsze ubogi, teraz całkiem wyniszczony, ze zrujnowanymi finansami.* Brückn.
po- dystr.
Szarańcza poniszczyła cały kraj. XI.

niweczyć:
z- konc. (rez.).
Pogrom wojsk saskich i rosyjskich pod Rygą zniweczył wszystkie jego nadzieje. Szuj. — *On moje zamiary zniweczył.* I.
po- dystr.
Wojna poniweczyła handel i przemysł. XI.

-niżyć:
z- konc. (rez., ew. mom.).
Zobaczywszy nas, odrazu zniżył głos. XI.
ob- dur.
Grunt powoli obniżył się. XI.
u- dur. (tylko przen.).

Służba uniża się przed swoim chlebodawcą. XI.

po- major. (obecnie zwykle przen.).

Sprawa jego w oczach moich go poniżyła. XI. (= o pewien stopień).

nosić iter. (por. *nieść*):

po- pret. (por. § 67).

Starszy pan ponosił swoją walizkę i zasłabł. XI.

-nowić:

po- konsek.

Ponowił swoją prośbę. XI. (Poprosił już przedtem).

wz- def.

Wznowili u nas ten stary zwyczaj. XI.

od- = 'znowu' (por. *od-młodzić*).

nócić (nucić):

po- pret.

Ponócił sobie pod nosem, zakręcił się na pięcie i poszedł. II.

za- inch. (p. § 59, str. 83).

Ów czas okropny, kiedy na Ojczyzny grobie || Zanócili tę piosnkę i poszli w kraj świata. Mick.* P. T. XII 729.

nudzić:

z- konc. (rez.).

Już mię znudziło wreszcie na tyle głupstw patrzéć. Mick.* P. T. VI 131. — *Sędzio! i Sędzia mówił, że to gości znudzi!* Mick.* P. T. XII 214. — *Eugeniusz Oniegin jest to lew salonowy, którego znudziło powodzenie miłosne, znudziły książki.* Tret. — *Tylko mnie już strasznie znudził ten Niemiec.* Weys.

u- dur.

Unudził nas swojem zbyt długiem opowiadaniem. III. — *Błazny cyrkowe unudzają często.* XI.

za- def. (zwykle def. M).

Dobrze, że nie chce czytać, boby nas zanudził. Mick.* „Dziady" III.

wy- ef.

Cały wieczór wynudził nas. III.

-nurzyć (iter. *nurzać*):
u-nurzać pf. (nie ipf.!) dur.
Świnia unurzała się w błocie. II.—*Nigdy nie omijał żadnej kałuży i zawsze chadzał unurzany w błocie do kostek.* Zych. — *Moje złotko,* || *Przeprowadź mnie przez to błotko,* || *A ja ciebie przez kałużę* || *Złapię za łeb i unurzę*[!] VI. (Cytat pieśni ludowej. Tu zapewne *unurzę* zamiast gwar. *unurzâm* i *kałużę* zamiast gwar. *kałużom*).
za- nurzyć pf. (*-nurzać* ipf.) def.
I podobna pływaczce, która do kąpieli || *Zimnéj schyla się, nim się zanurzyć ośmieli.* Mick.* P. T. III 314. — *jak gdybym był ciągle zanurzony w ciepłej kąpieli.* Sienk. — *wrócić do książki i zanurzyć się w zdroju mądrości.* Chmiel. — *z boku chmurka biała, sama jedna,* || *Podlatuje i skrzydła w błękicie zanurza.* Mick.* P. T. XI 158. — *Przejęci świętym dreszczem zachwytu, zanurzali się w te dziwne dźwięki.* Reym.
po- dystr.
Świnie ponurzyły się w błoto. I.

nużyć:
z- konc. (rez.).
W końcu znużył go ten długotrwały fałszywy chór. Tarn. — *ze znużoną twarzą.* Orzeszk. — *znużony i dręczony morską słabością.* Słow.
po- dystr.
Wszyscy żołnierze ponużyli się. I.

-obrazić:
wy- ef.
[*prze-* lok. = niem. *umgestalten*].

obyczaić:
u- dur.
Przyszła kolej na uobyczajenie w jego formach zewnętrz-

nych. Chmiel. — *Dobre przykłady uobyczajają często chwiejne dusze.* XI.

-oczyć:
z- konc. = mom.
Jak tylko zoczył go, zakrzyknął z radości. XI.
[***prze-*** lok.].

ohydzić pf. (*ohydzać* ipf.).
z- def. pf. (*ohydzić* dur. pf.).
Zohydził sobie rozpalone mury i chodniki. Weys.

ostrzyć:
na- dur.-def. (zwykła forma pf., p. § 30, 4).
Dobrze naostrzył jej nożyce. XI.
za- def. F (p. § 30, 4).
Zaostrzył kij. XI. — (Przen.): *Tego dość było, by Orski odrazu zaostrzył swoje stanowisko, i spór akademicki stał się jego osobistą sprawą.* Danił. — *gdyż w przeciwnym razie nastąpiłaby interwencya Anglii, przez co sprawa zaostrzyłaby się groźnie.* Dzien. Pozn. — *Zaostrzyła się sprzeczność.* Zdziech.
wy- ef. (p. § 30, 4, uw.).
U boku szabla dobrze wyostrzona. Słow.* — *wyostrzcie i groty i miecze.* Mick.* — *Wpływ francuski.. oczyścił język, wyostrzył rozum i dowcip.* Tret.
po- dystr.
Poostrzyli już wszystkie noże. IV.

paczyć:
s- konc. (rez.).
Wiem, że częstokroć mąż i żona przystają do siebie, jak dwie spaczone deski, a jednak jakoś to idzie. Sienk. — *Upał spaczył stół.* III. — (Przen.): *Spaczył autor nieco proporcye artystyczne.* Matusz. — *spaczone, rozmazane rozwinięcie niektórych wieszczo i mistycznie rzuconych słów Mickiewicza.* Małec. — *Spaczał jego zasady swemi teoryami.* IV.
wy- ef. zarazem lok.

Szafa wypaczyła się tak, że jej zamknąć nie można. III.

po- dystr.

Upał popaczył drzwi i okna. SWarsz.

palić 1. 'mieć w ogniu, trawić ogniem' (= niem. *brennen, verbrennen*); 2. 'ogrzewać' (= niem. *heizen*); 3. 'palić z broni, strzelać' (= niem. *schiessen*); 4. 'kurzyć, palić (fajkę)' (= niem. *rauchen*):

1) ***s-*** konc. (rez.-totalne) = 1.

Sędzio poddaj się, bo dwór spalić każę! Mick.* P. T. IX 527. — *Troja nie spaliłaby się, gdyby Prometeusz nie darował ludziom ognia.* Sienk. — *Spal ten głupi list po przeczytaniu.* Weys.

wy- ef., niekiedy ef.-lok., = 1. (por. 3 & 4).

Miasta, wsi, lasy wypalono. SRykacz. — *Wypaliłaś, jak kamieniem piekielnym, we mnie wszystkie te nerwy.* Sienk. (ef.-lok.).

Uwaga. *Wypalić* ef. też = 'paląc twardość nadawać', np. *Wypalić cegły.*

prze- intens.-lok. (por. § 46) = 1.

Węgle były za blizko, więc drzwiczki od pieca się przepaliły. II. — *Przepaliłem sobie cygarem surdut.* XI.

przy- dem. = 1.

Kasza na kolacyę cokolwiek była przypalona. II.

za- inch. (def. = niem. *anzünden*) = 1.

Zasłonięto okna i zapalono mnóstwo świec jarzących. Weys.— *Nie zapalał w mieszkaniu światła, nie miał sił na żaden ruch świadomy.* Reym. — *Zapalili cygara.* Chmiel. — *Wyznaję, że dziś chciałem na cześć Telimenie || U ołtarzów Hymena zapalić płomienie.* Mick.* P. T. X 383. — (Przen.): *z ogniem zapalonym w oku.* Słow.* — *Oczy mężczyzn zapalały się przy jej drodze.* Weys.

2) ***o-*** dur. (np. *pokój*, ale *palić w piecu*) = 2. (por. 4).

Wczoraj po raz pierwszy tej zimy opaliliśmy mieszkanie. II. — *Opalają pokój.* VI. (Nie można powiedzieć *„palą pokój“* = niem. *heizen*, tylko *palą w pokoju*).

na- dur.-def. = 2.

Napalić żelazo do czerwoności. SWarsz.

U w a g a. *Napalić* też = 'paląc, narobić ognia' ampl. albo tylko dur.-def., np. *Marznąć na forum i w domu sobie jeszcze ognia nie napalić.* Sienk.

roz- aug. = 2.

Jeśli ja rozpalone żelazo do tych oczu twoich błyszczących przyłożę, a one nie zgasną. Żuł. „Kon. Mes."

3) ***wy-*** pf. < lok. = 3.

Rejtan zabił ze sztucca ogromną maciorę, || *Z wielkiém niebezpieczeństwem, bo z bliska wypalił.* Mick.* P. T. VIII 239. — *Rewolwer jednak wypalił.* Gaz. Lw.

4) ***wy-*** dur. < ef. = 4.

Wypaliłem już fajkę. XI.

o- dur.-lok. = 'doprowadzić przez palenie do pożądanego stanu' = 4.

Nareszcie opaliłem fajkę, teraz ona mnie się podoba. XI.

-p a r k a n i ć:

o- dur.-lok.

p a r z y ć:

s- konc. (rez., często mom.) zwykle niekon.

Skosztował kawy i sparzył język. III. — *Dziecko doszło do pieca i sparzyło sobie palec.* I.

o- dur.-lok.

Gorąca woda buchnęła z kotła i oparzyła robotnika. III.

za- def. 'zalać parzącą wodą'.

Trzeba zaparzyć herbatę. III. (W Pozn. mówią *sparzyć herbatę*).

na- dur.-def. (wyraźnie kon.).

Naparzyłem chorego zęba, i ból zaraz ustał. III.

wy- ef.

Wyparzono ubrania chorych. III.

po- dystr.

Poparzył ręce i nogi. III.

p a s t w i ć *się*:

po- pret.

Chłopczyk popastwił się nad kotkiem i puścił go. XI.

p a t r o s z y ć:
wy- ef. albo rez. < lok.
Rzeźnik wypatroszył świnię. I. — *Wypatrosza świnię.* IV. (konkr. = teraz; *patroszy* abstr. = wogóle).

p a t r z y ć:
po- pret.
Przechodząc koło okna, popatrzyłem na piękne kwiaty. XI.
za- (*się*) def. = z odcieniem transkurs.
Słowacki zapatrzony w srebrzystą dal marzeń. Zdziech.

p e ł n i ć 1. 'robić pełnym'; 2. 'sprawować, wykonywać':
1) ***na-*** dur.-def. często zarazem ampl. (zwykła forma pf.) = 1.
Myślę natomiast, że napełnię i przepełnię dziennik tą kwestyą. Sienk. — *To jedno puste miejsce nęci go i mami,* || *Już niepuste, bo on je napełnił myślami.* Mick.* P. T. I 326. — *Już izbę napełnili, kupią się do sieni;* || *Inni słuchają, w okna głowami wciśnieni.* Mick.* P. T. VI 615. — *Woń napełniła izbę.* Mick.* P. T. V 152. — *Kadzidła i perfumy wystrojonych gości weselnych napełniały wnętrze kościoła świąteczną wonią.* Weys. — *Rzędy krzeseł przed ołtarzem zaczynały się napełniać.* Weys. — *Wszystko prędko z żołnierskim jedli apetytem,* || *Kieliszki napełniając węgrzynem obfitym.* Mick.* P. T. XII 157.
za- def. L = 1.
Na wielkich bulwarach, zapełnionych, jak zwykle, gęstym tłumem. Lipk. — *I ci ludzie, co zapełniali teatr i bili oklaski.* Reym. — *Dokończenie pieśni drugiej i prawie cała pieśń trzecia zapełniona jest opisem najsroższych, najwyszukańszych męczarń.* Małec.
prze- intens. > 'zbyt' = 1.
Pociągi były przepełnione młodzieżą serbską i bułgarską. Lipk.
wy- ef. = 1. (też = 2., por. niżej).
Tylko parweniuszowi duchowemu może takie łechtanie wypełnić życie. Sienk. — *Łożysko starej rzeki wypełniono piaskiem.* XI.

do- kompl. = 1. (też = 2., por. niżej).

Dopełniła się miara przestępstwa! Żuł. — *Dopełnił składki, aby mieć przeznaczoną sumę.* XI.

2) *s-* konc. (rez., ew. mom.) = 2.

Pragnienia jego spełniły się. Tret. — *aby się spełniło co powiedziano jest od Pana przez proroka.* Mat. II 15. — *Spełń rozkaz.* Słow.* — *Musiałem spełnić swój przyjacielski obowiązek.* Reym. — *Ten czyn ma spełniać ukochany przez nią człowiek.* Dzien. Pozn. — *Ale że spełniał to zawsze bez wynagrodzenia, proszono go dość rzadko o pomoc.* Weys. — *Sędzia spełnia Robaka rozkazy || I usiada na łóżku przy nim.* Mick.* P. T. X 447. (konkr. = teraz). — *Panuje tam przekonanie, iż parlament jako reprezentacya narodów spełnia swe zadania należycie.* Dzien. Pozn. (konkr. = teraz).

uy- ef. = 2. (też = 1., por. wyżej).

Wypełniłem wszystko dokładnie, jak było polecone. II.

do- kompl. = 2. (niekiedy też = 1., por. wyżej).

Bóg . . dał znać przez duchy przodków moich . . że Zakon jest rozwiązany i bieg czasów już się dopełnił. Żuł.

po- z odcieniem pret. albo (o wielu) dystr.; = 'dopuścić się czego' albo 'stworzyć coś może niedoskonałego' (w tym znaczeniu może z pierwotnym odcieniem konsek.).

Jedna jest restrykcya, jeśli popełniono || Nie z zemsty głupiéj, ale pro publico bono. Mick.* P. T. X 194. — *Młodo-Turcy, doszedłszy do władzy, popełnili straszny błąd programowy.* Lipk. — *Popełnił wielkie głupstwo, czego później żałował.* XI.

-pewnić:

u- dur. (chodzi o uwydatnienie procesu czynności, trudu).

Upewniłem go w tem, że nic karygodnego nie popełnił. II.

za- def. A (chodzi z reguły o coś w przyszłości).

Zapewnić komu los, utrzymanie, sposób do życia. SRykacz.

pędzić 1) 'gnać, ścigać' (kogo); 2) 'biec, lecieć'; 3) 'trawić (czas)'.

1) *po-* kurs. = 1.

Popędził gęsi na pole. I.

przy- akkurs. = 1.

Wyżeł przypędził zwierzynę na strzelca. XI.

za- transkurs. = 1.

Zapędził gęsi na pole i tam usiadł na kamieniu. XI. — *Balon . . został przez wiatr zapędzony aż nad kanał Lamanche.* Now. Ref.

na- ampl. = 1.

Wreszcie wiatr zwiał mgłę, ale napędził czarnych poszarpanych chmur. Sienk.

2) *po-* kurs. = 2.

Popędził w tamtę stronę. Prus.

przy- akkurs = 2.

Przypędził do nas na koniu. XI.

za- transkurs. = 2.

Zapędziłem za daleko i musiałem się wrócić. XI.

3) *s-* konc. (rez.) = 3.

Krótkie z sobą spędziliśmy chwile, || *Ale one mnie przeszły tak słodko, tak mile.* Mick.* P. T. VIII 482. — *Spędzili oni razem w tem mieście zimę.* Tret. — *Spędził miesięcy kilka w stolicy Francyi.* Małec. — *Nieraz długie godziny spędzali w muzeach.* Reym.

prze- perdur. = 3.

Tym sposobem lato i jesień przepędziłbym w samotności. Tret. — *Pierwszą noc, nie mogąc znaleźć mieszkania, przepędził Słowacki w gościnie.* Małec. — *W stolicy przepędziłaś twoje młode lata,* || *Czy zgodzisz się żyć na wsi? zdaleka od świata!* Mick.* P. T. XII 510.

pienić się:

s- konc. (rez.), zwykle z wyraźnym odcieniem lok.

Fale spieniają się. IV (odc. lok.). — *Lubię poglądać wsparty na Judahu skale,* || *Jak spienione bałwany . .* Mick.* „Son. Krym.“ XVIII. — *Koń się spienił.* I. (bez odc. lok.).

za- inch. albo def. (w imiesłowie zawsze def.).

Piwo zapieniło się przy napełnianiu dzbana. III. (inch. albo def.). — *Koń się wnet zapienił.* III. (def.). — *Woda zapieniona.* I. (def.). — *Morze zapienia się przed burzą.* IV. (przeważnie inch.).

-pieniężyć:

s- konc. (rez.).

Umie spieniężyć lada świstek papieru. Weys. — *Wiadomości takie nie dadzą się wprost zużytkować i spieniężyć.* B. de Court.

pieścić:

po- pret.

Dziaduś popieścił wnuczki. XI.

wy- ef.

Takie to było wypieszczone, wychuchane. II.

roz- aug.

A raczej było to usposobienie rozpieszczonego dziecka. Małec. — *Matka rozpieściła jedynaka.* XI.

na- ampl.

I z umurzaną dziatwą chłopską już do woli || Napieściłaś się! Zosiu! patrząc serce boli. Mick.* P. T. V 107.

piętrzyć (formy prostej niema w użyciu bez *się*):

s- konc. (rez.) zarazem lok.

Chmury spiętrzają się. IV. (konkr. = 'teraz', zarazem lok.; *chmury piętrzą się* abstr.). — *Nad owemi spiętrzonemi chmurami ukazał się brzask wschodzącego księżyca.* Żer.

plamić:

s- konc. (rez., ew. mom.).

Nigdy się krwią bezbronnych ta szpada nie splami. Mick.* P. T. VIII 681. — *Zawsze to niebo niesplamione chmurą.* Słow.* — *z suknią splamioną atramentem.* Słow. — *Nie splamił się nasz ród takim uczynkiem.* Żer. — *sam splamiony kradzieżą publicznego grosza.* Głos Nar.

za- def. (niekiedy def. L).

Uczennica zaplamiła książkę atramentem. XI. — *Krew zaplamiła mu całą chustkę.* XI. (def. L).

wy- ef.

Tłuszcz wyplamia łatwo odzież. XI.

po- dystr.

Kolory puściły i poplamiły białe sztuki. Danił.

p l e n i ć:

wy-, ef. (zarazem lok.).

Dzieci wypleniły zielsko z zagonów. XI.

p l u g a w i ć:

s- konc. (rez.).

Przyszli poganie na dziedzictwo Pańskie, splugawili kościół Twój, Boże! Żuł.

za- def. (por. *za-truć*).

Zaplugawili studnię. I. — *Przez niecne czyny zaplugawili powagę całej rodziny.* XI.

po- dystr.

Poplugawił się kilka razy. I. — *Żołnierze poplugawili wszystkie studnie.* XI.

p ł a c i ć:

o- dur. (p. § 26, 4).

A któż wojsko opłaci? czy nie wy Litwini: || *Wy tylko grosz dajecie do Moskiewskiéj skrzyni.* Mick.* P. T. IV 325. — *W małżeństwie trzeba tak zmienić życie, .. że chyba istotna i wielka miłość może to opłacić.* Sienk. — *Praca nasza opłaciła się.* Dzien. Pozn. — *Nie opłaci się zaprowadzenie kosztownych narzędzi.* Lipk.

za- def. (p. § 26, 4).

Postaramy się przecież za proch mu zapłacić. Mick.* P. T. V 519.

do- kompl.

Wtedy gorąco zapewniał, że brakujące pieniądze dopłaci jutro z pewnością, ale nie dopłacał. Reym.

[***s-*** ‘skazować przez zapłacenie’; (kogo) ‘zapłaciwszy skwitować’ ma odcień rez.-totalny.

Ożenię się może niedługo, to wszystkie długi spłacę. Reym. — *Sam się chce pozbyć tej sumy — i jest w stanie spłacić ją na każde zawołanie.* Sienk.

przy- lok. = ‘płacąc przyłożyć’.

wy- lok.].

płaszczyć:

s- konc. (rez. ew. mom.).

Spłaszczone nosy. Sienk. — (Przen.): *Cóż więc przywiodło ciebie w więzieniu, abyś się spłaszczył przed władzą.* Słow. „Anhelli".

u- dur. (zwykle wyraźnie kon.).

Wreszcie robotnicy upłaszczyli piasek. III.

wy- ef. = 'wyrównać' (w Pozn.).

Stolarz wypłaszczył heblem deskę. XI.

po- dystr., *-się* (przen.) pret.

Maszyna popłaszczyła gościniec. XI.

płodzić:

s- konc. (rez., por. *z-rodzić*).

Kłamstwa jego są podobne do ojca, który je spłodził. Sienk. — *a Kordyan choć przez Konrada spłodzony.* Tarn.

roz- *się* aug. z odcieniem lok.

Dzikie króliki rozpłodziły się znacznie. XI.

po- dystr.

Importowany byk popłodził dużo cieląt. XI.

płonić się:

s- konc. (rez., ew. mom.) zwykle z odcieniem totalności.

I jako róży pączek cała się spłoniła. Mick.* P. T. III 106. — *Idzie on ku niej, całej w bieli, spłonionej, szczęśliwej.* Orzeszk.

za- def. (niekiedy inch.).

Jakby lękał się reszty mowy, głowę skłonił, || *I ręką potakując, mocno się zapłonił.* Mick.* P. T. III 456. — *Zofia z opuszczoném ku ziemi wejrzeniem,* || *Zapłoniwszy się, gości witała dygnieniem.* Mick.* P. T. XI 586.

płoszyć:

s- konc. (rez., ew. mom.).

I zrywała się lecieć jak kraska spłoszona. Mick.* P. T. III 86. — *dali się spłoszyć Sasom.* Szuj. — *Nim was gniew pański jak myśliwiec spłoszy.* Mick.* „Dziady" III Ustęp. — *Bombar-*

dują miasto ... — *wymamlał do siebie, brnąc dalej spłoszonymi kroki.* Żer. — *Pies spłoszył zwierzynę.* IV. — *Spłoszony koń upadł.* XI.

po- dystr.

Strzelec popłoszył zwierzynę. XI.

-pogodzić:

wy- ef.

Wypogodziło się nareszcie zupełnie. XI.

pocić się:

s- konc. (rez.) albo konc.-ingr. (inch.).

Rotmistrz ocierał spoconą twarz. Żer. (rez.) — *Po wypiciu gorącej herbaty spociłem się.* XI. (inch.).

za- def.

Zapociłem się, uszedłszy trzy mile. XI.

podlić (forma prosta bez *się* bardzo rzadka):

s- konc. (rez.).

W tem towarzystwie spodlił się. IV. — *My wiemy, że nieszczęścia tak osobiste, jak i ogólne mogą raczej człowieka spodlić, niż uszlachetnić.* Wąs.

u- dur.

Ja się tak nie dam upodlić. II. – *Dziś nawet uskuteczniłbym ten projekt cichego życia w górach ... albowiem nie widzę w tem ani upodlenia ani śmieszności.* Słow. — *Ubóstwo i rozpacz nie zdołały mnie upodlić.* XI.

poić:

na- dur.-def. (por. *na-sycić, na-karmić*).

Góral napoił konie w przydrożnem źródełku. II.

po- niekiedy pret., (o wielu) dystr. = 'napoić kolejno'.

Żołnierz popoił konia i puścił się w dalszą drogę. XI. (pret.). — *Skotarz popoił bydło.* XI. (dystr.).

[***s-*** konc. (rez.) 'upoić mocnym trunkiem' (= niem. *berauschen*).

Spoili swego towarzysza podróży. II.

u- dur. 'odurzyć' (zwykle przen.).

Widok jej ręki tak mnie upoił, że płakałem jak dziecko. Mick.].

-pokorzyć:

u- dur.

Uczniowie upokorzyli nauczyciela. XI.

-pokrewnić:

s- konc. (rez.) nie bez odcienia lok. ('razem').

Dalej, spokrewniony z Nazarejczykami, Thoma. Matusz. — *Małżeństwo to spokrewniło dwa rody.* XI.

-polaczyć (por. *polszczyć*):

o- dur. (rzadkie).

A Polacy i opolaczona Litwa stoją przy starych formach. Weys.

polszczyć:

s- konc. (rez.).

W krótkim czasie szlachta ich, tak zwani bojarzy, spolszczyła się zupełnie. Karł. — *Wracaj do kraju z żoną, prędko ją spolszczymy!* Reym. — *Spolszcza się.* IV. (Bliżej do celu niż *polszczy się*, zdanie wyraźnie tentatywne = niem. *versucht sich zu . .*).

po- dystr.

Kolonizatorzy w Galicyi popolszczyli się. XI.

pościć:

po- pret.

Niema wódki, niech gardło popości. SWarsz. — *Sparzyłem sobie język, musiałem popościć.* XI.

-pośledzić:

u- dur.

W ogóle plemię białoruskie należy do najbardziej przez los upośledzonych na ziemi. Karł.

-powszechnić:
u- dur. (= niem. *verallgemeinern*).
Automobile się teraz upowszechniły. XI.
roz- aug.-lok. (= niem. *verbreiten*).
Moda wysokich obcasów się rozpowszechniła. XI.

-późnić (por. § 28,2):
s- konc. (rez., p. § 13,3).
Choć spóźniona pora. || *Wojski zebrał co prędzéj z sąsiedztwa kucharzy.* Mick.* P. T. XI 108. — *Za przykładem niebieskim wszystko się spóźniło* || *Na ziemi.* Mick.* P. T. VI 9. — *Statek spóźniony.* Reym. — *Telegram, znacznie spóźniony.* Weys. — *Mój zegarek się spóźnia.* IX.
o- dur. (p. §§ 13,3 & 28,2).
Przepraszam za moją żonę, zawsze spóźnioną. Weys. — *Zegarek się opóźnił.* II. — *On chciał sprawę opóźnić.* III. — *Wystąpiła sprawa opóźnionego telegramu.* Weys. (Konatywność, przyczyna, daje się uczuć). — *Walka klubów politycznych opóźniała przygotowania wojenne.* Lipk.
za- def. B (p. § 28,2).
Wojsko zapóźniło się z odsieczą. XI. — *Pociąg zapóźnia się.* IV. (O wiele bliżej do złego skutku niż w zdaniu *pociąg opóźnia się*). — *Zapóźnia się ze skończeniem szkół.* IV.

-prawdzić:
s- konc. (rez.).
Tym sposobem sprawdziły się na Puszkinie słowa przesłane mu przez Rylejewa. Tret.

prawić (forma prosta teraz tylko = 'opowiadać'):
1) *na-* ampl. = 'nagadać'.
Naprawił zanadto komplementów. XI.
po- pret. = 'pogadać'.
Mówca poprawił chłopom, ale mu nie uwierzyli. XI.
2) *na-* dur.-def. = 'doprowadzić do lepszego stanu'.
Stolarz naprawił meble. XI.
po- major. = 'polepszyć'.

Nauczyciel poprawił wypracowanie. XI.

-prawnić:
u- dur.
Uprawniłem go do odbioru pieniędzy. XI.

prażyć:
za- def.
Kucharka zaprażyła bułeczki na rożnie. XI.
na- ampl. (dur.-def.).
Naprażyła ilość odpowiednią dla gości. XI.

-prężyć:
na- dur.-def.
Skrzypek naprężył strony. XI.
wy- ef. z odcieniem lok.
Wyprężyłem skórki na słońcu, aby uschły. XI.
[*roz-* lok.].

promienić się:
za- inch.: def.
Przy zachodzie słońca niebo się zapromieniło. XI.
roz- aug. z odcieniem lok., niekiedy aug.-ingr.
Malec przychodził z klasy rozpromieniony i szczęśliwy. Sienk.

prosić:
po- pret. (p. § 61,2)
.. ażeby Pan był tak dobry i poprosił o zarezerwowanie mi małego pokoju. List.
u- dur. (p. § 62,2).
A od tylu lat siedzi jak mnich na swym dworze, || *Nikt go na polowanie uprosić nie może.* Mick.* P. T. I 794. — *Nie chciał przychodzić — nareszcie raz dał się uprosić.* Witw. — *Mnie samego nie usłucha, ale chodźmy wszyscy, to może się da uprosić.* II.
za- def. (p. § 61,2).
Więc go raz na wieczerzę zapraszam. Witw. — *Weszła Ada,*

zapraszając go na herbatę. Reym. — *List, w którym zaprosi obcego do misyi.* Brückn.

[***prze-*** por. *prze-błagać, -jednać* § 46].

prosić się (o świni):
o- dur.
Świnia się oprosiła. XI.
po- dystr.
Świnie się poprosiły. XI.

-prościć:
s- konc. (rez.).
Poprosiłem stolarza, aby mi sprościł laskę. XI.
u- dur. (z reguły przen.).
Nauczyciel uprościł uczniom sposób rachuby. XI.

prowadzić:
po- kurs.
wziąć dziecię.. I poprowadzić je na ciche pola. Konop.*
przy- akkurs.
Przyprowadzili dzisiaj ślicznego konia na sprzedaż, ale nie mogłem go kupić. II.
za- transkurs.
Weź go i zaprowadź na Krupówki, bo sam nie trafi. II. — *Duch romantyczny, który wczoraj jak słup ognisty prowadził naród i do katastrofy zaprowadził, musiał być obalony.* Feldm.

prószyć:
po- dystr., niekiedy pret.
Śnieg poprószył ulice. SWarsz. (dystr.). — *Śnieg poprószył przez chwilę.* XI. (pret.).
za- def. L.
Zaprószyłem sobie oko. XI. — *Śnieg zaprószył dolinę.* XI.

-próżnić:
wy- lok. z odcieniem ef.
Wypróżnił szklankę. XI.

p r z e c i w i ć s i ę (bez przedr. dość rzadkie):
s- konc. (rez.).

Voltaire mógł nazwać rozbiór Polski dziełem geniuszu, a nikt mu się nie sprzeciwił. Tarn. — *Nie posłuchała nawet rodziców.., owszem sprzeciwiła się im stanowczo.* Weys. — *Na Poseidona, woła Alkibiades, nie sprzeciwiaj mi się.* Witw.

p r z e c z y ć:
za- def.

Ale próżno krzywdzące chartów wieści szerzył, || *Wojski zaprzeczył, i nikt kuchcie nie uwierzył.* Mick.* P. T. XI 578. — *W rezultacie doszedł Nietzsche do tego, że zaprzeczył istnieniu wszelkiego, zarówno moralnego, jak i rozumowego porządku w Wszechświecie.* Matusz. — *Puszkin przypisywanym mu przez Mickiewicza poglądom na Piotra nie zaprzeczył.* Tret. — *Postawię świadków, jeżeli zaprzeczysz.* Witw. — *Nie, nie! — zaprzeczał żywo.* Reym. — *Zaprzecza temu zdaniu.* IV. (*Przeczy temu zdaniu* nie byłoby tak silnie).

p r z y j a ź n i ć:
za- def.
Zaprzyjaźniłem się z dobrym potulnym chłopcem. Kosiak.

p r z y k r z y ć:
s- konc. (rez.-totalne. ew. mom.).

Sprzykrzyła mi się ta potrawa. III. (Też pewien odcień definitywności: nie chcę jej więcej). — *Tak sprzykrzyłem sobie tutejszy pobyt.* Mick. — *Kochać się w sekrecie, potem się sprzykrzyć i pójść „każde w swoją drogę".* Sienk. — *Ta bezcelowa zabawka, to przelewanie z pustego w próżne sprzykrzyło się w końcu artystom i publiczności.* Matusz. — *Gdy mu się nareszcie palenie papierosów przy oknie i wyglądanie na świat boży sprzykrzyło.* Czas.

u- dur.

Uprzykrzyła mi się ta potrawa. III. (Nie tak silnie rez.-def. jak *s-*, uwydatnia się tylko proces). — *Uprzykrzona mucha.* I. (Por. str. 18. odn. 3).

na- ampl.

Ta robota naprzykrzyła mi się już. III. — *A szczególniéj mu słowo „Ciocia“ koło ucha || Brzęczało ciągle jako naprzykrzona mucha.* Mick.* P. T. I 830.

przymierzyć ipf. 'koalizować, łączyć' (bez przedr. rzadkie):

s- rez.-lok.

Toczyła się więc wojna dalej we Włoszech i w Niemczech, i to szczęśliwie dla państw sprzymierzonych. Tarn.

Uwaga. *Przymierzyć* pf., *-rzać* ipf. = 'przyłożyć dla dojścia miary' (np. suknię).

pustoszyć:

s- konc. (rez.) = 'zrujnować'.

Zaludnił obszerne przestrzenie Rusi, spustoszone przez Tatarów. Encykl. Org. — *Szarańcza spustoszyła okolicę.* IV. — *Zaraza spustoszyła ludność.* XI.

o- dur. albo dur.-lok. = 'opróżnić'.

Było już późno, więc ludzie opustoszyli ulice. III. — *Po skończeniu sztuki teatr się opustoszył.* XI.

po- dystr. = 'zrujnować kolejno'.

Gdzie wojska przeszły, pola były popustoszone. XI.

puszyć się:

na- dur.-def. (zwykle zarazem ampl.).

Jaki on napuszony, nienaturalny i nie sympatyczny. II. — *Napuszył się jak jędor.* III. — *Indyk napusza się.* IV. (konkr.= teraz, *puszy się* abstr.).

puścić pf., *puszczać* ipf.

s- lok. (z czego), zarazem zwykle mom. (p. § 12,6).

Spuścił klucz z balkonu. IV. — *Spuścił roletę, nie chcąc dalej patrzyć na ten świat i na ludzi.* Weys. — (Przen.): *Gdy Jan wziął ją za rękę, spuściła oczy.* Weys.

o- dur. (p. 12,5).

Zerkając z ukosa na brata, którego już gniew wszelki opuścił.

Weys. — *Zżył się już z myślą, że nie opuści wieży do śmierci.* Sienk. „Latarnik“. — *Widział się opuszczonym przez wszystkich swoich.* Małec. — *Wszystko opuściwszy, szli za nim.* Łuk. V 11. — *Z wyjątkiem niedzieli, nie może on wcale opuszczać swej skalistej wysepki.* Sienk. „Latarnik“.

za- def. (zwykle z odcieniem transkursywnym).

Zapuśćcie sieci wasze na połów. Łuk. V 4. (def.-transkurs.). — *Zapuścić brodę.* (def.).

po-puszczać ipf. dystr. (por. SWarsz.).

Za króla Sasa żyj, pij, popuszczaj pasa. Przysłowie.

po-puścić pf. pret.. (niekiedy z odc. konsek.).

Popuściłem koniowi lejce, aby szedł swobodniej. XI.

[*u-* lok., np. *upuścić wody ze stawu.*].

-pylić:

za- def. (zwykle def. L, por. *za-kurzyć*).

Wszystkie książki były zapylone. XI.

raczyć ‘częstować’:

u- dur.

Uraczyłem gości, których już dawno u siebie nie widziałem. XI.

radzić:

do- (zwykła forma pf., p. § 51).

Lekarz doradził mu spróbować jeszcze wyjazdu do klinik paryskich. III.

u- dur. (pf. = niem. *beratschlagen und beschliessen*).

Właśnie uradziliśmy z wujem Januszem i z Hektorem, że trzeba panu tę rzecz objaśnić. Weys.

po- (p. § 51) pret. albo konsek. (= ‘pomódz’).

Poradziłem mu, aby się udał do lekarza. XI. (pret.). — *Trzeba było poradzić sobie inaczej.* Chmiel. (konsek.).

za- def. = ‘pomódz’ (kiedy chodzi o przyszłość).

Przewidywał nieszczęście, ale nic temu zaradzić nie mógł. II. — *Biedzie trudno zawsze zaradzić.* XI.

na- dur. def. (bez *się* mało używane).

Czy już byłeś u Płuta? czyś się z nim naradził? Mick.* P. T. X 170.

radlić (też *redlić*):

z- konc. (rez. z odc. lok., por. niem. *zer-*).

Zradla zagony. IV. (Bliżej do celu niż w zdaniu *radli zagony*, uwydatnia się wyraźnie, że już była rezultatywna czynność, która trwa jeszcze). — *między rolami zredlonemi pod wiosnę.* Żer.

po- dystr.

Poradlił wszystkie pola. XI. — (Przen.): *poradlone czoło.* Mick.*

ranić:

z- konc. (rez. ew. mom.).

Dwóch drugich szlachty zranił, do trzeciego strzela. Mick.* P. T. IX 335. — *Trzy razy Moskwa kijmi zraniła me plecy.* Mick.* P. T. X 845. — *Kiedy nieboszczyk Pan mój upadał zraniony.* Mick.* P. T. X 868. (mom.). — *Jak zranione zwierzę rzucałem się po moim mieszkaniu.* Orzeszk. — *Jej miłość własna macierzyńska została cokolwiek zraniona.* Sienk. — *Zrania się często tym nożem.* IV. (Różnica między *zrania* i *rani* dość nieznaczna).

po- dystr.

Poniszczyli sprzęty, potłukli szafy, pokrajali portrety i poranili jednego bezbronnego profesora. Sienk. — *Około zaś 50 osób ciężko poraniono i straszliwie pokaleczono.* Głos Nar. — *Orły te śmiertelnie poranione, zniknęły z nieba ich ojczyzny.* Czas.— *Stały jeszcze mury poranione, co rok ciemniejące.* Weys. — *Zbójce napadli go w lesie i poranili go.* I.

[*u-* (gwar.) mom. = *u-kłuć.*

Odejdź, bo cię uranię. III.].

razić:

z- konc. z odc. lok. (p. § 15, 3).

Wiem, że takiego człowieka, jak ty, może byle co zrazić.

Sienk. — *Zraził całe towarzystwo swojem zachowaniem się.* XI. — *Jego postępki zraziły mnie zupełnie.* III.

u- mom. (por. *u-kłuć*).

To słowo uraziło go. III. — *To uraziło w serce.* III. — *Urażony i zdradzony rycerz.* Tarn. — *Ten kołnierzyk mnie uraża.* IV. (mom.-iter.).

ob- dur. (tylko w znaczeniu moralnem, p. § 15,3).

Mnie twoje płoche słowa obrazić nie mogą. Słow.* — *Boi się obrazić ojca miłością do ubogiej dziewczyny.* Tarn. — *obrażona miłość własna.* Matusz.

[***za-*** def. 'nabawić zarazy' (niem. *anstecken*).

Lekarz zaraził się tyfusem od chorego. III. — *Cholera zaraża mnóstwo osób.* IV]

prze- intens. (zwykle = *prze-straszyć*).

Jegry się zmięszali. || *Przerażony zasadzką szereg w kłąb się zwija.* Mick.* P. T. IX 558. — *Ja krzywdy wam nie chciałem zrobić, darujcie, nie* — *szeptał, sam przerażony tem, co się stało.* Reym.

po- dystr.-ef. albo silnie rez. (por. *po-bić*).

Bóg poraził go ślepotą. III.

-rąbić:

ob- dur.-lok.

Obrąbiła chustkę. XI.

ręczyć:

za- def. (z reguły na dłuższy czas).

Nikt nie może zaręczyć, że ten sam Tretiak nie napisze nowego dzieła, w którem właśnie wystawi pomnik należny Słowackiemu, jako poecie-artyście. Z. Wasil. — *Zaręczyła się z profesorem.* II. (= przyobiecała mu się za żonę).

po- def. (ale nigdy na dłuższy czas) z odcieniem konsek.

Poręcza za tego człowieka. IV. (Bo zna go). — *Poręczył za przyjaciela i w ten sposób stracił cały majątek.* II.

robić:

z- konc. (rez., ew. mom., p. §§ 5,10; 6,5; 54 & 55,7).

Tak zrobiłem się nagle w oczach ludzkich lichy! || *Jacek Soplica! — kto zna, co jest czucie pychy...* Mick.* P. T. X 696. — *Zrobię Bogu ofiarę.* Mick.* — *zrobił wyjątek.* B. de Court. — *zrobił nową znajomość.* Chmiel. — *zrobić przymierze między wami a moim ludem.* Słow. — *jakby chcąc zrobić obok miejsce dla mnie.* Sienk. — *że pojedyńczy jakiś człowiek może zrobić miliony na dostawach, wierzę.* Sienk. — *Może za parę dni nie będę wiedział, co z sobą zrobić na świecie.* Sienk. — *Aż mi się zimno zrobiło.* Weys.

u- dur. (p. §§ 5,10 & 6.5), konkr. zwykle *wy-* zamiast *u-*.

Urobił mu tarczę dziwnem rysowaniem ozdobioną. SRykacz. — *Urobił sobie dobrą reputacyę.* X. — (urobić się = utworzyć się): *Język polski głównie się urobił i urósł na łacińskim.* SRykacz.

wy- ef.

Każda z tych rodzin językowych posiada odmienne właściwości, wyrobione w ciągu szeregu wieków. Kryń. — *A swoją drogą nerwy moje w tem otoczeniu i takiej atmosferze wyrobiły się wcześnie i pozostały raz na zawsze wrażliwe.* Sienk. — *nie miałem jeszcze wyrobionego poglądu na to zagadnienie.* Porz. — *Mam wyrobioną do wysokiego stopnia świadomość siebie.* Sienk. — *nawet ludzie moralni i umysłowo wyrobieni.* Sienk. — *subtelność, którą wyrabia długa, dziedziczna kultura.* Weys. — *do filozofii pozytywnej, którą w sobie mozolnie wyrabiał.* Weys.

po- dystr. (p. §§ 54 & 55,7).

W swym dążeniu do prawdy nie porobił prawdziwych odkryć. B. de Court. — *Potem porobili zawiniątka z grubych płacht.* Prus. — *Jakiego rodzaju uwagi porobił Vigny, napewno nie wiadomo.* Chmiel. — *Żydzi i Grecy porobili miliony na dostawach.* Sienk. (Por. wyżej: *że pojedyńczy jakiś człowiek może zrobić miliony.* Sienk.). — *Dziś człowieka nie pytaj: co zacz? kto go rodzi?* || *Z kim on żył, co porabiał?* Mick.* P. T. I 378. — *Cóż w zimie porabiałaś, Warszulko?* Weys. — *aby czynić zadość ogólnym, bardzo naturalnym pytaniom: cóżeście porabiali przez trzy lata?* Weys.

na- ampl. (często z odcieniem pejoratywnem).

Wiész co? na całéj Litwie narobim hałasu || *Wyprawą, niesłychaną od dawnego czasu.* Mick.* P. T. V 830. — *Czyliż Soplicowie* || *Nie narobili jeszcze w tym zamku dość złego!* Mick.* P. T. VI 147. — *Taka jedna para może narobić małżeństw, jak maku, każdy bowiem, patrząc na nich, musi sobie powiedzieć: „E! jeśli to tak, to się żenię!“* Sienk. — *Nie narobisz awantur, które twoja ciotka, pani Celina i panna Aniela mogłyby przypłacić zdrowiem.* Sienk. — *Narobiłem zgryzot Anielce, ciotce, matce Anielki i wreszcie sobie samemu.* Sienk. — *Narobił pan piekła.* Reym. — *do wytoczenia sprawy, która narobiła tyle hałasu.* Gon. Wielk.

[***od-*** p. str. 71 odn.].

nad- ‘robiąc nadać’ ma niekiedy odcień dem.

Nadrabiając jednak odwagą, poszedłem. Sienk.

do- kompl.

Ozwała się potem, dorabiając teoryę do układu, już dokonanego. Weys. — *Dorabiał muzykę do jej piosnek.* Weys.

[***za-*** def. ‘robiąc zyskać’ (= niem. *verdienen*)].

r o d z i ć:

z- (konc. rez., ew. mom., p. §§ 8,2 & 33,1).

Abraham zrodził Izaaka. Mat. I 2. — *Matka zrodziła syna.* XI. — *Jego żona zrodziła córkę.* XI. (Tylko rezultat, nie chodzi wcale o proces, por. *u-* i *po-*). — *Wszystkie zacnie zrodzone, każda młoda, ładna.* Mick.* P. T. I 318. — *Zrodzona z rodziców francuskich.* Chmiel. — *Weźmy teraz poetę, w którego oczach kochanka, nawet zrodzona na ziemi nie przybiera ani na chwilę pozorów śmiertelnej kobiety.* Matusz. — *Ale daliby może za dzieło z tęsknoty zrodzone.* Żuł.—*Podobnie i sam bohater poematu, Król-Duch, to się staje Wodanem (synem Piasta), nim mu wypadło następnie zrodzić się w osobie Mieczysława.* Małec.

u- się dur. (p. §§ 8,2 & 33,1).

Młodzieńca, który nosił Kościuszkowskie miano || *Na pamiątkę, że w czasie wojny się urodził.* Mick.* P. T. I 169. — *Ale skoro Chrystus Pan, choć z królów pochodził,* || *Między żydami w chłopskiéj stajni się urodził.* Mick.* P. T. XII 546. — *Jam się twórcą urodził.* Mick.* „Dziady“ III. (Por. *chciałem umrzeć*

Bernardynem. Mick.* P. T. VIII 290). — *Urodził się w czasie wojny.* XI.

Uwaga. Niema prawie w użyciu potocznem *urodzić* bez *się*, zato używa się *porodzić*, kiedy proces czynności się uwydatnia.

na- dur.-def. (p. § 33,1).

Dziecię nowonarodzone. Szym. — *nowonarodzony królewicz.* Gaz. Lw. — *trupy dzieci ledwo narodzonych.* Zych. (Por. str. 48 odn.). — *Narodził się pan z panów.* XI. — *W czasach ucisku naradzają się geniusze.* XI.

po- dur. z odcieniem lok., niekiedy dystr. (p. § 68,7, uw.); *po- się* tylko dystr.

Matka ciężarna, znajdująca się np. w warunkach niekorzystnych, porodzi potomka słabego. Nusb. — *Małe to są ziarnka i nie wiem nawet, czy Chrystus Pan zechce kiedyś światłością swoją dopomódz, aby wyrosły i kłoski swoje prosom podobne porodziły.* Słow. — *W rodzinie naszej porodzili się sami chłopcy.* XI. (dystr.).

[***wy-*** lok. (por. *wyróść*).

Lecz był chorobliwy to zapał, który przy ciągłych protestacyach ze strony innych obozów aż nadto rychło wyrodził się w nienawiść, fanatyzm i teroryzm. Małec.].

roić się 1. (o pszczołach) ‘rojami z ula wylatywać’; 2. (przen.) ‘snuć się, uwijać się po głowie’, (bez *się*=) ‘marzyć’:

1) ***wy-*** lok.-ef. (zwykła forma pf.) = 1.

Pszczoły wyroiły się. II.

za- def. L, zwykle ingr. = 1.

Zaroiło się od ludzi jak w ulu. II. — *Po sądzie i wyroku na dekabrystach uniwersytet moskiewski zaroił się od gwardzistów, co opuściwszy Petersburg zjechali do serca kraju, gnani pragnieniem nauki bezinteresownem.* Nalep.

2) ***u-*** dur. = 2.

Wąsal tak wzbił się w dumę łaskawém przyjęciem, || *Że mu się uroiło zostać Pańskim zięciem.* Mick.* P. T. II 277. — *Tak wcielał swój heroizm w urojone postaci.* Tret.

r o n i ć:

u- dur. (czynność ma zawsze, nawet jeśli krótka, rozmaite stadya).

Namiętność często groźne wzburza niepogody: || *Lecz gdy podniesiesz bardon, ona bez twéj szkody* || *Ucieka w zapomnienia pogrążyć się toni,* || *I nieśmiertelne pieśni za sobą uroni.* Mick.* „Ajudah". — *Raz ostatni dotknąwszy przyjaciela skroni,* || *Częstokroć najzimniejsze oko łzę uroni!* Mick.* P. T. X 601.

[*po* lok. 'porodzić martwy płód', por. § 68.7, uw.].

r o p i ć s i ę:

po- pret. (rzadkie), (o wielu) dystr.

Rana mu się poropiła. XI. (pret.). — *Wszystkim rany się poropiły.* XI. (dystr.).

za- def.

Rany zarapiają się. XI.

r o ś c i ć:

u- dur.

Urościł sobie, że mu się wszędzie pierwsze miejsce należy. II.

r o s i ć:

z- konc. (rez.).

Deszcz zrosił trawę. I.

u- dur.

Krew naszych przodków urosiła tę ziemię. I. — *Urosiłem się na łące.* III.

za- def. L.

Nie możemy jeszcze zacząć ze zwożeniem zboża, gdyż pole jeszcze zroszone. XI.

po- dystr.. zwykle dystr.-lok.

Porosił sobie buty. I.

r ó w n o w a ż y ć:

z- konc. (rez.).

Przedstawiciel t. zw. powszechnie sztuki „zdrowej", logicznej, prostej, zrównoważonej. Matusz. — *wobec młodszego i mało zrówno-*

ważonego współzawodnika. Bibl. Warsz. — *Jego charakter zaczyna się zrównoważać.* IV. (*zrównoważać* kon., *równoważyć* niekon.).

r ó ż n i ć (p. § 47, 3):

1) ***od-*** akurat. (p. § 47, 3).

W Polsce przed jej politycznym upadkiem można odróżnić następujące warstwy: [1 — 5] Tret. — *W wyżynie Małopolskiej możemy odróżnić dwie odrębne części.* Rom. — *Odróżnił się od złych towarzyszów.* IV. (kon.). — *Zresztą w wielu ustępach czytelnik sam wyczuwa dodatek Platoński i odróżnia go od myśli, czy rysów autentycznych, sokratesowych.* Witw.

roz- aug. (p. § 47, 3).

Czyż nie umiem rozróżnić marzeń od pamięci? Mick.* „Dziady“ III. — *Trzeba tu stanowczo rozróżnić obskurantyzm szkoły i wychowania szlacheckiego od tego zagranicznego, zachodnio-europejskiego, francuskiego i niemieckiego, wpływu, który działa na wyżyny społeczeństwa.* Szuj. — *Ucho Zosi rozróżnia wśród tysiąca gwarów || Akord muszek i półton fałszywy komarów.* Mick.* P. T. VIII 29.

wy- lok.-ef. (p. § 47, 3).

Pomiędzy słowami dokonanemi można wyróżnić pewną gromadę słów, które oznaczają czynność jednorazową. Kryń.

2) ***po-*** dur.-[kon.] ‘powaśnić’ (por. § 64).

Wspomniałeś o tem, o co ci naprawdę szło, żeby mnie i Agatona poróżnić. Witw. „Uczta“ Pl. — *Uważaj, żeby nas nikt nie poróżnił; niech mu się sztuka nie uda!* Witw. „Uczta“ Pl. — *Zyli długo w największej zgodzie, poróżniła ich dopiero przeklęta kwestya pieniężna.* II. — *Po długiej rozmowie wyszli zupełnie poróżnieni.* II. (Tu też pewien odcień konsek.).

-r u c z y ć :

po- ma odcień konsek. (rzadkie).

r u m i e n i ć s i ę :

z- konc. (rez., ew. mom.).

Lica dziecka zrumieniły się wnet na świeżem wiejskiem po-

wietrzu. III. — *Placek zrumienił się ładnie.* III. — *Jabłka się ładnie zrumieniły.* XI.

za- def. albo inch.

Zarumieniła się nagle. Sienk. — *Zofka zarumieniła się, zczerwieniała, ujrzawszy brata.* Żer. — *A on się topi w błękitne powietrze || I lekko swego czoła zarumieni.* Słow.*

przy- dem.

Bułki były nieco przyrumienione. III.

po- dystr.

Panienki porumieniły się. XI.

ruszyć p. *ruszać.*

rządzić:

u- dur.

Urządzili głodówkę z winem i befsztykami. Sienk. — *Urządził dla Was demonstracyjne spacery.* Głos Nar. — *A wreszcie świat nie jest urządzony na mieszkanie wielkiej miłości.* Weys.

za- def.

Z powodu wykrycia spisku zarządzono rewizye u wszystkich podejrzanych. II. — *Zarządzono, aby nikt kraju bez paszportu nie opuszczał.* XI.

z- konc. (rez., ew. mom.), wyraźnie niekon. (= niem. *es fügen*).

Tylko wypadek zrządził, że sprawa syna z ojcem nie była traktowana urzędowo. Tret. — *Los zrządził, że znalazłem swą zgubę.* XI.

przy- dur.-def. (zwykle = niem. *bereiten, herstellen*).

Kucharka przyrządziła doskonały obiad. XI. (= przygotowała). — *Aby śledzie się nie popsuły, przyrządza się je solą.* XI.

-rzedzić:

roz- aug.-lok.

W górach jest powietrze rozrzedzone. XI.

[*prze-* lok.].

-rzewnić:

roz- aug.

Starzec został rozrzewniony opowiadaniem syna, który wrócił z wojny. XI.

r z e ź w i ć:

o- dur.

Orzeźwiony świeżą wodą poszedł dalej. III. — *Ta woda orzeźwia.* IV. (konkr. = teraz; *trzeźwi* abstr.).

[*u-* dur. gwar.].

r z u c i ć p. *rzucać.*

-s a c z y ć:

o- lok., zwykle dur.-lok.

Generał osaczył fortecę wojskiem. XI.

s a d o w i ć:

u- dur.

Zbójcy usadowili się na górze. I. — *Usadowiwszy się na nizkim taborecie przed jej kolanami, załamał ręce.* Weys.

po- dystr.

Król posadowił wieśniaków w puszczy białowieskiej. III.

o- dur.-def.

Kazimierz Wielki osadowił żydów w Krakowie. III.

s a d z i ć:

po- def. (zwykła forma pf., por. *po-stawić*).

Posadził dziecko na stołku. III.—*Posadził drzewo w ogrodzie.* III.— *W jednej z powieści Dostojewskiego mówi ktoś o tem, że jest tak „jakgdyby nikt nigdy nie miał już posadzić drzewa“.* Brzoz.

o- dur.-def. (prawie zawsze wyraźnie na dłuższy czas).

Chce Hrabiego osadzić na nowém dziedzictwie || Legalnie i formalnie. Mick.* P. T. VIII 724. — *Karol XII osadził St. Leszczyńskiego na tronie polskim.* III. — *smaczne ślimaki i piękne perłowe konchy żeglarków, które odpływająca fala osadziła na piasku.* Sienk. — *Rycerz zdarł cugle i osadził na miejscu swego ulubieńca.* Żer.

Uwaga. *Osadzić* też lok. = 'sadząc otoczyć', np. *ogród drzewami* etc., też = 'zająć obsadzając', np. *kraj* etc.

sączyć:
po- pret.
Gospodarz posączył miodu z beczki. XI.
wy- ef. lok.
Wysączył wszystko z butelki, do ostatniej kropli. XV.

sądzić 1. 'wydawać wyrok podług prawa'; 2. 'rozsądek czynić, zdanie swe dawać':
za- def. = 1. (na pewien, zwykle dłuższy czas).
Tłum chciał odbić eskortowanych przez policyę robotników, którzy zostali zasądzeni na więzienie. Dzien. Pozn. — *Zasądzono go na śmierć.* III.
o- dur. = 2. (uwydatnia się tylko proces czynności).
P. Spasowicz zbyt surowo i jednostronnie osądził Puszkina. Tret. — *Czynności młodzieży zwykle ludzie za ostro osądzają.* XI.
[***roz-*** lok., zwykle przen.
Niechajże nas rozsądzi zaraz Policmajster. Mick.* P. T. II 640].

-sępić:
o- dur. albo dur.-lok. (rzadkie; *o-sępieć* zamiast *o-sępić się*).
za- def.
Nie przyzwyczajony, aby go pociągano do tłómaczenia, zasępił się. Weys. — *Przy końcu opowiadania twarz mu się zasępiła i popadł w głęboką zadumę.* II.
po- major. albo partytywnie (= 'nieco'), rzadkie, zamiast *posępić się* zwykle *posępieć.*

-sidlić:
u- dur.
Tak go usidlił w to towarzystwo, że omal mu nie zepsuł sławy i dobrego imienia. II.
o- dur.-lok. 'otoczyć sidłem' (rzadkie).

-siedlić się:

o- dur.-def. (por. *o-sadzić*).

Powoływali go do Paryża, gdzie się miał osiedlić. Chmiel. — *Przyszła mi teraz myśl osiedlić się trochę stałej w miasteczku.* Słow.

sierdzić się (posp., por. *gniewać się*):

z- konc. (rez., ew. mom.).

Myślałby kto, że się do korda porwie, tak się przecie zsierdził. Żer.

wy- ef. (posp.).

No, już się wysierdził, będzie teraz spokój na jakie trzy dni. II.

po- pret. (posp.).

Posierdził się trochę, aż nabrał lepszego humoru. XI.

na- ampl. (posp.).

Nasierdziłeś się dosyć. II.

sierocić (forma prosta bardzo rzadka):

o- rez.

Zmarł, osierociwszy pięcioletniego syna. Encykl. Org.— *dom jaki osierocony śmiercią.* Słow.

silić 1. 'forsować'; 2. 'wzmagać':

wy- ef. = 1.

Tym razem wysilił wszystkie swoje władze umysłowe, ale i to napróżno. II. — *Wysiliłem się, aby pracy dzisiaj dokończyć.* XI.

za- def. = 2.

Małym datkiem zasiliłem kasę jego. XI. — *Wiadomości jego zasiliły się.* XI.

po- major. = 2.

Lekarstwo to posiliło jego zdrowie. XI.— *Idź spać i posilić się.* Żer.

[*prze-* 'zbyt' < intens.].

-skarbić:

za- def.

Zaskarbił sobie łaskę króla. XI.

skarżyć:

o- dur. (p. § 26, 5).

Oskarża go o kradzież. IV. — *proces z komisyą oskarżonych o bunty.* Szuj.

za- def. (p. § 26, 5).

Zaskarżył mnie o obrazę. XI.

skarżyć się:

u- dur.

Uskarża się bardzo. IV. (konkr. = teraz). — *Uskarżył się na niedobrą usługę.* XI.

po- pret. albo dystr. (niekiedy zarazem konsek.).

Popłakał. poskarżył się i wyszedł. XI. — *Poskarżył się przed swoimi przełożonymi.* XI. (dystr.).

skąpić:

po- pret.

U niego będzie ci dobrze, niczego ci nie poskąpi. II. — *Nie poskąpił na to trudów.* Brückn.

-sklepić:

za- def.

Pszczoły zasklepiają na zimę otwory w ulach. SRykacz.

skoczyć (por. *skakać*):

po- kurs.

Poskocz żwawo do apteki i przynieś pudełko pastylek na kaszel. II.

przy- akkurs.

Przyskoczy prędko i siostrze pomoże. [Orzeszk.].

za- transkurs.

Zaskoczył aż do trzeciej mety. XI.

Uwaga. Przen. *zaskoczyć* = 'nagle napaść i zatamować dalsze kroki' (niem. *überraschen*).

skromić (forma prosta mało używana):

u- dur.

Chłopiec dokazywał, więc go ojciec uskromił. III.

po- pret. i partytywnie: 'nieco' (por. *po-hamować*), dystr. (o wielu).

Parobek poskromił znarowionego konia. III. (pret.). — *Udało mi się chłopów poskromić.* XI. (dystr.).

skrzydlić:

o- dur.-lok.

Pułkownik oskrzydlił nieprzyjaciela. XI.

skwarzyć:

u- dur.

Dała mu duży kawałek uskwarzonej słoniny. XI. — *Alem się uskwarzył na tem słońcu.* III.

wy- ef.

Dzieci się wyskwarzyły, co im na dobre wyjdzie. XI.

na- ampl.

Naskwarzyliśmy słoniny tyle, że starczy na cały rok. XI.

ze- rez.-totalne > 'zbyt'.

Tymczasem pieczeń niedoglądana zeskwarzyła się. III.

słabić (bez przedr. mało używ.):

o- dur.

Lata nie osłabiły w niej ani energii, ani dowcipu. Chmiel. — *Dałem te materyały nieromantyczne, co znacznie wenę jej osłabiło.* Słow. — *Wypadek bitwy Grochowskiej osłabił znacznie zaufanie ogółu do wodzów.* Tarn.

ze- rez.-totalne (rzadkie).

Walka z przeciwnikami zesłabiła go do reszty. III.

sławić:

wy- ef.

Niektórzy ludzie wysławili ten jego postępek pod niebiosa. II. — *Król wysławił hetmana.* I.

słodzić:

o- dur.

Herbata już jest dość osłodzona. XI. — *Powiedz, czém ci ten drogi dar mam wynagrodzić,* || *I czém twoje sieroctwo i wdowstwo osłodzić!* Mick.* P. T. XII 354.

po- dystr.

Konfitury są za mało posłodzone. III.

-słonić:

o- dur.-lok.

Osłoniła sobie twarz parasolką. XI.

za- def. (def. L).

Zasłoń okno, daj mi jeszcze spać. Weys.— *Do presbyteryum weszło dużo mężczyzn i, stojąc, zasłoniło ołtarz.* Weys. — *Wszystkie miejsca wspomnień zasłaniał mu jakiś mrok żałobny.* Weys.— *A wszakże, gdy dziś Jegry Hrabię na cel wzięli,* || *Ostatniego z Horeszków, chociaż po kądzieli,* || *Tyś go zasłonił.* Mick.* P. T. X 767.

przy- dem.

Przysłoń lampę abażurem! XV.

słowiańszczyć:

ze- konc. (rez.).

Zatracili swoją mowę i zesłowiańszczyli się. Chmiel.

po- dystr.

Koloniści posłowiańszczyli się. XI.

słupić (bez przedr. mało używ.):

o- rez.

Hetman tak był tym wyznaniem osłupiony, iż się na odpowiedź nie zebrał. Krasz.

służyć:

po- pret. (p. § 62, 1).

Ten rewolwer posłużył zbrodniarzowi do zabicia człowieka. VIII. (niekon.). — *Posłużył wiernie swojemu panu.* XV.

u- dur. (p. § 62,1).

Dziś nam Zosia do obiadu usłuży. VIII. (kon.). — *Pana Gąskę od małżeństwa odstraszyć!* — — *Masz mnie; jeżeli chcesz, to usłużę.* Słow.

za- def. = ‘służąc zarôbić’ (niem. *verdienen*).

Zasłużył sobie sto złotych. SRykacz.

na- się ampl.

Nasłużył się tej wojskowości. XI.

smalić ‘opalać, kopcić’:

o- dur.-lok.

Ratując pogorzelców osmalił sobie brodę, brwi i wąsy. II.

smażyć:

u- dur. (por. § 40,9).

Krzyczy: „*Sędzio poddaj się, bo dwór spalić każę!*“ || „*Pal*, woła *Sędzia, ja cię w tym ogniu usmażę*“. Mick.* P. T. IX 527.— *Kurczęta jeszcze nie są usmażone.* III.

wy- ef. (por. § 40,9).

Kotlety są zanadto wysmażone. XI.

po- pret. albo dystr.

Posmażyła trochę i poszła sobie. III. (pret.). — *Posmażyła rozmaite ryby.* XI. (dystr.).

na- ampl.

Gospodyni nasmażyła dużo dołków. III.

[*za-* hyperintens. = ‘zanadto’].

przy- dem.-lok. ‘trochę smażąc przypiec’.

W końcu sekret kucharski: *ryba nie krojona*, || *U głowy przysmażona, we środku pieczona.* Mick.* P. T. XII 152.

[*ze-* lok. = ‘pospołu’, ‘w. się’ = niem. *zusammen.*

Kotlety zanadto się zesmażyły. III].

smolić:

ze- konc. (rez.), rzadkie (p. § 21,3).

u- dur.

Kominiarz usmolił się cały przy swej pracy. III.

za- def. L (p. § 21.3).

we fraku zasmolonym. Słow.

o- dur.-lok. (por. *o-smalić* 'opalić').

Kominiarz osmolił się sadzami. IV.

Uwaga. *Smolić* = 'pić, żłopać' pf. ***wy-*** rez. < lok. (por. *wy-pić*), np. *Ten wysmolił tej wódki.*' III.

smucić:

za- def.

Litwin ten bardzo ojca naszego zasmucił, || *Poszedł w pole, i dotąd z przechadzki nie wrócił.* Mick.* „Dziady" III. — *Bo Assessor już dawno Telimenę rzucił,* || *I aby tę kokietkę tém mocniéj zasmucił,* || *Ku Wojszczance affekty serdeczne obrócił.* Mick.* P. T. XI 666. — *Zasmuceni, strwożeni, słuchacze zwątpili,* || *Czy instrument niestrojny? czy się muzyk myli?* Mick.* P. T. XII 695.— *Na razie zasmuciła Słowackiego dotkliwie myśl, że..* Małec.

[† ***u-*** dur.].

ze- rez.-totalne (gwar.).

Zesmucił się biedak. III.

na- ampl.

Dosyciem się przez niego nasmucił. III.

solić:

o- dur.-lok.

Rzeźnik osolił szynkę. XI.

po- dystr.

Kucharka okropnie posoliła tę zupę. II.

na- dur.-def. (= 'solą zaprawić') albo ampl.

Rybacy nasolili śledzi. XI. (dur.-def.). — *Nasolili mnóstwo makreli.* XI. (ampl.).

-spokoić:

u- dur. (= niem. *beruhigen*).

Nareszcie uspokoił się. XI. — *gdy poeta uspokoił się.* Tret.

za- def. (zwykle = niem. *befriedigen*).

Nie mógł zaspokoić swej żądzy chciwości. XI.

-spolić:
ze- rez. < lok.
Chciał zespolić korzyści obu rodzajów. Czas. — *zespolić dwa tak różne języki.* Jabłon.

sporzyć:
po- dystr. (mało używ.).

sposobić:
u- dur.
przyjaźnie dla kraju usposobiony cesarz. Chmiel. — *Usposobiłem wszystkich, aby się z ojcem pogodzili.* XI.
przy- dur.-def. (por. *przy-gotować*).
On to właśnie wszystkie jej składowe czynniki przysposobił. Chmiel.

srebrzyć (bez przedr. tylko w języku poet.):
u- dur.
Księżyc usrebrzył wodę rzeki. III. — *Wiek usrebrzył włos starca.* XI.
o- dur.-lok.
Przemienił się w postać białą, łagodnem światłem osrebrzoną. Kras.
po- dystr.
Do tych pól malowanych zbożem rozmaitém, || *Wyzłacanych pszenicą, posrebrzanych żytem.* Mick.* P. T. I 17. — *Widziałem przez okno olbrzymią, księżycowem światłem posrebrzoną wodę.* Żuł.

sromocić:
ze- konc. (rez.), posp.
Zesromocony przez wszystkich, wyniósł się w inne strony. XI.
po- silnie def. (por. *po-hańbić*), dystr. (o wielu).
Nie jedna kobieta przez kozaków posromocona. XI.

stanowić 1. ‘zatrzymywać’ etc. (p. SWarsz.); 2. ‘decydować’.

1) ***za-*** def. = 1.

Zastanowił zegar. III. (Zwykle mówią: *zatrzymał zegar.* II.).

2) ***po-*** konsek. (jakby def. B) = 2.

Postanowiliśmy wyjechać w sobotę wieczór, a w niedzielę rano byliśmy już w Zakopanem. II. — *Nie miałem nic do roboty, postanowiłem więc złożyć kilka wizyt.* Weys. — *Tylko nie myślałam już o tem, bo wszystko postanowione.* Weys.

u- dur. = 2.

Po długim namyśle i wyczerpującej dyskusyi ustanowiono nowe prawo dla przejezdnych. II.

starczyć:

wy- ef.

Kilka scen, słabo z sobą związanych, wystarczało mu, ażeby w nich zawrzeć bezdeń myśli, uczuć i obrazów. Tret.

stawić (por. *stawiać* iter.), 1. 'robić, aby stało'; 2. 'budować':

u- dur. = 1. (uwydatnia się proces czynności).

Książki ustawione na półce, zeszyty w szufladzie, wszystko w największym porządku. II. — *Ustawił krzesła dookoła stołu.* II.

po-u-stawiać dystr. = 1.

Grzbiety książek, poustawianych w tłumnym, a niemym szeregu na półkach. Reym.

po- def. (por. *po-sadzić;* uwydatnia się przeważnie rezultat czynności), zwykła forma pf. = 1., niekiedy = 2.

Postawił kwiat na oknie. VIII. — *Postawiłem laskę w kącie.* XI. — *Postawił sobie kamienicę.* VIII. (= 2.). — *Panna Helena postawiła nam kabałę.* II.

wy- ef. = 2.

W ostatnich czasach wystawiono na placu Saskim wspaniały sobór. II.

[***roz-*** lok.

po-roz-stawiać dystr. pf.

Kołując błędnie wśród porozstawianych mebli. Reym.].

stąpić pf., p. *stąpać* ipf.

straszyć:

ze- konc. (rez., często mom.).

Zestraszone konie i wielbłądy karawany nie chciały wejść w tę ulicę. Sier. — *Konie zestraszone poniosły powóz.* II. — *Konie łatwo zestraszają się.* IV. — *Zestraszył się tak, że nie mógł mówić.* II.

[***u-*** lok. = 'od-', np. *Nie ustraszę się żadnej groźby.* II.].

za- def.

Władco! nie daj się próżnym słowom zastraszyć! Żuł. — *Życie gospodarcze całego państwa dezorganizuje się w sposób zastraszający.* Srok. — *Zastraszył się trochę.* II.

wy- ef. (p. § 45,1).

Tak się wystraszyła, że aż dostała bicia serca. II. — *Złodziei wystraszono, nigdy już nie wrócili.* XI.

prze- intens. (p. § 45,1).

I cofnął się; dziewica krzyknęła boleśnie, || *Niewyraźnie, jak dziecko przestraszone we śnie.* Mick.* P. T. I 136. (por. *przebudzić*). — *Gdzie? Gdzie ja miałam być? — wołała, przestraszona jego nieprzytomnemi oczyma.* Reym. — *Nie przestraszę się tak łatwo.* II.

na- ampl. (zarazem dur.-def.).

Aby go nastraszyć, podrzucili bombę pod jego willę. Dzien. Pozn. — *Ty grozisz i Bogiem chcesz nastraszyć mnie.* Żuł.—*Tak nigdy się nie nastraszył.* II.

po- pret. (por. *po-grozić*), dystr. (o wielu).

Nauczyciel postraszył uczniów aresztem, jeśli się nie poprawią. XI. (pret.). — *Postraszyłem kuropatwy, przechodząc przez pole.* XI. (dystr.).

stręczyć:

na- dur.-def.

Nastręczyli nam tego lokaja przed paru tygodniami jedni państwo z Warszawy. II. — *Nastręczyła się sposobność przywitania gości.* XI.

stroić 1. 'ubierać, zdobić'; 2. 'doprowadzić instrument do należytej tonacyi':

1) *u-* dur. = 1. (p. § 33, 6).

Chata pustelnika, ustrojona kwiatami i bluszczem. Słow. — *Rzeźbiarz i malarz nie śmie posągu lub obrazu po francusku ustroić.* Mick.

wy- ef. = 1.

Doznał wrażenia człowieka, który przychodzi niewłaściwie ubrany do wystrojonego towarzystwa. Weys. — *Dasza jest w teatrze... u! jaka wystrojona...* Reym.

po- dystr. = 1.

W hotelach na obiady przychodziły damy postrojone jak na bal, w złotych manelach, zausznicach, naramiennikach i t. p. Sienk.

2) *na-* dur.-def. (p. § 33, 6).

Poeta chciał nastroić na swój ton cara. Tret. — *Nastrajam się zgodnie do tego nastroju.* Sienk. — *Ale ten Marsyas już mnie tak nieraz nastrajał, już mi się nieraz zdawało, że żyć nie wart taki, jak ja.* Witw. „Uczta" Pl.

Uwaga. Gwar. *nastroić* też 'przygotować, naszykować', np. *Zdobyłem se pawich piór,* || *nastroiłem pawich piór.* Wysp.* „Wesele" 69.

stronić:

u- rez. (dur.) < lok. (mało używ.).

Poznawszy go bliżej, zaraz ustronił się od niego. III.

strzelić pf., p. *strzelać* ipf.

studzić:

o- dur. albo dur.-lok. (p. § 40, 4).

Oddalenie nie ostudziło gorących uczuć. Tret. — *przy ostudzonym zapale.* Małec. — *Oddalenie ostudza uczucie.* IV. — *ostudza* [sc. Eros] *nieprzyjaźń.* Witw. „Uczta" Pl.

wy- ef. (p. § 40, 4).

Zimne mleko wlane do kawy wystudziło ją. III.

-subtelnić:
wy- ef.
Miała wielką intuicyę, wysubtelnioną samotnością. Reym.

suszyć:
u- dur. (p. § 22,2).
Ciasto ususzyło się. III. (powoli). — *Ususza uczucie.* IV.
o- dur.-lok.
Ale wnet osuszyło słońce moje zmoczone ubranie. III.
za- def. (p. § 22,2).
Zestawia ich razem: bujnego Arystofanesa i zasuszonego pedanta Eryksimacha. Witw. „Uczta“ Pl. — *Zasusza liść.* IV. — *Zasuszyłem grzybów na zimę.* XI.
wy- ef.
Słońce wysuszyło dobrze bieliznę. III.

-swobodzić:
o- dur.
Jan Sobieski oswobodził Wiedeń. SRykacz.
wy- lok., zwykle zarazem ef.
Lud to niedawno z ciężkiej niewoli tureckiej wyswobodzony. Karł.

sycić:
na- dur.-def., niekiedy zarazem ampl.
Niekiedy bardzo wyraźnie czuje w sobie jeszcze duszę ludzką, duszę kobiecą, której rosół nasycić, ani piec ciepły rozgrzać nie może. Orzeszk. — *Z toni podniósł się ogromny czerwony księżyc i nasycił ciemności łagodnem światłem.* Sienk. — *Nienasycona ciekawość.* Żer. — *Sam siebie* [sc. Nietsche] *porównywał kiedyś do nienasyconego płomienia.* Matusz. — *Czuła teraz, że.. dusza jej twardnieje i nasyca się coraz większą stanowczością.* Reym.
[*prze-* = ‘zbyt’ < intens.].
po- pret. (rzadkie) albo dystr. (o wielu).
Matka posyciła dziecko, aby zasnęło. XI. (pret.). — *Posy-*

ciliśmy żołnierzy na drogę. XI. (dystr., częściej używa się i tutaj *na-*).

szafranić:
o- dur.-lok.
Zupkę oszafranić i okorzenić cynamonem. Sienk.

szczenić się:
o- dur. (zwykła forma pf.).
Suka się oszczeniła. XI.
po- dystr.
W menażeryi poszczeniły się i lisy i wilki. XI.

szczepić:
za- def.
Zaszczepił w sadzie kilka szlachetnych jabłoni. III. — *Zaszczepił ospę.* III.
po- dystr. (też *pozaszczepiać* pf.).

szczerbić:
wy- ef.
Nóż już się zupełnie wyszczerbił. III.
nad- dem.
Nożyce się trochę nadszczerbiły. XI.
po- dystr. (też *powyszczerbiać* pf.).
Wszystkie nasze noże się poszczerbiły. XI.

szczędzić:
o- dur. albo rez.
Jeszcze uwaga, której biednemu poecie oszczędzić nie można. Tarn.
za-o- def. (na przyszłość, zwykle = niem. *sparen*).
Zaoszczędził sobie wiele pieniędzy. III. — *To zaoszczędziło mi dużo pracy.* III.
po- dystr.
Gospodyni poszczędziła na wydatkach, aby sobie kupić nowy kapelusz. XI.

s z c z ę ś ć i ć:
po- pret.
Poszczęściło mu się w tym wypadku, jak nigdy. II.

-s z c z ę ś l i w i ć:
u- dur.
Chce uszczęśliwić swój naród. Tret.
po- = *po-szczęścić.*

-s z c z u p l i ć:
u- dur.
Skoro fundusze moje uszczuplą się. Słow.
po- major. (por. więcej używ. *po-szczupleć*).
Wskutek choroby dziewczę się poszczupliło. XI.

s z c z y c i ć (formy prostej niema w użyciu bez *się*):
za- def.
Targowiczanie potém chcieli mnie zaszczycić || *Urzędem.* Mick.* P. T. X 810. — *Mało kto jednak znał go tak dobrze, jak ja, zaszczycał mnie bowiem stałą przyjaźnią.* Weys.
po- *się* konsek.
Jedynie dwór duński może się poszczycić tak wysokiemi koligacyami. Lipk. — *Oto jedyne jasne karty w dziejach obecnej wojny i jedyne imiona, któremi Turcya poszczycić się może.* Lipk.

s z e l e ś c i ć:
po- pret.
Wiatr poszeleścił gajem. XI.
za- (też *-eć*) inch. (ew. mom.).
Liście zaszeleściły. II. — *Niekiedy też chore dziecko zaszeleści w pościołce.* Orzeszk. — [*Aż zeschły liść zaszeleściał mi pod nogami.* Żuł.].

s z e r z y ć:
roz- dur. (rez.) > lok.
Oby ten odgłos równie w Polszcze się rozszerzył! Mick.* P. T. X 391. — *Rozgłos rozszerza się.* IV. (Uwydatnia wyraźnie

zaczęte osiągnięcie rezultatu. Zwrot: *Rozgłos szeszy się* tego nie uwydatnia).

szkaradzić:
o- dur.-lok.
Oszkaradził całą rodzinę swoją przeszłością. XI.

szklić się:
za- inch. (ew. mom.).
Patrzyła długo z za płotu, pod wiatr, aż jej się oczy zaszkliły wesołemi łzami. Weys.

szkodzić:
u- dur. (zwykle = niem. *beschädigen*).
U niektórych twarze krwią zalane zostały tak uszkodzone, że z trudnością można je było rozpoznać. Głos Nar. — *Fortyfikacye starej twierdzy były nieużyteczne i uszkodzone.* Żer. — *Z początku zaś tylko uszkodzony* [sc. rękopis] *o tyle, że mu tu braknie jednej karty.* Małec.
za- def. (= niem. *schaden*) zwykła forma zmiany aspektu słowa prostego.
Obowiązek doktora jest nietylko nie zaszkodzić choremu, ale pomódz. Sienk. — *Rozpatrzmy się, czekajmy, nic to nie zaszkodzi.* Mick.* P. T. III 485. — *Popularność tych pseudo-egzotycznych romansów zaszkodziła bardzo opinii romansu egzotycznego wogóle.* Matusz.
[*prze-* intens. = niem. *hindern*.
Nie przeszkodziło jej to wprawdzie płakać szczerze przy trumnie brata. Sienk. — *Ja, rzekła Telimena, nie chcę ci zagradzać || Drogi do sławy, szczęściu twojemu przeszkadzać!* Mick.* P. T. VIII 462].

-szołomić:
o- dur.-lok. albo rez.
Publiczność, oszołomiona wrzaskiem najętych chwalców. Matusz.

szpecić:

ze- rez.-totalne.

Szatan historyczny może robić, co chce, żeby zeszpecić co piękne, zepsuć co dobre. Tarn.

o- dur.-dem. (por. § 12).

Ospa oszpeciła twarz. XI. (*ze-* byłoby zupełnie). — *Oszpeca się, mojem zdaniem, konia przez ucinanie mu ogona.* XI.

-szpilić:

u- dur. albo mom.

Uszpilił motyla. III.

[*przy-* lok.

Tu wstążkę oderwawszy od sukni, zrobiła || Kokardę i na piersiach Hrabi przyszpiliła. Mick.* P. T. X 405].

szydzić:

po- pret.

Lubi sobie czasem poszydzić z kogoś. II.

wy- ef.

W pismach swoich wyszydził wszystko, co dla nas jest najwznioślejsze i najlepsze. II.

na- ampl.

Naszydził z ich pojęć i przekonań. II.

za- inch. > dur. (por. *za-drwić, za-kpić* etc.).

Zaszydził sobie z kolegi. IV. (konkr. = inch., abstr. = dur.).

śledzić:

po- pret.

Policya pośledziła napróżno za winowajcą. XI.

wy- ef.

Powoli wyśledził prawdziwą przyczynę. III. — *Myśliwy wyśledził schronisko niedźwiedzia.* III.

ślepić:

o- dur.-lok. albo rez. lok.

Sułtan kazał oślepić niewolników. III. — *Nagły błysk słońca oślepił go.* III.

za- def. (przen.).

Kościół zaślepiony scholastyką nie chciał uznać odkrycia Kopernika. III.

ślinić:

o- dur.-lok. albo lok.

Recenzenci nie będą mieli czasu drobnostkowemi uwagami oślinić dzieło. Mick.

ślubić:

po- dur.-kon. (p. § 65).

Jagiełło poślubił Jadwigę. III.— *Poślubiwszy żonę w Szwajcaryi, powrócił do kraju.* XI.

za- def. (p. § 65).

Zaślubiwszy żonę, musiał powrócić do kraju. XI. (Zapomocą przedrostka *za-* uwydatnia się skutek: def. A).

śnić się:

przy- (forma zmiany aspektu) na odcień lok.

Przyśniło mi się w nocy, że wróciłem do rodzinnego miasta. II. — *Chyba ci się przyśniło, że chcesz ode mnie pieniędzy.* XI.

-śpić:

u- dur.

Niańka uśpiła dziecko. XI.

po- dystr.

Matka pośpiła dzieci, aby się zająć robotą. XI.

śpieszyć *(się)*:

po- kurs.

Dobrze zrobił Protazy, że w drogę pośpieszył. Mick.* P. T. VI 102. — *Pośpieszył do teatru.* XI. — *Pośpiesz się, bo nie zdążysz na pociąg.* XI.

przy- dur.-def. (por. § 34) z odcieniem lok.

Przyśpiesz robotę, bo inaczej dziś jej nie skończysz. XI.

świadczyć:

po- konsek. (p. § 68, 3).

Lekarze poświadczają stan choroby. IV. — *Poświadczam niniejszem, że odebrałem gotówkę.* XI.

za- def. (p. § 68, 8).

Świadkowie zaświadczają, że morderca popełnił tę zbrodnię. IV.—*Starosta zaświadczył, że chłop urodził się w jego okręgu.* XI.

przy- kompl.-komit.

Chłopi przyświadczyli opowiadającemu. III. — *Przyświadczyliśmy wszyscy, że on jest niewinnym.* XI.

o- dur. (= niem. *erklären, bezeugen*).

Chińscy delegaci oświadczyli, że Chiny oficyalnie przyjmują czerwony krzyż jako symbol konwencyi genewskiej. Czas.

ś w i e c i ć :

po- pret.

Stróż poświecił mi na schodach. III. — *Gwiazda poświeciła i znikła za chmurami.* XI.

za- inch. (ew. mom.), albo dur. (por. str. 89 & str. 109 nst.).

Proszę mi zaświecić po schodach, bo już ciemno. XI. (dur.: inch.). — *Gdy te słowa z uczuciem mówił chłopiec młody,* || *Zaświeciły mu, jako dwie wielkie jagody* || *Pereł, dwie łzy na wielkich błękitnych źrenicach.* Mick.* P. T. X 309. (inch.). — *Wyszła dziewczyna rosła, bardzo jasnowłosa i głowa jej odkryta zaświeciła wśród bezbarwnego obrazu, jak róża w płowy len ubrana.* Weys. (inch.).— *Zapałka zaświeciła nagle.* IV. (inch., ew. mom.).

U w a g a. *Zaświecić* też = 'sprawić, żeby co świeciło', np. *Zaświecił zapałkę.* IV.

o- dur.-lok.

Światło elektryczne oświeca jaśniej, niż lampa naftowa. XI.

wy- ef. (przen.).

Wyświeciłem jemu sprawę. XI.

U w a g a. Niekiedy *wy-* lok., np. *wyświecić kogo z miasta* etc.

-ś w i e t l i ć:

o- dur.-lok.

Gwiazdy oświetlają niebo. XI.

wy- ef. (przen., lepiej *wy-świecić*).

ś w i ę c i ć:

u- dur.

Był to stały zwyczaj w tym domu z dawien dawna uświęcony tradycyą. II. — *Uświęcili to tradycyą.* IV.

wy- ef. (*na kapłaństwo* etc., = niem. *weihen*).

W przeszłą niedzielę wyświęcił biskup sześciu kleryków. II.

po- (zwykle = niem. *widmen*) ma odcień def. (uwydatnia się zwykle przeważnie rezultat, mniej proces czynności, por. *u-*).

Widać to z licznych wierszy przyjacielowi poświęconych. Tret. — *Poświęcił cały majątek na cele dobroczynne.* XI.

U w a g a. *Poświęcić* też = *weihen*, np. *Ksiądz poświęcił nowy kościół.* XI.

t a i ć:

u- dur. (p. § 22, 3).

Przypuszczono oczywiście, że utaił umyślnie przede mną zadanie, by go nie odrobić. Sienk. — *szukać utajonej myśli.* Tret. — *Przez utajone kojarzenie się wyobrażeń, przypomniał sobie parę wyrazów polskich.* Chmiel. — *Arcydzieło nie wyskakuje z głowy poety odrazu gotowe; jest to kwiat rzadki, na który lata całe powolnego, utajonego wzrostu się składają.* Kallenb. — *Aby nie zaniepokoić matki, utaił swój smutek.* XI.

za- def. (p. § 22, 3).

O! wy, róże edeńskie! u czystości stoku || Odkwitnęły dni wasze pod wstydu liściami, || Na wieki zatajone niewiernemu oku. Mick.* „Son. Krym.“ IX. — *leżąc cicho, z zatajonym oddechem.* Dan. — *Roztopiła się lodu cukrowego piana. || I dno odkryła, dotąd zatajone oku.* Mick.* P. T. XII 162. — *Zataił sprawę, która się jednakowoż później wydała.* XI.

t ę p i ć:

s- konc (rez.).

Tam nie ma zwyczaju stępiać floretów. Sienk. — *bardzo stępiony wzrok.* Święt. — *religijne uczucie stępione.* Tarn. — *stępione zdolności.* II.

u- dur. (mało używ., zamiast tego zwykle *za-*).

za- def.

Przez ciągłe używanie zatępiłem siekierę. XI.

przy- dem.

Na tem twardem drzewie przytępił mi się trochę scyzoryk. II. — *Przytępiły się miecze ich stalowe.* Tret.

tęsknić *(się)*.

s- konc. (rez.).

Stęsknił się już do domu. III. — *I załoskocze tak duszę tajemnie,* || *Że stęskni, ocknie się i wyjdzie ze mnie.* Słow.* „W Szw.“ — *Dnia i światła pragnie wtedy dusza stęskniona.* Szym.

za- inch.

Zatęsknił do domu. IV.

u- dur. tylko w imiesłowie *utęskniony.*

Tymczasem przenoś moję duszę utęsknioną.. Mick.* P. T. I 14.

tętnić p. *tętnieć.*

-tężyć:

na- dur.-def.

Zmuszają go do natężonej czynności. Sienk. — *Wstał i głos natężył,* || *I trzykroć krzyknął.* Mick.* „Dziady“. III. — *Hrabia oczy w dom utkwił i natężył ucho.* Mick.* P. T. II 472.— *W takiéj ciszy tak ucho natężam ciekawie.* Mick.* „Son. Krym.“ I.

wy- ef., niekiedy ef.-lok.

Wytężyło się me oko || *Tak daleko, tak szeroko.* Mick.* „Farys“.

-tkliwić:

roz- aug.

Aliści i ten roztkliwił się, wydłużył policzki i oczy okazywał większe, niezwykłe, wspominające. Weys.

tkwić:

u- proc. (dur.), niekiedy mom.

Utkwiwszy w Telimenie oczy jak sztylety. Mick.* P. T. V 493. — *Robak nim zaczął mówić, w Klucznika oblicze* || *Wzrok*

utkwił, i milczenie chował tajemnicze. Mick.* P. T. X 451. — *Rozmowa ta utkwiła mi w pamięci.* Sienk. (dur.). — *Jedna kula chybiła, druga utkwiła w łokciu.* Czas. (mom.).

za- def.

Miernik zatkwił drążki w polu. XI.

tlić się:

s- konc. (rez.).

Gdy się wszystkie śmieci stliły, pożar niby groźny sam zagasł. II. — *Wiem, że co ginie, nie ginie daremnie,* || *Że te promyki, co się dzisiaj stliły,* || *Jutro rozjaśnią i rozgrzeją ciemnie...* Kaspr.*

za- inch.

W twarzy, zbielałej ze zmęczenia, zatlił się płomyk egzaltacyi. Danił. — *Od świecy zatliła się na niej delikatna sukienka.* II.

tłamsić (gwar. = 'dusić, tłumić').

s- konc. (rez., ew. mom.).

Sam także ledwie mógł stłamsić przerażający dreszcz w sobie. Żer. „Popioły".

tłoczyć:

s- konc.-lok. (rez., ew. mom., por. str. 51 ods.).

Wszystko tam było takie pogniecione, stłoczone, pomieszane. II.

przy- lok. (por. str. 51 ods.).

Przytłoczony strasznym ciężarem osuwającej się góry, nie mógł się ruszyć. II.

wy- ef.-lok.

Była to wspaniała skóra z wytłoczonym na niej jego monogramem. II.

na- ampl.

Tu Wojski palcem wskazał w sieni, || *Gdzie czeladź i wieśniacy stali natłoczeni.* Mick.* T. P. XII 274.

tłómaczyć:

wy- ef.

Słowa te wytłómaczono jak najgorzej. Tret. — *Wytłómaczył*

„trochę fragmentów Giaura“. Chmiel. — *Znajdował projekt dobrym, lecz chciał przeinaczyć,* || *Dokładniéj go rozwinąć, jaśniéj wytłómaczyć.* Mick.* T. P. X 248.

[***prze-*** ‘z jednego języka na drugi przełożyć’ ma odcień lok.

Kilka twoich książek przetłómaczyła. Reym. — *Miał podobno zamiar przełómaczyć Werthera.* Chmiel.].

tłumić:

s- konc. (rez., często mom., p. § 5, 9).

Konfederacya zdawała się stłumiona. Szuj. (rez., por. *Wszakże utłumiona* etc. § 5, 9). — *Stłumiła jednak ból i rozpacz.* Reym. (rez., ew. mom.). — *A gdybyś z podłej przed losem bojaźni* || *Stłumił tę iskrę, co w duszy ci płonie.* Kras.* „Poeta“ (mom.). — *Wołają, westchnienie stłumiwszy ponure.* Mirj. (ew. mom.).

u- dur. (p. § 5, 9).

Nie mógł utłumić zbuntowanych chłopów. XI.

za- def. B (por. § 25).

Nareszcie zatłumiono długotrwałe strejki. XI.

po- pret. (por. *po-hamować*).

Jeden syn, który bolał szczerze i gryzł palce, by potłumić szlochanie. Sienk.

przy- dem.

Obracanie się w sferze dobrze ułożonych manekinów.. przytłumiało żywość wrodzonej jej wnikliwej inteligencyi. Danił.—*przytłumiony dźwięk fortepianu.* Żer. — *Przytłum głos, abyś nie obudził chorego.* XI.

toczyć 1. ‘staczać’ etc. (= niem. *wälzen, rollen*); 2. ‘prowadzić’; 3. ‘robotę tokarską wyrabiać’; 4. ‘ostrzyć na toczydle’; 5. ‘toczyć z beczki’; 6. ‘gryźć (o robactwie)’:

1) ***po-*** kurs. = 1.

Bardzo zgrabnie potoczył koło po drodze. II.—*Kiedy bryczka potoczyła się przez pola.* Weys.

przy- akkurs. = 1.

Przytocz koło, abym je mógł naprawić. XI.

za- transkurs. = 1.

Zatocz koło do kowala. XI.

[*s-* lok. (*od-*) = 1.

Stoczył beczkę po pochyłości. II. — *Zaświeciły mu .. dwie łzy ..* || *I stoczyły się szybko po rumianych licach.* Mick.* P. T. X 310].

2) *s-* konc. (rez., p. § 10,3) = 2.

Między myślami bitwa już stoczona. Mick.* „Dziady" III. — *wszystkie spory i walki, staczane od kilkuset lat na polu politycznem, społecznem, religijnem i filozoficznem.* Nusb.

3) *u-* dur. = 3. (p. §§ 10.3 & 40,8).

Stryj utoczył nam kręgle. XI.

wy- ef. = 3. (p. § 40,8).

Ślicznie wytoczył figurkę ze słoniowej kości. XI.

4) *wy-* ef. = 4. (p. § 40,8).

Wytoczył kosę na kamieniu. XI.

po- dystr. = 4.

Chłopi potoczyli kosy i noże do stęczkarni. XI.

5) *wy-* ef.-lok. = 5. (por. *wy-pić*).

Wytoczył resztkę miodu z beczki. II.

6) *s-* konc. (rez.) = 6.

Robaki okropnie stoczyły te stołki. II.

roz- ef.-lok. = 6.

Mrówki roztoczyły już żabę. II.

topić 1. 'na ogniu rozpuszczać' (= niem. *schmelzen*); 2. 'pogrążać w wodzie' (= niem. *versenken, ertränken*):

1) *s-* konc. (rez., ew. mom., p. § 10.2), niekiedy lok.

Gdybyś mógł stopić twoje wszystkie farby || *W jednym miłości bożej dyamencie.* Słow.* (tu lok. = 'razem'). — *Słońce stopiło śnieg.* XI. (rez. bez odcienia lok.).

roz- aug.-lok. (por. str. 54).

Bo lekka, ciepłem letniém powoli rozgrzana || *Roztopiła się lodu cukrowego piana.* Mick.* P. T. XII 161. — *Upadnie w przepaść, w tęczę i w kaskadę.* || *I roztopi się i zgaśnie i zniknie.* Słow.* „W Szw." — *Ogrzeje i roztopi kiedyś ściętą mrozem kaskadę tyraństwa.* Tret.

2) *u-* dur. = 2. (uwydatnia się proces czynności, p. §§ 10.2 & 22,4).

Czuł niewymowny pociąg utopić się w błocie. Mick.* P. T. VIII 565. — *Dziewczyna przystanęła i utopiła czarne spojrzenie w ciemnym gąszczu parku.* Weys. — *Jak pszczoła topiąc żądło i serce z niém grzebie,* || *Tak ja za myślą duszę utopiłem w niebie!* Mick.* „Farys“. — *duszę utopię w kontemplacyi.* Reym. — *pierwsza zabita, druga obyczajem wschodnim utopiona.* Tret.(=niem. *ertränken*).

za- def. = 2. (p. § 22,4), niekiedy z odcieniem transkurs.

Nie pragnę się zatopić w obłoku Nirwany. Kaspr.* (odc. transkurs). — *Siedział zatopiony w sobie.* Żer. — *Udało się flocie rosyjskiej zatopić jakiś okręt.* Głos Nar. — *O myśli! w twojéj głębi jest hydra pamiątek.* || *Co śpi w pośród złych losów i namiętnej burzy,* || *A gdy serce spokojne, zatapia w niém szpony.* Mick.* „Son. Krym.“ II. (def. A). — *Pan Andrzej i stary Jakób znajdowali się w zatopionym młynie, który lada chwila woda mogła zabrać...* Żuł. (def. L). — *Zatapiał się w swoich rozmyślaniach.* IV.

po- dystr. = 2.

Kury się potopiły, indyki się potopiły, świnie rozbiegły — nic nie zostało prócz wody. Makusz.

t r a c i ć :

s- konc. (rez., często mom., p. §§ 5,7; 6,6 & 24,5).

W roku 1887 Krapotkin stracił ukochanego brata Aleksandra. Kulcz. — *Chrzciciel, który w obronie Maćka oręż stracił.* Mick.* P. T. IX 430. (mom.). — *stracił wiarę.* Sienk. (rez.). — *straciwszy zwykłą zimną krew.* Sienk. (mom.). — *Homer.. stracił wzrok i w tym stanie stworzył Iliadę.* Mick.* — *Lecz nie mów księdzu, żeś nas spotkał, bo ten grosz straci wartość i cnotę.* Słow.

u- dur. (p. §§ 5,7; 6,6 & 24,5).

Pod Austerlicem całą utraciłem rotę. Mick.* P. T. X 131.— *W gub. mińskiej utraciliśmy wszystkie mandaty.* Bibl. Warsz. — *Eugeniusz nie wrócił już ani do swego mieszkania, ani do utraconego rozumu.* Tret. — *Gładził ręką czuprynę i tłómaczył się poczciwie, utraciwszy całą swą powagę wobec siostrzeńca.* Weys. —

O, wolności! jakże łatwo cię utracić, lecz jak trudno zdobyć! Sier. (por. str. 18 ods. 1). — *I to wiedz, że choć mnie zepsułeś życie, to sam utraciłeś więcej, daleko więcej!* Żuł. — *Należał on do tego pokolenia panów polskich, które utraciwszy po upadku Rzeczypospolitej znaczenie polityczne..* Chmiel. — *utraciwszy swą końcówkę pierwotną w przeddziejowej epoce.* Kryń.

za- def. (p. §§ 24.5 & 25,5).

Telimena.. zatraciła poczucie surowej cnoty i w ogóle głębszych i silniejszych zasad etycznych. Chmiel. — *Dawna Rzeczpospolita nietylko zatraciła poczucie bohaterstwa, nie lubiła robić nad miarę powinności, ale straciła nawet uczucie obowiązku.* Tarn. (Tu *za-* i potem *s-*, zamiast *za-* zapewne ze względu eufonicznego; lepiej byłoby ew. *s-* a potem *za-*). — *że świat, który zatracił prawdy i zasady, musi szukać czegoś, w coby wierzył i czegoby się trzymał.* Tarn. — *Taki Huysmans i Strindberg np., pomimo zwrotu do mistyki, nie zatracili realistyczno-naturalistycznych cech swego talentu.* Matusz. — *Tak wiele grywała nieszczęśliwych, zdradzonych kobiet, że już zatraciła pamięć granic własnej osobowości.* Reym. — *W ferworze miotania oskarżeń, oskarżyciele zatracają poczucie granicy pomiędzy prawdą i nieprawdą.* Dzien. Pozn. — *Dusza ludzka dopiero wtedy jaśniej widzieć poczyna, kiedy się bystrość młodych oczu zwolna zatraca.* Witw. „Uczta“ Pl. (def. B). — *Czy nawet to polowanie, metodyczne i kłótliwe, nie zatraciło w sobie smaku poetycznej awantury?* Weys. (def. B).

Uwaga. *Zatracić* też = ‘zagubić, zagładzić’ (def. M): *Herod szukać będzie dziecięcia, aby je zatracił.* Mat. II 14. — *Przykrego doznaję uczucia, posłać zmuszony te książki, z których wiele chciałbym zatracić.* Słow.

wy- ef. = ‘do szczętu wygubić’.

W czasie napadu wytracili wszystkich mężczyzn, zdolnych do broni. II.

prze- intens. i zarazem perdur.

Przetracił cały majątek. XI.

na- ampl.

Karabinierzy stojący za nami również dużo natracili. Dzien. Pozn.

po- dystr.

Gdy przed laty usłyszał po raz pierwszy o zbliżającej się reformie, zdawało mu się, że wszyscy potracili zmysły. Czas. — *Mnóstwo ludzi potraciło majątki do szczętu.* Tarn. — *Ludzie potracili palce u nóg i rąk od szkorbutu, powypadały im zęby.* Sier.

t r a f i ć pf. zwykle mom., ipf. *trafiać*:

u- zwykle mom. (uwydatnia zwykle konatywność), por. przysłowie: *Trafiła kosa na kamień.*

Utrafiony kulą spadł z konia. XI. (*Trafiony* byłoby przypadkowo). — *Ot, jeśliby panicz miał z sobą stryja mojego Łaukinia! On wszędzie utrafi.* Weys. (Tu postać jest raczej dur., niż mom.).

t r a p i ć:

s- konc. (rez., p. § 6, 9).

Ta wiadomość strapiła mnie. III. — *pocieszyć strapionych.* Matusz.

u- dur. (p. § 6, 9).

Utrapił mnie bardzo swojemi sprawkami. XI.

t r a w i ć 1. 'przerabiać pokarm w żołądku', (fig.) 'niszczyć, pożerać'; 2. 'przepędzać (czas)':

s- konc. (rez.) = 1. & 2.

Wszechniemcy nie mogą strawić tego, że Czesi podczas pobytu swego w Berlinie zachowali się zupełnie poprawnie i nie reagowali na ich prowokacye. Dzien. Pozn. (= 1.). — *strawieni nieszczęściem.* Małec. (= 1. fig.). — *Orłowski, który życie strawił w Peterburku.* Mick.* P. T. III 624 (mówi Telimena). — *Nie dziw! ze szlachtą strawił życie na biesiadach,* || *Na polowaniach, zjazdach, sejmikowych radach.* Mick.* P. T. V 427. (= 2.).

prze- intens.-lok. = 1.; perdur. = 2. (p. § 46).

Niedźwiedź przetrawił. Żer. — *Nie przetrawił tego, co czytał.* SRykacz. (=1.).—*Nie uczy się teraz, tylko przetrawia, co pojął.* IV (= 1.). — *Przetrawiła swoją młodość na uniwersytecie.* XI. (= 2.).

t r ą b i ć:

po- pret.
Żołnierz potrąbił na pobudkę. XI.
prze- perdur. (też = 'przestać trąbić', p. SWarsz.).
Żołnierze przetrąbili sygnały. XI.
za- inch.
Zatrąbili na odwrót. II.
wy- lok. z odc. ef.
Już wytrąbili pobudkę na ratuszu. III.

trącić pf., ipf. *trącać*:
po- kurs.
[***na-***, ***od-*** etc. lok.].

-treścić:
s- konc.-lok.
Stanowisko pisarza da się streścić w następujących słowach. Tarn.

troić (bez przedr. tylko *troić się*, rzadkie):
po- dystr.
Potroił ten majątek, założywszy fabryki żelazne. Weys.

tropić:
wy- ef.-lok.
Psy wytropiły lisa. III.
Uwaga. *Stropić* lok. (zwykle mom.) = 'zbić z tropu'; *s-się* 'zmieszać się'.

troszczyć się (por. *troskać*):
po- pret.
Nie potroszczył się ani chwili nad tą sprawą. XI.
za- def. (inch.).
On jeden o mnie się zatroszczył. II. (def.).
s- konc. (rez.), rzadkie (prawie tylko w imiesłowie).
Stroszczony przez tyle nieprzyjemności. XI. (gwar., lepiej *stroskany*).

trudnić:

u- dur. (zwykle = niem. *erschweren*).

Nie tylko mu nie pomógł, ale owszem utrudnił każdy krok w nowej epoce jego życia. II. — *Przez brak materyału utrudnia się teraz ta robota.* XI.

za- def. (zwykle = niem. *beschäftigen*, *hindern*).

Tak zatrudniona przecież obracała głowę || *Na pamiętne szelestem krzaki agrestowe.* Mick.* P. T. III 79. — *Wołyń, Podole i Ukraina, zatrudnione buntem Paleja, nie stawiły się.* Szuj. — *Lecz nic mu nie odpowiedział starzec: zasypywał bowiem śniegiem ciała umarłych i był zatrudniony.* Słow. „Anhelli“. — *Fabryka zatrudnia wiele robotników.* IV.

po- się pret.

Przez to ich robota się potrudniła. XI.

trudzić:

s- konc. i niekon. (rez., p. § 7, str. 21).

Każdy strudzony poszedł spać do swéj komnaty. Mick.* P. T. XI 94. — *Dzięki niestrudzonym zabiegom prezesa.* Tyg. Ill. — *Z tą myślą strudzony na ciele i umyśle, udałem się na spoczynek.* Sienk. — *Że się przejdziesz trochę po Nowym świecie, to cię zbytnio nie strudzi.* II. (wyraźnie niekon.).

u- dur., zwykle kon. (p. § 7, str. 21).

Sędzia choć utrudzony, chociaż w gronie gości, || *Nie chybił gospodarskiéj, ważnéj powinności.* Mick.* P. T. I 242. — *jak człowiek zupełnie utrudzony.* Sienk. — *Ośmielę się czytelnika utrudzić jeszcze szczegółowem sprawozdaniem.* Lutosł. — *Utrudziły się ramiona ich potężne.* Tret. — *Gdzie żaden wał, płot żaden nogi nie utrudza.* Mick.* P. T. II 3.

po- pret., (o wielu) dystr.

Potrudź się trochę, a pójdzie! XI. (pret.). — *Wszyscy uczniowie się potrudzili nad rozwiązaniem zadania.* XI.

-trwalić:

u- dur.

Coraz silniej utrwala się teorya. Dzien. Pozn.

za- def. (mało używane).

Ma o tem opinię zatrwaloną. XI.

trwonić:

s- konc. (rez.).

Schedę ojca swojego i majątek bratni, || *Wszystko strwonił na wielkim figurując świecie.* Mick.* P. T. I 733.—*Niewdzięczna! chociaż tyle pięknych darów strwonił.* Mick.* P. T. XII 814. — *Nadaremnie tylko strwonił tyle czasu.* II.

prze- perdur.

Przez niedbalstwo i karty przetrwonił cały dobytek. III. — *A gdy już przetrwonił cały majątek..* III.

roz- ef. lok. ('tu i owdzie').

Lecz wnet w zagranicznych szulerniach roztrwonił spadek. III. — *W samym Wiedniu zdążył roztrwonić wszystkie pieniądze, jakie miał na podróż.* II.

po- dystr.

Potrwonił wszystkie pieniądze. XI.

trwożyć:

s- konc. (rez., ew. mom., p. § 18,5).

Strwożone kobiety. Mick.* P. T. V 702. — *ujadanie strwożonych psów.* Prus. — *Ta niespodziana wiadomość strwożyła nas.* XI.

za- def. (p. § 18,5).

Taki anielski, że już nie wiem, już nie miałem || *Odwagi zagniewać ją, zatrwożyć — milczałem.* Mick.* P. T. X 563. — *Niebiosa zatrwożyć,* || *uderzyć w niebo tak, jak w tarczę z miedzi.* Słow.* „Król Duch". — *Ten straszny widok zatrwożył nas na cały dzień.* XI.

po- dystr.

Nie śmieli kroku dostać słudzy potrwożeni, || *I chwytając naczynia w ślad Panów uciekli.* Mick.* P. T. V 773. — *Pogłoski o wojnie potrwożyły mnóstwo ludzi.* XI.

trzebić 1. 'karczować, wypleniać'; 2. 'kastrować'.

1) ***wy-*** ef. = 1.

Las wytrzebił, zarośla wykarczował i założył sobie gospodarstwo. II.

[***prze-*** lok. ('tu i owdzie') = 1.

Te lasy, teraz takie przetrzebione, dawniej niezgłębione były. II].

2) ***wy-*** ef.-lok. = 2.

Wytrzebili konia. XI.

-trzeszczyć:

wy- lok.-ef.

Wytrzeszczył oczy. I.

trzeźwić:

o- dur. (p. § 35, 4).

Otrzeźwiłem ją kolońską wodą. XI.

wy- ef.

Nagłe niebezpieczeństwo wytrzeźwiło go w jednej chwili. III. — *Odebrana wiadomość wytrzeźwiła go zupełnie.* XI.

roz- aug. (p. § 35, 4).

Chory roztrzeźwił się w górach. XI.

[***s-*** † (p. ŚWarsz.), jeszcze gwar., konc.-totalne, zwykle mom. *Zjedz kwaśny ogórek a strzeźwisz się.* III].

tuczyć:

u- dur.

Kot raczej, niż lis; rodzaj żbika utuczonego w kuchni. Weys. — *Utuczona gęś.* III.

po- dystr. (o⁶ wielu), niekiedy pret.

W ostatnich czasach potuczono mnóstwo wieprzy. XI. (dystr.). — *Potuczyli wieprza i sprzedali go.* XI. (pret.).

tulić:

przy- lok. (zarazem zwykła forma zmiany aspektu).

Matka przytuliła synka do łona. II.

u- dur. (t. j. proc.-rez., zwykle = niem. *beruhigen*).

Krystynę, przyzwyczajoną do pałacowych wygód, utuliła tu jakaś niedoznana od czasów dzieciństwa, ciepła, miłosna niemal pieczołowitość. Weys. — *Twarz schyloną w otwarte utuliła dłonie.* Mick.* P. T. V 253. — *żal nieutulony.* Gąsior. — *Nie płacz, dziecię, mama cię utuli.* II. — *Matka utula dziecko.* IV.

tumanić:

o- dur.-lok.

Cyganie umieją otumanić łatwo lud prosty. III. — *Wszyscy go otumaniają.* IV. (Rezultat uwydatnia się więcej niż w zdaniu: *tumanią go*, zwykle tentatywnie). — *Towiański otumanił przyjaciół Mickiewicza swoją teoryą.* I.

[*s-* konc. (rez.), gwar.

Stumanił chłopa tak, że mu za bezcen sprzedał grunt. III.].

tuszyć:

po- † (p. SWarsz.), przypuszczalnie konsek.

turczyć:

s- konc. (rez.).

Część szlachty bośniackiej sturczyła się zupełnie. III.

o- dur. (zwykła forma pf.).

Poznała później M. Czajkowskiego, poślubiła go i jak on oturczyła się. Małec.

po- dystr. (o wielu).

Niektórzy słowianie południowi poturczyli się wskutek długiego panowania Turków. III (dystr.). — *Szlachcic polski — poturczony — wrócił do kraju.* Małec. (= jeden z poturczonych).

twardzić (rzadkie bez przedr.):

o- dur.-lok., przen. dur.

Otwardziła się dusza jego. XI.

za- def. (zwykle przen.).

Tryumf nad miękkiém sercem serce twe zatwardził, || *Żeś je zdobył tak łacno, zbyt prędkoś niém wzgardził!* Mick.* P. T. VIII 436. — *Zatwardziłeś twe serce na moje prośby i błagania.* II.

twierdzić:

s- konc. (rez.).

Wszystko to wystarcza chyba, żeby stwierdzić czysto angielski charakter pisarza. Matusz. — *jest faktem dawno stwierdzonym.* Matusz. — *„Lokal-Anzeiger" stwierdza, że Niemcy teraz poznały, kto jest ich wrogiem najzaciętszym.* Dzien. Pozn.

u- dur.

Utwierdziła się o nim stanowczo opinia. Sienk. — *których on niegdyś do wiary nawrócił lub w niej utwierdził.* Chmiel. — *utwierdziło mnie w przekonaniu.* Matusz. — *Postępowaniem swem utwierdzili zasadę, że..* Now. Ref.

za- def.

Wiesz, że gdy Imperator zatwierdzi ukazy, || *Z łaski swéj, często karę powiększa dwa razy.* Mick.* P. T. IX 175. — *Cesarz zatwierdził go na tem stanowisku.* III. — *Rada narodowa zatwierdziła kandydaturę.* Czas.

po- konsek.

I ma pani słuszność! — potwierdził, nie pragnąc dalszych dociekań. Reym. — *Zapewnia, że Sokrates sam potwierdzał później częściowo sprawozdanie Arystodema.* Witw. „Uczta“ Pl. — *On potwierdził, że tak, ale to nie prawda.* III.

t w o r z y ć :

z- konc. (rez., ew. mom., p. § 9, 2).

Między ludźmi jakimi ich Pan Bóg stworzył. Małec. — *Byron stworzył nowy gatunek poezyi.* Mick. — *Puszkin chciał sięgnąć w głąb historyi narodu i stworzyć tragedyę historyczną.* Tret. — *jakiem być potrafi tylko życie, stworzone ręką artysty.* Witw. — *Umiejętna muzyka stwarza harmonię z elementów różniących się zrazu wysokością.* Witw. „Uczta“ Pl. — *staje się niezależnem od warunków stwarzanych przez przypadkowe konstelacye procesu ekonomiczno-dziejowego.* Brzoz. — *że uczony, stwarzający pewien nowy kierunek.. stawia w zaślepieniu zbyt różowy horoskop dla rezultatów swej pracy.* Nusb. — *Stwarza sobie zamki na lodzie.* IV. (Tu akcentuje się wyraźniej iteratywną momentalność — por. str. 25 ods. — niż w zdaniu: *tworzy sobie* etc.).

u- dur. (p. § 9, 2).

Utworzył senat, szpiegi, dygnitarze. Mick.* „Dziady“ III Ust. — *Utworzyli różne szkoły, różne poezyi gatunki.* Mick. — *Pienia Byrona przemówiły do wielkiej massy Europejskiej, i utworzyły naśladowców.* Mick. — *Mickiewicz utworzył epopeję ze szlacheckich motywów.* VI. (Ale konc.: *Mickiewicz stworzył polską epopeję.* VI.).

wy- ef. < lok.

Trudno nie zrozumieć zasadniczych różnic, wytworzonych z biegiem wieków. Dzien. Pozn. — *Wytworzyła się z tego wielka mieszanina pojęć tak filozoficznych jak religijnych.* Tarn. — *Człowiek wytworzył najrozmaitsze rasy roślin dla różnych celów swoich.* Nusb. — *Religia* [sc. Turków] .. *wytworzyła tradycyjny ich fatalizm.* Lipk.

po- dystr.

Potworzyć nowe wyrazy. SWarsz. — *Potworzyły się stronnictwa.* SWarsz. — *w agregacyach z ducha wynikłych, z formą objawionych, które potworzyły narodowości.* Słow. — *We wojnie światowej potworzyły się legiony polskie.* XI.

u b o ż y ć (mało używ. bez przedr.):

z- konc. (rez.).

A niech się mąż Pani nie trwoży, || *Iż oddanie ziem Państwo tak bardzo zuboży.* Mick.* P. T. XII 563. — *Drożyzna chwilowa wszystkich zuboża.* XI.

po- dystr. (o wielu) albo major.

Wojna poubożyła wiele państw. XI. (dystr.). — *Wojna poubożа kraj.* XI. (major.).

u c z y ć:

na- dur.-def. (p. § 34, 4).

Nauczył i mnie odczuwać poetyczną melancholię Kampanii Rzymskiej. Sienk. — *Takich mnie rzeczy nauczyła, ile razy ze mną mówiła.* Witw. „Uczta“ Pl. — *ci, co przeżyli wszystkie nieszczęścia i niczego się z nich nie nauczyli.* Brzoz. — *Czego się Jaś nie nauczył, tego się Jan nie nauczy.* Przysłowie. — *Nauczał on* [sc. Pyrron], *że wszystko jest jednakowo niepewne i sporne.* J. Sten.

przy- dur.-def. z odcieniem lok. (p. § 34, 4).

Przyuczył go do pracy, nie bez trudności. XI.

po- pret. (przebieg), major. (rezultat); niekiedy z odcieniem konsek. (p. § 34, 4, uw.).

Podczas swej tu bytności pouczył nas Francuz swego języka. XI. (pret.). — *Pouczony tą stratą, będzie się miał na baczności.* XI. — *Jakież szanowny pan wyniósł wrażenie z naszych obrad?..* —

Bardzo pouczające. Weys. (major.). — *Tylko bardzo ścisła analiza poucza nas o tem.* Nusb. (major.). — *Pojmować musiał* [sc. Sokrates] *wiele mytów jako symbole, mniej lub więcej pouczające i moralne.* Witw. (major.). — *Niech pan lepiej nie przychodzi... Tu niewolno postronnym. Tu za wszystko kara... — pouczał go.* Sier. (pret.).

wy- ef.

Z ksiąg obcych wyuczył się gospodarstwa sztuki. Mick.* P. T. VII 154. — *Od Telimeny pięknie dygać wyuczona.* Mick.* P. T. XI 588. — *Musiał przecie wyuczyć się codzień choć jako tako lekcyi.* Sienk. (słabiej ef.). — *Głośno wyuczano się następnych lekcyi.* Zych.

do- kompl.

Mnie zdaje się: tych naszych nauczycieli jeszcze douczyć trzeba. Weys.

pod- dem.

Adam, poduczony w domu, oddany został wraz z bratem Franciszkiem do szkół. Chmiel.

wabić:

z- konc. (rez.).

Głupi niedźwiedziu!:. czyli pasieki zwabiła cię wonność. Mick.* P. T. IV 566. — *Kilka pszczół, zwabionych zapachem, brzęczało wkoło nich.* Saw. — *emigranci, zwabieni wieścią o łatwym zarobku w Ameryce.* Sienk. — *Zwabieni krzykiem zbiegli się sąsiedzi.* Czas. — *Leśnik, albo Duch Leśny, udający czasami głos ludzki, aby wędrowca w gąszcze zwabić.* Karł. — *Udając, że szukanie grzybów tam go zwabia.* Mick.* P. T. III 494. — *Przywołując Wazów na tron, osłabiano Polskę, zwabiając najniepotrzebniej nowych nieprzyjaciół.* Brückn. — *Cukier zwabia muchy.* IV. (konkr. = teraz, ale: *Cukier wabi muchy.* IV. abstr. = zwykle, wogóle).

[***przy-*** lok. (p. str. 51 ods.).

Bliżéj zaś, niedoperzów siostrzyczki, ćmy, rojem || Wiją się, przywabione białym kobiet strojem. Mick.* P. T. VIII 23. — *Muza nie dawała się przywabić.* Tret. — *Przywabiła ptaki ziarnkami.* I.].

po- (o wielu) dystr.; niekiedy pret.

Światło powabiło jedną ćmę po drugiej. XI. (dystr.). — *Głuszec powabił przez chwilkę i zamilkł.* XI. (pret.).

w a d z i ć:

z- konc. (rez., p. § 64, 3).

Sprawa pieniężna zwadziła ich. XI. (niekon.).

po- dur.-kon. (p. § 64, 3).

Baba powadziła młode małżeństwo. XI.

w a l c z y ć:

prze- perdur.

Wspomniał przewalczone boje z Kartagą. SWarsz. — *Karol XII przewalczył swój wiek.* XI.

U w a g a. *Przewalczyć* też 'walcząc przepędzić' i 'walcząc przezwyciężyć' (p. SWarsz.).

wy- ef. z odc. lok.

na widownię żywota wywalczoną pracą i siłą woli. Szuj.

z- rez.-totalne, (por. *z-wojować*).

Zwalczył wszystkich nieprzyjaciół. XI.

w a l i ć:

ob-(*alić*) dur.-kon.

Czy natrzeć na zwierza, czy wroga obalić, czy twoją siostrę obronić? Kras. „Iryd.“ — *Od takiej broni niegdyś obalony || Pradziad Gedymin na szańcach Wielony.* Mick.* „Grażyna“.

po- 'obaliwszy położyć', silnie def. (por. *po-bić*).

Pięścią powalił go na ziemię. Zdziech. — *Po krótkiej walce powalił go na ziemię.* III. — *Powalił się tu jak palma złamana.* Słow.* „O. zadż.“

[***z-*** lok.. np. *Choroba zwaliła go z nóg.* III.].

u- (gwar.) mom. (por. *u-kłuć* etc. § 53).

Uwalił go pięścią. III

w a ł a s z y ć:

o- dur. (forma zmiany asp., por. *o-kastrować* etc.).

Owałaszył osła. XI.

po- dystr.
Powałaszono wszystkie ogiery. XI.

warzyć:
u- dur. (normalna forma pf.), zwykle wyraźnie kon.
Ziemniaki są już uwarzone. III.
za- def.
Woda zawarzona do herbaty. XI.
na- ampl.
Nawarzy on nam piwa — zaczął, gdy Bohdan się oddalił — sympatyczny pasażer, mógłby jednak cokolwiek się hamować. Danił.
z- konc. (rez.), zawsze niekon. (zwykle przen.).
Zwarzone mleko do niczego nie da się zużyć. XI.

waśnić:
z- konc. (rez. p. § 64,4), niekon.
Ta sprawa zwaśniła obie rodziny. XI.
po- dur.-kon. (p. § 64,4).
Stara ciotka powaśniła młodzież. XI.

ważyć 1. ‘dochodzić ciężkości czego na wadze’; (fig.) ‘rozważać; poważać’; 2. ‘ryzykować, hazardować’; [3. ‘mieć wagi tyle a tyle’ (bez formy pf.)]:
1) ***z-*** konc. (rez.) = 1.
Rzeźnik zważył mięso. I. — (Przen.): *Zważywszy, iż ludność żydowska prędzej się mnoży od polskiej.., wyrachować można..* Karł. — *Zważywszy, że budowy różnych grup językowych są zasadniczo różne.* B. de Court. — *Za bardzo go kocham, aby zważać na takie bagatelki.* Reym. — *nie zważał na to i robił swoje.* Reym.
po- pret.; (o wielu) dystr. = 1.
Poważył kulę przez chwilę w ręce. III (pret.).—*Kupczyk poważył cukier, kawę i herbatę.* XI. (dystr.).
roz- ef. z odcieniem lok. = 1.
Rozważ pilnie, zanim się zdecydujesz na ten krok. XI.
u- ‘zwracać na co uwagę’ ma odcień dur.
zau- def.

Zauważyłem, że np. na mistycyzmie kończą wszyscy nasi wielcy pisarze. Sienk.

2) ***od-*** (forma zmiany asp.) z odc. lok. = 2.

Na wielem się odważył, na więcéj odważę. Mick.* P. T. III 528. — *Możesz się domyślić, że nie dbam o życie twoje, kiedym własne na to odważył.* Kras. — *Ja się na to nie odważam.* IV. (konkr. = teraz; abstr. *ważę*).

Uwaga. *Odważyć* lok. do znaczenia 1. = 'odmierzyć', np. *Odważył mi kilo cukru.* III.

po- *się* 'ośmielić się' z odc. konsek.

On się na to nie poważy. II.

-wątlić:

z- konc. (rez.).

Choroba bardzo go zwątliła. II.

nad- dem.

z zamiarem.. poświęcenia się interesom rodzinnym, nadwątlonym długą nieobecnością w kraju. Kallenb.

o- dur. (bardzo rzadkie).

wątpić:

z- mom.-ingr. (ew. mom.).

Zasmuceni, strwożeni, słuchacze zwątpili, || *Czy instrument niestrojny? czy się muzyk myli?* Mick.* P. T. XII 695.

Uwaga. *Zwątpić* też = 'stracić wszelką nadzieję' (= niem. *verzweifeln*).

wdzięczyć *się*:

od- (forma zmiany asp.) z odc. lok. ('absolutywne').

Chciałbym mu się odwdzięczyć, a nie mogę jakbym pragnął. Żer.

wy- ef.

Przestań, bo ja ci się wywdzięczyć nie mogę. Kras.

weselić (por. *radować*):

u- dur. (p. § 35, 6).

Uweselił nas swoimi dowcipami. XI.

roz- aug. (p. § 35, 6).

I jak bawić się trzeba, i jak czas podzielić, || *By życie uprzyjemnić i wieś rozweselić.* Mick.* P. T. I 668. — *Zwolna Jaś rozweselił się i rozgadał.* Sier. — *Skatowane w szkole dziecko pragnąłem rozweselić.* Danił. — *Gdy się żegnał, Halszka nagle rozweseliła swój surowy wyraz twarzy najpromienniejszym uśmiechem.* Weys. — *Po wielu próbach zdołano go rozweselić.* III. — *Ta myśl go bardzo rozwesela.* IV.

po- się pret.

Poweseliliśmy się podczas naszej podróży. XI.

pod- dem.

Niechaj ci zaczną, niech się i lud podweseli. Mick.* P. T. XII 631.

wędzić:

u- dur.

Zaś dla mężczyzn wędliny leżą do wyboru, || *Półgęski tłuste, kumpia, skrzydlik ozoru,* || *Wszystkie wyborne, wszystkie sposobem domowym* || *Uwędzone w kominie dymem jałowcowym.* Mick.* P. T. II 515. — *Gospodyni uwędziła węgorzy.* XI.

wy- ef. z wyraźnym odc. lok.

Wywędził robactwo z izby. XI.

po- dystr. (o wielu), niekiedy pret.

Powędzili kiełbasy i szynki. XI. (dystr.). — *Powędził w izbie, aby oczyścić powietrze.* XI. (pret.).

prze- perdur., pret., intens. > 'zbyt' (por. SWarsz.).

pod- dem.

Uwaga: *z-wędzić* lok. = 'ukraść'.

-wiadomić:

u- dur. (zwykle osobiście).

Puszkin uwiadomił Benkendorfa o swoim zamiarze małżeństwa. Tret.

za- def. (zwykle nie wprost).

Zawiadomiłem ich o urodzeniu się synka. XI.

po- dystr.

Powiadomił całą rodzinę o tem. XI.

wichrzyć:

za- def. (tylko w imiesłowie); *za- się* inch.

Sejm warszawski 30 maja zawichrzył się burzą krzyków o ewakuacyą wojsk saskich, samowolnie rozpoczętą wojnę.. Szuj. (inch.). — *Nad Gierlachem zawisnął kłąb czarny, olbrzymi || Zawichrzonych obłoków.* Tetm.* (def.).

z- < *wz-* erekt. (?), tylko w imiesłowie.

Zapędy zwichrzonej myśli. Chmiel.

[*roz-* lok.].

-wiedzić:

od- dur. 'przybyć dla zobaczenia' (zwykle przez życzliwość, uszanowanie i t. p.).

A nie! Chce pan, abyśmy tu znowu siedziały, jak... w seraju, czekając aż nas kto odwiedzi. Mam dosyć tego. Weys. — *Kiedy.. odwiedziłem przed dwoma miesiącami uniwersytet petersburski.* Dzien. Pozn. — *Rozmowę z ojcem przerwało nam nadejście państwa Davis, którzy codziennie ojca odwiedzają.* Sienk. — *znów powracać do swego zacisza, gdzie go nikt nie odwiedzał.* Weys.

z- rez. 'przybyć i obejrzeć' (*z-* uwydatnia silniej niż *od-*, że podmiot coś zobaczył, obejrzał).

W podróżach swych dalekich wiele zwiedził świata. Mick.* P. T. VII 6. — *Zwiedził pieszo, z ołówkiem w ręku, okolice Krewa, Trok, Kowna.* Brückn. — *Zwiedzałem niedawno katedrę wileńską.* Weys.

na- dur.-def. (bo z reguły ciężkie skutki), zwykle = niem. *heimsuchen* (niekiedy z odc. ampl.).

Olbrzymi pożar nawiedził Konstantynopol 23 b. m. Dzien. Pozn. — *Ciężkie burze nawiedziły onegdaj część Prus Zachodnich.* Dzien. Pozn. — *Zaraza nawiedziła kraj.* IV. — *Hordy Tatarów nawiedziły Polskę.* I.

wielbić:

u- dur.

uwielbić śpiewem wojenne czyny pana młodego. Tret. — *zginąć dla sławy uchodziło zawsze za rzecz wysoce szlachetną i go-*

dną uwielbienia. Matusz. — *Uwielbia swego mistrza.* IV. (konkr., *wielbi* abstr.).

po- konsek. (por. *po-kochać*).

Uczeń bardzo powielbił swego mistrza. XV.

wieńczyć:

u- dur.

Jeśli dziś ślubem pary nie możem uwieńczyć. Mick.* P. T. X 263. — *Wtenczas, dębowym liściem uwieńczeni,* || *Rzuciwszy miecze, siądą rozbrojeni.* Mick.* P. T. Epilog 55. — *I uwieńczyłam Matki Boskiéj skronie,* || *Tam nad łóżkiem na obrazku.* Mick.* „Dziady“ III. — *tryumfem uwieńczyła przeciwnika.* Tret.

po- dystr. (gwar. też = ‘połączyć ślubem’).

Mieszkańcy powieńczyli ulice miasta na przyjęcie dostojnika. XI.

wiercić:

u- dur.

Uwiercił dziurę w ścianie. XI.

po- pret.

Powiercił świdrem w drzewie. IV.

prze- lok.-rez.

Przewiercił deskę. XI.

wierzyć:

u- dur.-ingr.

Mieszkał tuż przy Cesarzu, na dworze, jak w raju, || *A nie uwierzy Hrabia, jak tęsknił po kraju.* Mick.* P. T. III 626. — *Przychodzę służyć waszemu Bogu,* || *Waszym prorokom uwierzyć.* Mick.* — *W ten zamiar łatwo uwierzyć.* Tret. — *Czekam, żeby mi zesłano taki stan duszy, w którym mógłbym uwierzyć tak głęboko i bez cienia wątpliwości, jak wierzyłem, będąc dzieckiem.* Sienk.

za- def. ‘dać wiarę, zaufać’ (teraz mało używ.).

Nie zawierzaj mu zanadto. XI. — *Zawierzyła mu wielką tajemnicę.* XI.

[***po-*** *co,* ***z-*** *się komu* = niem. *anvertrauen*].

-wiesić p. *wieszać*.

-wieścić:

ob- ma odcień dur.

Woźny obwieścił gminie najnowsze rozporządzenia. XI.

wietrzyć 1. 'wiatrem czyli węchem dochodzić' (= niem. *wittern*); 2. 'wystawiać co na przewiew powietrza, otworzyć (pokój) na przewiew powietrza' (= niem. *lüften*):

1) *z-* konc. (rez., ew. mom.). = 1.

Pies ślady pana łatwo zwietrzy. III.

za- inch.

Pies zawietrzył zwierzynę. II.

2) *prze-* intens. z odc. lok., niekiedy pret. (por. *przeczyścić*) = 2.

Przewietrz dobrze pokój! II. (intens.). — *Wyszedłem na przechadzkę, aby się przewietrzyć.* XI. (pret.).

wy- ef. = 2.

Wywietrz dobrze pokój! III. — *Służąca wywietrzyła pościel.* XI.

-większyć:

z- rez., p. § 71, 6, uw.

Zakres nauczania się zwiększył. X. — *To tylko zwiększyło nieszczęście.* XV.

po- kon., p. § 71, 6, uw.

Przez pilną pracę powiększył swój majątek. XI.

więzić:

u- dur.-ingr.

Zdetronizował i uwięził Abdul Hamida. Srok. — *Ów wąż miał niegdyś jasną postać gwiazdy, ale pokonał go Duch Złego i uwięził we wstrętnych kształtach płazu.* Zdziech.

prze- perdur.

Czyż nie stoi straż u drzwi? Czyż nie na rozkaz sułtana Mesyasza tutaj przewieziono? Żuł.

po- dystr. = 'uwięzić kolejno'.

Powięziono sprawców tej zbrodni. XI.

-wilżyć:
z- konc. (rez.).
Gdy zwilżony tytuń dobrze zaprzał. Żer.
od- lok. albo „zwrotne“ (p. § 48).
Odwilżyć przyklejony papier ażeby odstał. SWarsz. (lok. i „zwrotne“).
na- dur.-def. 'napuścić wilgocią'.
Zapomocą dren można dowolnie nawilżyć pola. II. — *Ogrodnik nawilżył zagony.* XI.

winić:
ob- dur. (= niem. *beschuldigen*).
Obwinił mnie niesprawiedliwie. XI.

-właszczyć:
u- dur. (= niem. *mit Eigentum ausstatten*).
Pan uwłaszczył chłopów. XI.
przy- dur.-def. z odc. lok. (= niem. *sich aneignen*).
Przywłaszczył sobie nieprawnie tytuły i władze. XI.
[*wy-* lok. = łac. *ex-*].

-wolić:
za-do-wolić def. (= niem. *befriedigen*).

wrócić pf., p. *wracać.*

wróżyć:
po- pret.
Cyganka powróżyła ciekawym pannom. XI.

wstydzić:
za- def.
On nas wszystkich zawstydził; oj, dzielny księżyna! Mick.* P. T. IV 785. — *Argument ten tak przekonał i zawstydził Adama, że..* Chmiel. — *szepnęła zawstydzona.* Prus. — *Może zabrakło mu atmosfery kabaretowej w społeczeństwie i zawstydził się swej dawnej specyalności.* Z. Wasil. — *Zawstydził się okropnie.* III.

po- dystr.; — ***się*** pret. (niekiedy z odc. konsek.).

Powstydził wszystkich swojemi wiadomościami. XI.—*Nie powstydził się żądać nagrody pieniężnej.* X. (pret. bez odc. konsek., mowa tylko o czynności współczesnej, a nie dawniejszej).—*Powstydził się trochę.* III. (pret., ew. trochę konsek.). — *Nie powstydzę się swojej roboty.* SWarsz. (odc. konsek.). — *Masz sługi, za które się nigdy nie powstydzisz.* SWarsz. (konsek.).

-wtórzyć (jest też *wtórzyć* = *wtórować*):
po- konsek.
Powtórzył znane opowiadanie swoje. XI.

-wyższyć:
pod- major. (***po-*** †).
Podwyższyli most nad strumykiem. XI.
wy- ef. (zwykle przen.).
Wywyższył się nad innymi. XI.

zazdrościć:
po- konsek.
Nie pozazdrościł jego losu. IV.

zbroić:
u- dur.

Dżokejów, dodał Hrabia, uzbroić we dworze, || *Z włości wezwać Wassalów!* Mick.* P. T. V 854. — *jak książę Radziwił* || *Dominik, co zastawił dobra swe i sprzęty* || *I dwa uzbroił nowe konne regimenty.* Mick.* P. T. X 396. — *Uzbraja nowy regiment.* IV. (*Zbroić* w tem znaczeniu bez *się* niema w użyciu, jest *z-broić* pf. = 'zrobić szkodę').

po- dystr.
Pozbroił kilka pułków. XI.

zdobić:
o- dur.-(lok.).

Ozdobili ołtarz kwiatami. III. — *Kazał ten sprzęt na urząd w Wenecyi zrobić,* || *I wedle własnych planów po polsku ozdobić.*

Mick.* P. T. XII 29. — *Te kwiaty ozdabiają pokój.* IV. (konkr., abstr. np. *Cnota zdobi człowieka.* IV.).

przy-o- dem. (= dodaje się coś).

Przyozdobiliśmy pokój obrazami. XI.

-z d r o w i ć:

u- dur. (= niem. *heilen*).

Woda uzdrawia. XI.

po- 'powitać' (= niem. *grüssen*) pret. z odc. konsek.

Pozdrów rodzinę odemnie. XI.

z i e l e n i ć:

o- dur.-lok.

abyś serce twe pocieszył, rozradował, okwiecił, ozielenił. Mick.

za- def. (inch.).

Ale tymczasem wielki serwis barwę zmienił, || *I odarty ze śniegu już się zazielenił.* Mick.* P. T. XII 159.

[***po-*** lok. ('po wierzchu')].

z i ę b i ć:

o- dur.(-lok.).

Spadł grad i oziębił powietrze. Now. Ref. — *ruch wysoce oziębionego powietrza.* Szym.—(Przen.): *Wkrótce jednak oziębiły się stosunki z Danią.* Encykl. Org. (dur. bez odc. lok.).

wy- ef.

Otworzył okno i wyziębił pokój. II. — *Szwedzi wyziębiają poncz.* XI.

-z i ę b i ć s i ę (przen.):

za- def. (p. § 45, 3, uw.).

Zaziębił się na wycieczce i teraz ma zapalenie płuc. III.

prze- perdur. (p. § 45, 3, uw.).

Przeziębiłem się lekko, ale to wnet przeszło. III.

z ł o c i ć:

u- dur.

Chłopcy uzłocili orzechy. XI.

o- dur.-lok.

Na zachód, jeszcze ziemia słońcem ozłocona. Mick.* P. T. X 47. — *patrząc na ozłocone niebo.* Słow. — *kiedy mu wprost w oczy zaświeciło słońce łaski carskiej i obiecywało ozłocić jego raj małżeński.* Tret.

za- def. albo inch.

Słońce zazłociło okna. IV. (inch. zarazem def.). — *czasem szczegół jaki zazłocony.* Wysp. (def.).

wy- ef.

Do tych pól malowanych zbożem rozmaitém, || *Wyzłacanych pszenicą, posrebrzanych żytem.* Mick.* P. T. I 17.

po- dystr.

pozłocony mundur. III.

złościć:

roz- aug.

Ten zawód rozzłościł go do reszty. III. — *Rozzłościł się o to na niego.* III.

wy- ef.

Nareszcie się wyzłościł. XI.

na- *się* ampl. (zarazem dur.-def.).

Nazłościłem się na nich. XI.

znaczyć = 'znakiem cechować'; 'wyobrazić':

na- dur.-def. (lok.).

Autorowie ich robią na mnie wrażenie wprawnych rysowników. Jak prędko i biegle naznaczona tam każda postać, ile siły i charakteru w tem szkicowaniu! Sienk.

wy- ef. ('znakiem cechować').

Siostra wyznaczyła mi chustki do nosa. III.

za- def. (por. *za-pisać*); przen. = niem. *betonen.*

Zaznaczyłem sobie ołówkiem najważniejsze miejsca w książce. XI. — *Trzeba zaznaczyć, że tak nigdy nie bywa.* XI. (przen.).

-znajmić:

o- dur. (osobiście).

Sam mu oznajmił, że.. Tret.

za- def. (zwykle nie wprost).
Zaznajmiłem mu rezultat naszych zabiegów. XI.

-znajomić:
o- dur.
Oznajomiłem się z warunkami życia w tem mieście. XI.
za- def.
Zaznajomił się Puszkin z poezyą Bajrona. Tret.
po- dur.-kon. < dystr. (dual.).
Poznajomiłem mych przyjaciół między sobą. XI.

zrzędzić:
po- pret.
Starzec na każdą rzecz musiał pozrzędzić. III.

-zwyczaić:
przy- dur.-def.
Stopniowo przyzwyczaiłem się nawet do tego, co z początku tak drażniło mój honor. Sienk.

źrebić się:
o- dur.
Kobyła się ożrebiła. I.

żalić się:
u- dur.
Dziecko użaliło się przed matką. VIII.
wy- ef.
Wyżalił się przedemną jak przed własną matką. II.
po- pret. z odc. konsek.
Pożalił się na ciebie przedemną. XI. (prawie konsek.).

żarzyć:
roz- aug.
Rozżarzył żelazo. III. — *Wiatr rozżarzył ognisko.* III.

żenić:
o- dur. (p. § 56,2).

Spór ich potém w dozgonną przyjaźń się zamienił, || *I Doweyko się z siostrą Domeyki ożenił.* Mick.* P. T. IV 997. — *Staroegipską i arabską ornamentykę ożeniono z nowożytnym komfortem.* Sienk.

po- dystr. (p. § 56,2).

Sędzia .. was pożenił. Sienk. (mężczyznę z kobietą). — *Dwóch braci pożeniło się z dwiema siostrami.* XI.

życzyć:
po- 'dać co komu z warunkiem oddania'.
za-po- def. (bo na pewien czas).
zapożyczone myśli. B. de Court.

żywić:
po- pret. (rezultat. major. = 'nieco').
Przy nas się wiele nie pożywisz. II.
u- dur.
Takiemi porcyami nikogo nie używisz. II.
wy- ef. (trochę silniejsze od *u-*).
Wyżywił nie jedną sierotę. III.

VII.

Czasowniki na *-ować.*

abdykować:
z- konc. (rez.).
Szach perski zabdykował. XI.
po- dystr.
Poabdykowało w ostatnich czasach wielu rejentów. XV.

abonować:
za- def.
Dziennik zaabonowany. II.
po- dystr.
Poabonował wszystkie gazety wychodzące w stolicy. XI.
na- ampl.

Naabonował mnóstwo czasopism fachowych. XI.

absorbować:
za- def.
Oddzielne jednostki, oddzielni twórcy zbyt są zaabsorbowani przez dzieło swoje. Brzoz. — *Ta praca zaabsorbowała wszystkie jego władze umysłowe.* II.

adaptować:
za- def.
Dalej potrzebnem się okazało zaadaptowanie dwóch sal.. na cele wystawy okazów etnograficznych. Czas.

admirować:
po- pret. (z odc. konsek.), niekiedy dystr.
Poadmirowali go za życia. XI.
na- *się* ampl. (p. SWarsz.).

adoptować:
za- def.
Stary Hrabia Adasia zaadoptował. II.
po- dystr.

adresować:
za- def. (p. § 57, 1).
w zaadresowanych kopertach. Now. Ref.
po- dystr. (p. § 57, 1).
Poadresowałem dziś listy do członków towarzystwa. XI. (wiadome albo niewiadome).

agitować:
po- pret.
Poagitowali u nas soeyaliści. XI.
prze- perdur.
Przeagitował całą jesień. XI.
do- kompl.
Dojechaliśmy przecie do „b“ — zwrócił się do Ireny Boh-

dan z żartobliwym uśmiechem — z panią już w środku alfabetu, a jak tak dalej pójdzie, doagituję do „z“! Danił. „W mił. i boju“ 173.

akcentować:
za- def.
zaakcentować swoją odrębność. Matusz. — *w zaakcentowanym przezemnie przeciwstawieniu historyi rozwojowi.* B. de Court. — *do zaakcentowania raz jeszcze faktu.* Chmiel.
po- dystr.
Niepoakcentowany tekst grecki. II.

akceptować:
za- def.
Zaproponuje otworzenie katedry i pańską nominacyą w radzie ministrów, która ją zaakceptuje, jestem tego pewny. Chmiel. [Cytat].
po- dystr.
Poakceptował szereg weksli. XI.

aklimatyzować:
za- def.
Tak się tutaj zaaklimatyzował. III.
po- dystr. (p. SWarsz.).

akomodować się:
za- def.
Wkrótce zaakomodował się do stosunków tutejszych. XI.

akompaniować:
za- inch. & dur. (por. *za-grać*).
Zaakompaniował mu do śpiewu. II.
po- pret.
Poakompaniował tak długo, jak ona śpiewała. XI.

akredytować:
za- def.

Zaakredytowano go jako posła w Stokholmie. XI.

akuszerować:
po- pret. (p. SWarsz.).

alarmować:
za- def.
Słyszeć było dzwonki straży ogniowej, którą także ktoś zaalarmował. Prus. — *Zaalarmowana policya.* II.
po- dystr.
Poalarmował wszystkie straże. II.

alterować:
po- pret. (p. SWarsz.).

ambarasować:
za- def.
Oglądał obie jej ręce szczegółowo i dosyć długo, a w końcu rzekł nieco zaambarasowany: — Reym.
po- pret., (o wielu) dystr.
Poambarasowała nas ta rzecz trochę. XI. (pret.). — *Przez swoje zachowanie poambarasował wszystkich przyjaciół.* XI. (dystr.).

amortyzować:
z- konc. (def.).
Zamortyzował dług. X.
po- dystr.
Poamortyzował wszystkie pożyczki. XI.

amplifikować:
po- major. (p. SWarsz.).

analizować:
z- konc. (rez.).
Gdy z kolei krytyka zanalizuje duszę Słowackiego. Z. Wasil.
prze- perdur. (zwykle też ef.).
Zadajemy sobie trud przeanalizowania dokładnie i szczerze

procesów psychologicznych. Brzoz. — *Proszę przeanalizować proces, z jakim mamy tu do czynienia.* Brzoz.

po- pret., (o wielu) dystr.

Poanalizował plan przyjaciela. XI. (pret.). — *Poanalizował wszystkie gatunki cukru.* XI. (dystr.).

anatomizować:

z- konc. (rez.).

Sposobem próby zanatomizujmy żołądek cielęcia. X.

roz- prawie tylko dur. (z odc. lok.).

Medyk rozanatomizował ciało nieboszczyka. XI.

po- pret.

Poanatomizował, aż mu się przykrzyło. XI.

anektować:

za- def.

nie pozwoli.. Czarnogórzu zaanektować Skutari. Sprawa Pol.

po- dystr.

Anglicy poanektowali wiele kolonii nieprzyjacielskich. X.

angażować:

za- def.

W sztuce tej biorą udział świeżo zaangażowani pp. C. Czas. — *Zaangażowałabym się do teatru.* Reym. — *Juljusz pragnie zaangażować mój posag.* Danił.

Uwaga. Zamiast *zaa-* mówią dość często *za-*, np. *Już się pani zangażowałaś? i do kogo?* Reym. „Komedyantka“ 410.

po- dystr.

Dyrektor poangażował dostateczną ilość sił. XI.

anglizować:

z- konc. (rez.).

Wielka Brytania zanglizowała już pół Afryki. II. — *Zanglizował konia.* XI. (= ‘podciął mu ogon’).

po- dystr. (też ‘poucinać koniom ogony na sposób angielski’).

Wiele frantów się poanglizowało. XI. — *Poanglizowano wszystkie konie.* XI.

a n i m o w a ć :
po- pret., (o wielu) dystr.
Ta rzecz poanimowała nas. XI. (pret.). — *Poanimował całe towarzystwo.* XI. (dystr.).

a n o n s o w a ć :
za- def.
Lokaj zaanonsował dwu Polaków. Chmiel. — *Zaanonsował w dzienniku swoje pomieszkanie.* XI.
po- dystr.
Poanonsowano o tem w rozmaitych gazetach. XI.

a n t r o p o m o r f i z o w a ć :
z- konc. (rez.).
uczucie zawisłości od ożywionych zjawisk lub zantropomorfizowanych potęg nadludzkich. Gar.

a n t y c y p o w a ć :
za- def.
zaantycypował moją myśl. XI.

a p e l o w a ć :
za- def.
C. i k. rząd widzi się zmuszonym sam postarać się o przestrzeganie swych interesów i w tym celu zaapelować do siły broni. Now. Ref.
po- dystr.
Oskarżeni poapelowali. XI.

a p l i k o w a ć :
za- def.
Zasada wywłaszczenia raz przyjęta i zaaplikowana. Czas.
po- pret. (SWarsz.).

aportować:

za- transkurs. z odcieniem def. (por. *za-brać*).

Pudel skoczył, jak pocisk, do wody, i niebawem zaaportował nura. Weys.

aprobować:

za- def.

czy projekt zaaprobuje Duma. Słowo Pol.

po- dystr.

Poaprobowano wszystkich. XI.

arendować:

za- def.

Zaarendował majątek. XI.

po- dystr.

Poarendował za dużo majątków. XI.

aresztować:

za- def. (p. str. 52 ods.).

byłaby bowiem [sc. policya] *z pewnością zaaresztowała rewolucyonistów oficerów.* Głos Nar. — *cały zaaresztowany nakład książki.* Kur. Warsz. (lepiej *skonfiskowany*).

[*przy-* lok. (p. str. 52 ods.).

Zaalarmowana żandarmerya w Szczurowej przyaresztowała kilku o ten napad silnie podejrzanych gospodarzy. Głos Nar. — *Prymas i Monti zostali przyaresztowani.* Szuj.].

po- dystr.

Poaresztowali wszystkich przestępców. II.

asekurować:

za- def.

spekulanci bogacący się przez pożary wysoko zaasekurowanych fabryk. Matusz.

po- dystr.

Wszystkie budynki poasekurowali. II.

asfaltować:

wy- ef. (p. §§ 40,9 & 56,4).
po- dystr. (p. § 56,4).

asortować:
za- def.
Zaasortowali go do konnicy. XI.

asygnować:
wy- lok. (forma zmiany asp.).
Wyasygnował mu znaczną kwotę. II.
po- dystr.
Poasygnowano znaczne sumy. XI.

asymilować:
za- def.
Prędko zaasymilowali się do tuziemców. II.
Uwaga. Mówią i drukują też *zasymilować* zamiast *za-asymilować*. Także *z-asymilować* (konc.-rez.) = 'upodobnić'; *asymilować* ma także znaczenie 'upodobniać, robić podobnym'.

asystować:
po- (pret.).
Kandydat poasystował profesorowi przy operacyi. X.

atakować:
za- def. (niekiedy zarazem inch.).
Wielki tłum zaatakował policyę. Głos Nar. — *Bez zgody Rosyi Francya nie może zaatakować Niemiec.* Srok. — *Byłem mocno bardzo krwią zaatakowany, która mi się po wielekroć razy z ust wypluwać dawała.* Słow.

atomizować:
z- konc. (rez.).
na organizowaniu zatomizowanych mas. Now. Ref.

automatyzować:
z- konc. (rez.).

przeciwko zautomatyzowaniu robotnika. Matusz.

awansować:

za- transkurs. z odc. def. (por. § 28,2).

Zaawansował na generała. II. — *Dzięki wielkiemu zaawansowaniu się Francyi.* Now. Ref.

po- dystr. = 'poudzielać awansów' (p. SWarsz.).

awanturować się:

po- pret.

Poawanturował się i ucichł. X.

na- dur.-def. albo ampl.

Naawanturował się na dobre. XI. (dur.-def. & ampl.).

za- transkurs.

Podziwiałem wielkiego szarego niedźwiedzia „gryzli", który zaawanturowawszy się zbyt blizko stacyi, został zabity przez jej mieszkańców. Sienk. „Listy".

awizować:

za- def.

Dawaj pan paszport, zaawizuję sam, byle prędzej. Sienk. „Listy".

po- dystr.

Poawizowano wszystkie paszporta. XI.

bagatelizować:

z- konc. (rez.).

Minister oświaty Studt starał się zbagatelizować interpelacyę. Czas.

po- (o wielu) dystr.; pret. (niekiedy z odc. konsek.).

Miał wiele rzeczy do załatwienia, ale pobagatelizował sobie wszystko. VIII. (dystr.). — *Pobagatelizował tę rozmowę.* VIII. (pret.) — *Pobagatelizował całe to zajście.* VIII. (pret. z odcien. konsek.).

balansować:

po- pret.

Pobalansował na desce i spadł. XI.

balotować:
po- pret.
Towarzystwo pobalotowało i rozeszło się. XI.

balować:
po- pret. albo dystr.
Pobalował wiele w ostatnim karnawale. XI. (przeważnie dystr.).

balsamować:
za- def.
ciało zabalsamowano. Chmiel.
Uwaga: U Słow.* Król Duch 1. II 37. *z-* zamiast *za-*: *Zbalsamowaną, wiecznym zdjętą spaniem || Cicho na białych atłasach położę.* — Napewno tylko dla rytmu; brzmi źle (jakby „do szczętu“!).
po- dystr.
A gdy już ciała poległych pobalsamowano.. II.

bandażować:
za- def.
Doktor zabandażował zranionemu ramię. XI.
po- dystr.
Spotkałem pobandażowanego niemieckiego studenta. XI.

banderolować:
o- dur.-lok.
Urzędnik celny obanderolował papierosy. XI.
po- dystr.
za- def.
Przyszła do ciebie jakaś paczka zabanderolowana i okryta kilku pieczęciami rządowemi. II.

bankietować:
po- pret.

Pobankietowali, pohulali, aż tu zabrakło monety. X.

bankrutować:
z- konc. (rez.).
zbankrutowany dyrektor teatru. Słowo Pol.
po- dystr.
Musicie wszyscy pierwej pokankrutować, bo inaczej i wnuki wasze nie wezmą się do żadnej roboty! Sienk.

baraszkować:
po- pret.
Pobaraszkujmy sobie. X.

barykadować:
za- def.
między policyą i terorystami, którzy się w jednym domu zabarykadowali. Głos Nar.
po- dystr.
Pobarykadowali ulice. II.

basować:
po- pret. (przen. = 'pochlebić komu').
Pobasował rodzicom panny młodej, aby się pochlebić. XI. (przen.).

bejcować:
po- lok. 'pokryć bejcą'.
Stolarz pobejcował szafę na czerwono. XI.
za- def. L.
Zabejcował stół. XI.

biczować:
u- dur.
Pod ich razami zginął, poprostu ubiczowany. II.
za- def. M.
Zabiczował biednego psa. XI.
wy- ef.

Nauczyciel wybiczował ucznia. XI.
po- dystr. (o wielu); pret.
Kazał pobiczować wszystkie psy. VIII. (dystr.). — *Pobiczowali się trochę.* VIII. (pret.).

b i e r z m o w a ć:
wy- ef.
Biskup wybierzmował czterdzieści osób. XI.
po- dystr. (o wielu); pret.
Biskup pobierzmował młodzież w całej parafii. X.

b i e d o w a ć:
po- pret.
Nieborak pobiedował jeszcze pół roku. XI.
prze- perdur.
Przebiedował całe życie. XI.

b i e s i a d o w a ć:
po- pret.
Pobiesiadowali cokolwiek w restauracyi. II.
prze- perdur. (też ‘stracić czas na biesiady’).
Przebiesiadowali całą nóc. XI.

b i r b a n t o w a ć:
po- pret.
Studenci porządnie sobie pobirbantowali. XI.

b l a k o w a ć = (*blaknąć*):
z- konc. (rez.).
Trzy razy już adamaszek na kotarach naszego łóżka zblakował. Słow.

b l a z o w a ć:
z- konc. (rez.).
każąc nam, zblazowanym widzom XX wieku, zatęsknić do minionych, bajecznie kolorowych czasów, ludzi i sztuki. Tyg. Ill.

błaznować:
po- pret.
on nic ci nie odpowie, najwyżej trochę pobłaznuje. X.

bobrować:
po- pret. (= 'poszperać, pogmerać'), często zarazem dystr.
Szpicle pootwierali szafy, pobobrowali, ale nic nie znaleźli. XI.

bojkotować:
z- konc. (rez.).
Zbojkotowali wybory. Now. Ref.
po- pret.
chrześcijanie pobojkotowali jakiś czas sklepy żydowskie. XI.

bombardować:
z- konc. (rez.).
Brygada kozacka pod wodzą pułkownika rosyjskiego Lachowa otoczyła gmach parlamentu perskiego i zbombardowała go. Srok.
wy- ef.
Miasto wybombardowano w ciągu paru godzin doszczętnie. II.
po- dystr.; niekiedy pret.
Zeppeliny pobombardowały Anglię. XI. (dystr.).

borować (por. *wiercić, świdrować*):
po- pret. albo dystr. (Germanizm).

brakować = 'przebierać, wybierać'; (= 'niedostawać', pf. *braknąć*):
prze- lok. (zarazem perdur.).
Jutro przebrakujemy stado. II. — *Przebrakował hetman wojsko.* SRykacz. (*wy-* tu niemożliwe).
[*wy-* lok.

Sprzedał wybrakowane barany. II. (Tu można powiedzieć też *prze-*)].

po- dystr.

b r o n o w a ć :

z- konc. (rez.).

Zbronował swoje pole. II. — *pole świeżo zbronowane.* Reym.

wy- ef.

Wybronowałem pole gruntownie. II.

po- dystr.-lok. albo pret.

Pobronował pole tu i tam i myślał, że robota skończona. VIII. (dystr.-lok.). — *Pobronował trochę i przestał.* VIII. (pret.).

prze- pret. (por. § 44).

Przebronował parę zagonów i wrócił. II.

za- transkurs.

Zabronował pole do ostatniego zagonu. II.

b r o n z o w a ć :

wy- ef.

Wybronzował popielniczkę. XI.

po- lok. (po wierzchu).

b r o s z u r o w a ć :

z- konc. (rez.).

Zbroszurowałem cały kwartał dziennika. XI.

po- dystr.

Kazał pobroszurować roczniki ostatnie. XI.

b r ó z d o w a ć :

z- konc. (rez.).

Zbrózdował pole. XI.

po- dystr.

Pobrózdował łąki. XI.

b r u k o w a ć :

wy- ef.

Wybrukowano ulice. II.

za- def. L.

Już cały rynek zabrukowali. II. — *na zabrukowanym dziedzińczyku stało kilka furmanek.* Weys.

po- dystr.

Pobrukowano wszystkie ulice. XI.

budować:

z- konc. (rez.).

Tak zbudowano Ateny, Rzym, Spartę. Mick.* „Dziady“ III Ust. — *Michał Anioł zbudował pałac w stylu odrodzenia.* Sienk. — *żeby zbudować dzieło potężne i trwałe, będące krystalizacyą jakiejś wielkiej, przedwiecznej myśli.* Matusz.

wy- ef.

Częstokroć domy, wybudowane dziś lub wczoraj, stoją na fundamentach starorzymskich. Sienk.

po- dystr. (1. 'części jedną po drugiej', 2. 'wiele jedno po drugiem').

W jakiś czas po pożarze pobudowano wieś. VIII. (= 1). — *Pobudowano domy dla robotników.* Sienk. (= 2). — *Gdyby ją* [sc. potęgę Erosa] *rozumieli, największeby jemu pobudowali świątynie i ołtarze.* Witw. „Uczta“ Pl. (= 2).

za- def. L (= niem. *bebauen, verbauen*).

Zabudował całą przestrzeń. XI.

bufonować:

po- pret.

Przyjechawszy ze stolicy, pobufonował przed wszystkimi. XV.

buntować:

z- konc. (rez.).

Ze zbuntowanymi połączyli się. Szuj. — *od zbuntowania się przeciw swojemu ojcu.* Czas.

po- dystr., niekiedy pret. (rzadko).

Nie przyszło mu trudno rozprzężonych i zdemoralizowanych żołnierzy zupełnie pobuntować. II.

na- ampl.

Już wszystkich moich kolegów na niego nabuntowałem. II.

burmistrzować:

po- pret. (p. SWarsz.).
Poburmistrzował jakiś czas w Inowrocławiu. XI.

buzować:
z- konc. (rez.).
po- dystr. (o wielu); ***-się*** pret.

bytować:
po- pret.
Pobytował czas pewien w Szwajcaryi. XI.

całować:
po- pret. (niekiedy z odc. konsek.).
Tymczasem Pan Tadeusz stryja obejmował || Ze łzami, i Robaka w ręce pocałował. Mick.* P. T. X 423. — *Pocałował ją namiętnie w rękę.* Reym.
u- dur. (zwykle z odcieniem uczuciowym, por. str. 18 ods. 1).
Krótkie były Sędziego z synowcem witania, || Dał mu poważnie rękę do pocałowania || I skroń ucałowawszy uprzejmie pozdrowił. Mick.* P. T. I 228. — *Chrzciciel, gdy miłą broń swą, swe kropidło zoczył, || Chwycił je, ucałował, z radości podskoczył.* Mick.* P. T. IX 459. — *Dąbrowski mu podawał rękę i dziękował, || On, czapkę zdjąwszy, wodza rękę ucałował.* Mick.* P. T. XII 760. — *Gdy mistrz praw świętych ucałował księgi.* Mick.* — *Mama będzie na mnie czekać, uściska mnie, ucałuje.* Sienk. — *A niech-że cioci dobrodziki rączki ucałuję.* Weys.
wy- ef.
Wycałował na wszystkie strony. II.
na- się ampl.
Nacałowali się do syta. XI.

cechować:
na- dur.-def. (forma zmiany asp.).
Tym jednym rysem.. nacechował Puszkin cywilizatora Piotra. Tret. — *Wybrał temat patryotyczny i głęboką religijnością*

nacechowany. Chmiel. — *idealistyczna, nacechowana szlachetnością i sympatyami dla bratniego narodu polityka polska.* Głos Nar.

po- dystr. 'poznaczyć cechami'.

Pojechaliśmy do lasu, aby tam pocechować świeżo ścięte drzewa. II.

c e l o w a ć 'do celu mierzyć':

wy- ef. 'celując wymierzyć'.

dwoma strzałami, wycelowanemi w głowę. Kurj. Warsz.

po- pret. (bez rez.).

Strzelec pocelował, ale nie wystrzelił. XI.

c e l o w a ć 'odznaczać się, górować':

za- def.

W pierwszym już roku zacelował w historyi i literaturze ojczystej. II.

c e m b r o w a ć:

wy- ef.

Kazałem wycembrować studnię dębiną. XI.

c e m e n t o w a ć:

wy- ef.

wycementowane chodniki. XI.

[***s-*** lok. = 'do społu'.

Nie potrafiliśmy niegdyś scementować Rusi z Polską. Danił.

po- lok. = 'po wierzchu'].

c e n t r a l i z o w a ć:

s- konc. (rez.).

Szybkie uznanie korzyści produkcyi scentralizowanej. Matusz.

c e n z u r o w a ć:

o- dur.

Przekład ten, ocenzurowany przez radę uniwersytetu peterburskiego. Chmiel.

po- dystr.

Pocenzurował kilka gazet. VIII.

ceremoniować się:
po- pret.
Panienka poceremoniowała się, aż nareszcie przyjęła podarunek. XI.

cerować:
za- def.
Zacerowała pończochę. II.
po- dystr., niekiedy pret.
Pocerowała pończochy. XI.
s- rez. z odc. lok. (rzadkie).

charakteryzować:
s- konc. (rez., p. § 10, 5).
Co więcej, fikcyjnie zostaje scharakteryzowane całe środowisko, w jakiem procesy te się odbywają. Brzoz.
u- dur. (p. § 10, 5).
Ucharakteryzował aktora na starego króla. III. — *Aktorzy byli bardzo marnie ucharakteryzowani.* II.
po- dystr. = 'ucharakteryzować jednego po drugim'.
Fryzyer pocharakteryzował amatorów. XI.

chloroformować:
za- def.
K. zachloroformowano i w tym stanie zamknięto w kufrze, gdzie się udusił. Czas.
po- dystr.
Lekarz pochloroformował rannych. XI.

chorować:
za- inch.
Każdy chodził zamyślony, zafrasowany, jakby w zamku ktoś zachorował śmiertelnie. Weys. — *Na cholerę zachorowało około 30,000, a umarło niecałe 3,000.* Lipk.
roz- się aug.-ingr.

Ale potem upadła pod brzemieniem: rozchorowała się sama i umarła. Sienk. — *Z powodu niesłychanej wilgoci rozchorowałem się formalnie i musiałem położyć się do łóżka.* II.—*zziąbł i może się rozchorować.* Sier.

po- pret., ***-się*** dystr. = 'zachorować kolejno'.

Pochorował parę dni, a teraz mu dobrze. XI. (pret.). — *Oni mi się tu wszyscy pochorują.* II. (dystr. i inch.).

prze- perdur.

Przechorował cały rok. IX.

-chrystusować:

u- dur.

Nowy kierunek... nastroił chorobliwe uczucia i wyobraźnie, uchrystusował i ubóstwił wszystko. Sienk. „Listy".

chryzmować:

po- dystr. (-lok.), por. *bierzmować.*

Ksiądz pochryzmował dzieci. XI.

cukrować (por. *cukrzyć*):

u- dur.

Wieleż lat czekać trzeba, nim się przedmiot świeży, || *Jak figa ucukruje, jak tytuń uleży.* Mick.* „Dziady" III. — (*u- się* czysto dur. por. str. 20).

z- konc. (rez.), tylko z *się* (= niem. *zu Zucker werden*).

Trzeba konfiturę dobrze wysmażyć, żeby się nie zcukrowała. II.

po- dystr.-lok. (też *po-cukrzyć*).

Pocukrował ciastka w sam raz. III.

cwałować:

po- kurs.

Zaraz będzie trąba! — zawołał.. i pocwałował dalej. Weys.

przy- akkurs.

Przycwałował posłaniec z telegramem. VIII.

cytować:

za- def.

Zacytowałem tu panu Zygmuntowi zdanie w formie przypowieści. Weys. — *Zacytował jego słowa.* Now. Ref.

na- ampl.

Obrońca nacytował szereg paragrafów. XI.

cywilizować:

u- dur.

Car Piotr Rossyą ucywilizował. Mick.* „Dziady“ III Ust.— *Jestem człowiekiem nadto ucywilizowanym.* Sienk. — *Słowieńcy, lud ucywilizowany, pracowity.* Karł.

[***prze-*** 'zbyt'.

Musi się zgodzić, że składamy się z ludzi przecywilizowanych i zgoła nieucywilizowanych. Sienk.].

cyzelować:

wy- ef.

Złoty krzyżyk, z misternie wycyzelowanym rysunkiem rozpiętego Chrystusa. Danił.

czapkować:

po- pret.

Poczapkował przed nowym swoim panem. XI.

na- *się* ampl.

Naczapkował się, ale na nic mu się nie przydało. XI.

czarować:

za- def. (= niem. *verzaubern*).

Zaczarowany kraj, gdzie cytryna dojrzewa. Sienk. — *Jak zaczarowana królewna śpi w tej błękitnej grocie spokoju!...* Danił.

po- dystr. 'zaczarować wiele'.

o- dur.-lok. (= niem. *bezaubern*).

Oczarowała mnie swoim wzrokiem. XI.

prze- intens. z odc. lok. (por. *prze-mienić* § 49 Uw.).

Bibliotekę przeczarowano na pokój damski za pomocą kunsztownego przesunięcia półek i szafy. Weys.

czasować 'odmieniać słowo (przez czasy)':

prze- perdur.
Przeczasował słowo „amo“. XI.

czatować:
po- pret.
Kozacy poczatowali na Turków. XI.

częstować:
u- dur. (kogo).
Uczęstowali go doskonałemi ciastkami. II.
po- pret. (kogo).
Poczęstował mnie wyborną herbatą, prawdziwą rosyjską. II.
wy- ef. (co) ‘wypotrzebować częstując’.
Gdy wyczęstował wszystko, co miał w domu, delikatnie dał do zrozumienia, aby się wynieśli. II.

czopować (por. *korkować*):
za- def.
Zaczopował mocno beczkę. X.
po- dystr.
Poczopował już wszystkie antałki. X.
na- ampl.

czynszować:
po- dystr. (= ‘odpłacić’).
Poczynszował wszystko podług kontraktu. XI.
[***o-*** dur. ‘osiągnąć czynsz’.
Udało mu się oczynszować ze skutkiem swój kapitał. XI].

darować (też pf., np. *darował mu dług*):
po- def.
Na imieniny podarował mu bardzo ładny prezent. II. — *Mnie Ałłah wszystkie ludy podarował!* Żuł.
ob- dur.-lok. (kogo).
Stryjek obdarował hojnie nas wszystkich. XI.
u- dur. (kogo). archaizm.
Udarował wszystkiemi prawami szlachty polskiej. Korz.

d e b a t o w a ć :

po- pret.

Podebatowaliśmy bez skutku nad tą sprawą. XI.

prze- perdur.

Przedebatowano nową ustawę. XI.

d e c y d o w a ć :

z- konc. (rez., ew. mom., p. § 25,2).

Zdecydowała się wysłać syna do uniwersytetu. Chmiel. — *Wreszcie pierwszy z rozmawiających zdecydował się pociągnąć śpiącego za rękaw.* Weys. — *Śmierć jej zdecydować miała króla ostatecznie do złożenia korony.* Szuj. — *rozwiewne i niezdecydowane ale sięgające głębiej i szerzej nastroje.* Matusz.

u- dur. (rzadkie, p. § 25,2).

Wreszcie udecydował sprzedaż majątku. VIII.

za- def. (p. § 25,2).

Sędzia zadecydował w tej sprawie na jego niekorzyść. I. (def. A). — *Wczoraj komisya policyjna zadecydowała, iż teatr w Bagateli nie odpowiada warunkom bezpieczeństwa.* Kurj. Warsz. (def. A; przykłady def. B p. § 25,2).

po- dystr.

Podecydowano wiele nowych rzeczy. XI.

d e d u k o w a ć :

wy- ef. z odc. lok.

Widzieliśmy, że można, określiwszy proces życiowy, z którego wykrystalizowuje się myśl katolicyzmu, — wydedukować z właściwości tej określonej postaci życia — wszystkie jego dogmaty. Brzoz.

d e d y k o w a ć :

za- def.

Sam autor zadedykował mi egzemplarz. XI.

po- dystr.

Podedykował wszystkie tomy swojej poezyi. XI.

d e f e k t o w a ć :

z- konc. (rez.) z odc. lok. (od-).

rękopis zdefektowany. Małec.

defilować:
po- pret.
Żołnierze podefilowali przed nowym dowódcą. XI.
prze- perdur. (zarazem perkurs.).
Przedefilowali plutonami. XI.

definiować:
z- konc. (rez.).
co Taine z taką precyzyą jako „geniusz łaciński" zdefiniował. Czas.
po- dystr.
Podefiniował nowe przykłady. XI.

deflegmatyzować:
z- konc. (rez.) z odc. lok.
Człowiek radby pojęcie to przeszczepić napowrót w życie, „zdeflegmatyzować" je, „zwifikować" jak oba te, do dziedziny sztuki należące słowa brzmią u Nowalisa. Kaspr.

deformować:
z- konc. (rez.).
Ten człowiek ma zdeformowaną czaszkę. Makusz.

defraudować:
z- konc. (rez.).
Zdefraudował powierzone mu kapitały. XI.

degenerować:
z- konc. (rez.).
Był lichy, młody, zdegenerowany. Głos Nar.

degradować:
z- konc. (rez.).
Podoficerowie zostaną zdegradowani. Dzien. Pozn. — *Autor*

idealizuje swoje postacie, choć na to tylko, aby je w końcu jednym zamachem pióra zdegradować. Tret.

po- dystr.

Podegradowano kilku oficerów. XI.

degustować:

z- konc. (rez.).

Zdegustował mię do tej roboty. XI.

deklamować:

od- akkur. (p. § 47, 6).

Z ogromnym polotem oddeklamował „Maraton“ Ujejskiego. Now. Ref.

prze- perdur. (p. § 47, 6).

Przedeklamował pierwszą księgę Pana Tadeusza. XI.

wy- ef. (p. § 47, 6).

Wydeklamował wiersz z uczuciem. XI.

za- inch., ew. dur. (por. *za-grać*).

Nagle jeden z panów wstał i zadeklamował „Odę do młodości“. IV. (inch.). — *Niech kawaler zadeklamuje jaki wierszyk.* Reym. (dur. raczej niż inch.).

po- pret.

Podeklamował, aż mu przerwano. XI.

deklarować:

z- konc. (rez.).

Dotychczas przystąpiło do Spółki lub zdeklarowało swe udziały przeszło 400 osób. Czas. — *nim został zdeklarowanym mistykiem i panteistą.* Matusz. — *Wśród szlachty rosyjskiej prądy rewolucyjne zawsze znajdowały zdeklarowanych zwolenników.* Czas. — *Zdeklarowałem go jako niegodnego.* XI.

za- def.

do szybszego składania zadeklarowanych sum. Kurj. Warsz. — *Zadeklarowałem ilość cukru.* XI.

deklinować:

prze- perdur.

Przedeklinował rzeczownik „servus“. XI.
za- inch.: dur. (por. *za-grać).*
Zadeklinuj „mensa“. XI. (inch.).

d e k o l t o w a ć :
wy- ef. z odc. lok.
Pani się może wydekoltować na balu, kąpać wspólnie z mężczyznami w morzu, a razi panią, że.. Danił.

d e k o m p l e t o w a ć :
z- konc. (rez.) z odc. lok.
Wogóle zbiory po wielkiej armii są zdekompletowane. Czas.

d e k o n c e r t o w a ć :
z- konc. (rez.).
Reszta słuchaczów była „przybita i zdekoncertowana“. Chmiel.

d e k o r o w a ć :
u- dur.
Udekorował egzotycznymi kwiatami własnych uczuć. Matusz. — *Udekorowano domy.* Now. Ref.
po- dystr.
Podekorowano ulice. XI.

d e k r e t o w a ć :
za- def.
Zadekretowano mu, że jutro ma kraj opuścić. II. — *Sąd zadekretował wyrok.* XI.
po- dystr.
Podekretowano wyroki na wszystkich. XI.

d e l e g o w a ć :
wy- ef. z odc. lok.
Wydelegowała ona do wspomnianej ankiety trzech radnych. Czas. — *Wydelegował nowy sąd.* Now. Ref.
po- dystr.
Podelegowaliśmy oznaczoną ilość przedstawicieli. XI.

d e l i b e r o w a ć:

za- def.

Zasiadł podle stołu i, sparty o niego łokciami, srodze się zadeliberował. Reym. (= zamyślił się, zatroskał się).

po- pret.

Warto nad tem podeliberować. [Sienk.].

d e m a s k o w a ć:

z- konc. (rez.).

iż omyłki pierwsze nie będą zdemaskowane. Czas. — *Zdemaskowanie galicyjskiej „macherki socyalistycznej“.* Głos Nar.

d e m a t e r y a l i z o w a ć:

z- konc. (rez.).

Romans psychologiczny, który wyrósł z gruntu naturalistycznego i opierał się początkowo na Stendalu, zmodyfikował się znacznie i zdemateryalizował pod wpływem Dostojewskiego. Matusz.

d e m e n t o w a ć:

za- def.

Rząd zdementował pogłoski. XI.

d e m o k r a t y z o w a ć:

z- konc. (rez.).

Zdemokratyzowała się literatura. Brückn. — *Zdemokratyzowanie językoznawstwa.* B. de Court. — *Żyjemy w czasach takiego zdemokratyzowania nauki.* Z. Wasil.

u- dur. (dość rzadkie).

W końcu XIX wieku wytworzył się silny prąd, dążący do udemokratyzowania całego społeczeństwa. II.

d e m o l o w a ć:

z- konc. (rez.).

Zdemolowali lokal wyborczy. Now. Ref. — *aby zdemolować ustawę o szkołach ludowych.* Czas.

po- dystr.

Sklepy podemolowano. XI.

demonstrować:

za- def.

Zademonstrował przed całą Europą, że aneksya nie jest bynajmniej wstępem do jakichkolwiek podbojów austryackich na Bałkanach. Srok. — *chcąc zademonstrować przeciw groźbie wicepr. R-skiego.* Słowo Pol.

po- pret. albo dystr.

Podemonstrowali, aż im zakazano. XI. (pret.). — *Wszyscy podemonstrowali po kolei.* X. (dystr.).

demontować:

z- konc. (rez.).

Celny strzał zdemontował działo. XI.

po- dystr.

Podemontowano wiele dział. XI.

demoralizować:

z- konc. (rez.).

Ale jednocześnie obawia się, że pętanie się po ulicach może zdemoralizować chłopaka. Danił.

po- dystr.

denaturować:

z- konc. (rez.).

Aptekarz zdenaturował wódkę. XI.

denerwować:

z- konc. (rez.).

Indyanin bowiem, upojony obrazami majestatycznej natury i zdenerwowany wiecznym blaskiem i palącemi promieniami swego słońca. Zdziech. — *Walka wewnętrzna czyni Gustawa w wysokim stopniu zdenerwowanym.* Chmiel. — *To mnie strasznie zdenerwowało.* XI.

roz- aug.

Głupstwo!... rozdenerwowałam się niepotrzebnie! — *dodawała.* Reym. — *Chodził następnie, ledwie wlokąc nogi za sobą, rozde-*

nerwowany i zły. Reym. — *Granie jego zwolna rozdenerwowało mnie.* XI.

d e n u n c y o w a ć:
za- def.
Zadenuncyował to w policyi. Głos Nar.
po- dystr.
Podenuncyował już kilka razy przed policyą bez skutku. XI.

d e p o n o w a ć:
z- konc. (rez.) zarazem dystr. o w i a d o m y c h rzeczach.
gdy Abdul Hamid wzdragał się wyjawić, gdzie zdeponował olbrzymie sumy. Dzien. Pozn. (= niem. *die riesenhaften Summen*).
po- dystr. (też o n i e wiadomych rzeczach).
Podeponowali rozmaite sumy. XI.

d e p o r t o w a ć:
za- perkurs.
Zadeportowano go aż na drugi koniec Syberyi. X.

d e p r a w o w a ć:
z- konc. (rez.).
jest tylko awanturniczem przedsięwzięciem zdeprawowanych jednostek. Głos Nar.
po- dystr.
Ten urwisz podeprawował wszystkich kolegów. XI.

d e p r y m o w a ć:
z- konc. (rez.).
Z wyjątkiem armii cała ludność jest zdeprymowaną. Czas.

d e r a n ż o w a ć:
z- konc. (rez.).
zderanżował mnie swojem postępowaniem. XI.

d e s t y l o w a ć:

prze- lok.-perdur.

Zjawisko wszelkie istnieje dla niego o tyle, o ile zostało przedestylowane przez jaźń twórcy. Sawitri.

po- pret. albo dystr.

Aptekarz podestylował rozmaite wody. XI. (dystr.).

desygnować:

za- def.

Zadesygnowano mu roczne wsparcie. XI.

po- dystr.

Podesygnowano wszystkim dzieciom pewne sumy. XI.

determinować:

z- konc. (rez.).

Wyjaśnienie Trubina podnieciło i zdeterminowało Żanetę. Gąsior.

detonować:

z- konc. rez.

To odczuł i w pierwszej chwili trochę się zdetonował. Danił.

po- dystr. (rzadkie).

detronizować:

z- konc. (rez.).

aby bronić parlamentu i zdetronizować Abdul-Hamida. Lipk.

dezawuować:

z- konc. (rez.).

Epiroci wprawdzie maszerują pod sztandarem greckim, ale ich akcya została zdezawuowana przez Grecyę. Słowo Pol.

dezorganizować:

z- konc. (rez.).

Zdezorganizował niemal zupełnie rosyjską szkołę średnią. Słowo Pol. — *z współudziałem zdezorganizowanej, niekarnej armii.* Czas.

dezoryentować:
z- konc. (rez.).
Gwardye albańskie były także zdezoryentowane w całym tym chaosie intryg. Srok.

dezynfekować:
z- konc. (rez.).
chyba całkiem już zdezynfekowany, nieszkodliwy. Brzoz. — *Pokój zdezynfekowany.* VIII.
wy- ef.
Lekarz wydezynfekował pokój chorego. XI.

dogmatyzować:
u- dur. (= proc. t. j. z rezultatywnością).
Doktryna Towiańskiego — to tylko odbłysk i udogmatyzowanie tego wszystkiego. Małec.

doktoryzować (też pf.):
w 1872 doktoryzował się w Halli. Kryń.

dokumentować:
u- dur. (p. § 22,5).
Udokumentował tem, że na niego liczyć nie można. XI.
za- def. (zwykła forma pf., p. § 22,5).
Akt, który zadokumentował rozpoczynające się odrodzenie. Gon. Poran. — *zadokumentować niezłomność narodowych postulatów w dobie obecnej.* Wiad. Pol.

dramatyzować:
u- dur.
ale i Lilla Weneda jest niczem innem, jak wielką, udramatyzowaną balladą. Tret. — *Autor sam udramatyzował swoją powieść.* XI.

drapować:
u- dur.

Udrapowany płaszczem siadłbym na ruinach. Mick.* P. T. II 373.

d r e s o w a ć: (też *tresować*).
u- dur.
Potem nastało w literaturze powszechnej milczenie, pozornie tylko przerywane płonną gędźbą dworaczych, małodusznych, szkolnie udresowanych rymotwórców. Małec.

d r u k o w a ć:
wy- ef. (zwykła forma pf.).
Tak dowcipne żarciki umiał komponować, || *Iżby je w kalendarzu można wydrukować.* Mick.* P. T. I 730. — *Bóg wie, dla kogo ja to piszę i kiedy wydrukuję.* Słow. — *Wydrukował po polsku jedynie małą rozprawkę.* B. de Court.
po- dystr., niekiedy pret. (rzadkie).
Podrukowano jakieś bezecne broszury. XI. (dystr.).
na- ampl.
Nadrukowano mnóstwo pism ulotnych. XI.

d r u ż b o w a ć:
po- pret.
Podrużbował przy ślubie dwóch sióstr. XI.

d y k t o w a ć:
po- pret., niekiedy z odc. dystr.
Podyktuj mi ten ustęp. VIII. — *Ta wiadomość wywołała jego dedykacyą i właściwy ton jej podyktowała.* Tret. — *Warunki pokoju w najechanem Dreźnie podyktowane.* Szuj. (odc. dystr.).

d y s h o n o r o w a ć:
≈ konc. (rez.).
jeszcze zdyshonorować przed śmiercią dla uniknięcia spłaty długu. Żer.

d y s k r e d y t o w a ć:
≈- konc. (rez.).
Dlaczegóż dziś stara się twórcę tych poglądów zdyskredyto-

wać. Matusz. — *aż duma wraz z rządem zdyskredytują się ostatecznie.* Now. Ref. — *Jest to najlepsza satyra, jaką tylko dla zdyskredytowania stanowiska takowego było można napisać.* Małec.

dyskutować:
po- pret.
Podyskutujemy spokojnie. X.
prze- perdur.
Sprawę tę przedyskutowano gruntownie. X.

dyspensować:
z- konc. (rez.).
Zdyspensowano ucznia od lekcyi gimnastyki. XI.

dysponować:
za- def.
Tam jednak wszystko już było zadysponowane przez księcia. Zer. — *Zwycięskie staczała walki z weturynem, jeżeli zły obiad lub wieczerzę zadysponował.* Chmiel.
wy- ef. (tak że nic nie zostanie).
Już wszystko na jutro wydysponowałem. II.
po- dystr.
Kapłan podysponował chorych na śmierć. XI.

dysputować:
po- pret.
Podysputowaliśmy godzinkę. XI.
prze- perdur.
Przedysputowaliśmy tę sprawę. XI. — *Ach, panie, tę rzecz przedysputowaliśmy już tysiąc razy.* IX. — *Mądry przedysputował, ale głupi pobił.* Przysłowie.

dystansować:
z- konc. (rez.).
Tak krytyka nie zdystansowałaby poezyi. Matusz.

dystylować: p. *destylować.*

dziesiątkować:
z- konc. (rez.).
Zdziesiątkowali pułk. II.

dziękować:
po- pret. zarazem konsek.
Iść za wrócone życie podziękować Bogu. Mick.* P. T. I 12.— *Chłop zdjął czapkę i pięknie podziękował.* Żer.
na- *się* ampl.
Za zaszczyt ten nadziękowałem się wiele. VIII.

edukować:
wy- ef. (por. *wy-kształcić*).
Dobrze wyedukowane dziecko. II.

egalizować:
z- konc. (rez.).
Zegalizowaliśmy się między sobą. XI.

egzaltować:
roz- aug.
Drudzy, prawie spokojni, mniej gwałtowni, ale i zawzięci, dyszeli żarem rozegzaltowanej myśli. Danił.
wy- ef.
Czytaniem książek wyegzaltował się do ostatniego stopnia. VIII.
po- *się* pret.
Panienka niepotrzebnie poegzaltowała się. XI.

egzaminować:
wy- ef.
Przedewszystkiem wyegzaminował [sc. Towiański] *Goszczyńskiego, czy pojmuje sprawę.* Z. Wasil.
po- dystr.
Profesor poegzaminował uczniów. XI.

egzekwować:

wy- ef. (z odc. lok.).
Wyegzekwował sumę. XI.
po- dystr.
Poegzekwował należytości swoje. XI.

egzercytować:
po- pret.
Kapitan poegzercytował żołnierzy. XI.
wy- ef.
Naszych żołnierzy dobrze wyegzercytowano. XI.

egzystować:
po- pret.
Towarzystwo niedługo poegzystowało. XI.

ekscytować:
po- pret. (por. *po drażnić*).
Poekscytował niepotrzebnie psa. XI.
roz- aug. (por. *roz-drażnić*).
Rozekscytował byka do wściekłości. XI.

ekskomunikować:
wy- forma zmiany asp. < lok.

ekskuzować:
wy- ef. (albo tylko forma zmiany asp.).
Bądź spokojny, już ja cię jakoś wyekskuzuję. II.

ekspedyować:
wy- forma zmiany asp. < lok.
Wyekspedyowano do Rosyi. Czas.

ekspensować:
wy- forma zmiany asp. < lok.
Pierwszego dnia pobytu w Zakopanem ogromnie wyekspensowałem swoje fundusze. II.

eksplikować:
wy- ef.
Wyeksplikował swoją pracę. XI.

eksplodować (też pl.):
wy- forma zmiany asp. < lok.
Lampa wyeksplodowała. III.

eksponować:
wy- ef. (= 'wyjaśnić'), lok. (= 'wystawić').
Wyeksponował sprawę na swoją korzyść. XI.

eksportować:
wy- forma zmiany asp. (zarazem lok.).
Wyeksportowano 10000 koni do Niemiec. XI.

ekspropryować:
wy- forma zmiany asp. < lok., niekiedy ef.
choćby tam jednego drugiego wyekspropryowali. Czas.

ekwipować:
wy- ef.
zaopatrzyć w oficerów i wyekwipować 3000 lekkiej jazdy, 3 pułki artyteryi i korpus inżynierów. Korz. — *od poważnych obywateli, wybornie wyekwipowanych na łowy, aż do..* Weys.

elegantować:
wy- ef.
Wśród tłumu wyelegantowanych dam ujrzałem znów pannę Korę z siostrami. Słow.

elektryzować:
z- konc. (rez., często mom., p. § 29, 2).
Wiadomość ta zelektryzowała mnie. XI.
na- dur.-def. (p. § 29, 2).
Lekarz naelektryzował chore nogi. XI.

e l i m i n o w a ć:

wy- forma zmiany asp. < lok.

Węgrzy jednak domagają się zupełnego wyeliminowania tych postanowień. Czas.

e m a n c y p o w a ć:

wy- forma zmiany asp. < lok.

Wyemancypowano się w znacznej części z pod wpływu filologii. B. de Court.

e m i g r o w a ć:

wy- forma zmiany asp. < lok.

Ze wszystkich zaś kierunków życia najzupełniej wyemigrowała literatura. Tarn.

e n t u z y a z m o w a ć:

z- konc. (rez.).

Wstępna lekcya.. musiała zająć a nawet zentuzyazmować młodzież. Chmiel.

roz- aug.

przy namiętnych okrzykach rozentuzyazmowanego tłumu. J. Sten.

e s k a m o t o w a ć:

z- konc. rez.

Pomiarkowawszy, że byłby palnął kapitalne głupstwo — samemu sobie komplement, zeskamotował ostatni wyraz. Danił.

f a b r y k o w a ć:

s- konc. (rez.).

pikrat potasu, który sobie sam sfabrykowałem. Czas. — *Przy braku „Laut“ i „Gesetz“ trudno sfabrykować „Lautgesetz“.* B. de Court.

wy- ef. (z reguły praca zawodowa, por. § 40, str. 62).

Wyfabrykował dobre buciki. VIII.

po- dystr.

Niemcy pofabrykowały wiele tanich przedmiotów. XI.

facyendować:
po- pret. (p. SWarsz.), bardzo rzadkie.

falować:
za- inch.
Ale ramiona zafalowały bez dreszczu, przelewne rozkoszą. Weys.
roz- aug. (-ingr.) 'rozbałwanić'.
Rozfalowało się morze. VIII.

fałdować:
s- konc. (rez., ew. mom., p. § 7, 2).
Drugi rękaw i poły u szyi sfałdował, || *I pierś surdutem jakby płaszczem udrapował.* Mick.* P. T. V 804. — *Sfałdował papier.* I. (mom.).
u- dur. (zwykle wyraźnie kon., p. § 7, 2).
za- def. A = F.
Panienka zafałdowała gustownie serwetkę. XI.
po- dystr.
Brzydko pofałdowany surdut. I.

fałszować:
s- konc. (rez.).
Sfałszował akta, spalił archiwa. Kras. — *Rezultat względny, co prawda, ale nie sfałszowany.* Matusz. — *zostało skrzywionem i sfałszowanem.* Tarn. — *sfałszowane mleko.* I. — *Sfałszował podpis.* VIII.
po- dystr.
Pofałszował podpisy na wekslach. II.
na- ampl.
Nafałszował wiele pieniędzy. VIII.
za- def. = 'fałszując zakryć'.
Zafałszował obrachunki gospodarcze. XI.

fanatyzować:
s- konc (rez.).

Że człowiek sfanatyzowany, a nie myślący, uwierzy w dobrej wierze, że.. Tarn. — *sfanatyzowany tłum.* Czas.

roz- aug.

Przemową swą rozfanatyzował lud. VIII.

po- dystr.

Pofanatyzował wszystkich. XI. (dystr.).

fanfaronować:

po- pret.

Pofanfaronował w okolicy i znikł. XI.

fantazyować:

po- pret.

Pofantazyował, aż mu przeszkodzono. XI.

fantować:

za- def.

ustawione na rynku zafantowane i opieczetowane przedmioty. Czas.

po- dystr.

Pofantowali wszystkie przedmioty. XI.

farbować:

[***s-*** konc. (rez.) mało używ., por. SWarsz.].

u- dur. (zwykła forma pf.).

Kazał ufarbować suknię na żółto. I.

za- def. L ‘farbując zakryć’.

lecz jakąś tęsknotą zafarbowane niebiosa nad niemi. Słow.

po- dystr.

Atrament pofarbował stół. II.

[***prze-*** ‘na inny kolor ufarbować’].

fascynować:

za- def.

Jedno spojrzenie Biergiela od brzytwy zafascynowało mnie. Chmiel. [Cytat].

fasować:
s- konc. (rez.).
jak Michał dosiadł pięknego wierzchowca i sfasowanym kłusem przeparadował po rynku. Weys.

fastrygować:
s- konc. (rez.).
Krawiec sfastrygował surdut. XI.
po- dystr.
Pofastrygował płaszcze wojskowe. XI.

fatygować:
s- konc. (silnie rez.).
Podróżą tą był ogromnie sfatygowany. VIII.
po- pret. albo dystr.
Proszę, pofatyguj się Pan do tamtego pokoju. I. — *Możeby Pan się pofatygował i kupił mi bilet.* I. — *Może panienka pofatyguje się trochę później.* Tyg. Ill. (pret.). — *Podróż pofatygowała wszystkich.* XI. (dystr.).

fermentować:
s- konc. (rez.).
Nie pili sfermentowanych napojów. Żer. — *Okręgi górnicze i fabryczne, sfermentowane przez agitacyę rewolucyjną.* Głos. Nar.

figlować:
po- pret.
Stryjek pofiglował z dziećmi. XI.

figurować:
po- pret.
Pofigurował w mieście naszem. XI.

fiksować:
s- konc. (rez.).
Sfiksowałeś? Jesteś goły || Jak bizun — i miasto domu || Pilnować? Ryd.* „Zacz. koło“ 93. — *Płacze, bo jej nie wpusz-*

czamy. || *Wyprawia waryackie harce.* || *Sfiksowana w każdem słowie.* Ryd.* „Zacz. koło“ 264.

po- dystr.

Zdaje się, że w tem towarzystwie wszyscy pofiksowali. XI.

filozofować:

po- pret.

Trochę pofilozofował i poszedł dalej. VIII.

prze- perdur. (albo 'spaczyć nadmiernem filozofowaniem').

Większą część swego życia przefilozofował. XI.

filtrować:

prze- perdur.-lok.

po- dystr. albo pret.

finalizować:

s- konc. (rez.).

W r. 1907. Rosya poczyniła wielkie przygotowania do sfinalizowania całej swej długoletniej działalności w Macedonii. Srok.

finansować:

s- konc. (rez.).

Korzystnie sfinansował nowe przedsiębiorstwo. XI.

po- dystr.

Pofinansował rozmaite przedsiębiorstwa. XI.

fingować:

s- konc. (rez.).

Całe opowiadanie było sfingowane. Now. Ref.

folgować:

po- major. (= 'nieco').

Wobec Ciebie jestem proch: pofolguj! Żuł.

formalizować:

s- konc. (rez.).

Żądania swoje dokładnie sformalizował. VIII.

formować:

s- konc. (rez., ew. mom., p. § 5, 11).

Pułkownik Kozietulski sformował ich we czwórki, bo na szerszy szereg miejsca nie było. Tarn. — *Sformował kulę z gliny.* II.

u- dur. (p. § 5, 11).

zanim się nauczy języka urzędowego i „uformuje nieco charakter“. Chmiel.

po- dystr.

Poformował rozmaite kształty. XI.

formułować:

s- konc. (rez.).

Sformułował tylko krótki sąd o poezyach Mickiewicza. Chmiel. — *Komisya ta sformułowała w sposób następujący ogólną zasadę reformy.* Głos Nar. — *rzeczy nie sformułowanych logiką.* Przyb. — *Poseł nie mógł odrazu sformułować wszystkich żądań swego stronnictwa.* III.

u- dur.

Poseł przedłożył w parlamencie już naprzód uformułowane żądania swego stronnictwa. III. — *Przewodniczący uformułował pytania dla sędziów.* VIII.

po- dystr.

Poformułował wiele głupich zapytań. XI.

forsować:

s- konc. (rez.).

Sforsował on pod ogniem 40 dział prawy brzeg Sanu. Szuj. — *dla sforsowania swych kandydatur.* Czas.

po- dystr. (SWarsz.).

[*prze-* ‘zbyt’.

Przeforsował się nauką. VIII].

fortyfikować:

u- dur.

Postanowiono umocnić i ufortyfikować te pozycye. Now. Ref. — *Po inżyniersku ufortyfikował wzgórza.* Korz.

po- dystr.
Pofortyfikowano granice kraju. XI.

forytować:
po- pret.
Poforytowano głupca, aby mu znaleźć zatrudnienie. XI.

fotografować:
s- konc. (rez., zwykle mom. p. § 47, 9).
Jakiś amator sfotografował całą naszą grupę, ale nieświetnie. II.
od- akur. (p. § 47, 9).
Poważniejsze dzieła sztuki są odfotografowane w wielu odbitkach. II.
wy- ef. (p. § 47, 9), rzadkie.
po- dystr.
Pofotografował wszystkie domy. XI.

frakować (formy prostej prawie niema):
wy- ef.
mnóstwo światła, wyfrakowana służba, roznosząca napitki. Sienk.

frankować:
za- def.
Zafrankował list. II. — *Zafrankował listy.* (= niem. *die Briefe*). XI.
po- dystr.
Pofrankował listy. XI. (= niem. *Briefe* albo *die Briefe*).

frapować:
za- inch.
To mnie zafrapowało odrazu. X.

frasować:
za- def.
Kanonik zafrasował się i począł uskarżać na zimno. Zer.—

Jakoś mi wyglądasz zafrasowany, Kaziu? nie udało ci się coś w Wilnie? Weys. — *To mnie zafrasowało niemało.* II.

po- pret.

Pofrasowano nas niepotrzebnie. XI.

f r e n z l o w a ć:

o- dur.-lok.

Ofrenzlował kanapę. XI.

po- dystr.

Pofrenzlował wszystkie krzesełka. XI.

f r y z o w a ć:

u- dur.

więcej malowniczy jak ufryzowany Herman „im neuen Surtut“. Tarn. — *Spotkał ufryzowanego mówcę i demagoga.* Witw.

za- def. F (por. *za-piec*).

Zafryzował jej grzywkę. VIII.

wy- ef.

Wyfryzowany jak kobieta. VIII.

po- pret. albo dystr. (o wielu).

Pofryzował trochę i wyszedł. VIII.

f u g o w a ć:

po- dystr.

Stolarz pofugował zeschłe meble. XI.

f u n d o w a ć 1. ‘założyć i opatrzyć funduszem’; 2. ‘częstować, traktować’:

u- dur. = 1.

Całą sławę swoją ufundował na dobrem graniu w wista. Słow. — *Et! stypę, ufundowaną przez pierwszego z brzegu łapigrosza, tobyście wzięli.* Danił. — *Kazimierz ufundował wiele klasztorów w Polsce.* I.

za- def. = 2.

Zafundujesz nam przecie wina, Księże Prowincyale. Słow.

po- dystr. albo pret. (= 1. & 2.).

fungować:
prze- perdur.
Przefungował dziesięć lat w tym urzędzie. XI.

funkcyonować:
po- pret.
Maszyna pofunkcyonowała jeszcze niespełna tydzień. X.
prze- perdur.
Automobil przefunkcyonował czas próby ku zadowoleniu. XI.

furażować:
s- konc. (rez.).
Na tę wyprawę sfurażowałem sobie ślicznej wędliny, którą miałem w skórzanej torbie. Dzien. Pozn.
po- pret.
Żołnierze pofurażowali w okolicy. XI.

futrować:
o- dur.-lok.
Ofutrowano drzwi. XI.

galantować:
po- pret.
Stanął przed lustrem, pogładził czuprynę, pogalantował się. X.

galonować:
wy- ef.
Służba była w wygalonowanych frakach. X.

galopować:
po- kurs.
Jeździec pogalopował na szosie. IV.
przy- akkurs.
Przygalopował do nas młody oficer. XI.
za- transkurs.
Zagalopował aż za metę. XI.
prze- perdur.-lok.

Przegalopowawszy wyobraźnią przez różne przypuszczenia i projekty.. odezwała się nagle. Wey.

galwanizować:
z- konc. (rez., ew. mom.).
zamiast zgalwanizować nawet trupi organizm. Małec.
po- dystr.
Mechanik pogalwanizował druty. XI.

gangrenować:
z- konc. (rez.).
Dezorganizacya wojskowa Turcyi.. zgangrenowała nie tylko jej armię, ale i flotę. Lipk.

garbować:
wy- ef.
skóry wygarbowane. II.
po- pret. & dystr.
Pogarbował chwilkę. VIII. (pret.) — *Pogarbował wszystkie skóry.* XI.

gardłować:
po- pret.
Pogardłował, gdyż nie był trzeźwym. XI.

garnirować:
u- dur.
Pole całe ślicznie było działami ugarnirowane; czekaliśmy tam od południa do nocy na przybycie Moskali. Dzien. Pozn.
po- dystr., niekiedy pret.
Krawcowa pogarnirowała sukienki wstążkami. XI. (dystr.).

gatunkować:
po- dystr.
Pogatunkowałem znaczki pocztowe. XI.

germanizować:

z- konc. (rez.).

Dla tych kolonistów niemieckich zgermanizował rząd rosyjski dyecezyę tyraspolską i seminaryum katolickie w Saratowie. Słowo Polskie.

po- dystr.

Pogermanizowano w Niemczech Francuzów, Duńczyków i Polaków. XI.

gipsować:
o- dur.-lok.
Lekarz ogipsował nogę. XI.
za- def. L ‘zakryć gipsem’.
Malarz zagipsował dziury w ścianie. XI.
[*po-* lok. ‘pokryć gipsem’].

girlandować:
o- dur.-lok.
Ogirlandowaliśmy bramę. XI.

godować:
po- pret. (często zarazem dystr.).
Pogodował w okolicy. XI.

gorączkować 1. ‘mieć gorączkę’; 2. ‘obudzać gorączkę’:
po- pret. = 1.
Chłopak pogorączkował przez tydzień. XI.
z- konc. (rez.) = 2.
Sprawa ta zgorączkowała go. XI. — *z dawniejszą nerwowością i zgorączkowaniem.* Kur. Warsz.
roz- aug. = 2.
Chory rozgorączkował się na dobre. VIII.

gorsować:
wy- ef. z odc. lok.
trochę . urożowana, co dnia w innej sukni, wygorsowana. Słow. — *panie jedne wygorsowane, drugie zaszyte w czarne lub fioletowe worki.* Weys.

po- dystr.
Panie dziś wszystkie pogorsowane. XI.

g o s p o d a r o w a ć:
za- inch. (def. w imiesłowie).
Po upadku Rzeczypospolitej w Warszawie zagospodarowali się Prusacy. Brückn. — *Zagospodarował się kraj i zakwitnęły grody i podgrodzia.* Brückn. (inch.). — *Folwark trzywłókowy, kompletnie zagospodarowany, sprzedam.* Kur. Warsz. (def.). — *To możeby i wystarczało na podróż i zagospodarowanie się.* Głos. Nar.
po- pret.
Pogospodarował jakiś czas na Ukrainie. XI.

g o t o w a ć 1. 'przysposabiać, szykować'; 2. 'warzyć':
1) ***z-*** konc. (rez.) = 1. (p. § 34, 3).
Sędzia wszystko, co trzeba zgotuje na drogę, || *I ja pieniędzmi, ile zdołam, dopomogę.* Mick.* P. T. X 230. — *Kraina pusta, biała i otwarta,* || *Jak zgotowana do pisania karta.* Mick.* „Dziady" III Ust. — *Co za los mogą zgotować swojej ojczyźnie.* Tarn. — *przez to przyszłość szczęśliwą sobie zgotować.* Tarn. — *Namiętność .. zgotowała poecie śmierć przedwczesną.* Tret.
przy- dur.-def. = 1. (p. § 34, 3).
przygotować powstanie na Litwie. Tret. — *Wyruszył na nieprzygotowaną Polskę.* Szuj. — *na inny temperament, na grunt inaczej przygotowany.* Tret. — *Przygotowanego bohatera .. obrócił on* [sc. Puszkin] *do nowej roli.* Tret. — *Przygotowano tam wówczas powstanie.* Kulcz. — *Według informacyi z kół watykańskich, papież przygotowuje encyklikę, zabraniającą duchowieństwu zajmowania się eksperymentami spirytystycznemi.* Dzien. Pozn. — *Przygotowywał się więc gorliwie.* Weys. — *Młode te państwa zaczęły przygotowywać się do wojny.* Lipk.
wy- ef. = 1.
Właśnie wygotowałem na piśmie plan, obliczenie .. Żer. — *Miał bowiem nadzieję wygotować część historyi Piotra Wielkiego.* Tret.
na- ampl. = 1. (p. § 34, 3, Uw.).
Nagotowała mu ręczników, koszul, wogóle całą bieliznę i wiele

gratów wcale w podróży niepotrzebnych. II. — *Nagotowane znajdziesz wszystko do ubrania.* Mick.* P. T. V 143. (Dla Mickiewicza ew. bez odcienia amplifikatywności, por. § 34, 3, Uw.).

po- dystr. = 1.

Pogotowaliśmy rozmaite niespodzianki. XI.

2) ***z-*** konc. (rez.) = 2.

Czy obiad już zgotowany? W takim razie proszę podawać. II. — *Kartofle już zgotowane.* II. — *Gospodyni zgotowała nam śliczny obiad.* VIII. (Sama nie pracowała w kuchni).

u- dur. = 2. (zwykle wyraźnie kon.).

Kucharka ugotowała obiad. VIII. (Uwydatnia się proces czynności: pracę). — *Na obiad ugotowała mu tylko zupę i odrobinę mięsa.* II. — *Wszedł chudy i żółty pan z oczyma ryby ugotowanej.* Reym.

za- def. = 2. (= niem. *aufkochen, einkochen lassen*).

Kasiu! jak wodę zagotujesz, to zaparz herbatę. II.

wy- ef. = 2.

Bielizna już się wygotowała. VIII.

prze- pret. = 2. (por. § 44).

Proszę mi tylko przegotować litr mleka, zupełnie mi wystarczy. II.

Uwaga. *Przegotować* też = ‘zanadto ugotować’, np. *Drugi raz już kaszkę przegotowałeś.* II.

po- dystr. = 2.

Pogotowała wiele potraw. XI.

pod- dem. = 2. (por. SWarsz.).

Podgotowała herbatę. XI.

gracować:

z- konc. (rez.).

Ogrodnik zgracował ścieżki. X.

po- pret. albo dystr.

Pogracował trochę w ogrodzie. XI. — *Pogracował wszystkie ścieżki.* XI.

graduować:

wy- ef.

Wygraduowano dzisiaj dwudziestu kandydatów. XI.
po- dystr.
Pograduowano wszystkich. XI.

grasować:
po- pret.
Choroba pograsowała w naszem mieście. XI.

gratulować:
po- pret. z odc. konsek.
aby pogratulować panu. Czas.

gratyfikować:
u- dur.
Ugratyfikował hojnie służbę. XI.
po- dystr.
Pogratyfikowano wszystkich. XI.

grawować (też *-erować, -irować*):
wy- ef.
Wygrawerował herb na szkle. XI.

groszkować:
wy- ef.
Skóra dobrze wygroszkowana. XI.

gruntować 1. '(będąc w wodzie) dotykać gruntu', 'zgłębiać'; 2. 'fundować, zasadzać, opierać':
z- konc. (rez.). = 1. (p. § 10, 4).
Cisza była wciąż ta sama, głęboka, zaiste niezgruntowana. Żer. — *Dotąd wielki artysta, tylko artysta Cię obejmie, zgruntuje, zrozumie.* Kras.
u- dur. = 2. (p. § 10, 4).
Napoleon, który mógł był ugruntować erę pokoju. Tarn. — *Widział ugruntowaną podstawę pod swój ideał.* Czas. — *„Zgubiony jest człowiek, nie ugruntowujący życia swego na fundamencie religii“ — mówił cesarz Wilhelm.* Kur. Warsz. — *Filozofia*

inna, przywieziona też z wybrzeży jońskich, ale rozwinięta i ugruntowana na ziemi ateńskiej. Witw.

za- def. = 2.

Malarz zagruntował ściany. X.

po- dystr. = 1. & 2.

Sternik pogruntował systematycznie. XI. (= 1). — *Pogruntowano wiele zakładów dobroczynnych.* XI. (= 2).

g r u p o w a ć:

z- konc. (rez., zwykle niekon. § 7, 4).

Zgrupowali się byli w większe i mniejsze księstwa. Jabł. — *Gotów był założyć pismo polityczne i literackie i zgrupować przy niem utalentowanych pisarzy.* Tret. (Tu *u-* byłoby zanadto konatywnie). — *Goście zgrupowali się w ogrodzie.* XI. (Wyraźnie niekon.).

u- dur. (zwykle wyraźnie kon., p. § 7, 4).

On umiał ugrupować bal nakształt obrazu. Mick.* „Dziady“ III. — *Sporą i interesującą wiązankę dowodów zebrał i ugrupował dr. K. Jarecki w rozprawie.* Matusz. — *Nie wiedząc jeszcze, czy duma będzie zwołana i jak się w niej stronnictwa ugrupują.* Czas. — *z podręczników szkolnych ugrupowanych historycznie.* Now. Ref.

po- dystr.

Pogrupował nareszcie wszystkie zbiory. XI.

g u s t o w a ć ‘znajdować upodobanie’:

za- def. (p. *za-smakować*).

Uważając, że w opiniach malarza zawiele jest fanatyzmu, aby mógł w nich zagustować. J. Sten.

g w a r a n t o w a ć:

za- def.

Zagwarantowano prawa i wolności narodu. Encykl. Org. — *Była-to opłata prawie zagwarantowana, a zatem nieochybna.* Chmiel.

po- dystr.

Pogwarantowano wszystkie prawa. XI.

gremsować:
o- dur.-lok. (p. SWarsz).

habilitować się:
wy- ef.
Wyhabilitował się jako docent przy uniwersytecie w Berlinie. X.

haftować:
u- dur.
Uhaftowała narzeczonemu chustkę. III.
wy- ef.
Wyhaftowała piękne wzory. I. — *Rzymskie władze kościelne postanowiły na podszewce ornata dać wyhaftować imię Pierponta Morgana.* Czas.
za- def. L ('zakryć').
W swoich miękkich pantoflach, zahaftowanych indyjskiemi słońcami. Sienk.—*stara kanwa po Eurypidesie zahaftowana pomysłami i słowami Wirgiliusza lub Owidyusza.* Tarn.

hałasować:
po- pret.
Studenci pohałasowali na ulicy. XI.

hamować:
po- pret.
Autor pohamował nieco swój bujny temperament. Matusz. — *Psiarnia z dzikim skowytem jęła się wyrywać w pole; z trudnością ją pohamowano.* Weys. — *niepohamowany w gniewie.* Tret. — *Ta straszna rozterka między pragnieniem niepohamowanem szczęścia a konieczną niedolą.* Sienk.
u- dur.
Lekarz starał się uhamować upływ krwi. I. — *wyłamawszy drzwi, gdzie nas zamknięto z przytłumieniem woli naszej i z uhamowaniem zapału naszego.* Słow. — *Uhamował namiętności swoje.* XI.
za- def.

Komedyanci pseudopatryotyczni nie będą już mogli zahamować biegu maszyny parlamentarnej. Głos Nar. — *Zasadniczą jednak jest rzeczą zahamować własną skłonność części Niemców do polszczenia się.* Wiad. Pol.

handlować:
po- pret. (niekiedy zarazem dystr.).
Pohandlował wśród murzynów w Afryce. XI.

harcować:
po- pret. (zwykle zarazem dystr.).
Wiatr poharcował w dolinie. XI.

harmonizować:
z- konc. (rez.).
Przecież składników różnych i niezgodnych zharmonizować nie podobna. Witw. „Uczta“ Pl. — *w formie spotęgowanej i zharmonizowanej.* Matusz.

harować:
po- pret.
Poharował jeszcze kilka dni, póki mu sił starczyło. X.

hartować:
za- def.
W czternastu leciech syn lorda wyprawia się w pole dla zabicia daniela i zahartowania uczuć. Czas. — *zahartowany koń jakucki.* Szym. — *z ciałem i duchem zahartowanym w twardych mozołach.* Matusz.
po- dystr.
Pohartował rozmaite narzędzia. XI.
[*z-* (p. SWarsz. III 910 pod *otwardzić*) teraz nieużyw.].

hazardować:
po- pret. (por. *po-ryzykować*).
Pohazardował tak długo, jak miał pieniądze. XI.

heblować:
wy- ef.
Wyheblował deskę. II.
po- pret. albo dystr. (zwykle lok.).
Poheblował, aż się zmęczył. XI. (pret.).
[*z-*, *u-* lok.].

hektografować:
na- dur.-def. z odc. ampl. (por. *na-drukować*).
Nahektografował dużo odezw. X.

hipnotyzować:
za- def.
Jestem w takim stanie, jakbym był zahipnotyzowany. Sienk. — *Zahipnotyzowani doktryną nie widzą oni* .. Now. Ref.
po- dystr.
Lekarz pohipnotyzował swych pacyentów. XI.

hipostazować:
za- def.
sfera tych zahipostazowanych bytów. Brzoz.

hipotekować:
za- def.
Zahipotekował korzystnie pieniądze. XI.
po- dystr.
Pohipotekował kapitały mu powierzone. XI.

histeryzować:
z- konc. (rez.).
Zhisteryzowana kobieta. XI.
roz- aug.
Trzeba tu radzić, bo się nam Krysia zupełnie rozhisteryzuje, albo palnie jakieś ogromne głupstwo. Weys.

hodować:
wy- ef. (por. *wy-kształcić*).

Wyhodował go od małego. I. — *Była wieść, że zająca tego Wojski w domu || Wyhodował i w ogród puścił pokryjomu.* Mick.* P. T. XI 571. — *Wyhodował też i zaprawił wszystkie psy.* Weys. — *Ten miły kwiat, wyhodowany przez niego.* Weys. — *Któż jest, który odróżnił drzewo, czerpiące soki ze dżdżu, od drzewa wyhodowanego ze krwi?* Żer.

po- pret. albo dystr.

Pohodował na wsi konie. XI. (pret.). — *Pohodowano u nas wiele owiec.* XI. (dystr.).

hołdować:

z- konc. (rez.).

To mu zhołdowało cześć i ufność. Tarn.

po- pret. z odc. konsek.

Książę pohołdował swojemu królowi. XI.

Uwaga. *Pohołdować* też ‘podbić, ujarzmić’ (p. SWarsz.).

honorować:

u- dur.

Chmara z księżną Zasławską otworzyli pochód. Na końcu szedł Apolinary Budzisz, uhonorowany przez panią domu, jak się należało. Weys.

idealizować:

z- konc. (rez.).

Starałem się ile możności zidealizować rzecz pełną czarnych mętów i okropności. Słow.

u- dur. (zwykle wyraźnie kon.).

Uidealizował sobie jej postać. II. — *I życie pozagrobowe nie jest niczem innem, jak uidealizowanem życiem ziemskiem.* Kozł.

wy- ef.

W postaci wiejskiego chłopięcia do najwyższego stopnia wyidealizował wrodzony popęd do muzyki. Tret. — *Od wczesnej młodości znał i kochał Brodziński lud wiejski i po innych próbach w „Wiesławie“ go wyidealizował.* Brückn.

identyfikować:

z- konc. (rez., ew. mom.).
Mogło łatwo zidentyfikować się. Słowo Pol.

ignorować:
z- konc. (rez.).
Reszta kandydatów poselskich zignorowała wiec. Słowo Pol.— *Zasady parlamentaryzmu i konstytucyi zostały zignorowane.* Czas.

illuminować:
u- dur.
Przez całą noc widziałem uilluminowane miasta i miasteczka, bo jeszcze ciągnęły się fety. Słow.
po- dystr.
Poilluminowano wszystkie domy. XI.

illustrować:
z- konc. (rez.).
dla zillustrowania stanu rzeczy dobitnym faktem. Zych.

imaginować:
z- konc. (rez.), rzadkie (chyba tylko w poezyi).
Tak, — już wszelakie straszydła, || cały raj fantastyczności || Zimaginowałem żywy. Wysp.* „Wesele“ 170.
wy- ef.
Muszę i ja wyimaginować sobie jakiego tyrana i znienawidzić go potężnie. Żer. — *leczenie się .. od prawdziwej czy też wyobrażonej (wyimaginowanej) choroby.* B. de Court.

immatrykulować:
za- def.
Zaimmatrykulowano dziś wielu studentów. XI.

immigrować:
przy- akkurs.
Przyimmigrowało do nas wiele żydów. XI.

imponować:

za- def.

Można śmiało powiedzieć, że niedzielny wspaniały zlot sokoli zaimponował Niemcom. Czas. — *Dwaj ludzie zaimponowali mi w tym tygodniu.* Now. Ill. — *Umiał niejednemu lepszemu człowiekowi zaimponować swoim oryginalnym, niezależnym sposobem myślenia i postępowania.* Witw.

po- dystr.

Poimponował on wielu ludziom. XI.

i m p r e g n o w a ć :

za- def.

Zaimpregnował sukno. XI.

i m p r o w i z o w a ć :

za- inch., dur. (por. *za-grać*).

Mickiewicz proszony przez wszystkich, aby cośkolwiek zaimprowizował. Chmiel. (inch.). — *Z radości zaimprowizowaliśmy piknik.* Sienk. (inch.). — *Sztuczna, dowolna, improwizowana i źle zaimprowizowana kreacya Napoleona upadła.* Tarn. (dur.).

po- pret.

Poimprowizował wiersz bez skutku. XI.

i n a u g u r o w a ć :

za- def.

Wzniósł toast, który dawniej zainaugurował: zdrowie rodziny Zawiejskich. Weyss. — *nadto kilka strejków zainaugurowanych przez socyalistów.* Głos Nar.

i n d y w i d u a l i z o w a ć :

z- konc. (rez.).

kiedy zwrócono się do niezindywidualizowanej natury. Matusz. — *określone i zindywidualizowane zarysy.* Matusz.

i n f o r m o w a ć :

po- pret. (niekiedy z odc. konsek., por. *po-uczyć*).

Wreszcie poinformowano, co należało zrobić. Chmiel. (pret.). — *Donoszą z poinformowanej strony.* Głos Nar. (z odc. konsek.).

ingrosować:
za- def. (por. *za-hipotekować*).
Zaingrosowaliśmy nowy układ w księgach hipotecznych. X.
po- dystr.
Sekretarz dobrze się natrudził, zanim poingrosował wszystko. X.

inicyować:
za- def.
w politycznej grze, zainicyowanej obecnie przez bar. Gautscha.. Dzien. Pozn. – *Podniesiono projekt zainicyowania olbrzymiej akcyi wiecowej.* Słowo Pol.

inklinować:
z- konc. (rez.).
Zinklinował ku sobie serca wszystkich. XI.

inkrustować:
wy- ef.
na których złocistem tle wyinkrustował szereg obrazów, pełnych życia. Matusz.
po- dystr.
Poinkrustował swe inicyały na wszystkich meblach. X.

inkwirować:
po- pret. albo dystr. (o wielu).
Sędzia poinkwirował oskarżonego. XI.

inscenizować:
za- def.
Dyrektor zainscenizował nowy dramat. XI.

inspirować:
za- def.
Zainspirowałem redakcyę w pożądanym kierunku. X.

instalować:
za- def.
Zainstalowałem się w wagonie od bagaży. Lipk. — *zainstalowany profesor.* Chmiel.

instygować:
za- def.
Zainstygował wszystkich przeciwko mnie. XI.
po- pret.
Poinstygował, ale mu się nie udało. XI.

instytuować:
za- def.
Zainstytuował klinikę. XI.
po- dystr.
Poinstytuował rozmaite dobroczynne zakłady. XI.

insynuować:
za- def.
Zainsynuował, że go okradziono u nas. XI.

intabulować:
za- def. (por. *za-pisać*).
Obiecuje ludowi lasy i pola, a sam zaintabulował sobie prawo współwłasności na pastwiskach gromadzkich. Głos Nar.

intelektualizować:
z- konc. (rez.).
To samo uczucie zintelektualizowane, może się stać dążeniem mistycznem. Z. Wasil.

interesować:
za- def.
Potrafił gadać z każdym o jego sprawach i każdego zainteresować tem, co mówił. Witw. — *zainteresowany jakiemś dziełem, czy postacią.* Matusz.
po- dystr.

Pointeresował wszystkich swoich wierzycieli. XI.

internować:
za-
Zainternowano szpiega w fortecy. XI.

interpelować:
za- def. (por. *za-pytać*).
Po skończeniu, p. B., prawnik, zainterpelował pana D. Głos Nar. — *wniosek o zainterpelowanie ministra.* Głos Nar.
po- pret. albo dystr. (o wielu).
Pointerpelował ministra. XI. (pret.).

interpretować:
wy- ef.
Wyinterpretował Pismo święte. XI.

interweniować:
za- def.
Zainterweniował w naszej sprawie. XI.

intonować:
za- inch. (def.).
Jak na komendę, zgodnemi głosami zaintonowali pieśń. Zych.
po- pret. albo (rzadkie) dystr.

intromitować (dziś nieużyw.):
za- def. z odc. transkurs.
W *niebytność Państwa znowu do zamku szturmował || 1 kredens doń (jak mówi) zaintromitował.* Mick.* P. T. V 303.

intrygować:
za- def.
Zaintrygowana niezwykłą porą wizyty i treścią listu awanturniczego kuzyna, kazała poprosić przybysza i wyszła do salonu. Danił.
po- pret. albo dystr.

Pointrygował trochę, lecz niewiele mu to pomogło. X. (pret.).

i n w e n t o w a ć:
za- def.
Zainwentował swój zbiór. XI.
po- dystr.

i r o n i z o w a ć:
po- pret.
Poironizował bez skutku. XI.
prze- perdur.
Człowiek ten przeironizował w swych dziełach swe własne życie. Now. Ref.

i r y t o w a ć:
z- konc. (rez.).
zirytować się, wyłajać kolegów. Chmiel. — *ponieważ dyr. A. był już bardzo zirytowany.* Słowo Pol.
roz- aug.
Rozirytowany, gadał różne głupstwa. Reym.
po- dystr. (o wielu), pret., niekiedy konsek.
Poirytowałem się trochę. VIII. (pret.).— *Jestem tak tem zajściem poirytowany, że uspokoić się nie mogę.* VIII. (konsek.). — *Poirytował wszystkich swoją niespokojnością.* XI. (dystr.).
na- ***się*** ampl.
Nairytował się strasznie bez ważnego powodu. X.

i z o l o w a ć:
z- konc. (rez.).
Pracuje teraz, zupełnie zizolowany. XI.
po- dystr.
Lekarz poizolował chorych. XI.

k a l i g r a f o w a ć:
wy- ef.
Wziął kredę i w odpowiedniej rubryce wykaligrafował swe nazwisko. Danił.

po- pret. (rzadkie).

k a l k o w a ć :
s- konc. (rez.).
Skalkował rysunki inżyniera. XI.
po- pret., (o wielu) dystr.
Pokalkował chwilkę. XI. — *Pokalkował wszystkie plany.* XI.

k a l k u l o w a ć :
wy- ef.
Wykalkulował ceny. XI.
prze- perdur.
Przekalkulował wszystkie rachunki. XI.
po- pret.
Pokalkulował bez skutku. XI.

k a m i e n o w a ć :
u- dur.
Więc ukamienować złych proroków. Czas. — *Będę ukamienowany w Warszawie za przedmowę.* Mick.
za- def. M.
Zakamienowano zdrajcę. XI.
po- dystr.
Pokamienowano wielu proroków. XI.

k a n a l i z o w a ć:
s- konc. (rez.).
Szkoła romantyków niemieckich, która skanalizowała postulaty estetyczne romantyzmu w jeden potężny strumień.. Matusz. — *Skanalizowanie Wisły.* Czas.
po- dystr.
Pokanalizowano miasto. XI.

k a n d y z o w a ć :
u- dur.
Ukandyzował dwa kosze owoców. VIII.
za- def.

Zakandyzował konfiturę. VIII.
po- dystr.
Cukiernik pokandyzował orzechy. XI.

k a n o n i z o w a ć :
u- dur.
Papież ukanonizował Brygitę. XI.
po- dystr.
Pokanonizowano wielu męczenników. XI.

k a n t o w a ć :
s- konc. (rez.), żart, p. SWarsz.
Aktor cynicznie się roześmiał i zawołał knajpiarskim żargonem: — Skantowałem go. Urządzimy sobie małą frajdę. Reym. „Komedyantka“ 385.

k a n t o w a ć s i ę :
s- konc. (rez., ew. mom.) 'zboczyć się'.
Łódź się skantowała. SWarsz.

k a p i t a l i z o w a ć :
s- konc. (rez.).
Skapitalizowano pozostałości zmarłego. XI.
po- dystr.
Pokapitalizowano wszystkie nieruchomości. XI.

k a p i t u l o w a ć :
s- konc. (rez.).
Większość młodoturecka po raz drugi skapitulowała przed rządem. Kur. Warsz.
po- dystr.
Cały szereg twierdz pokapitulował. XI.

k a p t o w a ć :
s- konc. (ew. mom.).
Serca wszystkich skaptował w oka mgnieniu. Słowo. — *na skaptowanie żydowskich wyborców.* Głos Nar.

po- dystr.
Pokaptował przeciwników łapówkami. XI.

karbować:
s- konc. (rez.).
Od ramion świecą białe rękawy koszuli, || *Jako skrzydła motyle do lotu wydęte,* || *U dłoni skarbowane i wstążką opięte.* Mick.* P. T. XI 636.
u- dur.
Ukarbowała sobie gors u koszulki. XI.
za- def. F.
Zakarbował włosy. VIII.
po dystr.
Pokarbowała sobie bieliznę. XI.
na- ampl.
Kto więcej szlacheckich pałek || *Nakarbował.* Ryd.*

karczować:
wy- ef. (zarazem lok.).
Właściciel wykarczował las XI.
po- dystr.
Pokarczowano lasy. XI.

karesować:
po- pret. (por. *po-pieścić*).
Pokaresował panienkę. XI.

karminować:
u- dur. (por. *u-różować*).
Oczy miała [sc. aktorka] *wielkie, ciemnobłękitne, usta pełne i ukarminowane.* Reym.
wy- ef.
Wykarminowała sobie usta. VIII.

kartować 1. 'mieszać karty'; 2. 'knować, planować':
1) *prze-* lok. (z odc. perdur.) = 1.
Przekartował talię kart. XI.

po- dystr.
Pokartował karty. XI.
2) ***u-*** dur. = 2.
Ukartował plan zbrodniczy. Głos Nar. — *Trzeba więc było szukać sobie gdzieindziej takiej powagi, pod którejby skrzydłami dały się krzewić z pomyślnością plany ukartowane.* Małec. — *szybko i gładko, jak z góry ukartowana zmowa.* Weys.
po- dystr. (mało używ.).
Pokartowano wiele małżeństw. SWarsz.

karykaturować:
s- konc. (rez.).
Mistrza skarykaturował. Tret.
po- dystr.
Pokarykaturował wszystkich profesorów. XI.

kasować:
s- konc. (rez.).
własnowolnie skasowawszy wyrok sądu. Now. Ref.
po- dystr.
Pokasowano wszystkie wypracowania. XI.

kastrować:
o- dur. (zwykła forma zmiany asp.).
Koń okastrowany nazywa się wałachem. II.
wy- ef.-lok.
Wykastrował konia. VII.
po- dystr.
Pokastrował barany. XI.

katować:
s- konc. (rez.).
Zacięła zęby, skurczyła palce i, jak skatowana na śmierć, stężała bez ruchu. Danił.
za- def. M.
Dozorca zakatował więźnia. XI.

po- dystr. albo pret.
Pokatowano niewinnie studentów. XI. (dystr.).

kiełkować:
wy- lok. (forma zmiany asp.).
Tak ślicznie ten kwiatek wykiełkował! II.
za- inch.
Wszystkie pestki brzoskwini zakiełkowały w doniczce na oknie. II. — *Nawet na biegunie północnym ziarno może zakiełkować.* Danił.
po- pret. & dystr.
Ziemniaki pokiełkowały. XI. (dystr. ale zarazem pret.).

kiereszować:
s- konc. (rez.).
Skiereszowali go na sejmie tak, że twarz była jedną blizną. III.
po- dystr.
czerep tak pokiereszowany szablami. Małec. — *W takim to stosunku mają się autentyczne listy Zygmunta do tych pokiereszowanych fragmentów.* Małec.

kierować:
s- konc. (rez., ew. mom., p. §§ 29,1 & 31,4).
Potem skierowali drogę ku Tebom. Słow. — *aby skierowali wybór na Stanisława Poniatowskiego.* Szuj. — *Skierował uwagę prawie wyłącznie na te części książki, które dotyczą związku języków słowiańskich z niesłowiańskimi.* Nitsch. — *ze strony ambasady austryackiej, skierowanej przeciwko autonomii Królestwa.* Tyg. Ill.
na- dur.-def. (p. §§ 29,1 & 31,4).
Nakierował działo na okręt. XI.
po- kurs., niekiedy pret.
Żmudzin mimowoli dał się pokierować w wyborze przedmiotu ściślejszą ojczyzną. Brückn. — *Należy więc całem pytaniem inaczej pokierować.* Brückn.
wy- ef.-lok. (= niem. *die gehörige Richtung geben*).

Trzeci [sc. car.] *mię* [sc. Puszkina] *wykierował pod starość na pazia dworskiego.* Tret.

k i t o w a ć :
za- def.
Zakitowano okna. XI.
po- dystr.
Szklarz pokitował szyby. XI.

k l a r o w a ć :
s- konc. (rez.).
Sklarowałem płyn przez sitko. XI.
wy- ef.
Wyklarowałem wszystkie interesa. XI.
po- dystr.
Poklarowano wszystko. XI.

k l a s y f i k o w a ć :
s- konc. (rez.).
Jak sklasyfikowaliście uczniów? IX. — *sklasyfikowawszy następnie napaść na czcigodnych arcybiskupów jako zbrodnię większą, aniżeli . .* Czas.
za- def.
Rozum nasz to suma doświadczeń przebytych i zaklasyfikowanych. Brzoz. — *Jestem komóreczką czucia, dawno już zapisaną i zaklasyfikowaną przez bliźnich w rubryce „niedołęgi“.* Reym.
po- dystr. (por. *po-gatunkować*).
Poklasyfikowała ich dawno: na kretynów, głupców, płaskich, gęsi, pijaków, plotkarki. Reym.—*Materyały leżą oczyszczone i poklasyfikowane, ale nie wiążą się z sobą.* Matusz.
roz- lok. z odc. ef. (= ‘klasyfikując rozłożyć’).
Do słownika należy tylko zebrać wszystkie wyrazy, wykazać ich etymologią i rozklasyfikować wszystkie ich znaczenia. Kras.

k l i n o w a ć :
za- def.
Zaklinowano szyny. XI.

po- dystr.
Stolarz poklinował deski. XI.

kluczkować:
po- pret. (rzadkie).

kłosować:
po- pret. (rzadkie).
prze- pret. (por. § 44) = 'omłócić z grubsza' (rzadkie).

kłusować = 'biedz kłusem' (o koniu); 'jechać kłusem' (o jeźdźcu):
po- kurs.
Pokłusował na koniu. XI.
przy- akkurs.
za- transkurs.

kłusować = 'uprawiać nieprawne polowanie':
po- pret.
Pokłusował, aż go przychwycono. XI.

kneblować:
s- konc. (rez.) z odc. lok.
Skneblowali go i zostawili w lesie. I. — *Skneblowano mu usta.* XI.
za- def.
Zakneblować im pyski, zawiązać je w miechu. Mick.* P. T. III 752. — *Ludzie wedle niego — to wilki i tygrysy z pyskami zakneblowanemi przez stróżów porządku społecznego.* Zdziech. — *zakneblować usta prasie politycznej.* Tarn.
po- dystr.
Pokneblowano wszystkich jeńców. XI.

knować p. *knuć.*

knutować:
po- pret. 'pobić knutem', (o wielu) dystr.

Poknutował psa. XI.
za- def. M.
Zaknutowano go na Syberyi. XI.

k o a l i z o w a ć :
s- konc. (rez.).
skoalizowane partye. Now. Ref.

k o c z o w a ć :
po- pret.
Pokoczowali Cyganie u nas. XI.

k o d y f i k o w a ć :
s- konc. (rez.).
Mózg wyszkolony filozoficznie pojmie doskonale twórczość drugich i skodyfikuje ją w poetykę. Feldm. — *Konferencya ułożyła cały system budowy statków z przegrodami i skodyfikowała go w cały szereg postanowień.* Nowiny.
po- dystr.
Pokodyfikowano przepisy praw zwyczajowych różnych plemion. X.

k o k i e t o w a ć :
po- pret.
Bronek pokokietował na balu z panienkami. X.

k o k s o w a ć :
s- konc. (rez.).
Skoksował węgle. XI.

k o l o r o w a ć :
u- dur.
Wszystkie ryciny w swoich książkach wcale sprytnie ukolorował. II.
za- def. L (por. *za-barwić, za-farbować*).
Zakolorował całą stronę książki. XI.
po- dystr.

Pokolorował wszystkie kartki. VIII.

k o m b i n o w a ć :
s- konc. (rez.).
Gotował w 1712 r. skombinowaną wyprawę na Polskę. Szuj. — *za pomocą dowolnie skombinowanych cyfr.* Czas.
wy- ef. z odc. lok.
Trzeba to będzie jakoś tak wykombinować, żeby wszystko dało się jak najłatwiej i w jak najkrótszym czasie zrobić. II.
po- dystr.
Pokombinował najrozmaitsze plany. XI.

k o m e n d e r o w a ć :
za- def.
A Płut przypadkiem ognia zakomenderował, || *Bitwa! i batalion tak jakoś zmarnował.* Mick.* P. T. X 160.
po- pret.
Pokomenderował plutonem w zastępstwie. XI.
wy- lok.

k o m e n t o w a ć :
wy- ef.
Wykomentował Pismo święte. XI.
po- pret., (o wielu) dystr.
Pokomentował rozmaite pisma. XI. (dystr.).

k o m p e n s o w a ć :
s- konc. (rez.).
Skompensowaliśmy nasze obrachunki. XI.
po- dystr. (rzadkie).

k o m p i l o w a ć :
s- konc. (rez.).
Niesamodzielnie skompilował podręcznik. XI.
po- dystr. (rzadkie).

k o m p l e m e n t o w a ć :

po- pret. z odc. konsek.

Pokomplementował ją za śpiew. XI.

k o m p l e t o w a ć:

s- konc. (rez., p. § 50, 6) bez reszty.

Właściciel hotelu skompletował służbę. X. (Więcej mu nie potrzeba).

do- kompl. (p. § 50, 6) ew. bez definitywnej całości.

Dokompletował zbiór monet. XI. — *dla dokompletowania tomiku.* Chmiel.

po- dystr.

Pokompletowano rozmaite zapasy. XI.

k o m p l i k o w a ć:

s- konc. (rez.).

System klasyfikacyi czasowników według postaci jest wprawdzie nieskomplikowany.. Łoś.—*Kryje w sobie skomplikowańsze motywy.* Kur. Pozn. — *formy daleko bogatsze i bardziej skomplikowane.* Matusz.

k o m p o n o w a ć:

s- konc. (rez.).

Skomponował go rymem podoficer młody, || *Który niegdyś w stolicy sławne pisał ody.* Mick.* P. T. XII 590. — *jak kochanek, który w bezsennej nocy list skomponował.* Słow. — *Muzykę do kolędy skomponował.* Czas.

po- dystr.

Pokomponował walce i operetki. XI.

k o m p r o m i t o w a ć:

s- konc. (rez.).

Anarchiczność skompromitowała Rzeczpospolitą wobec opinii europejskiej. Szuj. — *Marynarka turecka skompromitowała się również w obecnej wojnie.* Lipk. — *skompromitowany raz na zawsze w oczach socyalistów.* Brzoz.

po- dystr.

Pokompromitowały się obie strony. XI.

k o m u n i k o w a ć 1. 'udzielać, powiadać'; 2. 'przyjmować komunię':

za- def. = 1.

Myśmy się dowiedzieli o tem dopiero wczoraj, na seansie. Mis Daisy nam zakomunikowała. Reym. — *Zakomunikował ten dokument.* Chmiel.

po- dystr.

Ksiądz pokomunikował wszystkich ludzi. XIV.

k o n c e n t r o w a ć:

s- konc. (rez.).

Tutaj skoncentrowano akcyę. Czas. — *świat nowy, pokrewny rzeczywistemu, gdyż z niego się narodził, ale bardziej skoncentrowany i jednolity.* Matusz.

po- dystr.

Pokoncentrowano zapasy w rozmaitych powiatach. XI.

k o n c e r t o w a ć:

po- pret.

Pokoncertowała w stolicy bez powodzenia. XI.

k o n c y p o w a ć:

s- konc. (rez.).

w artystycznie skoncypowanym i odczutym obrazie świata u Keplera i Galileusza. Gar.

k o n d e m n o w a ć:

za- def.

Zakondemnowano go na śmierć. XI.

po- dystr.

Pokondemnowano wszystkich bez litości. XI.

k o n d e n s o w a ć:

s- konc. (rez.).

Zażył w zamiarze samobójczym sporą ilość skondensowanego kwasu karbolowego. Nowiny.

k o n d y k t o w a ć:
za- def.
co się tyczy wysokości długów zakondyktowanych. Czas.

k o n f e d e r o w a ć:
s- konc. (rez.).
Coraz głośniej targając akkord rozdąsany, || *Przeciwko zgodzie tonów skonfederowany.* Mick.* P. T. XII 699. — *traktat z Rzeczypospolitą skonfederowaną.* Szuj.
po- się dystr.
Pokonfederowały się rozmaite stronnictwa. XI.

k o n f e r o w a ć:
po- pret.
Król pokonferował z ministrem wojny. XI.

k o n f i r m o w a ć (o jednej osobie też pf.):
po- dystr.
Ksiądz pokonfirmował dzieci. XI.

k o n f i s k o w a ć:
s- konc. (rez.).
Policya skonfiskowała księgi. Now. Ref. — *Całą korespondencyę skonfiskowano.* Czas.
po- dystr.
Pokonfiskowano ostatnie numery dzienników. XI.

k o n f r o n t o w a ć:
s- konc. (rez.).
Skonfrontowany z nią poszkodowany poznał w niej ową dziewczynę. Now. Ref.
po- dystr.
Pokonfrontowano oskarżonych. XI.

k o n f u n d o w a ć (też *konfudować*):
s- konc. (rez.).

Rokszycki, który dla prawidłowości dyagnozy musiał wyznać lekarzowi grzechy wuja.., czuł się trochę skonfandowanym. Weys. — *Samym wzrokiem już go skonfundował.* II.

po- dystr.

Wacek pokonfundował wszystkie panienki. X.

konkludować:

za- def. (p. § 25, 3).

Zakonkludował obrady prezes. X.

s- konc. (p. § 25, 3), rzadkie.

konkurować:

po- pret.

Pokonkurowali o katedrę. XI.

konsekrować:

po- def., (o wielu) dystr.

Biskup pokonsekrował wszystkie trzy kaplice. X.

konserwować:

za- def.

Zakonserwował sobie rydze na całą zimę. II. — *Jak ona świetnie pomimo czterdziestej już wiosny zakonserwowana.* II.

u- dur. (rzadkie).

Z wielkim trudem ukonserwował ten cenny zabytek. VIII.

po- dystr. albo pret.

Pokonserwowała owoce. XI. (dystr.).

konsolidować:

s- konc. (rez.).

Pragnął skonsolidować swoje państwo. Now. Ref. — *Natomiast po stronie narodowej nie jest skonsolidowaną jeszcze obrona.* Nowiny. — *Partye skonsolidują się.* Czas.

u- dur. (zwykle z trudnością).

Ukonsolidował stronnictwa polityczne w Galicyi. VIII.

po- dystr.
Pokonsolidowano kasy pożyczkowe. XI.

konspirować:
po- pret.
Pokonspirowali przeciw życiu monarchy. XI.

konstatować:
s- konc. (rez., ew. mom.).
Wkrótce skonstatują sami swą omyłkę. Czas. — *Skonstatował ten fakt.* Matusz. — *dla skonstatowania, czy nie jest dotknięty jakąkolwiek chorobą.* Czas.
po- dystr.
Pokonstatowałem tam wiele błędów. VIII.

konsternować:
s- konc. (rez., ew. mom.).
Przyszedłszy do drukarni, zastałem całą skonsternowaną. Słow. — *trochę skonsternowany.* II.
po- dystr.
Pokonsternowano wszystkich. XI.

konstruować:
s- konc. (rez.).
obowiązek puszczenia w ruch tej tak ryzykownie skonstruowanej maszyny. Czas.
u- dur. (rzadkie; używane, kiedy chodzi o trudność).
Z mozołem ukonstruował tę maszynę. VIII.

konstytuować:
u- dur. (chodzi prawie zawsze o czynność wyraźnie dłuższą).
Ukonstytuują się narodowe grupy. Czas. — *Koło polskie po świetnym wyniku akcyi wyborczej ukonstytuowało się.* Dzien. Pozn. — *Będę więc tylko mówił o Stanach już ukonstytuowanych, t. j. znajdujących się w warunkach normalnych.* Sienk. „Listy“.
po- dystr.

Pokonstytuowały się rozmaite stronnictwa. XI.

konsumować:

s- konc. (rez.).

Zdołał skonsumować w tak krótkim czasie nieprawdopodobną ilość piwa i kanapek. II.

po- dystr.

Pokonsumowano zebrane zapasy. XI.

konsygnować:

s- konc. (rez.) z odc. lok. ('razem').

Na rozkaz bana skonsygnowano cały garnizon. Czas. — *Ale zuchwałe to państewko do tego stopnia nie okazuje żadnego strachu przed skonsygnowanemi na jego granicy wojskami austryackiemi..* Srok.

po- dystr. (rzadkie).

kontentować:

u- dur.

Ukontentował się tą zapłatą. I. — *Ukontentował go darowizną.* XI. — *Karol XII, zagrożony wybuchem długo żywionego nieukontentowania w Szwecyi.* Szuj.

po- dystr.

Pokontentował jednego po drugim datkami. XI.

kontraktować:

s- konc. (rez., niewiadomo, czy na dłuższy czas).

Skontraktował ludzi do wybierania buraków. XI.

za- def. (na dłuższy czas).

Mówiono głośno, że Mimi, Wawrzecki, Pieś z żoną i kilka młodych sił już zakontraktowani. Reym. — *Mam pyszny komplet towarzystwa; jedno z najlepszych miast już zakontraktowałem.* Reym.

po- dystr.

Pokontraktował szukających pracy. XI.

kontrolować:

s- konc. (rez.).
aby módz skontrolować fałszerstwa. Czas.
po- dystr., niekiedy pret.
Pokontrolował całomiesięczne rachunki. VIII.

k o n t r o w a ć:
po- pret. (rzadkie).

k o n w e r s o w a ć:
po- pret.
Pokonwersował z lektorem języka francuskiego. XI.
prze- perdur.
Przekonwersował całą godzinę. XI.

k o n w e r t o w a ć:
s- konc. (rez.).
Misyonarz skonwertował tylko jednego Chińczyka. XI.
po- dystr.
Pokonwertował murzynów. XI.

k o n w o j o w a ć:
po- pret.
Łódź torpedowa pokonwojowała okręty. XI.

k o o r d y n o w a ć:
s- konc. (rez.) z odc. lok.
Naród.. potrafi skoordynować wszystkie siły społeczne. Słowo Pol.

k o p i o w a ć:
s- konc. (rez.).
Wszystko to są ludzie skopiowani z Giaura lub Korsarza. Tret.
od- repr. (akkur.).
Odkopiował przed chwilą napisany list. VIII.
po- dystr. albo pret.
Pokopiował wszystkie listy. XI.

[*prze-* lok. 'przenieść na drugi egzemplarz'].

korespondować:
po- pret.
Pokorespondowaliśmy ze sobą jakiś czas. XI.

koronować:
u- dur.
Ukoronowano go w Krakowie. Szuj.
po- dystr.
Pokoronowano w Krakowie królów polskich. XI.

korygować:
s- konc. (rez.).
Jest to zatem tekst bez rewizyi uchwalonej przez komisyę i w dodatku źle skorygowany. Dzien. Pozn.
po- dystr.
Przejrzał i pokorygował zadania swoich uczniów. VIII.

kosmopolityzować:
s- konc. (rez.).
To jest Polska, ale Polska skosmopolityzowana. Tarn. — *lada skosmopolityzowany tenor, grajek lub atleta.* Matusz.

kostyumować:
u- dur.
ukostyumować na jakiegoś feackiego Demodoka. Sienk.
po- dystr.
Pokostyumował amatorów z gustem. XI.

kosztować = 'próbować smakiem':
s- konc. (rez., ew. mom.).
Nalał szklankę herbaty. Skosztował: była wstrętnie letnia i gorzka. Danił. — *Dawniej wy piliście naszą krew, dzisiaj my waszej skosztujemy.* Now. Ref. — *Uczyłem się po hiszpańsku jedynie dla Kalderona tragedyi, ale dotąd ich nie skosztowałem.* Słow.
za- inch. (dur.).

Kto raz tamtego powietrza zakosztował, to jeżeli może, nazad tam znów powraca. Słow. — *ponad tęsknoty jednostki, rwącej się do już zakosztowanej w latach ostatnich boskości.* Nalep.

po- dystr. albo pret. ('nieco').

Wszedł do sklepu i pokosztował różnych gatunków owoców. II. (dystr., zarazem pret.).

Uwaga. *Kosztować* = 'koszt wyciągać' nie ma formy pf.

kotłować:

s- konc. (rez.).

Słychać było namiętne tętno walących młotów, skotłowanych uczuć. Danił.

za- inch.

Henryk!... — zakotłowało w jej piersiach rozpaczliwe wołanie i raptem stała się cisza. Danił. — *Zakotłowało się straszną wichurą i znagła przycichło.* Reym.

kować, p. *kuć.*

kratować (też *kratkować*).

za- def.

okna zakratowane. Żer.

[***po-*** lok. = 'pokryć kratkami'.

Angielski pokratkowany garnitur. SWarsz.].

kredować:

za- def. L.

Zakredowano szyby. XI.

po- pret., (o wielu) dystr.

Pokredował kij do bilardu. XI. (pret.).

kredytować:

za- def.

Zakredytował koron 200 na moje konto. XI.

po dystr.

Pokredytowałem dłużnikom zwrócone towary. XI.

kreować:
s- konc. (rez.).
Skreowała nową rolę. XI.

krępować:
s- konc. (rez.).
Lecz Kropiciel zerwał się bronić się, po czasie! || *Bo już był skrępowany we swym własnym pasie.* Mick. P. T. IX 27. — *Skrępowany czarnymi więzami nie mógł ruszyć się z miejsca.* Żer.
za- def. (= niem. *fest-*).
Nie mógł go już silniej zakrępować. VIII.
po- dystr. (p. 64, 2, uw.).
Rzeźnik pokrępował kupione barany. XI.

kropkować:
po- dystr. (= 'popstrzyć kropkami') albo pret.
Mucha pokropkowała papier. XI.

królować:
po- pret.
Henryk Walezy pokrólował krótki czas w Polsce. VIII.
za- inch.
dramat muzyczny, w którym zakrólował Ryszard Wagner. Dzien. Pozn.

krygować:
po- pret. (rzadkie).

krystalizować:
s- konc. (rez.).
Wśród tego zamętu nieskrystalizowanych pojęć. Sienk. — *łzy serca, skrystalizowane w słowa.* Tarn.
wy- ef. z odc. lok.
Struktura społeczna, jako zasadnicze medyum, w którem myśl się wykrystalizowuje, nie wchodzi i tu całkowicie w rachubę. Brzoz.

k r y t y k o w a ć:

s- konc. (rez.).

Krytycy teatralni uznali za stosowne kilkakrotnie skrytykować nie nazbyt lubianego przez nich Mr. R. za tę właśnie aryę. Czas. — *Co do treści bardzo ostro skrytykował socyalistyczny program.* Czas.

po- dystr. albo pret. (niekiedy z odc. konsek.).

Pokrytykował wszystkie jego występy. VIII. (dystr.). — *Przyszedł, oglądnął, pokrytykował i poszedł.* VIII. (pret.).

k r z y ż o w a ć 1. ‘na krzyż zakładać’, ‘łączyć zwierzęta’ (= niem. *kreuzen*); 2. ‘przybijać na krzyżu’ (= niem. *kreuzigen*):

1) *s-* konc. (rez., ew. mom., p. § 10, 1) = 1.

Skrzyżowały się dwa uśmiechy: jego niby poddańczy, jej niby ironiczny. Weys. — *W pewnej okolicy Anglii skrzyżowano kury domowe z okazami rasy malajskiej.* Nusb.

po- dystr. = 1. (też = 2, por. niżej).

aby imperyalistyczne plany niemieckie pokrzyżować. Srok.

[*roz-* lok. = 1. ‘rozłożyć’.

Pan Wojski poznał zdala, ręce rozkrzyżował || I z krzykiem podróżnego ściskał i całował. Mick.* P. T. I 160].

2) *u-* dur. (p. § 10, 1) = 2.

Krzyżuj syna Maryi, wypuść Barabasza! || Ukrzyżuj: on cesarza koronę znieważa. Mick.* „Dziady“ III. — *Są pisarze, których możnaby nawet ukrzyżować, nie czyniąc przez to prac ich godnemi czytania.* Brzoz.

po- dystr. = 2 (rzadkie).

Pokrzyżowano niewolników jednego po drugim. XI.

k s z t a ł t o w a ć:

u- dur.

gdyby nam było danem życie nasze inaczej ukształtować. Czas. — *Inaczej ukształtowały się stosunki w Galicyi.* Feldm. — *Właśnie emigracya ukształtowała pojęcie narodowości czyste i wzniosłe, jakiego dotąd nie było na świecie.* Feldm.

wy- ef.

W najnowszej filozofii wykształtowała się stąd dziwna teorya. XI.

po- dystr., niekiedy pret.

Pokształtowały się ciekawe poglądy. XI.

k u g l o w a ć:

po- pret. (rzadkie).

k u l m i n o w a ć:

za- def.

Tutaj zakulminowała głupota jego. XI.

k u l t y w o w a ć:

wy- ef.

Wykultywował nowy gatunek orchydei. XI.

k u ł a k o w a ć:

s- konc. (rez., często mom., por. *s-policzkować*).

Podoficer skułakował żołnierza. XI. (mom.).

wy- ef. (por. *wy-policzkować*).

Wykułakował konkurenta. XI.

po- dystr., ***-się*** pret.

Pokułakował kolegów w napadzie szału. XI.

k u m u l o w a ć:

na- dur.-def. (= ampl.).

Nakumulował stos książek. XI.

k u r s o w a ć:

po- pret.

List pokursował między obecnymi. XI.

k w a l i f i k o w a ć 'określać'; ***-się*** 'być odpowiednim, zdatnym':

s- konc. (rez.) 'określić'.

Pisałem w rozdziale I, jak dalece względne i naukowo obojętne jest każde skwalifikowanie danej mowy jako język czy jako dyalekt. Nitsch.—*Skwalifikował go jako niezdolnego do pracy.* III.

za- def. 'zaliczyć do pewnego gatunku'.

Sfery wykształcone odwróciły się od kinematografu, który został zakwalifikowany do rozrywek „de mauvais gout“. Dzien. Pozn.

u- dur. ‘zrobić zdatnym’ (por. *kwalifikować się*).

Do tego nie jestem dość ukwalifikowanym. III. — *Ukwalifikowany robotnik.* III. — *Ukwalifikowano go na przewodnika.* XI.

wy- cf. ‘zrobić zdatnym’.

któremu jako wykwalifikowanemu metalurgowi ofiarowano wówczas profesurę. Chmiel.

po- dystr. ‘ukwalifikować jednego po drugim’.

W czasie wojny pokwalifikowano wielu żołnierzy na podoficerów. XI.

k w a t e r o w a ć :

za- def.

Po nieznośnym zapachu opyum poznał Różycki, że tuż pod nim zakwaterowali się Chińczycy. Sier. — *O godzinie 1. po południu zakwaterował się wreszcie T. z 4 czy 5 swymi adherentami w stodole.* Głos. Nar.

[*roz-* lok.

tam szczególnie, gdzie rozkwaterowały się pułki angielskie. Korz.].

po- dystr. (transyt.); niekiedy pret. intransyt. (= ‘postać na kwaterze’).

Wojsko pokwaterowano po wsiach. XI. (dystr.). — *Żołnierze pokwaterowali we wsi.* XI. (pret.).

k w e s t o w a ć :

po- pret.

Kościelny pokwestował z tacką. XI.

k w e s t y o n o w a ć :

za- def. 1. = ‘podać co w wątpliwość’; 2. = ‘skonfiskować’.

Religijne uczucie stępione, chrześcijaństwo zakwestyonowane. Tarn. (= 1). — *W posiadaniu aresztowanych zakwestyonowano cały szereg przedmiotów.* Now. Ref. (= 2).

kwitować:
po- konsek. (p. § 68,4), (o wielu) dystr.
Już pokwitowano rachunek z nim. XI. (konsek.). — *Pokwitowałem wszystkie pretensye.* XI. (dystr.).
s- lok. (p. § 68,4) 'zwolnić z należności'.
Królewicz Jakób nie skwitował jeszcze z nadziei otrzymania korony. X.

lakierować:
po- dystr. albo lok. 'pociągnąć lakierem'.
Tobyście go polakierowali na czarno. Weys.
za- def. L.
Zalakierował plamę na stole. VIII.
wy- ef.
Wylakierował ładnie powóz. VIII.

laksować się:
wy- ef. (z odc. lok.).
Chory wylaksował się. XI.
po- pret. (z odc. lok.) = 'zanieczyścić'.
Dziecko polaksowało się. XI.

lamentować:
po- pret.
Baba polamentowała bez skutku. XI.
wy- ef. (z odc. lok).
Wylamentowali się przede mną. XI.

lamować:
o- dur. lok.
olamowane spodnie. XI.
po- dystr. (albo pret., rzadkie).
polamowana litewka. XI.

lampartować:
po- pret.
Wyszedłszy z pod dozoru, polampartował. XI.

laskować:
wy- ef. (z odc. lok.).
Wylaskował deskę. XI.

lasować:
po- pret. (u szewców, rzadkie).

lawirować:
po- pret.
Sternik polawirował zręcznie przez prąd wody. XI.

lądować:
wy- lok. (forma zmiany asp.).
Zamiast wylądować na samym południowym cyplu półwyspu, przybito do lądu w Sewastopolu. Chmiel. — *zwycięstwo Karola II, który w październiku wylądowawszy w Parnawie . .* Szuj.
po- dystr.
Wikingowie polądowali w północnej Francyi. XI.

legalizować:
s- konc. (rez.), zwykle przen.
Ta pani potrafiła zlegalizować swoje popędy. Weys.
u- dur. (p. § 22,6).
Towarzystwo ulegalizowane. Czas.
za- def. (p. § 22,6), zwykła forma pf.
Ustawę zalegalizowano zbyt późno. Kur. Warsz.
po- dystr.
Polegalizowano wiele nowych towarzystw akcyjnych. XI.

legitymować:
za- def.
Zalegitymował swoje żądania. VIII.
wy- ef.
Ażeby zasłużyć sobie na szacunek w oczach znakomitej większości ludzi, potrzeba wylegitymować się z praktyczności i ze swych zastosowań do życia. B. de Court. — *Tam za wiedzę uwa-*

żanem być może tylko to, co wylegitymuje się z przyczyn i celów. Gar. — *Urzędnik wylegitymował mnie.* XI.

po- dystr.

Polegitymowano udających się przez granicę. XI.

liczbować:

po- dystr. (por. *po-numerować*).

Policzbowałem zebrane listy. XI.

likwidować:

z- lok. (por. *s-kwitować*).

Pozycyę, której utrzymać nie mógł, zlikwidował syn jego, nie mający hartu ojcowego. Brückn. — *Obecnie są w domu i eskapada ich jest już zlikwidowana.* Lipk.

za- def.

Zalikwidował kwit. VIII. (aby wydostać pieniądze).

po- dystr.

Polikwidował kwity. VIII. — *Polikwidował wszystkie długi.* XI.

limitować:

za- def.

18 maja zalimitowano sejm do 15 września. Szuj.

linczować, p. *lynczować.*

litografować:

wy- ef. (zwykła forma pf., por. § 42).

Ładnie wylitografowane bilety. VIII.

od- repr.-akkur.

Przekład .. pozwolono 21 grudnia odlitografować. Chmiel.

na- ampl.

Nalitografowano mnóstwo kartek wizytowych. XI.

po- dystr. albo pret.

Politografował zaproszenia i uwiadomienia. XI. (dystr.).

litować się:

z- konc. (rez., p. § 6,7).

Jego zbito! — zlituj się! — po katowsku zbito. Mick.* „Dziady“ III.

u- dur. (p. § 6,7).

Jakby się nad mym ulitował losem, || Zaczął smutniejszym obwoływać głosem. Słow.* „O. Zadż.“. — *Zaczem się Zeus nad nimi ulitował..* Witw. „Uczta“ Pl.

po- konsek. (zwykle w starszym języku), niekiedy pret.

Widziałem w jej oczach prośbę, abym się nad nią polito-wał. X.

lochować (lepiej *dziurawić*):

wy- ef. (z odc. lok.).

Granat wylochował ziemię. XI.

[*prze-* lok.

Kula przelochowała deskę. XI.]

po- dystr.

lokajować:

po- pret.

Polokajował u nas, ale nam się nie podobał. XI.

lokalizować:

z- konc. (rez.).

Pożar zlokalizowała miejska i kolejowa straż pożarna. Now. Ref.

u- dur.

Po długich wysiłkach straż ogniowa pożar ulokalizowała. II.

lokautować:

z- konc. (rez.).

Głód i nędza zlokautowanej Łodzi. Brzoz.

lokować:

u- dur.

Wszyscy trzej myśliwi ulokowali się jako tako w sąsiedztwie zwierzyny. Żer. — *Anglicy, ulokowawszy swe kapitały w przemy-*

śle .. Now. Ref. — *Kilkanaście tysiączków dolarów ulokował w totalizatorze.* Now. Ill.

po- dystr.

kapitały polokowane w rozmaitych bankach. XI.

[***roz-*** lok. zarazem dystr.

Rozlokowaliśmy się nareszcie na tym piasku. Słow.].

lombardować:

za- def.

Zalombardowano u żyda las. XI.

lornetować:

po- pret.

Polornetował w teatrze. XI.

losować:

wy- lok. (forma zmiany asp.).

Wylosowano dziś największą wygraną. XI. — *Wylosowano go do wojska.* XI.

lubować:

po- *się* konsek. (rzadkie).

luftować:

wy- ef. (z odc. lok.).

Wyluftował pokój. XI.

po- dystr.

Poluftowano wszystkie pokoje. XI.

lustrować:

z- konc. (rez.).

Wówczas zlustrował dom cały. Żer. — *Zlustrował go twardem i zaczepnem okiem.* Żer.

po- dystr.

Generał polustrował wojska. XI.

lutować:

z- lok. (zarazem zwykła forma zmiany asp.).

Jeżeli tego chcecie, ja [sc. Hefaistos] *was spoję i zlutuję w jedno.* Witw. „Uczta“ Pl. — *to wszystko tylko lekko zlutować, żeby się trzymało.* II.

za- def. (por. niem. *fest-*).

Trzeba dać maszynę do zalutowania, bo cieknie. II.

po- dystr., niekiedy pret.

Polutował rynnę. VIII. (dystr.).

lutrować:

wy- ef.

Wylutrowano żelazo. XI.

luzować:

z- konc. (rez.) z odc. lok. (niem. *ab-*).

Generała Gates zluzował w komendzie naczelnej, około 8 czerwca 1777 r., gen. Schnyler. Korz. — *Tam go znowu zluzował stary myśliwiec.* Żer.

po- dystr.

Poluzowano wszystkie warty. XI.

ob- lok., zarazem dur.

Obluzował gwóźdź w ścianie. I. — *Obluzował się pierścionek.* II.

lynczować:

z- konc. (rez.).

Tłum zlynczował 3 policyantów. Czas. — *Jeśli umrze, to jutro zlynczują mnie bez sądu.* Sienk.

po- dystr.

Polynczowano murzynów. XI.

ładować:

u- dur. (p. § 33, 4).

Wóz już jest naładowany. II. — *Naładowano okręt deskami.* XI.

po- dystr.

łobuzować się:
po- pret.
Chłopcy połobuzowali się będąc bez dozoru. XI.

łotrować 'prowadzić życie łotrowskie'.
po- pret.
Połotrował w stolicy, aż go przychwycono. XI.
Uwaga. *Połotrować* też dystr. = 'porobić łotrami'.
prze- perdur.
Przełotrował najlepsze lata swego życia. XI.

ługować:
wy- ef.
Wyługowano bieliznę. XI.
po- dystr. albo pret.
Poługowano drzwi i okna, aby je oczyścić ze starej farby. XI. (dystr.).

łyżwować.
po- pret. albo kurs.
Połyżwował godzinkę na stawie. XI. (pret.). — *Połyżwował do domu.* XI. (kurs.).
przy- akkurs.
Przyłyżwował do nas. XI.
za- transkurs.
Załyżwował do mety. XI.

machinować:
po- pret.
Pomachinował przeciwko konkurentowi. XI.

madziaryzować:
z- konc. (rez.).
zmadziaryzować koleje chorwackie. Now. Ref.
po- dystr.
Pomadziaryzowano Słowaków. XI.

m a g a z y n o w a ć :
za- def.
Towary zamagazynowano. III.
na- ampl.
Namagazynowano tam wiele towarów. VIII.

m a g i s t r o w a ć :
za- def.
Zamagistrowano go we Wiedniu. XI.
po dystr.
Pomagistrowano wielu. XI.

m a g l o w a ć :
wy- ef. (rzadziej *u-*, por. § 40).
Wymaglowano bieliznę. XI.
po- dystr. albo pret.
Pomaglowały wszystkie prześcieradła. XI.

m a g n e t y z o w a ć :
z- konc. (zwykle mom.).
Zmagnetyzowany wzrokiem jego, zamilkł. XI.
za- def.
Kazimierz, jak zamagnetyzowany, spojrzał za siebie w las, czy już nie sprawdza się przeczucie Krystyny. Weys.
na- dur.-def.
Namagnetyzował żelazo. VIII.
po- dystr.
Chłopcy pomagnetyzowali stalówki. XI.

m a j o r y z o w a ć :
z- konc. (rez.).
Opozycyę zmajoryzowano bezwzględnie. X.

m a j s t r o w a ć :
po- pret.
Pomajstrował koło stołu, ale nie mógł go naprawić. XI.
U w a g a. ***z-*** konc. = ‘zepsuć’, np. *To też Jaś nudzi się*

śmiertelnie, tłucze się po izbie, jak uwiązany ptak, i wiecznie coś zmajstruje. Danił.

malować:
u- dur. (p. § 33,2).
Umalowała sobie policzki. XI.
na- dur.-def. (p. § 33,2), zwykła forma pf.
krajobraz, z zamkiem na szczycie góry czekoladowego koloru i z lasem namalowanym niżej. Reym.
od- akkur.-repr. (p. 47,7).
Odmalowałem całą okropność tej nocy jesiennej. X.
wy- ef. (p. §§ 42 & 47,7).
Nie wszystko, co jest piękne, wymalować da się. Mick.* P. T. III 610. — *Pokazuje Napoleona wymalowanego na dnie tabakiery.* Tarn. — *o twarzach wymalowanych, suchych, pogryzionych nerwowością i gorączkowem życiem teatru.* Reym.
za- def. L (p. str. 49 ods. 2).
Zamalował całą ścianę. II.
po- dystr. (lok.).
Stół pomalowany na żółto. XI.
[*z-* p. str. 49 ods. 2].

maltretować:
z- konc. (rez.).
Zupełnie niesłusznie zostałem zmaltretowany. Dzien. Pozn.
za- def. M.
Zamaltretował biednego chłopca. VIII.

manewrować:
po- pret.
Pomanewrował tym razem niezręcznie. XI.

manifestować:
za- def.
Zamanifestował swój patryotyzm. Now. Ref. — *chcąc tę wolność zamanifestować.* Sienk. — *Postanowił zamanifestować swój*

związek z Turcyą. Szuj. — *jeśli próbowaliśmy kiedykolwiek zamanifestować pamięć naszych historycznych przeżyć.* Wiad. Pol.

manipulować:
po- pret.
Pomanipulował w bezczelny sposób. XI.

markować:
za- def.
Zamarkowałem sobie tę stronę w książce. XI. — *Kelner zamarkował nam bilard.* II.
po- dystr. (niekiedy pret.).
Leśniczy pomarkował drzewa na wycięcie. XI.

marmurować:
o- dur.-lok.
Omarmurowano ściany. XI.
po- dystr. albo lok.
Dzieci pomarmurowały jajka wielkanocne. XI.

marnować:
z- konc. (rez., ew. mom.).
Zmarnował przyszłość! Uczuł słuszną zbrodni karę. Mick.* P. T. VIII 543. — *Żałuje przeszłości, którą zmarnował.* Małec.
wy- ef.
Ten dawny bogacz był teraz zupełnie wymarnowany. VIII.
prze- perdur. (= od początku do końca).
Przemarnował przez swoją lekkomyślność wszystko. I.
po- dystr.
Burza pomarnowała wiele drzew w sadzie. XI.
roz- lok.-ef.
Rozmarnował cały majątek. I.

marynować:
u- dur. (p. § 22,7).
Gospodyni umarynowała węgorze. XI.
za- def. (por. § 22,7 & § 57,2).

Zamarynowano na zimę grzyby. XI.
po- dystr. (p. § 57,2).
Pomarynowano dużo owoców. XI.

masakrować:
z- konc. (rez.).
Kawalerya, która miała do wyboru albo masakrować, albo być zmasakrowaną — ustępuje. Czas. — *Czuł, że zmasakrował kości.* Żer.
po- dystr.
Bułgarzy pomasakrowali ludność turecką. VIII.

masażować (zwykle *masować* por. niżej).
wy- ef.
Na czysto teraz z nami, jak mawiał mój ojciec, kiedy mi wymasażował skórę, że świeciła jak świeżo garbowana. Reym. „Komed." 332.

maskować:
za- def. L (por. *za kryć*).
bandyci zamaskowani w socyaldemokratyzm. Głos Nar. — *gdzie dyplomaci robią głupie grymasy, aby zamaskować swoje uczucia i myśli.* Srok.
po- dystr.
Pomaskowali się wszyscy. XI.

masować 1. = 'zbierać w masę', 'urabiać co w masę'; 2. = 'masażować'.
1) ***z-*** konc. (rez.) = 1.
Napoleon w 1806. znajduje wyjście ze splątanej sytuacyi przez zmasowany marsz naprzód. M. Sokolnicki (w „Krytyce").
2) ***wy-*** ef. = 2.
Wymasował chorą rękę. VIII.
po- pret. = 2.
Badając, pomasowała lekko. XI.

maszerować:

po- kurs.

Wojsko pomaszerowało do miasta. VIII. — *Nie pomaszerowały Francya, Niemcy, Austrya na Rosyę, aby wskrzesić Polskę.* Feldm. (w „Krytyce“).

przy- akkurs.

Przymaszerował oddział żołnierzy. VIII. — *Wszystko jęgry! Assessor w domu; tylko świśnie,* || *Tak wraz przymaszerują, stoją jak umyślnie.* Mick.* P. T. VII 372.

za- transkurs.

Zamaszerował aż do Berlina. VIII.

materyalizować:

z- konc. (rez.).

Kierowano się tu przeświadczeniem, że najważniejszym momentem bytu są jego objawy zmateryalizowane, sprawa, czyn. Savitri (w „Krytyce“).

u- dur. (zwykle przen.).

Życie między żydami umateryalizowało go. XI.

po- dystr. (rzadkie).

matować ‘szlifować na mat’:

z- konc. (rez.).

Czysty, szlachetny, ale zmatowany nieco blask tych klejnotów. Matusz.

po- dystr.

-matować (w grze szachowej):

za- def.

Ciągiem tym zamatował go. VIII.

matrykulować:

za- def.

Zamatrykulowano go na uniwersytecie. XI.

po- dystr.

meblować:

u- dur. (p. § 40,7).

pokoje umeblowane do wynajęcia. XI. — *Umeblował salon na nowo.* XI.

wy- ef. (p. § 40,7), rzadkie.

po- dystr.

Nareszcie pomeblowano wszystkie pokoje w zamku. XI.

mechanizować:

z- konc. (rez.).

Życie istotne, wytwarzające żywe skutki, zostaje tu zmechanizowane. Brzoz. — *by zmienić się w kolonię mrowisk i ulów ludzkich.* Matusz.

medytować:

po- pret.

Pomedytował nad tą sprawą bez powodzenia. XI.

wy- ef.

Wymedytował nowy sposób zarabiania pieniędzy. XI.

melancholizować 1. 'nadawać charakter melancholijny'; 2. 'rzewnie, smutnie rozmyślać':

z- konc. (rez.) = 1.

Nieszczęście to całkiem go zmelancholizowało. VIII.

po- pret. = 2., dystr. = 1.

Pomelancholizował jakiś czas. XI. (pret.). — *To nieszczęście pomelancholizowało wszystkich.* XI. (dystr.).

meldować:

za- def.

Zameldował się generałom amerykańskim jako Polak. Korz. — *Służący zameldował o podaniu obiadu.* Reym. — *bez odpowiedniego zameldowania o tem.* Kur. Warsz.

po- dystr.

Pomeldowało się wielu ochotników do legionów. XI.

metafizykować:

po- pret. (rzadkie).

metalizować:
z- konc. (rez.).
u- dur. (rzadkie, ale możliwe).

mędrkować:
po- pret.
Pomędrkował między kolegami bez powodzenia. XI.

mianować:
za- def.
Zamianowany został zwyczajnym profesorem. Now. Ref.
po- dystr. (pret. = ‘wymówić miano czego’).
Pomianowano wielu urzędników. VIII.

miarkować 1. ‘sprowadzać do należytej miary’; 2. ‘dochodzić, domyślać się’:
1) *u-* dur. = 1. (por. str. 63, odn.).
Umiarkował prace wedle sił i mocy. Chmiel. — *postępowanie umiarkowanych liberałów.* Czas. — *Klimat .. dzielimy na gorący, umiarkowany i zimny.* Rom.
z- konc. (rez., często mom., p. § 41, 4) = 2.
Zmiarkowawszy, gdzie są pieniądze, wyciągnął je i uciekł. Głos. Nar. — *Twórcy konfederacyi Targowickiej .. zmiarkowali teraz, co zrobili.* Tarn.
po- dur. (p. § 70, 2) = 2.
Pomiarkowałem, że mnie oszukuje. XI.
wy- ef. (z odc. lok. p. § 41, 4) = 2.
Wymiarkowałem, że nie mówi prawdy. XI.

miłować:
u- dur.-ingr. (por. *u-kochać*).
Ptak umiłował ją sercem ogniście || I nie opuszczał nigdy nawet nocą. Słow.* „Król Duch“.
[*po-* pret.-ingr. (por. *po-kochać*) albo pret., gwar., p. SWarsz.].

miotłować:
wy- ef. (por. *wy-chłostać*).

mistrzować:
po- pret. (rzadkie).

mistyfikować:
z- konc. (rez.).
gdy ta tak wytworzona i zmistyfikowana świadomość z kolei zwraca się do tych dziejów. Brzoz. „Legenda młodej Polski“ 12.
za- def. (rzadkie).
Niedogodności zamistyfikowanej świadomości kulturalnej występują szczególniej dobitnie. Brzoz. „Leg. mł. Polski“ 12.

mizerować:
z- konc. (rez.).
Ogromnie się zmizerował. VIII. — *Choroba strasznie go zmizerowała.* XI.
wy- ef.
Nawet się pan wymizerowałeś. Praca w upały cięższa. Weys.

młotkować:
po- pret.
Pomłotkował kosę. XI.

młynkować:
wy- ef.
Wymłynkował zboże na przedaż. XI.
po- pret.
Pomłynkował jęczmień. XI.

mobilizować:
z- konc. (rez., p. § 6, 10).
Zmobilizowano odrazu cały pułk. XI.
u- dur. (rzadkie, p. § 6, 10).
Umobilizowanie armii przedstawiało wielkie trudności. II.
po- dystr.
We Francyi pomobilizowano wszystkie roczniki. XI.

mocować:

po- *się* pret. (*po-mocować* dystr., p. *mocnić*).
Pomocował się bez skutku. XI.

m o d e l o w a ć:
z- konc. (rez.).
Chłopczyk zmodelował psa z gliny. XI.
u- dur.
Umodelował okręcik. XI.
wy- ef. (z odc. lok.).
Wymodelował nimfę z słoniowej kości. XI.
po- dystr. albo pret.
Pomodelował rozmaite zabawki z gliny. XI. (dystr.) — *Pomodelował, ale zaniechał.* XI. (pret.).

m o d e r n i z o w a ć:
z- konc. (rez.).
Przebudowano i zmodernizowano stare łazienki. Now. Ref.
po- dystr.
Pomodernizowano wszystkie zakłady. XI.

m o d e r o w a ć:
z- konc. (rez.).
Zmoderował swoje poglądy. XI.
po- major. (= ‘nieco’).
Pomoderował swój fanatyzm. XI.

m o d y f i k o w a ć:
z- konc. (rez.).
Zmodyfikowali radykalnie oryginał. Matusz. — *zmodyfikowało ją przy nowych rokowaniach.* Szuj. — *Mówi o potrzebie odpowiedniego do tego stanu rzeczy zmodyfikowania taktyki.* Czas. — *Możnaby wprawdzie zmodyfikować powyższe sformułowanie..* M. Kryń.
po- dystr.
Pomodyfikował wszystkie warunki. VIII.

m o l e s t o w a ć:

po- pret. (por. *po-fatygować*).
Towarzystwo jego pomolestowało mnie. XI.

m o n o p o l i z o w a ć :
z- konc. (rez.).
Rozeszli się [sc. Grecy] *po wszystkich miasteczkach i zmonopolizowali niemal handel.* Lipk. — *Pewna część inteligencyi młodszej, tak zwana postępowa, starała się zmonopolizować „ludność“ z wyłączeniem innych stronnictw.* Czas.

m o n t o w a ć :
z- konc. (rez.).
Zmontowano nową maszynę. XI.
po- dystr. (o wielu).

m o r a l i z o w a ć :
po- pret.
Ciotka pomoralizowała chłopców. XI.

m o r d o w a ć 1. 'męczyć, fatygować'; 2. 'zabijać':
1) ***z-*** konc. (rez.) = 1.
Bernardyn leżał w łóżku, zmordowany, blady || I skrwawiony, lecz całkiem zdrowy na umyśle. Mick.* P. T. X 97. — *samouk niezmordowany w przyswajaniu sobie wszelkiego rodzaju wiadomości.* Chmiel. — *Ta podróż zmordowała mnie.* XI.
po- dystr. = 1. (też = 2., por. niżej).
2) ***za-*** def. = 2.
Syna hetmańskiego Michała, wziętego jeńcem, zamordowano okrutnie. Szuj. — *Chcą go zamordować ukłuciami śpilek.* Sier.
wy- ef. = 2.
We wsi Azboa wymordowali całą ludność chrześcijańską. Lipk. — *Po narodach już wymordowanych || Jeszcze zostaje jakaś moc.* Słow.*
po- dystr. = 2. (też = 1., por. wyżej).
Napadli Czarnogórcy na tureckie blokhauzy, pomordowali oficerów i żołnierzy. Now. Ref.—*Ciała pomordowanych przedstawiały okropny obraz.* Głos Nar.

motykować:
po- pret. albo dystr. (= 'pookopywać motyką').
Pomotykowała w ogrodzie. XI.
[***wy-*** lok. z odc. ef.].

motylkować:
po- pret.
Pomotylkował, aż się ustatkował. XI.

motywować:
u- dur.
Sąd estetyczny nie zawsze da się umotywować logicznie. Matusz. — *ażeby umotywować możność.* Chmiel. — *wszystko należycie umotywowane.* Chmiel. — *Wojska tureckie popełniły szereg niczem nie umotywowanych okrucieństw.* Lipk.
po- dystr.
Pomotywowano dokładnie wszystkie postanowienia. XI.

mundurować:
u- dur.
Apel ten zaś zwracamy głównie do członków ćwiczących i umundurowanych. Czas.
o- dur.-lok. (przestarzałe, obecnie *u-*).
wy- ef. (rzadkie, prawie nieużyw.).
po- dystr.
W Rosyi pomundurowano wszystkich studentów. XI.

murować:
wy- ef.
Wymurował sobie pałac. II. — *Wymurowali fundamenty pod kościół z kamienia ciosowego.* II.
po- pret.. (o wielu przedmiotach) dystr.
Murarze pomurowali trochę i poszli sobie. II. (pret.). — *Pomurowali już wszystkie ściany.* XI. (dystr.).
do- kompl. (z odc. lok.).
Dzisiaj domurowali dom do drugiego piętra. II.
za- def. L (= 'zakryć zupełnie murem').

Zamurujcie sobie na głucho ten kącik pamięci. Danił. — *Począł zamurowywać sklepienie, chwytał cegłę po cegle.* Danił.

[***pod-*** lok.

Stał dwór szlachecki, z drzewa, lecz podmurowany. Mick.* P. T. I 25.].

musztrować (też *mustrować*):

z- konc. (rez.).

Jenerał zmusztrował wojsko. VIII. (tylko z poglądem).

wy- ef. (zwykła forma pf.).

Oddział ten był dobrze wymusztrowany. VIII.

prze- perdur. (z odc. lok.).

Trener przemusztrował wszystkich wioślarzy. XI.

po- pret. albo dystr.

Pomusztrował i odszedł. XI. (pret.). — *Pomusztrował wszystkich.* XI. (dystr.).

myszkować:

po- pret.

Kotka pomyszkowała w piwnicy. XI.

nacyonalizować:

z- konc. (rez.).

Żydzi nigdy się nie znacyonalizują. XI.

narkotyzować:

za- def.

Przez środki odurzające zanarkotyzowana usnęła. XI.

naturalizować:

z- konc. (rez.).

znaturalizowany Francuz. XI.

nawigować:

po- pret. (niekiedy dystr.).

Kapitan ponawigował niezręcznie. XI. (pret.). — *Ponawigował w rozmaitych częściach świata.* XI. (dystr.).

negować:
za- def.
Gwałtownie zanegował jego słowa. II.

neutralizować:
z- konc. (rez.).
Wpływ zostanie zneutralizowany przez inne stronnictwa. Głos Nar.
po- dystr.
Poneutralizowano wszystkie zabiegi. XI.

nicować:
prze- forma zmiany asp. (dur. < lok.).
Krawiec przenicował mi całe ubranie za trzy ruble. II.
po- dystr.
Krawcowa ponicowała całą garderobę. XI.

nitować:
z- konc. (rez.) < lok.
znitowane płyty. XI.
za- def.
Zanitował blaszankę. XI.
po- dystr.
Ponitowano okręt. XI.

niwelować:
z- konc. (rez.).
Ferment ów przeto niedługo trwał — zniwelowała go jak wiele innych idealistycznych poszukiwań wojna japońska wraz z rewolucyą. Czas. — *Chciałem, żebym w tłumie zginął,* || *żeby się tak zniwelować.* Wysp.* „Wesele“ 159.
po- dystr.
Miernik poniwelował pola. XI.

nobilitować:
z- konc. (rez.).
znobilitowany parweniusz. XI.

po- dystr.

Za czasów Króla Jana ponobilitowano wielu mieszczan. XI.

nocować:

prze- perdur.

Przenocowałem parę dni u kolegi. II.

za- inch.: dur. (por. *za-bawić*) = niem. *auf die Nacht einkehren*: *über Nacht bleiben.*

Spóźnili się na dyliżans o kwadrans i musieli zanocować w tej malutkiej stolicy kantonu Gryzonów. Chmiel. (inch.). — *Niektórzy myśliwi zanocują w Sołach i wyjadą do dnia, aby..* Weys. (raczej dur. niż inch.).

nominować:

za- def.

Zanominowano posłów do wszystkich dworów europejskich. Szuj.

po- dystr.

Ponominowano wielu urzędników. XI.

normować:

u- dur. (zwykła forma pf.).

Nie mógł unormować swoich żądań. VIII. — *w sprawie unormowania dyet podróży dla członków prezydyum i rady miejskiej.* Czas.

z- konc. (rez.), rzadkie (kiedy chodzi tylko o sam fakt).

Wreszcie znormowano warunki. VIII.

po- dystr.

Ponormowano najrozmaitsze warunki. XI.

notować:

za- def. (por. *za-pisać*).

Nieznacznie coś zanotował w pugilaresiku. Żer. — *Należy zanotować, że..* Matusz. — *improwizacya ta, zresztą niezanotowana i z treści nieznana.* Chmiel.

po- dystr.

Ponotował wszystko dokładnie. XI.

n u m e r o w a ć :
po- dystr., niekiedy pret.
Arkusze były i tutaj rozleciałe, nieponumerowane. Małec.

n u r k o w a ć :
po- pret. (niekiedy prawie kurs.).
Ponurkował bez skutku. XI.
za- transkurs.
Zanurkował aż do dna rzeki. XI.

n u r t o w a ć :
z- konc. (rez.).
On znurtował głębię tego zapytania. II. — *Głębsza i poetyczniejsza rola do odgrywania była przeznaczona znurtowanemu nieszczęściem charakterowi mistrza Krzyżaków.* Małec.
po- pret. (rzadkie).

n y g u s o w a ć :
po- pret.
Ponygusował w czasie choroby. XI.
wy- *się* ef.
Wynygusował się dostatecznie. XI.

o b d u k o w a ć :
z- konc. (rez.).
Zobdukował umarłego. XI.

o b j e k t y w i z o w a ć :
z- konc. (rez.).
Artysta wizye swoje uzewnętrznił, zobjektywizował. Matusz.
u-
Nie tak to łatwo uobjektywizować sobie to wrażenie. X.

o b l i g o w a ć :
z- konc. (rez.).

Wasza Mość mieliście blisko, || serceście zobligowali — || myśmy sobie prości, mali. Wysp.* „Wesele“ 133. — *Zobligowałeś mnie pan.* XI.

o b r a z o w a ć :
z- konc. (rez.).
Pragnął zobrazować doprowadzoną do szczytu cywilizacyą materyalną i towarzyszący jej najniższy upadek uczucia i wiary. Chmiel. — *zobrazowanie w sposób subjektywno-symboliczny działania sił transcedentalnych, mistycznych.* Matusz.

o b s e r w o w a ć :
za- def.
Objaw tej słabości w pojedynczych ludziach każdemu zaobserwować nader łatwo. Sienk. — *Jest tam olbrzymia ilość wybornie zaobserwowanego i doskonale odtworzonego materyału.* Matusz. — *na podstawie bieżących eksperymentów i zaobserwowanych wypadków.* Dzien. Pozn.
po- dystr.
Poobserwował tam wiele ciekawych rzeczy. VIII.

o f i a r o w a ć (też pf., por. str. 112, odn. 1).
za- def.
Przyczem zapłata, jaką mu zaofiarują, wystarczy z pewnością na opędzenie potrzeb jego i jego rodziny. Sienk. — *Zaofiarowali* [sc. Albańczycy] *Serbom swój współudział.* Lipk. — *Zechcieli zaofiarować osobiście lub piśmiennie swoją pomoc.* Kur. Warsz.

o f i c e r o w a ć :
po- pret. (rzadkie).

o g n i s k o w a ć :
z- konc. (rez.).
Warunki, jakim ma czynić zadość nasza twórczość, zostają tu zogniskowane w dobitnych syntetycznych rysach. Brzoz.

operować:

z- konc. (rez.).

Został zoperowany na ślepą kiszkę. XI.

po- pret., (o wielu przedmiotach) dystr.

Pooperował jakiś czas w szpitalu. XI. (pret.). — *Pooperowano dziś wielu.* XI. (dystr.).

opiniować:

za- def. (często def. B, por. § 25).

W tym razie może zaopiniować tylko autorytet. IX. (def. A, ew. B). — *Dosyć sobie brzydka!... — zaopiniowała Cabińska.* Reym. „Komed.“ 59 (def. B).

z- konc. (rez.), rzadkie (= niem. *gutachten*).

Zopiniował to przychylnie. VIII.

oponować:

za- def.

Przy tych słowach gwałtownie mu zaoponował. II.

po- pret. (niekiedy dystr.).

Pooponował bezskutecznie na zebraniu. XI.

ordynować:

za- def.

Temu nasi krytyczni apostołowie siły zaordynowaliby niewątpliwie rąbanie drzewa. Kaspr.

po- pret.

Poordynował krótki czas i poszedł. VIII.

organizować:

z- konc. (rez., p. § 6, 11).

w nowozorganizowanym uniwersytecie. Chmiel. — *Zorganizował bez trudności nowe towarzystwo akcyjne.* XI.

u- dur. (p. § 6, 11).

Nazywa ją [sc. romantyczność] *uorganizowanem szaleństwem.* Tarn.—*Zdumieć się trzeba nad tą głową tak potężną i tak nadzwyczajnie uorganizowaną.* Tarn. — *człowiek ucywilizowany*

i społecznie uorganizowany. B. de Court. — *Złodzieje bardzo dobrze uorganizowali napad na bank.* I. (wyraźnie kon.).

po- dystr.

Poorganizowano rozmaite kółka polityczne. XI.

oryentować się:

z- konc. (rez. ew. mom.).

Budynek wspaniały, ale regularny i symetryczny, w którym każdy zoryentuje się odrazu. Matusz. — *zoryentować się w okolicy.* Now. Ref. — *Sprawiało to trudność w zoryentowaniu się w rękopisie.* Małec.

po- dystr.

Pooryentowałem się w tej sprawie o tyle, że będę mógł bronić oskarżonego. XI.

pacyfikować:

u- kon.

Upacyfikowano Indyan. X.

po- dystr.

Jeszcze nie popacyfikowano wszystkich mieszkańców Afryki. XI.

pacykować:

na- ampl. (rzadkie).

Ci w wolnych chwilach napacykowali na sklepieniu trzech króli: Kacpra, Melchiora i Baltazara. Weys. „Unia“ 363.

po- pret. (rzadkie).

pakować:

s- konc. (rez., p. §§ 6, 12; 18, 6 & 24, 6).

Muszę rzeczy spakować, bo dzisiaj wyjeżdżam. II. — *Spakowałem na prędce walizkę.* XI.

u- dur. (p. §§ 6, 12; 24, 6 & 28, 2 Uw. = str. 44).

Upakowano starannie porcelanę. XI.

za- def. (p. §§ 18, 6, 24, 6 & 28, 2 Uw. = str. 44).

Zapakował towar do wysyłki. XI.

do- kompl.

Tylko dopakują kufer i zaraz pójdziemy. II.
po- dystr.
Popakowałem już wszystkie walizki. XI.

paktować:
za- def. (rzadkie).
po- pret. (rzadkie).

palisadować:
za- def.
Nieprzyjaciel zapalisadował się dobrze. X.
o- kon. (i lok.).
Opalisadowaliśmy naprędce dwór. X.

palować:
u- dur.
Grunt był niedostatecznie upalowany. XI.

paluszkować:
po- pret. (rzadkie).

pałaszować:
s- konc. (często mom.).
Spałaszowany spadł z konia. XI.
za- def. M.
Konnica zapałaszowała Kozaków. XI.
po- dystr.
Popałaszowaliśmy wszystko, co było w bufecie. X. (w przenośni = ‘pozjadaliśmy’).

panować:
za- inch.: dur. (por. str. 83 nst.); niekiedy def.
Po upadku powstania 1830 r. depresya i bezduch zapanowały. Feld. (inch.). — *Przez chwilę zapanowała śmiertelna, święta cisza, a potem huragan oklasków.* Wiad. Pol. (dur.). — *Teorya zapanowała tu nad faktami.* Łoś RS. III 150. (def.). — *Człowiek*

zapanowuje nad przyrodą, stwarzając sobie sztuczne środowisko. Brzoz. (def.). — *poczem w jej celi zapanował długo trwały spokój.* Danił. (inch. z odc. def.).

po- pret.

Szwedzi jakiś czas popanowali we Lwowie. VIII.

o- = niem. *beherrschen*, ma postać dur.

Nie może opanować swoich uczuć. IV.

paradować:

po- pret.

Żołnierze poparadowali przed generałem. XI.

paraliżować:

s- konc. (rez.).

Sparaliżowało to działania zaczepne Szwedów. Szuj. — *Przyjęte pośrednictwo francuskie ujrzało się na razie sparaliżowanem.* Szuj. — *aby sparaliżować kandydaturę.* Now. Ref.

po- dystr.

Wiadomość ta poparaliżowała wszystkich rozproszonych spiskowców. X.

parcelować:

s- konc. (rez.).

Pole sparcelowane dla włościan. XI.

po- dystr.

Komisya kolonizacyjna poparcelowała wiele dóbr polskich w Księstwie Poznańskiem. XI.

pardonować:

po- konsek.

Nigdy nie popardonowano. XI.

parkietować:

za- def.

Salon ładnie zaparkietowano. XI.

p a r l a m e n t o w a ć :
po- pret.
Poparlamentowaliśmy z nimi bez skutku. XI.

p a r o b k o w a ć :
po- pret.
Poparobkował ale nie miesiąc, nie dwa, lecz przez całe życie. X.

1. p a r o w a ć = ‘zamieniać się w parę’:
wy- ef. lok.
Pod wpływem słońca wyparowała woda ze stawu. II.

2. p a r o w a ć = ‘łączyć, w parę albo w pary’:
s- konc. (rez.) z odc. lok. (p. SWarsz.).

3. p a r o w a ć = ‘odpierać, odpychać’:
s- konc. (zwykle mom.).
Nagle i niespodziewanie sparował mu jego cios tak potężnie, że mu szabla omal z ręki nie wypadła. III.
[***od-*** lok. = ‘odbić’ (zwykle przen.).
Z przyjacielem, mości dźwierny! odparował Jarzymski równie wrzaskliwie i prezentował Rafała wszystkim. Żer.].

p a s k o w a ć :
po- dystr.
sukno popaskowane. XI.

p a s o w a ć = 1. ‘pasować w grze’, 2. ‘robić, aby co gładko do czego przystawało’ etc. (p. SWarsz.):
s- konc.
Miałem doskonałe karty, ale spasowałem dla ostrożności. X.
do- kompl. z odc. lok. = 2.
Dopasował krawat do surduta. XI.

p a s z k w i l o w a ć :
s- konc. (rez.).

Spaszkwilował go w gazetach. XI.

paszować:
po- pret.
Popaszował ten niemiecki generał w Turcyi. XI.

patentować:
o- dur.
Studyum już mam gotowe, wynalazki opatentowane. Weys.
po- dystr.
Popatentowano wszystkie wynalazki. XI.

patrolować:
po- pret.
Żołnierze popatrolowali w lesie i odeszli. XI.

patronować:
po- pret. (rzadkie).

pauzować:
s- konc. (mom.).
Tu należałoby spauzować. X.
po- pret.
Popauzował i zaśpiewał na nowo. XI.
prze- perdur.
Przepauzował pięć taktów. XI.

pątnikować:
po- kurs.
przy- akkurs.
za- transkurs.

penetrować:
prze- perdur. (często zarazem perkurs.).
Przepenetrował tę sprawę. XI.

pensyonować:

s- konc. (def.).
urzędnik spensyonowany. X.
po- dystr.
Popensyonowano wielu inwalidów. XI.

perfumować:
u- dur.
Jeśli jej się podoba pozować na wyjątkową naturę, potrafi przysłonić tajemniczą chmurką swą uperfumowaną duszę. Sienk.— *chustka bardzo uperfumowana.* IV.
za- def. (zwykle = wszędzie).
List był na kolorowym papierze, mocno zaperfumowany. Weys. — *Zaperfumował pokój.* VIII.
wy- ef.
Założył wyperfumowaną chustkę pod brodę. Weys.
na- ampl.
Naperfumowała się tak, że ledwo było można wytrzymać w jej towarzystwie. XI.
s- konc. (rez.), przeważnie ironicznie.
Sperfumował pokój! VIII.

perorować:
po- pret.
Poperorował, wyśmiano go. XI.

personifikować:
u- dur. (w SWarsz. też *s-*, mało używ.).
Odwrotna strona okazuje nam króla pod opieką upersonifikowanej zapewne Historyi. Tyg. Ill.

perswadować:
s- konc. (rez.).
Perswadowali mu a nie sperswadowali go. I.
wy- ef. (zarazem dur.).
Gdy Rzewuski wyperswadował zbrojny opór, wzięto udział w obradach.. Szuj.
po- pret.

Sędzia poperswadował obu stronom, aby się pogodziły, ale bez skutku. XI.

pertraktować:
po- pret.
Arendarz popertraktował, ale nie mógł się zgodzić na wawarunki. XI.
prze- perdur.
Przepertraktowałeś cały tydzień, i cóż z tego? X.

piaskować:
wy- ef.
Wypiaskowano ganki. XI.
po- dystr.
Popiaskowano cały ogród. X.

piastować:
po- pret.
Popiastowała dziecko. XI.
wy- ef.
Wypiastowała swoje dzieci sama. XI.

pieczętować:
za- def.
Zapieczętował list i przylepił markę. II. — *Jest jako ogród zamkniony i krynica zapieczętowana.* Żuł.
po- dystr.
Popieczętował napisane listy. VIII.
o- dur.-lok.
Polecił mu zaraz po śmierci poety opieczętować jego papiery. Tret. — *grube opieczętowane pakiety.* Saw.
przy- lok. 'przycisnąć pieczęcią', ma odcień dur.-def.
Kopertę przypieczętował swoim herbem. II.

pielęgnować:
wy- ef. (zwykła forma pf.).
Wypielęgnował piękne okazy bydła. XI. — *Wypielęgnowana*

ręka trzymała złote pióro. Weys. — *żeby mieli sposobność deptania po moich wypielęgnowanych nagniotkach.* Żer.

u- dur. (dość rzadkie; por. *u-kształcić*: *wy-*).

Ledwie upielęgnował tego chłopca. VIII.

po- pret. (rzadkie).

pielgrzymować:

po- kurs., niekiedy pret.

przy- akkurs.

za- transkurs.

piętnować:

na- dur.-def. z odc. lok.

Należy takie postępowanie napiętnować publicznie. Głos Nar. — *Imię hetmana napiętnowane było.* Tret. — *życie, napiętnowane w wysokim stopniu tragicznością.* B. de Court.

wy- ef.

wypiętnowany zbrodniarz. XI.

po- dystr.

Popiętnowano konie wybrane. XI.

pikować:

s- konc. (rez.).

Spikowany przez wszystkich, sposępniał i zamilkł. XI.

wy- ef. (dość rzadkie).

po- pret. albo dystr.

pilnować:

u- dur. (p. § 50,7).

Nie mógł upilnować powierzonego mu depozytu. VIII.

do- kompl. (p. § 50,7) i komit. (p. § 50,7, uw.).

On nie dlatego przychodził, żeby tę robotę dopilnować. Żer. (kompl., ew. komit.). — *Gdyby autor sam go wydawał, .. przeprowadziłby porównanie przepisu z oryginałem, dopilnował lepiej korekty.* Nitsch MPKJ. IV 90. (komit., p. str. 74). — *Dopilnowałem go, żeby nauczył się lekcyi.* IX. (komit.). — *Kazał go* [sc.

most] *zburzyć. Podoficer turecki, który miał tego dopilnować...* Lipk. (komit.).

przy- komit. (p. § 50,7, uw.) z odc. lok. (= na miejscu).

Idź, przypilnuj żniwa. II. — *Inżynier przypilnował robotników.* VIII.

piłować 1. 'rozrzynać, trzeć piłą'; 2. 'trzeć, gładzić pilnikiem':

1. ***prze-*** forma zmiany asp. (zarazem lok.) = 1.

Belka przepiłowana we środku. II.

2. ***wy-*** ef. = 2.

Wypiłował kawałek żelaza na okrągło. II.

[***s-*** lok. = 2.

Spiłował koniec gwoździa. II. — *Nie jest zbyt groźną* [sc. pantera], *ma kaganiec przecież i spiłowane pazury.* Reym.].

piorunować:

s- konc. = mom. (przen.).

Spiorunował go wzrokiem. VIII.

po- pret.

Wulkan popiorunował strasznie. XI.

piżmować:

po- dystr.-lok.

na- ampl. (por. perfumować).

u- dur.

upiżmowany elegancik. X.

za- def.

zapiżmowana suknia. XI.

wy- ef.

plagiować:

s- konc. (rez.).

Splagiował niezręcznie Mickiewicza. XI.

plakatować:

za- def. (rzadkie, por. *za-afiszować*).

p l a n o w a ć :

u- dur.

Okazuje się, że ten czyn robotników-socyalistów był z góry uplanowany. Słowo Pol. — *Zdaje się, że cały skandal był z góry przez Rusinów uplanowany.* Czas.

p l a n t o w a ć :

s- konc. (rez.).

Splantował sobie ogród. II. — *Szczyt, lubo ostry i spiczasty, może być podobnym sposobem splantowany w krótkim czasie i utworzy dobrą pozycyę do ustawienia bateryi.* Korz.

za- def. L.

Zaplantował cały ogród. VIII.

po- dystr.

Poplantowano rozmaite drzewa. XI.

p l o m b o w a ć :

za- def.

Trzeba zaplombować ząb. VIII.

po- dystr.

Dentysta poplombował mu wszystkie zęby. XI.

p l o n d r o w a ć :

s- konc. (rez.).

200 rabusiów splondrowało miejscowość. Gaz. Lw.

wy- ef.

Wyplondrowali wszystkie pokoje, szafy i szuflady, ale nic nie znaleźli. Krasz.

po- dystr.

Poplondrowali wszystkie domy we wsi. XI.

p ł a z o w a ć :

s- konc. (rez., ew. mom.).

Żołnierze spłazowali tłum szablami. II.

o- dur.-lok.

wy- ef.

Policyanci wypłazowali demonstrantów. VIII.

początkować:

za- def. (inch.).

Ten szereg odczytów zapoczątkował p. Ulanowski wykładem o modernizmie. II. — *Zapoczątkowana przez wielkiego Jana Müllera psychofizyologia.* Nusb.

poetyzować:

u- dur.

te jary i futory ożywione młodzieńczem uczuciem poety, upoetyzowane jego tęsknotą. Tarn.— *Pan już upoetyzował chwilę i dom cały, wesele i gości.* Wysp.*

po- pret.

Autorka popoetyzowała, ale nie znalazła uznania. XI.

s- konc. (rez.), rzadkie (obecnie prawie tylko w imiesłowie używ.).

Wrócił z podróży taki spoetyzowany! II.

pokutować:

od- dur. z odc. lok., „absolutywne“ (por. str. 71 odn.).

Nie masz wyobrażenia, jak ciężko odpokutowałem tę małą chwilę zapomnienia. II.

wy- ef.

Wypokutował już wszystkie swe winy. VIII.

polemizować:

po- pret.

Popolemizował chętnie. XI.

polerować:

wy- ef. (zwykła forma pf., por. str. 62).

Przez ciągłe tarcie kamień zupełnie się wypolerował. II. — *Kto raz zasmakuje w tej giętkiej, wypolerowanej, przepysznej prozie..* Dęb.

u- dur. (rzadkie).

Nie mógł upolerować czajnika. VIII.

o- dur.-lok.

Opolerował się już nieco. VIII. (przen.). — *Opolerował paznokcie.* VIII.

po- dystr. albo pret.

Popolerowano wszystkie posadzki. XI. (dystr.). — *Popolerowała srebra.* XI. (pret.).

p o l i c z k o w a ć:

s- konc. (zwykle mom., p. § 41, 5).

Podskoczył z krzesełka i spoliczkował go. XI.

wy- ef. (p. § 41, 6).

Zawołał, że go wypoliczkuje. Now. Ref. — *Wypoliczkował go, jak mógł najmocniej.* X.

o- dur.-lok.

Opoliczkowany, uciekł. XI.

po- dystr.

Popoliczkowali go. XI.

p o l o n i z o w a ć (por. *polszczyć*):

s- konc. (rez.).

Jest to więc kopia, ale kopia nie plagiat, i kopia spolonizowana. Tarn.

po- dystr.

Szkoci w służbie Rzpltej polonizowali się dość prędko. X.

p o l o w a ć (tentat. por. § 58):

u- dur. (= niem. *erbeuten*).

Poluje w saneczkach, a co upoluje, to wam przywiezie. Weys. — *Upolowała sześć zajęcy.* Tret.

za- inch.

Pojechali zapolować na dziki. VIII. — *pozwoliwszy synom zabrać się z Hylzenem dla zapolowania w jego dobrach.* Weys.

po- pret.

Popolował na obcym gruncie. XI.

p o p u l a r y z o w a ć:

s- konc. (rez.).

Chcąc rywalizować z romansem francuskim, spopularyzować

książkę polską. Brückn. — *do spopularyzowania symbolizmu.* Matusz.

portretować (por. *fotografować*):

s- konc. (rez.).

Pan Władysław sportretował świetnie naszego sąsiada. II.

od- akurat. (reprod.).

z pisarzem gminnym, sławnie odportretowanym Zołzikiewiczem. Tret.

wy- ef.

Dobrze tu wyportretował mego dziadka. VIII.

po- dystr.

Poportretowano wszystkich jego dziadów, jacy byli i jakich nie było. XI.

porządkować:

u- dur.

Uporządkowano sejmiki deputackie i kadencye trybunałów. Szuj. — *brak odpowiedniej polskiej gramatyki, z którejby można czerpać gotowy uporządkowany materyał.* Nitsch RS. I 32. — *Starałem się utrwalić wspomnienia w notach, które chciałem uporządkować podczas wakacyi.* Chmiel.

wy- ef.

Szwaczka wyporządkowała bieliznę. XI.

po- dystr.

Służąca poporządkowała wszystkie pokoje. XI.

pospolitować:

s- konc. (rez.).

Wyłożenie wszystkiego od razu jakby na dłoni z rozmazującą najmniejsze drobnostki ekspozycyą, spospolitowałoby tylko osnowę poematu. Małec.

potęgować:

s- konc. (rez.).

Patryotyzm .., który przez powstanie Kościuszki i rozbiór

jeszcze się spotęgował. Tarn. — *w formie spotęgowanej i zharmonizowanej.* Matusz.

[*u-* obecnie prawie niema w użyciu].

p o t r z e b o w a ć :

za- inch.

Szedł długo równym krokiem, wtem nagle zapotrzebował wytchnienia. II. — *gdzieby ewentualnie pomoc Anglii mogła być zapotrzebowaną.* Dzien. Pozn.

U w a g a. *spotrzebować* rez., *wy-potrzebować* ef. = ‘używając na potrzebę wyekspensować’ (niem. *verbrauchen*).

p o w o d o w a ć :

s- konc. (rez.).

Spowodował mimowoli zgon matki. Matusz. — *co spowodowało cofnięcie się elektora.* Szuj.

p o z o w a ć :

po- pret.

Popozował przy oknie. IX.

prze- perdur.

Przepozował całą godzinę. XI.

p o ż y t k o w a ć :

s- konc. (rez.).

na cześć bohatera narodowego, który zrozumiał znaczenie ludu i chciał je spożytkować. Chmiel.

p r a c o w a ć :

po- pret.

Muszę jeszcze sporo popracować. Zdziech. — *Nie mogła ona być dziełem chwili; musiał nad nią kandydat popracować.* Chmiel.

wy- ef.

Statut zostałby wypracowany później. Czas. — *w scenach szkicowanych tylko a nie wypracowanych, nie wykończonych.* Tarn.

na- *się* ampl.

jak złe żniwo, to was boli, || *żeście się napracowali.* Wysp.* „Wesele“ 16.

praktykować:
po- pret.
Popraktykował w leśnictwie rządowem. X.

prasować:
u- dur.
Uprasowała mi właśnie wczoraj sześć kołnierzyków, mogę ci więc pożyczyć. II.
za- def. F.
Zaprasuj jeszcze tylko tę plisę. II.
wy- ef.
Wyprasuj tę bluzkę jak możesz najprędzej. II.
po- dystr.
Czy bielizna już poprasowana? II.

precyzować:
s- konc. (rez.).
Sprecyzowałem moje pretensye. XI.

preferować:
s- konc. (rez.), rzadkie.

prejudykować:
s- konc. (rez.), rzadkie.

preliminować:
s- konc. (rez.), rzadkie.

premiować:
za- def.
Zapremiowano jego konia. XI.
po- dystr.

prenumerować:
za- def. (por. *za-abonować*).
Zaprenumerowałem gazetę. VIII.
po- pret., (o wielu) dystr.

Poprenumerowałem Gazetę Polską. XI. (pret.).

p r e p a r o w a ć :
s- konc. (rez.).
przedpotopową manierą spreparowane obrazy. Now. Ref.
za- def.
Konserwator zapreparował ryby. XI.
wy- ef.
Wypreparowano wiele ptaków do muzeum. XI.
na- ampl.
Napreparowano mnóstwo okazów. XI.
po- dystr.

p r e t e n d o w a ć :
za- def. (por. *za-protestować*).
Zapretendował sto koron honoraryum za jedną plombę. X.

p r e z e n t o w a ć :
s- konc. (rez.), przedmiot z reguły rzecz (nie osoba).
Nawet do pewnego stopnia gburowato sprezentował Łabędzkiemu listy. Danił. — *Stawiam się tutaj zdaleka,* || *Abym służby moje skore* || *Jaśnie Panu Wojewodzie* || *Sprezentował...* Ryd.* „Zacz. koło“ 98. — *Sprezentować broń.* I. — *ażeby tam sprezentowali się królowi.* Czas. (Tu uwydatnia się niekonatywność).
za- def. (na przyszłość celem obcowania) przedmiot osoba.
Jeździła do swych znajomych, by się w tym stroju zaprezentować. Chmiel. — *Odyniec, żartobliwie przez Adama zaprezentowany.* Chmiel.
po- dystr.
Poprezentował go wszystkim swoim znajomym. XI.

p r e z y d o w a ć :
po- pret.
Hrabia T. poprezydował. XI.

p r o c e n t o w a ć :
o- kon.

Chciał oprocentować wszystkie swe papiery. X.

p r o c e s o w a ć :
po- pret.
Poprocesował się ze swym sąsiadem. XI.
prze- perdur.
Przeprocesował całe dziesięć lat. XI.

p r o d u k o w a ć :
s- konc. (rez.).
Fabryka sprodukowała dziesięć wagonów towaru. VIII.
wy- ef. z odc. lok.
Kraj nie może wyprodukować zboża na swoją potrzebę. II. — *wszystkie paskudztwa, które kiedykolwiek mózg wyprodukował.* Now. Ref.
po- dystr.
Poprodukował najrozmaitsze towary. XI.

p r o f a n o w a ć :
s- konc. (rez.).
Adam chciał uciekać, żeby „nie sprofanować ucha". Chmiel. — *Jeden kościół sprofanowano.* Now. Ref. — *Opuściłem tę sprofanowaną siedzibę.* J. Sten.

p r o f i t o w a ć :
s- konc. (rez.).
Sprofitował wiele na tym interesie. XI.

p r o j e k t o w a ć :
za- def.
Zaraz na początku karnawału zaprojektowano u pani Mundartowej wieczorek tańcujący. Żer. — *model pomnika dla Kościuszki, zaprojektowany przez artystę.* Kur. Warsz. — *Zaprojektowano ważne reformy.* Encykl. Org.
u- dur., obecnie rzadkie (por. Sł. Lindego).

p r o k l a m o w a ć :

za- def.
Zaproklamowano niepodległą Polskę. XI.

prokurować:
s- konc. (rez.).
Nasamprzód chciałem sprokurować sobie kartacz. Czas.

prolongować:
za- def.
Zaprolongował pożyczkę. XI.

promenować:
po- pret. albo kurs.
przy- akkurs.
za- transkurs.

promowować:
wy- ef.
Dziekan wypromowował kandydatów. X.
po- dystr. (ew. niewiadomych).

promulgować:
za- def.
Zapromulgowano nowe prawa. XI.

propagować:
za- inch.
s- konc.
Wszelkiemi siłami zapropagowano nowe przedsiębiorstwo. XI.
po- pret.
roz- dystr.
Rozpropagowali wśród ludu anarchizm. X.

proponować:
za- def.
Brat jego ks. Henryk, udawszy się do Petersburga, zaproponował otwarcie podział Polski między Austryą, Prusy i Rosyą.

Szuj. — *Zaproponowała Juliuszowi, ażeby im towarzyszył.* Małec. — *I, jeśli pozwolicie, spróbuję wam też zaproponować temat do dyskusyi.* Witw. „Uczta“ Pl. — *zaproponowana przez Hessena rezolucya.* Now. Ref.

prostować 1. 'robić równym'; 2. (przen.) 'naprawiać, korygować':

1) ***wy-*** ef. albo lok. (forma zmiany asp.) = 1.

Po kilku miesiącach usilnych starań lekarzy noga mu się trochę wyprostowała. II. (przeważnie lok.). — *Naraz wyprostował się, gotowy już na wszystko.* Reym. (ef. z odc. lok.).

2) ***s-*** konc. (rez.) = 2.

W szczegółach, niejedno może się jeszcze dodać, wyjaśnić, sprostować. Tarn. — *sprostować błąd.* Słow.

po- dystr. = 2.

Poprostował błędy. VIII. (*s-* = 'die Fehler').

prostytuować:

s- konc. (rez.).

Wyraz to nieomal sprostytuowany, wyraz mający najwyższe oznaczać zjawisko — czy to nie dziwne? Kaspr.

proszkować (por. *pulweryzować*):

s- konc. (rez.).

dzisiejszy stan dusz, na atomy sproszkowanych. Chmiel.

protegować:

za- def.

Niech pani da ... zaproteguję panią do szacha perskiego ... Reym. „Komed“. 45.

po- pret. albo dystr.

Jeśli Szwedów djabeł nie poproteguje, to ich wkrótce weźmie. [Sienk.] (pret.). — *Poprotegował swoich familiantów.* XI.

protestować:

za- def.

Zaprotestował przeciw prawomocności wyroku. Szuj. — *Część moskalofilskiej inteligencyi ruskiej zaprotestowała przeciw dążeniu ukraińców.* Głos. Nar.

protokołować:
za- def.
Orzeczenie jego zaprotokołowano. XI.

prowiantować:
za- def.
zaprowiantowanie linii bojowych. Lipk. — *. . można było armię bułgarską pod Czataldżą należycie zaprowiantować.* Lipk.

prowokować:
s- konc. (rez.).
którego kandydaturę sami przez swoją lekkomyślną politykę sprowokowali. Now. Ref.

próbować:
s- konc. (rez.).
Ktoś spróbował odemknąć okna. Żer. — *Spróbujemy wniknąć w to.* Tret. — *Szlachta, spróbowawszy zaledwie harców z Wittembergiem, wdała się w rokowania.* Szuj.
za- inch.
Chciał „zaprobować swojej umiejętności“ . . Korz. — *żeby też tak jaśnie paniczek zapróbował.* Żer.
wy- ef.
Zresztą osoba dyskretna — wypróbowałem ją. Weys. — *Przecie trza wprzódy wypróbować,* || *trza coś przecierpieć, coś przeboleć,* || *żeby módz miłość uszanować.* Wysp.* „Wesele“. — *Sproszę tu panów braci szlachtę — i wypróbuję.* Słow.
po- pret. albo dystr.
Popróbuj tych owoców. VIII. (pret., zarazem dystr.).

przywilejować (bez przedr. obecnie nieużyw.):
u- dur.

Usiedliśmy w uprzywilejowanym na wiosnę ogródku mleczarni Nadświdrzańskiej. Słowo Pol.—*nie narusza interesów klas uprzywilejowanych.* Now. Ref.

psować p. *psuć.*

publikować:

o- dur. (por. *o-głosić*).

Millerand opublikował swe argumenta w pismach nacyonalistycznych. Czas. — *Pierwszą pracą, którą Multatuli opublikował, był romans „Max Havelaar".* Matusz. — *„Figaro" opublikowało przed paru dniami tekst tego oskarżenia.* Nowiny.

pudłować:

s- konc. (rez., zwykle mom.).

Wiedziałem, że spudłuje, szarak gracz nielada, || *Czchał niby prosto w pole, za nim psów gromada.* Mick.* P. T. I 700.—*Trafił na stado cietrzewi—spudłował parę razy sromotnie.* Weys. (**po-pudłować* nie jest w użyciu).

pudrować:

u- dur.

Powróciła z upudrowaną zupełnie twarzą i łzą, kręcącą się jeszcze w oczach. Weys. — *We drzwiach pokazał się upudrowany czerep gospodarza.* Żer.

za- def.

Matka zapudrowała dziecku miejsca odparzone. X.

wy- ef.

Jak na zawołanie okrągły gospodarz zjawił się we drzwiach. Nizko schylił wypudrowaną głowę. Żer. — *Był wypudrowany, wyświeżony, uśmiechnięty, wstrętny.* J. Sten.

na- ampl., niekiedy lok. (zarazem dur.-def.).

Napudrował się tak, że aż był biały. VIII (ampl.). — *Napudrowała policzki.* VIII. (lok., tylko ew. ampl.).

po- dystr. albo lok. 'po-kryć pudrem'.

Fryzyer popudrował artystów. XI. (dystr.).

pulweryzować:
s- konc. (rez.).
spulweryzowany cukier. XI.

punktować:
na- lok. (forma zmiany asp., por. *na-pisać*).
Napunktował plan. VIII.
wy- ef.
osoba towarzyska, społeczna, dająca się wypunktować znakami czasu i miejsca. Z. Wasil.

purgować:
s- konc. (rez.).
Lekarstwo spurgowało żołądek. XI.

puryfikować:
wy- ef.
Ksiądz wypuryfikował kielich. XI.

pytlować:
s- konc. (rez.).
spytlowana mąka. XI.
po- dystr. albo pret.

rabować:
z- konc. (rez.).
Zrabowali kilkadziesiąt rubli i zbiegli. Now. Ref.
po- dystr.
Porabowali wszystko i uciekli. XI.

rachować:
prze- perdur.
Uczeń przerachował zadania. XI.
wy- ef. (z odc. lok.).
Wyrachuj, ile mnie się należy. XI.
po- dystr. (por. *po-liczyć*).

Porachuj gęsi. XI.
[*ż-* lok.].

r a c y o n a l i z o w a ć:
ż- konc. (rez.).
obierając za podstawę zracyonalizowaną powierzchnię kulturalnego życia danego społeczeństwa. Brzoz.

r a c z k o w a ć:
po- kurs.
Dziecko poraczkowało. XI.
przy- akkurs.
za- transkurs.

r a d o w a ć:
u- dur. (p. § 35, 5).
Chociaż więc Jan oczekiwał z pewnością tych wypadków, ***nie*** *mniej przecież uradował się, gdy nadeszły.* Weys. — *Ta wiadomość uradowała go.* I. — *Uradował się tą nowiną.* XI.
roz- aug. (p. § 35, 5).
Niech się raz jeszcze rozraduję w miłości jednej, pospólnej z Tobą. Żer. — *Rozradowała się tą myślą, jak spełnioną modlitwą.* Ork. — *Podaje mu obie ręce żywym ruchem rozradowanej dziewczynki.* Żuł.
po- pret.
Poradowałem go zmyśloną dobrą nowiną. X.

r a f i n o w a ć:
wy- ef.
Obecnie gust publiczności wyrafinował się tak dalece. Now. Ill. — *stara i wyrafinowana cywilizacya.* Sienk.
[***prze-*** hiperef. 'za nadto'.
Posiadam nerwy nietylko wyrobione, ale może nawet przerafinowane. Sienk.].

r a n ż o w a ć:
u- dur. (= *u-porządkować*).

raportować:
za- def.
Wszystko w porządku — zaraportował wesoło. Weys.

raszplować (= *piłować*):
po- (pret.).

ratować:
z- konc. (rez.), rzadkie.
Pragnąłbym zratować całą tę wioskę. Żer.
u- dur. (zwykła forma pf., uwydatnia się — niekiedy dość krótki — proces ratowania).
Partya, którą niedawno stawiono pod sąd o zdradę, uratowała ojczyznę. Szuj. — *Dałoby się dużo uratować, gdyby pani P. zgodziła się sprzedać majątek.* Sienk. — *Misyonarze zdołali się uratować.* Kur. Warsz. — *Sąsiednie drewniane domy, dzięki jej energii, zostały uratowane.* Czas. — *Z reformy Czartoryskich dała się uratować tylko komisya skarbowa z ograniczoną władzą.* Szuj.
[*wy-* lok. 'z czego'.
Z położenia tego wyratowała go jednak konstelacya polityczna. Szuj. — *Od nieprzyjaciół wyratuj nas, Panie.* Kras.
od- lok.
Z trudnością zdołał zemdlonego odratować. VIII.].

reagować:
po- konsek. (niekiedy zarazem pret.).
Poreagował, lecz bez skutku. XI.

realizować:
z- konc. (rez.).
Chrystus zrealizował słowo boże na ziemi. Chmiel. — *zrealizowany, ucieleśniony symbol.* Czas. — *do zrealizowania myśli.* Czas.
u- dur. (dość rzadkie).
Po długich staraniach wreszcie udało mu się część planów urealizować. II.
po- dystr.

Starał się porealizować najrozmaitsze plany. XI.

reasumować:
z- konc. (rez.).
Rezultat wywodów powyższych możemy tedy zreasumować w ten sposób. Gar. — *Skoro pan Karol tak zreasumował i przeciął naszą dyskusyę . . pozostaje nam tylko . .*, Weys.

recenzować:
z- konc. (rez.).
Nową książkę dobrze zrecenzowano w gazetach. XI.

recytować:
wy- ef. (por. *wy-deklamować*).
Wyrecytował jak lekcyę. Żer.
po- pret. albo dystr.
Porecytował nowy poemat. XI. (pret.).

redagować:
z- konc. (rez.).
Ja muszę cały ten okres o ojczyźnie sam zredagować. Mick. — *Depesz, zredagowanych przez obywateli łódzkich, . . nie chciał przyjąć telegraf.* Kur. Warsz. — *po zredagowaniu go do druku.* B. d. Court.
po- pret. albo dystr.
Poredagował w zastępstwie gazetę. XI. (pret.). — *Poredagował gazety rozmaitych kierunków.* XI. (dystr.).

redukować:
z- konc. (rez.).
Zredukowano litewskie wojsko do 3,000. Szuj. — *kobiety, które w Czarnogórzu zredukowane są do roli materyału roboczego.* Lipk.
po- dystr.
Poredukował liczby opatrzone odmiennymi znakami. VIII.

referować:

z- konc. (rez.).

Wybrano komisyę, która ma się zająć zreferowaniem powyższych wniosków i ich zrealizowaniem. Now. Ref.

r e f l e k t o w a ć :

z- konc. (rez., ew. mom.).

Lustro zreflektowało światło magnezyi. XI.

po- pret.

Poreflektował na tę posadę, lecz nie powziął decyzyi. X.

r e f o r m o w a ć :

z- konc. (rez.).

zreformowane uniwersytety w Krakowie i Wilnie. Szuj. — *minister, który chce zreformować jakiś dział swego departamentu.* Czas.

po- dystr.

Poreformowano u nas wszystkie szkoły. XI.

r e g e n e r o w a ć :

z- konc. (rez.).

Bułgarski naród się zregenerował. XI.

r e g u l o w a ć :

u- dur. (zwykle o niekonkretnych przedmiotach).

Tak wielką jest potęga uregulowanych stosunków, poprawionego mechanizmu państwa. Szuj. — *Kwestya polska musi być ostatecznie uregulowaną przez układ między państwami koalicyi.* Wiad. Pol. — *Uregulował mosiężną suwaczkę w dioptrze.* Żer. — *sprawa uregulowania interesów pieniężnych.* Tret.

z- konc. (rez.) (zwykle o konkretnych przedmiotach).

Zregulował bieg rzeki. VIII. — *Zregulował zegar.* XI. — *Zregulował nową maszynę.* XI.

po- dystr.

Poregulowano wszystkie stosunki. XI. — *Poregulowano wszystkie maszyny.* XI.

r e h a b i l i t o w a ć :

z- konc. (rez.).

Tymto sposobem może więc nie byłoby niepodobieństwem zrehabilitować w dramacie imię kobiety, nienajlepiej zapisane w historyi. Małec.

r e j e s t r o w a ć :

za- def.

Zarejestrować można cały szereg takich „zasadniczych" protestów. Czas. — *Macierz szkolna jest stowarzyszeniem legalnie zarejestrowanem.* Kur. Warsz. — *nowe formy i nowe zadania, których biurokracya austryacka nie zdążyła jeszcze zarejestrować w swych protokołach podawczych.* Srok. — *Pan Apolinary zarejestrował konieczność mego małżeństwa z nią do swego programu politycznego.* Weys.

po- dystr.

Porejestrował wszystkie pozycye. VII.

r e j t e r o w a ć :

z- konc. (rez.).

Tadeusz go zasłania, ledwie zdołał Ryków || Zrejterować się i wpaść we środek swych szyków. Mick.* P. T. IX 661.

r e k a p i t u l o w a ć :

z- konc. (rez.).

Zrekapitulował całe jego zachowanie się od miesiąca. Weys.

r e k l a m o w a ć :

za- def.

Pismo dobrze zareklamowane rozeszło się w tysiącach egzemplarzy. VIII. — *Pójdę na pocztę i zareklamuję.* II.

[*prze-* hiperef. = 'za nadto'.

A najnowsi, okrzyczani, przereklamowani Niemcy: Suderman i spółka, to głośne gadanie o małych rzeczach. Reym.].

r e k o g n o s k o w a ć :

z- konc. (rez.).

Przed wyprawą nie przedsięwzięto odpowiedniego zrekognoskowania okolicy. Now. Ref.

r e k o m e n d o w a ć :
za- def. (por. *za-lecić*).
Tak zarekomendowane, tymczasowo tylko dla znających język perski, wyszły w Moskwie Sonety polskie. Chmiel. — *Zarekomendował Mickiewicz Odyńca.* Chmiel.

r e k o n s t r u o w a ć :
z- konc. (rez.).
Zrekonstruowałem cały pozostały materyał tego dramatu. Małec.

r e k r u t o w a ć :
z- konc. (rez.).
Zrekrutował pułk ze samych włościan. XI.

r e k t y f i k o w a ć :
z- konc. (rez.).
Trzeba to twierdzenie do pewnego stopnia zrektyfikować. Tward.

r e k u z o w a ć : (obecnie mało używ.).
z- konc. (rez.).
Żeby już raz otwarcie był mnie zrekuzował, || *Bo znał nasze uczucia.* Mick.* P. T. X 535.

r e k w i r o w a ć :
za- def.
Na dziś poczyniono znaczne środki ostrożności i zarekwirowano pogotowie wojskowe. Czas.
po- dystr.
U nas porekwirowano wszystko, co się dało. XI.

r e l a t o w a ć :
z- konc. (rez.) (por. *z-referować*).

relegować:
po- dystr.
Porelegowano wielu uczniów. XI.

reorganizować:
z- konc. (rez.).
Zreorganizowawszy pułk swój, gotował się jenerał do kampanii 1814 r. Kallenb.
po- dystr.
Poreorganizowano urzędy i sądy. X.

reparować (reperować):
z- konc. (rez.).
Krawiec zreperował mi ubranie. II. — *Zreperowaliśmy kilka lokomotyw.* Lipk.
wy- ef.
Hotel Europejski wyreperowano i odnowiono gruntownie. II. — *Myślałem, gdy nam zamek wróconym zostanie,* || *Obrócić grosz na murów wyreperowanie.* Mick.* P. T. XII 577.
po- dystr.
Matka poreperowała ubrania dzieci. XI.

repetować:
za- inch. (def.).
Jak się nie będziesz uczył, zarepetujesz siódmą klasę. II.

replikować:
za- def. (rez., niekiedy prawie mom.).
Adwokat zareplikował piśmiennie na skargę. X.

reprodukować:
z- konc. (rez.).
Obraz zreprodukowano w rozmaitych czasopismach. XI.

restaurować:
z- konc. (rez.), zwykle o całości.
Zrestaurowano pałac. XI.

od- akurat.
Część Wawelu odrestaurowano według dawnego wzoru. X.
wy- ef. (o częściach całości).
Wyrestaurowano wszystkie sale w zamku. XI.
po- dystr. (dość rzadkie).

restytuować:
z- konc. (rez.).
Zrestytuował swoje stanowisko. XI.

retuszować:
wy- ef.
Wyretuszował doskonale portret. XI.
po- dystr.
Wszystkie portrety poretuszowano. XI.

-reumatyzować (używ. tylko w imiesłowie):
z- konc. (rez.).
Nina biedaczka cała zreumatyzowana. Głos Nar.

rewanżować się:
z- konc. (rez.).
Francya chce się zrewanżować. XI.

rewidować:
z- konc. (rez.).
Wydrukowano na podstawie pierwszej redakcyi, która miała być zrewidowana w korekcie. Dzien. Pozn. — *Zrewidowano około 600 osób.* Czas. — *Policya zrewidowała kieszenie samobójcy.* Czas.
po- dystr.
Kasyer porewidował księgi. VIII.

rewoltować:
z- konc. (rez.).
Agitator zrewoltował zebrany tłum. VIII. — *urzędnik, broniący się przeciw zrewoltowanym.* Czas. — *w zrewoltowanej opinii publicznej.* Now. Ref.

rewolucyonizować:
z- konc. (rez.).
aby mógł zrewolucyonizować masy. Now. Ref. — *w zrewolucyonizowanych Niemczech.* Chmiel.

rezerwować:
za- def.
Proszę mi zarezerwować pokój. VIII. — *Na ten wypadek zarezerwowana była możliwość zatopienia tunelu.* Dzien. Pozn.

rezonować:
po- pret., niekiedy zarazem dystr.
Porezonował ze mną o tem XI.

rezydować:
po- pret.
Hrabia niedługo porezydował w zamku. XI.

rezygnować:
z- konc. (rez.).
w nadziei, że Poincaré, nie mogąc utworzyć gabinetu, będzie musiał zrezygnować. Słowo Pol. — *ma zrezygnować z kandydatury.* Głos Nar. — *zrezygnowany i zamknięty w sferze ciasnej.* Feldm.
po- dystr.
Wszyscy posłowie porezygnowali ze swoich mandatów. VIII.

reżyserować:
za- def.
Zareżyserował pan swojego czasu wspaniałą komedyę miłości. Żuł.

rokoszować:
po- pret.
Szlachta porokoszowała w otwartem polu; wnet jednak rozpędził ją deszcz. X.

r o k o w a ć :
po- pret.
Porokowali między sobą bez skutku. XI.

r o m a n s o w a ć :
po- pret.
Poromansował z nią i odjechał. VIII.
roz- aug. ‘rozmarzyć romansami, rozkochać’.
Myślałem, żeś się trochę rozromansował. Weys.

r ó ż n i c z k o w a ć :
z- konc. (rez.).
Stan miejski podniósł się nieco i zróżniczkował. Tret. — *dwie wielkie jak najściślej zróżniczkowane grupy.* Czas.

r ó ż o w a ć :
u- dur. (p. § 33, 3).
Blada hrabina uróżowała się. XI.
na- dur.-def. (zarazem zwykle ampl., p. § 33, 3).
Ta panienka zbyt się naróżowała. XI.
za- def. L.
Zaróżował cały papier. VIII.
po- pret.-lok. (‘potrzeć różem’), niekiedy dystr.
Poróżowała policzki. XI. (pret.-lok.). — *Fryzyer poróżował amatorów.* XI. (dystr.).

r u b r y k o w a ć :
po- dystr. ‘poliniować w rubryki’.
Porubrykował papier. XI.

r u d l o w a ć :
po- pret.
Porudlował z umiejętnością. XI.

r u g o w a ć :
wy- ef., niekiedy z odc. lok.
Pojęcie „praw głosowych“ musi być ostatecznie wyrugowane

z językoznawstwa. B. de Court. — *jeśli francuszczyzny nie wyrugował.* Brückn. — *Trzeba już raz te śmieszne zadawnione naleciałości wyrugować.* II.

r u j n o w a ć :
z- konc. (rez.).
olbrzymie zrujnowane mury świątyni Konstantyna. Sienk. — *w ciele zrujnowanem przez rozpustę, alkohol, narkotyki.* Matusz.
po- dystr.
Ta spekulacya porujnowała wielu ludzi. XI.

r u l o w a ć 'krążyć, być w obiegu' (< fr. *rouler*):
z- mom.-ingr.
Trafiony zając zrulował i upadł. VIII.
U w a g a. W języku myśliwskim *zrulować* też słowo przechodnie, konc. (rez.) np. *ślicznie położył tego odyńca.. z przyrzutu, w gąszczu takim, jak strzecha! — i zrulował go w biegu, jak kota.* Weys.

r u s y f i k o w a ć (por. *germanizować*):
z- konc. (rez.).
Zrusyfikowano uniwersytet niemiecki w Dorpacie. Słowo Pol.
po- dystr.
Porusyfikowano wielu urzędników. XI.

r u t e n i z o w a ć (por. *rusyfikować*):
z- konc. (rez.).
Następnie został [sc. lud.] *zrutenizowany.* Buj.
po- dystr.

r y g l o w a ć :
za- def.
zaryglowane bramy miasta świętego. Tyg. Ill.
po- dystr.
Poryglował wszystkie drzwi. VIII.

r y g o w a ć 1. (papier) 'liniować do pisania nut'; 2. 'przyszywać rzadkim ściegiem':

1) ***po-*** dystr. = 1. (też = 2).

Papier porygowany. XI.

2) ***po-*** dystr. = 2.

Krawiec porygował rozmaite sztuki. XI.

r y s o w a ć:

na- dur.-def. (zarazem lok., zwykła forma pf. p. § 30,6).

Pan Władysław narysował bardzo ładny krajobraz tatrzański. II.

wy- ef. (§ 47,8, por. § 42).

Uczeń wyrysował piękny krajobraz. XI.

od- akurat. (repr. p. § 47,8).

Doskonale odrysował naszego konia. XI.

za- def. (p. § 30,6), zwykle 'w konturach' (def. F).

zostawszy w pośpiechu i zamęcie rzucona tak na papier, jak się zarysowała w pierwszym pomyśle. Małec. — *Zarysowały się też na sejmie konwokacyjnym owe dwa prądy polityczne.* Szuj. — *i zarysowują się wam obrazy szare, nudne, szeregi martwych stronic z ekonomii.* Brzoz.

do- kompl.

Dorysować było można szlachetną linię ciała o długiej goleni i spadzistych barkach. Weys.

po- pret. albo dystr.

Porysował, ale musiał przestać. XI. (pret.). — *Porysował ściany.* XI. (dystr.-lok.).

r y t o w a ć:

wy- ef. (por. *wy grawirować* etc.).

Złotnik wyrytował w medalionie jego monogram. II.

po- pret. albo dystr.

r y w a l i z o w a ć:

po- pret.

Porywalizował bez skutku. XI.

ryzykować:
za- def.
Na to własne życie zaryzykował. II. — *Ale, doprawdy, nie zaryzykowałbym ani grosza na szansę, że ..* Kosiak.

salutować:
po- pret.
Okręt posalutował flagę brytańską. X.
[*od-* ma odcień absolutywny.
Odsalutowali mu wszyscy, on zaś wśród tej samej ciszy, uścisnął dłonie swym świadkom. Sienk.].

sankcyonować:
u- dur.
usankcyonowawszy je religią. Chmiel. — *Będzie to więc jedynie usankcyonowaniem tego, co już się czyniło.* Czas.
za- def.
Cesarz zasankcyonował ustawę. VIII.
po- dystr.
Król posankcyonował wszystkie ustawy. XI.

scenizować:
u- dur.
jakby uscenizował to sam Szekspir środkami XIX stulecia? Czas.

sejmikować:
po- pret.
Szlachta posejmikowała i rozeszła się. XI.

sekularyzować:
u- dur.
Usekularyzowano dobra kościelne. II.

sekwestrować:
za- def.
Skarb państwa zasekwestrował nasze dochody. X.

po- dystr.
Posekwestrowano cały inwentarz. XI.

s e p a r o w a ć:
od- lok. (forma zmiany asp.).
Nie odseparuje się przecie gub. twerska. Gon. Poran.

s e t k o w a ć:
po- dystr.
Kasyer posetkował drobną monetę. XI.

s k a l p o w a ć:
o- dur.-lok.
Zastał ich obydwóch zamordowanych i oskalpowanych. Sienk.
po- dystr.
Indyanie poskalpowali napadniętych. XI.

s k a n d a l i z o w a ć:
u- dur.
Bezczelnie mnie uskandalizował. XI.
z- konc. def.
Jest zupełnie zeskandalizowany. XI.

s k u p o w a ć:
po- dystr.
Były tam starożytności zewsząd poskupowane. II.
na- ampl.
Naskupował mnóstwo rzeczy. II.

s m a k o w a ć:
po- pret., niekiedy zarazem dystr. (p. § 75, 3).
Jest ogromnie wybredny, posmakował wszystkich potraw, a nic mu się nie spodobało. II. (dystr.).
za- inch. ‘znaleźć upodobanie’.
Nie zasmakował w tym żarcie. Weys.

s m a r o w a ć:

u- dur.

Gdzieżeś się tak niemiłosiernie usmarował żywicą? II.

o- dur.-lok.

Osmarował go błotem w niemożliwy sposób. II.

za- def. L.

Otóż, dla wywołania tem większego efektu tendencyjnego, i tę odrobinę światła w obrazku autor zasmarowuje węglem. Tret.

wy- ef.

buty długie doskonale poprzednio wysmarowane łojem. Żer.

po dystr.

aż będę miał czem posmarować prasy drukarskie. Słow.

solidaryzować:

z- konc. (rez.).

Pragną zsolidaryzować.. Polaków z Ukraińcami. Czas. — *Z koteryą „Tygodnika" się wkońcu nie zsolidaryzował.* Brückn.

sondować:

wy- ef.

Wysondowałem dostatecznie sprawę. XI.

po- dystr. albo pret.

Lekarz posondował ranę. XI. (pret.).

specyalizować:

wy- ef.

W każdem wyspecyalizowaniu jest brak perspektyw wieczności. Savitri.

spekulować:

po- pret.

Pospekulował bez rezultatu. XI.

wy- ef.

Wyspekulował nowy sposób. XI.

stemplować:

o- dur. (zwykła forma pf.).

Miał już kontrakt kupna ostemplowany u notaryusza. Gon. Wielk.

na- ampl. (przen. = *na-cechować*).
Nastemplował niemało listów. X.
po- dystr.
postemplowane podania. VIII.
prze- lok. ‘poprzek’.
przestemplowane podanie. VIII. — *przestemplowana marka.* VIII.

stabilizować:
u- dur.
Ustabilizował nowego korespondenta. XI.
po- dystr. (o wielu).

statuować:
za- def.
Trzeba zastatuować przykład. XI.

stenografować:
od- repr. (ew. akurat.).
Całą mowę odstenografowano. XI.
po- dystr. albo pret.
Postenografowano wszystkie mowy. XI.

sterować:
po- pret.
Posterowałem w nieobecności sternika. XI.

sterylizować:
wy- ef.
mleko wysterylizowane. X.

stopniować:
u- kon.
Prawodawca ustopniował przestępstwa według szkody, jaką przynoszą społeczeństwu. X.

stosować:

za- def. (p. § 34,5).

On jeden umie zastosować formę ballady do podań lub pojęć ludowych. Tarn. — *Możnaby do nich zastosować słowa Hamleta:..* Sienk. — *zastosowany w szkołach ludowych aż do ostatnich czasów sposób uczenia dzieci polskich niemieckiego języka.* Dzien. Pozn.

przy- dur.-def. (p. § 34,5).

Zwierzę przystosowuje się do otoczenia, zapanowuje nad niem, przekształcając się pod jego wpływem. Brzoz. — *Nie myślimy przystosowywać się do zmienionych warunków bytu.* Danił. — *Wkrótce przystosował się do panujących tam zwyczajów.* VIII.

stosunkować (mało używ.):

u- dur. (rzadkie).

strejkować:

za- (inch.).

Robotnicy zastrejkowali. XI.

po- pret., też dystr.

Postrejkowano bez skutku. XI. (pret.).

strofować:

ze- konc. (rez.).

Zestrofowany w tak niezwykły sposób, stracił swą stałą bezczelność i spuścił nos na kwintę. II.

wy- ef.

Wystrofował go nauczyciel tym razem bardzo ostro. II.

po- pret. albo dystr.

Postrofowano wszystkich uczniów. XI.

strychować:

ze- lok. (forma zmiany asp.).

Zestrychował ćwiartkę pszenicy. II.

Uwaga. Zamiast *ze-* niektórzy (np. VIII) używają formy *od-strychować.* lok.

studyować:

prze- perdur. (często z odc. lok.).

Jako nauczyciel przestudyował Mickiewicz w Kownie i w Wilnie utwory dramatyczne Goethego, Szyllera i Szekspira. Chmiel.— *Czy jednak leksykon, skrupulatnie nawet przeczytany i przestudyowany, daje pogląd na świat?* Gar. — *Przestudyował całe jego życie.* VIII.

po- pret.

Postudyował krótki czas na uniwersytecie we Lwowie. VIII.

wy- ef.

Prof. Tretiak subtelnie go [sc. Słowackiego] *wystudyował.* Z. Wasil. — *aby zwiedzić Sofię i wystudyować psychologię ludzi w czasie wojny.* Lipk.

stylizować:

u- dur.

Ustylizował sobie pokój w stylu cesarstwa. III. — *Na gruncie rosyjskim była to równocześnie pierwsza próba ustylizowania sztuki, nadania jej ram i kolorytu epoki.* Czas.

wy- ef.

List obmyślił i wystylizował. Żer. (stylizować = ‘pisząc, silić się na styl’, perfektywuje się wyłącznie zapomocą *wy-* ef.). — *Nasz program i program socyalistów jest ten sam, tylko inaczej wystylizowany.* Czas.

stypulować:

za- def.

Zastypulowano następne warunki. XI.

subtylizować:

wy- ef.

przy pomocy wysubtylizowanej techniki. Matusz.

suflerować:

po- pret.

Posuflerował przez jeden akt. XI.

prze- perdur.

Przesuflerował całe swoje ubogie życie. X.

suflować (rzadkie):
pod- dem.
Przy uczeniu się, jeżeli pani zechce, mógłbym podsuflować. Reym. „Komed.“ 339.

sugerować (= *sugestować*).
za- def.
Zasugerował ją zupełnie. XI.

sugestyować (albo *sugestyonować*).
za- def.
Dali się zasugestyonować frazesami i niepoczytalnemi bredniami. Dzien. Pozn.

sumować:
ze- konc. (rez.) z odc. lok.
Zesumował wydatki. XI.
po- dystr. (prawie to samo co *ze-*).

suplikować:
po- pret. (bez rez.).
wy- ef. (z rez.).

suspendować:
za-
Zasuspendowano go w urzędzie. XI.

syntetyzować:
z- konc. (rez.).
Dojrzał w nich, uwydatnił i zsyntetyzował pierwiastki, których pospolite oko przed nim nie widziało. Matusz.

sygnalizować:
za- def.
Zasygnalizowano nam niebezpieczeństwo. XI.

po- pret. albo dystr. (lok.).
Posygnalizowano z rozmaitych stron. XI.

sygnować:
pod- lok. (forma zmiany asp.).
Dokument podsygnowany przez króla. XI.
po- pret albo dystr.

sylabizować:
po- pret. z odc. dystr.
Dziecko posylabizowało w elementarzu. XI.

symbolizować:
u- dur.
Malarz chciał usymbolizować miłość. XI.

symulować:
u- dur.
Usymulował chorobę. XI.

systematyzować:
u- dur.
gdyby [sc. fizyologia] *zbadała i usystematyzowała tkanki mózgowe.* B. de Court.
wy- ef.
Wysystematyzował teoryę woli. VIII.
po- dystr. ‘poukładać systematycznie’.

sytuować:
u- dur.
dobrze usytuowany. XI.

szachować:
za- def.
Hr. Berchtold był przekonany, że po mistrzowsku zaszachował Rosyę. Srok.
po- dystr.

Poszachował wszystkich przeciwników. XI.

szacować:
o- dur. (por. *o-cenić*, *o-taksować*).
Dom oszacowano za nizko. XI.
po- dystr.
Komisya poszacowała wszystkie własności. XI.

szafować:
po- dystr.
Poszafował hojnie w testamencie. XI.

szalować:
o- dur.-lok.
ściana oszalowana. XI.
po- dystr.

szamerować:
u- dur. (też *o-* dur.-lok.).
kontusz bogato uszamerowany. XI.
po- dystr.

szanować:
u- dur.
Nie uszanował dostatecznie w papieżu namiestnika Jezusa Chrystusa. Chmiel. — *zajęcie na chwałę Bożą — któż tego nie uszanuje?* Sienk.
po- pret., niekiedy z odc. konsek. (zwykle tylko w rzeczowniku pochodnym od czasownika).
Ten człowiek wzbudza we mnie ogromne poszanowanie. II.

szańcować:
o- dur.-lok.
obóz oszańcowany. XI.
po- dystr. (kolejno albo ze wszystkich stron).

szarżować:

po- kurs.
Konnica poszarżowała świetnie. XI.

szatkować:
u- dur.
uszatkowana kapusta XI.
po- pret. albo dystr.
prze- lok. albo perdur.

szeregować:
z- (niekiedy *ze-*) konc. (rez.), por. *z-grupować.*
Stronnictwa narodowe w obec grożącej nawały socyalistycznej skupiły się i zszeregowały. Głos Nar. — *Przed dworcem stoi zszeregowany lud śląski i sokolstwo śląskie.* Czas. — *A na ścianie głębszej: drzwi do alkierzyka, gdzie łóżka gospodarstwa i kołyska i pośpione na łóżkach dzieci, a górą zszeregowani Święci obrazkowi.* Wysp. „Wesele“. — *Załoga, usłyszawszy alarm, zamiast zeszeregować się i zaczekać rozkazów, rzuciła się w morze.* Now. Ref.
u- dur. (por. *u-grupować*), zwykle wyraźnie kon.
Uszeregował żołnierzy w jednym rzędzie. VIII. — *w tem uszeregowaniu i ustopniowaniu spraw, oraz w wydzieleniu dla nich miejsca w poemacie.* Chmiel.
po- dystr.
Rekrutów poszeregowano. XI.

szermować:
po- pret.
Dziennikarze poszermowali między sobą. XI.

szkalować:
o- dur. (fig. lok., por. *o-czernić*).
Jak ja się teraz pokażę między ludźmi, taka oszkalowana i zniesławiona. II.
ze- konc.-intens. (rez.), zwykle czynność silniejsza niż *o-* (por. § 12).

Zeszkalował swego dawnego przyjaciela w brzydki sposób. VIII. — *Dwa razy zeszkalował go.* VIII.

po- dystr.

Poszkalował wszystkich bezpodstawnie. XI.

wy- ef. (prawie tylko w imiesłowie).

wyszkalowany sługa. XI.

szkicować:

na- dur.-def. < lok. (forma zmiany asp., por. *na-pisać*).

Figury i sceny są zaledwo naszkicowane. Tarn. — *Równie dobrze naszkicował autor kilka obrazków z życia high-life'u warszawskiego.* Matusz. — *W tym małym zeszycie jest naszkicowana teorya życiowa człowieka.* Weys.

za- def. L.

Zaszkicował cały zeszyt. VIII.

po- dystr.

Na ścianach wisiały poszkicowane głowy i studya. [Krasz.].

szkodować:

po- forma zmiany asp., niekiedy z odc. konsek. (por. *ponieść szkodę*).

Nie prawda jest, iż Anglia układom sprawia trudności, wszakże nastąpiłoby to wówczas, gdyby wiedziała, iż jej interesy mogą być poszkodowane. Dzien. Pozn. — *Państwa europejskie sprawą interesowane są o tyle, iż rozruchy i wojna domowa poszkodują ich interesy handlowe.* Dzien. Pozn. — *Poszkodował mnie w interesie.* XI.

szlakować:

po- konsek. (= 'odkryć po śladach' albo 'posądzić').

nad 16-u „bojowcami", poszlakowanymi o różne zamachy polityczne. Czas. — *Znany pisarz p. Gusta Daniłowski, poszlakowany o jakieś przestępstwo polityczne, przebył dłuższy czas w więzieniu warszawskiem.* Łoś.

szlamować:

wy- ef. z odc. lok.

Wyszlamował staw. XI.
po- dystr. albo pret.

szlifować:
o- dur.-lok.
oszlifowany dyament. XI.
wy- ef.
jak niezmierzony utwór wyszlifowany i drążony w górskim krysztale. Żer.
po- pret. albo dystr.
Noże i nożyczki poszlifowano. XI.
[***ze-*** lok. 'od'-, niem. *ab-*.
dyament bardzo ładnie zeszlifowany. VIII].

szmelcować:
za- def. L.
naczynie zaszmelcowane. XI.
po- dystr. (= kolejno) albo dystr.-lok.

sznurować:
za- def.
Rzekłbyś, iż zły duch gościom zasznurował usta. Mick.* P. T. V 324. — *Zasznurowana, ale jeszcze nie włożyła jupki i nie zdjęła kornetu.* Słow.
wy- ef.
Jaka ona wysznurowana! VIII.
po- dystr.
stara strzelba w kilku miejscach posznurowana. VIII.
o- lok. albo dur.-lok.
Nogi miał osznurowane, jak wieśniacy, i w chodaki odziane. Krasz.

szorować:
u- dur.
Muszę jeszcze dzisiaj uszorować podłogę. II.
wy- ef.
Krew lała mu się z poranionej nogi i plamiła starannie

wyszorowaną podłogę. Sier. — *Stół kuchenny, stolnicę i wszystkie cebry zostawiła po sobie niewyszorowane.* II.

po- dystr.

Poszorowała wszystkie podłogi. XI.

szpiegować:

po- pret.

Poszpiegował czas jakiś dla zarobku. X.

wy- ef.

Wyszpiegował jego zamiary. XI.

szpikować:

na- ampl. („gęsto").

I mógłbym kilku Dońcom grzbiety naszpikować. Mick.* „Dziady" III. — *zamiast naszpikować list takiemi naprzykład frazesami:..* Sienk.

wy- ef.-lok.

mięso wyszpikowane. VIII.

po- pret. albo dystr.

Kucharz poszpikował pieczenie. XI. (dystr.).

szprycować:

po- pret., ew. dystr.

Poszprycował w ogrodzie. XI.

szpuntować:

za- def.

Zaszpuntował beczkę. XI.

po- dystr.

sztachetować:

o- dur.-lok.

Osztachetowano ogród. XI

po- dystr.

sztukować:

na- (*nad-*) kompl. z odc. lok.

To, co oderwano na południu, to ma być nasztukowane na północy! Now. Ref.

po- dystr.

[***ze-*** lok.].

sztychować:

na- dur.-def. z odc. lok. (forma zmiany asp., por. *na-rysować*), niekiedy ampl.

Wisiała tam pysznie nasztychowana sylwetka jego dziadka. II.

wy- ef. (por. *wy-rytować*).

Wysztychował wprawdzie na czas, ale dosyć marnie. II.

po- dystr. albo pret.

Posztychował cały szereg portretów. XI.

sztyftować:

u- dur.

Jedź, weź pieniądze, możesz usztyftować rotę. Mick.* P. T. X 394.

wy- ef.

Wysztyftowałem istne arcydzieło sztuki kancelaryjnej. X.

po- dystr.

sztyletować:

za- def. M.

zasztyletowana w Warszawie kelnerka. Now. Ill.

szuflować:

po- pret.

Robotnicy poszuflowali i poszli sobie. XI.

wy- ef.-lok.

szulerować:

po- pret.

Poszulerował i nagle wyjechał. XI.

szumować:

od- lok. (forma zmiany asp.).

Odszumował piwo. XI.

po- dystr. albo pret.

szwadronować:

po- pret.

Poszwadronował bez sensu. XI.

szwankować:

po- forma zmiany asp. (= 'ponieść szwank', por. *po-szkodować*).

Poszwankował na zdrowiu. XI.

szybować:

po- kurs. albo pret.

Orzeł zawisł na chwilkę w powietrzu nieruchomo i wkrótce poszybował dalej. II.

za- inch.

Lokomotywa już zaszybowała. VIII.

prze- perkurs. (perdur.).

Lokomotywa ostro przeszybowała przed nami z przeraźliwym świstem. II.

szykanować:

na- ampl.

Naszykanował ludzi bez liku. X.

po- pret.

Poszykanował nas bez przyczyny. X.

wy- ef.

Wyszykanował przeciwnika bez litości. X.

szykować:

ze- konc. (rez.), często z odc. lok.

Tłumy, zeszykowane w szeregi, ruszyły naprzód. XIV.

u- dur. (zwykła forma pf.).

Dopiero na ul. Grodzkiej pochód uszykował się lepiej. Now. Ill. — *Swoich nie miał jeszcze czasu uszykować do boju.* Tarn.—

Uszykowaliśmy się do boju. Dzien. Pozn. — *Wyobrażenia różnorodne i pomięszane uszykował.* Mick.

wy- ef.

Ty nigdy nie zdążysz się na czas wyszykować. II.

Uwaga. ***na-***, ***przy-*** *szykować* dur.-def. = ‘przygotować’; ***po-szykować*** jest formą dystr. w tem znaczeniu.

ś r u b o w a ć :

po- pret. (rzadkie).

za- def.

Zaśrubował nakrywkę. XI.

ś r u t o w a ć ‘grubo mleć zboże’; ‘na kawałki krajać, rozcinać’:

po- dystr.

On nas pobije, a potem każe pośrótować i psom dać. [Sienk.]. — *Pośrutowałem tego zająca porządnie.* VIII.

ś w i d r o w a ć :

prze- perkurs. (forma zmiany asp.).

Kula prześwidrowała drewnianą ścianę na wylot i zabiła siedzącą przy piecu matkę. Kur. Warsz.

za- inch.

Wrzasnął: — Hola hola hola, hola hola hola tiuuu! Aż w mózgach zaświdrowało towarzystwu, aż echo powróciło od dalekiego lasu. Weys.

t a c z k o w a ć :

po- pret.

za- transkurs.

przy- akkurs.

t a k s o w a ć :

o- dur. (por. *o-cenić*).

Otaksowano dom za wysoko. XI.

po- dystr.

Potaksowano wszystkie nieruchomości. XI.

tamować:
za- def.
Płacz zatamował jej głos. Reym.— *Zatamuje całkowicie bieg jego prac.* Kur. Warsz. — *zatamowanie wód.* Rom.
po- pret. albo dystr.
Potamowali tam nieco gwałtowny bieg rzeki. VIII. (pret., por. *po-hamować*).

tańcować (por. *tańczyć*):
po- pret.
Przynajmniej mam z kim pogadać, a czasem potańcować. Słow. — *Potańcujmy raz dokoła.* Wysp.* „Wesele".
prze- perdur.
Przetańcuję z nim co najwyżej jednego walczyka. II.
wy- się ef.
Wytańcował się za cały karnawał. XI.
na- się ampl.
Natańcowali się do syta. XI.
za- inch. i dur. (por. *za-grać* str. 83).
Kiedyśmy tak rozmawiali, powstał nowy projekt: zatańcować! Weys. (inch.). — *Na wczorajszej uroczystości zatańcowaliśmy też trochę.* II. (dur.) — *Ja ci zagram, a ty zatańcujesz.* II. (inch.).

tapetować:
wy- ef.
Wytapetowano pokój. XI.

tapirować:
za- def.
Zatapirowała grzywkę. XI.

tarasować:
za- def.
okno szczelnie zatarasowane wewnętrzną, składaną okiennicą. Żer.

po- dystr.
Potarasowano wszystkie okna i drzwi. XI.

targować:
po- pret.
Potargowali, aż sprzedali. XI.
wy- ef.
Wytargował ładną sumę. XI.

tasować:
po- dystr. (por. *po-kartować*).
Potasował karty. XI.

tatuować:
u- dur.
utatuowani Indyanie. II. — *utatuowana piękność.* Tyg. Ill.
wy- ef.
Wódz był wspaniale wytatuowany. II.
po- dystr.
Kazał sobie potatuować ramię. XI. (dystr.-lok.).

telefonować:
za- def. (zarazem z odc. transkurs.).
Zatelefowano po pogotowie ratunkowe. Głos. Nar. — *Posłowie ci po wyjściu zatelefonowali do Stołypina.* Głos. Nar.
po- pret.
Potelefonował, ale nie dostał odpowiedzi. XI.

telegrafować:
za- def. (zarazem transkurs.).
Zatelegrafowano natychmiast do władz wiedeńskich. Czas. — *Zatelegrafował już z Medyolanu o swym przyjeździe.* Weys.
po- pret. (por. *po-telefonować*).

temperować:
u- dur. (tylko przen.).
Charakter już mu się utemperował. II.

za- def. F.
dobrze zatemperowany ołówek. II.
po- dystr. = 'zatemperować jedno po drugiem'.
Dzieci potemperowały ołówki. XI.

terminować:
po- pret.
Poterminował trzy lata u majstra. XI.

teroryzować:
s- konc. (rez.).
Wtedy król postanowił steroryzować partyę francuską. Szuj. — *aby wyborców narodowych steroryzować.* Głos Nar. — *Sidorkiewicz, steroryzowany zupełnie przez Marczaka.* Weys.

tokować:
po- pret.
Cietrzew potokował na drzewie. XI.
za- inch.
Zatokowałem z radości. Danił.

torować:
u- dur.
Utorowało drogę. Tarn. — *drogę sobie pałaszem utorować.* Linde.

torpedować:
s- konc. (rez., zwykle mom.).
Niemcy storpedowali „Lusitanię". XI.
po- dystr.
Strasznie wiele okrętów norweskich potorpedowano. XI.

torturować:
po- pret.
Potorturowali więźniów głodem. XI.
za- def. M.
Zatorturowano niewinnego. XI.

t r a k t o w a ć 1. 'częstować' (= niem. *bewirten*); 2. 'obchodzić się z kim źle lub dobrze' (= niem. *behandeln*).

1) ***u-*** dur. (dość rzadkie) = 1.

Wspaniale nas utraktowali w handlu Słowika na Przecznicy. II.

po- pret. (zwykła forma pf.) = 1.

Węgier zadowolony z naszego przybycia potraktował nas pysznym starym tokajem. II.

2) ***s-*** konc. (rez.) = 2.

Straktowali go bardzo brzydko. II.

po- pret. = 2.

Ludzie ci w chwalebnej chęci powieszenia złodzieja, byliby ładnie potraktowali tego poczciwego księdza. J. Sten. — *bezwzględność, z jaką Reymont potraktował przemysł i przemysłowców.* Matusz.— *Szef mimo tego zajścia potraktował go przyjaźnie.* VIII.

t r a n s l o k o w a ć :

prze- transkurs.

t r a n s p o r t o w a ć :

po- kurs.

przy- akkurs.

za- transkurs.

prze- perkurs.

t r a t o w a ć :

s- konc. (rez.).

Ciało jego było poszarpane i stratowane kopytami końskiemi. II. — *Stratowano kwieciste doliny jego życia, ale góry nie zdobyto, bo góra Słowackiego jest innej budowy.* Z. Wasil.

za- def. M.

Pędzące konie zatratowały go na śmierć. VIII.

po- dystr. (por. *po-deptać* str. 80).

Bydło potratowało zboże. XI.

t r a w e s t o w a ć :

s- konc.-def.
Satyryk strawestował odę Horacyusza. X.

t r e n o w a ć:
po- pret.
Potrenował jakiś czas. XI.
wy- ef.
Wytrenował doskonale konia. XI.

t r e s o w a ć (por. *dresować*):
u- dur. (rzadkie, por. *u-kształcić*: *wy-*).
dostawszy od Maryli klacz utresowaną do jazdy. Chmiel.
wy- ef. (zwykła forma pf.).
pies wytresowany. II. — *konie wytresowane.* VIII. — *Co się mogło stać z temi pchłami, wytresowanemi i przyzwyczajonemi już do innego życia — wyższego?* Tyg. Ill.
po- dystr. albo pret.
Potresował wszystkie psy. XI.

t r y u m f o w a ć:
za- def.
Ale nauka i w tym kierunku zatryumfowała nad występkiem. Dzien. Pozn. — *Hasło wolności.. zdeptane w Polsce, może zatryumfować w Ameryce.* Korz.
po- pret.
Potryumfował i znów zapadł w apatyę. X.

t u r b o w a ć:
po- pret. = 'pomartwić przez pewien czas'; dystr. albo silnie rez. = 'potłuc, pobić'.
Wtedy żandarmi bagnetami rozpędzili tłum, podobno poturbowali wielu. Słowo Pol. (silnie rez.).

t u s z o w a ć 1. 'malować tuszem'; 2. 'taić'.
1) ***po-*** dystr.-lok. (por. *po-malować*).
wy- ef.
2) ***za-*** def. (por. *za-taić*).

Przyjaciele Rasputina starają się usilnie zatuszować sprawę o zamach na niego i nie dopuścić do procesu sądowego. Kur. Warsz.

t u s z o w a ć (*się*) = niem. ‘duschen’.
po- pret.
Potuszował się zimną wodą. XI.

t u z o w a ć :
wy- ef.
Wytuzował go porządnie. XI.
po- dystr.
Potuzował swoich kolegów. XI.

t y n k o w a ć :
o- dur.-lok.
Murarze otynkowali już połowę ściany. II. — *budynki otynkowane, ogród przystrojony kwiatami.* Weys.
wy- ef.
Wytynkowano ściany wewnętrzne. XI.
po- lok. (dystr.-lok.), por. *po-malować, po-kryć.*
Potynkowali dom. VIII.

t y r a n i z o w a ć :
s- konc. (rez.).
Tak go żona styranizowała, że mówi, robi i myśli nawet tylko to, co ona chce. II.

t y t u ł o w a ć :
za- def., zwykła forma pf.
Poemat jest dziwnie zatytułowany. Tyg. Ill. — *ogłoszenia o rozmaitych towarach, zatytułowane zwykle „Notice“.* Sienk.
u- dur. = ‘nadać tytuł’.
.. skończywszy na tej świeżej, bardzo utytułowanej arystokracyi, stworzonej przez Bonapartych i Orleanów. Sienk.
po- pret.
Potytułował go doktorem. VIII.

uniformować (por. *mundurować*):
u- dur. (ale prawie nie używ., lepiej *u-mundurować*).

urgować:
za- def.
Zaurgował o przyśpieszenie sprawy. XI.
po- pret.
Niech tylko pan dyrektor pourguje. X.

użytkować:
z- konc. (rez.).
aby swój czas zużytkować jak najkorzystniej. Szuj. — *Pozwala jej* [sc. Anglii] *z tego morza ściągnąć swoje siły, aby całkiem je zużytkować na morzu Północnem.* Czas. — *Marzą o zużytkowaniu każdej chwili na rzecz przyjemnych, cichych wzruszeń.* Chmiel.
po- pret. (rzadkie).
Krótki czas pożytkował tę rolę. VIII.

wakować:
po- pret.
Posada naczelnika powakowała jeszcze czas jakiś. SWarsz.
za- inch.
Zawakowało tedy miejsce latarnika, które trzeba było jak najprędzej obsadzić. Sienk.

walcować 1. 'tańczyć walca'; 2. 'walcem taczanym gładzić':
1) *po-* pret. = 1.
Powalcowali trochę przy dźwiękach fortepianu. VIII.
prze- perdur. = 1.
Przewalcowali jedną turę. VIII.
2) *za-* def. = 2.
Zawalcowali nasypany piasek. VIII.
prze- pret. (por. § 44).
Przewalcowali gościniec. VIII.

w a ł k o w a ć:
z- konc. (rez.).
Zwałkowała bieliznę. XI.
po- dystr. albo pret.
Powałkował go porządnie. XI. (= 'pobił').

w a r o w a ć:
za- def. (niekiedy = *za-warunkować*).
I utraciła Polska Pomorze na zawsze, ledwo część jego wschodnią, gdańską, zawarowała. Brückn. — *Zawarował sobie, że przed miesiącem z mieszkania ruszyć go nie wolno.* II. (= *za-warunkować*).
ob- dur.-lok.
Kraków jest jednem z najlepiej obwarowanych miast w Galicyi. III.

w a r u n k o w a ć:
u- dur. (dość rzadkie).
Oba te kierunki, z których pierwszy rodzi sztukę, a drugi naukę, uwarunkowane są samą naturą jaźni ludzkiej. Matusz.
za- def. (w języku potocznym zwykła forma pf.).
Zawarunkowałem sobie prawo do 6-tygodniowego urlopu. VIII. (*u-* tu niemożliwe). — *Tak i zjawisko lub zdarzenie poprzednie, jak i zjawisko lub zdarzenie następne zawarunkowane są pewnemi czynnikami.* B. de Court.
o- albo *ob-* dur.-lok. (= 'uwarunkować wszechstronnie').
Żądam miłości, ale nie tej chłodnej, mierzonej, owarunkowanej, ale gorącej, wielkiej, bezwarunkowej. Orzeszk. — *i wtedy na wet nie zaniedbywał obwarunkować swego wyznania.* Chmiel.

w a r y o w a ć:
z- konc.-ingr.
Myślałem, że chłopak zwaryuje ze szczęścia. Sienk.
po- dystr.-konc.-ingr.
Myślę, że ci panowie powaryowali. Słow.

w a t o w a ć:

wy-
Kazała sobie wywatować serdak. XI.
[***pod-*** lok. 'od spodu'.
podwatowane palto. XI.].

wegetować:
prze- perdur.
Pani Irena lata całe przewegetowała w bezmyślnej gnuśności. Dzien. Pozn. — *Nie przeżył on tego czasu, lecz go raczej przewegetował.* VIII.
po- pret.
Po przebyciu kuracyi powegetował jeszcze miesiąc. XI.

werbować:
z- konc. (rez.).
Zwerbowałem stronnika gorliwego. Mick. — *Jednak nie dał im się zwerbować na zwolennika.* Małec. — *W swoich norach, czyli kwaterach dla szukających służby dziewcząt, gromadzą zwerbowaną podstępnie młodzież szkolną.* Czas.
po- dystr.
W różnych powiatach Galicyi powerbował robotników. VIII.

wertować:
prze- perdur. (zarazem lok.).
Można całą olbrzymią literaturę polityczną we wszystkich językach europejskich przewertować. Srok. — *Przewertował cały stos książek, rękopisów i nic nie znalazł.* II.
po- pret.
Powertował zebrane na stole papiery. VIII.

weryfikować:
z- konc. (rez.).
Kontroler zweryfikował rachunki. XI.

wetować (bez przedr. mało używ.) 1. 'wet za wet oddawać' (= niem. *vergelten*); 2. 'nagradzać krzywdę' (= niem. *gutmachen*):

1) ***od-*** przen. lok. (por. § 48) = 1. (też = 2., p. SWarsz.).
Odwetował się za tę niewdzięczność. I.
2) ***po-*** konsek. = 2.
niepowetowana klęska. Danił. — *pragnący zabiegliwością kolonizacyjną i rolniczą powetować poniesione za Jana Kazimierza klęski.* Szuj. — *Zerwany węzeł wierności narodowej nie mógł być powetowany.* Małec.

wędrować:
po- kurs.
Porzucił swą pracę, powędrował niewiadomo dokąd. Kaspr. — *Wziął naboje i powędrował cicho, jak lis, na wspomniane stanowisko w brzeźniku.* Weys. — *Powędrowaliśmy stamtąd razem do domu.* II.
przy- akkurs. (p. § 66, 4).
Przywędrował tu dzisiaj jakiś człowiek bardzo podejrzanej powierzchowności. II.
za- transkurs. (p. § 66, 4).
Zawędrował o żebranym chlebie do Krakowa. XI.

wibrować:
po- pret.
Druty elektryczne powibrowały. XI.
za- inch.
Po przeczytaniu listu cały zawibrował. XI.

widymować:
za- def.
Konsul zawidymował paszport. XI.

windykować:
wy- ef.
Wywindykował sobie prawo do własności. XI.

winszować:
po- pret. (niekiedy zarazem konsek.).
Powinszowałem mu nowego roku. XI.

wy- ef. (z rezultatem).
Wywinszował mi spadek. VIII.

wirować:
prze- perdur. (zarazem perkurs.).
Przed naszemi oczami przewirował spadający aeroplan. VIII.
po- pret.
Powirowali jeszcze chwilę z wdziękiem i elegancyą. X.
po- kurs.
Niezmordowane pary powirowały znów, jak tylko zabrzmiała muzyka. XI.
za- inch.
Potem zawirowało wszystko, co się mieściło w czasie i przestrzeni. Weys. — *aż wszystko zawirowało, rozlało się w mętną plamę.* Danił.

wizować (por. *widymować*):
za- def.
Uzyskałem paszport dość prędko. Pozostało go tylko zawizować u konsula. Sienk.
po- dystr.
Nie zdążył powizować wszystkich paszportów. XI.

wnioskować:
wy- ef.-lok.
Można też, sądzę, z przeglądu tego wywnioskować, że.. Tret. — *z dobrych doświadczeń fizycznych wywnioskował..* Chmiel.

woalować:
za- def.
W oznaczonym terminie Irena, gęsto zawoalowana, szybko wsunęła się w bramę. Danił. — *jedna z nich zawoalowana pseudonimem Jerzego Orwicza.* St. Wasyl.

wojować:
z- konc. (rez., = niem. *besiegen*).

Niemcy zwojowali Francuzów. II.
za- def. (= niem. *erobern*).
Aleksander Wielki zawojował pół świata starożytnego. II.
po- pret. (często przen.) albo dystr.
Powojował w rozmaitych krajach i wrócił do domu. XI.
wy- ef. z odc. lok.
Wywojował sobie wreszcie pokój. VIII.

womitować:
za- inch.
Dziecko nagle zawomitowało. XI.
po- dystr.-lok.

woskować:
wy- ef.
wywoskować do tańca podłogę. Żer.
na- dur.-def. albo ampl.
Szewc nawoskował nić. XI. (dur.-def.).
po- dystr.-lok. ('powlec woskiem'), niekiedy dystr.=kolejno.
Powoskowali posadzkę. VIII. (dystr.-lok. = totalnie). — *Powoskowano wszędzie podłogi.* XI.

wotować:
za- def.
zawotowana przez storthing norweski zmiana flagi. Encykl. Org. — *Kongres wszystko to zawotował.* Korz.
po- pret.
Powotowali i wyszli. XI.
od- z odc. lok.
Przyszedł tylko poto, aby odwotować. X.

wtórować:
przy- komit. (por. str. 74 odn.).
Przywtórował mu pastuszek na fujarce. II.
za- inch.
Wtem jeden pies zaczął wyć, zaraz mu inne zawtórowały. II.

wyrokować:
za- def.

Nic z niego nie będzie — zawyrokował Budzisz. Weys. — *Sędziowie przysięgli zawyrokowali, że podsądny winien jest zbrodni gwałtu publicznego.* II.

ząbkować:

o- dur.-lok.

Obaczę listek krzewu różanego ozą̨bkowany drobno. Kras.

zimować:

prze- perdur. (por. § 43).

Przezimował bez żadnych przygód i na czele tego samego oddziału do 250 ludzi wiosną ruszył na południe. Korz.

za- inch. (dur., por. *za-nocować*).

Chcąc zazimować nad morzem, udałem się do Mentony. VIII.

żałować 1. 'czuć żal'; 2. 'skąpić, z żalem dawać':

po- pret. (= 'poskąpić') albo konsek. (= 'uczuć żal').

Je jak żyd, skąpi gościom potraw i napitków, || *Węgrzyna pożałuje, a pije szatańskie,* || *Fałszywe wino modne moskiewskie szampańskie.* Mick.* P. T. XII 202. (pret.). — *Niech mamusia pożałuje, to przestanę płakać.* X. (konsek.).

żartować:

za- inch.: dur. (por. *za-kpić, za-drwić*).

Przecież mogę zażartować! VIII. (inch.). — *Fatalnie sobie z niego zażartował.* II. (dur.).

po- pret.

Pożartowaliśmy sobie cokolwiek. II.

prze- perdur.

Przeżartowałeś życie, ale śmierci żartem nie zbędziesz. II.

na- się ampl.

Gratka to była dla moich kolegów, którzy do woli mogli nażartować się ze mnie. Dzien. Pozn.

pod- dem.

Zawsze olimpijsko spokojny i podżartowujący [sc. Sokrates]. Witw.

żeglować:
po- kurs.
Słowacki wsiadł na okręt i pożeglował do Cypru. Małec.
przy- akkurs.
Przyżeglowaliśmy tutaj dopiero dzisiaj. II.
za- transkurs.
Zażeglowaliśmy gnani pomyślnym wiatrem z powrotem do naszej wyspy. II.

żenować:
za- def.
Za wejściem niespodzianych gości zażenowała się. Chmiel. — *Skłonił się i stał nieco zażenowany wystawnością salonu oraz mimowoli przyjętą przez Irenę postawą grande-damy.* Danił.

żłobkować (por. *żłobić*).
wy- ef.

żniwować:
za- inch.
Zażniwowali w całej okolicy. XI.
po- pret.
Pożniwowali, ale deszcz przeszkodził. XI.

żwirować:
po- dystr.-lok.
Pożwirowano chodniki. XI.

żyłować:
wy- ef.-lok.
Kucharz wyżyłował pieczeń. XI.

żyrować:
za- def.
Zażyrował mu weksel. XI.

Sprostowania.

(Ark. 30—38 autor przeczytał dopiero po wydrukowaniu z powodu cenzury wojennej).

Str.	od góry	zamiast	ma być
9	w. 22	Słow.	Sienk.
176	w. 29	Wąz.	Wąs.
337	w. 29	Ż. Podfil.	Z. Podfil.
472	w. 16	*zwifikować*	*zwiwifikować*
481	w. 15	*jeżeli zły*	*jeżeli gdzie zły*
484	w. 19	*artyteryi*	*artyleryi*
508	w. 3	*za-*	*za-* def.
512	w. 7	636	626
514	w. 23	*wybór*	*wybór*
520	w. 5	*Mis*	*Miss*
522	w. 2	*skonfandowanym*	*skonfundowanym*
540	w. 12	*jesi*	*jest*
541	w. 2	*przeżyć*	*przeżyć*
553	w. 26	*u-*	*u-* dur.
580	w. 20	B. d. Court.	B. de Court.
582	w. 18	*Zrejterować się wpaść*	*zrejterować się i wpaśc*
583	w. 17	*zrektyfikować*	*zrektyfikować*
587	w. 15	*urożowała się*	*urożowała się*
589	w. 29	*wygrawirowaś*	*wygrawirować*
591	w. 17	*z-* konc. def.	konc.-def.

592	w. 10	***po*** dystr.	***po-*** dystr.
594	w. 16	***za-*** (inch.).	***za-*** inch.
595	w. 6	*na świat?*	*na świat..*
596	w. 6	*sugestować*	*sugestyować*
597	w. 6	***po-*** pret	***po-*** pret.
599	w. 14	*Święci*	*święci*
605	w. 5	***przy-*** szykować	***przy***-szykować

P
La
P

Polska Akademia Umiejętności. Komisya Językowa
Materyały i prace.
t. 8.

611116

DATE

University of Toronto Library

DO NOT REMOVE THE CARD FROM THIS POCKET

Acme Library Card Pocket
LOWE-MARTIN CO. LIMITED